НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР

ДО БЮДЖЕТНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

За загальною редакцією
Ф. О. Ярошенка

УДУФМТ
Зовнішня торгівля
2010— Київ

ББК 65.9(Укр)261.3
Н12

Рекомендовано до друку як наукове видання вченою радою
Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі
Протокол № 1 від 30.09.2010 р.

Н 12 **Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України** / кол. авторів [заг. редакція, передмова Ф. О. Ярошенка]. — К. : Зовнішня торгівля ; УДУФМТ, 2010. — 592 с.
ISBN 978-966-8517-30-3

У книзі розкрито сутність усіх термінів і понять, що використовуються у Бюджетному кодексі, детально і системно проаналізовано всі статті головного фінансового документа країни, прокоментовано особливості застосування статей і межі їх чинності. Зроблено акцент на інноваційній складовій Бюджетного кодексу, виділено новації кожного розділу.

«Коментарі» покликані допомогти насамперед працівникам структурних підрозділів Міністерства фінансів України, регіональних фінуправлінь, навчальних закладів, усіх установ та організацій, що належать до сфери управління Міністерства, у належному виконанні своїх функцій, правильному розумінні окремих статей Кодексу та алгоритмів їх застосування.

Науково-практичне видання сприятиме організації бюджетних процесів та розробці місцевих бюджетів за новим фінансовим документом, ефективному виконанню бюджетних програм, оптимізації фінансового забезпечення промислового комплексу, АПК, соціальної та інших сфер життя країни, допоможе уникнути хибних трактувань положень Кодексу та механізмів його виконання.

Видання рекомендоване державним службовцям центральних органів виконавчої влади, структурних підрозділів Міністерства фінансів, керівникам бюджетних установ та організацій, викладачам і студентам ВНЗ фінансово-економічного спрямування, загалом усім, чия фахова діяльність пов'язана з виконанням Державного бюджету України.

ББК 65.9(Укр)261.3

ISBN 978-966-8517-30-3

© УДУФМТ, 2010.
© Зовнішня торгівля, дизайн, верстка, 2010.

Редакційна колегія:

Ярошенко Федір Олексійович (*керівник проекту*), **Копилов** Вадим Анатолійович, **Єфименко** Тетяна Іванівна, **Кравець** Андрій Миколайович, **Кузькін** Євген Юрійович, **Мярковський** Анатолій Іванович (*заст. керівника проекту*), **Рибак** Сергій Олександрович, **Шевченко** Юрій Іванович, **Шнипко** Олександр Сергійович, **Бушуєв** Сергій Дмитрович (*креативний менеджер*), **Покрещук** Олександр Олексійович (*координатор проекту*), **Мещеряков** Валерій Олександрович (*заст. координатора проекту*), **Карп** Галина Василівна, **Луценко** Наталія Василівна, **Маркович** Галина Богданівна.

Авторський колектив:

Антипов Володимир Іванович, **Баранник** Лілія Борисівна, **Башинська** Ольга Миколаївна, **Башко** Василь Йосипович, **Богдан** Тетяна Петрівна, **Бугіль** Світлана Ярославівна, **Буряк** Петро Юрійович, **Ватаманюк-Зелінська** Уляна Зеновіївна, **Воронова** Лідія Костянтинівна, **Григоровська** Людмила Юзефівна, **Грищенко** Володимир Васильович, **Дейкало** Лідія Євгеніївна, **Діденко** Василь Миколайович, **Дуб** Андрій Романович, **Дулік** Тетяна Олександрівна, **Дьяченко** Яків Якович, **Євдокименко** Валерій Кирилович, **Єремейчук** Раїса Арсентіївна, **Західна** Оксана Романівна, **Карвацький** Максим Володимирович, **Квач** Ярослав Петрович, **Колесніченко** Євгенія Дмитрівна, **Косенко** Віктор Вікторович, **Кучерявенко** Микола Петрович, **Лисенко** Володимир Васильович, **Лисяк** Любов Валентинівна, **Лондар** Сергій Леонідович, **Лукашев** Олександр Анатолійович, **Маринець** Віктор Петрович, **Меленко** Оксана Володимирівна, **Мельник** Петро Володимирович, **Михайленко** Світлана Володимирівна, **Мілаш** Леонід Миколайович, **Молоков** Станіслав Вікторович, **Надєєва** Алевтина Борисівна, **Новицький** Андрій Миколайович, **Овсянников** Сергій Іванович, **Олійник** Віктор Якович, **Олійник** Олександр Васильович, **Піхоцька** Ольга Миколаївна, **Полозенко** Дмитро Васильович, **Прядко** Володимир Васильович, **Редіна** Наталія Іванівна, **Редькін** Олександр Семенович, **Рядно** Олександр Андрійович, **Савченко** Леся Анатоліївна, **Савчук** Наталія Василівна, **Семенова** Зоя Гаврилівна, **Серебрянський** Дмитро Миколайович, **Солдатенко** Оксана Володимирівна, **Сташевський** Олександр Антонович, **Сушко** Наталія Іванівна, **Тарангул** Людмила Леонідівна, **Филипів** Роман Степанович, **Хайтова** Тетяна Анатоліївна, **Чечуліна** Олена Олександрівна, **Чубак** Антоніна Юхимівна, **Чумак** Оксана Володимирівна, **Чуркіна** Ірина Євгенівна, **Шебеко** Тетяна Іванівна, **Шум** Михайло Анатолійович, **Юрій** Едуард Олександрович, **Якимчук** Наталія Яківна, **Ярема** Ярослав Романович.

Наукові рецензенти:

Ковальчук Андрій Трохимович, **Павлюк** Клавдія Василівна

Загальна редакція:

Ярошенко Федір Олексійович

БЮДЖЕТНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ
від 08.07.2010 № 2456-VI

Бюджетним кодексом України визначаються правові засади функціонування бюджетної системи України, її принципи, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства.

ЗМІСТ

Передмова Міністра фінансів України Ф. О. Ярошенка **12**

УЗАГАЛЬНЕНИЙ КОМЕНТАР ДО РОЗДІЛУ І **15**

Розділ І. БЮДЖЕТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ОСНОВИ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ **21**

Глава 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ 21

Стаття 1. Відносини, що регулюються Бюджетним кодексом України . . . 21
Стаття 2. Визначення основних термінів 24
Стаття 3. Бюджетний період 48
Стаття 4. Склад бюджетного законодавства 50

Глава 2. БЮДЖЕТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ПРИНЦИПИ 54

Стаття 5. Структура бюджетної системи України 54
Стаття 6. Зведений бюджет 56
Стаття 7. Принципи бюджетної системи України 58
Стаття 8. Бюджетна класифікація 67
Стаття 9. Класифікація доходів бюджету 69
Стаття 10. Класифікація видатків та кредитування бюджету 72
Стаття 11. Класифікація фінансування бюджету 79
Стаття 12. Класифікація боргу 82
Стаття 13. Складові частини бюджету 85

Глава 3. ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТУ (ДЕФІЦИТ, ПРОФІЦИТ) ТА ДЕРЖАВНИЙ (МІСЦЕВИЙ) БОРГ 90

Стаття 14. Дефіцит та профіцит бюджету, залишок бюджетних коштів . . 90
Стаття 15. Джерела фінансування бюджету 93
Стаття 16. Здійснення державних (місцевих) запозичень та управління борговими зобов'язаннями 94
Стаття 17. Гарантії щодо виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання 104
Стаття 18. Граничні обсяги боргу та гарантій 111

Глава 4. БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС ТА ЙОГО УЧАСНИКИ 114

Стаття 19. Стадії та учасники бюджетного процесу 114

Стаття 20. Застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі 117
Стаття 21. Складання прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди 124
Стаття 22. Розпорядники бюджетних коштів 129
Стаття 23. Бюджетні призначення та асигнування 136
Стаття 24. Резервний фонд бюджету 140
Стаття 25. Безспірне списання коштів бюджету та відшкодування збитків, завданих бюджету 143
Стаття 26. Контроль та аудит у бюджетному процесі 147
Стаття 27. Подання і розгляд законопроектів, що впливають на показники бюджету, та введення в дію таких законів 152
Стаття 28. Доступність інформації про бюджет 154

УЗАГАЛЬНЕНИЙ КОМЕНТАР ДО РОЗДІЛУ II 158

Розділ II. ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ 166

Глава 5. ДОХОДИ, ВИДАТКИ ТА КРЕДИТУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ 166
Стаття 29. Склад доходів Державного бюджету України 166
Стаття 30. Склад видатків та кредитування Державного бюджету України 174
Стаття 31. Таємні видатки 180

Глава 6. СКЛАДАННЯ ПРОЕКТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ . . 182
Стаття 32. Організаційні засади складання проекту Державного бюджету України 182
Стаття 33. Визначення бюджетної політики на наступний бюджетний період 185
Стаття 34. Інструкції з підготовки бюджетних запитів 188
Стаття 35. Складання бюджетного запиту 189
Стаття 36. Аналіз бюджетних запитів і розробка проекту Державного бюджету України 214
Стаття 37. Схвалення Кабінетом Міністрів України проекту закону про Державний бюджет України 216
Стаття 38. Матеріали, що додаються до проекту закону про Державний бюджет України 217

Глава 7. РОЗГЛЯД ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ 227
Стаття 39. Розгляд та затвердження Державного бюджету України 227
Стаття 40. Предмет регулювання закону про Державний бюджет України 233

Стаття 41. Особливості формування надходжень бюджету та здійснення витрат бюджету в разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України 235

Глава 8. ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ 238

Стаття 42. Організація виконання державного бюджету 238

Стаття 43. Казначейське обслуговування бюджетних коштів 240

Стаття 44. Розпис Державного бюджету України 245

Стаття 45. Виконання Державного бюджету України за доходами 248

Стаття 46. Стадії виконання бюджету за видатками та кредитуванням . . 253

Стаття 47. Встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів 254

Стаття 48. Взяття бюджетних зобов'язань 255

Стаття 49. Здійснення платежів відповідно до взятих бюджетних зобов'язань 260

Стаття 50. Повернення кредитів до бюджету 261

Стаття 51. Особливості здійснення окремих видатків бюджету 263

Глава 9. ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНУ ПРО ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ 268

Стаття 52. Порядок внесення змін до закону про Державний бюджет України 268

Стаття 53. Перевиконання надходжень Державного бюджету України . . 269

Стаття 54. Скорочення видатків і кредитування загального фонду Державного бюджету України 270

Стаття 55. Захищені видатки бюджету 272

Глава 10. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА ЗВІТНІСТЬ ПРО ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ 275

Стаття 56. Ведення бухгалтерського обліку виконання Державного бюджету України 275

Стаття 57. Порядок закриття рахунків після закінчення бюджетного періоду 279

Стаття 58. Звітність про виконання Державного бюджету України 281

Стаття 59. Місячний звіт про виконання Державного бюджету України 283

Стаття 60. Квартальний звіт про виконання Державного бюджету України 283

Стаття 61. Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України 285

Стаття 62. Розгляд річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України 288

УЗАГАЛЬНЕНИЙ КОМЕНТАР ДО РОЗДІЛУ III 289

Розділ III. МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ 292

Глава 11. НАДХОДЖЕННЯ ТА ВИТРАТИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ 292

Стаття 63. Структура місцевих бюджетів 292

Стаття 64. Склад доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів 295

Стаття 65. Нормативи відрахувань податку з доходів фізичних осіб до бюджетів місцевого самоврядування 297

Стаття 66. Склад доходів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних та районних бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів 297

Стаття 67. Окремі особливості формування місцевих бюджетів 299

Стаття 68. Склад доходів та видатків бюджетів районів у містах 302

Стаття 69. Доходи місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів 303

Стаття 70. Видатки та кредитування місцевих бюджетів 309

Стаття 71. Бюджет розвитку місцевих бюджетів 310

Стаття 72. Особливості затвердження місцевого бюджету з дефіцитом або профіцитом 313

Стаття 73. Позики місцевим бюджетам 315

Стаття 74. Особливості здійснення місцевих запозичень 316

Глава 12. СКЛАДАННЯ, РОЗГЛЯД, ЗАТВЕРДЖЕННЯ, ВИКОНАННЯ ТА ЗВІТНІСТЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ 318

Стаття 75. Порядок складання проектів місцевих бюджетів 318

Стаття 76. Проект рішення про місцевий бюджет та матеріали, що до нього додаються 323

Стаття 77. Затвердження місцевих бюджетів 327

Стаття 78. Виконання місцевих бюджетів 329

Стаття 79. Особливості формування надходжень та здійснення витрат місцевого бюджету у разі несвоєчасного прийняття рішення про місцевий бюджет 335

Стаття 80. Звітність про виконання місцевих бюджетів 336

УЗАГАЛЬНЕНИЙ КОМЕНТАР ДО РОЗДІЛУ IV 338

Розділ IV. МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ 342

Глава 13. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ 342

Стаття 81. Поняття та мета регулювання міжбюджетних відносин 342

Стаття 82. Види видатків бюджетів 344
Стаття 83. Джерела здійснення видатків бюджетів 345
Стаття 84. Забезпечення здійснення видатків 346
Стаття 85. Передача державою права на здійснення видатків 347
Стаття 86. Критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами 350

Глава 14. РОЗМЕЖУВАННЯ ВИДАТКІВ МІЖ БЮДЖЕТАМИ 353
Стаття 87. Видатки, що здійснюються з Державного бюджету України . . . 353
Стаття 88. Видатки, що здійснюються з бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення і враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів 358
Стаття 89. Видатки, що здійснюються з районних бюджетів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів 360
Стаття 90. Видатки, що здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів і враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів 365
Стаття 91. Видатки місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів 367
Стаття 92. Передача коштів між місцевими бюджетами на здійснення видатків місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів 371
Стаття 93. Передача коштів між місцевими бюджетами на здійснення видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів 375

Глава 15. РОЗРАХУНОК ВИДАТКІВ, ЩО ВРАХОВУЮТЬСЯ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ ОБСЯГУ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ 378
Стаття 94. Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості 378
Стаття 95. Коригуючі коефіцієнти фінансових нормативів бюджетної забезпеченості 379

Глава 16. МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ 388
Стаття 96. Види міжбюджетних трансфертів 388
Стаття 97. Трансферти, що надаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам 389
Стаття 98. Дотація вирівнювання бюджетам міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення і районним бюджетам, іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти 395
Стаття 99. Дотація вирівнювання бюджету Автономної Республіки Крим та обласним бюджетам 397

Стаття 100. Кошти, що передаються до державного бюджету з бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів, міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджетів, інших бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти 398

Стаття 101. Міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами 399

Стаття 102. Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення державних програм соціального захисту 403

Стаття 103. Додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, внаслідок наданих державою податкових пільг 406

Стаття 104. Субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування 407

Стаття 105. Субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів) . 407

Стаття 106. Субвенції на проведення видатків бюджетів місцевого самоврядування, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів 409

Стаття 107. Субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів) з місцевих бюджетів 410

Стаття 108. Порядок перерахування міжбюджетних трансфертів 411

УЗАГАЛЬНЕНИЙ КОМЕНТАР ДО РОЗДІЛУ V 418

Розділ V. КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 419

Глава 17. КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 419

Стаття 109. Повноваження Верховної Ради України з контролю за дотриманням бюджетного законодавства 419

Стаття 110. Участь Рахункової палати у здійсненні контролю у бюджетному процесі 430

Стаття 111. Повноваження Міністерства фінансів України та місцевих фінансових органів з контролю за дотриманням бюджетного законодавства 443

Стаття 112. Повноваження Державного казначейства України з контролю за дотриманням бюджетного законодавства 451

Стаття 113. Повноваження органів Державної контрольно-ревізійної служби з контролю за дотриманням бюджетного законодавства 464

Стаття 114. Повноваження Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад з контролю за дотриманням бюджетного законодавства 471

Стаття 115. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів відповідних місцевих рад з контролю за дотриманням бюджетного законодавства 473

Глава 18. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЗАХОДИ ВПЛИВУ ЗА ВЧИНЕНІ ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 478

Стаття 116. Порушення бюджетного законодавства 478

Стаття 117. Заходи впливу за порушення бюджетного законодавства . . . 511

Стаття 118. Застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства 520

Стаття 119. Нецільове використання бюджетних коштів 525

Стаття 120. Зупинення операцій з бюджетними коштами 527

Стаття 121. Відповідальність за порушення бюджетного законодавства . . . 531

Стаття 122. Контроль за дотриманням бюджетного законодавства в частині міжбюджетних трансфертів, доходів та видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів 542

Стаття 123. Відповідальність органів Державного казначейства України 546

Стаття 124. Оскарження рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства 548

Післямова заступника Міністра фінансів України А. І. Мярковського: «Бюджетний Кодекс України — підґрунтя інноваційного розвитку» 553

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ 573

ПЕРЕДМОВА

Кроки Уряду до формування підґрунтя стійкого розвитку в умовах кризового стану економіки України ще чіткіше висвітлили існуючі хвороби системи державних фінансів та дозволили накреслити шляхи її реформування на інноваційних засадах з урахуванням кращого світового досвіду.

Уже зрозуміло, що шлях до стійкого динамічного розвитку завтра лежить через економіку «терпіння» сьогодні. Враховуючи досвід Японії, Нідерландів, Польщі та багатьох інших країн світу, Міністерство фінансів України будує *інноваційну модель реформування* для забезпечення сталого розвитку фінансової системи країни, економіки загалом.

Реформування фінансової системи України як європейської держави має відбуватися з урахуванням глобальних тенденцій розвитку. Ці тенденції формувалися під вирішальним впливом міжнародної конкуренції, європейської гармонізації і координації національної політики у сфері державних фінансів, що важливо враховувати з огляду на необхідність зміцнення позицій України в економічній конкуренції та досягнення стратегічної мети — інтеграції в ЄС. Особливі риси таке реформування набуває у кризовий та посткризовий періоди. Поза сумнівом, що реакцією на такий стан має бути системна виважена *інноваційна стратегія* програми реформування державних фінансів України як локомотиву виводу країни з кризи.

Нестабільна економічна ситуація формує ряд *внутрішніх викликів* до реформування фінансової системи. Головними з них є:

— непрозорі схеми розподілу та використання бюджетних коштів;

— неефективне адміністрування податків і зборів;

— тінізація економіки;

— корупція;

— відсутність стабільної довіри суспільства до системи державних фінансів України.

Головними *зовнішніми викликами є*:

— імовірність другої хвилі світової фінансової кризи;

— нестабільна ситуація на глобальних фінансових ринках;

— відсутність стабільної довіри населення до реформ фінансового сектора економік країн, що перебувають у скрутному фінансовому становищі;

— нерівномірність розвитку старих і нових ринків. Поступовий перерозподіл сфер виробництва та впливу на глобальні економічні процеси.

Концептуальні засади програми реформування базуються на *оновленні Бюджетного кодексу України* як базового закону, який забезпечує підвалини стабільного розвитку системи державних фінансів та економіки країни загалом.

Метою бюджетної реформи є створення гармонійної системи державних фінансів, яка забезпечувала би сталий розвиток економіки України.

Для забезпечення ефективного реформування системи державних фінансів України необхідно:

— забезпечити макроекономічну, соціальну і політичну стабільність у суспільстві;

— реформувати бюджетну систему з урахуванням вимог Європейської хартії про місцеве самоврядування, забезпечити відповідність бюджетних видатків інтересам суспільства;

— узгодити податково-бюджетну і грошово-кредитну політику;

— забезпечити прозорість економічних відносин;

— здійснити ефективні кроки на шляху становлення правової держави.

Видання «Науково-практичних коментарів до Бюджетного кодексу України» є одним із кроків до формування ефективної системи навчання та сертифікації фахівців щодо його застосування на основі створення *Віртуального університету*. Таке рішення зумовлене значними новаціями щодо застосування Бюджетного кодексу України, неможливістю відриву від основної роботи багатьох фахівців, залучених до бюджетного процесу, обмеженим терміном навчання. Для впровадження новацій у Міністерстві фінансів України створено *Центр дистанційного навчання*. Для вивчення Коментарів до Бюджетного кодексу України на основі Інтернет-технології побудовано курс дистанційного навчання, який є доступним як на сервері Міністерства, так і на електронних носіях інформації для застосування на робочих місцях. Також Міністерством фінансів України створюється *Центр незалежного оцінювання та сертифікації компетентності* фахівців, залучених до формування та управління бюджетами різних рівнів. Активна взаємодія та консультативна підтримка цих фахівців із провідними фахівцями Міністерства фінансів здійснюється на основі створеного *Інтернет-форуму*.

Відпрацювання технології Віртуального університету дозолить застосовувати цей досвід у подальшому впровадженні Податкового кодексу України та інноваційних технологій розвитку системи державних фінансів України.

Книга підготовлена для фахівців з управління державними фінансами. Вона може бути корисною для викладачів, студентів й аспірантів у фінансовій сфері.

Міністр фінансів України
Ф. О. Ярошенко

УЗАГАЛЬНЕНИЙ КОМЕНТАР ДО РОЗДІЛУ І

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ОСНОВИ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ

Основною метою, призначенням та завданнями розділу І є визначення та деталізація категорій і понять, на яких ґрунтується Бюджетний кодекс; надання характеристики бюджетній системі та основам організації бюджетного процесу. Методологічне включення системи понять і категорій, їх чітке формулювання надає можливість однозначно тлумачити положення Бюджетного кодексу всіма учасниками бюджетного процесу при формуванні й реалізації бюджетних відносин.

Згідно з поставленою метою в розділі послідовно розкриваються основні положення та розв'язуються такі завдання:

— визначення бюджетної термінології (понять, категорій);

— розкриття основних принципів побудови й функціонування бюджетної системи;

— закладення вимоги використання єдиної бюджетної класифікації доходів бюджету, класифікації видатків та кредитування бюджету, класифікації фінансування бюджету, класифікації боргу.

Прийнятий Бюджетний кодекс у редакції 2010 року втілив у собі бачення сучасного розвитку бюджетної системи, передбачив регулювання найактуальніших бюджетних проблем. **У ст. 5—13 оновленого Бюджетного кодексу систематизовано й упорядковано на постійній основі такі актуальні питання:**

— з метою забезпечення фінансової самостійності місцевих бюджетів приведено у відповідність до Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування», Європейської хартії про місцеве самоврядування положення щодо структурних складових ланок бюджетної системи України, що в перспективі дасть змогу місцевим органам влади виконувати делеговані і власні повноваження (п. 2, 3 ст. 5);

— з метою забезпечення дотримання вимог використання єдиної класифікації доходів та взаємоузгодження положень ст. 5 зі ст. 64, ч. 2 ст. 65,

ст. 66, ст. 69, ст. 71 Кодексу зі складу місцевих бюджетів виключено «бюджети районів у містах» та закріплено їх за бюджетами місцевого самоврядування, й тим самим здійснено як уніфікацію бюджетної термінології, так і уточнення понять «місцеві бюджети» та «бюджети місцевого самоврядування» (п. 2, 3 ст. 5).

Таким чином, завдяки запровадженню зазначених новацій у ст. 5 оновленого Кодексу створено надійне законодавче підґрунтя для підвищення якості управління бюджетними коштами, демократизації й децентралізації бюджетних процесів, а це, у свою чергу, має стати певним поштовхом для здійснення подальших досліджень та розробки науково обґрунтованої бюджетної стратегії;

— з метою забезпечення ведення аналітичного обліку податкових надходжень до державного й місцевих бюджетів здійснено суттєві уточнення терміна «податкові надходження» з урахуванням теорії і практики чинної системи оподаткування, й тим самим приведено у відповідність норми бюджетного та податкового права (п. 2 ст. 9);

— з метою забезпечення ведення аналітичного обліку неподаткових надходжень до державного й місцевих бюджетів приведено у відповідність до Бюджетної класифікації України термін «неподаткові надходження», а саме відкориговані надходження, які підпадають під другу групу, а також виключено з їх переліку надходження від штрафів і фінансових санкцій (п. 3 ст. 9).

Таким чином, запроваджені новації у ст. 9 «Класифікація доходів бюджету» нової редакції Кодексу забезпечили її змістовне вдосконалення та дотримання закладеної в Кодексі вимоги використання єдиної класифікації доходів.

Бюджетний кодекс України в новій редакції передбачає вдосконалення управління бюджетними коштами (закріплення нових бюджетних правил) щодо регламентації використання коштів загального і спеціального бюджету та управління ними, а саме:

— встановлено заборону без внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) щодо збільшення бюджетних призначень за загальним і спеціальним фондами державного бюджету (місцевого бюджету) (ч. 11 ст. 23 Бюджетні призначення та асигнування):

- на оплату праці працівників бюджетних установ за рахунок зменшення інших видатків;

- на видатки за бюджетними програмами, пов'язаними з функціонуванням органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування), за рахунок зменшення видатків за іншими бюджетними програмами;

— встановлено заборону відкриття позабюджетних рахунків стосовно бюджетних коштів (включаючи власні надходження бюджетних установ) органами влади та іншими бюджетними установами, крім освітянських закладів, яким законом надано відповідні права (ч. 9 ст. 13 Складові частини бюджету);

— надано право Міністру фінансів вносити зміни до розпису державного бюджету за загальним фондом (у разі недостатності надходжень до бюджету для здійснення бюджетних асигнувань) із метою забезпечення збалансованості надходжень і витрат з дотриманням граничного обсягу дефіциту (профіциту), затвердженого законом про Державний бюджет України (ч. 1 ст. 54 Скорочення видатків і кредитування загального фонду Державного бюджету України);

— встановлено порядок використання власних надходжень бюджетних установ у разі перевищення їх фактичного обсягу над плановим (ч. 9 ст. 51 Особливості здійснення окремих видатків);

— врегульовано механізм перерахування до загального фонду бюджету залишків коштів спеціального фонду в разі відсутності відповідних бюджетних призначень на наступний бюджетний період (ч. 2 ст. 57 Порядок закриття рахунків після закінчення бюджетного періоду);

— закріплено доходи загального фонду державного бюджету та доходи місцевих бюджетів, які щорічно визначаються законом про Державний бюджет України (ст. 29 Склад доходів Державного бюджету України, ст. 64 Склад доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, ст. 66 Доходи місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів).

Новий Бюджетний кодекс України сприятиме активізації розвитку програмно-цільового методу бюджетування, адже в ньому:

— визначено поняття:

- програмно-цільового методу у бюджетному процесі — метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу;

- **управління бюджетними коштами** — сукупність дій учасника бюджетного процесу відповідно до його повноважень, пов'язаних із формуванням і використанням бюджетних коштів, здійсненням контролю дотримання бюджетного законодавства, які спрямовані на досягнення цілей, завдань і конкретних результатів своєї діяльності та забезпечення ефективного, результативного й цільового використання бюджетних коштів;

— розкрито сутність складових програмно-цільового методу бюджетування: бюджетної програми, її результативних показників та відповідального виконавця, паспорту бюджетної програми (п. 3, 40 ст. 2, ч. 4, 5 ст. 20 Застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі);

— передбачено обов'язковість застосування програмно-цільового методу на державному й місцевому рівнях (за рішенням відповідної місцевої ради) із проведенням оцінки ефективності бюджетних програм (ч. 1 ст. 20 Застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі);

— передбачено складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні за плановим два бюджетних періоди (ч. 2 ст. 21 Складання прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, п. 1 ч. 5 ст. 22 Розпорядники бюджетних коштів);

— передбачено застосування програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету (ч. 1 ст. 10 Класифікація видатків та кредитування);

— передбачено формування програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету з урахуванням типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету (абз. 2 ч. 2 ст. 10 Класифікація видатків та кредитування).

Новий Бюджетний кодекс збільшує ресурс місцевих бюджетів:

1. Змінено та закріплено на постійній основі нормативи зарахувань:

— збору за забруднення навколишнього природного середовища;

— грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності, у розмірі: з 50% до 20% — для обласних бюджетів, з 20% до 50% — для сільських, селищних, міських бюджетів.

2. Створено умови для зміцнення бюджету розвитку місцевих бюджетів шляхом розширення переліку джерел його формування:

2.1. Розширено перелік джерел формування бюджету розвитку місцевих бюджетів за рахунок:

— частини податку на прибуток (відповідно до закону з питань оподаткування) (ч. 5 ст. 108):

- до 2% — бюджету АРК, обласним, міським міст Києва і Севастополя бюджетам;

- до 3% — бюджетам міст республіканського АРК, обласного значення та районним бюджетам, з них 30% — до бюджетів сіл, селищ, міст районного значення.

2.2. Єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва до бюджетів місцевого самоврядування.

2.3. Зарахування частини податку на прибуток до бюджету розвитку місцевих бюджетів.

Основні положення та новації глави 4

Мета глави 4: визначення стадій бюджетного процесу в Україні, його учасників та їхніх повноважень.

Глава містить статті, які визначають стадії й учасників бюджетного процесу, порядок застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі, основні вимоги до складання прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетних періоди, надають перелік розпорядників бюджетних коштів та визначають їх права й повноваження, визначають порядок здійснення контролю та аудиту в бюджетному процесі, характеризують порядок подання й розгляд законопроектів, що впливають на показники бюджету, та порядок оприлюднення інформації про бюджет.

Новий Кодекс уперше визначив порядок застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі на рівні державного й місцевих бюджетів. Це дало змогу зосередити увагу не тільки на можливостях бюджету (існуючих ресурсах), а й на тому, як найефективніше їх використати з метою отримання конкретних результатів. У Кодексі окреслені особливі складові програмно-цільового методу (бюджетні програми, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорти бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм), порядок здійснення оцінки ефективності бюджетних програм, порядок використання коштів бюджету за бюджетними програмами, а також порядок складання прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетних періоди. В новому Кодексі вперше закладені правові підвалини для розробки середньострокового бюджетного прогнозу як у цілому для бюджету, так і на рівні головних розпорядників бюджетних коштів. Серед основних новацій слід виділити такі: складання прогнозу показників зведеного й державного бюджетів на наступні два бюджетних періоди, подання його до Верховної Ради України разом із проектом закону про Державний бюджет України та схвалення Кабінетом Міністрів України уточненого прогнозу на підставі прийнятого закону про Державний бюджет України в місячний термін із дня його опублікування; визначення складу прогнозу бюджетних показників державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетних періоди, що містить індикативні прогнозні показники; унормування складання проекту Державного бюджету України, у тому числі бюджетних запитів головних розпорядників, на показниках прогнозу державного бюджету; створення підґрунтя для переходу в перспективі до формування середньострокового бюджету, що відповідатиме найкращій міжнародній практиці.

Новим Бюджетним кодексом встановлено, що Державне казначейство України здійснює безспірне списання коштів державного бюджету й місцевих бюджетів на підставі рішення суду, а відшкодування заподіяної шкоди відповідно до закону здійснюється державою (Автономною Республікою Крим, органами місцевого самоврядування) в порядку, визначеному законом.

Новацією ст. 26 Бюджетного кодексу в першу чергу є те, що чітко визначається обов'язковість запровадження в органах державного сектора базових компонентів європейської моделі державного внутрішнього фінансового контролю — внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту. При цьому персональну відповідальність за запровадження й ефективне функціонування цих компонентів покладено на керівників усіх рівнів — від головного розпорядника (міністра, голови органу тощо) до розпорядників нижчого рівня та навіть керівників окремих підрозділів в установі. Кабінет Міністрів України визначає основні засади здійснення внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту, а також порядок утворення підрозділів внутрішнього аудиту.

Розділ I

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ОСНОВИ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ

Глава 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Відносини, що регулюються Бюджетним кодексом України

1. Бюджетним кодексом України регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, а також питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства.

Стаття визначає коло суспільних відносин, які є предметом регулювання Кодексу. До них належать відносини із приводу складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, контролю дотримання бюджетного законодавства та відповідальності за його порушення. Окреслене коло відносин є різновидом владних публічних правовідносин, яким притаманні нерівність сторін, чітка субординація суб'єктів, домінуюче положення держави (або органу місцевого самоврядування), що виражається пріоритетом її волі над іншими суб'єктами. Особливе місце держави зумовлене тим, що вона й організовує, й управляє рухом власних бюджетних коштів (чи коштів органу місцевого самоврядування). Таким чином, слід вести мову про класичні владні відносини, зміст яких обумовлює застосування у сфері бюджетної діяльності притаманного їм методу правового регулювання — імперативного методу, методу владних приписів, наказів із боку держави іншим суб'єктам правовідносин щодо їхньої поведінки. З урахуванням цього й закріплюється компетенція суб'єктів бюджетних правовідносин.

Бюджетні правовідносини, що опосередковують періодичний процес мобілізації, розподілу й використання державних грошових фондів, є різновидом фінансових правовідносин, а отже, їм притаманний і владно-майновий характер останніх. Тобто, з одного боку, йдеться про регулю-

вання руху грошових фондів (певного виду майнових відносин), з другого — про регулювання шляхом використання примусових засобів, право на яке має держава. Владно-майновий характер правовідносин проявляється у примусовому відчуженні частини майна (грошових коштів), накопиченні їх через бюджетні доходи для потреб публічної влади. Владно-майновий характер бюджетних правовідносин передбачає й об'єктивні підстави для розмежування компетенції між носіями публічної влади. Конституція України у ст. 92 визначає, що виключно законами встановлюються державний бюджет і бюджетна система України, у ст. 85 — бюджетні повноваження Верховної Ради України, у ст. 106 — Президента України, у ст. 116 — Кабінету Міністрів України, у ст. 118 — місцевих державних адміністрацій. Ст. 143 закріплено компетенцію органів місцевого самоврядування щодо затвердження бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць та контролю їх виконання. Треба враховувати, що відповідні конституційні норми (принципи) деталізуються у спеціальних законах, насамперед у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Важливо підкреслити, що до відносин, які регулюються Бюджетним кодексом України, відповідно до ст. 2 Цивільного кодексу України цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не передбачено законодавством. Ця норма відображає різний зміст публічних, владних бюджетних правовідносин та диспозитивних цивільно-правових правовідносин.

У ст. 1 Кодексу пропонуються певні стадії, рівні бюджетних правовідносин, що регламентують процес:

а) складання бюджетів;

б) розгляду, затвердження та прийняття бюджетів;

в) виконання бюджетів;

г) звітування про виконання бюджетів.

Таким чином закладаються підвалини регулювання стадій бюджетного процесу (ст. 19) та відповідних норм щодо бюджетного процесу стосовно державного бюджету України (гл. 6—9 Кодексу) та місцевих бюджетів (гл. 12 Кодексу, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»). Разом із тим простежується певна невідповідність положень статей 1, 19, 39 і 77 Кодексу. Так, ст. 1 регулює відносини, що виникають у процесі саме *затвердження* бюджетів, натомість ст. 19 не передбачає такого етапу другої стадії бюджетного процесу. Ця стадія, як і в Бюджетному кодексі України від 21.06.2001 р. № 2542-III, регламентує *прийняття* закону про Держбюджет і рішень про місцеві бюджети. Тоді як ст. 39 і 77, знову ж таки, регулюють порядок *затвердження* Державного й місцевих бюджетів.

Аналіз статей 1 і 19 Кодексу приводить до висновку, що законодавець фактично ввів новий термін — «звітування», який об'єднує три самостійних етапи четвертої стадії бюджетного процесу: 1) підготовку звіту про виконання бюджету; 2) розгляд звіту про виконання бюджету; 3) прийняття рішення щодо нього.

Поряд із зазначеними відносинами в коментованій статті виділена група відносин із контролю дотримання бюджетного законодавства. Дії вповноважених органів виступають як прояв контролюючої функції фінансів. У цьому випадку контроль потрібно розглядати і як підсумковий, і як наскрізний. Перша його форма пов'язана з підбиттям підсумків обігу бюджетних коштів та здійснюється на завершальній стадії бюджетного процесу, тоді як друга форма виражається в контрольних діях відповідних суб'єктів на кожній стадії бюджетного процесу. Контрольними повноваженнями в галузі бюджетної діяльності наділені як органи загальної компетенції (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України тощо), так і органи спеціальної компетенції (Рахункова палата України, органи Державного казначейства, податкові органи, контрольно-ревізійні органи тощо).

Новацією коментованої статті є надання правової форми конструкції «відповідальність за порушення бюджетного законодавства». Разом із тим ця конструкція зазначалася у преамбулі до Бюджетного кодексу України від 21.06.2001 р. № 2542-III, проте не була розкрита. Цей недолік виправлено у гл. 18 нового Кодексу. На нашу думку, є правильним у ст. 1 Кодексу чітко окреслити коло відносин, що становлять предмет регулювання, особливо питання, пов'язані з певними негативними наслідками.

Не зупиняючись на аналізі економічного змісту бюджетних відносин, треба підкреслити, що з допомогою правових норм ним надається державний захист і офіційний характер. Бюджетні правовідносини є чи не найважливішим видом суспільних відносин, яким надається відповідна юридична форма. Кожний акт бюджетної діяльності здійснюється виключно на правовій підставі.

Об'єктом бюджетних правовідносин є те, на що спрямована поведінка його учасників. У даному випадку це грошові кошти, які акумулюються в державному бюджеті України й місцевих бюджетах, що зумовлено, в широкому значенні, розподілом валового внутрішнього продукту.

Особливістю змісту бюджетних правовідносин є специфічне коло суб'єктів, яке вужче, ніж, наприклад, у податкових, інших видах фінансово-правових відносин. Суб'єкти бюджетних правовідносин беруть участь у розподілі доходів і видатків між бюджетами, одержанні бюджетних асигнувань, складанні, розгляді та затвердженні бюджетів. У першу чергу суб'єктом бюджетних правовідносин виступає Україна — суверенна

держава (ст. 1 Конституції України), як правило, в особі державних органів. До них належать Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада та Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи самоврядування та їх виконавчі органи.

Стаття 2. **Визначення основних термінів**

1. У цьому Кодексі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:
1) бюджет — план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Бюджет поєднує в собі джерела формування й напрями використання фінансових ресурсів державних фінансів. Із юридичної точки зору, бюджет — це правовий акт, на підставі якого формуються й витрачаються фінансові ресурси національної економіки на виконання загальнодержавних функцій, функцій органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в межах своєї компетенції та протягом бюджетного періоду. Як економічна категорія бюджет є системою грошових відносин між державою, суб'єктами господарювання, населенням, міжнародними суб'єктами фінансових відносин із приводу розподілу й перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту у процесі створення й використання централізованих фондів фінансових ресурсів.

Розрізняють три поняття бюджету: «державний бюджет», «місцеві бюджети» та «бюджети місцевого самоврядування» (бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст, у тому числі районів у містах).

2) бюджети місцевого самоврядування — бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах).

Бюджетом місцевого самоврядування, як правило, вважається план утворення й використання фінансових ресурсів, потрібних для забезпечення функцій і повноважень місцевого самоврядування.

Бюджети місцевого самоврядування розробляють, затверджують і виконують відповідні органи місцевого самоврядування в селах, їх об'єднаннях, селищах, містах, районах у містах (у разі їх створення). При цьому втручання інших органів і організацій у процес складання, затвердження й виконання бюджету місцевого самоврядування не допускається, крім винятків, встановлених законами України.

У Конституції України вживається поняття «місцеві бюджети». Так, ст. 142 визначає, що матеріальною й фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме й нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів,

інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їх спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» «бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) — це план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування». У Законі України «Про місцеві державні адміністрації» термін «місцеві бюджети» взагалі не застосовується: у п. 1 ст. 18 при визначенні повноважень у галузі бюджету й фінансів сказано, що місцева державна адміністрація складає й подає на затвердження ради проект відповідного бюджету та забезпечує його виконання (у зв'язку з чим можна вважати, що бюджет може бути районним чи обласним). Отже, ні Конституція України, ні зазначені закони не розмежовують поняття «бюджети місцевого самоврядування» й «місцеві бюджети», а Закон України «Про місцеве самоврядування» їх ототожнює.

3) бюджетна класифікація — єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетна класифікація є єдиною, стандартизованою (відповідно до міжнародних норм), систематизованою системою для складання, виконання, звітування, контролю бюджетів усіх рівнів. Бюджетна класифікація значно спрощує процес адміністрування бюджетного процесу та надає можливість для всебічного аналізу (регіонального, національного й міжнаціонального) складових частин бюджетів усіх рівнів.

Бюджетна класифікація чітко визначає чотири складові частини бюджету: доходи, видатки та кредитування, фінансування, борг. Кожна зі складових має власний цифровий класифікатор, який ідентифікує рух фінансових ресурсів у системі публічних фінансів.

Затверджує бюджетну класифікацію Міністерство фінансів України з обов'язковим інформуванням Комітету Верховної Ради України з питань бюджету. Затверджений класифікатор обов'язково повинен відповідати міжнародним нормам і стандартам. Бюджетна класифікація є обов'язковою для застосування всіма учасниками бюджетного процесу в межах бюджетних повноважень.

Сутність даного поняття, його теоретичне і практичне застосування розкривається у ст. 8—12 Кодексу.

4) бюджетна програма — сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Застосування програмно-цільового методу (як основного методу, визначеного Кодексом) передбачає розробку цілей і завдань бюджетної програми, напрямів її діяльності та показників результативності її виконання відповідно до місії головного розпорядника бюджетних коштів. Головна мета діяльності головного розпорядника бюджетних коштів визначається як мета його існування, задля якої він здійснює свою діяльність, а також користь або блага, які отримує від цієї діяльності суспільство. Відповідно до головної мети діяльності та з огляду на стратегічні пріоритети, визначені урядом, головні розпорядники бюджетних коштів планують бюджетні програми, видатки на які можуть бути передбачені у проекті Державного бюджету на наступний рік. Назва бюджетної програми повинна відбивати її сутність, а кожного коду програмної класифікації — бути єдиною, не повторюватися (має відрізнятися від інших назв кодів програмної класифікації).

Прив'язка коду конкретної бюджетної програми до відповідного коду функціональної класифікації видатків бюджету використовується з метою складання зведеного бюджету, проведення макроекономічного аналізу, формування державної політики у сфері економіки, здійснення міжнародних порівнянь видатків за функціями.

Здійснення видатків на основі бюджетних програм передбачає визначення їх конкретних відповідальних виконавців.

Відповідальним виконавцем бюджетної програми є визначена головним розпорядником бюджетних коштів за письмовим погодженням із Міністерством фінансів України на стадії складання проекту державного бюджету на наступний рік юридична особа, яка має окремий рахунок і бухгалтерський баланс. Відповідальний виконавець бюджетної програми забезпечує виконання та несе відповідальність за виконання однієї або декількох бюджетних програм.

Застосування результативних показників дає змогу чітко показати ефективність використання бюджетних коштів, співвідношення досягнутих результатів і витрат, тривалість виконання бюджетної програми, її необхідність і відповідність визначеній меті, а також порівнювати результати виконання бюджетних програм у динаміці за роками та між головними розпорядниками бюджетних коштів, визначати найефективніші бюджетні програми при розподілі бюджетних коштів.

Детальний порядок розробки й реалізації бюджетних програм визначено ст. 20 Кодексу.

5) бюджетна система України — сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

Це визначення регламентує бюджетну систему як сукупність бюджетів усіх рівнів, які врегульовані нормами права та формуються на єдиних принципах. Підставами для розмежування бюджетів є повноваження відповідних органів державної й місцевої влади щодо їх прийняття та виконання.

Склад бюджетної системи України, її рівні визначаються за трьома критеріями:

1) економічні відносини;

2) державний устрій;

3) адміністративно-територіальний поділ.

Ці критерії є відображенням норм Конституції України (ст. 132, 133), що регламентують засади територіального й адміністративно-територіального устрою України.

Дане визначення не включає зведений бюджет країни, але ст. 6 гл. 2 Кодексу виділяє таку складову бюджетної системи і трактує її як сукупність показників бюджетів усіх рівнів.

Характеристика, структура, принципи бюджетної системи України наведені у ст. 5—7 Кодексу.

6) бюджетне асигнування — повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження.

Бюджетні асигнування в економічній науці визначаються переважно як кошти, виділені розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання, кредитування та здійснення платежів із конкретною метою у процесі виконання бюджету.

З юридичної точки зору, саме бюджетні асигнування (як повноваження розпорядників бюджетних коштів) є підставою для затвердження кошторисів бюджетних установ.

Для здійснення контролю відповідності асигнувань, визначених у кошторисах і планах асигнувань розпорядників, асигнуванням, затвердженим річним розписом асигнувань державного бюджету та помісячним розписом асигнувань загального фонду державного бюджету, органи Державного казначейства України реєструють та обліковують зведені кошториси і плани асигнувань розпорядників вищого рівня в розрізі розпорядників нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів.

Розпорядники мають право здійснювати діяльність виключно в межах асигнувань, затверджених кошторисами і планами асигнувань, за наявності витягу, доведеного органом Державного казначейства України, що підтверджує відповідність цих документів даним казначейського обліку.

Зміст поняття «бюджетне асигнування» розкрито у ст. 23 і 47 Кодексу.

7) бюджетне зобов'язання — будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому.

Бюджетні зобов'язання — це визначена законом дія, що передбачає здійснення розпорядниками бюджетних коштів, у межах бюджетного асигнування, платежів для реалізації власних функцій та поставлених завдань, пов'язаних із функціонуванням бюджетних установ.

Бюджетне зобов'язання може здійснюватися тільки за наявності відповідного бюджетного призначення, яке, у свою чергу, встановлюється законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет.

За наявності простроченої кредиторської заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення), стипендій, а також за спожиті комунальні послуги й енергоносії розпорядники бюджетних коштів у межах бюджетних асигнувань за загальним фондом не беруть бюджетні зобов'язання.

Застосування бюджетного зобов'язання регламентують ст. 23, ч. 6—9 ст. 51, ст. 57, ч. 3 ст. 117 Кодексу.

8) бюджетне призначення — повноваження головного розпорядника бюджетних коштів, надане цим Кодексом, законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), яке має кількісні, часові і цільові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування.

Такі призначення окреслюють обсяг повноважень головного розпорядника бюджетних коштів, наданих йому відповідно до законодавства. Будь-які бюджетні зобов'язання і платежі з бюджету можна здійснювати лише за наявності відповідного бюджетного призначення.

Бюджетне призначення має бути виражене у грошовій формі на відповідний бюджетний період (як правило, на один календарний рік) та затверджене чинним законодавством (Бюджетним кодексом, законом про Державний бюджет чи рішенням про місцевий бюджет). Усі бюджетні призначення втрачають чинність після закінчення бюджетного періоду, за винятком тих випадків, коли окремим законом передбачені багаторічні бюджетні призначення.

Сутність бюджетного призначення розкрито у ст. 23 Кодексу.

9) бюджетний запит — документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступні бюджетні періоди.

Бюджетні запити готуються головними розпорядниками бюджетних коштів та є первинними документами, на основі яких складається проект місцевого та/або державного бюджету. Новацією в Кодексі є можливість включення до бюджетних запитів показників за бюджетними програмами, які забезпечуються протягом декількох років реалізації інвестиційних проектів. Єдиною умовою є схвалення такого проекту в установленому законом порядку та розрахунку обсягу втрат і вигід від реалізації інвестиційних проектів.

Процес складання бюджетного запиту регламентується ст. 35, 36, ч. 5 ст. 75 Кодексу.

10) бюджетний процес — регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Бюджетний процес являє собою сукупність дій органів державної влади та місцевого самоврядування, уповноважених на основі норм бюджетного права складати, розглядати, затверджувати й виконувати бюджет, а також складати, розглядати й затверджувати звіт про його виконання. Розуміння бюджетного процесу полягає в тому, що вся діяльність, яка базується на владних повноваженнях тих чи інших органів, має бути підпорядкована чітким процедурним формам, котрі забезпечують законність, доцільність і обґрунтованість їх діяльності.

Серед характерних рис бюджетного процесу доцільно виокремити: 1) визначення складу учасників тієї чи іншої діяльності; 2) перелік видів необхідних дій та їх обов'язкову послідовність; 3) передбачення організаційної форми кожної дії; 4) визначення обов'язкового порядку прийняття рішень.

Завданнями бюджетного процесу є такі: максимальне виявлення всіх матеріальних і фінансових резервів із метою створення збалансованого ринку; визначення доходів бюджету за окремими податками та іншими обов'язковими платежами, а також загального обсягу відповідно до прогнозів і цільових програм соціально-економічного розвитку; узгодження бюджету із загальною програмою фінансової стабілізації, спрямованої на подолання інфляційних тенденцій у економіці та забезпечення стабільності національної грошової одиниці; здійснення бюджетного регулювання з метою збалансування бюджетів різного рівня шляхом перерозподілу джерел доходів держави між ними та сферою господарства, економічними регіонами; скорочення й ліквідація бюджетного дефіциту за рахунок економічно виправданих джерел; посилення контролю фінансової діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб.

Бюджетному процесу та його учасникам присвячено гл. 4 Кодексу.

11) бюджетні кошти (кошти бюджету) — належні відповідно до законодавства надходження бюджету та витрати бюджету.

Бюджетні кошти є сукупністю грошових коштів, які розподілені й перерозподілені через бюджетну систему України та ідентифікуються на рахунках Державного казначейства. Розподіляються бюджетні кошти через дохідну частину бюджету (ст. 9 Кодексу), а перерозподіляються через видаткову частину (ст. 10 Кодексу).

Бюджетні кошти використовуються тільки на потреби, визначені бюджетними призначеннями й бюджетними асигнуваннями.

Поточний контроль використання бюджетних коштів здійснює Державне казначейство України.

12) бюджетні установи — органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими.

До бюджетних установ належать Верховна Рада України, Адміністрація Президента України, міністерства й відомства, місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування (районні, районні в містах, міські, селищні, сільські ради), державні й комунальні підприємства, установи й організації, що фінансуються виключно з бюджетів усіх рівнів.

Для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду, бюджетні установи використовують план формування й використання фінансових ресурсів, який називається бюджетом.

Бюджетні установи працюють не заради отримання прибутку, а для задоволення соціальних, культурних та інших потреб суспільства. Кошти державного й місцевих бюджетів надаються їм безповоротно. Бюджетні установи не мають статутного капіталу, а всі їхні активи є державною або комунальною власністю. До бюджетної сфери належать також установи різних галузей і видів діяльності (освіта, охорона здоров'я, культура, наука тощо).

13) видатки бюджету — кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування.

Видатки бюджету характеризуються як рух грошових коштів із бюджету на фінансування програм і заходів, які передбачені в бюджетних запитах. До категорії видатків бюджету, що є новацією в Кодексі, не включається: 1) погашення боргу; 2) надання кредитів із бюджету; 3) розміщення бюджетних коштів на депозитах; 4) придбання цінних паперів; 5) повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування. Перші чотири групи включені в поняття «витрати бюджету». П'ята група виводиться з категорії видатків бюджету. Необхідно зазначити, що бюджетне відшкодування (як правило, валовий внутрішній продукт) у видатковій частині не виділялося, а віднімалося в дохідній частині бюджету за кодом бюджетної класифікації 14010200. Повернення надміру сплачених до бюджету сум податків узагалі не класифікувалося в бюджеті, натомість проводилися взаємозаліки на рівні податкової адміністрації.

Класифікацію видатків бюджету та їх характеристику розкрито у ст. 10 і 55 Кодексу.

14) витрати бюджету — видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів.

Витрати бюджету є ширшим поняттям, ніж видатки бюджету, оскільки крім безпосередньо видатків включають надання кредитів із бюджету, погашення боргу, розміщення бюджетних коштів на депозитах та придбання цінних паперів. Усі перелічені процедури розкрито в окремих статтях Кодексу.

15) власні надходження бюджетних установ — кошти, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт, гранти, дарунки та благодійні внески, а також кошти від реалізації продукції чи майна та іншої діяльності.

Включення до доходів бюджету власних надходжень бюджетних установ є новою нормою бюджетного законодавства України. Власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету та включаються до спеціального фонду. Вони формуються на рівні органів як державної, так і місцевої влади. Фактично згідно із внесеними змінами використання власних надходжень підпадає під жорсткий контроль. Кожна підгрупа і група власних доходів бюджетних установ має чітко визначені напрями використання. Зазначена норма дещо дестимулюватиме бюджетні установи щодо збільшення власних доходів, оскільки вносить додаткові жорсткі умови їх використання та надає можливість застосовувати штрафні санкції з боку контролюючих органів.

Класифікація, порядок формування та використання власних надходжень бюджетних установ регламентуються ч. 4 ст. 13 Кодексу.

16) гарантований Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста борг — загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання — резидентів України щодо отриманих та непогашених на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено місцевими гарантіями.

Зі змісту поняття «державний борг», визначеного в Кодексі, зрозуміло, що до складу державного боргу не включаються боргові зобов'язання Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування.

В затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 24.02.2003 р. № 207 (зі змінами та доповненнями) Порядку здійснення запозичень до місцевих бюджетів міститься визначення терміна «місцевий борг». Це загальна сума заборгованості Автономної Республіки Крим або територіальної громади міста, що складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста, включаючи боргові зобов'язання, що вступають у дію в результаті наданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, які виникають на підставі законодавства чи договору.

Граничний обсяг гарантованого боргу визначено у ст. 18 Кодексу.

17) гарантований державою борг — загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання — резидентів України щодо отриманих та непогашених на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено державними гарантіями.

Введення поняття «гарантований державою борг» є новим у бюджетному законодавстві України. Законодавчо регламентовано, що сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання (виключно резидентів України), за якими надано державні гарантії, котрі отримані, але непогашені на звітну дату, підпадає під поняття «гарантований державний борг». У разі якщо суб'єкт господарювання не в змозі погасити таку суму боргу, фінансова відповідальність за його погашення переходить на державний бюджет.

Порядок отримання державних гарантій на боргові зобов'язання регулюється ст. 17 і 18 Кодексу.

18) головні розпорядники бюджетних коштів — бюджетні установи в особі їх керівників, які відповідно до статті 22 цього Кодексу отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень.

У п. 12 цієї статті наведено коментар до поняття «бюджетна установа», відповідно посадові особи таких установ є головними розпорядниками бюджетних коштів. Наприклад, головними розпорядниками бюджетних

коштів, передбачених законом про Державний бюджет, таких установ, як Міністерство освіти і науки України, є міністр освіти і науки України, Міністерство культури і туризму України — міністр культури і туризму України, Міністерство охорони здоров'я України — міністр охорони здоров'я України тощо.

19) державне запозичення — операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування державного бюджету.

Держава як суб'єкт фінансових відносин має право на запозичення (внутрішнє й зовнішнє), але в межах граничного обсягу державного боргу. Право на здійснення державних запозичень має держава в особі Міністра фінансів України за дорученням Кабінету Міністрів України.

Регламентованим визначенням спрощено визначення державного запозичення та передбачено мету такого запозичення — фінансування державного бюджету.

Здійснення державних запозичень регулюється ст. 16 Кодексу.

20) державний борг — загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення.

Для покриття дефіциту бюджету держава, як правило, бере кредити, що й спричиняє формування державного боргу. Державний борг складається із прямого й гарантованого боргів. Прямий борг — це загальна сума безумовних боргових зобов'язань країни за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), які з'являються в результаті державних запозичень. Гарантований борг — це загальна сума боргових зобов'язань резидентів України за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), що з'являються унаслідок запозичення, забезпечені державними гарантіями.

Залежно від джерел, із яких здійснюються запозичення, державний борг може бути внутрішнім чи зовнішнім. Внутрішній державний борг — заборгованість держави громадянам, юридичним особам і фірмам даної країни, які володіють цінними паперами, випущеними її урядом. Зовнішній державний борг — це заборгованість держави перед іноземними громадянами, державами, банками та міжнародними фінансовими організаціями.

Граничний розмір внутрішнього й зовнішнього державного боргу встановлюється на кожний бюджетний період законом про Державний бюджет України.

Величина основної суми державного боргу не повинна перевищувати 60 % фактичного річного обсягу валового внутрішнього продукту України.

В разі перевищення зазначеної граничної величини Кабінет Міністрів України зобов'язаний вжити заходів для приведення цієї величини у відповідність до встановлених законодавством вимог.

Правові основи державного боргу визначені Конституцією України (ст. 92), законами України «Про правонаступництво», «Про державний і внутрішній борг»).

Детальна характеристика державного боргу наводиться у гл. 3 Кодексу.

21) дефіцит бюджету — перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету).

Розуміння дефіциту бюджету як перевищення видатків бюджету над його доходами є загальноприйнятим у науці і практиці. В новій редакції Кодексу враховується величина, що впливає на розмір дефіциту, — це різниця між кредитами, наданими з бюджету та поверненими в бюджет. Таке уточнення доречне, бо надання кредитів із бюджету не належить до видатків бюджету, а класифікується як витрати бюджету. Тому позитивне сальдо між наданням кредитів та їх поверненням до бюджету збільшує дефіцит бюджету, а від'ємне, навпаки, зменшує його.

Дефіцит бюджету детально розкривається в ч. 1, 2 ст. 14 (стосовно дефіциту державного бюджету) та ст. 72 (стосовно дефіциту місцевого бюджету) Кодексу.

22) дотація вирівнювання — міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує.

Дотація вирівнювання є міжбюджетним трансфертом, який зазвичай вважають коштами, що безоплатно й безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

В Державному бюджеті України можуть передбачатися такі міжбюджетні трансферти місцевим бюджетам: дотація вирівнювання бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва й Севастополя, районним бюджетам та бюджетам міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення.

Дотація вирівнювання розподіляється на основі формули вирівнювання, яка враховує податковий потенціал громад та використовується з метою зближення фінансових можливостей територіальних колективів.

Обсяг дотації вирівнювання з державного бюджету місцевим бюджетам, або коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих, визначається як різниця між розрахунковим показником обсягу видатків, прогнозним показником обсягу доходів (кошика доходів), що акумулюються на адміністративно-територіальній одиниці, помножена на коефіцієнт вирівнювання.

Дотація вирівнювання не має цільового призначення та використовується в бюджеті нижчого рівня для збалансування доходів і видатків. Міські (міст Києва й Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення) й районні ради можуть передбачати у відповідних бюджетах дотації вирівнювання бюджетам районів у містах, бюджетам сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань, а також кошти, що передаються з цих бюджетів.

Порядок перерахування дотації вирівнювання визначає Кабінет Міністрів України. В Кодексі порядок надання дотацій вирівнювання врегульовано ст. 96—99.

23) доходи бюджету — податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за адміністративні послуги, власні надходження бюджетних установ).

Доходи бюджету — це основна фінансово-економічна категорія бюджетного процесу, яка характеризує вилучену й розподілену частину валового внутрішнього продукту. Даним визначенням вводяться новації в бюджетному законодавстві. По-перше, в доходи бюджету не входять окремі податкові платежі (наприклад, надміру сплачені податки і збори, бюджетне відшкодування податку на додану вартість). По-друге, до доходів бюджету включені власні надходження бюджетних установ та плата за адміністративні послуги. До речі, вперше такі доходи виділяються у структурі доходів бюджету. Тому в Кодексі доцільно було б об'єднати їх у окрему класифікаційну групу.

Класифікація доходів бюджету наведена у ст. 9, а склад доходів місцевих бюджетів та їх особливості — у ст. 66, 68, 69 Кодексу.

24) закон про Державний бюджет України — закон, який затверджує Державний бюджет України та містить положення щодо забезпечення його виконання протягом бюджетного періоду.

Іншими словами, це нормативно-правовий акт, який регулює суспільні відносини, пов'язані з виконанням бюджету держави. Закон про Державний бюджет України є обов'язковим для виконання протягом визначеного часу — бюджетного періоду (в Україні він збігається з календарним роком) на визначеній території (в Україні) та стосовно конкретного кола осіб, організацій, інших суб'єктів бюджетних правовідносин.

25) залишок бюджетних коштів — обсяг коштів відповідного бюджету, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів цього бюджету на кінець звітного періоду.

Залишок бюджетних коштів є невід'ємною складовою поточного виконання бюджету. Він встановлюється в розмірі 2 % від обсягу планових

видатків. У новій редакції Бюджетного кодексу пом'якшено контроль наявного оборотного залишку з періоду кінця робочого дня на кінець звітного періоду. В даному визначенні регламентується також формування залишку бюджетних коштів не лише розпорядників бюджетних коштів, а й їх одержувачів, котрі не мають статусу бюджетної установи.

Формування, використання й визначення залишку бюджетних коштів регулюється ч. 3, 4 ст. 14 Кодексу.

26) інвестиційна програма (проект) — комплекс заходів, визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється з використанням коштів державного та/або місцевих бюджетів чи шляхом надання державних та/або місцевих гарантій.

Інвестиційні програми розробляються з метою забезпечення сприятливого інвестиційного клімату, розвитку соціальної й ринкової інфраструктури.

Кабінетом Міністрів України затверджуються комплексні, міжгалузеві, міжрегіональні й регіональні інвестиційні програми, що фінансуються із залученням коштів державного бюджету (крім програм, затверджуваних Верховною Радою України); міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади — галузеві інвестиційні програми; Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідними місцевими радами — регіональні й місцеві інвестиційні програми, що фінансуються із залученням коштів республіканського бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів; у порядку, визначеному відповідними міжнародними договорами, — міждержавні інвестиційні програми. В Кодексі поняття «інвестиційна програма» згадується майже в кожній статті.

27) коефіцієнт вирівнювання — показник, який використовується для розрахунку обсягу коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, з метою стимулювання нарощування доходів місцевих бюджетів у процесі бюджетного планування.

Коефіцієнт вирівнювання є одним із інструментів бюджетного регулювання. Він визначає, яку частину коштів із місцевих бюджетів буде передано державному бюджету. Коефіцієнт вирівнювання застосовується до обчисленого за формулою обсягу коштів, що підлягають передачі до державного бюджету, та варіює в межах від 0,6 до 1,0. Його використання спрямоване на стимулювання органів місцевої влади до нарощування доходів, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, та диференціюється залежно від рівня забезпечення такими доходами.

Порядок застосування коефіцієнта вирівнювання розкривається в ч. 2 ст. 100 та ч. 3 ст. 101 Кодексу.

28) кошик доходів державного бюджету для надання міжбюджетних трансфертів — доходи загального фонду державного бюджету, за рахунок яких здійснюється перерахування дотації вирівнювання місцевим бюджетам.

Дане визначення трактується в бюджетному законодавстві України вперше та визначає частину доходів загального фонду державного бюджету, яка спрямовується на перерахування дотацій вирівнювання місцевим бюджетам. Таке формулювання вказує на те, що в дохідній частині загального фонду державного бюджету окремою частиною виділятимуться кошти на дотації вирівнювання, які за своєю сутністю є невід'ємним елементом міжбюджетного регулювання та одним із вагомих джерел фінансування в регіонах із низьким рівнем податкового потенціалу.

Законодавча регламентація використання й визначення кошику доходів державного бюджету для надання міжбюджетних трансфертів наводиться в ч. 2 і 4 ст. 108 Кодексу.

29) кошик доходів місцевих бюджетів — доходи загального фонду, закріплені цим Кодексом на постійній основі за місцевими бюджетами, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

Формування кошика доходів місцевих бюджетів є необхідним інструментом для визначення обсягів міжбюджетних трансфертів. У новому трактуванні сутності даного поняття є дві принципові відмінності. По-перше, до кошика доходів місцевих бюджетів включаються не лише податки, збори й обов'язкові платежі, закріплені на постійній основі за місцевими бюджетами, а всі доходи загального фонду. Таке нововведення значно вплине на обсяги міжбюджетних трансфертів. По-друге, кошик доходів визначатиметься не тільки для бюджетів місцевого самоврядування, а й для всіх інших місцевих бюджетів (бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети).

Порядок формування кошика доходів місцевих бюджетів визначається ст. 64, а кошик доходів місцевих бюджетів та порядок його використання при визначенні дотацій вирівнювання — ч. 4, 6, 7 ст. 98 Кодексу.

30) кошторис — основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень.

Кошторис є основним документом, який пов'язаний із отриманням бюджетними установами доходів та здійсненням видатків.

Кошторис бюджетних установ має такі складові: 1) загальний фонд, де відображається обсяг надходжень із загального фонду бюджету та розподіл видатків за повною економічною класифікацією видатків на виконання бюджетною установою основних функцій або розподіл надання кредитів із бюджету за класифікацією кредитування бюджету; 2) спеціальний фонд, де відображається обсяг надходжень зі спеціального фонду бюджету на конкретну мету та їх розподіл за повною економічною класифікацією видатків на здійснення відповідних видатків згідно із законодавством, а також на реалізацію пріоритетних заходів, пов'язаних з виконанням установою основних функцій, або розподіл надання кредитів з бюджету згідно із законодавством.

Установи й організації, які утримуються за рахунок бюджетних коштів, для забезпечення своєї діяльності та виконання покладених на них функцій складають і затверджують кошторис доходів і видатків відповідно до бюджетних призначень, які встановлені законом про Державний бюджет України.

В дохідній частині проектів кошторисів зазначаються планові обсяги асигнувань, котрі передбачається спрямувати на покриття видатків установи із загального і спеціального фондів проектів відповідних бюджетів. Формування дохідної частини загального фонду здійснюється виходячи із планових обсягів бюджетних асигнувань, що виділяються на утримання цієї організації.

Під час визначення обсягів видатків розпорядникам нижчого рівня головні розпорядники, розпорядники вищого рівня повинні враховувати об'єктивну потребу в коштах кожної установи виходячи з її основних виробничих показників і контингентів, які встановлюються для установи.

Обов'язковим є виконання вимоги щодо першочергового забезпечення бюджетними коштами видатків на оплату праці з нарахуваннями, а також на господарське утримання установи. Показники видатків, що включаються до проекту кошторису, повинні бути обґрунтовані відповідними розрахунками щодо кожного коду економічної класифікації.

Кошторис затверджується за загальним і спеціальним фондами на рік без розподілу за періодами року в обсязі, який дорівнює сумі цих фондів. Кошториси і плани асигнувань підписуються керівником та головним (старшим) бухгалтером установи (централізованої бухгалтерії). Затверджені кошториси скріплюються гербовою печаткою й підписом керівників організацій, уповноважених затверджувати такі документи, із зазначенням дати затвердження.

Виконання кошторисів і планів асигнувань здійснюється наростаючим підсумком із початку року. Звіти про виконання кошторисів і планів асигнувань подаються в порядку та за формою, встановленими Державним казначейством України.

31) кредитування бюджету — операції з надання коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з бюджету), та операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету). Для цілей цього Кодексу до кредитів з бюджету також належать бюджетні позички та фінансова допомога з бюджету на поворотній основі.

Кредитування бюджету є складовою частиною загального і спеціального фондів бюджету та одним із інструментів бюджетного регулювання. Крім стандартних операцій з надання коштів із бюджету на умовах повернення, платності і строковості до кредитування бюджету також зараховують (у новій редакції Кодексу) бюджетні позички та фінансову допомогу з бюджету на поворотній основі.

Класифікація кредитування бюджету наводиться у ст. 10 Кодексу.

32) міжбюджетні трансферти — кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

Міжбюджетні трансферти можуть здійснюватися у вигляді дотацій вирівнювання, коштів, що передаються до державного бюджету й місцевих бюджетів із інших місцевих бюджетів, субвенцій.

Закон про Державний бюджет на кожний бюджетний період містить виключний перелік і розмір дотацій вирівнювання й субвенцій.

Розподіл обсягу міжбюджетних трансфертів здійснюється на основі формули, яку затверджує Кабінет Міністрів України. Формула має враховувати такі параметри: 1) фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та коригуючі коефіцієнти до них; 2) кількість мешканців та кількість споживачів соціальних послуг; 3) індекс відносної податкоспроможності відповідного міста чи району; 4) прогнозний показник кошика доходів бюджетів місцевого самоврядування для бюджетів міст Києва й Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, а також прогноз доходів для районних бюджетів; 5) коефіцієнт вирівнювання.

Порядок здійснення всіх видів міжбюджетних трансфертів урегульовано у гл. 16 Кодексу.

33) місцеве запозичення — операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету.

Дане визначення є новим у бюджетному законодавстві України та визначає основи боргових відносин між органами місцевої влади, з одного боку, і кредиторами — з другого. Місцеві запозичення є складовою частиною бюджету розвитку місцевих бюджетів. Виходячи з цього місцеві запозичення здійснюються з метою фінансування виключно бюджету розвитку міських бюджетів та використовуються для створення, приросту чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування територіальних громад.

Здійснення місцевих запозичень регламентується ч. 3, 6—8 ст. 16, а особливості здійснення місцевого запозичення — ст. 74 Кодексу.

34) місцеві бюджети — бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування.

Місцевим бюджетом вважається встановлений рішенням органів місцевого самоврядування (у тому числі Верховної Ради Автономної Республіки Крим) план формування, розподілу й використання фінансових ресурсів для забезпечення виконання завдань і функцій відповідної адміністративно-територіальної одиниці та повноважень органів місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. До місцевих бюджетів належать бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування (бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань).

Згідно з нормами ст. 143 Конституції України, а також ст. 61 Закону України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 р. територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць та контролюють їх виконання. Місцеві бюджети є самостійними. Органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування коштами відповідних бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Верховна Рада Автономної Республіки Крим та відповідні ради самостійно й незалежно одна від одної розглядають і затверджують місцеві бюджети без втручання органів державної влади у процес складання, затвердження й виконання місцевих бюджетів.

Формування місцевих бюджетів здійснюється шляхом застосування єдиної бюджетної класифікації, державних стандартів соціальної забезпеченості тощо. Основними джерелами доходів місцевих бюджетів є податки, неподаткові надходження й міжбюджетні трансферти з державного бюджету, надходження й витрати на виконання повноважень. Органи влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та

органи місцевого самоврядування самостійно витрачають кошти на фінансування видатків, передбачених Бюджетним кодексом України.

У науковій літературі місцеві бюджети розглядаються у трьох аспектах: 1) як правовий акт, згідно з яким виконавчі органи влади отримують легітимне право на розпорядження певними фондами грошових ресурсів; 2) як план (кошторис) доходів і видатків відповідного місцевого органу влади чи самоврядування; 3) як економічна категорія, оскільки бюджет є закономірним атрибутом будь-якої самостійної територіальної одиниці, наділеної відповідним правовим статусом.

Поняття «місцеві бюджети» є значно ширшим за поняття «бюджет місцевого самоврядування», яке прокоментовано вище.

Місцевим бюджетам у коментованому Кодексі присвячено розділ III.

35) місцевий борг — загальна сума боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок місцевого запозичення.

Дане поняття є новим у бюджетному законодавстві України та визначає теоретичне розуміння сутності місцевого боргу, який виникає в результаті здійснення місцевих запозичень. У Бюджетному кодексі визначено, що в місцевий борг, зобов'язання за яким держава не несе, включається загальний обсяг боргових зобов'язань із повернення отриманих і непогашених кредитів (позик).

Погашення місцевого боргу є однією зі статей витрат бюджету розвитку місцевих бюджетів. Обслуговування місцевого боргу здійснюється за рахунок коштів загального фонду місцевого бюджету.

Обсяг місцевого боргу встановлюється ч. 3 ст. 18, а процес і особливості обслуговування місцевого боргу — ч. 5—7 ст. 74 Кодексу.

36) місцевий фінансовий орган — установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції зі складання, виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету. Для цілей цього Кодексу Міністерство фінансів Автономної Республіки Крим віднесено до місцевих фінансових органів. Сільський голова забезпечує виконання функцій місцевого фінансового органу, якщо такий орган не створено згідно із законом.

До місцевих фінансових органів у системі виконавчої влади належать Міністерство фінансів Автономної Республіки Крим, фінансові управління та відділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних, районних у Києві й Севастополі державних адміністрацій, Державна податкова адміністрація в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві й Севастополі, державні податкові інспекції в районах, містах

(окрім міст Києва й Севастополя) та районах міст, контрольно-ревізійні управління в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві й Севастополі, контрольно-ревізійні підрозділи (відділи, групи) в районах, містах і районах міст, територіальні органи Державного казначейства України. Вказані підрозділи не входять до складу місцевих державних адміністрацій та мають центральне підпорядкування.

37) надходження бюджету — доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів.

Дане визначення має швидше теоретичне, аніж практичне значення, оскільки в самому Кодексі воно майже не застосовується. В поняття «надходження бюджету» включаються всі складові дохідної частини бюджету, які перелічені вище. Перелік надходжень до бюджету розширено за рахунок доходів від повернення кредитів, коштів від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів; надходжень унаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів.

38) одержувач бюджетних коштів — суб'єкт господарювання, громадська чи інша організація, яка не має статусу бюджетної установи, уповноважена розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримує на їх виконання кошти бюджету.

Дане визначення трактується в бюджетному законодавстві України вперше та регламентує коло осіб, які за рахунок бюджетних коштів реалізують заходи, передбачені бюджетною програмою. Таке коло осіб обирається головним розпорядником бюджетних коштів на основі встановлених Кабінетом Міністрів України критеріїв визначення одержувача бюджетних коштів. Ці критерії встановлюються з урахуванням напрямів, досвіду й результатів діяльності, фінансово-економічного обґрунтування виконання заходів бюджетної програми та застосування договірних умов.

Одержувачем бюджетних коштів може бути будь-який суб'єкт господарювання незалежно від форми власності, статусу, який відповідає встановленим критеріям та обраний розпорядником бюджетних коштів для виконання встановлених завдань. Головні розпорядники бюджетних коштів самостійно визначають мережу одержувачів бюджетних коштів.

Законодавча регламентація функціонування одержувачів бюджетних коштів наведена в ч. 3 ст. 10, ч. 7 ст. 20, ч. 6 ст. 22, а відповідальність за порушення законодавства — у ч. 2 ст. 121 Кодексу.

39) органи, що контролюють справляння надходжень бюджету — органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування, уповноважені здійснювати контроль за правильністю та своєчасністю справляння податків і зборів (обов'язкових платежів), інших надходжень бюджету.

У даному визначенні під органами державної влади розуміються органи виконавчої влади, уповноважені контролювати правильність і своєчасність справляння податків і зборів (обов'язкових платежів), інших надходжень до бюджету.

Права, обов'язки, функції й завдання органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, регламентуються ч. 2—4 ст. 50, ч. 3 ст. 60, ч. 2, 4, 5 ст. 78, ч. 3 ст. 80 Кодексу.

40) паспорт бюджетної програми — документ, що визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет).

Паспорт бюджетної програми, з наукової точки зору, можна визначити як систематизований за певною формою перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети й завдань, виконання яких пропонують і здійснюють розпорядники бюджетних коштів відповідно до покладених на них функцій; використовується при формуванні бюджету за програмно-цільовим методом. Паспорт бюджетної програми містить: 1) найменування головного розпорядника, відповідального виконавця, бюджетної програми; 2) обсяг бюджетного призначення, у тому числі із загального і спеціального фондів; 3) законодавчі підстави для виконання бюджетної програми та її мету; 4) напрями діяльності за бюджетною програмою; 5) видатки та їх розподіл за територіями; 5) перелік державних цільових програм, що виконуються у складі бюджетної програми; 6) результативні показники, які характеризують виконання бюджетної програми: затрати продукту, ефективність.

Порядок розробки паспорта бюджетної програми регламентується наказом Міністерства фінансів України «Про паспорти бюджетних програм» від 29.12.2002 р. (зі змінами), зареєстрованого Міністерством юстиції України 21.01.2003 р. за № 47/7368. Правила складання паспортів бюджетних програм місцевих бюджетів, квартального й річного звітів про їх виконання, здійснення моніторингу й аналізу виконання бюджетних програм, оцінки ефективності бюджетних програм затверджено наказом Міністерства фінансів України від 09.07.2010 р. № 679, який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28.07.2010 р. за № 574/17869.

41) платіж — виконання бюджетних, боргових чи податкових зобов'язань, що виникли в поточному або попередніх бюджетних періодах.

Це поняття має суто теоретичний зміст і майже не застосовується в Кодексі. В даному визначенні під платежем розуміється будь-яка трансакція з перерахунку грошових зобов'язань, котра здійснюється будь-яким суб'єктом на користь бюджету незалежно від дати виникнення такого зобов'язання.

42) програмно-цільовий метод у бюджетному процесі — метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі передбачає складання й виконання бюджету в розрізі бюджетних програм. Запровадження цього методу складання бюджету є істотною зміною в бюджетній ідеології. Формування бюджету за програмно-цільовим методом передбачає врахування обсягу наявних ресурсів, що використовуються для досягнення певних результатів у державному секторі. Він передбачає з'ясування результатів, яких необхідно досягти в державному секторі, а вже потім ставиться питання про те, які ресурси слід використати для досягнення цих результатів.

У аналітичному плані програмно-цільовий метод упроваджує в бюджетний процес важливі елементи аналізу порівняння витрат і досягнутих результатів. Цей аналіз є інструментом оцінки програм, який забезпечує схвалення і здійснення в бюджетній сфері тих програм, результати від реалізації яких перевищуватимуть витрати на них.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі формує систему звітування й оцінки роботи, забезпечує вищий рівень прозорості ухвалення рішень у державному секторі.

Із запровадженням програмно-цільового методу змінюється характер державної політики: перевага надається не потребі в коштах для утримання бюджетних установ, а тому, які результати будуть отримані від їх використання.

Серед переваг програмно-цільового методу відзначимо забезпечення прозорості бюджетного процесу (чітке визначення цілей і завдань, на досягнення яких витрачаються бюджетні кошти), підвищення контрольованості результатів виконання бюджетних програм; оцінку діяльності учасників бюджетного процесу щодо досягнення поставлених цілей та аналіз причин неефективного виконання бюджетних програм; упорядкування організації діяльності й посилення відповідальності головного розпорядника бюджетних коштів щодо формування й виконання бюджетних програм; підвищення

якості розробки бюджетної політики, ефективності розподілу й використання бюджетних коштів.

Застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі врегульовано ст. 20 Кодексу.

43) проект бюджету — проект плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади (органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування) протягом бюджетного періоду, який є невід'ємною частиною проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет).

Проект бюджету є основою проекту закону України про Державний бюджет на наступний бюджетний рік та проекту рішення про місцевий бюджет. Він формується Міністерством фінансів України та місцевими фінансовими органами на першій стадії бюджетного процесу — складання проекту бюджету. Проект бюджету складається з урахуванням: 1) основних макроекономічних показників; 2) засад грошово-кредитної політики; 3) напрямів бюджетної політики; 4) бюджетних запитів головних розпорядників бюджетних коштів. На основі узагальнення, систематизації даної інформації складається план формування й використання фінансових ресурсів держави та її територіально-адміністративних одиниць.

44) профіцит бюджету — перевищення доходів бюджету над його видатками (з урахуванням різниці між поверненням кредитів до бюджету та наданням кредитів з бюджету).

В науковій літературі профіцит бюджету розглядається як позитивне сальдо бюджету або балансу.

Профіцитний бюджет характерний для періоду економічного зростання та застосовується як засіб для попередження економічного буму, за яким неминуче настає економічний спад. Профіцит бюджету описано у ст. 14 Кодексу.

45) рішення про місцевий бюджет — нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради, виданий в установленому порядку, що затверджує місцевий бюджет та визначає повноваження відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду.

Прийняття рішення про затвердження місцевого бюджету є юридичним способом реалізації повноважень відповідних органів влади згідно зі ст. 136 і 144 Конституції України. Рішення про місцевий бюджет є документом місцевого значення. На першій стадії бюджетного процесу місцевими фінансовими органами готується проект рішення про місцевий бюджет,

а на другій стадії — розглядається й ухвалюється. Прийняття рішення про місцевий бюджет зобов'язує місцеві органи влади здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду. В разі невиконання чи неналежного виконання такого рішення застосовуються санкції, передбачені ст. 116 і 117 Кодексу.

Законодавча регламентація рішення про місцевий бюджет наведена у ст. 76, 78 Кодексу. Порядок прийняття рішення, контролю його прийняття й виконання частково визначено ч. 4 ст. 28, ч. 1 ст. 72, ч. 8 ст. 75, ч. 5—7, 25, 32 ст. 116 та ч. 5, 6 ст. 117 Кодексу.

46) розпис бюджету — документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації.

Розпис бюджету є основою для виконання державного й місцевих бюджетів. Складання розпису бюджету потребує певних навичок і високої відповідальності працівників фінансових органів. Чим краще складено розпис, тим чіткіше організовано виконання бюджету. Розпис бюджету складають відповідно до порядкових номерів надходжень і видатків бюджету. Порядкові номери (коди) й повні найменування доходів і видатків бюджету зазначені в бюджетній класифікації. Порядок складання розпису бюджету врегульовано ст. 44 Кодексу.

47) розпорядник бюджетних коштів — бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджету.

Даним визначенням регламентується, що розпорядником бюджетних коштів є керівник як представник бюджетної установи, котра отримує асигнування з бюджету, бере на себе бюджетні зобов'язання та здійснює витрати бюджету. В Кодексі розширено повноваження розпорядника бюджетних коштів з видатків бюджету до витрат бюджету (сутність видатків і витрат бюджету трактується в ч. 13 і 14 ст. 2 Кодексу). Обмежено коло представників розпорядника бюджетних коштів із декількох керівників до одного керівника бюджетної установи, що підвищує відповідальність і контроль використання бюджетних коштів.

Основні функціональні обов'язки, завдання, повноваження і право бути розпорядником бюджетних коштів регламентуються ч. 4, 8 ст. 20, ст. 22 та ч. 16 ст. 51 Кодексу.

48) субвенції — міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

Термін «субвенція» походить від латинського слова «subvenio» (приходжу на допомогу). Традиційно вважається, що це сума коштів, яка виділяється з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня, має цільове призначення для здійснення спільного фінансування певного заходу та може підлягати поверненню в разі використання не за цільовим призначенням.

В Україні субвенції було запроваджено в 1992 році як інструмент регулювання міжбюджетних відносин. Порядок і умови надання субвенцій визначаються Кабінетом Міністрів України, а їх обсяг на наступний бюджетний період — законом про Державний бюджет України. Детальніше цей вид міжбюджетних трансфертів розглянуто у ст. 96, 97, 101—108 Кодексу.

49) управління бюджетними коштами — сукупність дій учасника бюджетного процесу відповідно до його повноважень, пов'язаних з формуванням та використанням бюджетних коштів, здійсненням контролю за дотриманням бюджетного законодавства, які спрямовані на досягнення цілей, завдань і конкретних результатів своєї діяльності та забезпечення ефективного, результативного і цільового використання бюджетних коштів.

Термін «управління бюджетними коштами» уведено в бюджетне законодавство України вперше. Законодавчо регламентовано, що управління бюджетними коштами — це процес, який розпочинається з формування й використання бюджетних коштів та закінчується контролем дотримання бюджетного законодавства. За своєю сутністю це третя й четверта стадії бюджетного процесу. По закінченні бюджетного періоду проводиться оцінка ефективності управління бюджетними коштами.

Основним суб'єктом управління бюджетними коштами є їх головний розпорядник. Фактично кожен учасник бюджетного процесу наділений правом управління бюджетними коштами.

Необхідність уведення цього терміна полягає в зосередженні уваги на забезпеченні ефективного, результативного й цільового використання бюджетних коштів їх розпорядниками. В даному тлумаченні терміна чітко видно, яким повинен бути результат управління бюджетними коштами. Єдиним недоліком є те, що в Кодексі не передбачається міра відповідальності учасника бюджетного процесу за неотримання такого результату, а саме досягнення цілей, завдань і конкретних результатів своєї діяльності.

Законодавчо необхідність управління бюджетними коштами їх суб'єктами регламентується в ч. 2, 3 ст. 16, § 7 ч. 25 ст. 22 та ч. 1 ст. 26 Кодексу.

50) фінансовий норматив бюджетної забезпеченості — гарантований державою в межах наявних бюджетних коштів рівень фінансового забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості використовується в основному для визначення розподілу міжбюджетних трансфертів. Він визначається шляхом ділення загального обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію бюджетних програм, на кількість мешканців чи споживачів соціальних послуг. Загальний обсяг фінансових ресурсів, які спрямовуються на виконання бюджетних програм місцевими бюджетами, розподіляється між видами видатків відповідно до пріоритетів бюджетної політики держави. При розрахунку фінансового нормативу бюджетної забезпеченості може передбачатися певний обсяг нерозподілених видатків, тобто видатків на ті повноваження, встановлення нормативів за якими є недоцільним. Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості для місцевих бюджетів коригуються коефіцієнтами, що враховують відмінності у вартості надання соціальних послуг залежно від кількості населення і споживачів соціальних послуг, а також соціально-економічних, демографічних, кліматичних, екологічних та інших особливостей (від часу їх визначення) адміністративно-територіальних одиниць. Такі коригуючі коефіцієнти затверджуються Кабінетом Міністрів України. В цьому Кодексі питання його застосування врегульовано ст. 67, 94, 95, 98—101.

51) фінансування бюджету — надходження та витрати бюджету, пов'язані із зміною обсягу боргу, обсягів депозитів і цінних паперів, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), зміна залишків бюджетних коштів, які використовуються для покриття дефіциту бюджету або визначення профіциту бюджету.

Фінансування бюджету — це рух грошових коштів у бюджетній системі з метою покриття дефіциту бюджету й напрямів витрачання фінансових ресурсів, що утворилися в результаті профіциту бюджету. Крім того, фінансування бюджету включає витрати на погашення боргу.

Основні положення процесу фінансування бюджету, класифікація і джерела фінансування регламентуються гл. 3, ст. 11 і 15 Кодексу.

Стаття 3. **Бюджетний період**

1. Бюджетний період для всіх бюджетів, що складають бюджетну систему України, становить один календарний рік, який починається 1 січня кожного року і закінчується 31 грудня того ж року. Неприйняття Верховною Радою України закону про Державний

бюджет України до 1 січня відповідного року не є підставою для встановлення іншого бюджетного періоду.

2. Відповідно до Конституції України бюджетний період для Державного бюджету України за особливих обставин може бути іншим, ніж передбачено частиною першою цієї статті.

Особливими обставинами, за яких Державний бюджет України може бути затверджено на інший, ніж передбачено частиною першою цієї статті, бюджетний період, є:

1) введення воєнного стану;

2) оголошення надзвичайного стану в Україні.

3. У разі затвердження Державного бюджету України на інший, ніж передбачено частиною першою цієї статті, бюджетний період місцеві бюджети мають бути затверджені на такий самий період.

Бюджетний період в Україні становить один календарний рік, який триває з 1 січня по 31 грудня одного року. Фактично бюджетний період за змістом збігається з однією зі стадій бюджетного процесу — виконанням бюджету (ст. 19 Кодексу) та диференціюється стосовно Державного бюджету України (ст. 47—51 Кодексу) й місцевих бюджетів (ст. 78 Кодексу). У зв'язку з цим необхідно розмежовувати бюджетний цикл і бюджетний період. Бюджетний цикл включає весь період (від початку складання бюджету до затвердження звіту про його виконання) та може тривати понад два роки. Тобто бюджетний цикл охоплює дію на всіх стадіях бюджетного процесу. При цьому треба враховувати й можливість розширення бюджетного циклу за рахунок пільгових бюджетних строків, коли триває дія капітальних асигнувань минулого бюджетного року, у разі якщо ці асигнування не були використані в поточному бюджетному періоді.

Бюджетний період відповідає стадії виконання бюджету та охоплює період, на який затверджується бюджет, а за особливими обставинами — на інший період. Це положення будується на конституційній нормі (ст. 96 Конституції України), згідно з якою Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період із 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин — на інший період. До таких особливих обставин належать такі, як уведення воєнного стану та оголошення надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях. Подібні події пов'язані з реалізацією повноважень Верховної Ради та Президента України. Згідно зі ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить оголошення за поданням Президента України стану війни та укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України; затвердження протягом двох днів із моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні

або окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації. Відповідні повноваження закріплено й за Президентом України (ст. 106), який вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних сил України в разі збройної агресії проти України; приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях у разі загрози нападу, державній незалежності України; приймає за потреби рішення про введення в Україні або окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує за потреби окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації — з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України.

Коментованою статтею передбачається інший бюджетний період для місцевих бюджетів у разі зміни бюджетного періоду для Державного бюджету. При цьому необхідно враховувати певну кореспонденцію, зв'язок показників Державного бюджету України й місцевих бюджетів, які залежать від Державного бюджету та не можуть бути прийняті без затвердження Державного бюджету.

Стаття 4. **Склад бюджетного законодавства**

1. Бюджетне законодавство складається з:

1) Конституції України;

2) цього Кодексу;

3) закону про Державний бюджет України;

4) інших законів, що регулюють бюджетні відносини, передбачених статтею 1 цього Кодексу;

5) нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, прийнятих на підставі і на виконання цього Кодексу та інших законів України, передбачених пунктами 3 та 4 цієї частини статті;

6) нормативно-правових актів органів виконавчої влади, прийнятих на підставі і на виконання цього Кодексу, інших законів України та нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, передбачених пунктами 3, 4 та 5 цієї частини статті;

7) рішень про місцевий бюджет;

8) рішень органів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, прийнятих відповідно до цього Кодексу, нормативно-правових актів, передбачених пунктами 3, 4, 5, 6 і 7 цієї частини статті.

2. Бюджетна система України і Державний бюджет України встановлюються виключно цим Кодексом та законом про Державний бюджет України.

Якщо іншим нормативно-правовим актом бюджетні відносини визначаються інакше, ніж у цьому Кодексі, застосовуються відповідні норми цього Кодексу.

Виключно законом про Державний бюджет України визначаються надходження та витрати Державного бюджету України.

3. Якщо на ратифікацію подається міжнародний договір України, виконання якого потребує прийняття нових або внесення змін до чинних законів України, що регулюють бюджетні відносини, проекти таких законів подаються на розгляд Верховної Ради України разом з проектом закону про ратифікацію і приймаються одночасно.

4. Розгляд законопроектів щодо їх впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини, здійснюється за особливою процедурою, визначеною статтею 27 цього Кодексу.

Як і в Бюджетному кодексі України від 21.06.2001 р. № 2542-III, коментована стаття Кодексу припускає певну суперечність. Стаття називається «Склад бюджетного законодавства», тоді як за змістом вона визначає сукупність нормативно-правових актів, що регулюють бюджетні відносини, а це зовсім різні поняття. Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 09.07.1998 р. № 12-рп/1998 у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміна «законодавство») терміном «законодавство» охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети й постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їхніх повноважень та відповідно до Конституції України й законів України.

Ст. 4 Кодексу закріплено вичерпний перелік нормативно-правових актів, що регулюють бюджетні відносини в Україні. Порівняно з попереднім Бюджетним кодексом, розширено коло таких актів. Зокрема, п. 7 ч. 1 до нормативно-правових актів, що регулюють бюджетні відносини, зараховано «рішення про місцевий бюджет». До складу бюджетного законодавства тепер входять нормативно-правові акти всіх органів виконавчої влади, а не тільки центральних. Виходячи з цього вичерпного переліку нормативні акти інших рівнів до складу бюджетного законодавства не входять. Перелік розширеному тлумаченню не підлягає. Враховуючи рішення Конституційного Суду № 12-рп/1998, слід констатувати, що поняття «бюджетне законодавство», яке використовується в Кодексі, має швидше юридично-технічне значення, ніж суто правове та використовується для зручності визначення сукупності нормативно-правових актів, що регулюють бюджетні відносини.

Зі ст. 4 Кодексу зрозуміло, що основні принципи регулювання бюджетних відносин визначаються такими конституційними нормами: заборона проведення референдуму з питань бюджету (ст. 74); повноваження

Верховної Ради України в галузі бюджетної діяльності (ст. 85); законодавче регулювання бюджетної системи (ст. 92, 95—98); повноваження Президента України в галузі бюджету (ст. 106); повноваження Кабінету Міністрів України (ст. 116), місцевих державних адміністрацій (ст. 119), Автономної Республіки Крим (ст. 138), органів місцевого самоврядування (ст. 143) тощо.

Спеціальні бюджетні закони включають Бюджетний кодекс і закон про Державний бюджет України, який приймається щорічно. До інших законів, що регулюють бюджетні відносини, можуть бути зараховані два типи законодавчих актів: 1) суто бюджетні, присвячені регулюванню виключно бюджетних відносин; 2) закони, які містять деякі норми, що регулюють бюджетну діяльність.

Необхідно також зупинитися на певній особливості щорічних законів про Державний бюджет, якими систематично зупиняється дія інших законів України щодо надання пільг, компенсацій і гарантій, котрі є складовою конституційного права громадян на соціальний захист і достатній рівень життя кожного (ст. 46, 48 Конституції України). У своєму рішенні від 09.07.2007 р. № 6-рп/2007 Конституційний Суд України визначив, що закон про Державний бюджет України як правовий акт, чітко зумовлений поняттям бюджету як плану формування й використання фінансових ресурсів, має особливий предмет регулювання, відмінний від інших законів України, — він стосується виключно встановлення доходів і видатків держави на загальносуспільні потреби, зокрема видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення, тому цим законом не можуть вноситися зміни, зупинятися дія чинних законів України, а також встановлюватися інше (додаткове) правове регулювання відносин, що є предметом інших законів України (див.: Рішення Конституційного Суду України від 22.05.2008 р. № 10-рп/08).

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, рішення органів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування регулюють бюджетні відносини тільки у випадку, визначеному цим Бюджетним кодексом, спеціальними бюджетними законами, законами, що регулюють бюджетну діяльність. Тобто подібне повноваження набирає сили в разі, якщо це обумовлено нормативно-правовим актом, який є в переліку ч. 1 ст. 4 Кодексу. Зрозуміло, що основні повноваження відповідних органів регулюються конституційними нормами (див. вище), але таким чином закріплюється й певний пріоритет, ієрархія нормативно-правових актів у регулюванні бюджетних відносин. Разом із тим потрібно враховувати й інше положення, що відповідно до Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» держава не

має права регулювати відносини щодо розробки, прийняття, використання місцевих бюджетів та звітності по них, обмежувати повноваження органів місцевого самоврядування.

Ч. 3 ст. 4 Кодексу врегульовано механізм співвідношення норм міжнародних договорів і відповідних норм бюджетного законодавства. При цьому слід виходити з конституційної норми, яка закріплює надання Верховною Радою України в установлений законом строк згоди на обов'язковість міжнародних договорів України (ст. 85 Конституції України), що є певним аналогом ратифікації. В цій частині ст. 4 деталізується норма, згідно з якою міжнародні договори України є невід'ємною частиною її законодавства, відповідно до чого здійснюється коригування нормативно-правових актів, що регулюють бюджетні відносини.

Важко погодитися, що одночасно зі згодою на обов'язковість міжнародних договорів України приймаються зміни до відповідних законів. Річ у тім, що в тій чи іншій мірі ці положення торкатимуться дохідної чи видаткової частини бюджетів, а розгляд законопроектів, які впливають на дохідну чи видаткову частину бюджетів, здійснюється за особливою процедурою згідно з ч. 4 коментованої статті Кодексу. Ця процедура визначена ст. 27 Кодексу «Подання і розгляд законопроектів, що впливають на показники бюджету, та введення в дію таких законів». Згідно із процедурою, закріпленою даною статтею, подібний законопроект із моменту внесення до Верховної Ради України має перебувати на опрацюванні й розгляді близько чотирьох тижнів, тому їх одночасне прийняття разом із міжнародним договором навряд чи можливе.

Глава 2. **БЮДЖЕТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ПРИНЦИПИ**

Стаття 5. **Структура бюджетної системи України**

1. Бюджетна система України складається з державного бюджету та місцевих бюджетів.

2. Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування.

3. Бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах).

Переважна більшість фінансових ресурсів держави зосереджується в державному й місцевих бюджетах, які у своїй сукупності створюють бюджетну систему держави.

В сучасних фінансово-економічних умовах розвитку національної економіки України державний і місцеві бюджети набувають нової якості та є:

— по-перше, планом формування й використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду;

— по-друге, основним інструментом регулювання соціальних і економічних процесів у масштабах держави та окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Саме на першому положенні ґрунтується визначення терміна «бюджет» у ч. 1 ст. 2 Кодексу. Визначення терміна «бюджетна система України» наведено в ч. 4 ст. 2 Кодексу.

У ст. 5 Кодексу деталізовано розмежування бюджету на державний і місцеві бюджети, які у своїй сукупності створюють бюджетну систему України.

Бюджетна система України побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіальних устроїв та врегульована нормами права.

Бюджетна система України — це система стійких і впорядкованих зв'язків (міжбюджетні відносини) між її ланками (державним і місцевими бюджетами), юридично пов'язаними між собою, яка базується на загальноприйнятих принципах, що відповідають міжнародним стандартам. Принципи побудови бюджетної системи викладено у ст. 7 Кодексу.

Бюджетну систему України можна розглядати як за формою прояву (це державний і місцеві бюджети, побудовані з урахуванням державного й адміністративно-територіальних устроїв та врегульовані нормами права), так і за економічним змістом (це модель міжбюджетних правовідносин, інструмент для забезпечення фінансових потреб держави й матеріального добробуту населення).

Положення стосовно бюджетної системи України, включені в Кодекс:

— по-перше, мають концептуальне і практичне значення для забезпечення ефективності бюджетного процесу та конкретизують його понятійний апарат (термінологію);

— по-друге, є відображенням конституційних норм, які містяться у ст. 132, 133 Конституції України, що закріплюють основи територіального устрою України (ст. 132) та систему адміністративно-територіального устрою (ст. 133);

— по-третє, є підґрунтям для формування структурних складових бюджетної системи. Структурні складові бюджетної системи України, визначені ст. 5 Кодексу, сформовано згідно зі ст. 133 Конституції України.

Вагомим за своїм значенням у бюджетній системі України та основним інструментом державного регулювання соціально-економічних процесів є державний бюджет. Він забезпечує фінансування витрат на здійснювані державою заходи в галузі економіки, соціальної сфери, національної оборони, державного управління та міжнародних відносин, обслуговування державного боргу тощо.

Окремого визначення поняття «державний бюджет» у Кодексі не наводиться. Проте це поняття є досить поширеним у науковій літературі. Державний бюджет — це основний фінансовий план держави, який складається з дохідної й видаткової частин та затверджений законом про Державний бюджет України на відповідний рік.

Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні бюджети, районні бюджети й бюджети місцевого самоврядування. В новій редакції Кодексу з цього переліку виключено «бюджети районів у містах», які зараховано до бюджетів місцевого самоврядування.

Це, у свою чергу, забезпечило уточнення змісту понять «місцеві бюджети», «бюджети місцевого самоврядування» та приведення їх у відповідність до Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Європейської хартії місцевого самоврядування.

Бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст, у тому числі районів у містах (рис. 1.1).

Територіальні громади сіл, їх об'єднань, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Стаття 6. **Зведений бюджет**

1. Зведений бюджет є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави.

2. Зведений бюджет України включає показники Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей, міст Києва та Севастополя.

3. Зведений бюджет Автономної Республіки Крим включає показники бюджету Автономної Республіки Крим, зведених бюджетів її районів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим значення.

4. Зведений бюджет області включає показники обласного бюджету, зведених бюджетів районів і бюджетів міст обласного значення цієї області.

5. Зведений бюджет району включає показники районного бюджету, бюджетів міст районного значення, селищних та сільських бюджетів цього району.

6. Зведений бюджет міста з районним поділом включає показники міського бюджету та бюджетів районів, що входять до його складу. Якщо місту або району у місті адміністративно підпорядковані інші міста, селища чи села, зведений бюджет міста або району у місті включає показники бюджетів цих міст, селищ та сіл.

7. Показники бюджетів об'єднань територіальних громад, що створюються згідно із законом, включаються до відповідних зведених бюджетів.

Для здійснення розрахунків, прогнозу та аналізу економічного й соціального розвитку держави, територіальних громад важливим є поняття зведеного бюджету. Ст. 5 Кодексу визначає, що зведений бюджет України об'єднує показники державного й місцевих бюджетів.

У цілому зведені бюджети існують на рівні держави, Автономної Республіки Крим, області, району, міста з районним поділом. Відповідний зведений бюджет визначається як сукупність показників бюджетів, що формуються на певній території дії зведеного бюджету. Так, зведений бюджет України включає показники Державного бюджету України, зведеного

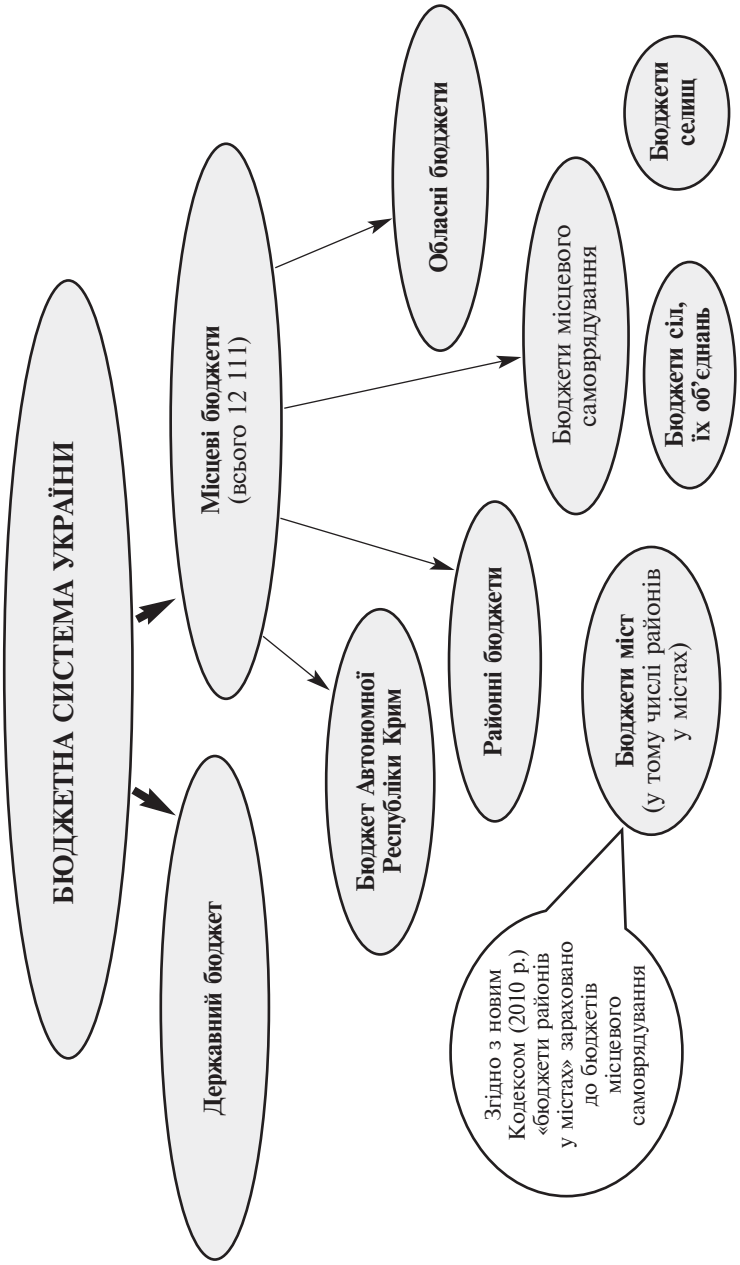

Рис. 1.1. **Структурні складові бюджетної системи України.**

бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей, міст Києва й Севастополя (ч. 2 ст. 5 Бюджетного кодексу).

Зведений бюджет Автономної Республіки Крим включає показники бюджету Автономної Республіки Крим, зведених бюджетів її районів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим значення (ч. 3 ст. 5 Бюджетного кодексу). Зведений бюджет області включає показники обласного бюджету, зведених бюджетів районів та бюджетів міст обласного значення цієї області (ч. 4 ст. 5 Бюджетного кодексу). Зведений бюджет міста з районним поділом включає показники міського бюджету та бюджетів районів, що входять до його складу (ч. 5 ст. 5 Бюджетного кодексу). Причому, якщо місту або району в місті адміністративно підпорядковані інші міста, селища чи села, зведений бюджет міста або району в місті включає показники бюджетів цих міст, селищ і сіл.

У Бюджетному кодексі України в редакції 2010 р. до відповідних зведених бюджетів включаються також показники бюджетів об'єднань територіальних громад, що створюються згідно із законом.

Складання зведених бюджетів покладено на відповідні органи виконавчої влади. Зведені бюджети не мають правової форми, тобто вони не розробляються й не затверджуються у формі закону, водночас їх значення досить вагоме, адже вони дають цілісну картину щодо грошових коштів, зосереджених у бюджетах. Суто статистичний характер показників зведених бюджетів дає змогу використовувати їх для проведення розрахунків щодо формування грошових ресурсів для забезпечення виконання функцій і завдань органами державної влади й місцевого самоврядування; визначення обсягу видатків, що підлягають фінансуванню з державного й місцевих бюджетів, аналізу та оцінки ефективності бюджетних витрат; визначення грошових потоків для встановлення обґрунтованості надання трансфертів.

Стаття 7. **Принципи бюджетної системи України**

1. Бюджетна система України ґрунтується на таких принципах:

1) принцип єдності бюджетної системи України — єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності;

2) принцип збалансованості — повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період;

3) принцип самостійності — Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. Органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування

коштами відповідних місцевих бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом відповідних органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України, правом Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети;

4) принцип повноти — до складу бюджетів підлягають включенню всі надходження бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;

5) принцип обґрунтованості — бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил;

6) принцип ефективності та результативності — при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання послуг, гарантованих державою, Автономною Республікою Крим, місцевим самоврядуванням (далі — гарантовані послуги), при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів;

7) принцип субсидіарності — розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача;

8) принцип цільового використання бюджетних коштів — бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями;

9) принцип справедливості і неупередженості — бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами;

10) принцип публічності та прозорості — інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів.

Бюджетний кодекс України в редакції 2010 р. закріплює 10 принципів, на яких ґрунтується бюджетна система (рис. 1.2):

1) єдності;
2) збалансованості;
3) самостійності;

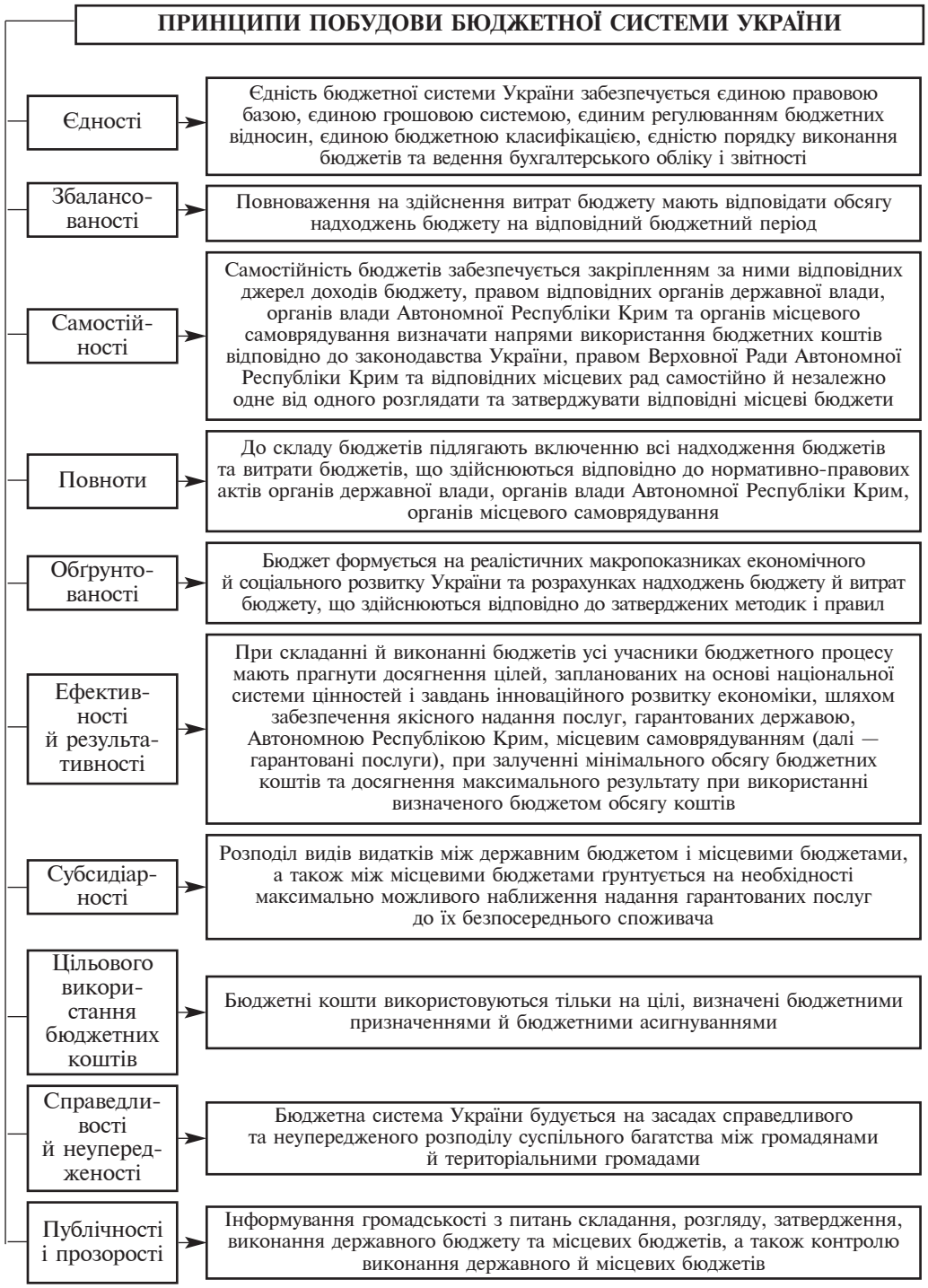

Рис. 1.2. **Принципи побудови бюджетної системи України.**

4) повноти;
5) обґрунтованості;
6) ефективності й результативності;
7) субсидіарності;
8) цільового використання бюджетних коштів;
9) справедливості й неупередженості;
10) публічності і прозорості.

Відповідно до ст. 95 Конституції України бюджетна система будується на засадах справедливого й неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами й територіальними громадами та закріплює виключно законодавче й цільове регулювання будь-яких видатків держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків; проголошує ідею збалансованості бюджету; закріплює принцип звітності і прозорості (оприлюднення) звітів про доходи й видатки Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Принцип (від лат. — початок, основа) визначається як основні, вихідні положення, установка для якої-небудь теорії, вчення, науки або керівне положення, основне правило діяльності. Дотримання обґрунтованих принципів побудови бюджетної системи, виокремлених у ст. 7 Бюджетного кодексу України, визначає ефективність її функціонування у країні.

Принцип єдності передбачає єдині засади функціонування (співвідношення і взаємодії) різних видів бюджетів як елементів єдиної бюджетної системи України. Єдність бюджетної системи дає змогу проводити єдину соціальну й економічну політику у країні.

Зміст принципу єдності бюджетної системи України розкривається в п. 1 ст. 7 Кодексу як єдність правової бази, грошової системи, регулювання бюджетних відносин, існування єдиної бюджетної класифікації, єдиний порядок виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку коштів державного й місцевих бюджетів і звітності.

Єдність бюджетного законодавства України полягає у прийнятті Бюджетного кодексу України — єдиного кодифікованого акта, який детально регулює бюджетні відносини.

Принцип єдності бюджетної системи України передбачає регулювання бюджетних відносин, яке, з одного боку, гарантувало б єдині основи фінансової діяльності держави й органів місцевого самоврядування, а з другого — давало змогу місцевим органам влади й місцевого самоврядування в межах своїх повноважень здійснювати бюджетне регулювання в межах чинного законодавства.

Суттєвою ознакою єдності бюджетної системи України є єдність принципів її побудови.

Важливою складовою принципу єдності бюджетної системи України є встановлення єдиних форм бюджетної документації і звітності, затверджених законодавством України та обов'язкових для використання всіма учасниками бюджетного процесу.

Іншим важливим аспектом принципу єдності бюджетної системи України є встановлення єдиних вимог щодо відповідальності та заходів впливу за вчинені порушення бюджетного законодавства (ст. 116—124 гл. 18 Кодексу).

Принцип єдності бюджетної системи України визначає також єдину бюджетну класифікацію, обов'язкову для застосування всіма учасниками бюджетного процесу (ст. 8 Кодексу).

Принцип єдності бюджетної системи України ґрунтується на взаємодії всіх бюджетів. Основою реалізації принципу єдності бюджетної системи є передусім досягнення єдності бюджетів, які входять у неї.

Отже, загальне визначення бюджетного процесу, його стадій, єдина бюджетна класифікація, котра застосовується до всіх видів бюджетів, єдність принципів побудови бюджетної системи, встановлення єдиних форм бюджетної документації і звітності забезпечує єдність усіх складових бюджетної системи.

Принцип збалансованості бюджетної системи ґрунтується на положеннях ст. 95 Конституції України, яка закріплює, що держава прагне до збалансованості бюджету України. В Кодексі це положення деталізовано. Принцип збалансованості означає, що всі витрати бюджету мають покриватися загальною сумою доходів і джерел фінансування його дефіциту, тобто повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період.

Дотримання принципу збалансованості бюджету закладає основи для мінімізації бюджетного дефіциту (профіциту). Відповідно до Кодексу (п. 1 ст. 14) забороняється приймати дефіцитний бюджет без визначення джерел фінансування його дефіциту, а вповноважені органи при складанні, затвердженні й виконанні бюджету повинні виходити з необхідності мінімізації розміру дефіциту бюджету.

Принцип самостійності є найважливішим принципом, зміст якого розкривається в п. 3 ст. 7 Кодексу. Цей принцип означає, що державний і місцеві бюджети є самостійними: держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. А органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування коштами відповідних бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави.

Самостійність забезпечується:

— закріпленням за бюджетами кожного рівня бюджетної системи відповідних джерел доходів, перелік яких визначається законодавством;

— правом відповідних органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України;

— правом самостійного й незалежного розгляду та затвердження кожного з бюджетів, тобто відповідні органи влади й органи місцевого самоврядування мають право самостійно, незалежно одне від одного брати участь у бюджетному процесі.

Всі перелічені аспекти, що характеризують принцип самостійності, фактично відображають повноваження й обов'язки органів влади адміністративно-територіальних утворень, які затверджують і виконують відповідний бюджет.

Принцип самостійності фактично захищає бюджети від неправомірного чи необґрунтованого перерозподілу або вилучення бюджетних коштів, від втручання в бюджетний процес на будь-якій його стадії.

Слід зазначити, що реальне забезпечення принципу самостійності всіх бюджетів не можливе без існування власних джерел доходів, достатніх для виконання функцій органів влади та органів місцевого самоврядування, які є розпорядниками бюджетних коштів. Лише якщо всі органи влади наділені для реалізації своїх повноважень необхідними бюджетними коштами, можна говорити про реалізацію принципу самостійності бюджету. На практиці цей принцип реалізується в межах закріпленої за кожним органом влади компетенції. Компетенція (від лат. — взаємно прагну, відповідаю) — це сукупність предметів відання, завдань, повноважень, прав і обов'язків державного органу або посадової особи, що визначаються законодавством. У загальному вигляді найважливіші питання, зараховані до відання місцевого самоврядування, визначено Конституцією України, ст. 143 якої передбачає, що територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць та контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону тощо. Деталізується й конкретизується компетенція місцевого самоврядування в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Таким чином, самостійність місцевих бюджетів має реалізовуватись як правами органів влади й місцевого самоврядування на самостійний розгляд та затвердження власних бюджетів, так і шляхом закріплення за відповідними бюджетами такого розміру доходів, який дав би змогу здійснювати фінансування мінімально необхідних видатків.

Згідно зі ст. 142 Конституції України держава бере участь у формуванні доходів бюджетів органів місцевого самоврядування, фінансово підтримуючи місцеве самоврядування. Крім того, відповідно до ст. 143 Конституції України органам місцевого самоврядування законом можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади. При цьому держава зобов'язується фінансувати здійснення таких повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом зарахування до місцевого бюджету в установленому законом порядку окремих загальнодержавних податків.

Принцип повноти передбачає, що всі відображені в нормативно-правових актах доходи та витрати всіх бюджетів підлягають включенню в обов'язковому порядку й у повному обсязі до складу бюджетів. Крім того, елементом принципу повноти можна вважати також принцип повноти структури бюджетної системи. Вимога дотримання цього принципу означає, що в бюджетній системі мають бути враховані всі реально існуючі види бюджетів відповідного адміністративно-територіального утворення.

Принцип обґрунтованості відображає достовірність показників прогнозу соціального й економічного розвитку відповідної території та реалістичності розрахунків доходів і видатків бюджету. На рівні держави це означає, що для складання обґрунтованого бюджету необхідні реалістичні прогнози макропоказників: валового внутрішнього продукту, динаміки індексів споживчих цін та цін виробників, офіційного обмінного курсу гривні, доходів, заробітних плат, рівня зайнятості й безробіття, чисельності різних категорій населення тощо.

З метою дотримання вимоги реалістичності необхідно відобразити зв'язок і вплив факторів соціально-економічного розвитку на статті доходів і видатків бюджету. Важливим є використання економіко-математичного і статистичного апарату для визначення впливу факторів, які визначають дохідні й видаткові статті бюджету.

Збіг звітних даних щодо виконання бюджету в цілому та за кожною статтею із затвердженими показниками прийнятого бюджету вирішальною мірою залежить від якості зроблених прогнозів.

Водночас відомо, що ряд процесів перебуває поза сферою впливу держави, наприклад зміни світових цін на нафту. За умови розгортання негативних процесів такого роду надійності й достовірності бюджету часто важко досягти, а фактичне виконання бюджету за доходами й видатками не відповідатиме запланованим показникам повною мірою.

Принцип ефективності й результативності передбачає, що при складанні й виконанні бюджетів учасники бюджетного процесу мають виходити з необхідності досягнення запланованих цілей при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів, а також максимального результату

при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів. При цьому цілі учасників бюджетного процесу повинні ґрунтуватися на національній системі цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки шляхом забезпечення якісного надання послуг, гарантованих державою, Автономною Республікою Крим, місцевим самоврядуванням.

Таким чином, на стадії складання чи виконання бюджету учасники бюджетного процесу, відповідальні за складання й виконання бюджетів, мають виходити із двох цілей: перша — досягнення запланованої мети, друга — досягнення максимального результату. При досягненні запланованої мети учасники бюджетного процесу повинні прагнути до економії бюджетних коштів, а при досягненні максимального результату (порівняно із запланованим) — мають право використати всі передбачені в бюджеті кошти для фінансування відповідних заходів.

Контроль дотримання принципу ефективності здійснюється шляхом проведення аудиту й оцінки ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства, що визначається ч. 2 ст. 19 Кодексу.

Включення до Кодексу в редакції 2010 р. принципу результативності зумовлене розвитком програмно-цільового методу в бюджетному процесі України та передбачає використання ряду груп результативних показників, які визначено Концепцією застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі України (розпорядження КМУ від 14.09.2002 р. № 538-р «Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі»). Впровадження результативних показників дає змогу показати ефективність використання бюджетних коштів, співвідношення досягнутих результатів і витрат, тривалість виконання бюджетної програми, її необхідність і відповідність визначеній меті, а також порівняти результати виконання бюджетних програм у динаміці й за роками головними розпорядниками бюджетних коштів. Виділено такі групи результативних показників: показники затрат, показники продукту, показники ефективності, показники якості (результату).

Принцип субсидіарності означає, що розподіл видів видатків між бюджетами повинен ґрунтуватися на максимально можливому наближенні надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача.

Субсидіарність (від лат. — служити для допомоги, призначатися для допомоги). Згідно з цим принципом певному бюджету можна надавати допомогу тільки тоді, коли його можливості є недостатніми для виконання встановлених функцій. Відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування дотримання принципу субсидіарності передбачає, що надання державних послуг при максимально можливому наближенні надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача підвищує їх ефективність. Практичне застосування принципу субсидіарності

означає, що всі види суспільних благ і послуг мають бути проаналізовані з точки зору доцільності передачі повноважень у їх наданні між державним і місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами.

Принцип цільового використання бюджетних коштів встановлює, що бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями й бюджетними асигнуваннями. У структурі видатків бюджету реалізації цього принципу сприяє відомча класифікація видатків та кредитування бюджету, відповідно до якої бюджетні кошти виділяються в розпорядження конкретних розпорядників бюджетних коштів із визначенням напрямів їх використання на фінансування конкретних цілей. За своєю сутністю всі бюджетні кошти мають цільову спрямованість, адже вони призначені для фінансового забезпечення завдань і функцій держави й місцевого самоврядування.

Цільове використання бюджетних коштів передбачає їх витрачання на цілі, що відповідають бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет); напрямам використання бюджетних коштів, визначених у паспорті бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі) або в порядку використання бюджетних коштів; бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів).

Визначення бюджетного асигнування й бюджетного призначення наведено відповідно в п. 6 і 8 ст. 2 Кодексу.

Цільове використання бюджетних коштів є невід'ємною вимогою Кодексу, у якому передбачається відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів (ст. 119).

Принцип справедливості й неупередженості означає, що бюджетна система України будується на засадах справедливого та неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами й територіальними громадами. Цей принцип закріплено у ст. 95 Конституції України. Дотримання даного принципу означає, що в державі забезпечено рівний доступ всіх громадян до бюджетних послуг і соціальних гарантій.

Тлумачення *принципу публічності і прозорості* в новій редакції Кодексу докорінним чином змінилося. Тепер дотримання цього принципу передбачає:

— обов'язкове інформування громадськості у відкритій пресі про затверджені бюджети, публікування звітів про їх виконання; повноту надання інформації про хід виконання бюджетів, а також доступність інших відомостей за рішенням законодавчих органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

— обов'язкову відкритість для суспільства й засобів масової інформації процедур розгляду і прийняття рішень щодо проектів бюджетів, у тому

числі з питань, щодо яких виникають суперечності в законодавчому органі державної влади або між законодавчими й виконавчими органами державної влади.

Доступність інформації про бюджет встановлена ст. 28 Кодексу. Таким чином, принцип публічності і прозорості зобов'язує органи влади оприлюднювати (надавати інформацію, публічно представляти) бюджет і хід бюджетного процесу, звіти про виконання державного й місцевих бюджетів у встановлені Бюджетним кодексом України строки та у визначених засобах масової інформації. Водночас допускається виключення окремих видатків із інформації про виконання бюджету, у разі якщо це стосується державних інтересів та пов'язано зі зберіганням державної таємниці.

У новій редакції Кодексу зі ст. 7 виключено принцип відповідальності учасників бюджетного процесу. Відповідальність і міри впливу за вчинені порушення бюджетного законодавства визначено у гл. 18 ст. 116—124 Кодексу.

Головною метою виділення принципів бюджетної системи є побудова такої бюджетної системи, яка за оптимального використання фінансових ресурсів держави відображає державний (унітарний) устрій України в поєднанні із самостійністю місцевих бюджетів, тобто принципи відображають вимоги, які висуваються до організації та устрою бюджетної системи.

Стаття 8. **Бюджетна класифікація**

1. Бюджетна класифікація використовується для складання і виконання державного та місцевих бюджетів, звітування про їх виконання, здійснення контролю за фінансовою діяльністю органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших розпорядників бюджетних коштів, проведення фінансового аналізу в розрізі доходів, організаційних, функціональних та економічних категорій видатків, кредитування, фінансування і боргу, а також для забезпечення загальнодержавної і міжнародної порівнянності бюджетних показників. Бюджетна класифікація є обов'язковою для застосування всіма учасниками бюджетного процесу в межах бюджетних повноважень.

2. Міністерство фінансів України затверджує бюджетну класифікацію, зміни до неї та інформує про це Верховну Раду України.

3. Бюджетна класифікація має такі складові частини:

1) класифікація доходів бюджету;

2) класифікація видатків та кредитування бюджету;

3) класифікація фінансування бюджету;

4) класифікація боргу.

Бюджетна класифікація застосовується на всіх стадіях бюджетного процесу як засіб для встановлення зв'язків між окремими ланками бюджетної системи. Вона має важливе значення для здійснення фінансового контролю надходжень доходів за кожним видом, фінансуванням витрат згідно із затвердженим бюджетним розписом та забезпечує дотримання бюджетної дисципліни.

Економічно обґрунтована бюджетна класифікація сприяє об'єктивнішому аналізу надходжень доходів за кожним видом, фінансування витрат за їх напрямами, порівняння кошторисних витрат за однотипними установами й тим самим забезпечує пізнання економічної природи її складових та їхньої ролі в бюджетному процесі, тіснішу ув'язку та охоплення об'єктів і суб'єктів бюджетних правовідносин, визначення вектора їх впливу на соціально-економічний розвиток держави.

Бюджетним кодексом установлено, що бюджетна класифікація в Україні єдина для всіх бюджетів, які складають бюджетну систему України (Наказ Міністерства фінансів України від 27.12.2001 р. № 604 «Про бюджетну класифікацію та її запровадження» зі змінами), та використовується для складання й виконання державного та місцевих бюджетів, звітування про їх виконання, здійснення контролю фінансової діяльності органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших розпорядників бюджетних коштів, проведення фінансового аналізу в розрізі доходів і різних категорій видатків, кредитування, фінансування й боргу, а також для забезпечення загальнодержавної й міжнародної порівнянності бюджетних показників.

Бюджетна класифікація становить єдине систематизоване згрупування доходів, видатків і кредитування бюджету, фінансування бюджету за економічною сутністю, функціональним призначенням, організаційним устроєм та іншими ознаками. Найважливішими вимогами до бюджетної класифікації є якість і прозорість групування її показників.

Об'єкти бюджетної класифікації різноманітні за видами та створюють розгалужену сукупність (рис. 1.3).

Систематизація та групування доходів, видатків бюджетів різних рівнів (державного й місцевих бюджетів), кредитування, фінансування бюджету, боргу за об'єктивними однорідними ознаками із присвоєнням їм певних найменувань (кодів), визначених законодавчими актами, називається бюджетною класифікацією.

Бюджетна класифікація містить такі складові частини:

— класифікація доходів бюджету (ст. 9 Кодексу);
— класифікація видатків та кредитування бюджету (ст. 10 Кодексу);
— класифікація фінансування бюджету (ст. 11 Кодексу);
— класифікація боргу (ст. 12 Кодексу).

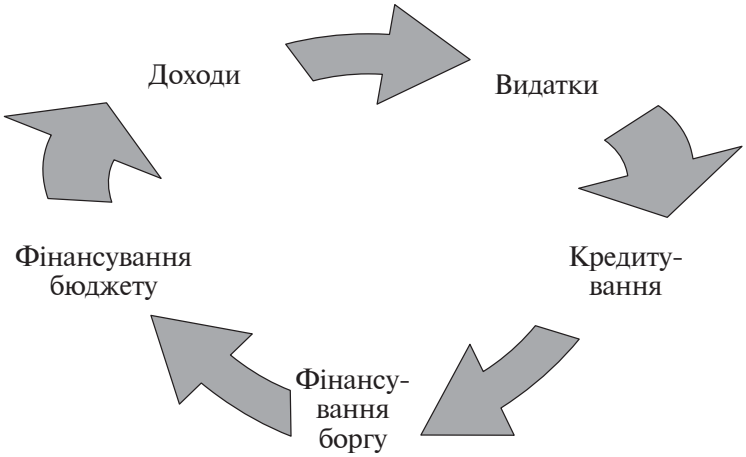

Рис. 1.3. **Об'єкти, які підлягають бюджетній класифікації.**

Стаття 9. **Класифікація доходів бюджету**

1. Доходи бюджету класифікуються за такими розділами:
1) податкові надходження;
2) неподаткові надходження;
3) доходи від операцій з капіталом;
4) трансферти.
2. Податковими надходженнями визнаються встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі) та місцеві податки і збори (обов'язкові платежі).
3. Неподатковими надходженнями визнаються:
1) доходи від власності та підприємницької діяльності;
2) адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності;
3) інші неподаткові надходження.
4. Трансферти — кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

Серед переліку складових бюджетної класифікації в Бюджетному кодексі України першу позицію посідає класифікація доходів бюджету (ст. 9).

Класифікація доходів бюджету означає їх групування відповідно до джерел формування, визначених законодавчими актами.

Класифікація доходів бюджету призначена для чіткого розмежування доходів бюджетів різних рівнів за об'єктивними характерними ознаками з детальним розподілом їх на такі розділи:

— податкові надходження;
— неподаткові надходження;
— доходи від операцій із капіталом;
— трансферти.

Кожен розділ об'єднує певні види доходів за джерелами і способами їх отримання. При цьому слід зазначити, що таке їх поєднання є логічним продовженням попередніх положень Бюджетного кодексу та конкретизацією терміна «доходи бюджету», визначення якого наводиться в п. 23 ст. 2 Кодексу.

Визначальною базою формування складу й обсягів доходів, форм їх мобілізації до державного й місцевих бюджетів є відносини власності, рівень соціально-економічного розвитку національної економіки, обсяг бюджетних видатків.

Податкові надходження посідають провідне місце серед різних методів мобілізації бюджетних ресурсів та інструментів державного регулювання економіки, вони є найбільш адекватним і об'єктивним відображенням стану національної економіки (економічного зростання або спаду).

У ч. 2 ст. 9 Кодексу податковими надходженнями визнаються встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі) та місцеві податки і збори (обов'язкові платежі).

Згідно з бюджетною класифікацією загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) та місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів) як джерел наповнення доходів бюджетів передбачено їх систематизацію в такі групи податкових надходжень:

— податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості;
— податки на власність;
— збори за спеціальне використання природних ресурсів;
— внутрішні податки на товари й послуги;
— податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції;
— інші податки.

До першої групи податкових надходжень зараховані податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості (податок з доходів фізичних осіб та податок на прибуток підприємств).

До другої групи податкових надходжень належать податки на власність (періодичні податки на чисту вартість майна: податок на нерухоме майно підприємств та податок на нерухоме майно громадян, а також

податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів).

До третьої групи податкових надходжень входять збори за спеціальне використання природних ресурсів (збір за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду, збір за спеціальне водокористування, платежі за користування надрами, збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, плата за землю та плата за використання інших природних ресурсів).

До четвертої групи податкових надходжень зараховані внутрішні податки на товари й послуги (податок на додану вартість, акцизний збір із вироблених в Україні товарів, акцизний збір із увезених на територію України товарів, податки на окремі категорії послуг, плата за ліцензії на певні види господарської діяльності, плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності, погашення бюджетної заборгованості за невідшкодованими сумами податку на додану вартість із простроченим терміном повернення).

П'ята група податкових надходжень об'єднує податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції (ввізне мито; вивізне мито; кошти, отримані за вчинення консульських дій; інші надходження від зовнішньоекономічної діяльності; надходження від реалізації квот на ввезення цукру-сирцю тростинного).

До шостої групи податкових надходжень входять інші податки (місцеві податки і збори, фіксований сільськогосподарський податок, єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва, збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства).

Неподаткові надходження є важливим джерелом доходів бюджетів різних рівнів. Проте їх обсяг значно менший від податкових надходжень.

Склад неподаткових надходжень державного й місцевих бюджетів визначено ст. 29, 64, 66 і 69 Кодексу та назвами кодів неподаткових надходжень згідно із класифікацією доходів, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 27.12.2001 р. № 604 «Про бюджетну класифікацію та її запровадження» (зі змінами). Ці надходження групуються за такими класифікаційними ознаками: доходи від власності й підприємницької діяльності, адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційного й побічного продажу, інші неподаткові надходження.

Важливою складовою доходів бюджету є доходи від операцій із капіталом. Згідно зі ст. 9 Кодексу до доходів від операцій із капіталом зараховані надходження від продажу основного капіталу (надходження коштів від реалізації безхазяйного майна, майна, що за правом спадкоємства перейшло у власність держави або територіальної громади, та скарбів, знахідок, а також валютні цінності і грошові кошти, власники яких невідомі,

надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, а також надходження від відчуження майна, яке належить Автономній Республіці Крим, та майна, що перебуває в комунальній власності); надходження від реалізації державних запасів товарів (надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву, надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву).

Трансферти — кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній і безповоротній основі. Тобто трансферти — це кошти, які безоплатно й безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. Види трансфертів, які передбачено використовувати в Україні, та їх конкретне тлумачення визначено у ст. 96 Кодексу.

Стаття 10. **Класифікація видатків та кредитування бюджету**

1. Видатки та кредитування бюджету класифікуються за:

1) бюджетними програмами (програмна класифікація видатків та кредитування бюджету);

2) ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків та кредитування бюджету);

3) функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету (функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету).

2. Програмна класифікація видатків та кредитування бюджету використовується у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі. Програмна класифікація видатків та кредитування державного бюджету (місцевого бюджету) формується Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) за пропозиціями, поданими головними розпорядниками бюджетних коштів під час складання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) у бюджетних запитах.

Програмна класифікація видатків та кредитування місцевого бюджету формується з урахуванням типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету, яка затверджується Міністерством фінансів України.

До застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів використовується тимчасова класифікація видатків та кредитування місцевих бюджетів, яка затверджується Міністерством фінансів України. Складові частини цієї класифікації, що конкретизують програми і заходи з виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, для цілей цього Кодексу вживаються в контексті терміна «бюджетна програма».

3. Відомча класифікація видатків та кредитування бюджету містить перелік головних розпорядників бюджетних коштів для систематизації видатків та кредитування бюджету за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів.
На основі відомчої класифікації видатків та кредитування бюджету Державне казначейство України складає та веде єдиний реєстр розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів.
Головні розпорядники бюджетних коштів визначають мережу розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів з урахуванням вимог щодо формування єдиного реєстру розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів та даних такого реєстру.
4. Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету має такі рівні деталізації:
1) розділи, в яких систематизуються видатки та кредитування бюджету, пов'язані з виконанням функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування;
2) підрозділи та групи, в яких конкретизуються видатки та кредитування бюджету на виконання функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування.
5. Видатки бюджету класифікуються за економічною характеристикою операцій, що здійснюються при їх проведенні (економічна класифікація видатків бюджету).
За економічною класифікацією видатків бюджету видатки бюджету поділяються на поточні та капітальні.
6. Класифікація кредитування бюджету систематизує кредитування бюджету за типом позичальника та поділяє операції з кредитування на надання кредитів з бюджету і повернення кредитів до бюджету.
7. У складі витрат (видатків) бюджету виділяються витрати (видатки) споживання і витрати (видатки) розвитку відповідно до бюджетної класифікації.

Видатки та кредитування бюджету класифікуються за (рис. 1.4):

— бюджетними програмами (програмна класифікація видатків та кредитування бюджету);

— ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків та кредитування бюджету);

— функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету (функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету).

1. Програмна класифікація видатків та кредитування бюджету відповідно до вимог ч. 1 ст. 38 Кодексу щорічно визначається в законі про Державний бюджет України.

Формування програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету (місцевого бюджету) здійснюється Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) за структурою кодування, що

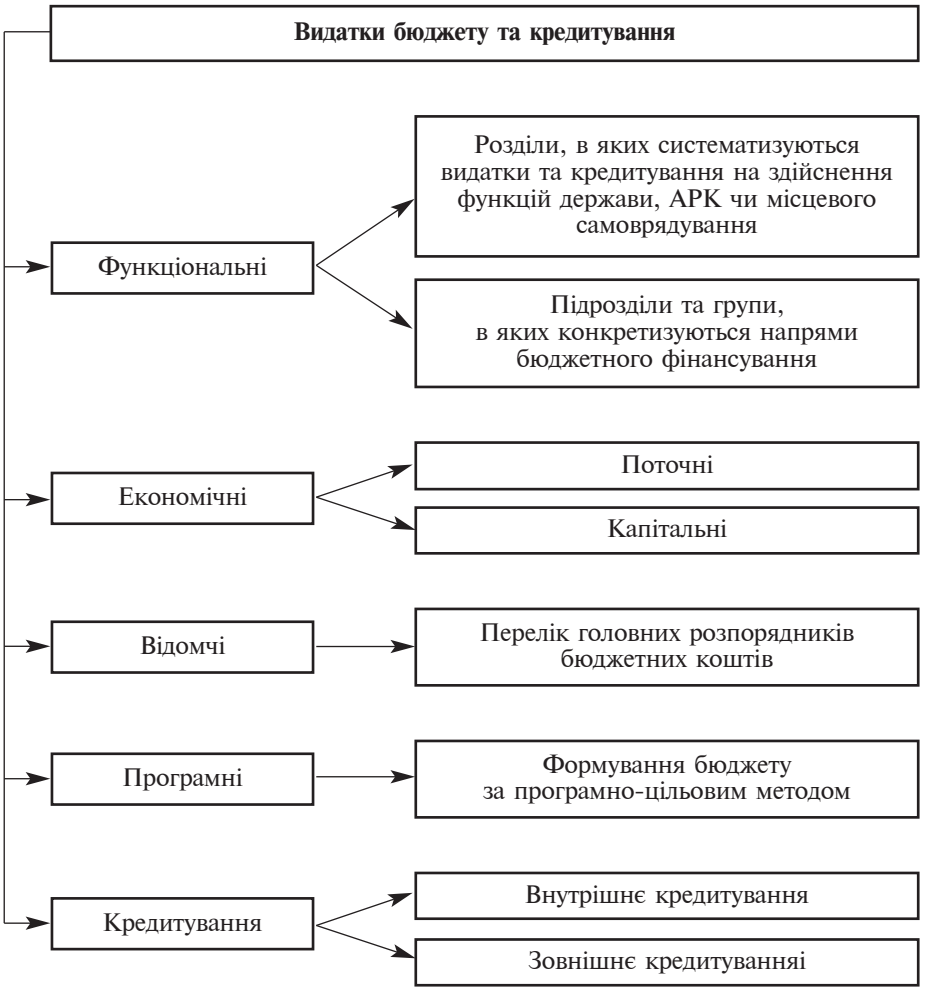

Рис. 1.4. **Бюджетна класифікація видатків бюджету та кредитування.**

наведена в п. 5 розділу ІІ Бюджетної класифікації, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 27.12.2001 р. № 604 «Про бюджетну класифікацію та її запровадження» (зі змінами), а також за пропозиціями головних розпорядників бюджетних коштів під час складання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) у бюджетних запитах.

Програмна класифікація видатків та кредитування місцевого бюджету формується з урахуванням типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету, яка затверджується Міністерством фінансів України.

До застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів використовується тимчасова класифікація видатків та кредитування місцевих бюджетів, яка затверджується Міністерством фінансів України.

2. Відомча класифікація видатків та кредитування відображає розподіл бюджетних коштів між головними розпорядниками коштів згідно з п. 2 ст. 22 Кодексу.

На підставі відомчої класифікації видатків та кредитування бюджету Державне казначейство України складає та веде єдиний реєстр розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів. Головні розпорядники бюджетних коштів визначають мережу розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів.

До відомчої класифікації видатків Державного бюджету України входять видатки на фінансування апарату Верховної Ради України, Державного управління справами, Господарсько-фінансового департаменту Секретаріату Кабінету Міністрів України, Державної судової адміністрації України, Верховного суду України, Вищого господарського суду України; Вищого адміністративного суду України, Конституційного Суду України, Генеральної прокуратури України, міністерств, Вищої ради юстиції, Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Державної податкової адміністрації України, Пенсійного фонду України, Ради національної безпеки і оборони України, Рахункової палати України, Служби безпеки України, Національної академії наук України, державних комітетів, служб, управлінь і комісій, Ради міністрів АРК, обласних державних адміністрацій тощо. Відомча класифікація видатків місцевих бюджетів визначається відповідно до рішення про місцевий бюджет (ч. 4 ст. 22 Кодексу).

3. Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету являє собою групування видатків бюджетів усіх рівнів та відображає напрями використання бюджетних коштів на виконання основних функцій держави. Вона складається з розділів, підрозділів і груп. У розділах систематизуються видатки та кредитування бюджету, пов'язані з виконанням функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування, а в підрозділах і групах конкретизуються ці видатки та кредитування бюджету.

Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету включає видатки на:

а) загальнодержавні функції (вищі органи державного управління, органи місцевої влади та місцевого самоврядування; фінансова й зовнішньоекономічна діяльність; економічна допомога зарубіжним країнам; інші функції державного управління; фундаментальні дослідження; дослідження

й розробки у сфері державного управління; проведення виборів і референдумів; обслуговування боргу; міжбюджетні трансферти);

б) оборону (військова оборона; цивільна оборона; військова допомога зарубіжним країнам; військова освіта; дослідження й розробки у сфері оборони; інша діяльність у сфері оборони);

в) функції охорони громадського порядку, безпеки та судової влади (діяльність із забезпечення громадського порядку; боротьба зі злочинністю та охорона державного кордону; протипожежний захист і рятування; судова влада; діяльність у сфері безпеки держави; кримінально-виконавча система та виправні заходи; нагляд за додержанням законів та представницькі функції в суді; дослідження й розробки у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади; інша діяльність у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади);

г) економічну діяльність (загальна економічна, торговельна і трудова діяльність; сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство; паливно-енергетичний комплекс; інша промисловість і будівництво; транспорт; зв'язок, телекомунікації та інформатика; інші галузі економіки; інша економічна діяльність);

д) охорону навколишнього природного середовища (запобігання та ліквідація забруднення навколишнього природного середовища; збереження природно-заповідного фонду; дослідження й розробки у сфері охорони навколишнього природного середовища; інша діяльність у цій сфері);

е) житлово-комунальне господарство (житлове господарство; комунальне господарство; дослідження й розробки у сфері житлово-комунального господарства; інша діяльність у цій сфері);

є) охорону здоров'я (медична продукція та обладнання; поліклініки й амбулаторії, швидка та невідкладна допомога; лікарні та санаторно-курортні заклади; санаторно-профілактичні і протиепідемічні заходи й заклади; дослідження й розробки у сфері охорони здоров'я; інша діяльність у цій сфері);

ж) духовний і фізичний розвиток (фізична культура і спорт; культура та мистецтво; засоби масової інформації; дослідження й розробки у сфері духовного та фізичного розвитку; інша діяльність у цій сфері);

з) освіту (дошкільна освіта; загальна середня освіта; професійно-технічна освіта; вища освіта; післядипломна освіта; позашкільна освіта та заходи з позашкільної роботи з дітьми; програми матеріального забезпечення навчальних закладів; дослідження й розробки у сфері освіти; інші заклади та заходи у сфері освіти);

и) соціальний захист та соціальне забезпечення (соціальний захист на випадок непрацездатності; соціальний захист пенсіонерів; соціальний

захист ветеранів війни та праці; соціальний захист сім'ї, дітей і молоді; соціальний захист безробітних; допомога у вирішенні житлового питання; соціальний захист інших категорій населення; дослідження й розробки у сфері соціального захисту; інша діяльність у цій сфері).

4. Економічна класифікація видатків бюджету застосовується для чіткого розмежування видатків бюджетних установ та одержувачів бюджетних коштів за економічними ознаками з детальним розподілом за їх предметними ознаками (заробітна плата; нарахування; всі види господарської діяльності; виплати населенню, що іменуються як трансферти населенню, та інші категорії). Економічна класифікація видатків бюджету забезпечує єдиний підхід до всіх учасників бюджетного процесу з виконання бюджету.

За економічною класифікацією видатків бюджету вони поділяються на поточні й капітальні.

Поточні видатки включають:

а) видатки на товари й послуги (оплата праці працівників бюджетних установ; нарахування на заробітну плату, придбання матеріалів, інвентарю; оплата послуг; поточний ремонт та заходи спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення; оплата комунальних послуг і енергоносіїв; дослідження й розробки, видатки державного (регіонального) значення);

б) виплата процентів (доходу) за зобов'язаннями;

в) субсидії й поточні трансферти (субсидії й поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям); поточні трансферти органам державного управління інших рівнів; поточні трансферти населенню; поточні трансферти за кордон).

До складу капітальних видатків входять:

а) придбання основного капіталу (придбання обладнання і предметів довгострокового користування; капітальне будівництво (придбання); капітальний ремонт, реконструкція та реставрація);

б) створення державних запасів і резервів;

в) придбання землі й нематеріальних активів;

г) капітальні трансферти (капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям); капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів; капітальні трансферти населенню; капітальні трансферти за кордон; капітальні трансферти до бюджету розвитку);

д) нерозподілені видатки.

Класифікація кредитування бюджету систематизує кредитування бюджету за типом позичальника та поділяє операції з кредитування на надання кредитів із бюджету та повернення кредитів до бюджету. До категорії «кредитування» належать платежі бюджетів усіх рівнів, у результаті яких

з'являються фінансові вимоги до позичальників, котрі передбачають обов'язкове повернення коштів, у тому числі резервного фонду державного й місцевих бюджетів, асигнування за якими відкриті на умовах повернення.

Перелік видатків кредитування бюджету визначається Міністерством фінансів України. До нього входять:

а) внутрішнє кредитування (надання внутрішніх кредитів і повернення внутрішніх кредитів);

б) зовнішнє кредитування (надання зовнішніх кредитів і повернення зовнішніх кредитів).

У складі витрат (видатків) бюджету виділяються витрати (видатки) споживання та витрати (видатки) розвитку відповідно до бюджетної класифікації.

Витрати розвитку — видатки розвитку та надання кредитів із бюджету.

Видатки розвитку — це видатки бюджетів на фінансове забезпечення наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема фінансове забезпечення капітальних вкладень виробничого й невиробничого призначення; фінансове забезпечення структурної перебудови економіки; інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням.

Відповідно до економічної класифікації видатків бюджету видатки розвитку формуються за рахунок капітальних видатків; досліджень і розробок, окремих заходів розвитку й реалізації державних (регіональних) програм; матеріалів, інвентарю, будівництва, капітального ремонту та заходів спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення; субсидій та поточних трансфертів підприємствам, установам, організаціям, які відповідно до функціональної класифікації видатків бюджету та кредитування належать до наукових досліджень; економічної діяльності.

Витрати споживання — видатки споживання та погашення боргу.

Видатки споживання — це частина видатків бюджету, які забезпечують поточне функціонування органів державної влади й місцевого самоврядування, бюджетних установ, поточні міжбюджетні трансферти та видатки на фінансове забезпечення заходів соціального захисту населення й соціально-культурної сфери, а також інші видатки, не внесені до видатків розвитку й нерозподілених видатків.

Відповідно до економічної класифікації видатків бюджету видатки споживання формуються за рахунок поточних видатків, субсидій і поточних трансфертів підприємствам, установам, організаціям, які відповідно до функціональної класифікації видатків та кредитування належать до загальнодержавних функцій, оборони, громадського порядку, безпеки та судової влади, охорони навколишнього природного середовища, охорони здоров'я, духовного й фізичного розвитку, освіти, соціального захисту та соціального забезпечення.

Стаття 11. **Класифікація фінансування бюджету**

1. Класифікація фінансування бюджету містить джерела отримання фінансових ресурсів, необхідних для покриття дефіциту бюджету, і напрями витрачання фінансових ресурсів, що утворилися в результаті профіциту бюджету. Витрати на погашення боргу належать до складу фінансування бюджету.

2. Фінансування бюджету класифікується за:

1) типом кредитора (за категоріями кредиторів або власників боргових зобов'язань);

2) типом боргового зобов'язання (за засобами, що використовуються для фінансування бюджету).

З метою приведення законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів статистики державних фінансів, згідно з методологією Міжнародного валютного фонду в Бюджетному кодексі передбачені статті «Класифікація фінансування бюджету» (ст. 11) і «Класифікація боргу» (ст. 12). Норми цих статей забезпечують прозорість залучення коштів до бюджету та боргових зобов'язань держави.

Класифікація фінансування бюджету є елементом бюджетної класифікації. Остання, у свою чергу, є методологічним документом, що відображає порядок складання й використання бюджетів. Регламентація джерел доходу та напрямів витрачання бюджетних коштів — обов'язкова умова складання й виконання бюджетів. Це досягається шляхом певного згрупування доходів і видатків бюджетів та правил зарахування їх до тієї чи іншої групи. Таке науково обґрунтоване згрупування доходів і видатків бюджетів усіх рівнів із присвоєнням об'єктам класифікації згрупованих кодів забезпечує єдність фінансових показників, уніфікацію обліку і звітності установ державного управління та порівняння бюджетів усіх рівнів.

Класифікація операцій фінансування складена таким чином, щоби показати джерела отримання фінансових ресурсів, потрібних для покриття витрат сектору державного управління, а також використання тих коштів, які утворились у результаті перевищення доходів над видатками, тобто профіциту бюджету. Отже, класифікація фінансування бюджету — це згрупування за певними ознаками джерел покриття дефіциту бюджету з метою конкретизації напрямів і обсягів запозичення коштів, а також визначення напрямів витрачання фінансових ресурсів, що утворилися в результаті профіциту бюджету. Визначення дефіциту і профіциту бюджету наведено в п. 21 ст. 2 та ст. 14 Кодексу відповідно. Витрати на погашення боргу належать до складу фінансування бюджету, по суті вони є платежами з погашення основної суми боргу (ст. 11). У зв'язку з тим, що державний борг здебільшого є наслідком накопичених і непогашених запозичень держави, здійснених для покриття бюджетного дефіциту,

класифікація боргу аналогічна класифікації фінансування бюджету. Відповідно до світових стандартів статистики державних фінансів у Кодексі класифікація фінансування бюджету, як і класифікація боргу, здійснюється за двома ознаками:

1) за типом кредитора, що характеризує категорію кредитора або власника боргових зобов'язань (рис. 1.5);

2) за типом боргового зобов'язання, що характеризує вид фінансового інструменту запозичення коштів (рис. 1.6).

Класифікація фінансування бюджету за типом кредитора. Кредитори або власники боргових зобов'язань розподіляються за принципом однорідності економічної поведінки, що дає змогу отримати інформацію про ймовірний вплив на економіку.

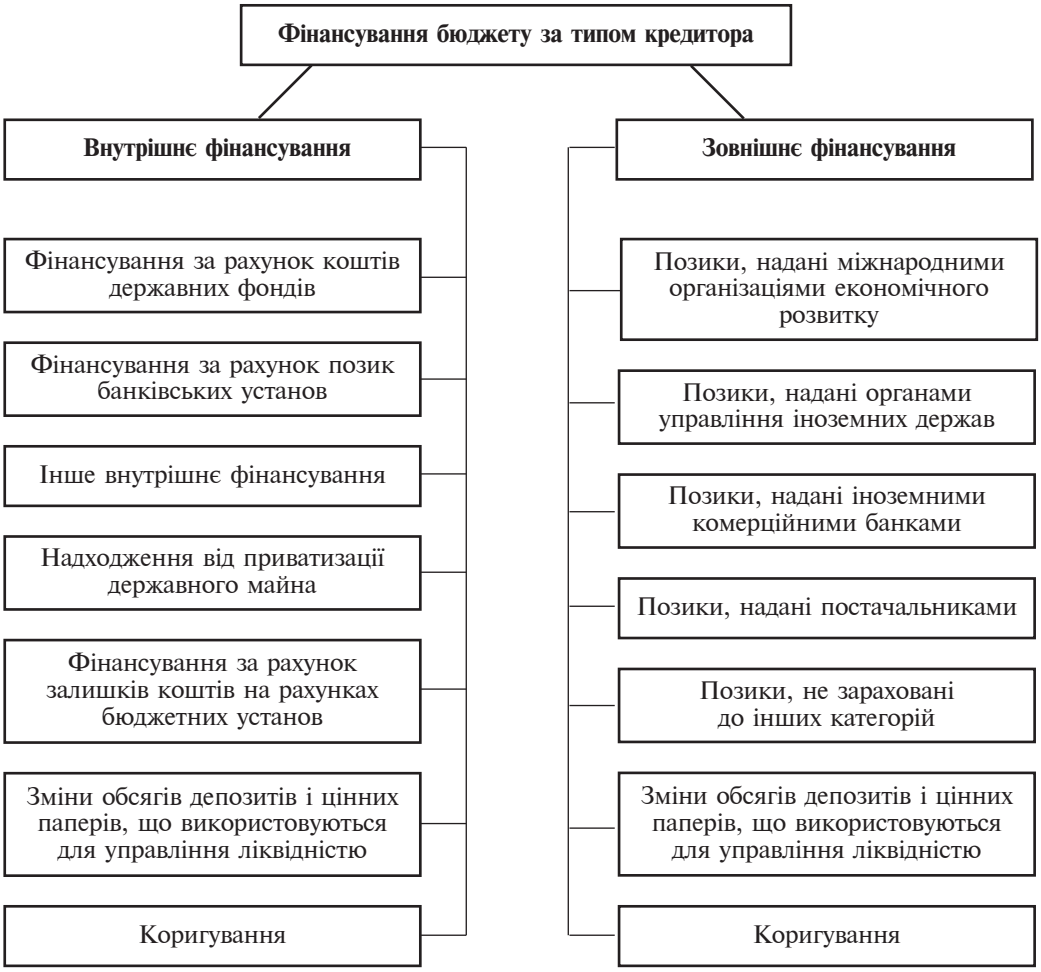

Рис. 1.5. **Класифікація фінансування бюджету за типом кредитора.**

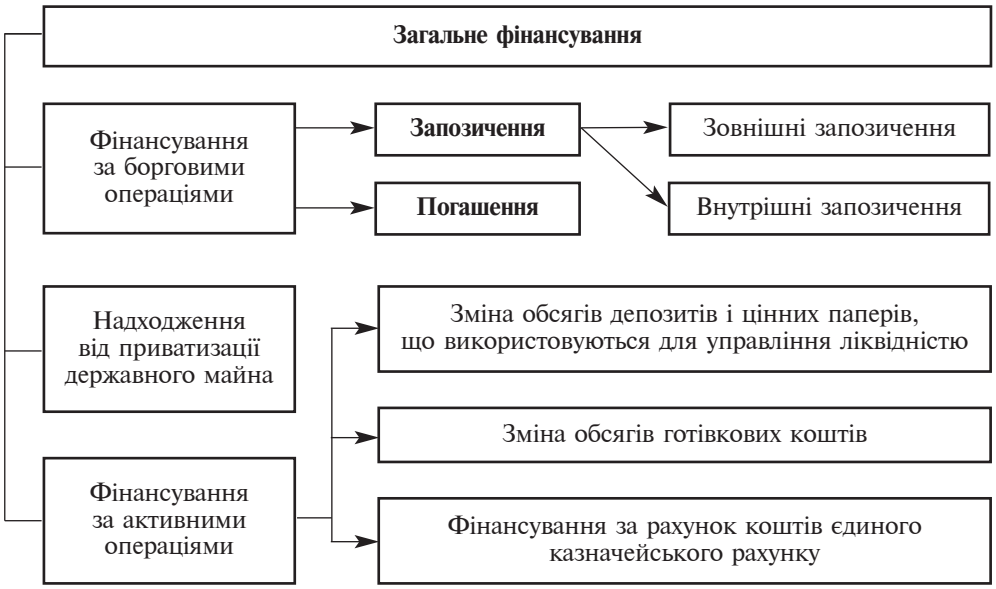

Рис. 1.6. **Класифікація фінансування бюджету за типом боргового зобов'язання.**

Джерела покриття дефіциту бюджету (фінансування) поділяються на внутрішні й зовнішні. Внутрішні джерела фінансування — це надходження від сектору державного управління, тобто обсяг запозичень за рахунок емісії державних цінних паперів, яку здійснює Міністерство фінансів, надходження від органів грошово-кредитного регулювання й банківських установ, від приватизації державного майна та інші внутрішні джерела. Зовнішні джерела фінансування групуються за такими ознаками: позики, отримані від міжнародних організацій економічного розвитку, надходження від органів управління іноземних держав, позики, отримані від іноземних комерційних банків, та інші джерела, не зараховані до цих категорій.

Класифікація операцій фінансування бюджетного дефіциту за типом боргового зобов'язання дає змогу отримати інформацію про способи, що використовуються державними установами для фінансування свого дефіциту або розподілу фінансових ресурсів, що з'явились у результаті перевищення їх доходів над видатками. Фінансування за борговими операціями здійснюється у формі як запозичень, так і погашення.

Фінансові зобов'язання класифікуються за такими видами: облігації внутрішньої і зовнішньої державної позики та інші державні цінні папери; довгострокові, середньострокові й короткострокові позики та кредити; зміна обсягів готівкових коштів, депозитів і цінних паперів, що використовуються

для управління ліквідністю в розрізі внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування.

Залежно від терміну розміщення фінансові зобов'язання держави або місцевих рад поділяються на такі види:

— довгострокові (термін розміщення від 5 до 10 років);

— середньострокові (термін розміщення від 1 до 5 років);

— короткострокові (термін розміщення до 1 року).

Зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю, зміни обсягів готівкових коштів, фінансування за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку, зміни обсягів товарно-матеріальних цінностей належать до типу фінансування за активними операціями.

Стаття 12. **Класифікація боргу**

1. Класифікація боргу систематизує інформацію про всі боргові зобов'язання держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади міста.

2. Борг класифікується за типом кредитора та за типом боргового зобов'язання.

Державний борг є невід'ємною складовою державних фінансів. Під державним боргом розуміють загальну суму боргових зобов'язань держави з повернення отриманих і непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають унаслідок державного запозичення (ст. 2 Кодексу). Класифікація боргу дає змогу систематизувати інформацію про всі боргові зобов'язання держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади міста. Відповідно до нової бюджетної класифікації України державний борг, як і фінансування бюджету, класифікується за типом кредитора й типом боргового зобов'язання. Важливішою класифікацією державного боргу є класифікація за типом кредитора (рис. 1.7). Класифікація боргу за типом кредитора залежить від типу утримувача або власника боргового зобов'язання — внутрішнього чи зовнішнього.

Відповідно розрізняють внутрішній і зовнішній борг. Внутрішній борг складається із заборгованості за позиками, одержаними із сектору державного управління, заборгованості органам грошово-кредитного регулювання та іншим банківським установам, заборгованості іншим фінансовим установам, нефінансовому приватному сектору й домашнім господарствам. Зовнішній борг складається з видів боргових зобов'язань, аналогічних зовнішнім джерелам покриття дефіциту бюджету. Класифікація боргу за типом боргового зобов'язання розрізняє заборгованість за довгостроковими, середньостроковими, короткостроковими зобов'язаннями та векселями (на термін, не менший від одного року) та іншими внутрішніми й зовнішніми зобов'язаннями у структурі непогашеного внутрішнього й зовнішнього боргу.

Рис. 1.7. **Класифікація державного боргу за типом кредитора.**

Державний борг можна класифікувати (розглядати) й за іншими критеріями. Наприклад, за формою залучення коштів державний борг поділяється на державні запозичення та гарантії. Державні запозичення — залучення державою в особі Кабінету Міністрів України, який діє через Міністерство фінансів України, грошових коштів, іншого майна та майнових прав, яке передбачає прийняття зобов'язань щодо грошових коштів на умовах строковості, платності й повернення. Розрізняють державне внутрішнє запозичення, що здійснюється шляхом укладання угод із резидентами України про позику й випуск державних цінних паперів, що розміщуються на внутрішньому ринку; та державне зовнішнє запозичення, яке здійснюється шляхом укладання з нерезидентами України угод про позику й випуск державних цінних паперів, що розміщуються на зовнішньому ринку.

Державне запозичення може здійснюватися лише для цілей:

— фінансування дефіциту державного бюджету;

— підтримки платіжного балансу та поповнення валютних резервів;

— інших цілей, встановлених законом у кожному окремому випадку.

Державна гарантія — зобов'язання держави в особі Кабінету Міністрів України, що діє через Міністерство фінансів України, повністю або частково виконати платежі на користь кредитора в разі невиконання позичальником, іншим ніж Україна, зобов'язань щодо повернення грошових коштів на умовах строковості та платності.

Формою надання державної гарантії є державна порука. Основними способами реалізації державних гарантій і запозичень можуть бути:

— випуск (емісія) державних цінних паперів;

— укладення угод про позику та гарантійних угод;

— інші способи, передбачені законодавством України.

При наданні державних гарантій виникає потенційний державний борг, котрий стає реальним за умови відшкодування кредитору суми зобов'язань позичальника, за якими держава була гарантом.

За валютою залучення державний борг поділяється на борг у національній валюті та борг у іноземній валюті. Внутрішній борг переважно формується в національній валюті. Для залучення коштів емітуються (випускаються) цінні папери, які розміщуються на внутрішньому фондовому ринку. Державний борг у іноземній валюті виникає в результаті здійснення безпосереднього запозичення коштів в урядів іноземних держав, міжнародних фінансово-кредитних організацій, іноземних банків, а також розміщення державних боргових зобов'язань на міжнародних ринках капіталів.

Залежно від терміну залучення коштів розрізняють короткостроковий борг (із терміном погашення до 1 року), середньостроковий (від 1 до 5 років), довгостроковий (5 років і більше).

Державний борг можна поділити також на:

— капітальний, що включає всю сукупність боргових зобов'язань держави на певну дату;

— поточний, який складається із платежів за зобов'язаннями, котрі позичальник повинен погасити у звітному періоді.

Основними причинами виникнення і зростання державного боргу в Україні є дефіцит державного бюджету та постійний дефіцит платіжного балансу країни. Для фінансування дефіциту державного бюджету України залучаються кошти міжнародних фінансових організацій.

Згідно з міжнародними стандартами (Маастрихтською угодою) критичними вважаються боргові зобов'язання держави, які перевищують 60 % від ВВП.

Особливістю місцевих бюджетів є те, що в них відображаються боргові зобов'язання місцевих рад за встановленою класифікацією для систематизації боргових зобов'язань, визначення суми боргу місцевого бюджету та обсягів фінансових ресурсів, потрібних для його обслуговування.

Базовими особливостями класифікації фінансування бюджету та класифікації боргу в Україні є згрупування джерел фінансування бюджету й інструментів погашення боргу за двома ознаками — за типом кредитора та за типом боргового зобов'язання, що є загальноприйнятим у міжнародній практиці. Наприклад, у Республіці Білорусь класифікація фінансування дефіциту бюджету також є згрупуванням джерел фінансування, що залучаються для покриття дефіциту бюджету, виходячи з їх видів та форм боргових зобов'язань (ст. 17 Бюджетного кодексу Республіки Білорусь). Ст. 18 того ж закону передбачає, що класифікація видів державного боргу Республіки Білорусь є групуванням зовнішніх державних позик та внутрішніх державних позик виходячи з видів кредиторів і форм боргових зобов'язань.

Стаття 13. **Складові частини бюджету**

1. Бюджет може складатися із загального та спеціального фондів.
2. Складовими частинами загального фонду бюджету є:
1) всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету;
2) всі видатки бюджету, що здійснюються за рахунок надходжень загального фонду бюджету;
3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету);
4) фінансування загального фонду бюджету.
3. Складовими частинами спеціального фонду бюджету є:
1) доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування;
2) видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (у тому числі власних надходжень бюджетних установ);
3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету);
4) фінансування спеціального фонду бюджету.
4. Власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету і включаються до спеціального фонду бюджету.
Власні надходження бюджетних установ поділяються на такі групи:
перша група — надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством;
друга група — інші джерела власних надходжень бюджетних установ.
У складі першої групи виділяються такі підгрупи:
підгрупа 1 — плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю;

підгрупа 2 — надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності;
підгрупа 3 — плата за оренду майна бюджетних установ;
підгрупа 4 — надходження бюджетних установ від реалізації майна (крім нерухомого майна).
У складі другої групи виділяються такі підгрупи:
підгрупа 1 — благодійні внески, гранти та дарунки;
підгрупа 2 — кошти, що отримують бюджетні установи від підприємств, організацій, фізичних осіб та від інших бюджетних установ для виконання цільових заходів;
підгрупа 3 — кошти, що отримують вищі та професійно-технічні навчальні заклади від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право.
Власні надходження бюджетних установ використовуються (з урахуванням частини дев'ятої статті 51 цього Кодексу) на:
покриття витрат, пов'язаних з організацією та наданням послуг, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю (за рахунок надходжень підгрупи 1 першої групи);
організацію додаткової (господарської) діяльності бюджетних установ (за рахунок надходжень підгрупи 2 першої групи);
утримання, облаштування, ремонт та придбання майна бюджетних установ (за рахунок надходжень підгрупи 3 першої групи);
ремонт, модернізацію чи придбання нових необоротних активів та матеріальних цінностей, покриття витрат, пов'язаних з організацією збирання і транспортування відходів і брухту на приймальні пункти (за рахунок надходжень підгрупи 4 першої групи);
господарські потреби бюджетних установ, включаючи оплату комунальних послуг і енергоносіїв (за рахунок надходжень підгруп 2 і 4 першої групи);
організацію основної діяльності бюджетних установ (за рахунок надходжень підгруп 1 і 3 другої групи);
виконання відповідних цільових заходів (за рахунок надходжень підгрупи 2 другої групи).
5. Розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди, їх складові частини визначаються виключно цим Кодексом та законом про Державний бюджет України.
6. Підставою для рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради про створення спеціального фонду у складі місцевого бюджету може бути виключно цей Кодекс та закон про Державний бюджет України.
7. Передача коштів між загальним та спеціальним фондами бюджету дозволяється тільки в межах бюджетних призначень шляхом внесення змін до закону про Державний бюджет України, прийняття рішення про місцевий бюджет або про внесення змін до нього (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 57 цього Кодексу).
8. Платежі за рахунок спеціального фонду бюджету здійснюються в межах коштів, що фактично надійшли до цього фонду на відповідну мету (з дотриманням вимог частини

другої статті 57 цього Кодексу), якщо цим Кодексом та/або законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) не встановлено інше.

9. Створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається. Відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів (включаючи власні надходження бюджетних установ) органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами допускається у випадку, передбаченому частиною восьмою статті 16 цього Кодексу, а також при розміщенні закордонними дипломатичними установами України бюджетних коштів на поточних рахунках іноземних банків у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, і при розміщенні вищими та професійно-технічними навчальними закладами на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право.

10. Планові і звітні показники щодо бюджетного відшкодування податку на додану вартість, повернення кредитів до бюджету, погашення боргу, розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів, забезпечення встановленого розміру оборотного залишку бюджетних коштів та інші відповідні показники, визначені Міністерством фінансів України, обов'язково відображаються з від'ємним значенням.

Схематично структура державного бюджету зображена на рис. 1.8.

Ст. 13 Бюджетного кодексу України визначено складові частини загального і спеціального фондів бюджету. До загального фонду зараховано всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету; всі видатки бюджету, які здійснюються за рахунок надходжень загального фонду бюджету; кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів із бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету); фінансування загального фонду бюджету.

Складовими частинами спеціального фонду бюджету є доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування; видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (в тому числі власних надходжень бюджетних установ); кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів із бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету); фінансування спеціального фонду бюджету.

Склад доходів і видатків загального та спеціального фондів бюджету деталізовано у ст. 29 Кодексу стосовно державного бюджету та у ст. 64—69 щодо місцевих бюджетів, а також видатків: у ст. 30 і 31 — стосовно державного бюджету та у ст. 70 і 71 — щодо місцевих бюджетів.

Рис. 1.8. **Схема структури державного бюджету.**

Питання щодо розподілу бюджету на загальний і спеціальний фонди щорічно визначаються в законі про Державний бюджет України. Підставою для рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради про створення спеціального фонду у складі місцевого бюджету може бути виключно цей Кодекс та закон про Державний бюджет України.

Бюджетним кодексом передбачено, що при складанні й виконанні бюджету можливі трансферти із загального фонду до спеціального фонду, однак до них встановлені суворі обмеження. Ч. 7 ст. 13 Кодексу визначено, що передача коштів між загальним і спеціальним фондами бюджету дозволяється тільки в межах бюджетних призначень шляхом внесення змін до закону про Державний бюджет України на черговий рік, прийняття рішення про місцевий бюджет або про внесення змін до нього. Винятком є випадок, передбачений ч. 2 ст. 57 цього Кодексу.

Згідно з ч. 2 ст. 29 Кодексу до доходів загального фонду бюджету належать податки, збори (обов'язкові платежі) та інші доходи, які в установленому порядку зараховуються до загального фонду державного бюджету (всього 46 позицій). Якщо законом встановлено новий вид доходу державного бюджету, його зарахування до загального фонду визначається

законом про Державний бюджет України на період до внесення відповідних змін до цього Кодексу.

Формування доходів спеціального фонду має здійснюватися за рахунок конкретно визначених законодавством джерел. До складу доходів цього фонду залучаються гранти або дарунки, які можуть отримувати розпорядники бюджетних коштів на конкретну потребу.

З метою вдосконалення управління бюджетними коштами (закріплення нових бюджетних правил) у Бюджетному кодексі України визначено термін «власні надходження» бюджетних установ, перелік їх груп та напрями використання (ч. 4 ст. 13 Кодексу).

Власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету та включаються до спеціального фонду бюджету. Перелік власних надходжень бюджетних установ і організацій визначається Кабінетом Міністрів України та класифікується таким чином:

— перша група — надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством;

— друга група — інші джерела власних надходжень бюджетних установ.

У складі першої і другої груп виділяються підгрупи (ч. 4 ст. 13 Кодексу).

Використання власних надходжень бюджетних установ здійснюється з урахуванням ч. 9 ст. 51 Кодексу.

У складі бюджетів має передбачатися певний обсяг нерозподілених видатків у вигляді резервного фонду для здійснення протягом року непередбачених видатків, що не мають постійного характеру та не могли бути передбачені під час складання проекту бюджету. Порядок використання коштів із резервного фонду бюджету визначається Кабінетом Міністрів України (ст. 24 Кодексу). Рішення про виділення коштів із резервного фонду бюджету приймаються відповідно Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевого самоврядування. Резервний фонд не може перевищувати 1% обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету.

Розподіл бюджету на загальний і спеціальний фонди стосується не тільки державного бюджету України, а й місцевих бюджетів, які можуть бути поділені на загальний і спеціальний фонди за наявності такої норми у відповідному законі. Перелік доходів загального фонду місцевих бюджетів наводиться в ч. 1 ст. 69 Кодексу (всього 21 позиція), перелік надходжень до спеціального фонду місцевих бюджетів — у ч. 2 ст. 69 Кодексу (всього 15 позицій). Складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів є бюджет розвитку місцевих бюджетів (ч. 4 ст. 71 Кодексу).

Глава 3. **ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТУ (ДЕФІЦИТ, ПРОФІЦИТ) ТА ДЕРЖАВНИЙ (МІСЦЕВИЙ) БОРГ**

Стаття 14. **Дефіцит та профіцит бюджету, залишок бюджетних коштів**

1. Затвердження бюджету з дефіцитом дозволяється у разі наявності обґрунтованих джерел фінансування бюджету з урахуванням особливостей, визначених статтею 72 цього Кодексу.
2. Профіцит бюджету затверджується з метою погашення боргу, забезпечення встановленого розміру оборотного залишку бюджетних коштів та придбання цінних паперів з урахуванням особливостей, визначених статтею 72 цього Кодексу.
3. Оборотний залишок бюджетних коштів — частина залишку коштів загального фонду відповідного бюджету, яка утворюється для покриття тимчасових касових розривів. Оборотний залишок бюджетних коштів встановлюється у розмірі не більше 2 відсотків планових видатків загального фонду бюджету і затверджується у законі про Державний бюджет України (рішенні про місцевий бюджет).
На кінець бюджетного періоду оборотний залишок бюджетних коштів має бути збережений у встановленому розмірі.
4. Перевищення залишку коштів загального фонду бюджету над оборотним залишком бюджетних коштів на кінець бюджетного періоду становить вільний залишок бюджетних коштів, який використовується на здійснення витрат бюджету згідно із законом про Державний бюджет України та/або змінами до нього (змінами до рішення про місцевий бюджет).

1. Дефіцит бюджету — перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів із бюджету та поверненням кредитів до бюджету) дозволяється приймати в разі наявності обґрунтованих джерел його фінансування. У ч. 3 ст. 95 Конституції України визначено, що держава прагне до збалансованості бюджету України. Рівень дефіциту державного та місцевих бюджетів у 2003—2009 роках в Україні відображений на рис. 1.9.

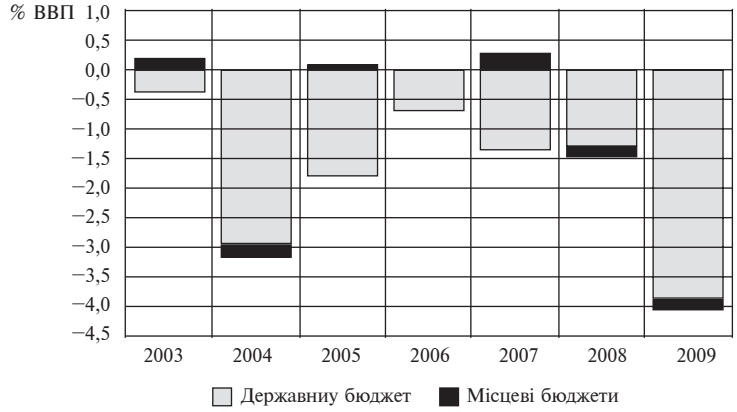

Рис. 1.9. **Дефіцит державного та місцевих бюджетів у 2003—2009 рр.**

Затвердження дефіциту місцевих бюджетів дозволяється за наявності визначених джерел фінансування. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 72 Кодексу, дефіцит загального фонду місцевого бюджету затверджується лише шляхом внесення змін у відповідний бюджет, якщо за результатами річного звіту про виконання бюджету за попередній бюджетний період, що був оприлюднений після прийняття бюджету поточного періоду, виявлено вільний залишок бюджетних коштів. Дефіцит спеціального фонду дозволяється затверджувати, якщо його фінансування буде здійснюватися за рахунок:

1) місцевих запозичень;

2) коштів загального фонду такого місцевого бюджету;

3) надходжень від продажу/пред'явлення цінних паперів;

4) використання залишків коштів спеціального фонду місцевого бюджету, крім власних надходжень бюджетних установ, якщо за результатами річного звіту про виконання бюджету за попередній бюджетний період, що був оприлюднений після прийняття бюджету поточного періоду, виявлено залишок бюджетних коштів за спеціальним фондом.

Виключення з джерел фінансування дефіциту спеціального фонду залишків коштів від власних надходжень бюджетних установ обумовлене тим, що місцеві ради не можуть впливати на видатки бюджетних установ за рахунок цих ресурсів. Тобто, дефіцит спеціального фонду місцевих бюджетів може виникати і покриватися за рахунок залишків коштів від власних надходжень бюджетних установ за попередній бюджетний період, однак його затвердження в рішенні про місцевий бюджет не передбачається.

2. Профіцит бюджету може затверджуватися з метою:

1) Зменшення обсягу боргу — для загального та спеціального фондів Державного (місцевого) бюджету.

2) Забезпечення встановленого обсягу оборотного залишку бюджетних коштів — для загального фонду Державного (місцевого) бюджету. Необхідність затвердження профіциту з цією метою виникає у двох випадках: а) обсяг оборотного залишку з попереднього бюджетного періоду недостатній для формування оборотного залишку в поточному бюджетному періоді на тому ж рівні щодо витрат бюджету у зв'язку зі збільшенням витрат у поточному бюджетному періоді; б) якщо за результатами річного звіту про виконання бюджету за попередній бюджетний період, що був оприлюднений після прийняття бюджету поточного періоду, встановлено факт недотримання запланованого рівня оборотного залишку, що враховувався при прийнятті бюджету на поточний бюджетний період.

3) Придбання цінних паперів та розміщення депозитів — для спеціального фонду місцевого бюджету, а також для загального фонду Державного бюджету.

4) Спрямування коштів до бюджету розвитку — для загального фонду місцевого бюджету.

3. Оборотний залишок бюджетних коштів — частина залишку коштів обсягом не більше 2% від планових видатків загального фонду відповідного бюджету, яка формується для покриття тимчасових касових розривів і затверджується законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет). Законодавство надає визначення терміну «тимчасовий касовий розрив» лише на рівні місцевих бюджетів. Відповідно до спільного наказу №194 Державного казначейства України та Міністерства фінансів України від 14 червня 2010 р., тимчасовий касовий розрив — це недостатня платоспроможність місцевого бюджету на конкретну дату для погашення за рахунок наявних та очікуваних грошових активів (у т. ч. залишків бюджетних коштів) загального фонду місцевого бюджету, за винятком субвенцій з інших бюджетів, додаткових дотацій і трансфертів іншим бюджетам (далі — міжбюджетні трансферти цільового характеру) та коштів резервного фонду, бюджетні фінансові зобов'язання за такими напрямами видатків:

— оплата праці працівників бюджетних установ;

— нарахування на заробітну плату;

— придбання медикаментів і перев'язувальних матеріалів;

— забезпечення продуктами харчування;

— оплата комунальних послуг та енергоносіїв;

— окремі заходи з реалізації державних (регіональних) програм, що не належать до заходів розвитку (у частині видатків з оплати праці працівників бюджетних установ і нарахувань на заробітну плату, стипендій, оплати комунальних послуг та енергоносіїв, придбання продуктів харчування);

— виплата процентів (доходу) за зобов'язаннями;

— субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям) у частині видатків комунальних підприємств охорони здоров'я, які є одержувачами бюджетних коштів з оплати праці працівників і нарахувань на заробітну плату, придбання продуктів харчування та медикаментів, оплати комунальних послуг та енергоносіїв;

— поточні трансферти органам державного управління інших рівнів у частині видатків з оплати праці працівників бюджетних установ і нарахувань на заробітну плату, придбання продуктів харчування та медикаментів, оплати комунальних послуг та енергоносіїв;

— стипендії.

Варто зазначити, що поняття «тимчасовий касовий розрив» змінюється. Починаючи з 2002 р., Державне казначейство та Міністерство фінансів України щорічно затверджували порядок покриття Державним казначейством тимчасових касових розривів місцевих бюджетів. При цьому склад видатків, які враховуються при визначенні тимчасового касового розриву, постійно розширювався.

На кінець бюджетного періоду оборотний залишок бюджетних коштів має бути збережено у встановленому обсязі.

4. Перевищення залишку коштів загального фонду бюджету над оборотним залишком бюджетних коштів на кінець бюджетного періоду становить вільний залишок бюджетних коштів, який використовується для здійснення витрат бюджету згідно із законом про Державний бюджет України та/або змінами до нього (змінами до рішення про місцевий бюджет). Вільний залишок, на відміну від оборотного залишку, використовується на фінансування дефіциту бюджету наступних бюджетних періодів.

Стаття 15. **Джерела фінансування бюджету**

1. Джерелами фінансування бюджету є:

1) кошти від державних (місцевих) внутрішніх та зовнішніх запозичень;

2) кошти від приватизації державного майна (включаючи інші надходження, безпосередньо пов'язані з процесом приватизації), — щодо державного бюджету;

3) повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів;

4) залишок бюджетних коштів з дотриманням умов, визначених цим Кодексом.

2. Джерелом фінансування бюджету не можуть бути емісійні кошти Національного банку України.

1. Запозичення — операції, пов'язані з отриманням державою (місцевим органом влади) позик на умовах повернення, платності та строковості для фінансування державного (місцевого) бюджету. Запозичення поділяються на внутрішні та зовнішні. Внутрішні (зовнішні) запозичення —

операції, у результаті проведення яких збільшується внутрішній (зовнішній) державний борг. Цей борг — частина державного боргу, яка підлягає сплаті в національній (іноземній) валюті.

Кошти від приватизації державного майна — кошти від відчуження майна, що перебуває в державній власності, і майна, що належить Автономній Республіці Крим, на користь фізичних та юридичних осіб, які можуть бути покупцями відповідно до Закону України «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1992 р. №2163-XII, з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки України. До надходжень, безпосередньо пов'язаних із процесом приватизації, належать надходження від покупців за подання заяви на приватизацію; кошти від збору за реєстрацію покупців для участі в аукціоні, конкурсі; суми штрафних санкцій за несвоєчасні розрахунки за придбані об'єкти приватизації; надходження від продажу патентів на право оренди приміщень; відсотки, нараховані на суму відстрочених платежів тощо.

Залишок бюджетних коштів загального фонду використовується для фінансування дефіциту бюджету якщо його обсяг на кінець попереднього бюджетного періоду перевищив обсяг оборотного залишку коштів відповідного бюджету.

2. Емісійні кошти Національного банку України забороняється прямо чи опосередковано залучати до фінансування дефіциту бюджету. Відповідно до ст. 54 Закону України «Про Національний банк України» від 20 квітня 1999 р. №679-XIV, Національний банк не має права надавати кредити на фінансування витрат Державного бюджету України в національній та іноземній валюті як прямо, так і опосередковано через державну установу чи іншу юридичну особу, майно якої перебуває в державній власності. Також Національний банк не має права купувати на первинному ринку цінні папери, емітовані Кабінетом Міністрів України, державною установою, іншою юридичною особою, майно якої перебуває в державній власності.

Емісійні кошти — це платіжні засоби, випущені в обіг Національним банком України, за вирахуванням платіжних засобів, повернених з обігу. Емісійні кошти не слід ототожнювати з коштами, що надходять від Національного банку до державного бюджету в результаті розподілу прибутку після підтвердження зовнішнім аудитом і затвердження Радою Національного банку річного фінансового звіту.

Стаття 16. **Здійснення державних (місцевих) запозичень та управління борговими зобов'язаннями.**

1. Державні внутрішні та зовнішні запозичення здійснюються в межах граничного обсягу державного боргу.

Право на здійснення державних внутрішніх та зовнішніх запозичень у межах, визначених законом про Державний бюджет України, належить державі в особі Міністра фінансів України або особі, яка виконує його обов'язки (далі — Міністр фінансів України), за дорученням Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів України визначає умови здійснення державних запозичень, у тому числі вид, валюту, строк та відсоткову ставку державного запозичення.

У разі зменшення обсягу коштів від державних внутрішніх (зовнішніх) запозичень порівняно з обсягом, визначеним законом про Державний бюджет України, у зв'язку з погіршенням умов таких запозичень та/або кон'юнктури фінансового ринку збільшується обсяг коштів від державних зовнішніх (внутрішніх) запозичень з дотриманням граничного обсягу державного боргу.

У разі зменшення (збільшення) обсягу платежів з погашення державного боргу у зв'язку з поліпшенням (погіршенням) умов на фінансовому ринку порівняно з обсягом, визначеним законом про Державний бюджет України, зменшується (збільшується) обсяг державних запозичень з дотриманням визначеного законом про Державний бюджет України обсягу фінансування державного бюджету за борговими операціями.

2. Кредити (позики), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних програм (проектів), відносяться до державних зовнішніх запозичень. Відповідно до укладених кредитних договорів кошти для реалізації таких інвестиційних програм (проектів), а також витрати на обслуговування та погашення відповідних кредитів (позик) передбачаються у законі про Державний бюджет України протягом усього строку дії кредитних договорів. Такі кредитні договори не потребують ратифікації, якщо інше не встановлено законом.

3. Верховна Рада Автономної Республіки Крим та міські ради мають право здійснювати місцеві внутрішні запозичення (за винятком випадків, передбачених статтею 73 цього Кодексу).

Місцеві зовнішні запозичення можуть здійснювати лише міські ради міст з чисельністю населення понад п'ятсот тисяч жителів за офіційними даними органів державної статистики на час ухвалення рішення про здійснення місцевих запозичень. При цьому місцеві зовнішні запозичення шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій можуть здійснювати всі міські ради.

Право на здійснення місцевих запозичень у межах, визначених рішенням про місцевий бюджет, з урахуванням статті 74 цього Кодексу належить Автономній Республіці Крим, територіальній громаді міста в особі керівника місцевого фінансового органу за дорученням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, міської ради.

4. Бюджетна установа не має права здійснювати запозичення у будь-якій формі (крім випадків, передбачених цією статтею) або надавати юридичним чи фізичним особам кредити з бюджету (якщо не встановлено відповідні бюджетні призначення на надання кредитів з бюджету).

5. При здійсненні державних запозичень та наданні державних гарантій Міністр фінансів України за рішенням Кабінету Міністрів України має право брати зобов'язання від імені України, пов'язані із здійсненням таких запозичень, у тому числі щодо відмови від суверенного імунітету в можливих судових справах, пов'язаних з поверненням кредитів (позик), протягом часу дії зобов'язання з повернення запозичених коштів.

6. Витрати на обслуговування та погашення державного (місцевого) боргу здійснюються Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) відповідно до кредитних договорів, а також нормативно-правових актів, за якими виникають державні боргові зобов'язання (боргові зобов'язання Автономної Республіки Крим чи територіальних громад), незалежно від обсягу коштів, визначеного на таку мету законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет).

Якщо очікуваний обсяг витрат на обслуговування та погашення державного боргу перевищить обсяг коштів, визначений законом про Державний бюджет України на таку мету, Міністерство фінансів України невідкладно інформує про це Кабінет Міністрів України. Кабінет Міністрів України невідкладно інформує про очікуване перевищення таких витрат Верховну Раду України та подає у двотижневий строк пропозиції про внесення змін до закону про Державний бюджет України.

Якщо очікуваний обсяг витрат на обслуговування та погашення місцевого боргу перевищить обсяг коштів, визначений рішенням про місцевий бюджет на таку мету, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, міська рада вносять відповідні зміни до рішення про місцевий бюджет.

7. З метою економії бюджетних коштів Міністерство фінансів України (Верховна Рада Автономної Республіки Крим, міська рада або за їх рішенням місцевий фінансовий орган) має право здійснювати правочини з державним (місцевим) боргом, включаючи обмін, випуск, купівлю, викуп та продаж державних боргових зобов'язань (боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим, територіальної громади міста), за умови дотримання граничного обсягу державного (місцевого) боргу на кінець бюджетного періоду.

8. Міністр фінансів України за погодженням з Національним банком України має право в межах поточного бюджетного періоду здійснювати на конкурсних засадах та/або шляхом проведення аукціонів розміщення тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунку та коштів валютних рахунків державного бюджету на депозитах або шляхом придбання державних цінних паперів з подальшим поверненням таких коштів до кінця поточного бюджетного періоду.

Керівник місцевого фінансового органу має право за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради в межах поточного бюджетного періоду здійснювати на конкурсних засадах розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на депозитах або шляхом придбання державних цінних паперів, цінних паперів, емітованих Автономною Республікою Крим, відповідною міською радою, з подальшим поверненням таких коштів до кінця поточного бюджетного періоду.

Порядок здійснення операцій, передбачених цією частиною статті, визначається Кабінетом Міністрів України з дотриманням таких вимог:
встановлення мінімальної ставки дохідності придбання цінних паперів, укладання договорів придбання цінних паперів — при придбанні цінних паперів;
укладання договору банківського вкладу (депозиту) з установою банку — при розміщенні на депозитах.
Договір про придбання державних цінних паперів, цінних паперів, емітованих Автономною Республікою Крим, відповідною міською радою, згідно з цією частиною статті має містити положення про виконання особами, що уклали цей договір, зобов'язання щодо зворотного продажу/купівлі таких цінних паперів до кінця поточного бюджетного періоду.

1. Планування внутрішніх і зовнішніх державних запозичень здійснюється так, щоб на кінець бюджетного періоду обсяг державного боргу перебував у межах граничного обсягу державного боргу, визначеного в Законі про Державний бюджет України, відповідно до ч. 1 ст. 18 Кодексу.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України про випуск внутрішніх (зовнішніх) запозичень, Міністерству фінансів України в особі його керівника надається право на здійснення цих запозичень. У зазначеній постанові Кабінет Міністрів України також визначає умови здійснення державних запозичень, зокрема: 1) вид запозичень; 2) обсяг запозичень; 3) валюту запозичень; 4) строк запозичень; 5) відсоткову ставку; 6) інші умови.

Кодекс надає Кабінету Міністрів України право заміщати внутрішні запозичення, обсяг яких заплановано в додатку 3 Закону про Державний бюджет України, зовнішніми запозиченнями, і навпаки. У результаті цих операцій обсяг державного боргу на кінець бюджетного періоду не має перевищувати межі граничного обсягу державного боргу. Таке право дає змогу безперешкодно та на прийнятних умовах фінансувати запланований дефіцит бюджету в разі погіршення кон'юнктури на внутрішньому (зовнішньому) фінансовому ринку.

У разі підвищенням курсу національної валюти чи дії інших факторів, у результаті яких зменшився обсяг платежів із погашення суми державного боргу, Кабінету Міністрів України надається право зменшувати обсяг державних запозичень, встановлений у Законі про Державний бюджет України, на суму зменшення обсягів погашення таких платежів.

Аналогічно Кабінету Міністрів України надається право збільшувати обсяг державних запозичень, встановлений у Законі про Державний бюджет України, на обсяг збільшення платежів із погашення суми державного боргу у зв'язку зі зниженням курсу національної валюти чи дією інших факторів. Тобто Кабінету Міністрів України дозволяється перевищити

межу граничного обсягу державного боргу та обсяг запозичень, встановлений у Законі про Державний бюджет України.

Відповідно до підпункту 6 ч. 1 ст. 38 Кодексу, при поданні проекту Закону про Державний бюджет України до нього додається план державних запозичень на наступний бюджетний період. Цей план містить перелік кредитів (позик) із зазначенням кредиторів, видів кредитів, мети, назви валюти, строку та відсоткової ставки державних запозичень, а також стану укладання кредитних договорів.

2. Оскільки Закон про Державний бюджет України уповноважує Кабінет Міністрів України на залучення кредитів (позик) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних програм (проектів), такі кредитні договори не потребують ратифікації, якщо інше не встановлено законом. Зокрема, відповідно до ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. №1906-IV, ратифікації підлягають міжнародні договори України про одержання Україною від іноземних держав і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України.

Відповідно до пп. 26 ч. 1 ст. 2 Кодексу, інвестиційна програма (проект) — це комплекс заходів, визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється з використанням коштів державного та/або місцевих бюджетів чи шляхом надання державних та/або місцевих гарантій.

Процедура залучення кредитів (позик), що залучаються державою від міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних програм (проектів), урегульовується постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 р. №1027 «Про порядок ініціювання, підготовки та реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями». Згідно з цією постановою, інвестиційні проекти визначаються як такі, що реалізуються на умовах фінансової самоокупності та в рамках яких погашення і обслуговування позики здійснюється за рахунок коштів бенефіціара. До інвестиційних проектів належать також проекти розвитку інституціональної спроможності органу виконавчої влади, установи чи організації, у рамках яких погашення та обслуговування позики здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

Згідно з чинним порядком підготовки та реалізації інвестиційних проектів, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями, після прийняття Кабінетом Міністрів України акта про залучення фінансових ресурсів міжнародних фінансових організацій відповідальний виконавець — головний розпорядник бюджетних коштів подає Мінфіну в

установленому порядку пропозиції щодо визначення видатків (які передбачається здійснювати за рахунок фінансових ресурсів, що залучаються від міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційного проекту) у проекті Закону про Державний бюджет на відповідний рік або про внесення змін до Закону про Державний бюджет на поточний рік.

3. Верховна Рада Автономної Республіки Крим та міські ради мають право здійснювати такі місцеві внутрішні запозичення:

1) короткострокові позики з фінансових установ, які спрямовуються на покриття тимчасових касових розривів у межах поточного бюджетного періоду за загальним фондом та бюджетом розвитку на строк до трьох місяців і понад три місяці (за рішенням Кабінету Міністрів України);

2) короткострокові позики з єдиного казначейського рахунку на покриття тимчасових касових розривів у межах поточного бюджетного періоду за загальним фондом, пов'язаних із забезпеченням захищених видатків загального фонду;

3) середньострокові позики з єдиного казначейського рахунку на покриття суми невиконання у відповідному звітному періоді розрахункових обсягів кошика доходів місцевих бюджетів;

4) внутрішні запозичення, що здійснюються з метою фінансування бюджету розвитку з дотриманням умов, визначених у ст. 74 Кодексу, і порядку здійснення запозичень до місцевих бюджетів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. №207.

Відмінності короткострокових і середньострокових позик із єдиного казначейського рахунку такі:

1) Позики на покриття тимчасових касових розривів надаються в межах поточного бюджетного періоду. Водночас середньострокові позики можуть надаватися на строк, який передбачає їх погашення в наступні бюджетні періоди.

2) За рахунок позик на покриття тимчасових касових розривів здійснюється фінансування лише захищених видатків загального фонду. Водночас середньострокові позики надаються на фінансування всіх видатків, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів відповідно до ст. 88, 89, 90 Кодексу.

3) Позики на покриття тимчасових касових розривів надаються Державним казначейством України в обов'язковому порядку, а середньострокові позики — виходячи з обсягу коштів, що акумулюються на єдиному казначейському рахунку.

Місцеві зовнішні запозичення, що не є запозиченнями від міжнародних фінансових організацій, можуть здійснювати лише міські ради міст із населенням понад 500 тисяч жителів. За офіційними даними органів статистики, станом на початок 2010 р. таке право мають Дніпропетровськ,

Донецьк, Запоріжжя, Київ, Львів, Миколаїв, Одеса та Харків. Зовнішні запозичення від міжнародних фінансових організацій можуть здійснювати всі міські ради незалежно від чисельності населення міста.

4. Бюджетні установи, крім Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і міських рад, не мають права здійснювати запозичення в будь-якій формі. Відповідно до пп. 11 ч. 1 ст. 2 Кодексу, бюджетні установи — це органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, які повністю утримуються за рахунок державного чи місцевого бюджету відповідно.

Органи державної влади — система установ, що здійснюють публічну політичну владу на засадах поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Єдиним органом законодавчої влади є парламент — Верховна Рада України. Владу глави держави здійснює Президент України. Органами виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим, державні органи, що регулюють діяльність суб'єктів природних монополій і ринок цінних паперів, державні органи приватизації, місцеві органи виконавчої влади. Органами судової влади є Конституційний Суд України та судові органи, що входять до системи судів загальної юрисдикції.

До органів місцевого самоврядування належать сільські, селищні та міські ради, а також районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

5. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України про здійснення запозичень, Міністр фінансів за дорученням Кабінету Міністрів має право брати зобов'язання від імені України відповідно до бюджетних призначень, установлених: 1) у Законі про Державний бюджет України; 2) у пп. 1 ст. 16 Бюджетного кодексу. Такі зобов'язання можуть передбачати відмову від суверенного імунітету. Суверенний імунітет — це право суверенної держави не виконувати рішень органів влади інших держав. Цей принцип ґрунтується на понятті суверенної рівності, закріпленому Статутом ООН 1945 р. і розтлумаченому в Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. Водночас у процесі розширення торгівельних і фінансово-кредитних відносин виникла необхідність відмови від суверенного імунітету в окремих випадках, що у 2004 році було закріплено Конвенцією ООН про юрисдикційний імунітет держав та їхню власність. Відповідно до ст. 7 цього документа, держава не може посилатися на імунітет від юрисдикції при виникненні спорів у суді іншої держави з будь-якого питання чи справи, якщо ця держава надала чітку згоду на здійснення цим судом юрисдикції щодо вирішення такого питання чи справи відповідно до: 1) міжнародної угоди;

2) контракту в письмовому вигляді; 3) заяви в суді чи звернення в письмовому вигляді в рамках конкретної справи. Оскільки Україна не ратифікувала зазначеного вище документа, право відмови Міністра фінансів України від суверенного імунітету при врегулюванні спорів щодо погашення взятих державою зобов'язань передбачене в Кодексі.

6. Відповідно до ч. 1 ст. 23 Кодексу, будь-які бюджетні платежі з бюджету здійснюються лише за наявності відповідного бюджетного призначення. Відповідно до пп. 8 ст. 1 Кодексу, право надавати бюджетні асигнування надається цим Кодексом та Законом про Державний бюджет України. Виникнення об'єктивних обставин (зростання плаваючої відсоткової ставки, зниження курсу національної валюти) може призвести до зростання бюджетних витрат, не передбачених у відповідних бюджетах. Тому, з метою уникнення технічного дефолту, Кодексом передбачене право здійснювати платежі з бюджету на обслуговування та погашення боргу Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) незалежно від бюджетних призначень, встановлених у Законі про Державний бюджет України (у рішенні про місцевий бюджет).

Передбачена Кодексом процедура інформування Міністерством фінансів Кабінету Міністрів про очікуване перевищення витрат на обслуговування та погашення державного боргу над обсягом коштів, визначених Законом про Державний бюджет України, а також внесення змін до закону про бюджет, є складовою загальної організаційної системи складання та виконання Державного бюджету.

7. Операції з обміну, випуску, купівлі, викупу та продажу боргових зобов'язань Міністерством фінансів України (Верховною Радою Автономної Республіки Крим, міською радою) належать до методів активного управління державним боргом, що спрямовані на зменшення боргових виплат із бюджету та утримання під контролем боргових ризиків.

Обмін боргових зобов'язань — це правочин із викупу та одночасного випуску взамін інших, менш витратних в обслуговуванні, боргових зобов'язань.

Випуск (емісія) відповідно до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р. №3480 — це установлена законодавством послідовність дій емітента щодо випуску та розміщення емісійних цінних паперів. До операцій, що здійснюються з метою економії бюджетних коштів, належать правочини з випуску лише тих боргових зобов'язань, що емітуються з метою заміщення раніше викуплених, більш витратних в обслуговуванні боргових зобов'язань.

Викуп — придбання емітентом у власників оплачених ними облігацій цього емітента, здійснюване після закінчення строку розміщення та/або

під час обігу облігацій. У такому разі передбачається, що викуплені Міністерством фінансів України (Верховною Радою Автономної Республіки Крим, міською радою) облігації буде анульовано. Згідно з міжнародною банківською практикою, а також постановою Правління Національного банку від 15 березня 2004 р. №104, якою було затверджено методику системи оцінки ризиків, термін «викуп» вживається також як одна з частин операції РЕПО (від англ. repurchase agreement).

Купівля боргових зобов'язань — придбання емітентом у власників оплачених ними облігацій цього емітента, здійснюване після закінчення строку розміщення та/або під час обігу облігацій, які надалі можуть бути повторно виставлені на продаж.

Продаж боргових зобов'язань — повторна реалізація раніше куплених боргових зобов'язань. У такому разі операції з купівлі та продажу боргових зобов'язань є різними, формально не пов'язаними правочинами.

8. З метою ефективного використання бюджетних коштів Міністру фінансів України за погодженням із Національним банком України (керівнику місцевого фінансового органу за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради) надається право розміщувати тимчасово вільні кошти єдиного казначейського рахунку та кошти в іноземній валюті (тимчасово вільні кошти місцевих бюджетів) на депозитах або проводити з ними операції зворотного РЕПО. Зворотне РЕПО — угода про придбання цінних паперів, емітованих державою (Автономною Республікою Крим, відповідною міською радою), із подальшим їх поверненням, є дзеркальним відображенням прямого РЕПО. У міжнародній практиці є три підвиди операцій РЕПО: 1) класичні операції РЕПО; 2) угоди з продажу та зворотного викупу цінних паперів (sell/buy — back, buy/sell — back); 3) використання цінних паперів як забезпечення при наданні кредиту (collateralized lending). Спільним для цих операцій є обмін на короткий термін цінних паперів на грошові активи. Однак юридичні наслідки такого обміну у всіх трьох випадках різні. Класичні операції РЕПО зазвичай укладаються на основі Типового договору про операції РЕПО, розробленого Міжнародною асоціацією учасників фондових ринків спільно з Американською асоціацією учасників ринку облігацій. Умови класичного РЕПО передбачають:

— отримання кредитором у власність на певний термін цінних паперів, які він має право використовувати у своїх цілях аж до визначеного терміну їх повернення;

— на першому етапі обмін готівки на цінні папери здійснюється із певним заниженням вартості цінних паперів, що відображає прагнення кредитора в разі невиконання контрагентом зобов'язань реалізувати цінні папери в будь-який момент, незважаючи на поточну фазу коливання

вартості цих цінних паперів. При цьому, що вища варіація вартості цінних паперів — то більше їхня вартість за поточними цінами перевищує суму кредиту (margin);

— можливість заміщення за згодою контрагента конкретного виду цінних паперів на інший, схожий за характеристиками. При цьому друга сторона може вимагати підвищення відсоткової ставки за наданими коштами;

— нараховані відсотки, що припадають на період дії РЕПО, кредитор — тимчасовий власник цінних паперів — одразу перераховує на рахунок позичальника коштів.

Угода з продажу та зворотного викупу цінних паперів відрізняється від класичних операцій РЕПО таким:

— класичне РЕПО передбачає укладання угоди з використанням типового договору, а угода про зворотний викуп цінних паперів може укладатися як на основі типового договору, так і без нього;

— нараховані за цінними паперами відсотки не повертаються позичальнику — їхньому первинному власнику, а входять у ціну залучення коштів;

— немає можливості обміну одного виду цінних паперів на інший;

— немає умови щодо заниження вартості цінних паперів на першому етапі.

Операції РЕПО як кредитування із забезпеченням — це використання цінних паперів як забезпечення кредиту. Від звичайного кредитування з використанням цінних паперів як застави цей підвид операцій РЕПО відрізняється тим, що з моменту невиконання дилером його зобов'язання покупець цінних паперів стане їхнім дійсним власником, оскільки мала місце угода купівлі-продажу. Водночас, у разі внесення цінних паперів як застави, заставоутримувач, який не одержав платежу боржника, не стає власником предмету застави, а отримує лише право його продажу. Проте навіть право продажу предмета застави може бути оскаржене позичальником у суді або санкціонуватися вироком суду при провадженні справи про банкрутство. Ця процедура є довготривалою, що знижує ліквідність кредитора, а також вимагає додаткових витрат на юридичний супровід, тому операції РЕПО на грошовому ринку значно популярніші за використання звичайної застави.

Операції РЕПО кредитування із забезпеченням на першому етапі передбачають зміну права власності на цінні папери на користь кредитора. Однак кредитор не має права використовувати їх аж до моменту неплатежу позичальника. При цьому цінні папери зберігаються на позабалансовому рахунку позичальника, тому ці операції називають також закритим РЕПО (blocked repo). Оскільки цінні папери зберігаються на закритому

позабалансовому рахунку, то умовний власник — кредитор (дійсним власником він стане в момент неповернення позики) не має змоги отримувати відсотки за цінними паперами — їх отримує позичальник.

В Україні використовується РЕПО як забезпечення кредиту. Порядок розміщення тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунку шляхом проведення операцій зворотного РЕПО, визначений у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку тимчасової купівлі (продажу) державних цінних паперів» від 8 жовтня 2008 р. №907.

Порядок розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках щорічно затверджується постановою Кабінету Міністрів України. Відповідно до Порядку на 2010 рік, тимчасово вільні кошти місцевого бюджету — це обсяг коштів місцевого бюджету, які обліковуються на рахунках загального та/або спеціального фондів на дату їх розміщення на вкладних (депозитних) рахунках і відволікання яких не призведе до втрати платоспроможності місцевого бюджету та виникнення заборгованості за відповідним фондом місцевого бюджету впродовж періоду, на який передбачається здійснити розміщення таких коштів на вкладних (депозитних) рахунках у банках.

Стаття 17. **Гарантії щодо виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання**

1. Державні гарантії для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання — резидентів України може надавати Кабінет Міністрів України виключно у межах, визначених законом про Державний бюджет України. За дорученням Кабінету Міністрів України відповідні правочини вчиняє Міністр фінансів України.

2. Місцеві гарантії можуть надаватися за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної міської ради для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання — резидентів України, що належать до комунального сектору економіки, розташовані на відповідній території та здійснюють на цій території реалізацію інвестиційних програм (проектів), метою яких є розвиток комунальної інфраструктури або впровадження ресурсозберігаючих технологій.

3. Гарантії надаються лише на умовах платності, строковості, майнового забезпечення та зустрічних гарантій, отриманих від інших суб'єктів.

4. Гарантії не надаються для забезпечення боргових зобов'язань суб'єктів господарювання, якщо джерелом їх повернення передбачаються кошти державного (місцевого) бюджету.

5. Суб'єкти господарювання, щодо яких приймається рішення про надання кредитів (позик), залучених державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста), або державних (місцевих) гарантій, зобов'язані подати зустрічні, безвідзивні та безумовні гарантії банків, які протягом трьох останніх років додержуються

встановлених Національним банком України обов'язкових економічних нормативів, або надати інше належне забезпечення та сплатити до Державного бюджету України (відповідного місцевого бюджету) плату за їх отримання у розмірі, встановленому Кабінетом Міністрів України (Верховною Радою Автономної Республіки Крим чи міською радою), якщо інше не передбачено законом про Державний бюджет України.

6. У разі прийняття рішення про надання кредитів (позик), залучених державою або під державні гарантії, суб'єктам господарювання, у віданні яких є майно державної або комунальної власності, розмір та вид майнового забезпечення визначає Кабінет Міністрів України (щодо комунального майна — за погодженням з Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою).

7. Платежі, пов'язані з виконанням гарантійних зобов'язань держави (Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста), здійснюються згідно з відповідними договорами незалежно від обсягу коштів, визначених на цю мету в законі про Державний бюджет України (рішенні про місцевий бюджет), у такому ж порядку, як визначено частиною шостою статті 16 цього Кодексу, та відображаються як надання кредитів з бюджету стосовно суб'єктів господарювання, зобов'язання яких гарантовані.

8. У разі виконання державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) гарантійних зобов'язань перед кредиторами шляхом здійснення платежів за рахунок коштів державного (місцевого) бюджету або шляхом укладання з такими кредиторами договорів про реструктурування сум, повернення яких гарантовано, у суб'єктів господарювання, зобов'язання яких гарантовані, з моменту такого виконання виникає прострочена заборгованість перед державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) за кредитами (позиками), залученими під державні (місцеві) гарантії, в обсязі фактичних витрат державного (місцевого) бюджету та/або таких реструктурованих сум, а до держави (Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста) переходять права кредитора та право вимагати від таких суб'єктів господарювання погашення заборгованості в установленому законом порядку, якщо такі права не були передбачені відповідними договорами.

Якщо договором між Кабінетом Міністрів України (Радою міністрів Автономної Республіки Крим чи виконавчим органом міської ради за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи міської ради) та суб'єктом господарювання передбачаються зобов'язання такого суб'єкта господарювання з погашення та обслуговування кредитів (позик), залучених державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста), невиконання або неналежне виконання таких зобов'язань за договором тягне перехід до держави (Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста) права стягнення простроченої заборгованості у повному обсязі незалежно від стану виконання державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) зобов'язань за такими кредитами (позиками).

9. Прострочена заборгованість суб'єкта господарювання перед державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) за кредитом (позикою),

залученим державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) або під державну (місцеву) гарантію, а також за кредитом з бюджету (включаючи плату за користування такими кредитами (позиками) та пеню) стягується з такого суб'єкта господарювання органами державної податкової служби, що є органами стягнення такої заборгованості у порядку, передбаченому Законом України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» або іншим законом, включаючи погашення такої заборгованості за рахунок майна цього суб'єкта господарювання.

Позовна давність на вимоги щодо погашення такої заборгованості суб'єкта господарювання перед державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) не поширюється.

10. Якщо за рішенням суду державі (Автономній Республіці Крим чи територіальній громаді міста) відмовлено у стягненні заборгованості перед державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) за кредитами (позиками), залученими державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) або під державну (місцеву) гарантію, а також за кредитом з бюджету, органи державної податкової служби оскаржують його у встановленому законом порядку до прийняття рішення вищими спеціалізованими судами, Верховним Судом України.

11. Міністерство фінансів України має право залучати суб'єктів господарювання для представництва органів державної влади в судах у справах про стягнення заборгованості перед державою за кредитами (позиками), залученими державою або під державні гарантії, а також за кредитами з бюджету, в тому числі у процесі банкрутства, щодо стягнення якої органам податкової служби відмовлено.

Міністерство фінансів України здійснює оплату таких послуг суб'єктів господарювання за рахунок коштів державного бюджету в межах відповідних бюджетних призначень.

12. Міністерство фінансів України має право здійснювати на відкритих аукціонах продаж права вимоги погашення простроченої більше трьох років заборгованості перед державою за кредитами (позиками), залученими державою або під державні гарантії, а також за кредитами з бюджету в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідні місцеві ради можуть встановлювати порядок продажу прав вимоги погашення простроченої більше трьох років заборгованості за кредитами (позиками), залученими під місцеві гарантії, а також за кредитами з відповідних місцевих бюджетів з дотриманням вимог, встановлених Кабінетом Міністрів України.

13. Забороняється реструктуризація заборгованості суб'єктів господарювання перед державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) за кредитами (позиками), залученими державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) або під державні (місцеві) гарантії, за кредитами

з бюджету, крім розстрочення її сплати під час санації такого суб'єкта господарювання за участю інвестора, який бере на себе солідарні зобов'язання щодо погашення такої заборгованості, на строк не більше трьох років на підставі договору, укладеного між таким суб'єктом господарювання, інвестором та органом державної податкової служби. При цьому сума пені, нарахована внаслідок невиконання позичальником таких зобов'язань на реструктуризовану суму заборгованості, списується.

14. Забороняється списання заборгованості суб'єктів господарювання перед державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) за кредитами (позиками), залученими державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) або під державні (місцеві) гарантії, кредитами з бюджету, крім заборгованості суб'єктів господарювання, визнаних у встановленому порядку банкрутами, вимоги щодо погашення заборгованості яких не були задоволені у зв'язку з недостатністю їхніх активів і стосовно яких проведено державну реєстрацію припинення юридичної особи у зв'язку з визнанням її банкрутом, а також крім заборгованості, щодо стягнення якої судом прийнято рішення не на користь держави, яке набрало законної сили, та/або стягнення якої в судовому порядку є неможливим або недоцільним. Порядок списання такої заборгованості визначається Кабінетом Міністрів України.

15. Протягом дії договору про місцеву гарантію Верховна Рада Автономної Республіки Крим та міські ради передбачають у відповідному рішенні про місцевий бюджет кошти на виконання гарантійних зобов'язань з платежів, термін сплати яких настає у відповідному бюджетному періоді. При цьому такі кошти передбачаються:

щодо забезпечених гарантією договорів, за якими вже настав гарантійний випадок, в обсязі, що дорівнює сумі платежів за цими договорами;

щодо інших забезпечених гарантією договорів — не менше 50 відсотків сум платежів за цими договорами.

1. Гарантія щодо виконання боргових зобов'язань — це спосіб виконання зобов'язань, відповідно до яких держава (Автономна Республіка Крим, громада міста) приймає на себе оформлене в письмовій формі (гарантійний лист, договір про надання гарантії) грошове зобов'язання перед кредитором здійснити платежі в обсязі, визначеному умовами надання гарантії, у разі невиконання позичальником зобов'язань щодо повернення грошових коштів.

Гарантія може передбачати повне або часткове виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання. Проте, незалежно від умов надання гарантії, на практиці держава зазвичай не допускає факту прострочення позичальником платежів і погашає зобов'язання відповідно до умов договору про надання кредиту, гарантованого державою.

Гарантії можуть надаватися Міністром фінансів України, Міністром фінансів Автономної Республіки Крим, керівниками виконавчих органів

міських рад для виконання боргових зобов'язань виключно в межах повноважень, встановлених Законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет).

2. До набуття цим Кодексом чинності законодавство забороняло Автономній Республіці Крим та громадам міст надавати гарантії. Особливість місцевих гарантій полягає в тому, що вони надаються лише суб'єктам комунального сектора відповідних територій із метою розвитку комунальної інфраструктури або впровадження ресурсозберігаючих технологій.

3, 4, 5. Рекредитування (надання позик за рахунок запозичень від інших суб'єктів) або надання гарантій державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста), якщо інше не передбачено Законом про Державний бюджет України, здійснюється на умовах:

1) платності;

2) строковості;

3) майнового забезпечення або забезпечення зустрічними, безвідзивними та безумовними гарантіями банків, які дотримуються встановлених Національним банком України обов'язкових економічних нормативів;

4) наявності запланованих джерел виконання боргових зобов'язань, забезпечених гарантіями держави (Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста), коли ці джерела не є коштами державного (місцевого) бюджету.

Безвідзивна (безвідклична) гарантія — це гарантія, умови якої не може бути змінено, і яку не може бути припинено банком-гарантом згідно із заявою принципала без згоди та погодження з бенефіціаром.

Безумовна гарантія — це гарантія, за якою банк-гарант у разі порушення боржником свого зобов'язання, забезпеченого гарантією, сплачує кошти кредитору за першою його вимогою без подання будь-яких інших документів або виконання будь-яких інших умов.

Зустрічна гарантія — це гарантія, яку надає банк-контргарант на користь держави (Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста), що виступає гарантом.

Відповідно до Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. №435-IV, при наявності застави кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави). Суб'єкти господарювання, у віданні яких перебуває майно державної або комунальної власності, зобов'язані погоджувати надання цього майна в заставу з Кабінетом Міністрів України та відповідними місцевими органами влади.

Відповідно до Закону України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 р. №2654, предметом застави не можуть бути: національні культурні та історичні цінності, що перебувають у державній власності та занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання; об'єкти державної власності, приватизація яких заборонена законодавчими актами; майнові комплекси державних підприємств та їхніх структурних підрозділів, що перебувають у процесі корпоратизації. При цьому дозволяється надавати в заставу товари в обороті або в переробці.

6. З метою повного та своєчасного виконання зобов'язань за гарантійною угодою, у разі виникнення непередбачених обставин у відповідних бюджетах (зростання плаваючої відсоткової ставки, зниження курсу національної валюти), що призвели до зростання витрат бюджету, Міністерство фінансів України має право здійснювати платежі відповідно до укладених договорів, незалежно від обсягу коштів, визначених на цю мету у відповідному бюджеті.

7. У разі настання гарантійного випадку платежі на виконання гарантійних зобов'язань здійснюються за рахунок коштів відповідного бюджету. З моменту проведення видатків із бюджету на виконання гарантійних зобов'язань або укладання з кредиторами договорів про реструктурування сум, повернення яких гарантовано, до держави (Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міст) переходять права кредитора та право вимагати від боржника відшкодування таких витрат у повному обсязі. Тобто, навіть якщо гарант — у цьому випадку держава (Автономна Республіка Крим чи територіальна громада міста) — через певні обставини (відсутність коштів) проведе реструктуризацію таких зобов'язань перед кредитором, у позичальника все одно виникає боргове зобов'язання перед державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) в обсязі прострочених перед кредитором платежів.

9. Для відшкодування зазначених сум і стягнення заборгованості перед відповідними бюджетами з наданих суб'єктам господарювання бюджетних позичок, отриманих у порядку рекредитування, а також плати за користування цими позичками, застосовується механізм стягнення не внесених вчасно податків і неподаткових платежів, зокрема погашення такої заборгованості за рахунок майна боржників. Строк, у межах якого держава (Автономна Республіка Крим чи територіальна громада міста) може звернутися до суду з вимогою про погашення такої заборгованості суб'єкта господарювання, не обмежується.

10. Органи державної податкової служби зобов'язані забезпечувати судовий процес із метою стягнення заборгованості перед відповідними бюджетами до прийняття рішення вищими спеціалізованими судами. Відповідно до рішення Конституційного суду від 11 березня 2010 р.,

Верховний суд України не є касаційною інстанцію у справах, що підпадають під господарське судочинство.

11. Міністерство фінансів України має право залучати суб'єкти господарювання (колекторські компанії, адвокатські контори) для представництва органів державної влади в судах у справах про стягнення заборгованості перед державою за зобов'язаннями перед державою, що виникла в результаті надання бюджетного кредиту, рекредитування та виконання гарантійних зобов'язань

12. Міністерство фінансів України та виконавчі органи відповідних місцевих рад мають право здійснювати продаж прав вимоги погашення простроченої на понад три роки заборгованості за кредитами (позиками), залученими під державні гарантії, а також за кредитами з відповідних бюджетів згідно із затвердженим порядком. Продаж прав вимоги Міністерством фінансів України регулюється «Порядком продажу прав вимоги погашення простроченої понад три роки заборгованості перед державою за кредитами, залученими державою або під державні гарантії, бюджетними позичками та фінансовою допомогою, наданою на поворотній основі», затвердженим постановою від 15 березня 2006 р. №315.

Порядок продажу прав вимоги виконавчими органами місцевих рад затверджується Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідними місцевими радами з дотриманням вимог, встановлених Кабінетом Міністрів України.

13. У разі проведення санації суб'єкта господарювання, який має заборгованість перед відповідними бюджетами за кредитами (позиками) під державні (місцеві) гарантії чи за кредитами з бюджету за участю інвестора, який бере на себе солідарні зобов'язання щодо погашення такої заборгованості, дозволяється її розстрочення на строк не більше трьох років. Санація — система заходів, що здійснюються під час провадження в справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та/або зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника. За солідарним зобов'язанням Міністерство фінансів України (виконавчі органи відповідних місцевих рад) можуть вимагати сплати боргу як від усіх боржників разом, так і від кожного з них окремо, причому як усієї суми повністю, так і її частини.

14. Списання заборгованості суб'єктів господарювання перед державою (місцевими органами влади) за позиками, залученими під державні (місцеві) гарантії, дозволяється за наявності таких передумов:

1) у суб'єктів господарювання, стосовно яких здійснено державну реєстрацію припинення юридичної особи у зв'язку з визнанням їх банкрутами, виявилося недостатньо активів для погашення цієї заборгованості;

2) судове рішення не на користь держави набрало законної сили, і стягнення такої заборгованості в судовому порядку неможливе або недоцільне;

3) стягнення зазначеної заборгованості в судовому порядку неможливе або недоцільне.

Стаття 18. **Граничні обсяги боргу та гарантій**

1. Граничний обсяг державного (місцевого) боргу, граничний обсяг надання державних (місцевих) гарантій визначається на кожний бюджетний період законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет).

2. Загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не повинен перевищувати 60 відсотків річного номінального обсягу валового внутрішнього продукту України.

У разі перевищення цієї граничної величини Кабінет Міністрів України зобов'язаний вжити заходів для приведення такого загального обсягу боргів у відповідність із положеннями цього Кодексу.

3. Загальний обсяг місцевого боргу та гарантованого Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста боргу станом на кінець бюджетного періоду не повинен перевищувати 100 відсотків (для міста Києва — 400 відсотків) середньорічного індикативного прогнозного обсягу надходжень бюджету розвитку (без урахування обсягу місцевих внутрішніх та зовнішніх запозичень), визначеного прогнозом відповідного місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до частини четвертої статті 21 цього Кодексу.

У разі перевищення цієї граничної величини Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідна міська рада зобов'язані вжити заходів для приведення такого загального обсягу боргу у відповідність із положеннями цього Кодексу.

1. Щорічно в державному (місцевому) бюджеті встановлюється граничний обсяг державного (місцевого) боргу, а також граничний обсяг надання державних (місцевих) гарантій. Таке обмеження покликане забезпечити непорушність макрофінансової стабільності в країні та гарантувати суб'єктам ринку, що основні макроекономічні показники залишатимуться керованими й передбачуваними. Упродовж бюджетного періоду обсяг державного (місцевого) боргу може перевищувати граничний обсяг, встановлений у бюджеті відповідно до ч. 1 ст. 18 Кодексу. Але цей обсяг на кінець бюджетного періоду має бути приведено у відповідність до Закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет). Якщо внаслідок дії об'єктивних обставин обсяг державного (місцевого) боргу

наприкінці бюджетного періоду перевищив установлений граничний обсяг та/або прогнозується таке перевищення, до Закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) Верховна Рада України (Верховна Рада Автономної Республіки Крим, міська рада) вносить відповідні зміни щодо збільшення граничного обсягу боргу.

Встановлення лімітів на обсяг державного (місцевого) боргу є одним з основних інструментів законодавчого регулювання позичкових операцій держави (місцевих органів). Станом на кінець 2009 р. державний і гарантований державою борг України становив 301 млрд грн, зокрема: зовнішній борг — 196,4 млрд грн (65,1% від загальної суми), внутрішній борг — 105,1 млрд грн (34,9%). Динаміка рівня державного та гарантованого державою боргу відносно ВВП у 2003—2009 рр. в Україні представлена на рис. 1.10.

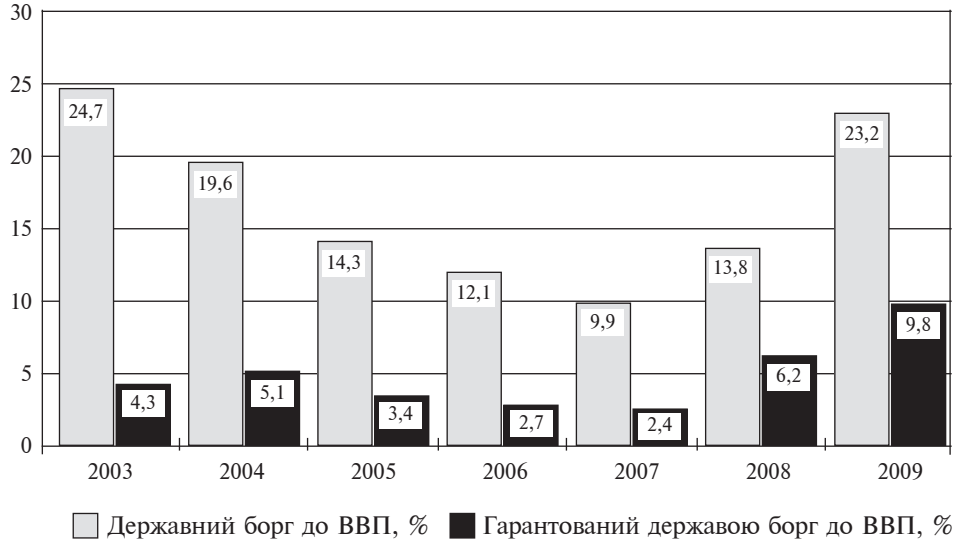

Рис. 1.10. **Динаміка рівня державного та гарантованого державою боргу у 2003—2009 рр.**

Дотримання визначених лімітів і правил сприяє формуванню відповідального ефективного управління фінансовою системою країни, забезпеченню довготривалої стабільності сфери державних фінансів, підтриманню довіри суб'єктів ринку до економічної, фінансової, бюджетно-податкової політики держави.

2. Відношення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до ВВП на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60%. У разі перевищення цього граничного рівня Кабінет Міністрів України зобов'язаний ужити таких заходів:

1) зменшити обсяг дефіциту бюджету;

2) зменшити обсяг надання гарантій.

3. Відношення загального обсягу місцевого боргу та боргу, гарантованого Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста, до середньорічного індикативного прогнозу обсягу надходжень до бюджету розвитку, визначених у ч. 1 ст. 71 Кодексу (крім запозичень), упродовж наступних за плановим двох бюджетних періодів на кінець бюджетного періоду не може перевищувати:

1) 400% для міста Києва;

2) 100% для інших міст і Автономної Республіки Крим.

У разі перевищення цього граничного рівня Верховна Рада Автономної Республіки Крим чи відповідна міська рада зобов'язана вжити таких заходів:

1) зменшити обсяг дефіциту бюджету;

2) зменшити обсяг надання гарантій.

Глава 4. **БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС ТА ЙОГО УЧАСНИКИ**

Стаття 19. **Стадії та учасники бюджетного процесу**

1. Стадіями бюджетного процесу визнаються:
1) складання проектів бюджетів;
2) розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
3) виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
4) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.
2. На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства.
3. Учасниками бюджетного процесу є органи, установи та посадові особи, наділені бюджетними повноваженнями (правами та обов'язками з управління бюджетними коштами).

Бюджетний процес — регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства. Його зміст визначається державним і бюджетним устроєм країни, бюджетними правами відповідних органів влади.

Бюджетний кодекс визначає чотири стадії бюджетного процесу: складання проектів бюджетів; розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України, рішення про місцевий бюджет; виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України, рішення про місцевий бюджет; підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього. На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства,

аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства.

Усі стадії бюджетного процесу взаємопов'язані. Цей процес триває протягом трьох років: складання проекту бюджету, його розгляд і затвердження відбуваються у рік, що передує плановому; виконання бюджету (бюджетний період) — один рік; складання звіту про виконання бюджету і його затвердження — протягом наступного року після стадії виконання (бюджетного періоду). Ці стадії є прямим відображенням не лише економічного життя суспільства, а й політичної культури.

Основними завданнями бюджетного процесу є забезпечення своєчасного та повного надходження до державної скарбниці фінансових ресурсів в обсягах, достатніх для реалізації цільових державних програм, пов'язаних із піднесенням економіки, проведенням її структурної перебудови та розв'язанням соціальних проблем, — з одного боку, раціонального та цільового використання мобілізованих бюджетних коштів — з другого.

У найбільш узагальненому вигляді їх можна сформулювати так:

— максимальне виявлення фінансових і матеріальних резервів, якими володіє держава, відповідна територія (зведений баланс фінансових ресурсів);

— визначення доходів бюджету за окремими джерелами формування, загального їх обсягу відповідно до Прогнозу основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на плановий рік.

Важливим моментом є визначення видатків бюджетної системи як загалом, так і за цільовим призначенням. Серйозним елементом тут має бути узгодженість із програмами економічного зростання.

Виконання вказаних завдань слід здійснювати у напрямі забезпечення максимальної збалансованості бюджетів усіх рівнів. Відповідно розв'язується проблема бюджетного дефіциту шляхом вишукування резервів його ліквідації, а у разі неможливості — джерел фінансування.

Водночас одним із головних завдань бюджетного процесу є складання прогнозу Державного бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, що має на меті забезпечити пропорційність і збалансованість намічених на перспективу великомасштабних програм соціально-економічного розвитку.

Досить важливим, особливо з позицій нинішнього стану розвитку, є здійснення бюджетного регулювання у частині перерозподілу джерел доходів між бюджетами різних рівнів.

Виконання бюджету полягає в забезпеченні надходжень запланованих доходів і здійснення передбачених у бюджеті видатків. Це досягається шляхом встановлення порядку обчислення податків, зборів та інших обов'язкових платежів, термінів їх сплати, а також порядку фінансування

видатків. Виконання Державного бюджету України забезпечує Кабінет Міністрів України. Міністерство фінансів України здійснює загальну організацію та управління виконанням Державного бюджету України, координує діяльність учасників бюджетного процесу з цього питання. Щодо місцевих бюджетів, то їх виконання забезпечують Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад або сільські голови (якщо відповідні виконавчі органи не створені згідно із законодавством). Місцеві фінансові органи здійснюють загальну організацію та управління виконанням відповідного місцевого бюджету, координують діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

При виконанні державного і місцевих бюджетів застосовується казначейське обслуговування бюджетних коштів. Державне казначейство України, що діє у складі Міністерства фінансів України, забезпечує казначейське обслуговування бюджетних коштів на основі ведення єдиного казначейського рахунку, відкритого у Національному банку України (ст. 43 Кодексу). Державний бюджет України виконується за розписом, який затверджується Міністром фінансів України відповідно до бюджетних призначень у місячний термін із дня прийняття Закону про Державний бюджет України. Місцевий бюджет виконується за розписом, який затверджує керівник місцевого фінансового органу. До затвердження розпису місцевого бюджету керівник місцевого фінансового органу затверджує тимчасовий розпис місцевого бюджету на відповідний період.

Звітність про виконання Державного бюджету України і місцевих бюджетів складається з фінансової та бюджетної звітності. Зведення, складання та подання звітності про виконання Державного бюджету України і місцевих бюджетів здійснюються Державним казначейством України та його територіальними органами. Фінансова звітність бюджетних установ складається згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та за формами, які затверджує Міністерство фінансів України. Порядок заповнення форм фінансової звітності бюджетних установ встановлюється Державним казначейством України за погодженням із Міністерством фінансів України. Бюджетна звітність відображає стан виконання бюджету, містить інформацію в розрізі бюджетної класифікації. Форми бюджетної звітності бюджетних установ і органів Державного казначейства України та порядок їх заповнення встановлюються Державним казначейством України за погодженням з Міністерством фінансів України.

Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України подається Кабінетом Міністрів України Верховній Раді України, Президенту України та Рахунковій палаті не пізніше 1 травня року, наступного за звітним.

Звіти про виконання місцевих бюджетів подаються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевих рад, відповідно, до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад у двомісячний строк після завершення бюджетного року.

Стадії бюджетного процесу відбуваються послідовно, і цей порядок не може бути змінений. На кожній стадії бюджетного процесу вирішуються питання, які не можуть бути вирішені в інший час. Так, питання регулювання міжбюджетних відносин обговорюються і вирішуються на стадії складання бюджету, а остаточне затвердження здійснюється на стадії затвердження бюджету.

Бюджетний кодекс передбачає, що на всіх етапах бюджетного процесу здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами. Така діяльність має забезпечити своєчасне і повне надходження доходів, цільове та ефективне використання виділених асигнувань. Контроль здійснюється шляхом проведення оглядів, перевірок, ревізій.

У бюджетному процесі на всіх його стадіях задіяні учасники бюджетного процесу, а саме — органи, установи та посадові особи, наділені бюджетними повноваженнями, тобто правами та обов'язками з управління бюджетними коштами. Бюджетні повноваження учасників бюджетного процесу регулюються частково Конституцією України, Бюджетним кодексом та іншими нормативно-правовими актами.

Складання проекту державного бюджету має бути підпорядковане положенню, згідно з яким державний бюджет забезпечує необхідними коштами фінансування заходів економічного розвитку держави. Відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням мають на меті забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за бюджетами, та бюджетними ресурсами, які мають забезпечувати виконання цих повноважень. Через державний бюджет здійснюється перерозподіл частини фінансових ресурсів між адміністративно-територіальними одиницями задля вирівнювання їхнього фінансового стану і належного забезпечення.

Стаття 20. **Застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі**

1. У бюджетному процесі програмно-цільовий метод застосовується на рівні державного бюджету та на рівні місцевих бюджетів (за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради).

2. Особливими складовими програмно-цільового методу у бюджетному процесі є бюджетні програми, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорти бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм.

3. Бюджетні програми визначаються головними розпорядниками бюджетних коштів з урахуванням положень частини другої статті 21 і пункту 2 частини п'ятої статті 22 цього Кодексу.

4. Відповідальний виконавець бюджетних програм визначається головним розпорядником бюджетних коштів за погодженням з Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом). Відповідальним виконавцем бюджетних програм може бути головний розпорядник бюджетних коштів за бюджетними програмами, виконання яких забезпечується його апаратом, та/або розпорядник бюджетних коштів нижчого рівня, який виконує бюджетні програми у системі головного розпорядника.

Відповідальний виконавець бюджетних програм у процесі їх виконання забезпечує цільове та ефективне використання бюджетних коштів протягом усього строку реалізації відповідних бюджетних програм у межах визначених бюджетних призначень.

5. Результативні показники бюджетної програми використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми і включають кількісні та якісні показники, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення поставленої мети та виконання завдань бюджетної програми. Такі показники мають підтверджуватися офіційною державною статистичною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку.

Перелік результативних показників щодо кожної бюджетної програми розробляється головними розпорядниками бюджетних коштів згідно з нормативно-правовим актом Міністерства фінансів України.

6. На всіх стадіях бюджетного процесу його учасники в межах своїх повноважень здійснюють оцінку ефективності бюджетних програм, що передбачає заходи з моніторингу, аналізу та контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів.

Оцінка ефективності бюджетних програм здійснюється на підставі аналізу результативних показників бюджетних програм, а також іншої інформації, що міститься у бюджетних запитах, кошторисах, паспортах бюджетних програм, звітах про виконання кошторисів та звітах про виконання паспортів бюджетних програм. Організаційно-методологічні засади оцінки ефективності бюджетних програм визначаються Міністерством фінансів України.

Результати оцінки ефективності бюджетних програм, у тому числі висновки органів виконавчої влади, уповноважених на здійснення фінансового контролю за дотриманням бюджетного законодавства, є підставою для прийняття рішень про внесення в установленому порядку змін до бюджетних призначень поточного бюджетного періоду, відповідних пропозицій до проекту бюджету на плановий бюджетний період та до прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, включаючи зупинення реалізації відповідних бюджетних програм.

7. За бюджетними програмами, здійснення заходів за якими потребує нормативно-правового визначення механізму використання бюджетних коштів, головні розпорядники

коштів державного бюджету розробляють проекти порядків використання коштів державного бюджету та забезпечують їх затвердження у терміни, визначені Кабінетом Міністрів України. За рішенням Кабінету Міністрів України порядки використання коштів державного бюджету затверджуються Кабінетом Міністрів України або головним розпорядником коштів державного бюджету за погодженням з Міністерством фінансів України. Про затвердження таких порядків інформується Комітет Верховної Ради України з питань бюджету.

Порядки використання коштів державного бюджету за бюджетними програмами, вперше визначеними законом про Державний бюджет України, затверджуються протягом 30 днів з дня набрання ним чинності.

Якщо реалізація бюджетної програми продовжується у наступних бюджетних періодах, дія порядку використання бюджетних коштів за такою бюджетною програмою (з урахуванням змін до цього порядку, внесених у разі необхідності) продовжується до завершення її реалізації.

Порядок використання бюджетних коштів має містити:

— цілі та напрями використання бюджетних коштів;

— відповідального виконавця бюджетної програми, підстави та/або критерії залучення одержувачів бюджетних коштів до виконання бюджетної програми;

— завдання головного розпорядника бюджетних коштів, розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (одержувачів бюджетних коштів), що забезпечують виконання бюджетної програми, з визначенням порядку звітування про її виконання (у тому числі щодо результативних показників) та заходів впливу у разі її невиконання;

— у разі потреби — порядок, терміни та підстави, а також критерії розподілу (перерозподілу) видатків між адміністративно-територіальними одиницями у розрізі розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів з урахуванням відповідних нормативно-правових актів;

— конкурсні вимоги до інвестиційних програм (проектів), включаючи порядок та критерії їх відбору, а також критерії та умови визначення виконавців таких програм (проектів);

— критерії та умови відбору суб'єктів господарювання, яким надається державна підтримка з бюджету, а також визначення обсягу такої підтримки;

— умови та критерії конкурсного відбору позичальників та проектів (програм), на реалізацію яких надаються кредити з бюджету; умови надання кредитів із бюджету та їх повернення, включаючи положення щодо здійснення контролю за їх поверненням;

— положення щодо необхідності перерахування коштів за бюджетними програмами, які передбачають надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам;

— шляхи погашення бюджетної заборгованості у разі її наявності;

— вимоги щодо необхідності відображення у первинному та бухгалтерському обліку отриманих (створених) оборотних і необоротних активів бюджетними установами та одержувачами бюджетних коштів, у тому числі отриманих (створених) в результаті проведення централізованих заходів;

— у разі потреби — положення щодо здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг, визначення умов і термінів поставки та проведення розрахунків;
— інші положення щодо особливостей бюджетної програми.
8. Головний розпорядник бюджетних коштів розробляє та протягом 45 днів із дня набрання чинності Законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) затверджує спільно з Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) паспорт бюджетної програми.
Правила складання паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання встановлюються Міністерством фінансів України.
9. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі передбачає складання прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до статті 21 цього Кодексу.

В умовах обмеженості бюджетних ресурсів першочерговим завданням стає визначення пріоритетів при розподілі бюджетних ресурсів, виявлення джерел фінансування витрат і контроль за цільовим та ефективним використанням коштів. Досягнення цих завдань можливе при застосуванні програмно-цільового методу формування бюджету.

Сама ідея програмно-цільового методу полягає у тому, щоб зосереджувати увагу не тільки на можливостях бюджету (наявних ресурсах), а й на тому, як найефективніше їх використати з метою отримання конкретних результатів.

Особливими складовими програмно-цільового методу у бюджетному процесі є бюджетні програми, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорти бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм за погодженням з Міністерством фінансів України.

Застосування програмно-цільового методу при складанні бюджету не лише кардинально змінило ідеологію бюджетного процесу, а й дало змогу підвищити його ефективність, тому що:

- процес формування бюджету починається із зосередження уваги на результатах, яких має досягти державний сектор;
- а потім — на ресурсах, необхідних для досягнення цих результатів.

Програмно-цільовий метод бюджетування є важливим інструментом управління бюджетними коштами у середньостроковій перспективі для поліпшення якості надання державних послуг, особливо в умовах обмеженості бюджетних ресурсів та необхідності ефективного й результативного використання коштів державного бюджету.

Управління бюджетними коштами значною мірою визначається порядком складання, затвердження, виконання бюджету, а також контролем за його виконанням. Застосування найкращих практик бюджетування з метою удосконалення бюджетного процесу призведе до підвищення

ефективності управління державним та місцевими бюджетами. Саме такою практикою є впровадження програмно-цільового методу бюджетування, що поліпшує бюджетний процес загалом та докорінно змінює концепцію управління державним та місцевими бюджетами, зокрема:

1) створює прозору та ефективну систему прийняття управлінських рішень із бюджетних питань;

2) забезпечує цільове та обґрунтоване використання бюджетних коштів розпорядниками в умовах обмежених бюджетних ресурсів;

3) забезпечує проведення ґрунтовного аналізу витрати бюджетних коштів;

4) дає змогу спрямовувати фінансування на користь більш успішних бюджетних програм, скорочувати або виключати неефективні програми.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі — метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу.

За допомогою програмно-цільового методу можна провести зіставлення обсягу фінансування бюджетної програми (витрат) із кінцевими результатами, що очікуються від її виконання.

Відповідно до цього визначення, можна окреслити основні ознаки бюджетного процесу, що здійснюється з використанням положень програмно-цільового методу:

1. Середньострокове планування. Для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку процес бюджетного планування не обмежується однорічною перспективою — бюджетні показники розраховуються на декілька наступних за плановим прогнозних років.

2. Увага на результатах. Перенесення акценту з утримання наявної мережі бюджетних установ на результати їх діяльності. Забезпечення оптимального співвідношення бюджетних видатків із досягнутими результатами.

3. Відповідальність. За кожним учасником бюджетного процесу закріплено повноваження щодо ефективного витрачання бюджетних коштів. Кожен учасник несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу.

4. Прозорість бюджетного процесу. Залучення громадськості до участі в бюджетному процесі шляхом підготовки та проведення громадських слухань з питань діяльності місцевого самоврядування та бюджету.

До основоположних принципів організації бюджетного процесу на засадах програмно-цільового методу віднесено прозорість бюджетного процесу, що передбачає чітке визначення цілей і завдань, на досягнення яких витрачаються бюджетні кошти, контроль за результатами виконання

бюджетних програм; здійснення оцінки діяльності учасників бюджетного процесу щодо досягнення поставлених цілей та виконання завдань, проведення аналізу причин неефективного виконання бюджетних програм; відповідальність головного розпорядника бюджетних коштів за формування бюджетних програм і результати їх виконання, чітке розмежування відповідальності між відповідальними виконавцями бюджетних програм; ефективність розподілу і використання бюджетних коштів.

Реалізація програмно-цільового методу пов'язана з необхідністю комплексного підходу до формування бюджету із включенням до бюджетного процесу таких елементів:

1) середньострокове планування доходів та видатків;

2) розробка бюджетних програм та показників виконання бюджетних програм;

3) аналіз, оцінка та моніторинг програм;

4) планування капітальних вкладень;

5) запровадження сучасних методів залучення громадськості до бюджетного процесу.

Основним елементом програмно-цільового методу є бюджетна програма. **Бюджетна програма** — сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій. Суть бюджетної програми розкривається через її характеристики, які відображені в бюджетній документації, зокрема бюджетному запиті, паспорті бюджетної програми, звіті про виконання паспорта бюджетної програми. Важливими характеристиками бюджетної програми є мета, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальний виконавець та результативні показники. Методологічні визначення характеристик бюджетних програм унормовані Концепцією застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 №538-р та наказом Міністерства фінансів України «Про паспорти бюджетних програм» від 29.12.2002 №1098.

Бюджетний запит — документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідними обґрунтуваннями щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступні бюджетні періоди.

Паспорт бюджетної програми — документ, що визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет).

При застосуванні програмно-цільового методу принциповим завданням є, власне, не формування та визначення основних характеристик бюджетної програми, а представлення їх системно, узгоджено, послідовно та реалістично. З погляду забезпечення виконання бюджетної програми відповідно до поставлених цілей принциповим є питання організації такої роботи. Тому важливого значення набуває визначення відповідального виконавця бюджетної програми, якими можуть бути головний розпорядник бюджетних коштів, зокрема за бюджетними програмами, виконання яких забезпечується його апаратом, та/або розпорядник бюджетних коштів нижчого рівня, який виконує бюджетні програми у системі головного розпорядника.

Статус виконавців бюджетної програми визначений в «Інструкції про статус відповідальних виконавців бюджетних програм та особливості їх участі у бюджетному процесі», затвердженій наказом Міністерства фінансів України 14 грудня 2001 р. №574.

Метою запровадження програмно-цільового методу є встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання на основі окреслених цілей і результативних показників. Програмно-цільовий підхід у бюджетному процесі передбачає формування й виконання бюджету відповідно до бюджетних програм головних розпорядників бюджетних коштів, зокрема: визначення загальної мети кожної бюджетної програми на довго- й середньостроковий періоди; цілей і завдань програми на короткостроковий період; видів і напрямів діяльності, яка забезпечує реалізацію програми. Такий підхід має ґрунтуватися на ретельному аналізі необхідних і можливих бюджетних ресурсів для фінансування програми у плановому й наступних роках та отримання від реалізації бюджетної програми очікуваного результату. Зазначене передбачає розробку кількісних і якісних показників результативності, критеріїв оцінки й аналізу бюджетних програм щодо обсягів затрат, досягнення необхідних результатів, рівня ефективності та якості, які характеризують виконання програми та допомагають оцінити використання бюджетних коштів.

Відповідно до мети застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі, основоположними елементами цього методу, які притаманні йому і відрізняють від постатейного методу бюджетування, є *результативні показники бюджетної програми.* Методологія бюджетного процесу на засадах програмно-цільового методу передбачає використання результативних показників бюджетних програм на всіх його стадіях: при складанні та виконанні бюджетів, контролі та аудиті використання бюджетних коштів.

Відповідно до методології програмно-цільового методу *результативні показники поділяються на чотири групи* — показники затрат, продукту,

ефективності та якості. Їх формулювання й аналіз дає можливість визначити рівень економності, ефективності та результативності використання бюджетних коштів. Важливим кроком у запровадженні методологічних підходів до результативних показників бюджетних програм є розробка відповідних положень щодо визначення орієнтованого переліку результативних показників, затверджених наказом Міністерства фінансів України «Про результативні показники бюджетної програми» від 27.10.2009 №1252. Зазначений перелік результативних показників із розвитком програмно-цільового методу, за умов розбудови системи стратегічного бюджетного планування, потребуватиме перегляду, маючи на меті посилення аналітичності таких показників, зокрема забезпечення чіткого відображення поставлених мети та завдань бюджетної програми, адаптації цих показників до пріоритетів соціально-економічного розвитку держави.

Основними вимогами до результативних показників є: визначення на підставі фактично досягнутих показників у попередніх бюджетних періодах — виходячи із тенденцій розвитку відповідної галузі економіки та з урахуванням прогнозу її розвитку на перспективу; узгодження з показниками, встановленими Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозними та програмними документами економічного та соціального розвитку, державними цільовими програмами; розкриття мети, завдань та напрямів використання бюджетних коштів, характеристика динаміки досягнення мети, виконання завдань бюджетної програми та напрямів використання бюджетних коштів; відображення характерних особливостей та специфіки діяльності головних розпорядників, визначення результатів їхньої діяльності; можливість перевірки достовірності їхніх розрахунків, зіставлення за окремі періоди та порівняння з іншими показниками; підтвердження статистичною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, які є джерелами інформації для визначення результативних показників бюджетної програми.

Стаття 21. **Складання прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди**

1. Міністерство фінансів України за участю Міністерства економіки України, Національного банку України, а також головних розпорядників коштів державного бюджету складає прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди, який ґрунтується на Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозних та програмних документах економічного та соціального розвитку, державних цільових програмах.

Прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди включає індикативні прогнозні показники:

1) основних макропоказників економічного і соціального розвитку України (із зазначенням показників номінального і реального обсягу валового внутрішнього продукту, індексів споживчих цін та цін виробників, офіційного обмінного курсу гривні у середньому за рік та на кінець року, прибутку підприємств, фонду оплати праці, рівня безробіття, експорту та імпорту товарів і послуг, а також інших показників, які застосовуються при складанні проекту бюджету);
2) зведеного бюджету України за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування;
3) державного бюджету за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування;
4) за бюджетними програмами, які забезпечують протягом декількох років виконання інвестиційних програм (проектів), зокрема й тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій. Такі бюджетні програми за умови схвалення у встановленому законодавством порядку відповідних інвестиційних програм (проектів) включаються до прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди протягом усього строку їх реалізації з урахуванням вимог цього Кодексу;
5) взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами.
Прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди подається до Верховної Ради України разом із проектом закону про Державний бюджет України, уточнюється на підставі прийнятого закону про Державний бюджет України та схвалюється Кабінетом Міністрів України у місячний строк з дня опублікування закону про Державний бюджет України.
2. Головні розпорядники коштів державного бюджету, виходячи з індикативних прогнозних показників обсягів видатків і надання кредитів із бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, доведених Міністерством фінансів України разом з інструкцією з підготовки бюджетних запитів, складають плани своєї діяльності на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди (що включають заходи з реалізації інвестиційних програм (проектів)) відповідно до прогнозних і програмних документів економічного та соціального розвитку, державних цільових програм із визначенням очікуваних результатів діяльності. Такі плани діяльності щорічно приводяться у відповідність із показниками державного бюджету на плановий бюджетний період та прогнозом Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди.
З метою досягнення поставлених цілей головні розпорядники коштів державного бюджету формують бюджетні програми (з урахуванням строку їх реалізації) на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди.
3. Показники проекту Державного бюджету України на бюджетний період, що настає за плановим, ґрунтуються на індикативних прогнозних показниках Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди (включаючи індикативні прогнозні показники за бюджетними програмами, які забезпечують протягом декількох

років виконання інвестиційних програм (проектів), у тому числі тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій).

4. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад складають та схвалюють прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до прогнозних та програмних документів економічного та соціального розвитку країни і відповідної території, державних цільових програм, який ґрунтується на прогнозі Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди.

Прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди включає індикативні прогнозні показники місцевого бюджету за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування, а також індикативні прогнозні показники за бюджетними програмами, які забезпечують протягом декількох років виконання інвестиційних програм (проектів).

Прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди подається до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідних місцевих рад разом з проектом рішення про місцевий бюджет, уточнюється на підставі схваленого Кабінетом Міністрів України прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди і прийнятого рішення про місцевий бюджет та схвалюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами відповідних місцевих рад.

Показники проекту місцевого бюджету на бюджетний період, що настає за плановим, ґрунтуються на індикативних прогнозних показниках місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди.

5. За бюджетними програмами, які забезпечують протягом декількох років виконання інвестиційних програм (проектів), у тому числі тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків та міжнародних фінансових організацій, та визначені законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), Кабінет Міністрів України (Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація, виконавчий орган відповідної місцевої ради) вживає заходів щодо пріоритетності передбачення бюджетних коштів на наступний бюджетний період у проекті закону про Державний бюджет України (проекті рішення про місцевий бюджет) для продовження таких інвестиційних програм (проектів) з урахуванням необхідності поетапного їх завершення та введення в дію відповідних об'єктів.

У новому Бюджетному кодексі України вперше закладені правові підвалини для розробки середньострокового бюджетного прогнозу як загалом для бюджету, так і на рівні головних розпорядників бюджетних коштів.

Зокрема, новими нормами:

— передбачено взаємоузгодженість бюджетної політики із завданнями та пріоритетами соціально-економічного розвитку;

— запроваджено складання прогнозу показників зведеного та державного бюджетів на наступні два бюджетні періоди, його подання до Верховної Ради України разом з проектом закону про Державний бюджет України та схвалення Кабінетом Міністрів України уточненого прогнозу на підставі прийнятого закону про Державний бюджет України у місячний строк з дня його опублікування;

— визначено склад прогнозу бюджетних показників Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди, що містить індикативні прогнозні показники;

— унормовано складання проекту Державного бюджету України, зокрема і бюджетних запитів головних розпорядників, на показниках прогнозу державного бюджету;

— запроваджено складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні за плановим два бюджетні періоди;

— передбачено вжиття Кабінетом Міністрів України заходів щодо пріоритетності передбачення коштів у проекті закону про Державний бюджет України на наступний період за бюджетними програмами інвестиційного характеру;

— створено підґрунтя для переходу в перспективі до формування середньострокового бюджету, що відповідатиме найкращій міжнародній практиці.

Запровадження середньострокового бюджетного прогнозування, в рамках реформування системи середньострокового стратегічного планування загалом, дасть змогу:

— синхронізувати та узгодити між собою не тільки державну політику в часовому просторі (на коротко- та середньострокову перспективу), а й за регіональною та галузевою ознаками (загальнодержавну та регіональні, боргову та монетарну, податкову та промислову політики);

— узгодити бюджетні програми з пріоритетами соціально-економічного розвитку;

— забезпечити послідовність соціально-економічної та податково-бюджетної політики;

— посилити взаємодію парламенту та уряду з бюджетних питань (розробка бюджетної політики, розподіл бюджетних ресурсів);

— посилити контроль за дотриманням принципу результативності видатків та доцільності їх продовження у середньостроковій перспективі;

— забезпечити реалізацію бюджетних програм, ефект від яких проявляється з певним часовим лагом, а також багаторічних програм;

— поліпшити управління державними інвестиціями, з погляду забезпечення стабільності їх проведення, що має сприяти сталості економічного зростання та загальній макроекономічній стабільності;

— не допускати прийняття популістських політичних рішень, не підкріплених фінансовими ресурсами, та без належної експертизи наслідків їх реалізації.

Прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди складає Міністерство фінансів України за участю Міністерства економіки України, Національного банку України, а також головних розпорядників коштів державного бюджету.

Прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди ґрунтується на Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозних та програмних документах економічного та соціального розвитку, державних цільових програмах.

Прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди включає індикативні прогнозні показники.

Як зазначено у Кодексі, прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди подається до Верховної Ради України разом із проектом закону про Державний бюджет України, уточнюється на підставі прийнятого закону про Державний бюджет України та схвалюється Кабінетом Міністрів України у місячний термін із дня опублікування закону про Державний бюджет України.

Головні розпорядники коштів державного бюджету складають плани своєї діяльності на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди. Підставою для складання їхніх планів є індикативні прогнозні показники обсягів видатків і надання кредитів із бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, які доводить Міністерство фінансів України разом з інструкцією з підготовки бюджетних запитів, а також прогнозні та програмні документи економічного та соціального розвитку, державних цільових програм із визначенням очікуваних результатів діяльності.

Такі плани діяльності щорічно приводяться у відповідність із показниками державного бюджету на плановий бюджетний період та прогнозом Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди.

З метою досягнення поставлених цілей головні розпорядники коштів державного бюджету формують бюджетні програми (з урахуванням терміну їх реалізації) на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад складають та схвалюють прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, який ґрунтується на прогнозі Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди.

Підставою для складання прогнозу місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди є прогнозні та програмні документи економічного та соціального розвитку країни і відповідної території, державні цільові програми, прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди.

Прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди включає індикативні прогнозні показники місцевого бюджету за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування, а також індикативні прогнозні показники за бюджетними програмами, які забезпечують упродовж декількох років виконання інвестиційних програм (проектів).

Прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди подається до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідних місцевих рад разом із проектом рішення про місцевий бюджет, уточнюється на підставі схваленого Кабінетом Міністрів України прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди і прийнятого рішення про місцевий бюджет та схвалюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами відповідних місцевих рад.

Показники проекту місцевого бюджету на бюджетний період, що настає за плановим, ґрунтуються на індикативних прогнозних показниках місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди.

Стаття 22. **Розпорядники бюджетних коштів**

1. Для здійснення програм та заходів, які реалізуються за рахунок коштів бюджету, бюджетні асигнування надаються розпорядникам бюджетних коштів. За обсягом наданих прав розпорядники бюджетних коштів поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня.

2. Головними розпорядниками бюджетних коштів можуть бути виключно:

1) за бюджетними призначеннями, визначеними законом про Державний бюджет України, — установи, уповноважені забезпечувати діяльність Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України в особі їх керівників; міністерства, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, вищі спеціалізовані суди та інші органи, безпосередньо визначені Конституцією України, в особі їх керівників, а також Національна академія наук України, Національна академія аграрних наук України, Національна академія медичних наук України, Національна академія педагогічних наук України, Національна академія правових наук України, Національна академія мистецтв України, інші установи, уповноважені законом або Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у відповідній сфері, в особі їх керівників;

2) за бюджетними призначеннями, визначеними рішенням про бюджет Автономної Республіки Крим, — уповноважені юридичні особи (бюджетні установи), що забезпечують

діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, а також міністерства та інші органи влади Автономної Республіки Крим в особі їх керівників;

3) за бюджетними призначеннями, визначеними іншими рішеннями про місцеві бюджети, — місцеві державні адміністрації, виконавчі органи та апарати місцевих рад (секретаріат Київської міської ради), головні управління, управління, відділи та інші самостійні структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевих рад в особі їх керівників.

3. Головні розпорядники коштів Державного бюджету України визначаються відповідно до п. 1 частини другої цієї статті та затверджуються законом про Державний бюджет України шляхом встановлення їм бюджетних призначень.

4. Головні розпорядники коштів місцевих бюджетів визначаються рішенням про місцевий бюджет відповідно до пп. 2 і 3 частини другої цієї статті.

5. Головний розпорядник бюджетних коштів:

1) розробляє плани діяльності на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди (включаючи заходи щодо реалізації інвестиційних програм (проектів));

2) організовує та забезпечує на підставі плану діяльності та індикативних прогнозних показників бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди складання проекту кошторису та бюджетного запиту і подає їх Міністерству фінансів України (місцевому фінансовому органу);

3) отримує бюджетні призначення шляхом їх затвердження у законі про Державний бюджет України (рішенні про місцевий бюджет); приймає рішення щодо делегування повноважень на виконання бюджетної програми розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та/або одержувачами бюджетних коштів, розподіляє та доводить до них у встановленому порядку обсяги бюджетних асигнувань;

4) затверджує кошториси розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (плани використання бюджетних коштів одержувачів бюджетних коштів), якщо інше не передбачено законодавством;

5) розробляє проекти порядків використання коштів державного бюджету за бюджетними програмами, передбаченими частиною сьомою ст. 20 цього Кодексу;

6) розробляє та затверджує паспорти бюджетних програм і складає звіти про їх виконання, здійснює аналіз показників виконання бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі);

7) здійснює управління бюджетними коштами у межах встановлених йому бюджетних повноважень та оцінку ефективності бюджетних програм, забезпечуючи ефективне, результативне і цільове використання бюджетних коштів, організацію та координацію роботи розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів у бюджетному процесі;

8) здійснює контроль за своєчасним поверненням у повному обсязі до бюджету коштів, наданих за операціями з кредитування бюджету, а також кредитів (позик), отриманих

державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста), та коштів, наданих під державні (місцеві) гарантії;
9) здійснює внутрішній контроль за повнотою надходжень, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачами бюджетних коштів і витрачанням ними бюджетних коштів;
10) забезпечує організацію та ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової і бюджетної звітності у порядку, встановленому законодавством;
11) забезпечує доступність інформації про бюджет відповідно до законодавства та цього Кодексу.
6. Розпорядник бюджетних коштів може уповноважити одержувача бюджетних коштів на виконання заходів, передбачених бюджетною програмою, та надати йому кошти бюджету (на безповоротній чи поворотній основі) в межах відповідних бюджетних асигнувань. Одержувач бюджетних коштів використовує такі кошти на підставі плану використання бюджетних коштів, що містить розподіл бюджетних асигнувань, затверджених у кошторисі цього розпорядника бюджетних коштів.
Критерії визначення одержувача бюджетних коштів встановлюються Кабінетом Міністрів України з урахуванням напрямів, досвіду і результатів діяльності, фінансово-економічного обґрунтування виконання заходів бюджетної програми та застосування договірних умов.

Розпорядники бюджетних коштів є учасниками бюджетного процесу, які наділені бюджетними повноваженнями, тобто правами та обов'язками у сфері бюджетних правовідносин. Тому для здійснення програм та заходів, які проводяться за рахунок коштів бюджету, бюджетні асигнування надаються розпорядникам бюджетних коштів.

Основні інструменти управління видатками подані на рис. 1.11.

Розпорядниками бюджетних коштів є бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважених на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджету.

Бюджетні призначення встановлюються Законом про Державний бюджет України на поточний рік чи рішенням про місцевий бюджет.

Розпис бюджету — документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації.

Залежно від рівня підпорядкованості розпорядників бюджетних коштів, обсягу наданих їм прав, відповідальності й покладених на них обов'язків, а також залежно від структури управління міністерств, відомств та органів виконавчої влади вони поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (рис. 1.12).

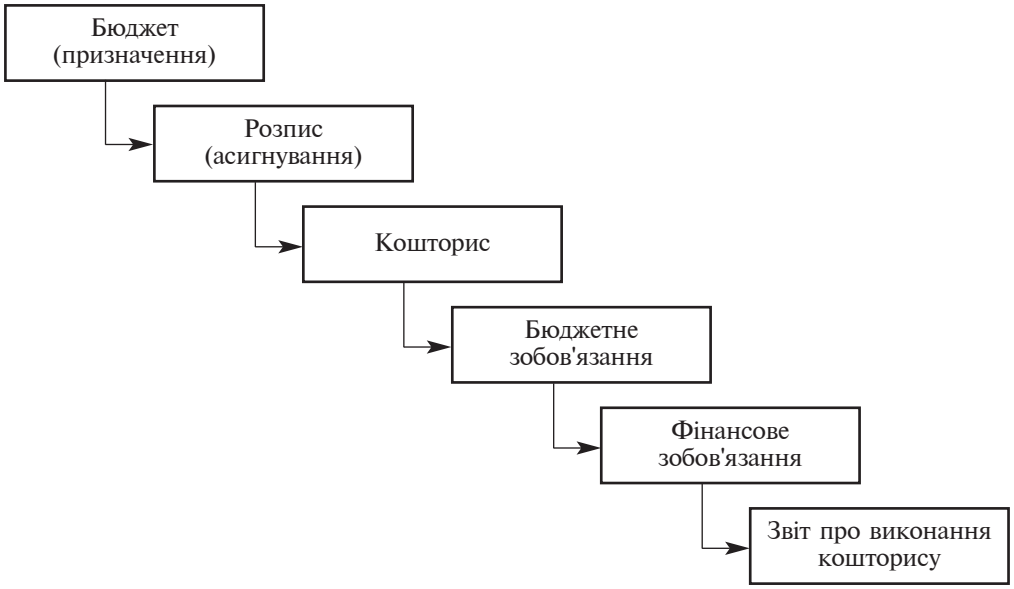

Рис. 1.11. **Основні інструменти управління видатками.**

Рис. 1.12. **Розпорядники бюджетних коштів.**

Головні розпорядники бюджетних коштів — бюджетні установи в особі їх керівників, які відповідно до ст. 22 цього Кодексу отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень.

У частині 2 цієї статті визначено перелік установ (в особі їх керівників), які можуть бути головними розпорядниками бюджетних коштів за бюджетними призначеннями.

Законом про Державний бюджет України головними розпорядниками бюджетних коштів за бюджетними призначеннями визначені установи, уповноважені забезпечувати діяльність Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України в особі їх керівників; міністерства, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, вищі спеціалізовані суди та інші органи, безпосередньо визначені Конституцією України, в особі їх керівників, а також Національна академія наук України, Національна академія аграрних наук України, Національна академія медичних наук України, Національна академія педагогічних наук України, Національна академія правових наук України, Національна академія мистецтв України, інші установи, уповноважені законом або Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у відповідній сфері, в особі їх керівників.

За бюджетними призначеннями, визначеними рішенням про бюджет Автономної Республіки Крим, — це уповноважені юридичні особи (бюджетні установи), що забезпечують діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, а також міністерства та інші органи влади Автономної Республіки Крим в особі їх керівників.

За бюджетними призначеннями, визначеними іншими рішеннями про місцеві бюджети, — це місцеві державні адміністрації, виконавчі органи та апарати місцевих рад (секретаріат Київської міської ради), головні управління, управління, відділи та інші самостійні структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевих рад в особі їх керівників.

Головні розпорядники бюджетних коштів наділені широкими повноваженнями, що надаються їм для досягнення необхідних результатів у процесі здійснення своєї діяльності.

Нецільовим використанням бюджетних коштів є їх витрачання на цілі, що не відповідають:

— бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет);

— напрямам використання бюджетних коштів, визначених у паспорті бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі) або в порядку використання бюджетних коштів;

— бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів).

У разі нецільового використання бюджетних коштів до головних розпорядників застосовуються заходи впливу за порушення бюджетного законодавства (ст. 117 Кодексу).

Головні розпорядники відповідно до Бюджетного кодексу наділені такими повноваженнями:

1) розробляють плани діяльності на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди (включаючи заходи щодо реалізації інвестиційних програм (проектів));

2) організовують та забезпечують складання проекту кошторису та бюджетного запиту (на підставі плану діяльності та індикативних прогнозних показників бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди) і подають їх Міністерству фінансів України (місцевому фінансовому органу), а також затверджують кошториси розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (плани використання бюджетних коштів одержувачів бюджетних коштів), якщо інше не передбачено законодавством;

3) отримують бюджетні призначення шляхом їх затвердження у законі про Державний бюджет України (рішенні про місцевий бюджет); ухвалюють рішення щодо делегування повноважень на виконання бюджетної програми розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та/або одержувачами бюджетних коштів, розподіляють та доводить до них у встановленому порядку обсяги бюджетних асигнувань;

4) розробляють проекти порядків використання коштів державного бюджету за бюджетними програмами; розробляють та затверджують паспорти бюджетних програм і складають звіти про їх виконання, здійснюють аналіз показників виконання бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі);

5) здійснюють управління бюджетними коштами у межах встановлених їм бюджетних повноважень та оцінку ефективності бюджетних програм, забезпечуючи ефективне, результативне і цільове використання бюджетних коштів, організацію та координацію роботи розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів у бюджетному процесі;

6) контролюють своєчасне поверненням у повному обсязі до бюджету коштів, наданих за операціями з кредитування бюджету, а також кредитів (позик), отриманих державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста), та коштів, наданих під державні (місцеві) гарантії;

7) здійснюють внутрішній контроль за повнотою надходжень, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня

та одержувачами бюджетних коштів і витрачанням ними бюджетних коштів;

8) забезпечують організацію та ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової і бюджетної звітності у порядку, встановленому законодавством та забезпечують доступність інформації про бюджет відповідно до законодавства та цього Кодексу.

Віднесення апаратів місцевих рад до виключного переліку головних розпорядників бюджетних коштів за бюджетними призначеннями, визначеними рішеннями про місцеві бюджети, упорядковує виконання покладених на головних розпорядників коштів завдань та функцій, що мають забезпечувати як їхню діяльність, так і діяльність розпорядників нижчого рівня.

Відповідно до наказів Державного казначейства України від 05.02.2008 №40 «Про затвердження Порядку формування Єдиного реєстру розпорядників та одержувачів бюджетних коштів» та від 10.07.2008 №286 «Про затвердження Порядку взаємодії органів Державного казначейства України при функціонуванні Єдиного реєстру розпорядників та одержувачів бюджетних коштів та формуванні єдиної бази даних мережі розпорядників та одержувачів коштів державного бюджету» розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня поділяються на розпорядників коштів другого та третього ступенів.

Розпорядники коштів другого ступеня — це бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету, які у своїй діяльності підпорядковані відповідному головному розпоряднику, який координує їхню діяльність, та мають підвідомчі установи.

Розпорядники коштів третього ступеня — бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків із бюджету, які у своїй діяльності підпорядковані головним або нижчого рівня (другого ступеня) розпорядникам коштів другого ступеня й не мають підвідомчих установ та організацій.

Розпорядники коштів місцевих бюджетів нижчого рівня класифікуються як такі, що мають власну мережу (розпорядники коштів другого ступеня), та як розпорядники коштів без мережі (третього ступеня).

Розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня мають такі повноваження:

— готують запити щодо обсягів видатків до проекту Державного бюджету України та подають їх відповідному головному розпоряднику;

— отримують від головного розпорядника відомості про обсяги асигнувань, відповідно до яких у встановленому порядку складають кошторис доходів і видатків бюджетної установи, організації;

— подають кошторис на затвердження головному розпоряднику і повідомляють про це відповідний орган Державного казначейства;

— здійснюють видатки шляхом оплати рахунків через органи Державного казначейства;

— подають головному розпоряднику та відповідному органу Державного казначейства звіт про використання коштів;

— координують свою діяльність через головного розпорядника та вирішують із ним усі питання, пов'язані з виділенням асигнувань.

Одержувачі бюджетних коштів відповідно до законодавства складають плани використання бюджетних коштів і працюють за ними.

Порядок складання і затвердження мережі розпорядників коштів місцевих бюджетів усіх рівнів та основні вимоги до неї затверджені наказом Міністерства фінансів України від 14 травня 2010 року №263.

Стаття 23. **Бюджетні призначення та асигнування**

1. Будь-які бюджетні зобов'язання та платежі з бюджету здійснюються лише за наявності відповідного бюджетного призначення.

2. Бюджетні призначення встановлюються законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) у порядку, визначеному цим Кодексом.

3. Якщо у процесі виконання бюджету зміна обставин вимагає менших бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів, Міністерство фінансів України (місцевий фінансовий орган) готує пропозиції про зменшення відповідного бюджетного призначення Державного бюджету України (місцевого бюджету). Кабінет Міністрів України (Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація, виконавчий орган відповідної місцевої ради) у двотижневий строк подає до Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради) у встановленому порядку пропозиції про зменшення відповідних бюджетних призначень Державного бюджету України (місцевого бюджету).

4. Витрати спеціального фонду бюджету мають постійне бюджетне призначення, яке дає право провадити їх виключно в межах і за рахунок фактичних надходжень спеціального фонду бюджету (з дотриманням вимог частини другої ст. 57 цього Кодексу), якщо цим Кодексом та/або законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) не встановлено інше.

Пропозиції про внесення змін до бюджетних призначень подаються та розглядаються у порядку, встановленому для складання проекту бюджету. Витрати відповідно до внесених змін до бюджетних призначень здійснюються лише після набрання чинності законом (рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради), яким внесено такі зміни, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

Якщо після прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) повноваження на виконання функцій або надання послуг, на яке надано бюджетне призначення, передається відповідно до законодавства від одного головного

розпорядника бюджетних коштів до іншого головного розпорядника бюджетних коштів, дія бюджетного призначення не припиняється і застосовується для виконання тих самих функцій чи послуг іншим головним розпорядником бюджетних коштів, якому це доручено. Передача бюджетних призначень у випадку, передбаченому цією частиною статті, здійснюється за рішенням Кабінету Міністрів України (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної місцевої ради), погодженим із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету (відповідною комісією Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради), у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

У межах загального обсягу бюджетних призначень за бюджетною програмою окремо за загальним та спеціальним фондами бюджету Міністерство фінансів України (місцевий фінансовий орган) за обґрунтованим поданням головного розпорядника бюджетних коштів здійснює перерозподіл бюджетних асигнувань, затверджених у розписі бюджету та кошторисі, в розрізі економічної класифікації видатків бюджету.

8. У межах загального обсягу бюджетних призначень головного розпорядника бюджетних коштів перерозподіл видатків за бюджетними програмами, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків (окремо за загальним та спеціальним фондами бюджету) здійснюються за рішенням Кабінету Міністрів України (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної місцевої ради), погодженим із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету (відповідною комісією Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради).

9. Перерозподіл видатків державного бюджету на централізовані заходи між адміністративно-територіальними одиницями здійснюється за рішенням Кабінету Міністрів України, погодженим із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету (відповідною комісією Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради).

10. Зміни розмірів, мети та обмеження в часі бюджетних призначень, крім випадків, передбачених цим Кодексом, здійснюються лише за наявності у законі про Державний бюджет України (рішенні про місцевий бюджет) відповідного положення.

11. Забороняється без внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) збільшення бюджетних призначень за загальним та спеціальним фондами державного бюджету (місцевого бюджету) на:

- оплату праці працівників бюджетних установ за рахунок зменшення інших видатків;

- видатки за бюджетними програмами, пов'язаними з функціонуванням органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування), за рахунок зменшення видатків за іншими бюджетними програмами.

12. Усі бюджетні призначення втрачають чинність після закінчення бюджетного періоду, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

13. Кабінет Міністрів України встановлює граничні суми витрат бюджетних установ на придбання автомобілів, меблів, іншого обладнання та устаткування для адміністративних потреб.

Бюджетні призначення — це повноваження головного розпорядника бюджетних коштів, надане Бюджетним кодексом, законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), яке має кількісні, часові і цільові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування.

Бюджетні асигнування — повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження.

Законодавець передбачив, що у випадках, коли в процесі виконання бюджету зміна обставин вимагає менших бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів, Міністерство фінансів України (місцевий фінансовий орган) готує пропозиції про зменшення відповідного бюджетного призначення Державного бюджету України (місцевого бюджету). Кабінет Міністрів України (Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація, виконавчий орган відповідної місцевої ради) у двотижневий термін подає до Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради) у встановленому порядку пропозиції про зменшення відповідних бюджетних призначень Державного бюджету України (місцевого бюджету).

У межах загального обсягу бюджетних призначень головного розпорядника бюджетних коштів перерозподіл видатків за бюджетними програмами, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків (окремо за загальним та спеціальним фондами бюджету) здійснюються за рішенням Кабінету Міністрів України (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної місцевої ради), погодженим із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету (відповідною комісією Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради).

Ст. 13 Кодексу передбачено, що бюджет може складатися із загального та спеціального фондів. Витрати спеціального фонду бюджету мають постійне бюджетне призначення, яке дає право провадити їх виключно в межах і за рахунок фактичних надходжень спеціального фонду бюджету (з дотриманням вимог ч. 2 ст. 57 цього Кодексу), якщо цим Кодексом та/або законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) не встановлено інше.

На кінець бюджетного періоду Державне казначейство України зберігає залишки коштів на рахунках спеціального фонду державного бюджету для покриття відповідних витрат у наступному бюджетному періоді з урахуванням їх цільового призначення. У разі відсутності відповідних бюджетних призначень на наступний бюджетний період залишки коштів спеціального фонду перераховуються до загального фонду бюджету.

Бюджетні зобов'язання за бюджетними програмами спеціального фонду державного бюджету, не передбаченими поданим на розгляд до Верховної Ради України проектом закону про Державний бюджет України на наступний бюджетний період, головні розпорядники бюджетних коштів зобов'язані виконати до кінця поточного бюджетного періоду за рахунок відповідних фактичних надходжень до спеціального фонду бюджету, не допускаючи наявності за такими зобов'язаннями кредиторської заборгованості на початок наступного бюджетного періоду.

Бюджетним кодексом передбачається передання та перерозподіл бюджетних призначень у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Ч. 6 ст. 23 Кодексу передбачає можливість передання бюджетних призначень від одного головного розпорядника коштів до іншого. Таке передання можливе у разі, якщо після затвердження бюджету відповідальність за виконання функцій, на які передбачаються бюджетні кошти (призначення), переходить до іншого головного розпорядника коштів. Передання бюджетних призначень у випадку, передбаченому цією частиною статті, здійснюється за рішенням Кабінету Міністрів України (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної місцевої ради), погодженим із Комітетом Верховної Ради країни з питань бюджету (відповідною комісією Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради), у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

За обгрунтованим поданням головного розпорядника бюджетних коштів Міністерство фінансів України (місцевий фінансовий орган) здійснює перерозподіл бюджетних асигнувань, затверджених у розписі бюджету та кошторисі, в розрізі економічної класифікації видатків бюджету у межах загального обсягу бюджетних призначень за бюджетною програмою окремо за загальним та спеціальним фондами бюджету.

Однак, у межах загального обсягу бюджетних призначень головного розпорядника бюджетних коштів перерозподіл видатків за бюджетними програмами, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків (окремо за загальним та спеціальним фондами бюджету) здійснюються за рішенням Кабінету Міністрів України (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної місцевої ради), погодженим із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету (відповідною комісією Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради).

Кодексом передбачена можливість перерозподілу видатків державного бюджету на централізовані заходи між адміністративно-територіальними одиницями за рішенням Кабінету Міністрів України, погодженим із

Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету (відповідною комісією Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради).

Ч. 10 ст. 23 передбачає можливість зміни обсягів, мети та обмежень у часі бюджетних призначень лише за наявності у законі про Державний бюджет України (рішенні про місцевий бюджет) відповідного положення.

Бюджетним кодексом забороняється без внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) збільшення бюджетних призначень за загальним та спеціальним фондами державного бюджету (місцевого бюджету) на:

— оплату праці працівників бюджетних установ за рахунок зменшення інших видатків;

— видатки за бюджетними програмами, пов'язаними з функціонуванням органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування), за рахунок зменшення видатків за іншими бюджетними програмами.

Кабінету Міністрів України надано право встановлювати граничні суми витрат бюджетних установ на придбання автомобілів, меблів, іншого обладнання та устаткування для адміністративних потреб.

Стаття 24. **Резервний фонд бюджету**

1. Резервний фонд бюджету формується для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені при складанні проекту бюджету. Порядок використання коштів з резервного фонду бюджету визначається Кабінетом Міністрів України.

2. Рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету приймаються відповідно Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевого самоврядування.

3. Резервний фонд бюджету не може перевищувати одного відсотка обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету.

4. Кабінет Міністрів України (Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи відповідних місцевих рад) щомісячно звітують перед Верховною Радою України (Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідною місцевою радою) про витрачання коштів резервного фонду відповідного бюджету.

5. У Державному бюджеті України резервний фонд передбачається обов'язково. Рішення щодо необхідності створення резервного фонду місцевого бюджету приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідна місцева рада.

Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи рад для забезпечення виконання своїх функцій повинні мати у своєму розпорядженні

необхідний резерв бюджетних коштів. Це викликано тим, що у ході виконання бюджету може виникнути потреба у видатках, які не могли бути передбачені при складанні бюджету. Серед таких видатків може бути як усунення наслідків стихійних лих, аварій, так і запобігання їх виникненню, тощо. Обсяг резервного фонду формується у розмірі, що не перевищує 1 % видатків загального фонду бюджету. При цьому, якщо в Державному бюджеті України передбачається обов'язкове формування резервного фонду, то рішення щодо доцільності створення резервного фонду місцевого бюджету приймає відповідна рада. Тобто на місцевому рівні резервний фонд може не створюватися.

Порядок використання коштів із резервного фонду бюджету регламентований постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 року №415. Цей Порядок визначає напрями використання коштів резервного фонду державного бюджету та місцевого бюджету і встановлює процедури, пов'язані з виділенням коштів резервного фонду відповідного бюджету та звітуванням про їх використання. На рис. 1.13 наведено порядок використання коштів резервного фонду місцевого бюджету.

Залежно від обсягів заподіяної шкоди, а також технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для ліквідації наслідків, надзвичайна ситуація класифікується як державного, регіонального, місцевого або об'єктового рівня.

Остаточне рішення щодо визначення рівня надзвичайної ситуації, яке є підставою для здійснення заходів щодо реагування на надзвичайну ситуацію відповідно до законодавства, приймає Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій з урахуванням експертного висновку (за наявності) регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій.

Мінекономіки (уповноважений місцевий орган) згідно з дорученням Кабінету Міністрів України (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої держадміністрації, виконавчого органу відповідної ради) за результатами розгляду звернення та з урахуванням отриманих експертних висновків і пропозицій Мінфіну (місцевого фінансового органу) робить узагальнений висновок щодо підстав виділення коштів із резервного фонду бюджету, правильності наданих розрахунків та можливого обсягу виділення асигнувань із резервного фонду бюджету, а також щодо оцінки наслідків у разі невиділення коштів на такі заходи з резервного фонду бюджету.

Мінекономіки (уповноважений місцевий орган) є відповідальним за підготовку та подання проектів рішень про виділення коштів із резервного фонду бюджету.

Фінансування заходів щодо запобігання виникненню та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій залежно від їх рівня регламентовано

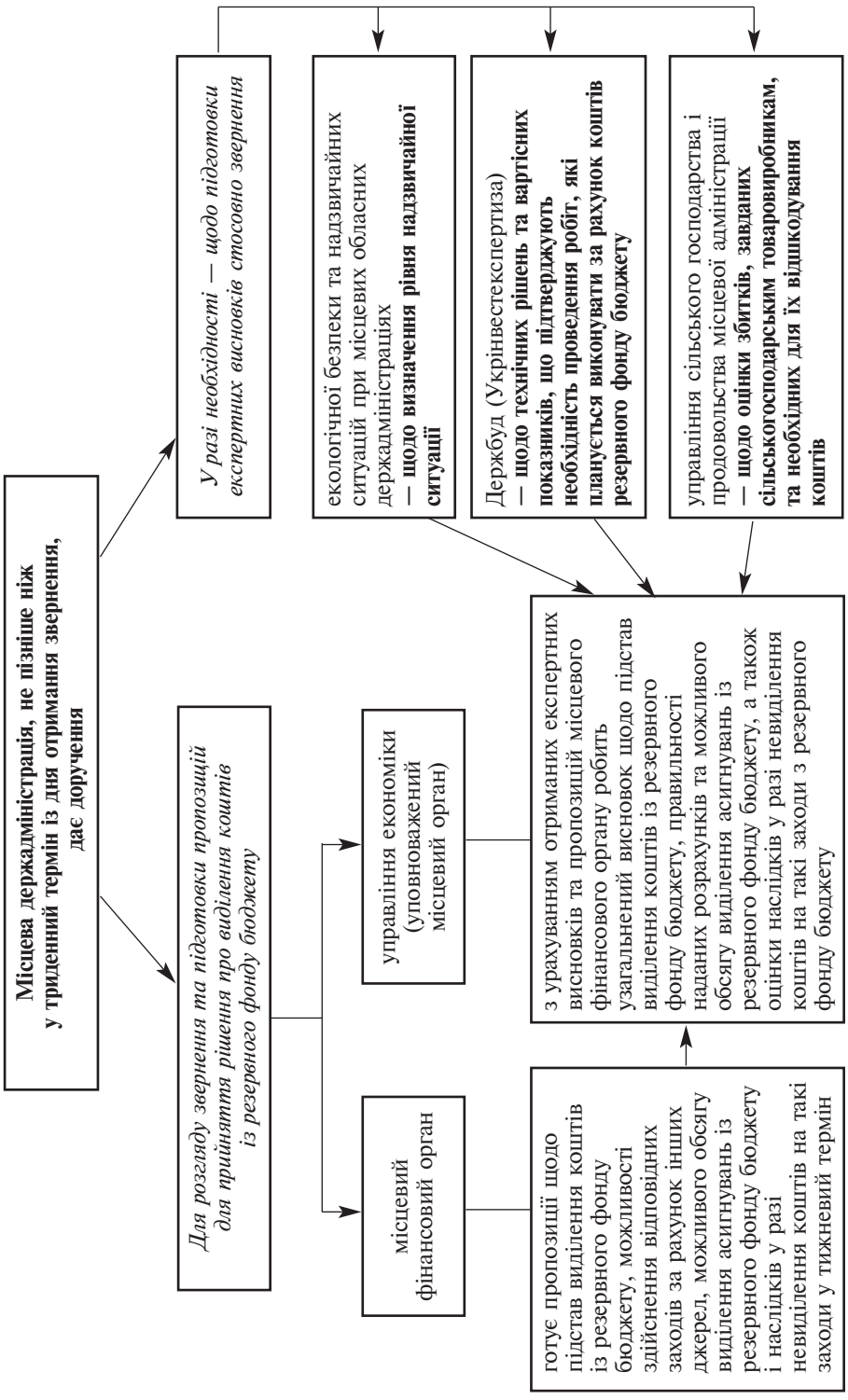

Рис. 1.13. **Порядок використання коштів резервного фонду місцевого бюджету.**

Порядком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 4 лютого 1999 року №140, та здійснюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим, центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування виходячи з обсягу коштів, передбачених у відповідних бюджетах, а також за рахунок власних коштів підприємств, установ та організацій усіх форм власності, що потерпіли від надзвичайних ситуацій.

Додаткові кошти для фінансування заходів із ліквідації надзвичайних ситуацій відповідного рівня або їх наслідків (за умови вичерпання зазначених джерел фінансування) можуть виділятися на підставі клопотання відповідного органу виконавчої влади з бюджету вищого рівня.

Питання витрачання коштів резервного фонду Державного бюджету України, резервних фондів місцевих бюджетів перебувають під постійним контролем. Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, місцеві ради щомісячно отримують звітність про витрачання коштів резервних фондів відповідних бюджетів, де обґрунтовується необхідність виділення асигнувань, ефективність їх використання.

Стаття 25. **Безспірне списання коштів бюджету та відшкодування збитків, завданих бюджету**

1. Державне казначейство України здійснює безспірне списання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів на підставі рішення суду.

2. Відшкодування відповідно до закону шкоди, завданої фізичній чи юридичній особі внаслідок незаконно прийнятих рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування), а також їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, здійснюється державою (Автономною Республікою Крим, органами місцевого самоврядування) у порядку, визначеному законом.

Відповідно до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 21 січня 2004 р. №22 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 березня 2004 р. за №377/8976), примусове списання коштів з рахунків, на яких обліковуються кошти Державного бюджету України та місцевих бюджетів або бюджетних установ, здійснюється органами Державного казначейства України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 9 липня 2008 р. №609 затверджено Порядок виконання рішень про стягнення коштів із рахунків, на яких обліковуються кошти державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ. Цей Порядок визначає механізм виконання рішень

про стягнення коштів із рахунків, на яких обліковуються кошти державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ, шляхом безспірного списання, у тому числі з реєстраційних та спеціальних реєстраційних рахунків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, відкритих в органах Державного казначейства, що прийняті судовими та іншими державними органами (посадовими особами), які відповідно до закону мають право приймати такі рішення.

У прикінцевих положеннях нової редакції Кодексу стосовно законодавчого врегулювання безспірного списання коштів бюджету та відшкодування збитків, завданих бюджету, передбачено таке:

1) Рішення суду про стягнення (арешт) коштів державного бюджету (місцевих бюджетів) виконується виключно Державним казначейством України. Зазначені рішення передаються до Державного казначейства України для виконання.

Безспірне списання коштів державного бюджету (місцевих бюджетів) здійснюється Державним казначейством України у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, за черговістю надходження таких рішень щодо видатків бюджету — в межах відповідних бюджетних призначень та наданих бюджетних асигнувань.

Видатки бюджетних установ, щодо яких прийнято рішення про накладення на них арешту, дозволено здійснювати в частині видатків, які ст. 55 цього Кодексу визначено як захищені, у разі зазначення про це у судовому рішенні.

2) Відшкодування відповідно до закону шкоди, завданої фізичній чи юридичній особі внаслідок незаконно прийнятих рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування), а також їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, здійснюється державою (Автономною Республікою Крим, органами місцевого самоврядування) за рахунок коштів державного бюджету (місцевих бюджетів) у межах бюджетних призначень за рішенням суду у розмірі, що не перевищує суми реальних збитків, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Якщо для відшкодування такої шкоди необхідні додаткові кошти понад обсяг бюджетних призначень, в установленому законодавством порядку подаються відповідні пропозиції щодо внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) та/або виділення коштів із резервного фонду державного бюджету (місцевого бюджету).

3) У разі безспірного списання коштів державного бюджету (місцевих бюджетів) Державне казначейство України відображає в обліку відповідні бюджетні зобов'язання розпорядника бюджетних коштів, з вини якого

виникли такі зобов'язання. Погашення таких бюджетних зобов'язань здійснюється виключно за рахунок бюджетних асигнувань цього розпорядника бюджетних коштів. Одночасно розпорядник бюджетних коштів зобов'язаний привести у відповідність із бюджетними асигнуваннями інші взяті бюджетні зобов'язання.

4) Списання коштів за відповідним рішенням суду на користь працівників, військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу бюджетної установи, які мають право на безоплатне або пільгове матеріальне і побутове забезпечення, здійснюється Державним казначейством України з рахунків відповідного розпорядника бюджетних коштів у межах його бюджетних асигнувань.

5) Списання коштів із бюджету за рішенням суду щодо повернення платнику податків надмірно та/або помилково сплачених податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету провадиться у межах надмірно та/або помилково сплачених ним до бюджету коштів.

6) Повернення за рішенням суду вартості конфіскованого або зверненого в дохід держави судом майна здійснюється у розмірах сум коштів, що надійшли до бюджету від реалізації цього майна, з вирахуванням сум податків і зборів (обов'язкових платежів), що були нараховані відповідно до законодавства, але не сплачені на момент реалізації.

Оцінка конфіскованого або зверненого в дохід держави судом майна здійснюється у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Реалізація конфіскованого або зверненого в дохід держави судом майна здійснюється у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Відшкодування витрат, пов'язаних із транспортуванням, зберіганням, експертною оцінкою, сертифікацією конфіскованого або зверненого в дохід держави судом майна, здійснюється за рахунок бюджетних призначень уповноважених органів державної влади в порядку, встановленому Міністерством фінансів України.

Керівники установ, відповідальні посадові, службові особи, які здійснюють облік, розпорядження, зберігання та реалізацію конфіскованого або зверненого в дохід держави судом майна, при здійсненні таких повноважень несуть відповідальність за вчинені дії або бездіяльність відповідно до законодавства.

7) Повернення за рішенням суду конфіскованої (вилученої) національної та іноземної валюти здійснюється Державним казначейством України у валюті платежу, яка була зарахована до державного бюджету, або за заявою одержувача у гривневому еквіваленті за офіційним обмінним курсом Національного банку України відповідно до законодавства.

8) Рішення суду, що передбачають списання коштів за видатками, бюджетні призначення щодо яких не визначені законом про Державний

бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), підлягають оскарженню органами державної влади (органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування) в апеляційному, касаційному порядку.

Списання коштів державного бюджету (місцевих бюджетів) на виконання рішень судів здійснюється з часу встановлення щодо таких видатків бюджетних призначень у законі про Державний бюджет України (рішенні про місцевий бюджет) або у змінах до них.

9) Кошти, відшкодовані державою з державного бюджету (Автономною Республікою Крим, органами місцевого самоврядування — з місцевих бюджетів) згідно з цим пунктом, вважаються збитками державного бюджету (місцевих бюджетів). За поданням Державного казначейства України органи прокуратури звертаються в інтересах держави до суду з позовами про відшкодування збитків, завданих державному бюджету (місцевим бюджетам).

10) Посадові та службові особи органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування), дії яких завдали збитків, які відшкодовані з бюджету, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно з законом.

У разі встановлення в діях посадової, службової особи органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування) складу злочину за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили, лише до такої особи може бути висуноto вимоги фізичних і юридичних осіб щодо відшкодування упущеної майнової вигоди та моральної шкоди у встановленому порядку.

У разі встановлення в діях посадової, службової особи органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування) складу злочину за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили, органи державної влади (органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування) в установленому законодавством порядку реалізовують право зворотної вимоги (регресу) до цієї особи щодо відшкодування збитків, завданих державному бюджету (місцевим бюджетам), у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інше не встановлено законодавством.

Органи державної влади (органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування) після виконання рішень суду про стягнення коштів із рахунків, на яких обліковуються кошти державного бюджету (місцевих бюджетів), у випадках, визначених цим пунктом, проводять службове розслідування щодо причетних посадових, службових осіб цих органів, якщо рішенням суду не встановлено в діях посадових, службових осіб складу злочину.

За результатами службового розслідування органи державної влади (органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування) та органи прокуратури за поданням відповідних матеріалів органами Державного казначейства України у місячний строк можуть звернутися до суду з позовною заявою про відшкодування збитків, завданих державному бюджету (місцевим бюджетам), з пред'явленням зворотної вимоги (регресу) у розмірі виплаченого відшкодування до посадових, службових осіб цих органів, винних у завданні збитків (крім відшкодування виплат, пов'язаних із трудовими відносинами та відшкодуванням моральної шкоди).

Якщо збитки, завдані державному бюджету (місцевому бюджету), є результатом спільних дій або бездіяльності кількох посадових та службових осіб, що призвели до завдання шкоди фізичним чи юридичним особам, такі посадові та службові особи несуть солідарну відповідальність згідно з Цивільним кодексом України та іншими законодавчими актами України.

Стаття 26. Контроль та аудит у бюджетному процесі

1. Контроль за дотриманням бюджетного законодавства спрямований на забезпечення ефективного і результативного управління бюджетними коштами та здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу його учасниками відповідно до цього Кодексу та іншого законодавства, а також забезпечує:

1) оцінку управління бюджетними коштами (включаючи проведення державного фінансового аудиту);

2) правильність ведення бухгалтерського обліку та достовірність фінансової і бюджетної звітності;

3) досягнення економії бюджетних коштів, їх цільового використання, ефективності і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів шляхом прийняття обґрунтованих управлінських рішень;

4) проведення аналізу та оцінки стану фінансової і господарської діяльності розпорядників бюджетних коштів;

5) запобігання порушенням бюджетного законодавства та забезпечення інтересів держави у процесі управління об'єктами державної власності;

6) обґрунтованість планування надходжень і витрат бюджету.

2. Контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням здійснює Рахункова палата. Діяльність центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства (у межах їх повноважень, встановлених цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами), спрямовується, координується та контролюється Кабінетом Міністрів України.

3. Розпорядники бюджетних коштів в особі їх керівників організовують внутрішній контроль і внутрішній аудит та забезпечують їх здійснення у своїх закладах та у підвідомчих бюджетних установах.
Внутрішнім контролем є комплекс заходів, що застосовуються керівником для забезпечення дотримання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності бюджетної установи та її підвідомчих установ.
Внутрішнім аудитом є діяльність підрозділу внутрішнього аудиту в бюджетній установі, спрямована на удосконалення системи управління, запобігання фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності бюджетної установи та підвідомчих їй бюджетних установ, поліпшення внутрішнього контролю.
Основні засади здійснення внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту та порядок утворення підрозділів внутрішнього аудиту визначаються Кабінетом Міністрів України.

У сучасних умовах для забезпечення належного управління державними фінансами вже недостатньо лише дотримуватися законів, необхідно досягати мети у найбільш економний, ефективний та результативний спосіб. В європейському розумінні державний внутрішній фінансовий контроль має забезпечити належне управління державними фінансами і розглядається як сукупність трьох складових: внутрішнього контролю, внутрішнього аудиту та їх гармонізації.

Контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням здійснює Рахункова палата. Діяльність центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства (у межах їхніх повноважень, встановлених цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами), спрямовується, координується та контролюється Кабінетом Міністрів України.

Ст. 26 Кодексу чітко визначає обов'язковість запровадження в органах державного сектору базових компонентів європейської моделі державного внутрішнього фінансового контролю — внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту. При цьому персональну відповідальність за запровадження та ефективне функціонування цих компонентів покладено на керівників усіх рівнів — від головного розпорядника (міністра, голови органу тощо) до розпорядників нижчого рівня та навіть керівників окремих підрозділів в установі.

Внутрішній контроль — це комплекс дій, правил та заходів, запроваджених керівництвом суб'єкта господарювання державного сектору економіки, що постійно застосовуються в ході діяльності організації з метою забезпечення впевненості у досягненні нею таких загальних цілей:

— результативності діяльності, економності та ефективності використання ресурсів;

— відповідності чинним законам, іншим нормативно-правовим та регулюючим актам, політиці та процедурам;

— незалежності та надійності інформації, рахунків та даних;

— захисту активів від втрат, зокрема тих, які виникли через зловживання, неврегульованість чи корупцію.

Поняття економності операцій полягає у тому, що будь-які операції не мають спричиняти зайвих витрат. Вартість придбання потрібної кількості ресурсів (товарів, робіт, послуг) належної якості, що поставляються у необхідні час та місце, та обсяги їх витрачання мають бути найменшими.

Поняття ефективності полягає у тому, що для досягнення визначеної кількості та якості очікуваних результатів організація витрачає мінімум ресурсів або ж при витраті заздалегідь визначеної фіксованої кількості та якості ресурсів досягається максимальний результат.

Поняття результативності полягає у повноті досягнення визначеної мети діяльності організації та виконання поставлених завдань.

Внутрішній контроль — не разова подія, а постійний управлінський процес, який охоплює всі операції кожної структурної одиниці організації. При цьому, внутрішній контроль має забезпечувати визначення й аналіз ризиків діяльності організації з метою запобігання їм чи обмеження. Тобто не можна ототожнювати внутрішній контроль із контрольно-ревізійною роботою. Внутрішня контрольно-ревізійна робота є лише незначною складовою частиною системи внутрішнього контролю.

Кожен працівник повинен розуміти важливість та підтримувати функціонування внутрішнього контролю, знати свої обов'язки та повноваження у здійсненні такого контролю. Відповідальним за належну організацію та ефективність внутрішнього контролю є керівник організації.

Внутрішній контроль складається із п'яти взаємопов'язаних компонентів: середовище контролю, оцінка ризиків, контролююча (управлінська) діяльність, інформаційне забезпечення, моніторинг. *Середовище контролю* — це наявні в організації процеси, операції та розподіл повноважень щодо їх виконання, спрямовані на забезпечення реалізації законодавчо закріплених за організацією функцій. Середовище контролю має забезпечувати в організації структурованість та дисциплінованість. *Оцінка ризиків* — це процес визначення (ідентифікації) й аналізу ризиків діяльності організації, розробка та запровадження контрольних процедур з метою запобігання ризикам чи їх обмеження (управління ризиками). Ідентифікація ризиків здійснюється з метою визначення найбільш ризикових сфер діяльності, зосередження наявних ресурсів для управління

найбільш істотними з них, встановлення відповідальних працівників за управління ризиками у відповідних сферах. Ідентифікація ризиків має бути постійним процесом, що здійснюється з урахуванням змін у економічному та нормативно-правовому середовищі. Аналіз ризиків передбачає визначення істотності впливу ідентифікованих ризиків на діяльність організації, їх наслідки та ймовірність виникнення. Однією з основних цілей проведення аналізу ризиків є інформування керівництва щодо ризикових сфер, у яких мають бути вжиті заходи для запобігання чи обмеження таких ризиків, а також визначення пріоритетності таких заходів. Управління ризиками — це комплекс заходів з передання, прийняття або запобігання (обмеження) ідентифікованих та проаналізованих ризиків. *Контролююча (управлінська) діяльність* — це сукупність запроваджених в організації дій, регламентів та процедур для управління ризиками, повноти досягнення мети діяльності організації та виконання покладених завдань.

Контрольні процедури мають постійно функціонувати на всіх рівнях управління.

Контрольні процедури мають включати:

— авторизацію та підтвердження;
— розподіл обов'язків та повноважень;
— контроль за доступом до ресурсів та їх обліком;
— контроль за достовірністю проведених операцій;
— звірку облікових даних із фактичними;
— оцінку загальних результатів діяльності організації;
— оцінку окремих операцій, процесів та видів діяльності;
— нагляд.

Контрольні процедури слід періодично оцінювати на предмет результативності та у разі необхідності — переглядати.

Інформаційне забезпечення — це система збору, документування, передання інформації та користування нею для прийняття управлінських рішень. Керівництво та працівники організації для прийняття рішень, належного здійснення операцій та контролю за ними повинні мати повну, своєчасну, достовірну та доступну інформацію фінансового і не фінансового характеру як про зовнішні, так і про внутрішні події. Для забезпечення отримання такої інформації потрібно, щоб усі операції, важливі події та процедури контролю були повно, своєчасно та достовірно задокументовані.

Моніторинг — це постійний процес проведення оцінки якості функціонування системи внутрішнього контролю у часі. Інформацію про недоліки функціонування внутрішнього контролю слід надавати керівництву відповідного рівня. Моніторинг має забезпечити адекватне та

невідкладне запровадження рекомендацій і пропозицій для усунення наявних та запобігання можливим недолікам системи внутрішнього контролю.

Внутрішній аудит — це діяльність із надання незалежних та об'єктивних гарантій і консультацій, спрямованих на удосконалення діяльності організації. Внутрішній аудит допомагає керівнику в досягненні поставленої перед організацією мети, використовуючи систематизований і послідовний підхід до оцінки та підвищення ефективності системи внутрішнього контролю. Реалізація такої діяльності передбачає створення в кожному органі державного сектору функціонально незалежного підрозділу внутрішнього аудиту.

Підрозділ внутрішнього аудиту в жодному разі не можна ототожнювати з відомчим контрольно-ревізійним підрозділом, більше того, неприпустимим є поєднання цих функцій в одному структурному підрозділі. У внутрішнього аудиту інша природа, цілі та завдання, ніж у ревізії. Внутрішній аудит допомагає керівнику здійснювати управління, але не може і не мусить заміщувати управлінців і керівників — він не може замінити собою систему внутрішнього контролю.

Кабінет Міністрів України визначає основні засади здійснення внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту, а також порядок утворення підрозділів внутрішнього аудиту. Основною метою діяльності підрозділу внутрішнього аудиту в органах державного і комунального секторів є забезпечення керівника організації гарантіями адекватності та результативності системи внутрішнього контролю.

Для досягнення цієї мети працівники підрозділу внутрішнього аудиту повинні:

— розуміти діяльність організації, аналізувати систему внутрішнього контролю, запровадити стратегічне, річне та періодичне планування аудиту;

— виявляти та оцінювати контрольні заходи у найбільш економний та ефективний спосіб;

— відображати в аудиторських звітах знахідки, висновки та, за можливості, рекомендації з удосконалення;

— відображати судження (думку) про надійність заходів контролю для загальної системи, функції чи локальної системи/підсистеми, що досліджується;

— забезпечувати гарантії, які базуватимуться на оцінці системи внутрішнього контролю в організації в цілому.

Нововведення 26-ї статті Кодексу стосуються не тільки головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня. Фактично вимоги ст. 26 закладають законодавче підґрунтя для побудови нової моделі державного внутрішнього фінансового контролю в

Україні, а перебудова системи управління державними фінансами передбачена в усіх вітчизняних органах державного і комунального сектору, до яких згідно з вимогами Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю, затвердженої розпорядженням Уряду від 24.05.2005 №158-р зі змінами та доповненнями, належать:

— міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інші розпорядники бюджетних коштів;

— державні й комунальні підприємства, установи та організації;

— акціонерні, холдингові компанії, інші суб'єкти господарювання, у статутному фонді яких частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі або органам місцевого самоврядування право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів;

— державні цільові фонди;

— інші підприємства, установи та організації, які отримують бюджетні кошти, кредити, залучені державою або під державні гарантії, чи міжнародну технічну допомогу, використовують кошти, що залишаються у їх розпорядженні у разі надання їм податкових пільг, державне чи комунальне майно (далі — державні фінанси) лише під час провадження ними діяльності з використання державних фінансів.

Стаття 27. **Подання і розгляд законопроектів, що впливають на показники бюджету, та введення в дію таких законів**

1. До законопроекту, прийняття якого призведе до зміни показників бюджету в поточному бюджетному періоді, суб'єкт права законодавчої ініціативи зобов'язаний додати фінансово-економічне обґрунтування (включаючи відповідні розрахунки). Якщо такі зміни показників бюджету передбачають зменшення надходжень бюджету та/або збільшення витрат бюджету, до законопроекту подаються пропозиції змін до законодавчих актів України щодо скорочення витрат бюджету та/або джерел додаткових надходжень бюджету для досягнення збалансованості бюджету.

2. Кожен законопроект, внесений до Верховної Ради України, протягом п'яти днів направляється до Кабінету Міністрів України для здійснення експертизи щодо його впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини.

Кабінет Міністрів України у двотижневий строк з дня отримання законопроекту подає до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету експертний висновок, підготовлений Міністерством фінансів України за участю інших заінтересованих центральних органів виконавчої влади. Експертний висновок до законопроекту має містити інформацію щодо повноти та достовірності даних, викладених у фінансово-економічному обґрунтуванні, впливу законопроекту на показники бюджету (з обов'язковим визначенням

вартісної величини такого впливу), можливостей фінансового забезпечення у відповідному бюджетному періоді, відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини, та пропозиції щодо його розгляду.

3. Закони України або їх окремі положення, які впливають на показники бюджету (зменшують надходження бюджету та/або збільшують витрати бюджету) і приймаються після 15 липня року, що передує плановому, вводяться в дію не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим.

4. Розгляд проекту закону про Державний бюджет України та проектів законів про внесення змін до закону про Державний бюджет України відбувається за спеціальною процедурою, визначеною Регламентом Верховної Ради України.

Важливим етапом бюджетного процесу є подання і розгляд законопроектів, які впливають на показники бюджету, а також введення в дію таких законів. Такі законопроекти, у разі їх прийняття, можуть впливати на обсяг дохідної чи видаткової частини Державного бюджету України. Тому потрібне обрахування масштабів впливу таких законопроектів, визначення можливостей їх застосування у практичній діяльності. Зміни в законодавстві можуть викликати як збільшення дохідної чи зменшення видаткової частин бюджету, так і навпаки — зменшення надходжень доходів та збільшення обсягу видатків.

Тому в законодавчому порядку визначено, що кожен такий законопроект, внесений до Верховної Ради України, повинен пройти відповідну експертизу. Встановлено, що внесені до Верховної Ради України законопроекти протягом п'яти днів направляються до Кабінету Міністрів України для здійснення експертизи щодо їх впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини.

Кабінет Міністрів України у двотижневий термін із дня отримання законопроекту подає до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету експертний висновок, підготовлений Міністерством фінансів України за участю інших заінтересованих центральних органів виконавчої влади. Експертний висновок до законопроекту має містити інформацію щодо повноти та достовірності даних, викладених у фінансово-економічному обґрунтуванні, впливу законопроекту на показники бюджету (з обов'язковим визначенням вартісної величини такого впливу), можливостей фінансового забезпечення у відповідному бюджетному періоді, відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини, та пропозиції щодо його розгляду.

Закони України або їх окремі положення, які впливають на показники бюджету (зменшують надходження бюджету та/або збільшують витрати бюджету) і приймаються після 15 липня року, що передує плановому, вводяться в дію не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим.

Спеціальну процедуру, за якою відбувається розгляд проекту закону про Державний бюджет України та проектів законів про внесення змін до закону про Державний бюджет України, визначено Регламентом Верховної Ради України (ст. 39 Кодексу).

Стаття 28. **Доступність інформації про бюджет**

1. Інформація про бюджет оприлюднюється відповідно до вимог, визначених цим Кодексом.

Міністерство фінансів України забезпечує оприлюднення:

1) проекту закону про Державний бюджет України;

2) закону про Державний бюджет України з додатками, які є його невід'ємною частиною;

3) інформації про виконання Державного бюджету України за підсумками місяця, кварталу та року;

4) інформації про виконання зведеного бюджету України;

5) іншої інформації про виконання Державного бюджету України.

Звітність про виконання Державного бюджету України подається у порядку, визначеному ст.ст. 59—61 Кодексу. При цьому квартальна та річна звітність про виконання Державного бюджету України розміщується на офіційному сайті Державного казначейства України.

2. Проект закону про Державний бюджет України підлягає обов'язковій публікації в газеті «Урядовий кур'єр» не пізніше ніж через сім днів після його подання Верховній Раді України.

3. Інформація про виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів має містити показники відповідного бюджету за загальним та спеціальним фондами про доходи (деталізовано за видами доходів, які забезпечують надходження не менше 3 відсотків загального обсягу доходів відповідного бюджету) та про видатки і кредитування (деталізовано за групами функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету). Такі показники наводяться порівняно з аналогічними показниками за відповідний період попереднього бюджетного періоду із зазначенням динаміки їх зміни.

4. Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування забезпечують публікацію інформації про місцеві бюджети, в тому числі рішень про місцевий бюджет та квартальних звітів про їх виконання. Рішення про місцевий бюджет має бути оприлюднене не пізніше ніж через десять днів із дня його прийняття у газетах, визначених Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідними місцевими радами.

5. Інформація про виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів (крім бюджетів сіл і селищ) підлягає обов'язковій публікації не пізніше 1 березня року, що настає за роком звіту: Державного бюджету України — в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр»; місцевих бюджетів — у газетах, визначених Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідними місцевими радами.

Міністерство фінансів України до 20 березня року, що настає за звітним, здійснює публічне представлення звіту про виконання Державного бюджету України за попередній бюджетний період, в якому беруть участь уповноважені представники Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, Рахункової палати. Інформація про час і місце публічного представлення публікується разом зі звітом про виконання Державного бюджету України.

Головні розпорядники коштів державного бюджету до 15 березня року, що настає за звітним, здійснюють публічне представлення та публікацію інформації про бюджет за бюджетними програмами та показниками, бюджетні призначення щодо яких визначені їм законом про Державний бюджет України, відповідно до вимог та за формою, встановленими Міністерством фінансів України.

Представлена інформація за кожною бюджетною програмою має містити відомості про результативні показники її виконання (у разі складання паспорту бюджетної програми відповідно до встановлених вимог).

Разом з інформацією про бюджет головні розпорядники бюджетних коштів публікують оголошення про час та місце проведення публічного представлення такої інформації.

Публічне представлення інформації про виконання місцевих бюджетів (крім бюджетів сіл і селищ) відповідно до показників, бюджетні призначення щодо яких затверджені рішенням про місцевий бюджет, здійснюється до 20 березня року, що настає за звітним. Інформація про час і місце публічного представлення такої інформації публікується разом з інформацією про виконання відповідних бюджетів.

Публічне представлення інформації про виконання бюджету села, селища здійснюється у порядку, визначеному відповідною місцевою радою.

Одним із принципів побудови бюджетної системи України є принцип публічності та прозорості. Реалізація його вимагає, щоб інформація про бюджет була оприлюднена. Це забезпечується шляхом публікації документів, пов'язаних зі складанням проекту бюджету, його затвердженням та виконанням.

Проект закону про Державний бюджет України підлягає обов'язковій публікації в газеті «Урядовий кур'єр» не пізніше ніж через **сім днів** після його подання Верховній Раді України. Таке опублікування дає можливість неурядовим структурам, громадським організаціям, окремим громадянам вчасно ознайомитися з напрямами бюджетної політики на наступний бюджетний рік та висловити свої пропозиції і побажання. Після прийняття закону про Державний бюджет України, він підлягає опублікуванню з усіма додатками, що є його невід'ємною частиною.

Інформація про виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів має містити показники відповідного бюджету за загальним та спеціальним фондами про доходи (деталізовано за видами доходів, які

забезпечують надходження не менше 3 відсотків загального обсягу доходів відповідного бюджету) та про видатки і кредитування (деталізовано за групами функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету). Такі показники наводяться порівняно з аналогічними показниками за відповідний період попереднього бюджетного періоду із зазначенням динаміки їх зміни.

Рішення про місцевий бюджет має бути оприлюднене не пізніше ніж через десять днів із дня його прийняття у газетах, визначених Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідними місцевими радами. Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування забезпечують публікацію інформації про місцеві бюджети, зокрема і рішень про місцевий бюджет та квартальних звітів про їх виконання.

Інформація про виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів (крім бюджетів сіл і селищ) підлягає обов'язковій публікації не пізніше 1 березня року, що настає за роком звіту: Державного бюджету України — в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр»; місцевих бюджетів — у газетах, визначених Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідними місцевими радами. По суті, це оприлюднення попередніх показників, оскільки річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України подається Урядом до 1 травня року, наступного за звітним.

Міністерство фінансів України до 20 березня року, що настає за звітним, здійснює публічне представлення звіту про виконання Державного бюджету України за попередній бюджетний період, в якому беруть участь уповноважені представники Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, Рахункової палати. Інформація про час і місце публічного представлення публікується разом зі звітом про виконання Державного бюджету України.

Головні розпорядники коштів Державного бюджету України здійснюють публічне представлення та публікацію інформації про бюджет за бюджетними програмами та показниками, бюджетні призначення щодо яких визначені їм законом про Державний бюджет України, відповідно до вимог та за формою, встановленими Міністерством фінансів України до 15 березня року, що настає за звітним. Представлена інформація за кожною бюджетною програмою повинна містити відомості про результативні показники її виконання (у разі складання паспорту бюджетної програми відповідно до встановлених вимог). Разом з інформацією про бюджет головні розпорядники бюджетних коштів публікують оголошення про час та місце проведення публічного представлення такої інформації.

Здійснення публічного контролю за виконанням бюджету забезпечується шляхом оприлюднення інформації про щомісячне, щоквартальне та річне виконання Державного бюджету України, місцевих бюджетів у засобах масової інформації. Крім того, Міністерство фінансів України забезпечує публічність інформації про підсумки виконання зведеного бюджету країни.

Публічне представлення інформації про виконання місцевих бюджетів (крім бюджетів сіл і селищ) відповідно до показників, бюджетні призначення щодо яких затверджені рішенням про місцевий бюджет, здійснюється до 20 березня року, що настає за звітним. Інформація про час і місце публічного представлення такої інформації публікується разом з інформацією про виконання відповідних бюджетів. Публічне представлення інформації про виконання бюджету села, селища здійснюється у порядку, визначеному відповідною місцевою радою.

Звітність про виконання Державного бюджету України подається у порядку, визначеному ст. 59-61 цього Кодексу. При цьому квартальна та річна звітність про виконання Державного бюджету України розміщується на офіційному сайті Державного казначейства України.

Зведення, складання та подання звітності про виконання Державного бюджету України здійснюються Державним казначейством України, яке забезпечує достовірність інформації про виконання Державного бюджету України. Місячний звіт про виконання Державного бюджету України подається Державним казначейством України Верховній Раді України, Президенту України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України не пізніше 15 числа місяця, наступного за звітним. Квартальний звіт про виконання Державного бюджету України подається Державним казначейством України Верховній Раді України, Президенту України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України не пізніше 35 днів після закінчення звітного кварталу.

Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України подається Кабінетом Міністрів України Верховній Раді України, Президенту України та Рахунковій палаті не пізніше 1 травня року, наступного за звітним.

УЗАГАЛЬНЕНИЙ КОМЕНТАР ДО РОЗДІЛУ II

ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ

Успішне функціонування економіки будь-якої країни тісно пов'язане з оптимальним забезпеченням формування та виконання бюджету. Від якісного здійснення бюджетного процесу залежить дієвість бюджетної політики, яка повинна позитивно впливати на економічну та фінансову стабільність держави, її соціальний рівень життя.

Бюджетний процес не обмежується лише підготовкою закону про асигнування коштів за групами статей видатків бюджетів. Це постійний процес визначення пріоритетів держави, її завдань та функцій на певному етапі, розробки відповідних цільових програм, визначення управлінських стратегій, оцінки ефективності використання коштів, контролю за дотриманням законодавства та виконанням бюджетних повноважень, за повнотою надходжень коштів до Державного бюджету України, головними розпорядниками бюджетних коштів та розпорядниками нижчого рівня, за своєчасним поверненням до бюджету коштів, що надані за операціями з кредитування бюджету, кредитів (позик) отриманих державою, за ефективністю та цілеспрямованістю бюджетних коштів.

Це значна, причому постійна, аналітична та дослідницька робота на основі глибокого, об'єктивного, всебічного вивчення якісних структурних зрушень в економіці, динаміки, тенденцій, причинно-наслідкових зв'язків стану та перспектив змін усіх макропоказників, без урахування яких неможливий бюджетний процес, у тому числі визначення прогнозних монетарних показників, а отже, — прийняття основних показників бюджетної політики, складання проекту державного бюджету і його успішного виконання.

Удосконалення бюджетного процесу залишається досить актуальним завданням, його виконання дозволить успішно впроваджувати стратегічні цілі держави щодо економічного та соціального розвитку. Відповідно до цього потребує поліпшення кожна зі стадій бюджетного процесу.

Усі суб'єкти, причетні до бюджетного процесу, — особливо до його складання, розгляду і затвердження, — повинні розуміти, що це не фінансовий план певної коаліції чи партії, а фінансовий план держави й українського народу. Тому на процес його формування і виконання, на дотримання строків розробки та прийняття, на показники доходної і видаткової частин не повинні впливати ні вибори — президента, до Верховної Ради чи місцевих органів влади, — чи яка партія або політична сила працює в законодавчій чи виконавчій структурі, у Нацбанку, Мінфіні, Рахунковій палаті, КРУ, Державному казначействі, інших фінансових органах. Усі повинні бути професіоналами, працювати як незалежні державні фінансові органи, які володіють фактами, реаліями економічної, фінансової ситуації як на державному, так і на місцевому рівнях. Тому кожна цифра в бюджеті має бути обгрунтованою, відповідати рівню економічного розвитку країни. Сам факт формування бюджету, який із кожним наступним роком стає все складнішим і напруженішим, — красномовний симптом недосконалості бюджетного процесу та механізмів його реалізації.

Важливими складовими державного бюджету є його доходи та видатки. У доходах відображається податкова політика держави, у видатках — пріоритетні напрями вкладання коштів. Визначення джерел доходів бюджету є ключовим елементом бюджетної політики, оскільки точність та правильність визначення джерел надходжень сприяє повноті та своєчасності фінансування видатків на забезпечення завдань та функцій, які покладені на органи державної та місцевої влади. Під час кризи фінансові можливості країни обмежені, тому потреби суспільства не відповідають обсягам наданих коштів. Видатки бюджету в повному та всебічному обсязі визначають роль, яку вони відіграють і яке місце посідають у процесах суспільного відтворення, а також — у чому їхнє соціальне призначення. За таких умов важлива роль відводиться кредитуванню бюджету.

Мета коментаря цього напряму Бюджетного кодексу України — розкриття основних ключових положень, які регламентують склад доходів, видатків та кредитування бюджету країни, питання організації та здійснення порядку складання його проекту, розгляду і затвердження, а також внесення змін до закону про Державний бюджет України, узгодивши їх із низкою нормативно-правових актів, які регулюють відповідні відносини у фінансовій сфері (у тому числі бюджетній) при здійсненні економічної, соціальної, фінансової політики з урахуванням певного зарубіжного досвіду.

Призначення коментаря: трактування й аналіз у доступній формі конкретних статей, їх пунктів і підпунктів з метою уникнення неоднозначного розуміння всіма суб'єктами бюджетного процесу особливостей фінансово-правових норм, правовідносин матеріального і процесуального рівнів, які

чітко визначають склад доходів, видатків та кредитування державного бюджету, а також — для забезпечення належного процесу складання, розгляду, затвердження та внесення змін до закону про Державний бюджет України.

Основними завданнями коментаря є:

— тлумачення норм статей, роз'яснення найважливіших положень, у тому числі в поєднанні з іншими нормативно-правовими актами, з метою усунення та недопущення можливих суперечностей між ними;

— здійснення комплексного науково-теоретичного та практичного аналізу положень Бюджетного кодексу України із використанням конкретних виробничих прикладів;

— допомога учасникам бюджетних правовідносин і працівникам фінансових органів, усім, хто цікавиться питаннями фінансового та бюджетного права, у кращому розумінні положень даного напряму Бюджетного кодексу з використанням ілюстративного матеріалу;

— обґрунтування практичної спрямованості, соціального та фінансово-економічного значення норм і положень даного напряму Бюджетного кодексу.

Основні новації глави 5

У статті 29 подано детальний перелік джерел доходів загального фонду Державного бюджету України. Установлено, що склад доходів спеціального фонду визначається законом про Державний бюджет України. Крім цього, передбачено, що цей закон у виняткових випадках може відносити на відповідний бюджетний період окремі види доходів загального фонду Державного бюджету (або їх частину) до спеціального фонду.

Змінено назву ст. 30 попередньої редакції Бюджетного кодексу «Склад видатків Державного бюджету України» на нову назву — «Склад видатків та кредитування Державного бюджету України». У новій редакції цієї статті міститься новий, основний, термін «кредитування Державного бюджету».

Інноваційність такого введення полягає у наданні коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, унаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з нього) та операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету). До кредитів з бюджету також належать бюджетні позички і фінансова допомога на поворотній основі.

У новій редакції відображено джерела формування загального фонду Державного бюджету у частині кредитування, а саме:

1) надходження внаслідок стягнення простроченої заборгованості перед державою за кредитами (позиками), залученими державою або під

державні гарантії, кредитами з державного бюджету, якщо інше не встановлено Законом про Державний бюджет України;

2) повернення кредитів, наданих з державного бюджету, які не мають цільового призначення;

3) повернення кредитів до бюджету, наданих для реалізації інвестиційних програм (проектів) за рахунок кредитів (позик), залучених державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій.

Джерела формування спеціального фонду бюджету у частині кредитування визначаються Законом про Державний бюджет України.

У новій редакції Бюджетного кодексу в статті 31 «Таємні видатки» з ч. 3 (Контроль за проведенням таємних видатків здійснюється Рахунковою палатою та Міністерством фінансів України) вилучено норму визначення порядку контролю за проведенням таємних видатків Верховною Радою України.

Інноваційною є норма ч. 5 «Звіти про проведені таємні видатки розглядаються Верховною Радою України на закритому пленарному засіданні», що розширює повноваження Верховної Ради України.

Основні новації глав 6, 7, 9

Згідно зі ст. 32 основні організаційно-методичні засади бюджетного планування використовуються Міністерством фінансів України не тільки для підготовки бюджетних запитів, а й для розробки проекту бюджету та його прогнозу на наступні за плановим два бюджетні періоди. Для визначення загального рівня доходів, видатків і кредитування бюджету використовуються основні прогнозні макропоказники економічного і соціального розвитку країни на плановий і наступні періоди, а також індикативні прогнозні показники на наступні за плановим два бюджетні періоди.

У статті 33 визначено, що Національний банк України подає до Верховної Ради та Кабінету Міністрів не проект Основних засад грошово-кредитної політики на наступний бюджетний період (до 1 квітня), а прогнозні монетарні показники на наступний рік до 15 березня року, що передує плановому. Проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період повинен ґрунтуватися на прогнозних і програмних документах економічного й соціального розвитку та, крім інших прогнозних макропоказників, має містити індекс цін виробників, офіційний обмінний курс гривні у середньому за рік та (на кінець року) пріоритетні завдання податкової політики, реалізацію пріоритетних державних (цільових) програм, взаємовідносини державного бюджету з місцевими бюджетами, включаючи обґрунтування питомої ваги місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України.

Відповідно до ст. 35, головні розпорядники бюджетних коштів забезпечують складання бюджетних запитів для подальшого подання Міністерству фінансів України, і повинні враховувати інформацію звітів про виконання паспортів бюджетних програм та висновки про результати контрольних заходів, проведених органами, уповноваженими на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Міністр фінансів України, приймаючи рішення про включення бюджетного запиту до проекту Державного бюджету України, перед поданням його на розгляд Кабінету Міністрів України враховує також інформацію звітів про виконання паспортів бюджетних програм та висновків про результати цих контрольних заходів, проведених зазначеними органами.

Кабінет Міністрів України, прийнявши постанову про схвалення проекту закону про Державний бюджет України, подає його разом із відповідними матеріалами не тільки до Верховної Ради України, а й Президенту України (не пізніше 15 вересня року, що передує плановому).

Відповідно до ст. 38, пояснювальна записка до проекту закону про Державний бюджет України має містити інформацію не тільки про обсяги видатків, а й кредитування за бюджетною класифікацією (функціональною, відомчою і програмною класифікацією видатків та кредитування бюджету, економічною класифікацією видатків бюджету); інформацію про мету, завдання та очікувані результати (яких кожен головний розпорядник коштів державного бюджету передбачає досягти при виконанні програм) за формою, визначеною Міністерством фінансів України; обґрунтування розрахунку вартісної величини прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для основних соціальних і демографічних груп населення; розрахунки обсягу компенсації за рахунок коштів державного бюджету втрат суб'єктів господарювання внаслідок прийняття Кабінетом Міністрів України, іншими центральними органами виконавчої влади рішень щодо регулювання цін і тарифів на окремі види продукції, товарів і послуг.

Якщо головні розпорядники коштів державного бюджету виконують державні цільові програми, то до загального переліку матеріалів подаються переліки цих державних цільових програм та загальний обсяг коштів за ними.

План державних запозичень на наступний бюджетний період має включати перелік кредитів (позик) із зазначенням кредиторів, видів, мети, назви валюти, строку і відсоткової ставки державних запозичень, а також стану укладання кредитних договорів.

На відміну від попереднього Кодексу, до загального переліку матеріалів, які подаються разом з проектом закону про Державний бюджет

України, включено: прогноз Державного бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди; інформацію щодо врахування пропозицій Ради національної безпеки і оборони України до Проекту закону про Державний бюджет України по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України (з вмотивованим обґрунтуванням); інформацію про залучення довгострокових (понад 1 рік) кредитів (позик), надання гарантій, набуття прав поручителя за такими зобов'язаннями державними підприємствами, у тому числі господарськими товариствами, у статутному фонді яких державі належить 50 та більше відсотків акцій (часток, паїв).

Згідно зі ст. 39 розгляд і затвердження Державного бюджету України відбувається у Верховній Раді України за спеціальною процедурою, яка визначається Регламентом Верховної Ради України.

Новизною цієї редакції бюджетного кодексу є чітке визначення предмету регулювання закону про Державний бюджет України, до якого включають загальну суму кредитування державного бюджету, граничний обсяг надання державних гарантій, фінансування державного бюджету за бюджетною класифікацією, бюджетні призначення головним розпорядникам коштів з обов'язковим виділенням видатків споживання та видатків розвитку, включаючи розподіл видатків на централізовані заходи між адміністративно-територіальними одиницями, розмір прожиткового мінімуму, перелік кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій.

У разі, якщо закон про Державний бюджет України несвоєчасно набере чинності:

— державні запозичення можуть здійснюватися в обсягах, що не перевищують витрати на погашення державного боргу у відповідний період, а державні гарантії не надаються;

— діють норми закону про Державний бюджет України на попередній бюджетний період, крім норм, якими визначені загальні показники державного бюджету, бюджетні призначення головним розпорядникам коштів державного бюджету і обсяги трансфертів між державним та місцевими бюджетами;

— соціальні стандарти та соціальні гарантії, у тому числі прожитковий мінімум, рівень його забезпечення, мінімальна заробітна плата, надання пільг, компенсацій і гарантій населенню у поточному бюджетному періоді застосовуються у розмірах та на умовах, які діяли у грудні попереднього бюджетного періоду;

— перерахування дотацій вирівнювання з державного бюджету місцевим бюджетам та коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, здійснюється відповідно до обсягів, визначених у проекті

закону про Державний бюджет України, поданому Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради.

Як показує аналіз нової редакції Бюджетного кодексу України, він посилює позиції Комітету Верховної Ради з питань бюджету, зокрема: погодження перерозподілу субвенцій до місцевих бюджетів на соціальний захист, підготовка проекту закону про Державний бюджет України здійснюватиметься Кабінетом Міністрів з участю уповноважених представників Верховної Ради з питань бюджету. Також посилюється роль Президента в бюджетному процесі.

Глави 8, 10

За матеріальним змістом бюджет становить централізований грошовий фонд держави, який перебуває у постійному русі: щоденно до нього зараховують надходження і здійснюють операції з витрат. У зв'язку з цим необхідна чітка, налагоджена система управління бюджетним процесом, щоб забезпечити своєчасне й повне надходження коштів за доходами і раціональне та ефективне їх використання.

Під *виконанням бюджету* слід розуміти забезпечення своєчасного і повного надходження запланованих доходів загалом і за кожним джерелом, а також забезпечення своєчасного, повного і безперервного фінансування передбачених бюджетами видатків. Виконання бюджету має на меті забезпечити надходження доходів і фінансування видатків у межах затверджених бюджетів.

Метою положень глави 8 є упорядкування системи організації виконання державного бюджету та модернізації казначейського обслуговування державного сектора у напрямку створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління державними фінансами. Глава визначає економіко-правові засади організації виконання бюджету та казначейського обслуговування державного і місцевих бюджетів.

Метою положень глави 10 є модернізація системи бухгалтерського обліку державного сектора у напрямку створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління державними фінансами. Глава визначає економіко-правові засади організації бухгалтерського обліку, складання і подання звітності в державному секторі та взаємозв'язку повноважень державних органів, які реалізують операції бухгалтерського обліку з державним майном.

Основними новаціями глав 8,10 є:

1) Визнано недійсними договори, за якими розпорядник бюджетних коштів брав зобов'язання без відповідних бюджетних асигнувань або ж із перевищенням наданих йому бюджетних повноважень. Такі зобов'язання

є небюджетними і не підлягають оплаті за рахунок бюджетних коштів. Відшкодування збитків та/або завданої шкоди за такими зобов'язаннями здійснюються в судовому порядку з винних осіб.

2) Унормовано існуючий порядок реєстрації та обліку органами Державного казначейства України бюджетних зобов'язань. При цьому встановлено вимогу щодо обліку бюджетних зобов'язань за визначеними законодавством субсидіями, допомогами, пільгами незалежно від обсягу бюджетних призначень, передбачених на цю мету.

3) Встановлено, що позовна давність на вимоги щодо погашення заборгованості перед бюджетом не поширюється.

4) Заборонено проводити розрахунки з бюджетом у негрошовій формі та заборонено брати нові бюджетні зобов'язання і здійснювати платежі (крім захищених видатків) за наявності простроченої кредиторської заборгованості (із заробітної плати, стипендій, комунальних послуг та енергоносіїв).

5) Єдині вимоги до завдань та функціональних обов'язків бухгалтерських служб, повноважень їх керівника, вимог щодо його професійно-кваліфікаційного рівня, порядку його призначення та звільнення, передбачені ч. 3 ст. 56 Кодексу, сприяють уніфікації цих служб. Це суттєвий крок у реалізації Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007—2015 рр., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 р. №34.

6) Положення про те, що на кінець бюджетного періоду Державне казначейство України зберігає залишки коштів на рахунках спеціального фонду державного бюджету для покриття відповідних витрат у наступному бюджетному періоді з урахуванням їх цільового призначення, значно сприяє запровадженню середньострокового бюджетного планування та розвитку програмно цільового методу бюджетування відповідно до Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2002 р. №538-р.

7) Алгоритм подання звітності про виконання Державного бюджету України повною мірою забезпечує доступність інформації про бюджет на всіх стадіях бюджетного процесу, як того вимагають ст. 95, 97 Конституції України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР.

Розділ II

ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ

Глава 5. ДОХОДИ, ВИДАТКИ ТА КРЕДИТУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Стаття 29. Склад доходів Державного бюджету України

1. До доходів Державного бюджету України включаються доходи бюджету, за винятком тих, що згідно із статтями 64, 66, 69 та 71 цього Кодексу закріплені за місцевими бюджетами.

2. До доходів загального фонду Державного бюджету України належать:

1) податок на прибуток підприємств (крім податку, визначеного пунктом 2 частини першої статті 69 та пунктом 1 частини першої статті 71 цього Кодексу);

2) 50 відсотків збору за спеціальне використання лісових ресурсів державного значення;

3) 50 відсотків збору за спеціальне водокористування (крім збору за спеціальне водокористування місцевого значення);

4) 50 відсотків платежів за користування надрами загальнодержавного значення;

5) збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету (крім частини збору, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);

6) податок на додану вартість (крім податку, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);

7) акцизний збір із вироблених в Україні товарів (крім збору, визначеного у частині першій статті 66 цього Кодексу, та збору, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);

8) акцизний збір із ввезених на територію України товарів (крім збору, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);

9) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності (крім плати за ліцензії, визначеної у частині першій статті 64 та у частинах першій і другій статті 66 цього Кодексу);

10) ввізне мито (крім мита, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);
11) вивізне мито;
12) кошти, отримані за вчинення консульських дій на території України, а також кошти, отримані за вчинення консульських дій за межами України (крім частини коштів, що зараховуються до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);
13) частина чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до державного бюджету (у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України), та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність;
14) кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України «Про Національний банк України»;
15) відрахування коштів, отриманих від проведення державних грошових лотерей;
16) плата за розміщення тимчасово вільних коштів державного бюджету (крім коштів, отриманих вищими та професійно-технічними навчальними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);
17) кошти, отримані закордонними дипломатичними установами України як плата за розміщення належних їм бюджетних коштів на поточних рахунках іноземних банків;
18) рентна плата за нафту, природний газ, газовий конденсат, що видобуваються в Україні;
19) рентна плата за транзитне транспортування природного газу (якщо інше не встановлено законом про Державний бюджет України);
20) рентна плата за транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами;
21) рентна плата за транзитне транспортування аміаку;
22) кошти від санкцій (штрафи, пеня тощо), що застосовуються відповідно до закону (крім штрафів, визначених пунктами 11, 12 і 13 частини першої статті 69 цього Кодексу, та штрафів, що зараховуються до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);
23) виконавчий збір, стягнутий органами державної виконавчої служби (крім частини збору, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);
24) надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим державним майном (крім частини орендної плати за користування майном, що належить бюджетним установам, які утримуються за рахунок державного бюджету, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);
25) державне мито в частині, що відповідно до закону зараховується до державного бюджету;

26) єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України;
27) плата за митне оформлення товарів і транспортних засобів поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для митних органів;
28) концесійні платежі щодо об'єктів державної власності (крім платежів, що зараховуються до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);
29) кошти від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду; скарбів, які є пам'ятками історії та культури; майна, одержаного державою в порядку спадкування чи дарування;
30) відрахування від суми коштів, витрачених на рекламу тютюнових виробів та/або алкогольних напоїв у межах України;
31) збір за видачу спеціальних дозволів на користування надрами та кошти від продажу таких дозволів;
32) плата за виділення номерного ресурсу;
33) плата за державну реєстрацію джерел іонізуючого випромінювання (реєстраційний збір);
34) збір за користування радіочастотним ресурсом України;
35) надходження до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях (крім частини надходжень, що зараховуються до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);
36) кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель забезпечення їх пропозиції конкурсних торгів, які не підлягають поверненню цим учасникам, у випадках, передбачених Законом України «Про здійснення державних закупівель», в частині здійснення закупівель за рахунок коштів державного бюджету;
37) кошти, отримані від учасника переможця процедури закупівлі під час укладання договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню учаснику переможцю, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів державного бюджету;
38) портовий (адміністративний) збір (крім частини збору, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);
39) плата за надання державних гарантій та користування кредитами (позиками), залученими державою;
40) плата за користування кредитом з державного бюджету (крім плати, що зараховується до спеціального фонду згідно із законом про Державний бюджет України);
41) кошти від реалізації дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, отримані державною установою, уповноваженою на здійснення операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням;
42) 80 відсотків коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок державного бюджету, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 відсотків коштів,

отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;
43) 10 відсотків коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної та комунальної власності (крім земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній власності, на яких розташовані об'єкти, що підлягають приватизації); 100 відсотків коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності після розмежування земель державної та комунальної власності (якщо інше не встановлено законом про Державний бюджет України);
44) кошти, отримані від секретаріату ООН, ОБСЄ або іншої регіональної організації за участь українського контингенту Збройних Сил України в миротворчих операціях;
45) кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів;
46) інші доходи, які у встановленому порядку зараховуються до загального фонду державного бюджету.
3. Якщо законом встановлено новий вид доходу державного бюджету, його зарахування до загального фонду визначається законом про Державний бюджет України на період до внесення відповідних змін до цього Кодексу.
4. Склад доходів спеціального фонду Державного бюджету України визначається законом про Державний бюджет України.
5. Закон про Державний бюджет України у виняткових випадках може відносити на відповідний бюджетний період окремі види доходів загального фонду Державного бюджету України (або їх частину), які визначені частиною другою цієї статті, до спеціального фонду Державного бюджету України.

Сукупність безповоротних надходжень, справляння яких передбачається законодавством України, що використовуються для фінансування виконання функцій держави, — це доходи державного бюджету України. До доходів державного бюджету включаються доходи бюджету, — за винятком доходів, закріплених за місцевими бюджетами. Доходи місцевих бюджетів регулюються ст. 64 «Склад доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів», ст. 66 «Склад доходів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних та районних бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів», ст. 68 «Склад доходів та видатків бюджетів районів у містах», ст. 69 «Доходи місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів».

У ст. 29 передбачені доходи, які протягом останніх років визначалися законами про бюджети на відповідні роки доходами державного бюджету. Джерелами надходжень до Державного бюджету є податкові, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансферти.

До податкових надходжень належать:

а) податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, зокрема:

— податок на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності), засновником яких є Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, районні, міські, селищні та сільські ради, що зараховується відповідно до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, селищних та сільських бюджетів;

б) збори за спеціальне використання природних ресурсів, зокрема:

— 50% збору за спеціальне використання лісових ресурсів державного значення. До лісових ресурсів державного значення належить деревина від рубок головного користування і живиця відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №1012 від 6 липня 1998 р. «Про затвердження Порядку справляння збору за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду» зі змінами і доповненнями;

— 50% збору за спеціальне водокористування (крім збору за спеціальне водокористування місцевого значення). Перелік водних ресурсів місцевого значення визначають Міністерство охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України та Державний комітет України по водному господарству і затверджують відповідним наказом щодо переліку річок і водойм, віднесених до водних об'єктів місцевого значення;

— 50% платежів за користування надрами загальнодержавного значення. Віднесення корисних копалин до корисних копалин загальнодержавного значення здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з геологічного вивчення та забезпечення раціонального використання надр (Кодекс України «Про надра» №132/94-ВР від 27.07.1994 р. зі змінами і доповненнями);

— збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету (крім частини збору, що зараховується до спеціального фонду, визначеного Законом про Державний бюджет України).

в) внутрішні податки на товари та послуги, зокрема:

— податок на додану вартість, крім податку, що зараховується до спеціального фонду згідно із Законом про Державний бюджет України;

— акцизний збір із вироблених в Україні товарів крім збору із вироблених в Україні товарів, що сплачується платниками, які зареєстровані в Автономній Республіці Крим, і зараховується до доходів бюджету Автономної Республіки Крим та збору, що зараховується до спеціального

фонду згідно із Законом про Державний бюджет України;

— акцизний збір із ввезених на територію України товарів, крім збору, що зараховується до спеціального фонду згідно із Законом про Державний бюджет України;

— плата за ліцензії на певні види господарської діяльності, крім плати за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних місцевих рад, плати за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, обласними й районними державними адміністраціями;

г) податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, зокрема:

— ввізне мито, крім мита, що зараховується до спеціального фонду згідно із Законом про Державний бюджет України;

— вивізне мито, яким оподатковуються товари та інші предмети під час їх вивезення за межі митної території держави відповідно до ст. 9 Закону України «Про Єдиний митний тариф» №2097-XII від 05.02.1992 р. зі змінами;

— кошти, отримані за вчинення консульських дій на території України, а також кошти, отримані за вчинення консульських дій за межами України, крім частини коштів, що зараховуються до спеціального фонду згідно із Законом про Державний бюджет України.

Неподаткові надходження наступні:

а) доходи від власності та підприємницької діяльності, зокрема:

— частина чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до державного бюджету (у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України), та дивіденди (доход), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність;

— кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України «Про Національний банк України» №679-XIV від 20.05.1999 р.;

— відрахування коштів, отриманих від проведення державних грошових лотерей;

— плата за розміщення тимчасово вільних коштів державного бюджету, крім коштів, отриманих вищими та професійно-технічними навчальними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право;

— рентна плата за нафту, природний газ, газовий конденсат, що видобуваються в Україні; за транзитне транспортування природного газу; за

транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами; за транзитне транспортування аміаку;

— інші надходження;

б) адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу, зокрема:

— виконавчий збір, стягнутий органами державної виконавчої служби, крім частини збору, що зараховується до спеціального фонду згідно із Законом про Державний бюджет України;

— надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим державним майном, крім частини орендної плати за користування майном, що належить бюджетним установам, які утримуються за рахунок коштів державного бюджету, що зараховується до спеціального фонду згідно із Законом про Державний бюджет України;

— державне мито в частині, що відповідно до закону зараховується до державного бюджету. Відповідно до ст. 6 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» №7-93 від 21.01.1993 р., до державного бюджету зараховується державне мито, що справляється з позовних заяв, які подаються до господарського суду, з апеляційних і касаційних скарг на рішення та постанови господарських судів, заяв про їх перегляд за нововиявленими обставинами, а також за придбання вексельних бланків, за дії, пов'язані з видачею охоронних документів (патентів і свідоцтв) на об'єкти інтелектуальної власності, і за дії, пов'язані з підтримкою чинності патентів на сорти рослин, за подання до Кабінету Міністрів України проекту створення промислово-фінансової групи; за дії, що пов'язані із загальногромадянськими закордонними паспортами; державне мито з позовних заяв і заяв кредиторів у справах про банкрутство, що надходять з інших держав та розглядаються відповідними органами України;

— єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України;

— плата за митне оформлення товарів і транспортних засобів поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для митних органів;

в) надходження від штрафів та фінансових санкцій, зокрема:

— кошти від санкцій (штрафи, пеня тощо), що застосовуються відповідно до закону, крім штрафних санкцій за порушення законодавства про патентування; адміністративних штрафів, що накладаються місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевих рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями; штрафних санкцій унаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів із суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів місцевих бюджетів та штрафів,

що зараховуються до спеціального фонду згідно із Законом про Державний бюджет України;

г) інші неподаткові надходження, зокрема:

— кошти від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду;

— відрахування від суми коштів, витрачених на рекламу тютюнових виробів та/або алкогольних напоїв у межах України;

— плата за виділення номерного ресурсу;

— плата за державну реєстрацію джерел іонізуючого випромінювання (реєстраційний збір);

— збір за користування радіочастотним ресурсом;

— надходження до Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях, крім частини надходжень, що зараховуються до спеціального фонду згідно із Законом про Державний бюджет України;

— кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель забезпечення їх пропозиції конкурсних торгів, які не підлягають поверненню цим учасникам, у випадках, передбачених Законом України «Про здійснення державних закупівель» у частині здійснення закупівель за рахунок коштів державного бюджету;

— кошти, отримані від переможця процедури закупівлі під час укладання договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню переможцю, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів державного бюджету;

— портовий (адміністративний) збір, крім частини збору, що зараховується до спеціального фонду згідно із Законом про Державний бюджет України.

—плата за надання державних гарантій та користування кредитами (позиками), залученими державою;

—плата за користування кредитом з державного бюджету, крім плати, що зараховується до спеціального фонду згідно із Законом про Державний бюджет України;

—концесійні платежі.

Доходами від операцій з капіталом є:

а) надходження від продажу основного капіталу, зокрема:

— надходження коштів від реалізації скарбів, які є пам'ятками історії та культури; майна, одержаного державою в порядку спадкування чи дарування;

— кошти від реалізації дорогоцінних металів та коштовного каміння, отриманих державною установою, уповноваженою на здійснення операцій з дорогоцінними металами і коштовним камінням;

— 80% коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок державного бюджету, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, коштовне каміння, і 50% коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

б) надходження від продажу землі і нематеріальних активів, зокрема:

— 10% коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної та комунальної власності (крім земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній власності, на яких розташовані об'єкти, що підлягають приватизації); 100% коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності після розмежування земель державної та комунальної власності (якщо інше не встановлено Законом про Державний бюджет України).

Офіційні трансферти наступні:

а) від органів державного управління, зокрема, кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів;

б) від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій, зокрема, кошти, отримані від секретаріату ООН, ОБСЄ або іншої регіональної організації за участь контингенту Збройних Сил України в миротворчих операціях.

У випадку, коли буде встановлено новий вид доходу державного бюджету, то його зарахування до загального фонду визначатиметься Законом про Державний бюджет України на період до внесення відповідних змін до Бюджетного кодексу.

Склад доходів спеціального фонду Державного бюджету визначається Законом про Державний бюджет України.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» №2154-VI від 27.04.2010 р. (ст. 6) передбачено 50 джерел формування спеціального фонду.

Закон про Державний бюджет України у виняткових випадках може відносити на відповідний бюджетний період окремі види доходів загального фонду Державного бюджету України (або їх частину), які визначені ч. 2 цієї статті, до спеціального фонду Державного бюджету України.

Стаття 30. **Склад видатків та кредитування Державного бюджету України**

1. Видатки та кредитування Державного бюджету України включають бюджетні призначення, встановлені законом про Державний бюджет України на конкретні цілі, пов'язані з реалізацією програм та заходів згідно із статтею 87 цього Кодексу.

2. Джерелами формування загального фонду Державного бюджету України у частині кредитування є:
1) надходження внаслідок стягнення простроченої заборгованості перед державою за кредитами (позиками), залученими державою або під державні гарантії, кредитами з державного бюджету, якщо інше не встановлено законом про Державний бюджет України;
2) повернення кредитів, наданих з державного бюджету, що не мають цільового призначення;
3) повернення кредитів до державного бюджету, наданих для реалізації інвестиційних програм (проектів) за рахунок кредитів (позик), залучених державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій.
3. Джерела формування спеціального фонду Державного бюджету України у частині кредитування визначаються законом про Державний бюджет України.

Видатки бюджету — кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування.

За загальноприйнятим твердженням, видатки — це прямі цільові витрати держави, що забезпечують її постійне існування і відображають економічні відносини, що пов'язані з розподілом і перерозподілом частини національного доходу, яка концентрується у бюджеті.

Кредитування бюджету — операції з надання коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з бюджету), та операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету). Для цілей цього Кодексу до кредитів з бюджету також належать бюджетні позички та фінансова допомога з бюджету на поворотній основі.

При прогнозуванні, плануванні чи екстраполяції макроекономічних показників (у тому числі й при розробці Державного бюджету на наступний рік) проводиться оцінка попередньо досягнутого результату, а також аналіз динаміки цього результату.

Як бачимо з табл. 2.1, темпи росту бюджетних видатків 2009 р. становили 100,4% порівняно до обсягу видатків 2008 р.

Обсяг кредитування Державного бюджету України у 2009 р. теж зріс несуттєво — на 103,7%.

Для наочності на рис. 2.2 показано графік зміни обсягів видатків і кредитування Державного бюджету України протягом 2007—2009 рр.

Таблиця 2.1. **Аналіз динаміки видатків і кредитування Державного бюджету України протягом 2007—2009 років ***

Показники	2007 рік		2008 рік		2009 рік	
	Фактичне виконання, млрд. грн.	Темпи росту, %	Фактичне виконання, млрд. грн.	Темпи росту, %	Фактичне виконання, млрд. грн.	Темпи росту, %
Видатки	174,2	127,1	241,5	138,6	242,4	100,4
Поточні видатки, в т.ч.:	148,4	122,0	215,9	145,4	232,0	107,5
оплата праці працівників бюджетних установ	24,7	119,4	32,9	133,4	34,3	104,2
нарахування на заробітну плату	7,9	192,9	10,5	132,3	10,9	104,0
медикаменти та перев'язувальні матеріали	1,5	144,3	1,9	127,4	2,5	132,9
продукти харчування	1,1	125,4	1,7	150,1	1,8	109,5
оплата комунальних послуг та енергоносіїв	2,1	132,5	2,6	123,4	3,1	117,9
поточні трансферти населенню	28,5	95,5	51,0	178,9	52,5	102,9
Капітальні видатки, в т.ч.:	25,8	167,1	25,6	99,1	10,4	40,7
придбання основного капіталу	6,7	163,0	7,1	105,7	3,7	52,0
Довідково: обслуговування державного боргу	3,4	107,7	3,8	112,7	9,1	239,5
внутрішнього	0,74	83,1	0,86	115,3	4,7	543,6
зовнішнього	2,6	117,7	2,9	111,9	4,4	150,1
Довідково: офіційні трансферти	44,7	130,8	59,1	132,4	62,2	105,2
Кредитування	1,52	100	2,7	177,6	2,8	103,7

*Відповідно до річних звітів Державного казначейства України від 25.01.2008 р.; від 25.01.2009 р.; від 16.04.2010 р.

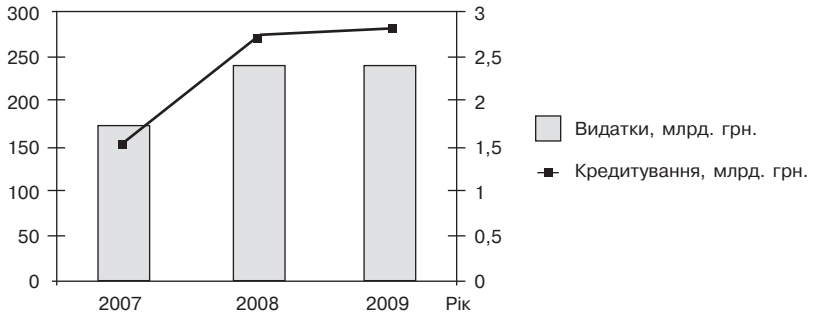

Рис. 2.2. **Графік зміни обсягів видатків і кредитування Державного бюджету України протягом 2007—2009 рр., млрд. грн.**

На рис. 2.3 показано структуру видатків Державного бюджету України у 2009 р.

На рис. 2.4 відображено динаміку темпів росту видатків і кредитування Державного бюджету України протягом 2007—2009 р.

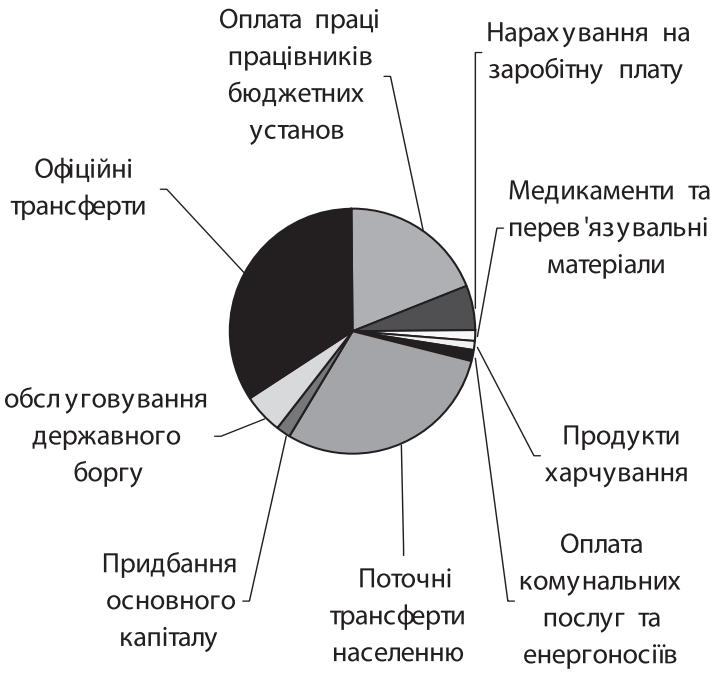

Рис. 2.3. **Структура видатків Державного бюджету України у 2009 р.**

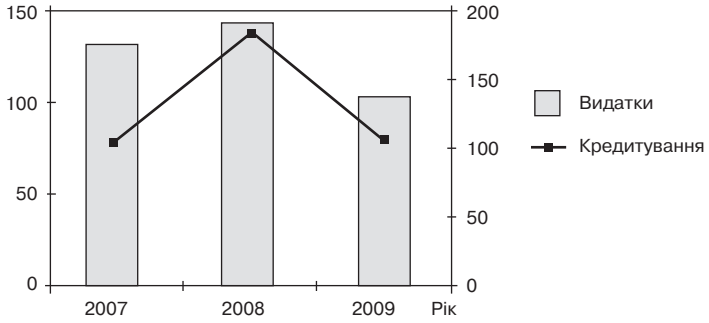

Рис. 2.4. **Порівняння темпів росту видатків і кредитування Державного бюджету України у 2007—2009 рр., %.**

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» затверджено видатки державного бюджету на 2010 р. у сумі 305 млрд. 632 млн. гривень.

Заплановано також надання кредитів з державного бюджету у сумі 6860672,4 тис. гривень, у тому числі надання кредитів із загального фонду

Державного бюджету — у сумі 809847,5 тис. гривень та надання кредитів зі спеціального фонду Державного бюджету у сумі 6050824,9 тис. гривень.

Частина 2 ст. 30 конкретизує джерела формування загального фонду Державного бюджету України щодо кредитування з державного бюджету.

Зокрема, конкретизуються джерела формування загального фонду Державного бюджету у частині кредитування за рахунок надходження внаслідок стягнення простроченої заборгованості перед державою за кредитами (позиками), залученими державою або під державні гарантії, кредитами з державного бюджету, якщо інше не встановлено Законом про Державний бюджет України

При цьому передбачається можливість провадження інвестиційної діяльності, пов'язаної з відтворенням основних засобів виробництва, капіталізацією активів держави, державною підтримкою інноваційних та інвестиційних проектів.

Метою є розробка та здійснення комплексу заходів щодо фінансування інвестиційних проектів, у тому числі за рахунок бюджетних коштів, коштів, залучених під державні гарантії, коштів суб'єктів господарювання, іноземних інвестицій і кредитів та інших запозичень від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій.

Кредити, надані з державного бюджету, що не мають цільового призначення, підлягають поверненню.

Відповідно до Закону про Державний бюджет на 2010 рік затверджено Повернення кредитів до Державного бюджету України у сумі 5679781,3 тис. гривень, у тому числі повернення кредитів до загального фонду Державного бюджету — у сумі 1367627,5 тис. гривень та повернення кредитів до спеціального фонду — у сумі 4312153,8 тис. гривень.

Частина 3 ст. 30 передбачає, що джерела формування спеціального фонду бюджету у частині кредитування визначаються відповідними законами про Державний бюджет України.

Відповідно до Закону «Про Державний бюджет України на 2010 рік», ст. 32 встановлено, що джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету у частині кредитування є:

1. Повернення кредитів, наданих з Державного бюджету України індивідуальним сільським забудовникам.

Під час складання проектів державного та місцевих бюджетів фонди визначають потребу у коштах для пільгового кредитування індивідуального житлового будівництва на селі.

Пропозиції фондів щодо обсягу коштів, необхідних для цього виду кредитування у державному бюджеті, в установленому порядку подаються Мінагрополітики, а стосовно місцевих бюджетів — Раді міністрів Автономної

Республіки Крим, обласним та Севастопольській міській державним адміністраціям.

Узагальнені дані щодо обсягу коштів, необхідних для пільгового кредитування індивідуального житлового будівництва на селі у державному бюджеті, з пропозиціями про їх розподіл між Автономною Республікою Крим, областями і м. Севастополем та з відповідними розрахунками Мінагрополітики подає Мінфіну та Мінекономіки.

Мінфін, Мінекономіки під час складання проекту державного бюджету на основі розрахунків, поданих Мінагрополітики, передбачають обсяги кредитування індивідуального житлового будівництва на селі (програма «Власний дім») з виділенням їх у бюджетній класифікації окремим рядком.

2. Повернення кредитів, наданих з державного бюджету молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, і пеня. Кредитування будівництва (реконструкції) і придбання житла для молодих сімей та одиноких молодих громадян є прямим, адресним (цільовим) і здійснюється у межах наявних кредитних ресурсів.

Під час формування показників державного бюджету на відповідний рік на підставі узагальненої інформації проводяться розрахунки необхідного обсягу коштів для надання кредитів та їх обслуговування за рахунок державного бюджету. Зазначені розрахунки в установленому порядку головний розпорядник коштів державного бюджету подає Мінфіну для врахування їх під час складання проекту державного бюджету.

3. Повернення бюджетних позичок, наданих на закупівлю сільськогосподарської продукції за державним замовленням (контрактом) 1994-1997 рр. Застосовані механізми надання та погашення товарних позичок стали причиною значних втрат державного бюджету через штучну реструктуризацію заборгованості, яка, у багатьох випадках, проводилася з порушенням закону.

4. Повернення коштів у частині відшкодування вартості сільськогосподарської техніки, переданої суб'єктам господарювання на умовах фінансового лізингу. Забезпечення сільськогосподарських товаровиробників та переробних підприємств необхідною технікою за рахунок коштів державного бюджету здійснюється на умовах фінансового лізингу на підставі відповідних договорів, укладених між «Украгролізингом», лізингодавцями та лізингоодержувачами та за погодженням із Мінагрополітики.

5. Кошти, що надійдуть у рахунок погашення заборгованості за кредитами, залученими державою або під державні гарантії і наданими для закупівлі сільськогосподарської техніки іноземного виробництва, переданої сільськогосподарським товаровиробникам та іншим суб'єктам господарювання.

6. Повернення кредитів, наданих з державного бюджету фермерським господарствам.

7. Повернення коштів, наданих Мінагрополітики на формування державного інтервенційного фонду Аграрним фондом, а також для закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників.

8. Повернення безвідсоткових бюджетних позик, наданих у 2004 р. підприємствам державної форми власності паливно-енергетичного комплексу та у 2005 р. підприємствам й організаціям вугільної промисловості на погашення заборгованості із заробітної плати працівникам;

9. Повернення кредиту, наданого на реконструкцію гідроелектростанцій.

10. Повернення коштів, наданих за рахунок коштів державного бюджету підприємствам машинобудування для здійснення заходів, пов'язаних зі збільшенням обсягів виробництва та розвитком ринку техніки для агропромислового комплексу.

11. Повернення кредитів, наданих у 2007 р. з державного бюджету на реалізацію інноваційних та інвестиційних проектів у галузях економіки, насамперед з упровадження передових енергозберігаючих технологій і технологій з виробництва альтернативних джерел палива.

12. Повернення коштів, наданих для кредитування окремих категорій громадян, які відповідно до чинного законодавства мають право на отримання таких кредитів на будівництво (придбання) житла, та науково-педагогічних і педагогічних працівників, і пеня.

13. Повернення коштів, наданих зі Стабілізаційного фонду на поворотній основі.

14. Повернення субкредитів, наданих енергогенеруючим компаніям на впровадження Проекту розвитку ринку електроенергії.

Стаття 31. **Таємні видатки**

1. Державний бюджет України має містити пояснення всіх видатків, за винятком видатків, що пов'язані з державною таємницею (таємних видатків).

2. Таємні видатки, передбачені на діяльність органів державної влади, в інтересах національної безпеки включаються до Державного бюджету України без деталізації.

3. Контроль за проведенням таємних видатків здійснюється Рахунковою палатою та Міністерством фінансів України.

4. Звіти про проведені таємні видатки розглядаються Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Комітетом Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, Комітетом Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони.

5. Звіти про проведені таємні видатки розглядаються Верховною Радою України на закритому пленарному засіданні.

Таємні видатки — це видатки, пов'язані з державною таємницею. Державний бюджет України містить пояснення всіх видатків, за винятком таємних.

Таємні видатки, пов'язані з діяльністю органів державної влади, в інтересах національної безпеки включаються до Державного бюджету України без деталізації.

Рахункова палата та Міністерство фінансів у порядку, визначеному Верховною Радою України, здійснюють контроль за проведенням таємних видатків.

Комітетами Верховної Ради України з питань бюджету, з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, з питань національної безпеки і оборони розглядаються звіти про проведені таємні видатки.

Верховною Радою України розглядаються звіти про проведені таємні видатки на закритому пленарному засіданні.

Згідно з Законом України №2432-VI «Про внесення змін до Закону України «Про державну таємницю», протягом одного місяця розглядатимуться пропозиції Служби безпеки України про віднесення інформації до державної таємниці, скасування чи продовження терміну дії раніше прийнятого рішення про віднесення інформації до державної таємниці.

Також передбачена можливість ініціювати питання щодо притягнення до відповідальності посадових осіб, які порушують законодавство України про державну таємницю.

Рішення про віднесення інформації до державної таємниці, продовження строку дії раніше прийнятого такого рішення, зміну ступеня секретності інформації, скасування раніше прийнятого рішення про віднесення інформації до державної таємниці приймаються державним експертом з питань таємниць протягом одного місяця з часу надходження звернення державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації чи громадянина.

Такі рішення є підставою для формування Зведених відомостей, які становлять державну таємницю. Порядок реєстрації рішень державних експертів з питань таємниць визначається Кабінетом Міністрів України.

Глава 6. **СКЛАДАННЯ ПРОЕКТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ**

Стаття 32. **Організаційні засади складання проекту Державного бюджету України**

1. Кабінет Міністрів України розробляє проект закону про Державний бюджет України.
2. Міністерство фінансів України відповідає за складання проекту закону про Державний бюджет України, визначає основні організаційно-методичні засади бюджетного планування, які використовуються для підготовки бюджетних запитів і розроблення проекту Державного бюджету України та прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди.
3. Міністерство фінансів України на підставі основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди та аналізу виконання бюджету у попередніх та поточному бюджетних періодах визначає загальний рівень доходів, видатків і кредитування бюджету та дає оцінку обсягу фінансування бюджету для складання проекту Державного бюджету України та індикативних прогнозних показників Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди.

Складання проекту Державного бюджету України здійснюється Кабінетом Міністрів, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади. Організаційна і методична робота з питань складання Державного бюджету покладена на Мінфін.

Згідно з п. 6 ст. 116 Конституції України проект закону про Державний бюджет України розробляє Кабінет Міністрів. Складання проектів бюджетів усіх рівнів, звичайно, належить до компетенції органів виконавчої влади і робиться відповідно до прогнозу і програм соціально-економічного розвитку України. Конституційне встановлення повноваження Кабінету Міністрів на розробку проекту закону наділяє його виключним правом серед суб'єктів права законодавчої ініціативи у Верховній Раді

України (ст. 93 Конституції України та ст. 31 Закону України «Про Кабінет Міністрів України») на внесення проекту закону про державний бюджет в цілому на розгляд і затвердження його Верховною Радою України. Але це не позбавляє прав інших суб'єктів права законодавчої ініціативи вносити зміни та доповнення до поданого Кабінетом Міністрів проекту закону про Державний бюджет України у передбаченому порядку (п. 2 ст. 19, ст. 52), — хоча проект закону в цілому розробляється і подається до Верховної Ради України тільки Кабінетом Міністрів.

Складанню державного бюджету передує: розробка основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди; аналіз виконання бюджету в попередніх та поточному бюджетних періодах; оцінка обсягу фінансових ресурсів відповідно до рівня соціально-економічного розвитку країни, а також валового внутрішнього продукту, що дає можливість Міністерству фінансів України визначати загальний рівень доходів, видатків та кредитування бюджету, дати оцінку обсягу фінансування бюджету для складання проекту Державного бюджету та визначити індикативні прогнозні його показники на наступні за плановим два бюджетні періоди. Показники проекту Державного бюджету України на бюджетний період, що настає за плановим, ґрунтуються на індикативних прогнозних показниках Державного бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди (включаючи індикативні прогнозні показники за бюджетними програмами, які забезпечують протягом декількох років виконання інвестиційних програм (проектів), у тому числі тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій).

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 12.09.2009 р. №988 «Про схвалення прогнозу показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2011-2013 роки», до таких показників, по-перше — відносять основні макропоказники економічного і соціального розвитку (див. табл. 6.1), по-друге — показники, які відображають загальний обсяг доходів (у тому числі у відсотках до ВВП, податкові надходження в розрізі основних податків, неподаткові та інші доходи), прогнозні показники видатків, у тому числі видатки на державні цільові програми, видатків зведеного бюджету за функціональним призначенням (загальнодержавні функції; оборона; громадський порядок, безпека та судова влада; економічна діяльність; охорона навколишнього природного середовища; житлово-комунальне господарство; охорона здоров'я; духовний та фізичний розвиток; освіта; соціальний захист та соціальне забезпечення), а також показники фінансування та державного боргу.

Таблиця 6.1. **Основні прогнозні показники економічного і соціального розвитку України на 2011—2013 роки**

Найменування показника	2011 рік	2012 рік	2013 рік
ВВП номінальний, млрд. гривень	1384,3	1637,6	1891,7
ВВП реальний, темпи зростання, відсотків	105,4	107,2	106,5
Індекс споживчих цін, відсотків: грудень до грудня попереднього року	109,2	107,9	105,5
Індекс цін виробників, відсотків: грудень до грудня попереднього року	112,9	110,3	109,5
Фонд оплати праці, млрд. гривень	393,8	467,7	548,1
Середньомісячна заробітна плата працівників, номінальна, скоригована на індекс споживчих цін, у відсотках до попереднього року	105,5	107,3	106,6
Баланс товарів і послуг (платіжний баланс), млн. доларів США	–401	–819	295
Експорт товарів і послуг: млн. доларів США відсотків до попереднього року	 73354 112,7	 82327 112,2	 92659 112,6
Імпорт товарів і послуг: млн. доларів США відсотків до попереднього року	 –73755 116,6	 –83146 112,7	 –92364 111,1

Визначення індикативних прогнозних показників Державного бюджету України пов'язане з ризиками, тобто можуть мати місце зміни у зовнішньоекономічній кон'юнктурі, зростання цін на енергоресурси, собівартості виробленої продукції, зволікання з проведенням структурних реформ, реформ у житлово-комунальній та інших сферах, зростання інфляції понад прогнозні показники, невиконання державних цільових програм та ін.

У січні-лютому Міністерство фінансів України на підставі прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на плановий бюджетний період та аналізу виконання бюджету у минулих та поточному бюджетних періодах готує попередній баланс доходів і видатків державного бюджету та загальний рівень його кредитування на плановий рік.

Збалансовані Міністерством фінансів поточні показники проекту державного бюджету мають бути доведені до міністерств, інших головних розпорядників бюджетних коштів, а до Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій доводяться показники, які характеризують відносини між державним і місцевими бюджетами.

Отримані показники щодо проекту державного бюджету головні розпорядники коштів розглядають протягом двох тижнів і подають Міністерству фінансів свої пропозиції з відповідними розрахунками та обґрунтуваннями.

Подані пропозиції розглядаються у Міністерстві фінансів з участю представників відповідних головних розпорядників коштів державного бюджету. На основі такого розгляду складається проект державного бюджету, який

повинен бути поданий на розгляд Уряду. Разом із проектом державного бюджету Кабінету Міністрів подається інформація з питань, щодо яких не відбулося погодження між Міністерством фінансів та головними розпорядниками коштів.

Стаття 33. **Визначення бюджетної політики на наступний бюджетний період**

1. Міністерство фінансів України спільно з іншими центральними органами виконавчої влади розробляє проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період та до 20 березня року, що передує плановому, подає його на розгляд до Кабінету Міністрів України.

2. Національний банк України до 15 березня року, що передує плановому, подає до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України прогнозні монетарні показники на наступний рік та до 1 квітня року, що передує плановому, проект кошторису доходів та витрат Національного банку України на наступний рік, які використовуються для складання проекту закону про Державний бюджет України.

3. Кабінет Міністрів України не пізніше 1 квітня року, що передує плановому, розглядає та схвалює проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період і у триденний строк подає до Верховної Ради України, яка його розглядає за спеціальною процедурою визначеною Регламентом Верховної Ради України.

4. Проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період ґрунтується на прогнозних і програмних документах економічного та соціального розвитку і містить положення щодо:

1) основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України (із зазначенням показників номінального і реального обсягу валового внутрішнього продукту, індексів споживчих цін та цін виробників, офіційного обмінного курсу гривні у середньому за рік та на кінець року, рівня безробіття);

2) основних завдань бюджетної політики, зокрема граничного обсягу дефіциту (профіциту) державного бюджету, частки прогнозного річного обсягу валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через зведений бюджет України, граничного обсягу державного боргу, встановлення розміру мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму та рівня його забезпечення;

3) пріоритетних завдань податкової політики;

4) реалізації пріоритетних державних (цільових) програм;

5) взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами, включаючи обґрунтування питомої ваги місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України;

6) інших питань, необхідних для складання проекту закону про Державний бюджет України.

Для вироблення узгоджених дій у забезпеченні реалізації стратегії економічного і соціального розвитку країни, формування бюджетних показників на черговий бюджетний рік Уряд щорічно розробляє Основні

напрями бюджетної політики (ст. 32, п. 2 Закону України «Про Кабінет Міністрів України»). В основу розробки покладаються прогнозні макропоказники економічного і соціального розвитку країни на плановий рік, а саме: показники номінального та реального обсягу валового внутрішнього продукту, індекси споживчих цін та цін виробників, офіційного обмінного курсу гривні у середньому за рік та на кінець року, рівень безробіття.

Правові, економічні й організаційні засади формування основних напрямів бюджетної політики визначені Законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. №1602-ІІІ зі змінами та доповненнями. Оптимальний та ефективний бюджетний процес, а відповідно, і бюджетна політика, залежать від того, як реалізується економічна політика через комплексну взаємодію її інструментів, в складі яких є монетарні засоби та показники.

Виходячи із технологій бюджетного процесу, можна впевнено стверджувати, що бюджетна та монетарна політики як дві складові фінансової, а значить, і економічної політики, не є протилежностями, між ними необхідна координація та взаємоузгодженість.

Координація бюджетної та монетарної політики — це процес, за допомогою якого Міністерство фінансів і Центральний банк модифікують свою політику (коригують заходи) таким чином, щоб вона мала взаємовигідний характер у реалізації загальносуспільних інтересів.

Бюджетна політика через свою специфіку не може не враховувати цілі монетарної політики, прогнозні монетарні показники, а монетарна політика Національного банку України, у свою чергу, здійснює вплив на формування і виконання державного бюджету. Як бюджетна, так і монетарна політики потребують високої компетентності, належного рівня професіоналізму та управлінської культури, і не допускають волюнтаристського втручання й політичного тиску.

Для більш реального прагматичного визначення Основних напрямів бюджетної політики Національний банк до 15 березня року, що передує плановому, подає до Верховної Ради та Кабінету Міністрів прогнозні монетарні показники на наступний рік (ст. 7, п. 1 Закону України «Про Національний банк України») та до 1 квітня року, що передує плановому, — проект кошторису доходів та витрат Національного банку на наступний рік (ст. 5 Закону України «Про Національний банк України»), які використовуються для складання проекту закону про Державний бюджет України.

Основними прогнозними монетарними показниками, які необхідні при складанні проекту цього закону, є: купівельна спроможність, валютний

курс гривні (середньорічний курс та курс на кінець року), рівень цін, інфляції, монетизації ВВП, емісія готівки, номінальна маса грошей (М3), темпи росту грошової маси, швидкість обертання грошової маси, рівень облікової ставки, норма обов'язкового резерву комерційних банків, обсяги рефінансування, загальний обсяг депозитів, у тому числі довгострокових (розділ 4 Закону України «Про Національний банк України»).

Після схвалення Кабінетом Міністрів Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний рік, вони подаються до Верховної Ради у триденний строк і розглядаються за спеціальною процедурою, визначеною Регламентом Верховної Ради. Регламент має силу закону, який встановлює порядок скликання і проведення сесій Верховної Ради України, її засідань, формування органів державної влади, визначає законодавчу процедуру, порядок здійснення контрольної діяльності, процедуру окремих видів діяльності Верховної Ради, її органів і організацій, народних депутатів, посадових осіб та інші процедури, а також функції органів Верховної Ради та її посадових осіб, які випливають з їх повноважень, встановлених Конституцією України.

Верховна Рада на своїх сесіях вирішує питання, що за Регламентом належать до спеціальних процедур. Серед таких процедур, що здійснюються Верховною Радою, слід назвати:

— затвердження державного бюджету та контроль за його виконанням;

— порядок розгляду і затвердження загальнодержавних програм економічного, соціального, національно-культурного розвитку, звіт та інформація про їх виконання;

— порядок розгляду питань про воєнний та надзвичайний стан;

— розгляд зовнішньополітичних питань;

— порядок застосування процедури імпічменту;

— забезпечення порядку реалізації процедур, зумовлених рішеннями Конституційного Суду України;

— порядок дострокового припинення повноважень народного депутата України.

Розгляд Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний рік відбувається за спеціальною процедурою, що визначена Регламентом. З доповіддю про Основні напрями бюджетної політики виступає Прем'єр-міністр України або, за його дорученням, Міністр фінансів України.

Результат розгляду не повинен порушувати законодавчо визначений виключний перелік питань, які мають міститися в Основних напрямах бюджетної політики (ст. 33, п. 4). Особлива увага в цих напрямах приділяється: основним завданням бюджетної політики, пріоритетним завданням

податкової політики, завдяки виконанню яких буде наповнена доходна частина бюджету, реалізовані пріоритетні державні (цільові) програми; взаємовідносинам державного бюджету з місцевими (включаючи обґрунтування питомої ваги місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України).

Стаття 34. **Інструкції з підготовки бюджетних запитів**

1. Для підготовки проекту Державного бюджету України Міністерство фінансів України розробляє і доводить до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів у терміни, визначені Міністерством фінансів України.
2. Інструкції з підготовки бюджетних запитів можуть запроваджувати організаційні, фінансові та інші обмеження, яких зобов'язані дотримуватися усі розпорядники бюджетних коштів у процесі підготовки бюджетних запитів.

Міністерство фінансів України за дорученням Уряду організовує розробку державного бюджету на плановий рік. Параметри державного бюджету, що визначають обсяг його показників, формуються на основі положень соціально-економічної та фінансової політики на черговий рік, на середньо- та довгострокову перспективу.

Для забезпечення якісної підготовки проекту бюджету Міністерство фінансів України забезпечує центральні та місцеві органи державної виконавчої влади, інших головних розпорядників коштів державного бюджету методичними матеріалами з формування проектів основних видатків на плановий рік. Особливу вагу в цих матеріалах мають інструкції, якими повинні керуватися головні розпорядники коштів при підготовці бюджетних запитів, а також терміни їх підготовки та подання до Міністерства фінансів України.

Поряд з організаційними заходами щодо підготовки бюджетних запитів в інструктивних листах (інструкціях) можуть міститися фінансові та інші обмеження, яких зобов'язані дотримуватись усі розпорядники бюджетних коштів у процесі підготовки бюджетних запитів (наприклад, обмеження строку формування бюджетних запитів). Недостатність фінансових ресурсів, проблеми, що мають місце у бюджетній сфері, викликають необхідність визначати обмежене коло пріоритетів, обмежувати обсяги видатків, які не є першочерговими, пропонувати різні заходи посилення контролю за забезпеченням раціонального використання державних коштів. Водночас Міністерство фінансів України доводить граничні обсяги видатків державного бюджету на наступний рік, які можуть бути покладені в основу розробки бюджетних запитів. До інших обмежень можна внести, наприклад, обмеження строку формування бюджетних запитів.

Стаття 35. **Складання бюджетного запиту**

1. Головні розпорядники бюджетних коштів забезпечують складання бюджетних запитів для подання Міністерству фінансів України відповідно до вимог інструкції з підготовки бюджетних запитів, з урахуванням звітів про виконання паспортів бюджетних програм, а також висновків про результати контрольних заходів, проведених органами, уповноваженими на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, у терміни та порядку, встановлені Міністерством фінансів України.

2. Головні розпорядники бюджетних коштів забезпечують включення до бюджетних запитів показників за бюджетними програмами, які забезпечують протягом декількох років виконання інвестиційних програм (проектів), у разі їх схвалення у встановленому законодавством порядку та на підставі розрахунків обсягу витрат і вигод щодо реалізації таких інвестиційних програм (проектів).

3. Головні розпорядники бюджетних коштів забезпечують своєчасність, достовірність та зміст поданих Міністерству фінансів України бюджетних запитів, які мають містити всю інформацію, необхідну для аналізу показників проекту Державного бюджету України, індикативних прогнозних показників Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди, згідно з вимогами Міністерства фінансів України.

Відповідно до вимог інструкції Міністерства фінансів з підготовки бюджетних запитів головні розпорядники коштів державного бюджету забезпечують складання запитів для подання Міністерству фінансів з урахуванням звітів про виконання паспортів бюджетних програм, а також висновків про результати контрольних заходів, проведених органами, уповноваженими на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, у терміни та порядку, встановлені Мінфіном.

Відповідно до ст. 2 Кодексу бюджетний запит — це документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідними обґрунтуваннями щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступні бюджетні періоди. У підготовленому запиті має міститися: інформація стосовно проекту граничного обсягу видатків/надання кредитів головного розпорядника коштів бюджету на наступний бюджетний період (рік) у цілому за бюджетною програмою та за функціональною й економічною класифікаціями показників мережі, штатів і контингентів, що обслуговуються бюджетною установою. Визначаючи основну мету діяльності на черговий рік, головні розпорядники повинні відобразити результати фінансово-господарської діяльності попереднього року, що передує плановому, та середньострокову перспективу, а також навести детальні розрахунки та обґрунтування до них щодо потреби у бюджетних асигнуваннях на наступний рік. Форми розрахунків, порядок і

методика їх вкладання щорічно визначаються Міністерством фінансів. При заповненні бюджетних запитів необхідно забезпечити реальне планування показників надходжень до спеціального фонду, враховуючи обсяги їх фактичного надходження у попередніх роках.

Форми складаються послідовно, тобто Форма-2 складається на підставі показників Форми-1, і лише після їх заповнення, в разі необхідності, заповнюється Форма-3.

Усі показники повинні бути відображені в тисячах гривень з округленням до десятої (наприклад: 52,8 тис. гривень).

Форми та характеристики бюджетних запитів — загального (Форма-1), індивідуального (Форма-2) та додаткового (Форма-3) — наведені нижче.

БЮДЖЕТНИЙ ЗАПИТ: **загальний** (Форма-1)

Форма-1 призначена для наведення узагальненого запиту по головному розпоряднику.

Вона передбачає: чітке формулювання основної мети діяльності, стратегічних цілей та завдань головного розпорядника, що спрямовані на досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку та визначені планами його діяльності на середньострокову перспективу; розподіл головним розпорядником обсягів видатків/надання кредитів загального фонду бюджету на відповідний рік та складання прогнозу видатків/надання кредитів загального фонду бюджету на наступні два роки в розрізі бюджетних програм/проектів; відповідальні виконавці та коди тимчасової класифікації видатків (КТКВ).

У пункті 2 необхідно висвітлити мету діяльності головного розпорядника коштів та привести нормативно-правові акти, на підставі яких здійснюється його діяльність.

Мета діяльності головного розпорядника — це те, чого він намагається досягти шляхом реалізації всіх своїх бюджетних/галузевих програм.

При визначенні мети діяльності на рік необхідно керуватися такими критеріями:

1) слід ураховувати насамперед визначені нормативними актами пріоритетні напрями розвитку відповідної галузі;

2) формулювання повинно бути чітким та лаконічним;

3) мета має бути пов’язана з досягненням певного результату;

4) має охоплюватися вся діяльність головного розпорядника, але не повинно бути роздробленості та численності.

Крім того, необхідно вказати назву програми, номер та дату рішення міської ради про затвердження та внесення змін до неї.

Пункт 3 містить інформацію про взаємозв’язок стратегічних цілей головного розпорядника бюджетних коштів, визначених планами його

діяльності на середньострокову перспективу, із бюджетними/галузевими програмами (проектами), що ним виконуються.

Стратегічні цілі головного розпорядника — це кінцеві результати діяльності, яких необхідно досягти і які встановлюються на виконання основної мети діяльності головного розпорядника.

При визначенні стратегічних цілей кожен головний розпорядник повинен виходити зі стратегічних цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, регіону та окремих галузей економіки, соціальної сфери, окреслених стратегічними і програмними документами. Так, необхідно врахувати положення Декларації цілей та завдань бюджету на відповідний рік (Бюджетної декларації), Програми діяльності Кабінету Міністрів України, проекту Державної програми економічного та соціального розвитку України та проекту прогнозу економічного та соціального розвитку України на середньостроковий та короткостроковий періоди. При цьому стратегічні цілі головного розпорядника мають бути оптимально визначені з огляду на можливі ризики виконання завдань соціально-економічного розвитку, не бути занадто віддаленими у часі та не залежати від інших причин, не пов'язаних із завданнями головного розпорядника.

Визначаючи стратегічні цілі, необхідно керуватися такими критеріями:

1) цілі мають бути встановлені для кожного виду діяльності головного розпорядника та відповідати їм;

2) досягнення цілі має бути оцінено за допомогою індикаторів;

3) повинен існувати чіткий зв'язок цілей з основною метою діяльності головного розпорядника;

4) цілі мають бути реалістичними (тобто досяжними за існуючих умов).

Кількість стратегічних цілей головного розпорядника не повинна перевищувати п'яти.

Бюджетні програми можуть бути спрямовані на досягнення як однієї стратегічної цілі, так і декількох. Наприклад, для галузі «Охорона здоров'я» можна визначити наступну ціль: «Підвищення рівня та збереження стану здоров'я населення», для галузі «Освіта»: «Формування нової якості освітніх послуг».

Пункт 4 містить інформацію про розподіл головним розпорядником граничного обсягу видатків/надання кредитів загального фонду бюджету на відповідний рік та прогноз видатків/надання кредитів загального фонду за бюджетними програмами/проектами на наступні два роки.

БЮДЖЕТНИЙ ЗАПИТ НА 2010 РІК: загальний (Форма-1)

1. _____ **(__) (__) (__)**
(*найменування головного розпорядника коштів*) ВК

2. Основна мета діяльності головного розпорядника

3. Стратегічні цілі та завдання головного розпорядника бюджетних коштів, що спрямовані на досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку та визначені планами його діяльності на середньострокову перспективу

Найменування	2008 рік (звіт)	2009 рік (затверджено)	2010 рік (проект)	2011 рік (прогноз)	2012 рік (прогноз)	2013 рік (прогноз)
1	2	3	4	5	6	7
Стратегічна ціль 1						
Завдання 1						
Показники результату						
Завдання 2						
Показники результату						
Показники результату						
Стратегічна ціль 2						
Завдання 1						
Показники результату						
Завдання 2						
Показники результату						
Показники результату						

* Має відповідати цілям і завданням головного розпорядника бюджетних коштів, визначених у плані його діяльності.

4. Розподіл граничного обсягу видатків/надання кредитів загального фонду на 2010 рік за бюджетними програмами, порівняння з відповідними показниками на 2008 і 2009 роки та прогноз на 2011—2013 роки

(тис. грн.)

КПКВК	Найменування видатків та надання кредитів за програмною класифікацією	Відповідальний виконавець	КФКВ	2008 рік (звіт)	2009 рік (затверджено)	2010 рік (проект)	2011 рік (прогноз)	2012 рік (прогноз)	2013 рік (прогноз)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	ВСЬОГО								

Міністр /керівник відомства _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник фінансової служби _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

БЮДЖЕТНИЙ ЗАПИТ: індивідуальний (Форма-2)

Форма-2 є логічним продовженням Форми-1, оскільки повинна містити ґрунтовний виклад розподілених обсягів видатків на плановий рік за кожною бюджетною програмою.

Форма призначена для всебічного, якісного та змістовного викладення запиту щодо обсягу бюджетних коштів на плановий рік по бюджетній програмі для оцінки ефективності використання цих коштів і доцільності їх включення до проекту міського бюджету на плановий рік (визначення пріоритетності тощо), а також здійснення прогнозу надходжень спеціального фонду за відповідною бюджетною програмою на наступні два роки.

У пункті 3 вказуються нормативно-правові акти, на підставі яких здійснюється виконання бюджетної програми, та визначається мета і завдання, на досягнення яких спрямована бюджетна програма.

У підпункті 3.1 формується мета бюджетної програми/проекту та визначаються строки її реалізації. Ця інформація використовуватиметься головним розпорядником при формуванні паспорта бюджетної програми.

Мета бюджетної програми/проекту — кінцевий результат, що досягається при виконанні бюджетної програми, відповідає пріоритетам державної та регіональної політики і сприяє досягненню стратегічної мети розвитку держави в середньостроковому періоді. Мета має бути чіткою, реальною та досяжною і не повинна суттєво змінюватися з року в рік, за винятком випадків, коли бюджетна програма має періодичний характер,

закінчується строк її виконання або прийняття нових законодавчих актів потребує внесення змін.

У підпункті 3.2 вказуються нормативно-правові акти, на підставі яких здійснюється виконання бюджетної програми. Виходячи з цього переліку, головний розпорядник буде формувати пункт 5 паспорта бюджетної програми.

У пункті 4 приводяться всі надходження на виконання бюджетної програми.

У підпункті 5.1 пункту 5 визначається перелік завдань бюджетної програми у разі необхідності (можливості) їх визначення в межах проекту, виконання яких забезпечує реалізацію цієї бюджетної програми. Відповідно до цього переліку формуватимуться результативні показники у пункті 7 Форми-2 та складатися паспорт бюджетної програми.

Завдання бюджетної програми/проекту — чіткий, конкретний, спрямований на досягнення мети комплекс заходів, що відображає основні етапи досягнення поставленої мети, визначає шляхи виконання програми/проекту та підлягає перевірці.

У пункті 7 наводяться результативні показники з розподілом за завданнями, визначеними у пункті 5 Форми-2.

Результативні показники — показники, на підставі яких здійснюється оцінка ефективності використання бюджетних коштів, передбачених на виконання бюджетної програми/проекту, для досягнення визначених мети та завдань.

Результативні показники поділяються на такі групи:

1) показники затрат — визначають обсяги та структуру ресурсів, що забезпечують виконання бюджетної програми/проекту та характеризують структуру її витрат (наприклад, кількість установ, кількість обладнання тощо);

2) показники продукту — використовуються для оцінки досягнення поставленої мети. Показниками продукту є, зокрема, обсяг виробленої продукції, наданих послуг чи виконаних робіт на виконання бюджетної програми/проекту, кількість користувачів товарами (роботами, послугами) тощо;

3) показники ефективності — залежно від напрямів виконання бюджетної програми/проекту можуть визначатися як: витрати ресурсів на одиницю продукту (економність); відношення максимальної кількості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до витраченого обсягу фінансових ресурсів (продуктивність); досягнення визначеного результату (результативність);

4) показники якості — відображають сукупність властивостей, які характеризують досягнуті результати якості створеного продукту, що за-

довольняють споживача відповідно до їх призначення та демонструють послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій у наданні послуг (товарів, робіт) споживачам за рахунок коштів бюджетної програми/проекту (наприклад, зниження захворюваності на туберкульоз на 2% порівняно з минулим періодом).

Обов'язково необхідно заповнити поле «Джерело інформації», визначивши найменування статистичних збірників, звітності та обліку, що ведуться головним розпорядником, інших видів джерел інформації, які підтверджують достовірність наведених результативних показників.

У процесі аналізу до одних бюджетних програм/проектів можна застосувати всі ці типи результативних показників, до інших — лише деякі з них. Тому головним при аналізі бюджетної програми/проекту є забезпечення оптимального поєднання критеріїв оцінки (результативних показників).

У пункті 8 наводиться структура видатків на оплату праці, елементами якої є:

— обов'язкові виплати, що включають: основну заробітну плату, обов'язкові надбавки і доплати, згідно з законодавством, у тому числі:

- тарифні ставки (оклади);
- надбавки за ранги державних службовців;
- надбавки за вислугу років;
- підвищення посадових окладів (ставок заробітної плати) за почесні, спортивні або вчені звання, науковий ступінь (у разі, якщо діяльність працівників за профілем збігається з наявним почесним або спортивним званням чи науковим ступенем);
- надбавки за особливі умови праці, інші підвищення, передбачені діючими умовами оплати праці;
- доплати за шкідливі умови праці;
- доплати науковим і науково-педагогічним працівникам, передбачені діючими умовами оплати праці;

— інші доплати та надбавки, що включають доплати та надбавки, які мають необов'язковий характер, у тому числі:

- доплати та надбавки працівникам за високі досягнення у праці, за виконання особливо важливої роботи або за складність, напруженість у роботі;
- щорічна грошова винагорода педагогічним працівникам за сумлінну працю і зразкове виконання службових обов'язків;
- доплати за виконання обов'язків тимчасово відсутніх працівників цих самих категорій персоналу (у разі хвороби, відпустки без збереження заробітної плати тощо);
- доплати за суміщення професій (посад) або збільшення обсягу ви-

конуваних робіт;

- доплати за розширення зони обслуговування або збільшення обсягу виконуваних робіт;
- доплати за ненормований робочий день або за роботу у нічний час;
- надбавка за знання та використання в роботі іноземної мови;
- премії: всі види преміальних виплат;
- матеріальна допомога, що включає всі види матеріальних допомог, у тому числі:
- на оздоровлення при наданні щорічної відпустки;
- на соціально-побутові потреби, також при виході на пенсію тощо.

При цьому в останньому рядку додатково наводяться видатки на оплату праці штатних одиниць за загальним фондом, що враховані також у спеціальному фонді.

Розрахунки проводяться на підставі даних окремих форм, доведених департаментом бюджету та фінансів міської ради головним розпорядникам коштів міського бюджету.

У пункті 9 містяться дані щодо чисельності зайнятих у бюджетних установах у розрізі наведеного переліку категорій працівників згідно зі штатним розписом та фактично зайнятими посадами до останнього з трьох наступних років, що прогнозуються.

При цьому кількість штатних одиниць наводиться у розрізі фондів: штатні одиниці та фактично зайняті посади, які утримуються за рахунок загальних видатків (у графі «загальний фонд»), штатні одиниці й фактично зайняті посади, які утримуються за рахунок спеціальних видатків (у графі «спеціальний фонд»). У випадку, якщо згідно з чинним законодавством працівники, які отримують основну заробітну плату за рахунок загального фонду, одержують додаткову оплату праці зі спеціального фонду або працюють за сумісництвом у підрозділі, що утримується зі спеціального фонду, їх чисельність проставляється і по загальному, і по спеціальному фондах, а також додатково в останньому рядку «штатні одиниці за загальним фондом, що враховані у спеціальному фонді».

У підпунктах 10.1 та 10.2 пункту 10 наводиться перелік державних/регіональних цільових програм, виконання яких головний розпорядник передбачає здійснювати за рахунок коштів бюджетної програми/проекту відповідно у плановому році та двох наступних за плановим роках, із наведенням відповідних обсягів видатків / надання кредитів бюджету.

Пункт 11. Заповнення таблиць у підпунктах 11.1—11.2 дає можливість провести моніторинг та аналіз ефективності управління головним розпорядником своїми зобов'язаннями по загальному фонду в розрізі економічної класифікації (проведені видатки, стан погашення кредиторської заборгованості загального фонду, тенденції щодо заборгованості по заро-

бітній платі та заходи з приведення мережі й кількості зайнятих у відповідність з передбаченими асигнуваннями), а також розробити заходи щодо приведення своїх зобов'язань на плановий рік у відповідність з обсягами видатків на цей рік.

У пункті 12 необхідно:

— обов'язково викласти основні підходи до розрахунку прогнозу власних надходжень на плановий рік та наступні за плановим два роки, в тому числі навести показники обсягів надання тих чи інших платних послуг, інші розрахункові показники (площа приміщень; вартість іншого майна, що здається в оренду; кількість студентів, які навчаються на платній основі; кількість місць у гуртожитках; кількість відвідувань музеїв тощо) та розмір плати за послуги, відобразити дані щодо формування і використання коштів бюджетними установами, що належать до доходів спеціального фонду;

— викласти основні підходи до розрахунку прогнозу інших надходжень;

— змістовно пояснити мету та завдання видатків/надання кредитів спеціального фонду на виконання програм/проектів, для чого вимагається:

- вказати нормативно-правові акти, з посиланням на конкретні статті (пункти), якими надано повноваження на отримання власних надходжень та інших надходжень до спеціального фонду (на підставі яких у теперішній час отримуються ці кошти) та визначено напрями їх використання; пояснити джерела утворення спеціальних надходжень та основні напрями їх використання (у тому числі за економічними статтями);

- навести основні показники, які характеризують обсяг спеціальних видатків/надання кредитів на плановий рік та прогнозні показники на наступні за плановим два роки (мережа, штати, контингенти, що обслуговуються спеціальними підрозділами бюджетних установ за рахунок власних надходжень, тощо);

- описати загальні напрями використання власних надходжень та інших надходжень до спеціального фонду у двох попередніх роках.

БЮДЖЕТНИЙ ЗАПИТ НА 2010 РІК: індивідуальний (Форма 2010-2)

1. _____(__)(__)(__)
(найменування головного розпорядника коштів державного бюджету) КВК

2. _____(__)(__)(__)(__)(__)(__)(__)
(найменування бюджетної програми) КПКВК

3. Основна мета виконання бюджетної програми, строки реалізації та головні завдання бюджетної програми на 2010 рік

3.1. Основна мета виконання бюджетної програми, строки реалізації та головні завдання на 2010 рік

3.2. Законодавчі підстави реалізації бюджетної програми

4. Прогноз надходжень для виконання бюджетної програми:

4.1. Прогноз надходжень для виконання бюджетної програми на 2010 рік (тис. грн.)

Код	Найменування видів надходження	2008 рік (звіт)			2009 рік (затверджено)			2010 рік (проект)		
		загальні	спеціальні	разом (3+4)	загальні	спеціальні	разом (6+7)	загальні	спеціальні	разом (9+10)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Надходження із загального фонду бюджету		X			X			X	
25010100	Плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з функціональними повноваженнями	X			X			X		
25010200	Кошти, що отримуються бюджетними установами від господарської та/або виробничої діяльності	X		X	X			X		
25010300	Плата за оренду майна бюджетних установ	X		X	X			X		
25010400	Кошти, що отримуються бюджетними установами від реалізації майна	X		X	X			X		
25020110	Благодійні внески, гранти та дарунки, що отримуються бюджетними установами	X		X	X			X		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
25020200	Надходження, що отримуються бюджетними установами і організаціями на виконання окремих доручень та інвестиційних проектів	X			X			X		
401201	Зовнішні запозичення (довгострокові зобов'язання)	X			X			X		
...	Інші доходи...	X			X			X		
...	Повернення кредитів до бюджету...	X			X			X		
602100	На початок періоду	X			X	X	X	X	X	X
602200	На кінець періоду	X			X	X	X	X	X	X
	ВСЬОГО									

4.2. Прогноз надходжень для виконання бюджетної програми на 2011-2013 роки:

(тис. грн.)

Код	Найменування видів надходження	2011 рік (прогноз)			2012 рік (прогноз)			2013 рік (прогноз)		
		загальні	спеціальні	разом (3+4)	загальні	спеціальні	разом (6+7)	загальні	спеціальні	разом (9+10)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Надходження із загального фонду бюджету		X			X			X	
25010000	Плата за послуги, що надаються бюджетними установами	X			X			X		
25020000	Інші джерела власних надходжень	X			X			X		
401201	Випуск (зовнішнє фінансування, довгострокові зобов'язання)	X			X			X		
...	Інші доходи...	X			X			X		
...	Повернення кредитів до бюджету...	X			X			X		
...	ВСЬОГО									

5. Виклад запиту видатків/надання кредитів за бюджетною програмою в розрізі економічної класифікації/класифікації кредитування.

Виклад запиту видатків на 2010 рік за бюджетною програмою в розрізі економічної класифікації видатків:

КЕКВ	Найменування видатків за економічною класифікацією	2008 рік (звіт)			2009 рік (затверджено)			2010 рік (проект)		
		загальні	спеціальні	разом (3+4)	загальні	спеціальні	разом (6+7)	загальні	спеціальні	разом (9+10)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
...										
	ВСЬОГО									

Виклад запиту надання кредитів на 2010 рік в розрізі класифікації кредитування:

ККК	Найменування видатків за економічною класифікацією	2008 рік (звіт)			2009 рік (затверджено)			2010 рік (проект)		
		загальні	спеціальні	разом (3+4)	загальні	спеціальні	разом (6+7)	загальні	спеціальні	разом (9+10)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
...										
	ВСЬОГО									

Виклад запиту видатків/надання кредитів на 2011-2013 роки в розрізі економічної класифікації/класифікації кредитування:

КЕКВ/ ККК	Найменування видатків/ надання кредитів за економічною класифікацією/ класифікацією кредитування	2011 рік (прогноз)			2012 рік (прогноз)			2013 рік (прогноз)		
		загальні	спеціальні	разом (3+4)	загальні	спеціальні	разом (6+7)	загальні	спеціальні	разом (9+10)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
...										
	ВСЬОГО									

6. Виклад запиту видатків/надання кредитів за бюджетною програмою в розрізі напрямків використання коштів.

Виклад запиту видатків/надання кредитів за бюджетною програмою в розрізі напрямків використання коштів на 2010 рік:

(тис. грн.)

№ з/п	Напрями використання коштів	2008 рік (звіт)			2009 рік (затверджено)			2010 рік (проект)		
		загальні	спеціальні	разом (3+4)	загальні	спеціальні	разом (6+7)	загальні	спеціальні	разом (9+10)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
...										
	ВСЬОГО									

Виклад запиту видатків/надання кредитів за бюджетною програмою в розрізі напрямків використання коштів на 2011-2013 роки:

№ з/п	Напрями використання коштів	2011 рік (прогноз)			2012 рік (прогноз)			2013 рік (прогноз)		
		загальні	спеціальні	разом (3+4)	загальні	спеціальні	разом (6+7)	загальні	спеціальні	разом (9+10)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
...										
	ВСЬОГО									

7. Результативні показники, які характеризують виконання бюджетної програми.

Результативні показники, які характеризують виконання бюджетної програми у 2010 році:

№ з/п	Показники	Одиниця виміру	Джерело інформації	2008 рік (звіт)		2009 рік (затверджено)		2010 рік (проект)	
				загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	затрат								
	.....								
	продукту								
	.....								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	ефективності								
	…….								
	якості								
	……..								

Результативні показники, які характеризують виконання бюджетної програми у 2011-2013 роках:

№ з/п	Показники	Одиниця виміру	Джерело інформації	20011 рік (прогноз)		2012 рік (прогноз)		2013 рік (прогноз)	
				загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд
	затрат								
	…….								
	продукту								
	…….								
	ефективності								
	…….								
	якості								
	……..								

8. Структура видатків на оплату праці:

Найменування видатків	2008 рік(звіт)		2009 рік (затверджено)		2010 рік (проект)	
	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд
1. Обов'язкові виплати						
2. Стимулюючі доплати та надбавки						
3. Премії						
4. Матеріальна допомога						
ВСЬОГО						
у т.ч. оплата праці штатних одиниць за загальним фондом, що враховані також у спеціальному фонді	X		X		X	

9. Чисельність зайнятих у бюджетних установах:

№ з/п	Категорії працівників	2008 рік (звіт)				2009 рік (план)				2010 рік		2011 рік		2012 рік		2013 рік	
		загальний фонд		спеціальний фонд		загальний фонд		спеціальний фонд		загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд
		Затверд-жено	фактично зайняті	Затверд-жено	фактично зайняті	Затверд-жено	фактично зайняті	Затверд-жено	фактично зайняті								
	Всього штатних одиниць																
	з них штатні одиниці за загальним фондом, що враховані також у спеціальному фонді	X	X			X	X			X		X		X		X	

10. Перелік державних цільових програм і програм розвитку окремих регіонів, галузей економіки та сфер суспільного життя, які виконуються в межах бюджетної програми.

10.1. Перелік державних цільових програм і програм розвитку окремих регіонів, галузей економіки та сфер суспільного життя, які виконуються в межах бюджетної програми у 2010 році:

№ з/п	Код програми	Назва програми	Коли та яким документом затверджена	Короткий зміст заходів за програмою	2008 рік (звіт)		2009 рік (затверджено)		2010 рік (проект)	
					загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
		ВСЬОГО								

10.2 Перелік державних цільових програм і програм розвитку окремих регіонів, галузей економіки та сфер суспільного життя, які виконуються в межах бюджетної програми у 2011-2013 роках:

№ з/п	Код програми	Назва програми	Коли та яким документом затверджена	Короткий зміст заходів за програмою	2011 рік (прогноз)		2012 рік (прогноз)		2013 рік (прогноз)	
					загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
		ВСЬОГО								

11. Аналіз результатів, досягнутих внаслідок використання коштів загального фонду бюджету у 2008 році та очікувані результати у 2009 році, обґрунтування необхідності проведення видатків/надання кредитів із загального фонду на 2010 рік, виходячи з граничного розміру та на підставі результативних показників, наведених у п. 7-9.

12. Аналіз управління зобов'язаннями у 2008 і 2009 роках та пропозиції щодо приведення зобов'язань на 2010 рік до граничного обсягу видатків/надання кредитів загального фонду на 2010 рік.

12.1. Таблиця аналізу управління кредиторською заборгованістю по загальному фонду в 2008 році:

(тис. грн.)

КЕКВ/ ККК	Назва видатків за економічною класифікацією / класифікація кредитування	Затверджено з урахуванням змін	Касові видатки	Кредиторська заборгованість на 01.01.2008	Кредиторська заборгованість на 01.01.2009	Зміна кредиторської заборгованості (6-5)	Погашено кред. заб. за рахунок коштів		Зобов'язання по видатках (4+6)
							загального фонду	спеціального фонду	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
...	Економічна класифікація видатків								
...	Класифікація кредитування								
	ВСЬОГО								

12.2. Таблиця аналізу управління кредиторською заборгованістю по загальному фонду в 2009-2010 роках:

(тис. грн.)

КЕКВ/ ККК	Назва видатків за економічною класифікацією / класифікація кредитування	2009 рік					2010 рік				
		Затверджені призначення	Кредиторська заборгованість на 01.01.2009	Планується погасити кред. заб. за рахунок коштів		Очікуваний обсяг взяття поточних зобов'язань (3-5)	Граничний обсяг	Можлива кредиторська заборгованість на 01.01.2010 (4-5-6)	Планується погасити кред. заб. за рахунок коштів		Очікуваний обсяг взяття поточних зобов'язань (8-10)
				Загального фонду	Спеціального фонду				Загального фонду	Спеціального фонду	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
...	Економічна класифікація видатків										
...	Класифікація кредитування										
	ВСЬОГО										

12.3. Таблиця аналізу дебіторської заборгованості в 2008-2009 роках:

КЕКВ/ ККК	Назва видатків за економічною класифікацією / класифікація кредитування	Затверджено з урахуванням змін	Касові видатки	Дебіторська заборгованість на 01.01.2008	Дебіторська заборгованість на 01.01.2009	Очікувана дебіторська заборгованість на 01.01.2010	Причини виникнення заборгованості	Вжиті заходи щодо ліквідації заборгованості
1	2	3	4	5	6	7	8	9
...	Економічна класифікація видатків							
...	Класифікація кредитування							
	ВСЬОГО							

12.4. Перелік положень нормативно-правових актів, виконання яких у 2010 році не забезпечується граничним обсягом видатків/надання кредитів загального фонду, із зазначенням сум:

№ з/п	Найменування	Перелік відповідних статей (пунктів) приведеного документу	Сума коштів, необхідна для виконання зазначених статей пунктів) (тис. грн.)	Сума коштів, врахована у доведених граничних обсягах (тис. грн.)	Сума коштів, не забезпечена доведеним граничним обсягом (тис. грн.) (4-5)	Заходи, які необхідно вжити для приведення норм документів у відповідність до доведеного граничного обсягу (відмінити, призупинити тощо)
1	2	3	4	5	6	7
	Повна назва нормативно-правового (включаючи № і дату), виконання якого не забезпечується граничними обсягами					
	Економічна класифікація видатків / Класифікація кредитування					
	Повна назва нормативно-правового (включаючи № і дату), виконання якого не забезпечується граничними обсягами					
	Економічна класифікація видатків / Класифікація кредитування					
	ВСЬОГО					

12.5. Пояснення щодо аналізу управління зобов'язаннями по загальному фонду у 2008 і 2009 роках та пропозиції щодо впорядкування взятих зобов'язань загального фонду на 2010 рік відповідно до п. 12.1-12.4.

13. Юридичні підстави та пояснення щодо спеціального фонду (проведення видатків спеціального фонду на 2010 рік та на 2011-2013 роки за рахунок надходжень до спеціального фонду, аналіз результатів, досягнутих внаслідок використання коштів спеціального фонду бюджету в 2008 році та очікувані результати у 2009 році).

Міністр/керівник відомства _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник фінансової служби _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

БЮДЖЕТНИЙ ЗАПИТ: додатковий (Форма-3)

Лише після заповнення форм 1 і 2 й у разі наявності пропозицій про збільшення обсягу видатків/надання кредитів загального фонду на плановий рік може бути заповнена Форма-3, в якій потрібно обґрунтувати запропоноване збільшення видатків/надання кредитів (запити на збільшення видатків/надання кредитів можливі лише за бюджетними програмами/проектами, що згідно з нормативними актами визначені пріоритетними).

При цьому зменшення головним розпорядником, порівняно з попереднім роком, обсягів видатків/надання кредитів за бюджетними програмами/проектами у зв'язку з перерозподілом, здійсненим під час розподілу обсягу видатків/надання кредитів у пункті 4 Форми-1 з метою збільшення інших видатків/надання кредитів, не є підставою для формування додаткової потреби у фінансуванні (пропозицій щодо збільшення обсягів видатків/надання кредитів загального фонду) за такими бюджетними програмами/проектами.

У пункті 2.1 показники у графах 3, 4, 5 повинні збігатися з показниками у графах 5, 6, 7 пункту 4 таблиці Форми-1 за відповідними бюджетними програмами/проектами. У цій формі в графі 6 заповнюються тільки ті бюджетні програми (проекти), які згідно з положеннями нормативно-правових актів (пункт 11.4 Форми-2) не забезпечені обсягом видатків/кредитів загального фонду на плановий рік і є пріоритетними. Тому в графі 6 проставляється лише додаткова потреба (+) до обсягу на плановий рік, причому сума не може перевищувати суми в графі 6 пункту 11.4 Форми-2 за відповідними бюджетними програмами/проектами.

При цьому за кожним кодом тимчасової класифікації видатків суми наводяться в розрізі економічної класифікації видатків/класифікації кредитування.

У графі 8 обґрунтовується необхідність додаткових коштів із загального фонду на плановий рік у розрізі економічної класифікації видатків/класифікації кредитування (з обов'язковим посиланням на нормативний документ, відповідно до якого необхідні додаткові кошти), визначається вплив у разі виділення цих коштів на виконання бюджетних програм/проектів у плановому році, у тому числі в розрізі результативних показників, зміни результативних показників, що характеризують виконання бюджетної програми (проекту), у разі виділення додаткових коштів та у разі невиділення їх із загального фонду на плановий рік, а також альтернативні заходи, розроблені для забезпечення виконання бюджетної програми/проекту.

У пункті 2.2 показники у графах 3 і 5 повинні збігатися з показниками у графах 10 й 11 пункту 4 таблиці Форми-1 за відповідними бюджетними

програмами/проектами. У графах 4 й 6 заповнюються тільки ті бюджетні програми(проекти), що не забезпечені прогнозним обсягом видатків на два наступні за плановим роки, у разі виділення цих коштів визначається вплив на виконання бюджетних програм/проектів, зміни результативних показників, які характеризують виконання бюджетної програми/проекту у разі виділення додаткових коштів та наслідки у разі їх невиділення. У графі 7 обґрунтовується необхідність додаткових коштів із загального фонду на плановий рік у розрізі економічної класифікації видатків/кредитування (з обов'язковим посиланням на нормативний документ, відповідно до якого необхідні додаткові кошти).

При цьому обґрунтування має охоплювати:

— обґрунтування, чому неможливо забезпечити виконання бюджетних програм/проектів у межах обсягу видатків/надання кредитів загального фонду на плановий рік;

— аналіз впливу виділення додаткових коштів на виконання бюджетних програм/проектів у плановому році з наведенням пояснень щодо впливу на результативні показники продукту та ефективності, та по двох наступних роках з наведенням конкретних очікуваних результатів.

У цьому пункті слід обов'язково проаналізувати додаткові запити порівняно з відповідними видатками/обсягами надання кредитів за два попередні роки (у разі, якщо такі були).

При заповненні таблиці змін результативних показників, що характеризують виконання бюджетної програми/проекту, необхідно показати, як зміняться результативні показники затрат, продукту, ефективності та якості у разі виділення додаткових коштів у плановому році.

При формулюванні наслідків слід розглянути ті, що очікуються у разі непроведення зазначених видатків/надання кредитів, та пояснити, які альтернативні заходи були здійснені головним розпорядником для забезпечення виконання бюджетної програми/проекту.

БЮДЖЕТНИЙ ЗАПИТ НА НАСТУПНИЙ РІК: додатковий (Форма -3)

1. _____ (__)(__)(__)
(найменування головного розпорядника коштів державного бюджету) КВК

2. Додатковий запит на видатки/надання кредитів загального фонду державного бюджету.

2.1. Додатковий запит на видатки/надання кредитів загального фонду державного бюджету на 2010 рік за бюджетними програмами

(тис. грн.)

Код	Найменування	2008 рік (звіт)	2009 рік (затверджено)	2010 рік (проект)		Обґрунтування необхідності додаткових коштів із загального фонду на 2009 р. (обов'язкове посилання на нормативний документ, відповідно до якого необхідно додаткові кошти)
				граничний обсяг	необхідно додатково +	
1	2	3	4	5	6	7
КПКВК	.....					
КЕКВ/ККК						
.....						
КЕКВ/ККК						

Зміна результативних показників, які характеризують виконання бюджетної програми, у разі виділення додаткових коштів:

№ з\п	Показники	Одиниця виміру	Джерело інформації	2010 рік (проект) в межах доведених граничних обсягів	2010 рік (проект) зміни у разі виділення додаткових коштів
	продукту				
	.....				
	ефективності				
	.....				

Наслідки на 2010 рік у разі невиділення додаткових коштів із загального фонду на 2010 рік та альтернативні заходи, здійснені для забезпечення виконання бюджетної програми

2.2. Очікувані зміни потреби у видатках/наданні кредитів загального фонду державного бюджету на 2011-2013 роки

(тис. грн)

Код	Найменування	2011 рік (прогноз)		2012 рік (прогноз)		2013 рік (прогноз)		Обґрунтування необхідності додаткових коштів із загального фонду на 2009 р. (обов'язкове посилання на нормативний документ, відповідно до якого необхідно додаткові кошти)
		граничний обсяг	необхідно додатково +	граничний обсяг	необхідно додатково +	граничний обсяг	необхідно додатково +	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
КПКВК	.....							
КЕКВ/КФК								

Зміна результативних показників, які характеризують виконання бюджетної програми, у разі виділення додаткових коштів:

№ з\п	Показники	Одиниця виміру	Джерело інформації	2010 рік (проект) в межах доведених граничних обсягів	2011 рік (прогноз) зміни у разі виділення додаткових коштів	2012 рік (прогноз) в межах доведених граничних обсягів	2012 рік (прогноз) зміни у разі виділення додаткових коштів	2013 рік (прогноз) в межах доведених граничних обсягів	2013 рік (прогноз) зміни у разі виділення додаткових коштів
	продукту								
	.....								
	ефективності								
	.....								

Наслідки на 2011-2013 рік у разі невиділення додаткових коштів із загального фонду на 2010 рік та альтернативні заходи, зроблені для забезпечення виконання бюджетної програми

.....

	ВСЬОГО						

Міністр/керівник відомства _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник фінансової служби _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

При складанні розрахунків використовуються різні методи, а саме:

— метод економічного аналізу, за допомогою якого визначається ступінь виконання бюджетних призначень за минулий рік, характеризується стан виконання в поточному році, встановлюються причини відхилень;

— нормативний метод, в основі якого лежать нормативи фінансових витрат на одиницю послуг, що надаються;

— екстраполярний метод, коли, виходячи зі звітних даних за попередні роки, на основі їх динаміки визначаються фінансові показники, а отримані суми екстраполюються на наступний рік;

— програмно-цільовий метод бюджетування (див. ілюстративний матеріал).

Якщо певний інвестиційний проект, програма того чи іншого головного розпорядника включені у бюджетну програму, яка буде забезпечувати її коштами протягом декількох років, до бюджетного запиту включаються пропозиції про виділення бюджетних коштів на фінансування тієї частини проекту, програми з відповідними обґрунтуваннями, розрахунками вигод та витрат щодо реалізації, яка буде виконана в відповідному бюджетному періоді. Необхідною умовою бюджетного фінансування є схвалення проекту програми у встановленому законом порядку.

Головні розпорядники бюджетних коштів, подаючи бюджетні запити, зобов'язані забезпечити своєчасність надходження бюджетних запитів, достовірність інформації, розрахунків, а також відповідний зміст бюджетного запиту.

Міністр фінансів під час розгляду бюджетних запитів не враховує видатків, якщо головні розпорядники не належним чином їх обґрунтували або порушили вимоги, встановлені Міністерством фінансів в інструктивних матеріалах. Важливим є для головних розпорядників включення інформації про свої індикативні прогнозні показники. Наприклад, якщо це галузь економіки, то такими показниками є обсяг продукції, яка вироблятиметься, її динаміка, рівень інвестицій, у тому числі іноземних, динаміка обсягів продажу і т.д. Якщо це регіон, то враховуються такі показники: питома вага регіону у ВВП країни, платіжний баланс, частка доходів місцевих бюджетів у загальнодержавних доходах.

Відповідальність за своєчасність подання Міністерству фінансів бюджетних запитів, їх своєчасність, достовірність та обґрунтування покладено на головних розпорядників коштів державного бюджету. Наведена в запитах інформація має бути достатньою для аналізу показників проекту Державного бюджету України, індикативних прогнозних показників державного бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди та для розробки пропозицій проекту Державного бюджету України.

Стаття 36. **Аналіз бюджетних запитів і розробка проекту Державного бюджету України**

1. Міністерство фінансів України на будь-якому етапі складання і розгляду проекту Державного бюджету України проводить аналіз бюджетного запиту, поданого головним розпорядником бюджетних коштів, на предмет його відповідності меті, пріоритетності, а також ефективності використання бюджетних коштів. На основі результатів аналізу, у тому числі на підставі звітів про виконання паспортів бюджетних програм, висновків про результати контрольних заходів, проведених органами, уповноваженими на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, Міністр фінансів України приймає рішення про включення бюджетного запиту до проекту Державного бюджету України перед поданням його на розгляд Кабінету Міністрів України.

2. На основі аналізу бюджетних запитів, що подаються відповідно до статті 35 цього Кодексу, Міністерство фінансів України готує проект закону про Державний бюджет України.

3. Міністерство фінансів України під час підготовки проекту Державного бюджету України розглядає та вживає заходів щодо усунення розбіжностей з головними розпорядниками бюджетних коштів. Якщо узгодження не досягнуто, Міністерство фінансів України додає свій висновок з неузгоджених питань до зазначеного проекту, який подається Кабінету Міністрів України.

Розроблені та подані в установленому порядку бюджетні запити головних розпорядників коштів на будь-якому етапі складання і розгляду проекту Державного бюджету України аналізуються Міністерством фінансів на предмет їх відповідності меті, пріоритетності, а також ефективності використання коштів. Під час цієї роботи відбувається активний обмін даними, пропозиціями, оцінками між відповідними структурними підрозділами і службами Міністерства фінансів та головних розпорядників бюджетних коштів. При цьому враховуються перспективи економічного зростання, рівень споживчих цін та цін виробників, дотримання фінансових норм і нормативів. Також вишукуються можливості розширення доходної бази бюджетних установ, забезпечення ефективнішого витрачання державних коштів.

До основного напряму здійснення аналізу бюджетних запитів належить аналіз їх на предмет ефективності використання бюджетних коштів і пріоритетності вкладання. Якщо розглядати це питання в рамках економічної сфери, то можна констатувати наступне: зроблені певні кроки у напрямку запровадження показників моніторингу в економічній сфері — прийнята Державна цільова програма розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу

стану інноваційного розвитку економіки (Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2008 р. №439) та видано наказ Державного агентства України з інвестицій та інновацій «Положення про порядок здійснення моніторингу виконання інноваційних та інвестиційних проектів, які впроваджуються із залученням державних коштів» (Наказ №4 від 21.01.2008 р.).

Оцінювання ефективності виконання проектів, використання державних коштів згідно з вищезазначеними програмами та їх методиками проводиться, виходячи із таких коефіцієнтів:

— науково-технічного;
— виробничого;
— ринкового;
— фінансово-економічного;
— соціального і екологічного.

Оцінка ефективності фінансово-бюджетної діяльності органів місцевого самоврядування теж вимагає певної методики.

Активне впровадження програмно-цільового методу в бюджетному процесі на сьогодні включає в себе такий важливий елемент як середньострокове бюджетне планування, тобто встановлення пріоритетів, стратегічних цілей, завдань, які спрямовані не тільки на раціональне, а й ефективне використання фінансових ресурсів головних розпорядників бюджетних коштів. Такі пріоритети визначаються Основними напрямами бюджетної політики на наступний бюджетний період та програмами економічного і соціального розвитку адміністративно-територіальної одиниці. Наприклад, такими пріоритетами, згідно з Постановою Верховної Ради України «Про Основні напрями бюджетної політики на 2011 рік» від 04.06.2010 р. №2318-17, мають стати:

— створення сприятливих умов для розвитку виробництва;
— стимулювання сталої економічної і соціальної розбудови держави;
— реалізація виваженої боргової політики;
— надання послуг для задоволення суспільних потреб виходячи з принципу забезпечення їх надання з урахуванням реальних державних ресурсів;
— поступове підвищення соціальних стандартів;
— проведення реформування міжбюджетних відносин з метою забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку регіонів;
— концентрація ресурсів бюджету на виконанні пріоритетних державних цільових програм, спрямованих на створення «точок зростання»;
— створення умов для реалізації державної політики у сфері зовнішніх відносин.

У програмах економічного і соціального розвитку адміністративно-територіальних одиниць відображено:

— цілі та пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку;

— основні завдання розвитку економіки і виробничої сфери адміністративно-територіальної одиниці та їх прогнозні показники;

— розраховані прогнозні показники розвитку соціальної сфери адміністративно-територіальної одиниці.

Ефективність та результативність використання бюджетних коштів оцінюється відповідно до результативних показників бюджетної програми, вимоги щодо застосування яких встановлені Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 р. №538-р «Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі» та наказами Міністерства фінансів:

— «Про запровадження результативних показників, що характеризують виконання бюджетних програм» (від 08.08.2002 р. №621);

— «Про паспорти бюджетних програм» (від 29.12.2002 р. №1098);

— «Про результативні показники бюджетної програми» (від 27.10.2009 р. №1252).

Відповідно до зазначених нормативно-правових актів, результативні показники бюджетної програми поділяються на такі групи: затрат, продукту, ефективності, якості.

На основі висновків, зроблених за результатами аналізу бюджетних запитів головних розпорядників коштів, у тому числі на підставі звітів про виконання паспортів бюджетних програм, висновків про результати контрольних заходів, проведених органами, уповноваженими на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, Міністр фінансів України приймає рішення про включення узгоджених показників бюджетного запиту до проекту Державного бюджету України на наступний рік перед поданням його (проекту закону про Державний бюджет України) на розгляд Кабінету Міністрів України.

Під час підготовки проекту Державного бюджету України можуть виникати розбіжності щодо неузгоджених питань між Міністерством фінансів та головними розпорядниками бюджетних коштів. З питань, за якими все ж таки не досягнуто узгоджених позицій між головним розпорядником бюджетних коштів і Мінфіном, останнє готує висновок з неузгоджених питань та разом із проектом закону подає його на розгляд до Кабінету Міністрів.

Стаття 37. **Схвалення Кабінетом Міністрів України проекту закону про Державний бюджет України**

1. Міністерство фінансів України подає Кабінету Міністрів України для розгляду проект закону про Державний бюджет України та вносить пропозиції щодо термінів і порядку розгляду цього проекту в Кабінеті Міністрів України.

2. Кабінет Міністрів України до схвалення проекту закону про Державний бюджет України подає Раді національної безпеки і оборони України цей проект закону по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України.
3. Кабінет Міністрів України приймає постанову про схвалення проекту закону про Державний бюджет України та подає його разом з відповідними матеріалами Верховній Раді України та Президенту України не пізніше 15 вересня року, що передує плановому.

Розроблений Міністерством фінансів України проект закону про Державний бюджет разом з додатками, пояснювальною запискою та іншими інформаційними матеріалами, обсяг яких визначено ст. 38 Кодексу, подається Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів розглядає на своєму засіданні проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. До його схвалення Кабінет Міністрів подає Раді національної безпеки і оборони України цей проект закону по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України (Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони» №183/98-ВР від 05.03.1998 р.).

Після цього Кабінет Міністрів приймає постанову про схвалення проекту закону про Державний бюджет України та подає його разом із відповідними матеріалами Верховній Раді та Президенту України не пізніше 15 вересня року, що передує плановому. Терміни розгляду та прийняття відповідної постанови повинні бути чітко визначені, щоб була можливість вчасного подання схваленого Урядом проекту Державного бюджету України до Верховної Ради та Президента України.

Стаття 38. **Матеріали, що додаються до Проекту закону про Державний бюджет України**

1. Разом з проектом закону про Державний бюджет України, схваленим Кабінетом Міністрів України, подаються:
1) пояснювальна записка до проекту закону про Державний бюджет України, яка має містити:
а) інформацію про економічне становище держави та основні прогнозні макропоказники економічного і соціального розвитку України на наступний бюджетний період, покладені в основу проекту Державного бюджету України;
б) оцінку надходжень бюджету, що пропонуються для забезпечення фінансовими ресурсами витрат бюджету;
в) пояснення до основних положень проекту Державного бюджету України та проекту закону про Державний бюджет України, включаючи аналіз пропонованих обсягів видатків та кредитування за бюджетною класифікацією (функціональною, відомчою і програмною класифікацією видатків та кредитування бюджету, економічною

класифікацією видатків бюджету). Пояснення включають бюджетні показники за попередній, поточний, наступний бюджетні періоди в розрізі класифікації видатків та кредитування бюджету;
г) інформацію щодо врахування основних напрямків бюджетної політики на наступний бюджетний період;
ґ) аналітичні дані, розрахунки з обґрунтуваннями особливостей міжбюджетних взаємовідносин, а саме:
- детальні розрахунки прогнозного загального обсягу доходів та видатків, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом та місцевими бюджетами, за видами доходів та за функціями;
- базові показники та результати обрахунку індексів відносної податкоспроможності в розрізі місцевих бюджетів;
- детальний розрахунок розміру фінансового нормативу бюджетної забезпеченості за функціями та видами місцевих бюджетів;
- детальний розрахунок коригуючих коефіцієнтів та коефіцієнта вирівнювання;
- розрахунки обсягів субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам за видами пільг і допомог та детальними фінансовими та кількісними показниками;
д) інформацію щодо обсягів державного боргу, в тому числі за типом боргового зобов'язання, графіка його погашення, обсягів та умов державних запозичень;
е) інформацію про мету, завдання та очікувані результати, яких кожний головний розпорядник коштів державного бюджету передбачає досягти при виконанні бюджетних програм, за формою, визначеною Міністерством фінансів України;
є) обґрунтування розрахунку вартісної величини прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для основних соціальних і демографічних груп населення;
ж) розрахунки обсягу компенсації за рахунок коштів державного бюджету втрат суб'єктів господарювання внаслідок прийняття Кабінетом Міністрів України, іншими центральними органами виконавчої влади рішень щодо регулювання цін і тарифів на окремі види продукції, товарів і послуг;
2) прогнозні показники зведеного бюджету України (включаючи оцінку Державного бюджету України та місцевих бюджетів) відповідно до бюджетної класифікації, а також зведений баланс фінансових ресурсів України;
3) перелік пільг з податків і зборів (обов'язкових платежів) із розрахунком втрат доходів бюджету від їх надання;
4) переліки та обсяги коштів за державними цільовими програмами, які включено головними розпорядниками коштів державного бюджету до бюджетних програм, передбачених у проекті закону про Державний бюджет України;
5) зведення та структура державних боргових і гарантійних зобов'язань на поточний і наступні бюджетні періоди до повного погашення таких зобов'язань, включаючи обсяг видатків на обслуговування державного боргу;

6) план державних запозичень на наступний бюджетний період, а також перелік інвестиційних програм (проектів), під які можуть надаватися державні гарантії у наступному бюджетному періоді. План державних запозичень на наступний бюджетний період має включати перелік кредитів (позик) із зазначенням кредиторів, видів, мети, назви валюти, строку і відсоткової ставки державних запозичень, а також стану укладання кредитних договорів;
7) прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди, підготовлений відповідно до статті 21 цього Кодексу;
8) доповідь про хід виконання Державного бюджету України у поточному бюджетному періоді;
9) пояснення головних розпорядників бюджетних коштів до проекту Державного бюджету України на підставі бюджетних запитів за формою, визначеною Міністерством фінансів України (подаються до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету);
10) протокол про результати консультацій Кабінету Міністрів України із всеукраїнськими асоціаціями органів місцевого самоврядування;
11) інформація щодо врахування пропозицій Ради національної безпеки і оборони України до Проекту закону про Державний бюджет України по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України (з вмотивованим обґрунтуванням);
12) інформація щодо залучення довгострокових (більше 1 року) кредитів (позик), надання гарантій, набуття прав поручителя за такими зобов'язаннями державними підприємствами, у тому числі господарськими товариствами, у статутному фонді яких державі належить 50 та більше відсотків акцій (часток, паїв);
13) інші матеріали, обсяг і форму яких визначає Кабінет Міністрів України.
У разі зміни Кабінетом Міністрів України показників обсягів міжбюджетних трансфертів під час розгляду та доопрацювання проекту закону про Державний бюджет України Кабінет Міністрів України подає розрахунки відповідно до вимог підпункту «ґ» пункту 1 цієї частини статті.

Цей перелік визначає основний зміст додатків до закону про Державний бюджет України, які готує та подає до Кабінету Міністрів Міністерство фінансів з участю інших центральних органів влади. У них містяться більш детальні статті витрат, доходів та кредитування бюджету, а також обґрунтування кошторисних витрат та їх розміри. Кабінет Міністрів в обов'язковому порядку має подати зазначені додатки до Верховної Ради та Президента України разом із проектом закону про Державний бюджет України.

Додатки складаються з таких частин:

Перша частина — це пояснювальна записка до проекту закону про Державний бюджет України. У ній насамперед має бути викладено

інформацію про економічне становище країни та відображено основні прогнозні макропоказники економічного і соціального розвитку України та наступний бюджетний період, покладені в основу проекту Державного бюджету.

Пояснювальна записка містить прогноз основних макропоказників економічного і соціального розвитку країни, складених Міністерством економіки разом із Міністерством фінансів і схвалених Кабінетом Міністрів.

Оцінка надходжень бюджету, що пропонуються для забезпечення фінансовими ресурсами витрат бюджету, дається на підставі підготовлених центральними виконавчими органами даних і схвалюється Кабінетом Міністрів. Зокрема, Державна податкова адміністрація та Державна митна служба готують прогнозні розрахунки доходної частини бюджету; Міністерство палива та енергетики, Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» розробляють розрахунки та обґрунтовують ставки рентних платежів за нафту і природний газ власного видобутку, відрахувань від плати за транзит нафти, природного газу та аміаку. Подають свої розрахунки Фонд державного майна, Міністерство охорони навколишнього природного середовища та інші центральні виконавчі органи, які відповідають за формування надходжень до бюджету. Їх інформація обробляється та оцінюється Міністерством фінансів і використовується для складання пояснювальної записки.

У поясненнях до основних положень проекту закону про державний бюджет Міністерство фінансів аналізує пропонований обсяг видатків та кредитування за бюджетною класифікацією (функціональною, відомчою і програмною класифікацією видатків та кредитування бюджету, економічною класифікацією видатків бюджету) на виконання державних функцій та програм, погоджує його з Кабінетом Міністрів та подає на розгляд Верховної Ради. Причому на розгляд Парламенту подаються обґрунтування бюджетних показників за три роки, а саме: за попередній бюджетний період (виконаний бюджет), поточний (бюджет поточного періоду, який тільки виконується) та наступний (показники майбутнього бюджетного періоду, які й будуть розглядатися та затверджуватися Верховною Радою).

Народним депутатам надається інформація щодо врахування основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період. Ця інформація дуже важлива, оскільки розроблені Міністерством фінансів і схвалені Кабінетом Міністрів показники, які були включені до Основних напрямів бюджетної політики, розглядаються та схвалюються Верховною Радою, тобто містять позицію Парламенту щодо напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період, які мають знайти своє відображення в проекті закону про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період.

Кодекс встановлює, що у пояснювальній записці до проекту закону про Державний бюджет мають бути визначені базові показники та результати обрахунку індексів відносної податкоспроможності в розрізі місцевих бюджетів. Для визначення такого індексу відносної податкоспроможності відповідних бюджетів використовується кошик доходів місцевих бюджетів. При розрахунку індексу відносної податкоспроможності регіону в кошику доходів враховуються пільги, що надають органи державної та місцевої влади. Формально це завищує податкоспроможний потенціал регіону. Для розрахунку кошика доходів і обсягів трансфертів використовується демографічний показник.

У бюджетному процесі звертається особлива увага на взаємовідносини Державного бюджету та місцевих бюджетів. Організація цих відносин визначається спеціальним розділом Закону України «Про Державний бюджет України» на поточний бюджетний рік та додатками до нього. Особлива увага приділяється міжбюджетним трансфертам.

До проекту бюджету додаються аналітичні дані, розрахунки з обґрунтуваннями особливостей міжбюджетних взаємовідносин, а саме:

— детальні розрахунки прогнозного загального обсягу доходів та видатків, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом та місцевими бюджетами, за видами доходів та за функціями;

— базові показники та результати обрахунку індексів відносної податкоспроможності в розрізі місцевих бюджетів;

— детальний розрахунок розміру фінансового нормативу бюджетної забезпеченості за функціями та видами місцевих бюджетів;

— детальний розрахунок коригуючих коефіцієнтів та коефіцієнта вирівнювання;

— розрахунки обсягів субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам за видами пільг і допомог та детальними фінансовими й кількісними показниками.

Обсяги дотації вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету, визначаються за Формулою розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між державним і місцевими бюджетами.

Під час розгляду та доопрацювання Кабінетом Міністрів проекту закону про Державний бюджет можуть бути змінені показники обсягів міжбюджетних трансфертів. У таких випадках Кабмін повинен подати розрахунки відповідно до вимог підпункту «ґ» пункту 1 цієї частини статті.

У пояснювальній записці до проекту закону надається інформація щодо обсягів державного боргу, в тому числі щодо типу боргового зобов'язання, графіка його погашення, обсягів та умов державних запозичень.

З іншого боку, актуальним завданням держави залишається використання державних соціальних стандартів і нормативів в усіх сферах для розрахунку видатків на соціальні цілі та формування на цій основі бюджетів усіх рівнів, соціальних фондів, міжбюджетних відносин. Одним із таких стандартів є прожитковий мінімум, величина якого теж враховується при формуванні Державного бюджету в розрахунках як видаткової, так і доходної частини бюджету.

До пояснювальної записки додаються обґрунтування розрахунку вартісної величини прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період у розрахунку на місяць на одну особу, а також — окремо для основних соціальних і демографічних груп населення, розрахунки обсягу компенсації за рахунок коштів державного бюджету втрат суб'єктів господарювання внаслідок прийняття Кабінетом Міністрів, іншими центральними органами виконавчої влади рішень щодо регулювання цін і тарифів на окремі види продукції, товарів і послуг.

Кабінет Міністрів, центральні органи виконавчої влади, приймаючи рішення щодо регулювання цін, тарифів на окремі види продукції, товарів і послуг, підтримання відносно низьких роздрібних цін на окремі товари, послуги для населення спричиняють втрати суб'єктів господарювання. Підприємствам, в яких з цієї причини витрати на виробництво і реалізацію продукції не покриваються отримуваними доходами, з державного бюджету виділяються відповідні суми коштів на покриття збитків. Щоб знайти цю суму, необхідно зробити розрахунок обсягу компенсації (дотації) за рахунок коштів державного бюджету. У ринковій економіці державні компенсації (дотації) обмежуються тими сферами, які не можуть ефективно регулюватися ринковим механізмом, який базується на самоокупності підприємницької діяльності.

Друга частина додатків містить прогнозні показники зведеного бюджету України, які містять оцінку державного бюджету та місцевих бюджетів відповідно до бюджетної класифікації, а також зведений баланс фінансових ресурсів (складання якого здійснюється відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 28.06.1995 р. №471 «Про організацію складання балансу фінансових ресурсів України»), тобто фінансову програму економічного і соціального розвитку держави загалом. Такий баланс фінансових ресурсів допоможе об'єднати в єдину систему всі фінансові плани і баланси, що дозволить під час прийняття державного бюджету виявляти об'єктивні взаємозв'язки і довготривалі тенденції розвитку найважливіших джерел фінансових ресурсів.

Третя частина додатків — це перелік пільг із податків і зборів (обов'язкових платежів) з розрахунком втрат доходів бюджету від їх надання, які надаватимуться згідно із законодавством у плановому році.

Перелік потрібен для врахування при складанні бюджету, оскільки надання пільг знижує надходження податкових сум до державного і місцевих бюджетів. Міністерство фінансів робить розрахунок втрат доходів бюджету від їх надання, а Кабінет Міністрів, виходячи з чинного законодавства, схвалює ці розрахунки.

Четвертою частиною додатків є переліки та обсяги коштів за державними цільовими програмами, які включено головними розпорядниками коштів до бюджетних програм, передбачених у проекті закону про Державний бюджет України. Кабінет Міністрів, керуючись положеннями Закону України «Про державні цільові програми», затверджує програми, концепції цих програм, загальнодержавні програми, які необхідні для того, щоб підвищити ефективність, надійність державних заходів, спрямованих на вирішення проблем загальнодержавного та регіонального масштабів, поліпшити використання національних природних ресурсів, результатів фундаментальних та прикладних досліджень з пріоритетних напрямів економічного, соціального розвитку, реформувати певні системи, провести профілактичні заходи, збільшити обсяги виробництва через розвиток певних галузей та забезпечення цілеспрямованого, раціонального використання коштів державного бюджету.

П'ята частина додатків включає зведення та структуру державних боргових і гарантійних зобов'язань на поточний і наступний бюджетні періоди до повного погашення таких зобов'язань, включаючи обсяги видатків на обслуговування державного боргу. Відповідно до п. 2 ст. 18 Кодексу загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60% річного номінального обсягу валового внутрішнього продукту України.

Верховна Рада України також може проаналізувати оптимальність співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями, оскільки таке співвідношення дуже важливе не тільки для побудови ефективної системи управління державним боргом, а й для забезпечення умов фінансової безпеки в країні; розглянути державний борг і податки як систему альтернативного вибору для вирішення дилеми — збільшувати податковий тягар чи залучити державні позики. Сучасні фахівці констатують, що в Україні, на жаль, немає нагально визначеної методики розрахунку боргового тягаря, тому потрібно приймати закон «Про Державний борг України» (розроблено проект такого закону, в ньому зроблена спроба визначити процедуру управління державним боргом на основі певних макропоказників і їх співвідношень).

Шостий додаток стосується плану державних запозичень на наступний бюджетний період, а також переліку інвестиційних програм (проектів), під які можуть надаватися державні гарантії у наступному бюджетному

періоді, та включає перелік кредитів (позик) із зазначенням кредиторів, види, мету, назву валюти, строк і відсоткову ставку державних запозичень, а також стан укладання кредитних договорів.

Сьомий додаток містить прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди, підготовлений відповідно до ст. 21 Кодексу. Відповідно до п. 1 ст. 21 Кодексу, Міністерство фінансів з участю Міністерства економіки, Національного банку, а також головних розпорядників коштів державного бюджету складає прогноз Державного бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, який ґрунтується на Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозних та програмних документах економічного та соціального розвитку, державних цільових програмах.

Верховна Рада України та її бюджетний комітет аналізують зазначену інформацію, показники і враховують їх при формуванні показників проекту державного бюджету та показників на наступні за плановим два бюджетні періоди. Особлива увага звертається на ті показники за бюджетними програмами, які забезпечують протягом декількох років виконання інвестиційних програм (проектів), державних цільових програм, у тому числі тих, що здійснюються із залученням державних кредитів від іноземних держав, банків, міжнародних фінансових організацій.

Восьмий додаток — це доповідь про хід виконання Державного бюджету України у поточному бюджетному періоді, підготовлена Міністерством фінансів України.

Дев'ятий додаток включає пояснення головних розпорядників бюджетних коштів до проекту Державного бюджету України. Вказані пояснення подаються головними розпорядниками бюджетних коштів до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету на підставі бюджетних запитів за формою, визначеною Міністерством фінансів.

Десятий додаток — це протокол про результати консультацій Кабінету Міністрів України із всеукраїнськими асоціаціями органів місцевого самоврядування. Наприклад, в Україні діє Асоціація міст. Основною метою її діяльності є підтримка курсу ринкових перетворень, розширення горизонтальних зв'язків між містами на ґрунті економічного співробітництва, захист законних прав та інтересів членів Асоціації в органах влади та управління, взаємодія з владними структурами і громадськими об'єднаннями в справі перетворення України на країну з соціально орієнтованою ринковою економікою. Такі консультації необхідні для того, щоб Кабінет Міністрів володів інформацією з вищезазначених питань і проблем.

Одинадцятий додаток містить інформацію щодо врахування пропозицій Ради національної безпеки і оборони України до проекту закону про

Державний бюджет по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України (з вмотивованим обґрунтуванням). Згідно із Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України» (№183/98-ВР від 05.03.1998 р.) РНБО, відповідно до Конституції України, є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Згідно з функціями, визначених у законі, розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції, законів України, Концепції (основ державної політики) національної безпеки України (№3/97-ВР від 16.01.1997 р.), Воєнної доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони та її складових, у тому числі економічної та фінансової безпеки. РНБО подає пропозиції Президентові щодо проекту закону про Державний бюджет по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України. Ці пропозиції повинні мати вмотивоване обґрунтування та відповідати також Закону України «Про основи національної безпеки» (№964-IV від 19.06.2003 р.), Стратегії національної безпеки України (№105/2007 від 12.02.2007 р.), Методиці розрахунку рівня економічної безпеки (Наказ Міністерства економіки України №60 від 02.03.2007 р.).

Пропозиції РНБО до проекту закону повинні сприяти захисту та подальшому розвитку найвагоміших здобутків України, визначенню стратегічних пріоритетів і цілей, відповідати викликам і загрозам сучасності, визначати принципи, пріоритети, завдання, механізми забезпечення захисту важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, конкретизувати засади політики держави у сфері національної, економічної та фінансової безпеки, контролювати вплив рівня видатків і кредитування бюджету, структуру державних боргових і гарантійних зобов'язань на поточний і наступні бюджетні періоди до повного погашення таких зобов'язань, включаючи обсяг видатків на обслуговування державного боргу на фактичні індикатори економічної безпеки України, вживати заходи щодо недопущення їх зниження до порогового та граничного значення.

Дванадцятий додаток містить інформацію щодо залучення довгострокових (понад 1 рік) кредитів (позик), надання гарантій, набуття прав поручителя за такими зобов'язаннями державними підприємствами, у тому числі господарськими товариствами, у статутному фонді яких державі належить 50 та більше відсотків акцій (часток, паїв).

Інформація про довгострокові кредити (понад рік):

— показує обсяги довгострокових кредитів, залучених державними підприємствами, строки, відсотки, мету використання, у тому числі на державні цільові програми, галузі вкладання, умови інвестування та отримання доходів, розподілу прибутків;

— підтверджує, що державні підприємства, враховуючи обмеженість фінансових ресурсів на фінансовому ринку і в державному бюджеті, отримали кредити для оновлення основних фондів, нарощування інвестицій, впровадження високих технологій розширеного відтворення, що зумовить підвищення продуктивності праці, зростання обсягів випуску товарів і послуг, ВВП, підвищення надійності, ефективності, конкурентоспроможності економіки, тобто сформує інноваційну модель економічного зростання.

Додаток 13 включає інші матеріали, обсяг і форму яких визначає Кабінет Міністрів України.

Глава 7. **РОЗГЛЯД ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ**

Стаття 39. **Розгляд і затвердження Державного бюджету України**

1. Розгляд та затвердження Державного бюджету України відбувається у Верховній Раді України за спеціальною процедурою, визначеною Регламентом Верховної Ради України.

2. Протягом трьох днів з дня прийняття Верховною Радою України закону про Державний бюджет України Кабінет Міністрів України подає Президенту України обґрунтування і розрахунок щодо бюджетних показників такого закону, змінених порівняно з проектом закону про Державний бюджет України, поданим Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України на розгляд у першому читанні.

3. Якщо Президент України повернув до Верховної Ради України для повторного розгляду закон про Державний бюджет України із вмотивованими і сформульованими пропозиціями, які передбачають зміни бюджетних показників, Кабінет Міністрів України у тижневий строк подає Верховній Раді України зміни до показників, зазначених у текстових статтях такого закону, та оновлені додатки до нього відповідно до пропозицій Президента України.

Розгляд і затвердження Державного бюджету України відбувається відповідно до Регламенту Верховної Ради України (ст. 153-159 Закону України «Про регламент Верховної Ради України» №1861-IV від 10.02.2010 р.).

Проект закону про Державний бюджет України на наступний рік розглядається з урахуванням положень Бюджетного кодексу та цього Регламенту.

Кабінет Міністрів щороку подає до Верховної Ради проект закону про Державний бюджет України на наступний рік не пізніше 15 вересня поточного року. Разом із проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету поточного року.

Проект закону про Державний бюджет України на наступний рік має бути розроблений з дотриманням вимог Бюджетного кодексу та Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період.

Проект закону на наступний рік не може містити положень про зупинення дії чи внесення змін до законів.

Поданий Кабінетом Міністрів проект закону про Державний бюджет України на наступний рік надається народним депутатам для ознайомлення не пізніше ніж за 4 дні до його представлення у Верховній Раді.

Цей проект Верховній Раді представляє на її пленарному засіданні Міністр фінансів України не пізніше ніж через 5 днів із дня подання його Кабінетом Міністрів до Верховної Ради.

Від комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, з доповіддю щодо відповідності проекту цього закону Основним напрямам бюджетної політики на наступний бюджетний період та вимогам Бюджетного кодексу України виступає голова комітету.

Представлення проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік проводиться за процедурою повного обговорення (ст. 30 Регламенту).

За результатами обговорення проекту закону Верховна Рада може прийняти рішення про схвалення і прийняття його до розгляду або рішення про його відхилення у разі:

1) внесення проекту закону без подання всіх документів, передбачених Бюджетним кодексом України;

2) невідповідності проекту закону Основним напрямам бюджетної політики на наступний бюджетний період;

3) невідповідності проекту закону вимогам складання проекту Державного бюджету України, встановленим Бюджетним кодексом України.

У разі відхилення Верховною Радою проекту закону Кабінет Міністрів зобов'язаний у семиденний строк з дня набрання чинності рішенням про таке відхилення подати до Верховної Ради проект закону для його повторного представлення — з урахуванням пропозицій Верховної Ради або обґрунтуванням їх відхилення.

Проект закону про Державний бюджет України на наступний рік розглядається за процедурою трьох читань з урахуванням особливостей, передбачених цією главою.

У разі порушення Кабінетом Міністрів строків подання до Верховної Ради проекту закону, а також порушення строків подання його на друге читання, строки розгляду Верховною Радою проекту закону обчислюються з дня його фактичного подання Кабінетом Міністрів.

У разі відставки Кабінету Міністрів до подання до Верховної Ради проекту закону або після відхилення Верховною Радою поданого проекту

відлік строків розгляду Верховною Радою проекту закону припиняється і відновлюється після подання до Верховної Ради проекту закону новосформованим Кабінетом Міністрів.

Після прийняття Верховною Радою до розгляду проекту закону народні депутати, комітети не пізніше 1 жовтня (6 жовтня, якщо проект закону був прийнятий до розгляду після повторного подання Кабінетом Міністрів) року, що передує плановому, формують свої пропозиції до проекту закону і направляють їх до комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету. Пропозиції, направлені до цього комітету після 1 жовтня (6 жовтня, якщо проект закону був прийнятий до розгляду після повторного подання Кабінетом Міністрів) року, що передує плановому, до розгляду не приймаються.

Пропозиції народних депутатів, комітетів не пізніше 15 жовтня (20 жовтня, якщо проект закону був прийнятий до розгляду після повторного подання Кабінетом Міністрів) розглядаються зазначеним комітетом разом з уповноваженими представниками Кабінету Міністрів та з участю ініціаторів внесення пропозицій. Причини відхилення пропозицій комітетом обґрунтовуються у висновках комітету.

За результатами розгляду проекту закону комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету, готує висновки і пропозиції, порівняльну таблицю з дотриманням вимог, передбачених ст. 118 Регламенту, та проект відповідної постанови Верховної Ради.

Порівняльна таблиця, проект постанови Верховної Ради, висновки і пропозиції комітету та супровідні документи надаються народним депутатам не пізніше як за 5 днів до розгляду Парламентом проекту закону у першому читанні.

Верховна Рада розглядає проект закону у першому читанні не пізніше 20 жовтня (25 жовтня, якщо проект закону був прийнятий до розгляду після повторного подання Кабінетом) року, що передує плановому.

У разі, якщо бюджетний період не збігається з календарним роком, строки розгляду встановлюються за процедурним рішенням Верховної Ради.

Розгляд у першому читанні проекту закону починається з доповіді голови комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, щодо висновків і пропозицій до законопроекту та результатів його розгляду.

Розгляд проекту закону у першому читанні проводиться за процедурою повного обговорення з урахуванням особливостей, передбачених у цій статті.

Під час обговорення слово для виступу надається представникам комітетів за письмовими заявами, депутатських фракцій, народним депутатам, представникам Кабінету Міністрів та Рахункової палати.

Після завершення розгляду законопроекту в першому читанні ставляться на голосування в цілому висновки та пропозиції до проекту закону, підготовлені відповідним комітетом.

Висновки та пропозиції до проекту закону вважаються прийнятими, а проект закону вважається прийнятим у першому читанні, якщо на їх підтримку проголосувала більшість народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради. Схвалені Парламентом висновки та пропозиції комітету з питань бюджету набувають статусу Бюджетних висновків Верховної Ради.

Якщо Верховною Радою не прийнято позитивного рішення на підтримку висновків і пропозицій до проекту закону в цілому, проводиться постатейне голосування пропозицій.

Під час постатейного першими ставляться на голосування ті пропозиції, які комітет з питань бюджету пропонує відхилити і на розгляді та голосуванні яких наполягають ініціатори їх внесення.

У разі, якщо народні депутати — ініціатори внесення пропозицій, які комітетом пропонується відхилити, — не наполягають на їх розгляді, голосування щодо них не проводиться.

Голосування пропозицій, які комітет пропонує відхилити і на розгляді яких наполягають ініціатори їх внесення, проводиться щодо кожної пропозиції окремо.

Після розгляду пропозицій, передбачених ч. 9 цієї статті, проводиться постатейне голосування пропозицій, які комітет з питань бюджету пропонує врахувати. Якщо у народних депутатів немає зауважень, пропозиції, які комітет пропонує врахувати, ставляться на голосування разом у цілому.

У разі, якщо під час постатейного голосування пропозицій показники бюджету, які містить підготовлений до першого читання проект закону, залишаються збалансованими, Верховна Рада може прийняти рішення про прийняття його за основу в першому читанні.

У разі, якщо під час постатейного голосування пропозицій показники бюджету стають розбалансованими, Верховна Рада направляє проект закону до комітету з питань бюджету для підготовки на повторне перше читання.

Після прийняття проекту закону за основу в першому читанні Кабінет Міністрів у 14-денний строк, але не пізніше 3 листопада (8 листопада, якщо проект закону був прийнятий до розгляду після повторного подання Кабінетом Міністрів) року, що передує плановому, подає до комітету з питань бюджету проект закону, доопрацьований відповідно до Бюджетних висновків Верховної Ради, і порівняльну таблицю щодо врахування Бюджетних висновків з дотриманням вимог, передбачених ст. 118 Регламенту.

Комітет, до предмета відання якого належать питання бюджету, протягом трьох днів після дня внесення проекту закону, підготовленого Кабінетом Міністрів до другого читання, готує висновок щодо пропозицій та поправок, запропонованих до другого читання Кабінетом Міністрів, з відповідним обґрунтуванням щодо них.

Розгляд у другому читанні проекту закону завершується не пізніше 20 листопада року, що передує плановому.

Розгляд у другому читанні починається з доповіді Міністра фінансів України щодо доопрацьованого, з урахуванням Бюджетних висновків Верховної Ради, проекту закону.

Голова комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, доповідає інформацію щодо врахування Кабміном України Бюджетних висновків Верховної Ради при підготовці проекту закону до другого читання.

Після доповідей Міністра фінансів України та голови комітету слово для виступу в порядку, визначеному Регламентом, надається представникам депутатських фракцій.

Після закінчення виступів представників депутатських фракцій Верховна Рада переходить до постатейного голосування поданого на друге читання проекту закону.

За результатами цього голосування Верховна Рада може прийняти рішення про прийняття проекту закону в другому читанні або направлення до Кабінету Міністрів для підготовки на повторне друге читання.

Під час розгляду в другому читанні проекту закону Верховна Рада затверджує загальний обсяг дефіциту (профіциту), доходів і видатків Державного бюджету України, розмір мінімальної заробітної плати та рівень забезпечення прожиткового мінімуму на наступний бюджетний період, обсяг міжбюджетних трансфертів та інші положення, необхідні для формування місцевих бюджетів.

Не прийняті під час голосування в другому читанні статті проекту закону переносяться на розгляд у третьому читанні.

Після прийняття проекту закону у другому читанні комітет з питань бюджету не пізніше 25 листопада року, що передує плановому, готує його до третього читання з урахуванням пропозицій, підтриманих Верховною Радою у другому читанні.

Комітет готує висновки і пропозиції щодо розбіжностей у визначенні доходів, видатків, а також дефіциту Державного бюджету України, які виникли в результаті внесення змін до проекту закону в другому читанні, і готує порівняльну таблицю. Після прийняття проекту закону у другому читанні внесення до нього нових пропозицій та поправок не допускається, їх розгляд не проводиться.

Третє читання проекту закону починається з доповіді голови комітету та співдоповіді Міністра фінансів України:

1) висновків стосовно тих статей законопроекту, які були змінені після врахування при підготовці до третього читання, не прийнятих у другому читанні статей проекту закону і врахування яких призвело до необхідності внесення змін до інших статей проекту закону, прийнятих у другому читанні;

2) пропозицій комітету стосовно уточнення статей проекту закону, до яких пропонується внести зміни з метою збалансування доходів і видатків для досягнення затвердженого дефіциту Державного бюджету України на наступний рік.

Після доповіді та співдоповіді проводиться голосування пропозицій комітету з питань бюджету щодо статей проекту закону, які не були прийняті в другому читанні, та прийняття проекту в цілому.

У разі, якщо рішення про прийняття проекту закону із запропонованими пропозиціями комітету в цілому не прийнято, проводиться голосування щодо кожної пропозиції, запропонованої комітетом.

У разі неприйняття проекту закону у цілому, цей проект за рішенням Верховної Ради направляється на повторне третє читання з визначенням строків його наступного розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради. Якщо таке рішення не прийнято, проект закону вважається відхиленим. У такому випадку, а також у разі неприйняття зазначеного законопроекту у повторному третьому читанні, Верховна Рада приймає рішення (з установленням строків) щодо підготовки Кабінетом Міністрів нового проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік.

Якщо деякі показники Закону України «Про Державний бюджет України» змінені порівняно з проектом закону про Державний бюджет України, поданим Кабінетом Міністрів до Верховної Ради на розгляд у першому читанні, Кабінет Міністрів протягом трьох днів з дня прийняття Верховною Радою даного закону подає Президенту України обґрунтування і розрахунок даних бюджетних показників.

Кабінет Міністрів зобов'язаний у тижневий термін подати Верховній Раді зміни до показників, зазначених у законі, та оновлених відповідно до пропозицій Президента України додатки до нього, у випадку, якщо Президент України повернув до Верховної Ради для повторного розгляду закон про Державний бюджет України із вмотивованими і сформульованими пропозиціями.

Стаття 40. **Предмет регулювання закону про Державний бюджет України**

1. Законом про Державний бюджет України визначаються:
1) загальна сума доходів, видатків та кредитування державного бюджету (з розподілом на загальний та спеціальний фонди);
2) граничний обсяг річного дефіциту (профіциту) державного бюджету у відповідному бюджетному періоді і державного боргу на кінець відповідного бюджетного періоду, граничний обсяг надання державних гарантій, а також повноваження щодо цих гарантій відповідно до статті 17 цього Кодексу;
3) доходи державного бюджету за бюджетною класифікацією (у додатку до закону);
4) фінансування державного бюджету за бюджетною класифікацією (у додатку до закону);
5) бюджетні призначення головним розпорядникам коштів державного бюджету за бюджетною класифікацією з обов'язковим виділенням видатків споживання (з них видатків на оплату праці, оплату комунальних послуг і енергоносіїв) та видатків розвитку, включаючи розподіл видатків на централізовані заходи між адміністративно-територіальними одиницями (у додатках до закону);
6) бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів (у додатках до закону);
7) розмір оборотного залишку коштів державного бюджету;
8) розмір мінімальної заробітної плати на відповідний бюджетний період;
9) розмір прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для основних соціальних і демографічних груп населення та рівень забезпечення прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період;
10) перелік кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних програм (проектів), із зазначенням кредиторів, загальних обсягів кредитів (позик) та обсягів їх залучення у відповідному бюджетному періоді в розрізі бюджетних програм (у додатку до закону);
11) додаткові положення, що регламентують процес виконання бюджету.
2. У законі про Державний бюджет України видатки та кредитування за головними розпорядниками коштів державного бюджету мають бути деталізовані за програмною класифікацією видатків та кредитування державного бюджету, за групами функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету та окремими категоріями економічної класифікації видатків бюджету і класифікації кредитування бюджету.

У ст. 1 Закону про Державний бюджет України затверджуються загальна сума доходів і видатків з їх поділом на загальний та спеціальний фонди та кредитування бюджету.

Як зазначено у статті, що коментується, Закон про Державний бюджет України передбачає встановлення граничного розміру річного дефіциту або профіциту державного бюджету у відповідному бюджетному періоді.

У додатках до закону мають відображатися доходи та фінансування державного бюджету за бюджетною класифікацією. Окремими статтями встановлюються джерела формування державного бюджету в загальній сумі або у фіксованих частках (відсотках), а також особливості обчислення або розподіл їх між загальним і спеціальним фондами державного бюджету та між державним і місцевими бюджетами.

Окремий розділ закону про Державний бюджет складають статті, які встановлюють граничний розмір державного боргу, визначають можливість надання державних гарантій при одержанні кредитів суб'єктами господарювання державного сектора економіки тощо.

У додатку до закону про бюджет має бути вказано перелік кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних програм (проектів), із зазначенням кредиторів, загальних обсягів кредитів (позик) та обсягів їх залучення у відповідному бюджетному періоді. Важливо, що цей перелік зроблено в розрізі бюджетних програм.

У підпункті 5 п. 1 цієї статті йдеться про бюджетні призначення головним розпорядникам коштів державного бюджету за бюджетною класифікацією. При цьому регламентується обов'язкове виділення видатків споживання (з них видатків на оплату праці, оплату комунальних послуг і енергоносіїв) та видатків розвитку, включаючи розподіл видатків на централізовані заходи між адміністративно-територіальними одиницями. Розмір оборотного залишку коштів державного бюджету затверджують у законі про державний бюджет та використовують під час касових розривів, а потім їх розмір поновлюють до кінця бюджетного періоду.

Ст. 40 визначає предметом регулювання закону про Державний бюджет України розмір мінімальної заробітної плати на відповідний бюджетний період. Розмір прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати встановлюється для забезпечення належного соціального захисту кожного громадянина України. Ці показники встановлюються відповідно до Закону України «Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати» і знаходять своє відображення у Законі України «Про Державний бюджет України» на відповідний бюджетний період у розділі «Особливі положення». Це важливо для бюджетного процесу, тому що величина мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму в поточному бюджетному періоді впливає на розміри посадових окладів працівників бюджетної сфери, оплата праці яких здійснюється на основі єдиної тарифної сітки, державних соціальних допомог сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, а це, у свою чергу, впливає на зміну обсягів видатків з бюджетів різних рівнів.

Предметом регулювання закону про Державний бюджет України можуть бути також додаткові положення, що регламентують процес виконання бюджету.

У законі про Державний бюджет відображаються видатки та кредитування за головними розпорядниками коштів державного бюджету. Вони повинні бути деталізовані за програмною, функціональною, економічною класифікацією видатків та кредитування державного бюджету. Це здійснюється для підвищення ефективності аналізу фінансування витрат за їхніми напрямами, співставлення кошторисних витрат за однотипними установами, статистичної обробки бюджетних показників, в процесі якої відслідковується динаміка і тенденції розвитку показників, розробляються прогнози щодо розвитку бюджетних відносин. Такий поділ створює умови для порівнянності показників державного та місцевих бюджетів, полегшує розгляд бюджетів і їх економічний аналіз, спрощує контроль за виконанням бюджету, своєчасністю і повнотою акумуляції коштів, використанням їх за цільовим призначенням, за рівнем ефективності та результативності використання фінансових ресурсів, забезпечує можливість синтетичного та аналітичного обліку в бюджетних установах та організаціях.

Стаття 41. **Особливості формування надходжень бюджету та здійснення витрат бюджету в разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України**

1. Якщо до початку нового бюджетного періоду не набрав чинності закон про Державний бюджет України, Кабінет Міністрів України має право здійснювати витрати Державного бюджету України відповідно до таких вимог:

1) витрати Державного бюджету України можуть здійснюватися лише на бюджетні програми, бюджетні призначення щодо яких встановлені законом про Державний бюджет України на попередній бюджетний період та одночасно передбачені у проекті закону про Державний бюджет України на наступний бюджетний період, поданому Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України, за якими повністю зберігаються цільові обмеження;

2) щомісячні бюджетні асигнування загального фонду Державного бюджету України сумарно не можуть перевищувати 1/12 обсягу бюджетних призначень, визначених законом про Державний бюджет України на попередній бюджетний період (крім випадків, передбачених частиною шостою статті 16 та частиною четвертою статті 23 цього Кодексу, а також пунктами 4 і 5 частини другої цієї статті);

2. До набрання чинності законом про Державний бюджет України на поточний бюджетний період:

1) забороняється із загального фонду державного бюджету здійснювати витрати в частині капітальних видатків та надання кредитів з бюджету, крім капітальних видатків,

пов'язаних із ліквідацією аварій на об'єктах соціально-культурної сфери, житлового господарства, систем тепло-, енерго-, газо-, водопостачання та водовідведення, а також витрат, пов'язаних із введенням воєнного чи надзвичайного стану, оголошенням окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації та виділенням коштів з резервного фонду державного бюджету;

2) державні запозичення можуть здійснюватися в обсязі, що не перевищує обсяг витрат на погашення державного боргу у відповідний період, а державні гарантії не надаються;

3) діють норми закону про Державний бюджет України на попередній бюджетний період, крім норм, якими визначені загальні показники державного бюджету, бюджетні призначення головним розпорядникам коштів державного бюджету і обсяги трансфертів між державним бюджетом та місцевими бюджетами;

4) соціальні стандарти та соціальні гарантії, у тому числі прожитковий мінімум, рівень його забезпечення, мінімальна заробітна плата, надання пільг, компенсацій і гарантій населенню у поточному бюджетному періоді застосовуються у розмірах та на умовах, що діяли у грудні попереднього бюджетного періоду;

5) перерахування дотацій вирівнювання з державного бюджету місцевим бюджетам та коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, здійснюється відповідно до обсягів, визначених у проекті закону про Державний бюджет України, поданому Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України.

Ця стаття Кодексу регулює права Кабінету Міністрів України здійснювати витрати з державного бюджету у разі несвоєчасного набрання чинності закону про Державний бюджет України. У такому разі Уряд країни змушений базуватися на показниках попереднього бюджетного періоду по доходах, видатках і кредитуванню Державного бюджету.

Ураховуючи постійний характер державних видатків, Кабінет Міністрів наділяється правом здійснювати витрати з обов'язковим врахуванням таких вимог:

— витрати Державного бюджету можуть здійснюватися лише на бюджетні програми, бюджетні призначення щодо яких встановлені законом про Державний бюджет України на попередній бюджетний період та одночасно передбачені у проекті закону про Державний бюджет на наступний бюджетний період, поданому Кабінетом Міністрів до Верховної Ради, за якими повністю зберігаються цільові обмеження;

— щомісячні бюджетні асигнування загального фонду Державного бюджету України сумарно не можуть перевищувати 1/12 обсягу бюджетних призначень, визначених законом про Державний бюджет на попередній бюджетний період (крім випадків, передбачених ч. 6 ст. 16 та ч. 4 ст. 23 Кодексу, а також п. 4 і 5 ч. 2 цієї статті).

До набрання чинності законом про Державний бюджет України на поточний бюджетний період:

1) забороняється із загального фонду державного бюджету здійснювати витрати в частині капітальних видатків та надання кредитів з бюджету, крім капітальних видатків, пов'язаних із ліквідацією аварій на об'єктах соціально-культурної сфери, житлового господарства, систем тепло-, енерго-, газо-, водопостачання та водовідведення, а також витрат, пов'язаних із введенням воєнного чи надзвичайного стану, оголошенням окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації та виділенням коштів з резервного фонду державного бюджету;

2) державні запозичення можуть здійснюватися в обсязі, що не перевищує обсяг витрат на погашення державного боргу у відповідний період, а державні гарантії не надаються;

3) діють норми закону про Державний бюджет України на попередній бюджетний період, крім норм, якими визначені загальні показники державного бюджету, бюджетні призначення головним розпорядникам коштів державного бюджету і обсяги трансфертів між державним та місцевими бюджетами;

4) соціальні стандарти та соціальні гарантії, у тому числі прожитковий мінімум, рівень його забезпечення, мінімальна заробітна плата, надання пільг, компенсацій і гарантій населенню у поточному бюджетному періоді застосовуються у розмірах та на умовах, що діяли у грудні попереднього бюджетного періоду;

5) перерахування дотацій вирівнювання з державного бюджету місцевим бюджетам та коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, здійснюється відповідно до обсягів, визначених у проекті закону про Державний бюджет України, поданому Кабінетом Міністрів до Верховної Ради.

Такий підхід упереджує відхилення від обраної стратегії соціально-економічного розвитку й убезпечує від виникнення додаткових диспропорцій.

Глава 8. **ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ**

Стаття 42. **Організація виконання державного бюджету**

1. Кабінет Міністрів України забезпечує виконання Державного бюджету України. Міністерство фінансів України здійснює загальну організацію та управління виконанням Державного бюджету України, координує діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

Стаття визначає органи виконавчої влади, які забезпечують організацію виконання Державного бюджету України. Виконання Державного бюджету — це відносини, які регулюються Бюджетним кодексом України (ст. 1 Кодексу), включаючи внесення змін до Закону про Державний бюджет (рішення про місцевий бюджет) в межах бюджетного періоду (п. 1 ст. 3 Кодексу). Кабінет Міністрів України забезпечує та відповідає за виконання Державного бюджету України (п. 6 ст. 116 Конституції та ст. 21 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 26.05.2008 р.). Діяльність центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики з виконання Державного бюджету спрямовується, координується та контролюється Кабінетом Міністрів України.

Головним органом виконавчої влади, що здійснює загальну організацію та управління виконанням Державного бюджету України, та таким, що координує діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету, визначено Міністерство фінансів України (ст. 1 Положення про Міністерство фінансів України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів №1837 від 27 грудня 2006 р.). Відповідно до Бюджетного кодексу, інших нормативних актів у сфері бюджетних відносин та Положення про Міністерство фінансів основними завданнями Міністерства фінансів з виконання державного бюджету є:

— організація роботи, пов'язаної із виконанням Державного бюджету України, координація в межах своїх повноважень діяльності учасників бюджетного процесу;

— підготовка пропозицій щодо внесення змін до Державного бюджету України, здійснення заходів з підвищення ефективності управління державними фінансами;

— здійснення в межах своїх повноважень контролю за дотриманням бюджетного законодавства на цій стадії бюджетного процесу.

Міністерство фінансів України відповідно до покладених на нього завдань і повноважень має право:

— одержувати в установленому порядку від головних розпорядників коштів державного та місцевих бюджетів, органів місцевого самоврядування інформацію, документи і матеріали, необхідні для аналізу виконання бюджетів, що входять до складу бюджетної системи держави;

— одержувати від центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій усіх форм власності дані, необхідні для здійснення контролю за раціональним і цільовим використанням бюджетних коштів.

Міністерство фінансів у межах своїх повноважень на основі виконання актів законодавства видає накази, організовує і контролює їх виконання.

Мінфін під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє з іншими центральними органами виконавчої влади, Радою Міністрів АР Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями, підприємствами, установами та організаціями, а також з відповідними органами іноземних держав. Так, координація діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету досягається за рахунок передбаченого ст. 1, 2 Указу Президента України «Питання Міністерства фінансів України» №676/2005 від 20.04.2005 р. організаційного підпорядкування Державної податкової адміністрації, Державної митної служби, Державного казначейства, Головного контрольно-ревізійного управління Міністерству фінансів України і здійснюється шляхом:

— формування державної політики у відповідних сферах та здійснення контролю за її реалізацією зазначеними центральними органами виконавчої влади;

— внесення на розгляд Кабінету Міністрів України розроблених цими органами проектів нормативно-правових актів та погодження проектів нормативно-правових актів зазначених центральних органів виконавчої влади;

— визначення порядку обміну інформацією між Міністерством фінансів України та цими органами (наприклад, Наказ Міністерства фінансів від 29 червня 2005 р. «Про затвердження Формату та Регламенту обміну інформацією між Міністерством фінансів України та Державним казначейством України у новій редакції»);

— затвердження структури цих органів. В контексті змісту координуючої функції Міністерства фінансів може також розглядатися надання Міністру фінансів права вносити в установленому порядку Кабінетові Міністрів України подання про призначення на посади та звільнення з посад керівників та заступників керівників урядових органів державного управління, що діють у складі Мінфіну відповідно до п. 29 ст. 8 Положення про Міністерство фінансів України №1837 від 27 грудня 2006 р.

Організаційне підпорядкування Головного контрольно-ревізійного управління України Міністерству фінансів України також регламентується п. 1 ст. 4 Закону України «Про Державну контрольно-ревізійну службу в Україні» від 26 січня 1993 р. та ст. 4 Положення про Головне контрольно-ревізійне управління України, затверджене Указом Президента України від 28 листопада 2000 р., відповідно до яких Головне контрольно-ревізійне управління України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України.

Стаття 43. **Казначейське обслуговування бюджетних коштів**

1. При виконанні державного бюджету і місцевих бюджетів застосовується казначейське обслуговування бюджетних коштів. Державне казначейство України, що діє у складі Міністерства фінансів України, забезпечує казначейське обслуговування бюджетних коштів на основі ведення єдиного казначейського рахунку, відкритого у Національному банку України.

Казначейське обслуговування бюджетних коштів передбачає:

1) розрахунково-касове обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів, а також інших клієнтів відповідно до законодавства;

2) контроль за здійсненням бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень бюджету, взятті бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів та здійсненні платежів за цими зобов'язаннями;

3) ведення бухгалтерського обліку і складання звітності про виконання бюджетів з дотриманням національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку;

4) здійснення інших операцій з бюджетними коштами.

В органах Державного казначейства України бюджетним установам відкриваються рахунки у встановленому законодавством порядку.

2. Обслуговування Державним казначейством України установ України, які функціонують за кордоном, здійснюється у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України.

3. Державним казначейством України не здійснюється оплата послуг з оброблення електронних розрахункових документів та повідомлень у системі
електронних переказів Національного банку України і з переказу коштів через валютні рахунки, відкриті в Національному банку України.

4. Державне казначейство України за погодженням з Міністерством фінансів України має право залучати на поворотній основі кошти єдиного казначейського рахунку для покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України та для надання середньострокових позик місцевим бюджетам.

5. Обсяги тимчасових касових розривів місцевих бюджетів, пов'язаних із забезпеченням захищених видатків загального фонду, в обов'язковому порядку покриваються Державним казначейством України в межах поточного бюджетного періоду, а тимчасові касові розриви Пенсійного фонду України, пов'язані з виплатою пенсій, у межах фактичного дефіциту коштів на цю мету за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку на договірних умовах без нарахування відсотків за користування цими коштами з обов'язковим їх поверненням до кінця поточного бюджетного періоду.

Порядок проведення таких операцій затверджується Кабінетом Міністрів України.

Обслуговування державного та місцевих бюджетів в Україні проводиться за казначейською формою виконання. До заснування в 1995 році Державного казначейства в Україні застосовувалась банківська форма касового обслуговування Державного бюджету. Відмінність її від казначейської форми обслуговування полягає в тому, що рух бюджетних коштів проводиться через систему рахунків, відкритих в уповноважених банках, які здійснюють свою діяльність на підставі спеціальних дозволів (ліцензій), що видаються центральним банком. Світовій фінансовій практиці відома також і змішана форма обслуговування державного та місцевих бюджетів.

Перехід від банківської до казначейської системи виконання бюджету був викликаний наступним:

— банківські установи не були зацікавлені у контролі за своєчасним зарахуванням доходів на рахунки відповідного бюджету і не забезпечували належного і дієвого контролю за використанням коштів;

— розпорошеність бюджетних коштів у численних банківських установах не могла дати позитивні результати в управлінні державними фінансовими ресурсами;

— відсутність оперативної інформації про касові видатки та перерахування коштів за призначенням, а також за фінансовими операціями бюджетних установ.

Державне казначейство було створене на виконання Указу Президента України №335/95 від 27.04.95 р. «Про Державне казначейство України» з метою забезпечення управління коштами Державного бюджету України та започаткувало казначейську форму виконання Державного бюджету та касове виконання бюджету за доходами, що передбачає приймання та зарахування доходів на відповідні рахунки бюджетів. На даний час виконання за доходами регламентуються Наказом «Про затвердження Порядку

виконання Державного бюджету за доходами», затвердженого ДКУ №131 від 19.12.2000 р.

Спільною Постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України №13 від 14 січня 1997 р. «Про запровадження казначейської форми виконання державного бюджету» було встановлено, що, починаючи з 1 лютого 1997 р., введено поетапне касове виконання Державного бюджету за видатками через територіальні органи Державного казначейства. З метою подальшого становлення казначейської системи обслуговування Державного бюджету Наказом Головного управління Державного казначейства України від 21 березня 1997 р. №28 було затверджено Положення про єдиний казначейський рахунок.

Як зазначено в Указі Президента України №676/2005 від 20 квітня 2005 р. «Питання Міністерства фінансів України», Державне казначейство України є урядовим органом державного управління, що діє у складі Міністерства фінансів України та йому підпорядковується. На даний час воно функціонує відповідно до Положення про Державне казначейство, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №1232 від 21.12.2005 р. Робота Державного казначейства побудована на принципі роботи єдиного казначейського рахунку. Тобто його роль полягає не тільки у виконанні окремих видаткових повноважень, а й у комплексному обслуговуванні всіх учасників бюджетного процесу.

Систему Державного казначейства України складають Головне управління Державного казначейства України та його територіальні органи — управління Державного казначейства України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі з відділеннями в районах, містах і районах у містах. Діяльність Державного казначейства спрямована на вирішення таких завдань:

— організація виконання Державного бюджету України і здійснення контролю за цим;

— управління наявними коштами Державного бюджету України, в тому числі в іноземній валюті, коштами державних позабюджетних фондів і позабюджетними коштами установ та організацій, що утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України;

— фінансування видатків Державного бюджету України;

— ведення обліку касового виконання Державного бюджету України, складання звітності про стан виконання Державного бюджету України;

— управління державним внутрішнім і зовнішнім боргом відповідно до чинного законодавства;

— розподіл між Державним бюджетом України та бюджетами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя відрахувань від загальнодержавних податків, зборів та обов'язкових платежів;

— здійснення контролю за надходженням, використанням коштів державних позабюджетних фондів і позабюджетних коштів установ та організацій, що утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України;

— розробка нормативно-методичних документів з питань бухгалтерського обліку, звітності та організації виконання бюджетів усіх рівнів, які обов'язкові для всіх підприємств, установ та організацій, що використовують бюджетні кошти і кошти державних позабюджетних фондів.

Функціонування єдиного казначейського рахунку регламентується Положенням про єдиний казначейський рахунок, затвердженим Наказом Державного казначейства України №122 від 26 червня 2002 р. та забезпечує:

— можливість швидкої мобілізації коштів, що надходять протягом дня на рахунки, відкриті в органах Державного казначейства, і використання їх для здійснення бюджетних витрат і здійснення інших операцій, що не суперечать законодавству України;

— надання оперативної інформації органам законодавчої та виконавчої влади з проведених по єдиному казначейському рахунку операціях з метою прийняття представниками законодавчої та виконавчої влади оперативних рішень щодо забезпечення ефективного використання коштів бюджетів.

Казначейське обслуговування бюджетних коштів передбачає:

1) розрахунково-касове обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів, а також інших клієнтів відповідно до законодавства здійснюється на підставі договору (Наказ Державного казначейства України №221 від 2 грудня 2002 р. «Про затвердження Порядку відкриття рахунків у національній валюті в органах Державного казначейства України»);

2) контроль за здійсненням бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень до бюджету, взятті бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів та здійснення платежів за цими зобов'язаннями;

3) ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання державного бюджету регулюються Положенням про організацію бухгалтерського обліку та звітності виконання державного та місцевих бюджетів в органах Державного казначейства України, затвердженого наказом Державного казначейства України №119 від 28 листопада 2000 р. У відповідності до п. 1.1.1 зазначеного Положення система обліку виконання бюджету включає бухгалтерський, бюджетний, управлінський облік, які ґрунтуються на єдиній теоретичній та інформаційній базі, відрізняючись формою та періодичністю розрахунку даних.

Бухгалтерський облік забезпечує своєчасне та повне відображення всіх операцій органів Державного казначейства та надання користувачам

інформації про стан активів і зобов'язань, результати виконання бюджетів та їх змін. На основі даних бухгалтерського обліку складається звітність про виконання бюджетів.

Бюджетний облік ведеться з метою накопичення даних про доходи, витрати, кредитування за вирахуванням погашення і фінансування бюджетів, а також підведення результатів виконання бюджетів.

Управлінський облік ведеться з метою забезпечення керівництва органів Державного казначейства оперативною фінансовою та нефінансовою інформацією у встановленій ними формі для планування та управління бюджетними коштами, оцінки і контролю використання бюджетних коштів. Управлінський облік — система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством (ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. №996-XIV).

4) здійснення інших операцій з бюджетними коштами.

В органах Державного казначейства України бюджетним установам відкриваються наступні рахунки у встановленому законодавством порядку:

— для зарахування надходжень, передбачених законодавством України;

— рахунки розпорядникам та отримувачам бюджетних коштів;

— рахунки підприємств, установ, організацій по операціях, що не відносяться до операцій по виконанню бюджету, але відповідно до вимог законодавства обслуговуються органами Державного казначейства.

Державним казначейством України не здійснюється оплата послуг оброблення електронних розрахункових документів та повідомлень у системі електронних переказів Національного банку України і переказу коштів через валютні рахунки, відкриті в Національному банку України.

Державне казначейство України за погодженням з Міністерством фінансів України має право залучати на поворотній основі кошти єдиного казначейського рахунку для покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України та для надання середньострокових позик місцевим бюджетам. Обсяги тимчасових касових розривів місцевих бюджетів, пов'язаних із забезпеченням захищених видатків загального фонду, в обов'язковому порядку покриваються Державним казначейством України в межах поточного бюджетного періоду, а тимчасові касові розриви Пенсійного фонду України, пов'язані з виплатою пенсій, — у межах фактичного дефіциту коштів на цю мету за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку на договірних умовах без нарахування відсотків за користування цими коштами з обов'язковим їх поверненням до кінця поточного бюджетного періоду.

Запровадження системи управління єдиним казначейським рахунком

дає змогу значною мірою зменшити вплив касових розривів на рівень поточного виконання видаткових частин бюджету. Порядок проведення таких операцій затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 44. **Розпис Державного бюджету України**

1. Державний бюджет України виконується за розписом, який затверджується Міністром фінансів України відповідно до бюджетних призначень у місячний строк з дня прийняття закону про Державний бюджет України. До затвердження розпису Державного бюджету України Міністром фінансів України затверджується тимчасовий розпис Державного бюджету України на відповідний період.

Примірник затвердженого розпису Державного бюджету України передається до Рахункової палати та Комітету Верховної Ради України з питань бюджету з подальшим інформуванням про внесені до нього зміни, зумовлені внесенням змін до закону про Державний бюджет України.

2. Міністерство фінансів України протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису Державного бюджету України встановленим бюджетним призначенням, а також відповідність розподілу бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за загальним фондом державного бюджету за визначеними цим розписом періодами року відповідному прогнозу надходжень загального фонду державного бюджету протягом бюджетного періоду.

Розпис бюджету — документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації (п. 46 ст. 2 Кодексу).

Процедура складання та виконання розпису визначається Інструкцією про складання і виконання розпису Державного бюджету України, затвердженою Наказом Міністерства фінансів України №57 від 28 січня 2002 р. (зі змінами та доповненнями).

Розпис Державного бюджету України на відповідний рік (далі — розпис) складається відповідно до бюджетних призначень, установлених Законом «Про Державний бюджет України» та затверджується Міністром фінансів в місячний строк після набрання чинності цим законом. До затвердження розпису Міністерством фінансів обов'язково затверджується тимчасовий розпис Державного бюджету України на відповідний період. Розпис Державного бюджету на відповідний рік включає:

— розпис доходів Державного бюджету (далі — розпис доходів), який поділяється на річний розпис доходів загального і спеціального фондів державного бюджету та помісячний розпис доходів загального фонду державного бюджету;

— розпис фінансування державного бюджету (далі — розпис фінансування), який поділяється на річний розпис фінансування загального і спеціального фондів Державного бюджету та помісячний розпис фінансування загального фонду Державного бюджету;

— розпис асигнувань Державного бюджету (за винятком надання кредитів з Державного бюджету), який поділяється на річний розпис асигнувань Державного бюджету загального і спеціального фондів Державного бюджету та помісячний розпис асигнувань загального фонду Державного бюджету;

— розпис повернення кредитів до Державного бюджету та надання кредитів з Державного бюджету (далі — розпис кредитування), який поділяється на річний розпис повернення кредитів до Державного бюджету та надання кредитів з Державного бюджету, помісячний розпис повернення кредитів до загального фонду Державного бюджету та надання кредитів із загального фонду Державного бюджету;

— річний розпис витрат спеціального фонду Державного бюджету з розподілом за видами надходжень; помісячний розпис спеціального фонду Державного бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків).

Оригінал затвердженого розпису передається на паперових та електронних носіях Державному казначейству України, одна копія передається до Рахункової палати та Комітету Верховної Ради України з питань бюджету з подальшим інформуванням про внесені до нього зміни, зумовлені внесенням змін до Закону про Державний бюджет України, інша — залишається в Міністерстві фінансів.

Після затвердження розпису Державне казначейство України протягом трьох робочих днів доводить головним розпорядникам витяг із розпису, що є підставою для затвердження в установленому порядку кошторисів, планів асигнувань (за винятком надання кредитів з бюджету) загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), планів використання бюджетних коштів та помісячних планів використання бюджетних коштів для вищих навчальних закладів та наукових установ.

Внесення змін до розпису допускається у разі:

— необхідності перерозподілу видатків за економічною та програмною класифікацією;

— прийняття нормативного акта про передачу повноважень на виконання функцій або надання послуг, на які затверджено бюджетне призначення, від одного головного розпорядника іншому;

— прийняття рішення про розподіл нерозподілених бюджетних асиг-

нувань між головними розпорядниками;

— необхідності внесення змін до розпису доходів, до розпису фінансування або до розпису кредитування;

— внесення змін до Закону про Державний бюджет України.

Внесення змін до розпису за загальним і спеціальним фондами Державного бюджету передбачає затвердження довідок про внесення змін до кошторисів, планів асигнувань (за винятком надання кредитів із бюджету) загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету та планів спеціального фонду бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків у встановленому порядку).

У разі виникнення необхідності внесення змін до вже затверджених та взятих на облік Державним казначейством України довідок, у зв'язку з допущеними технічними помилками, затверджується нова довідка, де вказуються реквізити тієї довідки, у якій були допущені технічні помилки.

Державне казначейство здійснює реєстрацію довідок та облік змін до розпису і надсилає їх копії головному розпоряднику, що є підставою для затвердження довідок про внесення змін до кошторисів та планів асигнувань (за винятком надання кредитів із бюджету) загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), а для наукових установ та вищих навчальних закладів — до плану використання бюджетних коштів та помісячного плану використання бюджетних коштів.

Головні розпорядники в триденний термін подають Державному казначейству України довідки про внесені зміни до зведених кошторисів та планів асигнувань (за винятком надання кредитів із бюджету) загального фонду бюджету, зведених планів надання кредитів із загального фонду бюджету, зведених планів спеціального фонду бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), а головні розпорядники, в мережі яких є наукові установи і навчальні заклади, — змінені зведені плани використання бюджетних коштів та зведені помісячні плани використання бюджетних коштів у розрізі розпорядників нижчого рівня. Головні розпорядники коштів доводять відповідні зміни до розпорядників нижчого рівня, які, в свою чергу, вносять зміни до кошторису та плану асигнувань (за винятком надання кредитів з бюджету) загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), а наукові установи та вищі навчальні заклади — до плану використання бюджетних коштів та помісячного плану використання бюджетних коштів.

Копія довідки про внесення змін до розпису у частині міжбюджетних трансфертів разом із розподілом за кодами відповідних бюджетів Міністерством фінансів України надається Міністерству фінансів Автономної Республіки Крим, фінансовим управлінням обласних (Київської та Севастопольської міських) державних адміністрацій.

Частина друга статті закріплює норму, відповідно до якої Міністр фінансів України протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису Державного бюджету України встановленим бюджетним призначенням, а також відповідність розподілу бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за загальним фондом Державного бюджету за визначеними цим розписом періодами року відповідному прогнозу надходжень загального фонду державного бюджету протягом бюджетного періоду.

Стаття 45. **Виконання Державного бюджету України за доходами**

1. Міністерство фінансів України здійснює прогнозування та аналіз доходів бюджету, а також погодження рішень центрального податкового органу про розстрочення або відстрочення податкових зобов'язань на термін, що виходить за межі одного бюджетного періоду, стосовно загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів).

2. Державне казначейство України веде бухгалтерський облік усіх надходжень Державного бюджету України та за поданням органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, здійснює повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до бюджету.

3. Органи, що контролюють справляння надходжень бюджету, забезпечують своєчасне та в повному обсязі надходження до державного бюджету податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів відповідно до законодавства. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи міських (міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) рад координують діяльність відповідних органів стягнення щодо виконання визначених для територій показників доходів бюджету.

4. Податки і збори (обов'язкові платежі) та інші доходи державного бюджету зараховуються безпосередньо на єдиний казначейський рахунок і не можуть акумулюватися на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету (за винятком установ України, які функціонують за кордоном).

Порядок зарахування до Державного бюджету коштів, що отримуються установами України, які функціонують за кордоном, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

5. Податки і збори (обов'язкові платежі) та інші доходи державного бюджету визнаються зарахованими до Державного бюджету з дня зарахування на єдиний казначейський рахунок.

6. Забороняється проведення розрахунків з бюджетом у негрошовій формі, у тому числі шляхом взаємозаліку, застосування векселів, бартерних операцій та зарахування зустрічних платіжних вимог у фінансових установах, за винятком операцій, пов'язаних з державним боргом, та випадків, передбачених законом про Державний бюджет України.
7. Перелік податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету згідно з бюджетною класифікацією в розрізі органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, а також загальні вимоги щодо обліку доходів бюджету визначаються Кабінетом Міністрів України.
8. У разі зміни місцезнаходження суб'єктів господарювання платників податків сплата визначених законодавством податків і зборів (обов'язкових платежів) після реєстрації здійснюється за місцем попередньої реєстрації до закінчення поточного бюджетного періоду.

1. Відповідно до покладених на нього завдань Міністерство фінансів на підставі основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди та аналізу виконання бюджету у попередніх та поточному бюджетних періодах визначає загальний рівень доходів Державного бюджету (п. 3 ст. 32 Кодексу).

Міністерству фінансів України надано виключне право погодження рішень центрального податкового органу про надання розстрочення або відстрочення податкових зобов'язань на термін, що виходить за межі одного бюджетного року, стосовно загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів). Ця норма є відображенням п. 14.3.5 ст. 14 Закону України №2181 від 21.12.2000 р. «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами».

2. У процесі виконання Державного бюджету за доходами органи Державного казначейства:

— встановлюють порядок відкриття та відкривають рахунки в Головних управліннях Державного казначейства України для зарахування податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів (надалі — платежі);

— ведуть бухгалтерський облік надходжень до бюджету відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів, передбаченого Наказом Державного казначейства України від 19 грудня 2000 р. №131, у розрізі кодів бюджетної класифікації доходів і типів операцій;

— здійснюють розмежування платежів до Державного бюджету відповідно до нормативів відрахувань, затверджених Законом про Державний бюджет України на відповідний рік, і перераховують за належністю розподілені кошти;

— здійснюють розмежування у розмірах, визначених законодавством, інших платежів, що зараховуються до Державного бюджету, та перераховують за належністю розподілені кошти;

— готують розрахункові документи і проводять повернення надмірно або помилково сплачених платежів до бюджету на підставі висновків органів Державної податкової служби, рішень судових органів, інших органів, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів тощо;

—здійснюють відшкодування податку на додану вартість на підставі висновків органів Державної податкової служби та рішень судових органів;

— складають щоденну, періодичну та річну звітність за доходами відповідно до кодів бюджетної класифікації доходів і подають її відповідним органам, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів до бюджету і державних цільових фондів.

Рахунки для зарахування платежів відкриваються в Головних управліннях Державного казначейства відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного і місцевих бюджетів та Інструкції про відкриття аналітичних рахунків для обліку операцій по виконанню бюджетів в системі Державного казначейства України, затверджених інструктивними матеріалами ДКУ.

Механізм повернення надміру сплачених коштів до бюджету регулюється Порядком виконання Державного бюджету за доходами, затвердженим Наказом Державного казначейства України №131 від 19 грудня 2000 р., а також Порядком повернення платникам помилково та/або надміру сплачених податків, зборів (обов'язкових платежів), затвердженим Наказом Державного казначейства України від 10 грудня 2002 р. №226.

3. Забезпечення своєчасного та в повному обсязі надходження до Державного бюджету податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів покладено на органи, що контролюють справляння надходжень до бюджету. Органи, що контролюють справляння надходжень до бюджету — це органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування, уповноважені здійснювати контроль за правильністю та своєчасністю справляння податків і зборів (обов'язкових платежів), інших надходжень бюджету (п. 39 ст. 2 Кодексу).

Контролюючий орган — державний орган, який у межах своєї компетенції, визначеної законодавством, здійснює контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування податків і зборів (обов'язкових платежів) та погашенням податкових зобов'язань чи податкового боргу (п. 1.12 ст. 1 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» від 21.12.2000 р. №2181-ІІІ).

До контролюючих органів належать:

— податкові органи — стосовно податків і зборів (обов'язкових платежів), які справляються до бюджетів та державних цільових фондів;

— митні органи — стосовно акцизного збору та податку на додану вартість (з урахуванням випадків, коли законом обов'язок з їх стягнення або контролю покладається на податкові органи), ввізного та вивізного мита, інших податків і зборів (обов'язкових платежів), які відповідно до законів справляються при ввезенні (пересиланні) товарів і предметів на митну територію України або вивезенні (пересиланні) товарів і предметів з митної території України;

— органи Пенсійного фонду України — стосовно збору на обов'язкове державне пенсійне страхування;

— органи фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування — стосовно внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, у межах компетенції цих органів (ст. 2 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» від 21.12.2000 р. №2181-III).

Орган стягнення — державний орган, уповноважений здійснювати заходи із забезпечення погашення податкового боргу у межах компетенції, встановленої законами (п. 16 ст. 1 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» від 21.12.2000 р. №2181-III).

Додатково делегуються Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам міських (міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) рад повноваження стосовно координації діяльності відповідних органів стягнення щодо виконання визначених для територій показників доходів бюджету.

4. Податки, збори (обов'язкові платежі) та інші доходи державного бюджету, відповідно до принципу єдності бюджетного процесу, зараховуються на єдиний казначейський рахунок (за винятком установ України, які функціонують за кордоном), який за своїм змістом відіграє роль єдиного фонду державних фінансів, з якого, власне, і здійснюються видатки Державного бюджету відповідно до бюджетних призначень.

Спільним наказом Міністерства фінансів України, Державної податкової адміністрації України та Державного казначейства України №74/194 від 25.04.2002 р. запроваджено щоденні звірки інформації про надходження податків, зборів (обов'язкових платежів) до Державного бюджету. Для забезпечення повноти надходжень платежів до бюджетів згідно з бюджетною класифікацією органи державної податкової служби відповідно до порядку, встановленого чинним законодавством щодо казначейського

обслуговування державного та місцевих бюджетів за доходами, до 1 грудня кожного року подають відповідним управлінням Державного казначейства в електронному вигляді списки складу платників податків, які перебувають на податковому обліку в кожному районі (місті).

Після прийняття Закону України про Державний бюджет України на відповідний рік та затвердження місцевих бюджетів, в управліннях Держказначейства відкриваються (перевідкриваються) рахунки, відповідно до змін, внесених зазначеним законом або рішеннями про відповідні місцеві бюджети. Від співпраці Держказначейства, Державної податкової адміністрації України та інших органів, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів, поверненням надмірно або помилково зарахованих коштів на підставі висновків фіскальних органів, залежить наповнення бюджету як фонду державних фінансових ресурсів держави та здійснення запланованих видатків у повному обсязі.

Порядок зарахування до Державного бюджету коштів, що отримуються установами України, які функціонують за кордоном, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

5. Значення норми, закріпленої в п. 5 ст. 45, визначається необхідністю розмежування понять «момент виконання обов'язків по сплаті податків і зборів (обов'язкових платежів)» та «момент зарахування податків і зборів (інших обов'язкових платежів) в доход бюджету». Податки, збори (обов'язкові платежі) та інші доходи Державного бюджету визнаються зарахованими в доход Державного бюджету з моменту зарахування на єдиний казначейський рахунок Державного бюджету. Відповідно до ч.3 ст. 9 Закону України «Про систему оподаткування» однією з підстав припинення обов'язків юридичної особи щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) є сплата податку, збору (обов'язкового платежу). Частина 4 ст. 9 зазначеного закону передбачає аналогічну підставу припинення обов'язків фізичних осіб зі сплати податків і зборів. Однак виконання платником податків обов'язків зі сплати податків і зборів не означає, що відповідні грошові суми автоматично зараховуються в доход Державного бюджету і можуть витрачатися. Момент сплати податку або збору і момент зарахування відповідного платежу на казначейський рахунок бюджету можуть відрізнятися в залежності від строку перерахування грошової суми банком, що обслуговує платника податків. Відповідальність банків за порушення встановлених законодавством строків перерахування податків, зборів (обов'язкових платежів) до бюджету передбачена п. 16.5 ст. 16 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами».

6. Забороняється проведення розрахунків з бюджетом у негрошовій формі, у тому числі шляхом взаємозаліку, застосування векселів, бартерних

операцій та зарахування зустрічних платіжних вимог у фінансових установах, за винятком операцій, пов'язаних з державним боргом, та випадків, передбачених Законом про Державний бюджет України.

7. Перелік податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету згідно з бюджетною класифікацією в розрізі органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, а також загальні вимоги щодо обліку доходів бюджету визначаються Кабінетом Міністрів України.

8. У разі зміни місцезнаходження суб'єктів господарювання — платників податків сплата визначених законодавством податків і зборів (обов'язкових платежів) після реєстрації здійснюється за місцем попередньої реєстрації до закінчення поточного бюджетного періоду, такий механізм передбачений п. 8 Порядку обліку платників податків, зборів, обов'язкових платежів, затверджений Наказом ДПА України №80 від 19.02.1998 р. (зі змінами та доповненнями).

Стаття 46. **Стадії виконання бюджету за видатками та кредитуванням**

1. Стадіями виконання бюджету за видатками та кредитуванням є:
1) встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі та в межах затвердженого розпису бюджету;
2) затвердження кошторисів, паспортів бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі), а також порядків використання бюджетних коштів;
3) взяття бюджетних зобов'язань;
4) отримання товарів, робіт і послуг;
5) здійснення платежів відповідно до взятих бюджетних зобов'язань;
6) використання товарів, робіт і послуг для виконання заходів бюджетних програм;
7) повернення кредитів до бюджету (щодо кредитування бюджету).

Стаття містить перелік стадій, за якими здійснюється виконання бюджету за видатками та кредитуванням:

1) встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі та в межах затвердженого розпису бюджету;

2) затвердження кошторисів, паспортів бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі), а також порядків використання бюджетних коштів;

3) взяття бюджетних зобов'язань;

4) отримання товарів, робіт і послуг;

5) здійснення платежів відповідно до взятих бюджетних зобов'язань;

6) використання товарів, робіт і послуг для виконання заходів бюджетних програм;

7) повернення кредитів до бюджету (щодо кредитування бюджету).

Стадійність будь-якого процесу передбачає послідовну зміну окремих стадій, але в даному випадку мається на увазі сукупність дій учасників бюджетного процесу, а не жорстка регламентація послідовності їх здійснення. Наприклад, здійснення платежів у часі може передувати отриманню товарів, робіт та послуг.

Стаття 47. **Встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів**

1. Відповідно до затвердженого розпису бюджету розпорядники бюджетних коштів одержують бюджетні асигнування, що є підставою для затвердження кошторисів. Порядок складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ встановлюється Кабінетом Міністрів України.
2. Державне казначейство України здійснює контроль за відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів розпису бюджету.
3. Розпорядники бюджетних коштів забезпечують управління бюджетними асигнуваннями і здійснення контролю за виконанням процедур та вимог, встановлених цим Кодексом.

1. Бюджетний розпис (ст. 44) є підставою для затвердження в установленому порядку кошторисів, планів асигнувань (за винятком надання кредитів з бюджету) загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), а для вищих навчальних закладів та наукових установ — помісячних планів використання бюджетних коштів.

Повноваження, яке надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів з конкретною метою в процесі виконання бюджету, визначається як бюджетне асигнування (п. 6 ст. 1 Кодексу). У свою чергу, будь-які бюджетні зобов'язання та платежі з бюджету можна здійснювати лише за наявності відповідного бюджетного призначення.

Бюджетне призначення — повноваження головного розпорядника бюджетних коштів, надане цим Кодексом, Законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), яке має кількісні, часові і цільові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування (п. 8 ст. 1 Кодексу). Бюджетне призначення має бути виражене в грошовій формі на відповідний бюджетний період, як правило, на один календарний рік та затверджене Законом про Держбюджет чи відповідним рішенням про місцевий бюджет. Усі бюджетні призначення втрачають чинність після закінчення бюджетного періоду, за винятком тих випадків, коли окремим законом передбачені багаторічні бюджетні призначення.

Відповідно до затвердженого розпису розпорядники коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів одержують бюджетні асигнування, що є підставою для затвердження кошторисів. Кошторис бюджетної установи (далі — кошторис) є основним плановим фінансовим документом бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень (п. 30 ст. 1 Кодексу).

Структура кошторису бюджетної установи закріплена в пункті 1 Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 р. №228.

2. Здійснення контролю за відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів розпису Державного бюджету України покладено на органи Державного казначейства України. З метою забезпечення контролю за цільовим спрямуванням бюджетних коштів органи Державного казначейства в частині виконання Державного бюджету за видатками здійснюють: попередній контроль — на етапі реєстрації зобов'язань розпорядників та одержувачів бюджетних коштів; поточний контроль — у процесі оплати рахунків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів. Повноваження Державного казначейства України з контролю за дотриманням бюджетного законодавства закріплено ст. 112 Кодексу.

3. Розпорядники бюджетних коштів забезпечують управління бюджетними асигнуваннями і здійснення контролю за виконанням процедур та вимог, встановлених цим Кодексом. Перелік порушень бюджетного законодавства надано в главі 18 Кодексу.

Розпорядникам бюджетних коштів слід пам'ятати, що встановлюється першочерговість погашення існуючої простроченої кредиторської заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення), стипендій, а також за спожиті комунальні послуги та енергоносії у порівнянні до взяття інших бюджетних зобов'язань та здійснення платежів за іншими заходами, пов'язаними з функціонуванням бюджетних установ (крім захищених видатків бюджету, визначених статтею 55 цього Кодексу). Ця норма відповідно захищених видатків бюджету також передбачена Законом України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік.

Стаття 48. **Взяття бюджетних зобов'язань**

1. Розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання та здійснюють платежі тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами, враховуючи

необхідність виконання бюджетних зобов'язань минулих років, узятих на облік органами Державного казначейства України; щодо завдань (проектів) Національної програми інформатизації після їх погодження з Генеральним державним замовником Національної програми інформатизації центральним органом виконавчої влади, визначеним Кабінетом Міністрів України.

2. Розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання за спеціальним фондом бюджету виключно в межах відповідних фактичних надходжень спеціального фонду бюджету (з дотриманням вимог частини другої статті 57 цього Кодексу).

За бюджетними програмами, які здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків, міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних програм (проектів), термін дії яких завершується у поточному бюджетному періоді, розпорядники бюджетних коштів мають право брати відповідні бюджетні зобов'язання у четвертому кварталі поточного бюджетного періоду понад фактичні надходження таких кредитів (позик) за умови наявності письмової згоди кредитора на оплату цих зобов'язань протягом першого кварталу наступного бюджетного періоду.

3. Розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, за якими розпорядником бюджетних коштів взято зобов'язання без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених цим Кодексом та законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), є недійсними. За такими операціями не виникають бюджетні зобов'язання та не утворюється бюджетна заборгованість.

4. Зобов'язання, взяті учасником бюджетного процесу без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених цим Кодексом та законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), не вважаються бюджетними зобов'язаннями (крім витрат, що здійснюються відповідно до частини шостої цієї статті) і не підлягають оплаті за рахунок бюджетних коштів. Взяття таких зобов'язань є порушенням бюджетного законодавства. Витрати бюджету на покриття таких зобов'язань не здійснюються.

Вимоги фізичних і юридичних осіб щодо відшкодування збитків та/або шкоди за зобов'язаннями, взятими розпорядниками бюджетних коштів без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених цим Кодексом та законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), стягуються з осіб, винних у взятті таких зобов'язань, у судовому порядку.

5. Державне казначейство України здійснює реєстрацію та облік бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів і відображає їх у звітності про виконання бюджету. При реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань здійснюється перевірка відповідності напрямів витрачання бюджетних коштів бюджетному асигнуванню,

паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі).

6. Бюджетні зобов'язання щодо виплати субсидій, допомоги, пільг з оплати спожитих житлово-комунальних послуг та послуг зв'язку (в частині абонентної плати за користування квартирним телефоном), компенсацій громадянам з бюджету, на що згідно із законами України мають право відповідні категорії громадян, обліковуються Державним казначейством України незалежно від визначених на цю мету бюджетних призначень.

7. Порядок здійснення реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів визначається Державним казначейством України за погодженням з Міністерством фінансів України.

Прийняття бюджетних зобов'язань і проведення видатків розпорядниками бюджетних коштів допускається тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами. Порядком обліку зобов'язань розпорядників бюджетних коштів в органах Державного казначейства України, затвердженим Наказом Державного казначейства України №136 від 9 серпня 2004 р. передбачено, що розпорядники бюджетних коштів мають право брати бюджетні зобов'язання за загальним фондом бюджету в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисом, за спеціальним фондом бюджету в межах відповідних фактичних надходжень до цього фонду та бюджетних асигнувань (у розрізі складових спеціального фонду відповідно із зведенням показників спеціального фонду кошторису), встановлених кошторисом, виходячи з потреби виконання пріоритетних заходів поточного бюджетного року і з урахуванням необхідності здійснення платежів для погашення бюджетних зобов'язань минулих періодів.

Як випливає з п. 9 ч. 5 ст. 22 Кодексу, суб'єктами взяття зобов'язань, на підставі яких виникають бюджетні зобов'язання, є розпорядники та одержувачі бюджетних коштів. Розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами. Одержувач бюджетних коштів бере бюджетні зобов'язання на підставі плану використання бюджетних коштів, що містить розподіл бюджетних асигнувань, затверджених у кошторисі розпорядника бюджетних коштів, до мережі якого він належить (ч. 6 ст. 22 Кодексу).

У разі скорочення асигнувань розпорядники бюджетних коштів повинні вживати заходів до ліквідації або скорочення обсягу бюджетних зобов'язань та/або бюджетних фінансових зобов'язань, які перевищують уточнені плани асигнувань загального фонду бюджету, плани спеціального фонду.

У разі ж прийняття відповідного рішення щодо тимчасового обмеження асигнувань загального фонду бюджету розпорядники бюджетних

коштів повинні забезпечити приведення обсягів зобов'язань у відповідність до тимчасових обмежень асигнувань.

Завдання Національної програми інформатизації затверджуються Постановою Верховної Ради України, згідно з якою Кабінет Міністрів України у двомісячний термін подає Верховній Раді України розрахунок обсягів та визначення джерел їх фінансування, у тому числі за рахунок коштів Державного бюджету України (з розбивкою за роками). До цих завдань належать:

1) формування політики та організаційно-правове забезпечення інформатизації;

2) формування і розвиток національної інфраструктури інформатизації;

3) інформатизація стратегічних напрямів розвитку державності, безпеки та оборони;

4) інформатизація процесів соціально-економічного розвитку;

5) інформатизація фінансової та грошової системи, державного фінансово-економічного контролю;

6) інформатизація соціальної сфери;

7) інформатизація освіти, науки і культури, інше.

Державними замовниками Національної програми інформатизації є органи виконавчої, законодавчої та судової влади України.

Згідно з ч. 2 ст. 48 Кодексу за бюджетними програмами, які здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків, міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних програм (проектів), термін дії яких завершується у поточному бюджетному періоді, розпорядники бюджетних коштів мають право брати відповідні бюджетні зобов'язання у четвертому кварталі поточного бюджетного періоду понад фактичні надходження таких кредитів (позик) за умови наявності письмової згоди кредитора на оплату цих зобов'язань протягом першого кварталу наступного бюджетного періоду. Такі зобов'язання також реєструватимуться як небюджетні, однак дії по їх взяттю не будуть кваліфікуватись як бюджетне правопорушення. Розпорядник (одержувач) бюджетних коштів має також запросити згоду кредитора щодо відкладення виплати за зобов'язанням.

Якщо зобов'язання не зареєстроване у Державному казначействі України в Реєстрі бюджетних зобов'язань, воно визнається недійсним. Бюджетна установа в особі її керівника, як розпорядник бюджетних коштів, має привести дане зобов'язання у відповідність до бюджетного законодавства або переглянути свою участь в зобов'язальних відносинах (договір, на підставі якого виникають зобов'язальні відносини, може бути припинений відповідно до ст.ст. 202-206 Цивільного кодексу України або визнаний недійсним відповідно до ст. 207 Цивільного кодексу України) і за можливості вийти з них.

В абз. 2 ч.4 ст. 48 Кодексу передбачено, що вимоги фізичних і юридичних осіб щодо відшкодування збитків та/або шкоди за зобов'язаннями, взятими розпорядниками бюджетних коштів без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених цим Кодексом та Законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), стягуються з осіб, винних у взятті таких зобов'язань, у судовому порядку. Відповідно до ст. 22 Цивільного Кодексу України особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Згідно зі ст. 96 Цивільного Кодексу України юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями за усе належне їй майно; учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язання юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язання її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом. Відповідно ж до статей 174-176 Цивільного Кодексу України держава, Автономна Республіка Крим та територіальні громади, по-перше, відповідають за своїми зобов'язаннями за своє майно, крім майна, на яке згідно з законом не може бути накладене стягнення; по-друге, вони не відповідають за зобов'язання створених ними юридичних осіб, крім випадків, встановлених законом, і, по-третє, вони не відповідають за зобов'язання один одного.

Державне казначейство здійснює реєстрацію та облік бюджетних зобов'язань, розпорядників бюджетних коштів і відображає їх у звітності про виконання бюджету. У разі, якщо за даними річного звіту про виконання державного та місцевих бюджетів у розпорядника бюджетних коштів є небюджетні зобов'язання (небюджетна кредиторська заборгованість), органи Державного казначейства України надають інформацію щодо наявності небюджетних зобов'язань (небюджетної кредиторської заборгованості) у розрізі розпорядників бюджетних коштів до органів Державної контрольно-ревізійної служби для вжиття заходів згідно з вимогами Бюджетного кодексу та інших відповідних нормативно-правових актів (п. 6 Порядку обліку зобов'язань розпорядників бюджетних коштів в органах Державного казначейства України, затвердженого наказом Державного казначейства України від 09.08.04 р. №136).

Але бюджетні зобов'язання щодо виплати субсидій, допомоги, пільг з оплати спожитих житлово-комунальних послуг та послуг зв'язку (в частині абонентної плати за користування квартирним телефоном), компенсацій громадянам з бюджету, на що згідно із законами України мають право відповідні категорії громадян, обліковуються Державним казначейством України незалежно від визначених на цю мету бюджетних призначень.

Стаття 49. **Здійснення платежів відповідно до взятих бюджетних зобов'язань**

1. Розпорядник бюджетних коштів після отримання товарів, робіт і послуг відповідно до умов взятого бюджетного зобов'язання приймає рішення про їх оплату та надає доручення на здійснення платежу органу Державного казначейства України, якщо інше не передбачено бюджетним законодавством, визначеним пунктом 5 частини першої статті 4 цього Кодексу.

2. Державне казначейство України здійснює платежі за дорученнями розпорядників бюджетних коштів у разі:

1) наявності відповідного бюджетного зобов'язання для платежу у бухгалтерському обліку виконання бюджету;

2) наявності затвердженого в установленому порядку паспорта бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі);

3) наявності у розпорядників бюджетних коштів відповідних бюджетних асигнувань.

Зміст норми статті дозволяє зробити висновок про те, що законодавцем закладається ідея наступної оплати отриманих товарів, робіт і послуг. Відповідно до п. 12.3. Порядку обслуговування державного бюджету за видатками, затвердженого Наказом Державного казначейства України №89 від 25 травня 2004 р., органи Державного казначейства здійснюють платежі за дорученнями розпорядників та одержувачів бюджетних коштів у разі наявності відповідного бюджетного зобов'язання. Підставою для здійснення видатків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів є платіжні доручення, підготовлені власниками рахунків, та відповідні документи, які підтверджують цільове направлення коштів (договори на закупівлю товарів, робіт і послуг, акти виконаних робіт, звіти про результати здійснення процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти, листи-погодження у випадках, передбачених законодавством, накладні, транспортно-товарні накладні та рахунки до них, рахунки-фактури, трудові угоди, заявки на перерахування коштів на карткові рахунки і т.д.). Порядок оформлення і подання цих документів до органів Державного казначейства регламентується вимогами щодо обліку зобов'язань, згідно з якими розпорядник та одержувач бюджетних коштів як споживачі повинні сплатити належну суму виконавцю за умови реалізації цих зобов'язань.

Проте на стадії виконання бюджету розпорядники бюджетних коштів укладають різні цивільно-правові договори, однією з умов яких може бути повна або часткова попередня оплата подальшого отримання товарів, робіт або послуг. При цьому у випадку, якщо за бюджетними зобов'язаннями, за якими відповідно до нормативно-правових актів може здійснюватися попередня оплата, органи Державного казначейства України відстежують терміни виконання робіт та/або надання послуг відповідно до

умов договорів. За таким бюджетним зобов'язанням, після настання терміну їх виконання, розпорядник коштів повинен подати до органу Державного казначейства України оригінали документів або їх копії, засвідчені в установленому порядку, що підтверджують бюджетне зобов'язання.

У частині 2 статті, що коментується, міститься перелік умов, за наявності яких здійснюються платежі Державним казначейством України, а саме:

1) наявність відповідного бюджетного зобов'язання для платежу у бухгалтерському обліку виконання Державного бюджету України;

2) відповідність напрямів витрачання бюджетних коштів бюджетним асигнуванням;

3) наявність у розпорядників бюджетних коштів невикористаних бюджетних асигнувань.

Стаття 50. **Повернення кредитів до бюджету**

1. У разі надання кредитів з бюджету у позичальників виникає заборгованість перед бюджетом. З моменту надання кредитів з бюджету на суму отриманих з бюджету коштів права кредитора та право вимагати від позичальників повернення таких кредитів до бюджету у повному обсязі переходять до держави (Автономної Республіки Крим, територіальної громади).

Позовна давність на вимоги щодо погашення такої заборгованості не поширюється.

2. Органи державної податкової служби України визначаються органами стягнення простроченої заборгованості суб'єктів господарювання перед державою (Автономною Республікою Крим, територіальною громадою) за кредитами з бюджету.

1. Повернення кредитів до бюджету є однією зі стадій виконання бюджету за видатками та кредитуванням (п. 7 ч. 1 ст. 46 Кодексу). У разі надання кредитів з бюджету у їх позичальників виникає заборгованість перед бюджетом, з якого були надані кошти на умовах повернення. Суб'єктами, які здійснюють державне кредитування та забезпечують повернення сум кредитів, є передусім Міністерство фінансів України (фінансові управління), а також розпорядники та одержувачі бюджетних коштів. Державне казначейство України складає та веде єдиний реєстр розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів.

Заборгованість у позичальників виникає перед бюджетом зважаючи на те, що кошти, які перераховуються їм розпорядниками бюджетних коштів згідно з договорами бюджетного кредитування, є бюджетними. Кошти надаються позичальникам із загального або спеціального фонду бюджету згідно з бюджетними призначеннями та відповідно до затвердженої бюджетної програми.

Бюджетні установи, які в бюджетному процесі наділяються правовим статусом розпорядника бюджетних коштів, не мають права надавати кредити

інакше як згідно з визначеною бюджетною програмою кредитування. Бюджетна установа не має права надавати юридичним чи фізичним особам кредити з бюджету (якщо не встановлено відповідні бюджетні призначення на надання кредитів з бюджету) (ч. 4 ст. 16 Кодексу). У відносинах кредитування вони реалізують повноваження, надані їм державою (Автономною Республікою Крим, територіальною громадою) щодо надання кредитів за рахунок її коштів. Кредити з бюджету надаються розпорядниками бюджетних коштів не як організаціям, які виступають у відносинах кредитування з власної волі та від власного імені, а як суб'єктам, які реалізують волю держави (Автономної Республіки Крим, територіальної громади) і виступають від її імені як її законні представники.

З моменту надання кредитів з бюджету на суму отриманих коштів права кредитора та право вимагати від позичальника повернення таких кредитів до бюджету у повному обсязі переходять до держави (Автономної Республіки Крим, територіальної громади). Розпорядники бюджетних коштів, уповноважені на укладання договорів кредитування з бюджету та надання коштів з бюджетів згідно з вказаними договорами, здійснюють цю діяльність із ввіреними їм коштами в межах наданої їм бюджетної компетенції. Основним суб'єктом, якому належить право вимоги від позичальника повернення коштів до відповідного бюджету, згідно з вказаними кредитами є відповідне публічне утворення (держава, Автономна Республіка Крим, територіальна громада). Від імені публічного утворення право вимоги повернення коштів до бюджету здійснює орган держави, уповноважений саме на ці дії.

До публічного утворення переходять права вимагати від позичальника повернути не лише кошти в розмірі кредиту, який був наданий з відповідного бюджету, а й плату за користування цим кредитом (позикою), встановлену Кабінетом Міністрів України та/ або зазначену в договорі.

На вимоги щодо погашення заборгованості, що виникла з відносин кредитування з бюджету, не поширюється позовна давність, встановлена в цивільному законодавстві щодо зобов'язань приватноправового характеру. Відносини кредитування з бюджету мають публічно-правову природу. Метою кредитування за рахунок коштів бюджету є не одержання прибутку, а підтримання на пільгових умовах тих сфер господарювання, розвиток яких входить до пріоритетів держави (Автономної Республіки Крим, територіальної громади). Отже, надання кредитів з бюджету має загальносуспільний характер. Нерозповсюдження на відносини кредитування з бюджету строків позовної давності, встановлених у Цивільному кодексі України, має метою як додатковий захист публічного утворення як власника коштів, що були виділені з відповідного бюджету, надання йому права відстрочення чи розстрочення зобов'язання з повернення коштів до бюджету, так і захист позичальників від дострокового позивання до них.

2. Органи Державної податкової служби України визначені органами стягнення простроченої заборгованості суб'єктів господарювання перед державою (Автономною Республікою Крим, територіальною громадою) за кредитами з бюджету. Незважаючи на те, що повернення кредитів до бюджету визначається однією зі стадій виконання бюджету за видатками та кредитуванням, кошти, що надходять до бюджету в результаті повернення кредитів, наданих з бюджету, є доходами бюджету.

Положення ч. 2 ст. 50 відповідає положенню ч. 9 ст. 17 Кодексу, згідно з яким прострочена заборгованість суб'єкта господарювання перед державою (Автономною Республікою Крим, територіальною громадою) стягується за кредитом (позикою), залученим державою (Автономною Республікою Крим, територіальною громадою міста) або під державну (місцеву) гарантію, а також за кредитом з бюджету (включаючи плату за користування такими кредитами (позиками) та пеню) з такого суб'єкта господарювання органами Державної податкової служби. Органи стягнення застосовують заходи примусового характеру спрямовані на повернення до бюджету коштів, наданих на умовах кредитування, однак вони не можуть застосовувати заходи впливу, визначені п. 3 ч. 1 ст. 117 Кодексу за порушення бюджетного законодавства в частині повернення кредитів до бюджету, визначених п. 26 ч. 1 ст. 116 Кодексу. Однак відповідно до ст. 121 Кодексу порушення бюджетного законодавства є підставою для притягнення до відповідальності згідно з законами України його керівника чи інших відповідальних посадових осіб, залежно від характеру вчинених ними діянь. Рішення про застосування заходів впливу за це порушення приймається Міністерством фінансів України, органами Державного казначейства України, органами Державної контрольно-ревізійної служби, місцевими фінансовими органами, головними розпорядниками бюджетних коштів у межах встановлених їм повноважень на підставі протоколу про порушення бюджетного законодавства або акта ревізії та доданих до них матеріалів. Рішення набирає чинності з дня його підписання (п. 2 ст. 118 Кодексу).

Стаття 51. **Особливості здійснення окремих видатків бюджету**

1. Керівники бюджетних установ утримують чисельність працівників, військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та здійснюють фактичні видатки на заробітну плату (грошове забезпечення), включаючи видатки на премії та інші види заохочень чи винагород, матеріальну допомогу, лише в межах фонду заробітної плати (грошового забезпечення), затвердженого для бюджетних установ у кошторисах.

2. Витрати на безоплатне або пільгове матеріальне і побутове забезпечення, на яке згідно із законодавством України мають право окремі категорії працівників бюджетних установ,

військовослужбовці, особи рядового і начальницького складу (крім категорій, пільги яким передбачаються пунктом «ї» частини першої статті 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я, частиною четвертою статті 29 Основ законодавства України про культуру, абзацом першим частини четвертої статті 57 Закону України «Про освіту»), а також у частині медичної допомоги і санаторно-курортного лікування та відпочинку для оздоровлення члени сімей військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, пенсіонери з числа військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та члени їхніх сімей, здійснюються за рахунок бюджетних асигнувань на функціонування цих бюджетних установ.

До таких витрат належать: забезпечення форменим одягом, речовим майном, службовим обмундируванням; забезпечення безоплатною медичною допомогою; надання санаторно-курортного лікування та відпочинку для оздоровлення; надання жилого приміщення або виплата грошової компенсації за піднайом (найом) жилого приміщення; зниження плати за користування житлом (квартирної плати), паливом, телефоном та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електрична та теплова енергія); безоплатний проїзд і перевезення багажу; безоплатне встановлення квартирної охоронної сигналізації і користування нею; безоплатне відправлення та одержання листів військовослужбовцями строкової служби.

3. Розпорядники бюджетних коштів забезпечують у повному обсязі проведення розрахунків за електричну та теплову енергію, водопостачання, водовідведення, природний газ та послуги зв'язку, які споживаються бюджетними установами, та укладають договори за кожним видом енергоносіїв у межах встановлених відповідним головним розпорядником бюджетних коштів обґрунтованих лімітів споживання.

4. За наявності простроченої кредиторської заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення), стипендій, а також за спожиті комунальні послуги та енергоносії розпорядники бюджетних коштів у межах бюджетних асигнувань за загальним фондом не беруть бюджетні зобов'язання та не здійснюють платежі за іншими заходами, пов'язаними з функціонуванням бюджетних установ (крім захищених видатків бюджету, визначених статтею 55 цього Кодексу), до погашення такої заборгованості.

5. При наданні пільг та здійсненні видатків з бюджету щодо їх виплати до членів сім'ї пільговика належать: дружина (чоловік), їхні неповнолітні діти (до 18 років); неодружені повнолітні діти, визнані інвалідами з дитинства I та II групи або інвалідами I групи; особа, яка проживає разом з інвалідом війни I групи та доглядає за ним, за умови що інвалід війни не перебуває у шлюбі; непрацездатні батьки; особа, яка знаходиться під опікою або піклуванням громадянина, який має право на пільги, та проживає разом з ним.

6. Вступ до міжнародних організацій і приєднання до міжнародних договорів, умови членства в яких передбачають сплату внесків або здійснення будь-яких інших виплат за рахунок коштів державного бюджету, здійснюються виходячи з відповідних обсягів,

визначених на цю мету у Законі про Державний бюджет України, та у порядку, визначеному Законом України «Про міжнародні договори України».

7. Видатки, пов'язані з функціонуванням закордонних дипломатичних установ України, включаючи видатки на утримання їх працівників (крім військових аташе), здійснюються виключно через Міністерство закордонних справ України.

8. Якщо фактичний обсяг власних надходжень за спеціальним фондом кошторису бюджетної установи менший від планових показників, врахованих у спеціальному фонді її кошторису, розпорядник бюджетних коштів зобов'язаний до закінчення бюджетного періоду внести зміни до спеціального фонду кошторису щодо зменшення власних надходжень і видатків з урахуванням очікуваного виконання спеціального фонду кошторису у відповідному бюджетному періоді. Розпорядники бюджетних коштів упорядковують бюджетні зобов'язання з урахуванням внесених змін до спеціального фонду кошторису.

9. Якщо обсяги власних надходжень бюджетних установ перевищують відповідні витрати, затверджені законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), розпорядник бюджетних коштів передбачає спрямування таких надпланових обсягів у першу чергу на погашення заборгованості з оплати праці, нарахувань на заробітну плату, стипендій, комунальних послуг та енергоносіїв.

Якщо такої заборгованості немає, розпорядник бюджетних коштів спрямовує 50 відсотків коштів на заходи, що здійснюються за рахунок відповідних надходжень, і 50 відсотків коштів на заходи, необхідні для виконання основних функцій, але не забезпечені коштами загального фонду бюджету за відповідною бюджетною програмою.

У такому разі розпорядник бюджетних коштів здійснює перерозподіл обсягів узятих бюджетних зобов'язань за загальним фондом бюджету для проведення видатків за цими зобов'язаннями із спеціального фонду бюджету.

1. Покладається на керівників бюджетних установ обов'язок утримання чисельності працівників, військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та здійснення фактичних видатків на заробітну плату (грошове забезпечення), включаючи видатки на премії та інші види заохочень чи винагород, матеріальну допомогу, лише в межах фонду заробітної плати (грошового забезпечення), затвердженого у кошторисах.

2. У цій частині статті визначено перелік витрат на безоплатне або пільгове матеріальне і побутове забезпечення, на яке згідно із законодавством України мають право окремі категорії працівників бюджетних установ, військовослужбовці, особи рядового і начальницького складу (крім категорій, пільги яким передбачаються пунктом «і» ч. 1 ст. 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я, ч. 4 статті 29 Основ законодавства України про культуру, абз. 1 ч. 4 ст. 57 Закону України «Про освіту»), а також у частині медичної допомоги і санаторно-курортного лікування та

відпочинку для оздоровлення — членів сімей військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, пенсіонерів з числа військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та членів їхніх сімей, здійснюються за рахунок бюджетних асигнувань на функціонування цих бюджетних установ. До переліку витрат віднесено: забезпечення форменим одягом, речовим майном, службовим обмундируванням; забезпечення безоплатною медичною допомогою; надання санаторно-курортного лікування та відпочинку для оздоровлення; надання жилого приміщення або виплата грошової компенсації за піднайом (найом) жилого приміщення; зниження плати за користування житлом (квартирної плати), паливом, телефоном та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електрична та теплова енергія); безоплатний проїзд і перевезення багажу; безоплатне встановлення квартирної охоронної сигналізації і користування нею; безоплатне відправлення та одержання листів військовослужбовцями строкової служби.

3. На розпорядників бюджетних коштів покладається обов'язок проведення розрахунків у повному обсязі за електричну та теплову енергію, водопостачання, водовідведення, природний газ та послуги зв'язку, які споживаються бюджетними установами, та укладання договорів за кожним видом енергоносіїв у межах, встановлених відповідним головним розпорядником бюджетних коштів обґрунтованих лімітів споживання.

6. Міністерство закордонних справ України вносить Президентові України або Кабінетові Міністрів України разом з іншими центральними органами виконавчої влади, пропозиції щодо укладення, припинення чи зупинення дії міжнародних договорів України, а також погоджує подання зазначеними органами таких пропозицій та координує заходи, пов'язані з участю міністерств, інших центральних органів виконавчої влади у роботі міжнародних організацій та органів (пп. 10, 43 ст. 4 Положення про Міністерство закордонних справ України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. №960). При цьому передбачається необхідність наявності рішення Кабінету Міністрів України щодо вступу до міжнародних організацій і приєднання до міжнародних договорів, умови членства в яких передбачають сплату внесків або здійснення будь-яких інших виплат за рахунок коштів Державного бюджету. Рішення Кабінету Міністрів приймається виходячи з відповідних обсягів, визначених на цю мету в Законі про Державний бюджет України, та у порядку, визначеному п. 3 ст. 13 Законом України «Про міжнародні договори України» №1906-IV від 29 червня 2004 р.

7. Міністерство закордонних справ відповідно до покладених на нього завдань (пп. 25-28 ст. 4 Положення про Міністерство закордонних справ України):

— вносить на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції щодо утворення, реорганізації та ліквідації представництв МЗС на території України;

— розробляє кошториси закордонних дипломатичних установ України та здійснює контроль за використанням ними бюджетних коштів;

— здійснює відповідно до законодавства заходи щодо поточного фінансування закордонних дипломатичних установ України, забезпечення їх приміщеннями тощо;

— фінансує у передбаченому законодавством порядку витрати, пов'язані з утриманням працівників закордонних дипломатичних установ України.

Виключно на МЗС України покладається обов'язок здійснення видатків, пов'язаних з функціонуванням закордонних дипломатичних установ України, включаючи видатки на утримання їх працівників (крім військових аташе).

9. Якщо обсяги власних надходжень бюджетних установ перевищують відповідні витрати, затверджені Законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), розпорядник бюджетних коштів передбачає спрямування таких надпланових обсягів у першу чергу на погашення заборгованості з оплати праці, нарахувань на заробітну плату, стипендій, комунальних послуг та енергоносіїв.

Якщо така заборгованість відсутня, розпорядник бюджетних коштів 50% коштів спрямовує на заходи, які здійснюються за рахунок відповідних надходжень, а 50% — на заходи, які необхідні для виконання основних функцій, але не забезпечені коштами загального фонду бюджету за відповідною бюджетною програмою.

У такому випадку розпорядник бюджетних коштів здійснює перерозподіл обсягів узятих бюджетних зобов'язань за загальним фондом бюджету для проведення видатків за цими зобов'язаннями із спеціального фонду бюджету.

Глава 9. **ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНУ ПРО ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ**

Стаття 52. **Порядок внесення змін до закону про Державний бюджет України**

1. Зміни до закону про Державний бюджет України можуть вноситися у разі відхилення оцінки основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України та надходжень бюджету від прогнозу, врахованого при затвердженні Державного бюджету України на відповідний бюджетний період, а також зміни структури витрат державного бюджету та в інших випадках, передбачених цим Кодексом. Міністерство фінансів України здійснює щомісячну оцінку відповідності надходжень державного бюджету показникам, встановленим Державним бюджетом України. Кабінет Міністрів України здійснює щоквартальну оцінку відповідності основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України показникам, врахованим при затвердженні Державного бюджету України на відповідний бюджетний період.

2. Розгляд проекту закону про внесення змін до закону про Державний бюджет України у Верховній Раді України здійснюється за процедурою, визначеною Регламентом Верховної Ради України.

Після початку бюджетного періоду, коли набирає чинності затверджений Верховною Радою України Закон про Державний бюджет України, Міністерство фінансів України на підставі опрацювання й аналізу звітності, що надходить до нього від суб'єктів бюджетних правовідносин, виявляє відхилення оцінки основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України та надходжень до бюджету від прогнозу, врахованого при затвердженні Державного бюджету України.

Проведення помісячної оцінки відповідності прогнозу надходжень доходів бюджету і фінансування видатків показникам, затвердженим Законом про Державний бюджет, забезпечується введенням в Україні єдиного казначейського рахунку, запровадженого наказом Державного

казначейства від 26 червня 2002 р. №122, яким затверджено Положення про єдиний казначейський рахунок.

Виявлення відхилень оцінки основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України та надходжень до бюджету від прогнозу, врахованого при затвердженні Державного бюджету України на відповідний бюджетний період або зміни структури витрат Державного бюджету, дає можливість внести зміни у затверджений Верховною Радою України Закон про Державний бюджет, який уже набрав чинності з 1 січня планованого бюджетного року.

Відповідно до Регламенту Верховної Ради України зміни та доповнення до чинного Закону про Державний бюджет протягом бюджетного (фінансового) періоду можуть бути внесені за поданням осіб, які мають право законодавчої ініціативи, з додержанням вимог Бюджетного кодексу та цього Регламенту.

Зміни та доповнення до Закону про Державний бюджет не можуть змінювати чинне законодавство. У разі такої потреби спочатку вносяться зміни до відповідних законів, а після цього повинні розглядатися пропозиції про зміни та доповнення до Закону про Державний бюджет. Ці пропозиції повинні розглядати Комітети Верховної Ради України, до компетенції яких належить галузь, про фінансування якої йдеться у проекті змін і доповнень, а їх висновки розглядає Комітет Верховної Ради України з питань бюджету.

Проект закону про внесення змін до Закону про Державний бюджет України розглядається у Верховній Раді України в порядку, визначеному розділом IV «Законодавча процедура» Регламенту Верховної Ради України, тобто за загальною процедурою, визначеною для всіх законопроектів.

Стаття 53. **Перевиконання надходжень Державного бюджету України**

1. Факт перевиконання надходжень державного бюджету визнається на підставі офіційних висновків Рахункової палати та Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України за підсумками трьох кварталів у разі перевищення показників надходжень державного бюджету, врахованих у розписі державного бюджету на відповідний період, більше ніж 15 відсотків. Такі висновки подаються Верховній Раді України до 15 жовтня поточного року.

2. Кабінет Міністрів України протягом двох тижнів з дня оголошення зазначених офіційних висновків зобов'язаний подати Верховній Раді України відповідний проект закону про внесення змін до Закону про Державний бюджет України. При цьому надходження державного бюджету, що перевищують враховані у Законі про Державний бюджет України відповідні показники, спрямовуються на реалізацію пріоритетних інвестиційних програм (проектів), схвалених у встановленому законодавством порядку, та здійснення заходів, пов'язаних із проведенням соціальних реформ.

У Законі про Державний бюджет України у загальному обсязі надходжень на планований рік Верховна Рада України встановлює суми надходжень і за загальним, і за спеціальним фондами. У разі перевиконання у поточному році установленої в Законі про Державний бюджет суми надходжень необхідно внести до чинного закону зміни. У Бюджетному кодексі визначається процедура внесення таких змін.

Рахункова палата та Міністерство фінансів, оцінюючи стан виконання Державного бюджету, можуть зробити висновки про можливість внесення змін до чинного Закону про Державний бюджет України. Причому такі висновки можна зробити тільки тоді, коли за підсумками трьох кварталів (січень—вересень) має місце перевищення показників надходжень, врахованих у розписі Державного бюджету на відповідний період, більш ніж на 15%. Ці суми перевищення одержаних надходжень над запланованими дають можливість використати їх на фінансування потреб, які не могли бути заплановані раніше. При цьому надходження Державного бюджету, що перевищують враховані у Законі про Державний бюджет України відповідні показники, спрямовуються на реалізацію пріоритетних інвестиційних програм (проектів), схвалених у встановленому законодавством порядку, та здійснення заходів, пов'язаних із проведенням соціальних реформ. Офіційні висновки про перевищення сум одержаних надходжень над врахованими у розписі, складеному Міністерством фінансів на підставі Закону про Державний бюджет, повинні бути зроблені Рахунковою палатою та Міністерством фінансів. Ці висновки подаються Верховній Раді України до 15 жовтня поточного року.

Бюджетний кодекс (ст. 53, п. 2) зобов'язує Кабінет Міністрів протягом двох тижнів з дня оголошення зазначених офіційних висновків подати Верховній Раді України відповідний проект закону про внесення змін до Закону про Державний бюджет України.

Внесення змін і доповнень здійснюється у загальному порядку, визначеному Регламентом Верховної Ради України. Верховна Рада України має прийняти закон про внесення змін до Закону про Державний бюджет, щоб профінансувати додаткові видатки і врахувати можливість збільшення обсягу дохідної частини в проекті бюджету, який розробляється на майбутній бюджетний період.

Стаття 54. **Скорочення видатків і кредитування загального фонду Державного бюджету України**

1. Якщо за результатами місячного звіту про виконання загального фонду Державного бюджету України виявиться, що отриманих надходжень державного бюджету недостатньо для здійснення бюджетних асигнувань відповідно до бюджетних

призначень з урахуванням граничного обсягу дефіциту (профіциту), затвердженого законом про Державний бюджет України, Міністр фінансів України може вносити зміни до розпису Державного бюджету України за загальним фондом з метою забезпечення збалансованості надходжень та витрат державного бюджету з дотриманням граничного обсягу дефіциту (профіциту) державного бюджету.

2. Якщо за результатами квартального звіту про виконання Державного бюджету України має місце недоотримання надходжень загального фонду Державного бюджету України більше ніж на 15 відсотків від суми, передбаченої розписом державного бюджету на відповідний період, Міністерство фінансів України готує пропозиції про внесення змін до Державного бюджету України. Кабінет Міністрів України, розглянувши ці пропозиції, подає до Верховної Ради України розроблений на їх основі проект закону про внесення змін до закону про Державний бюджет України не пізніше двох тижнів з дня подання пропозицій Міністерством фінансів України.

Статтею 95 Конституції України встановлено, що будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби визначаються виключно Законом про Державний бюджет. Держава встановлює розмір і цільове спрямування видатків, умови кредитування бюджету, але разом з тим прагне до збалансованості бюджету України. Якщо за результатами місячного звіту про виконання загального фонду державного бюджету виявиться, що отриманих доходів з урахуванням затвердженого рівня дефіциту (профіциту) недостатньо для фінансування затверджених Законом про Державний бюджет видатків, Міністр фінансів України з метою забезпечення збалансованості надходжень та витрат державного бюджету, а також з дотриманням граничного обсягу дефіциту (профіциту), може вносити зміни до розпису Державного бюджету України за загальним фондом.

Департамент доходів, Департамент державного боргу, Департамент фінансів підприємств державного сектору економіки, майнових відносин та підприємництва Міністерства фінансів України розраховують уточнений помісячний прогноз надходжень загального фонду Державного бюджету, державних запозичень та надходжень від приватизації державного майна на фінансування загального фонду Державного бюджету і подають його до Департаменту державного бюджету Міністерства фінансів не пізніше 15 числа місяця, наступного за місяцем, в якому відбулося неотримання надходжень, державних запозичень, або надходжень від приватизації державного майна на фінансування Державного бюджету. Цей Департамент Міністерства фінансів України за участю відповідних структурних підрозділів Міністерства фінансів на підставі уточненого помісячного прогнозу вказаних надходжень вносить зміни до розпису Державного бюджету України за загальним фондом.

Державне казначейство у триденний строк повідомляє головних розпорядників бюджетних коштів про внесені зміни до розпису Державного бюджету України за загальним фондом і здійснює видатки та кредитування з урахуванням їх скорочення.

У разі якщо за результатами квартального звіту про виконання Державного бюджету України має місце недоотримання доходів загального фонду Державного бюджету більше, ніж на 15% від суми, передбаченої розписом Державного бюджету на відповідний період, Міністерство фінансів готує пропозиції про внесення змін до Державного бюджету України.

Кабінет Міністрів розглядає ці пропозиції і подає Верховній Раді України розроблений на їх основі проект змін до Закону про Державний бюджет України не пізніше двох тижнів з дня подання пропозицій Міністерством фінансів України. Кабінет Міністрів України не має права на прийняття рішень про скорочення видатків (секвестр). Секвестр (від лат. seqvestro — ставлю зовні, віддаляю) — скорочення витрат при виконанні окремих статей або всього Державного бюджету, обумовлюється різними причинами: прорахунками при складанні бюджету, виникненням форс-мажорних обставин та ін.

До прийняття Верховною Радою закону про внесення змін до Закону про Державний бюджет щодо скорочення видатків і кредитування Державного бюджету видатки проводяться з урахуванням скорочень, встановлених Міністерством фінансів України.

Стаття 55. **Захищені видатки бюджету**

1. Захищеними видатками бюджету визнаються видатки загального фонду бюджету, обсяг яких не може змінюватися при здійсненні скорочення затверджених бюджетних призначень.

2. Захищеними видатками Державного бюджету України визначаються видатки загального фонду на:

- оплату праці працівників бюджетних установ;

- нарахування на заробітну плату;

- придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів;

- забезпечення продуктами харчування;

- оплату комунальних послуг та енергоносіїв;

- обслуговування державного боргу;

- поточні трансферти населенню;

- поточні трансферти місцевим бюджетам;

- підготовку кадрів вищими навчальними закладами IIV рівнів акредитації;

- забезпечення інвалідів технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення для індивідуального користування;

- фундаментальні дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки.

До складу видаткової частини загального фонду бюджету включаються видатки, обсяг яких не може змінюватися при скороченні видатків. Це — захищені видатки. Захищені видатки не підлягають зміні при виконанні бюджету, навіть у разі збільшення дефіциту, яке обов'язково спричинить скорочення видатків, затверджених у державному або місцевому бюджеті.

Перелік захищених статей видатків державного бюджету визначається Бюджетним кодексом України (ст. 55, п. 2) та Законом про Державний бюджет України на відповідний рік.

Наприклад, у Законі України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» у ст. 27 зазначено такий перелік захищених статей видатків загального фонду Державного бюджету за економічною структурою видатків:

— оплата праці працівників бюджетних установ. Ця категорія включає оплату праці всіх працівників бюджетних установ (організацій), військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу (у тому числі відряджених до органів виконавчої влади та інших цивільних установ) згідно з установленими посадовими окладами, ставками або розцінками, матеріальну допомогу, у тому числі видатки на премії та інші види заохочень чи винагород (у грошовій та/або матеріальній формі). Величина оплати праці відображається без нарахувань на фонд оплати праці, які обліковуються за кодом 1120. До цієї категорії також входить установлена законодавством одноразова грошова допомога у зв'язку з виходом на пенсію або, якщо це передбачено законодавством, у відставку;

— нарахування на заробітну плату. За зазначеним кодом здійснюється нарахування бюджетними установами (організаціями) на фонд оплати праці, у тому числі: збір на обов'язкове Державне пенсійне страхування та інші види страхування, передбачені законодавством, у розмірах, установлених нормативно-правовими актами;

— придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів. Придбання медикаментів і їх поповнення за наявності медичного кабінету чи пункту, медиковідновлювальних засобів, бактеріологічних препаратів, ендопротезів, діагностичних тестів та перев'язувальних матеріалів для лікувально-профілактичних і лікувально-ветеринарних закладів, а також для будинків-інтернатів, санаторіїв, профілакторіїв тощо;

— забезпечення продуктами харчування;

— оплата комунальних послуг та енергоносіїв. До цієї категорії належать платежі з оплати бюджетними установами (організаціями) комунальних послуг та енергоносіїв, включаючи оплату енергоносіїв для виробничих та громадських потреб (у тому числі оплату видатків на утримання та експлуатаційне обслуговування орендованого нерухомого майна);

— обслуговування державного боргу;

— поточні трансферти населенню. До цієї категорії включаються: оплата пільг, допомога інвалідам, сім'ям з дітьми, багатодітним сім'ям; стипендії; пенсії; путівки на оздоровлення. Податок з доходів фізичних осіб та всі платежі відповідно до законодавства з цих сум;

— поточні трансферти місцевим бюджетам.

Законом про Державний бюджет України на 2010 рік захищеними видатками також визначено видатки на будівництво (придбання) житла для військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу, реформування та розвиток Збройних Сил України, розвідувальну діяльність, забезпечення живучості та вибухопожежобезпеки арсеналів, баз і складів озброєння, ракет і боєприпасів Збройних Сил України, утилізацію звичайних видів боєприпасів, непридатних для подальшого зберігання та використання, забезпечення інвалідів технічними та іншими засобами реабілітації, підготовку кадрів вищими навчальними закладами I—IV рівнів акредитації, фундаментальні дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, а також видатки на розселення та облаштування депортованих кримських татар та осіб інших національностей, які були депортовані з території України, заходи, пов'язані з підготовкою і проведенням в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу.

Глава 10. **БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА ЗВІТНІСТЬ ПРО ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ**

Стаття 56. **Ведення бухгалтерського обліку виконання Державного бюджету України**

1. Регулювання питань методології бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання бюджетів здійснюється Міністерством фінансів України, яке координує діяльність Державного казначейства України і погоджує його нормативно-правові акти з цих питань.

2. Бухгалтерський облік усіх операцій щодо виконання Державного бюджету України здійснюють органи Державного казначейства України у порядку, встановленому Державним казначейством України. Цей облік має відображати всі активи та зобов'язання держави.

Бюджетні установи ведуть бухгалтерський облік відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, що затверджуються Міністерством фінансів України, а також інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку.

Порядок ведення бухгалтерського обліку бюджетних установ установлюється Державним казначейством України відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку за погодженням з Міністерством фінансів України.

3. Завдання та функціональні обов'язки бухгалтерських служб, повноваження керівника бухгалтерської служби у бюджетних установах головного бухгалтера та вимоги щодо його професійно-кваліфікаційного рівня визначаються Кабінетом Міністрів України.

Призначення та звільнення головного бухгалтера бюджетної установи здійснюються відповідно до законодавства про працю з урахуванням типових професійно-кваліфікаційних характеристик головного бухгалтера бюджетної установи, затверджених Кабінетом Міністрів України.

4. Усі надходження бюджету та витрати бюджету обліковуються у валових показниках незалежно від того, передбачається чи не передбачається у бюджетних призначеннях взаємозарахування цих показників.

5. Усі надходження бюджету та витрати бюджету мають відображатися на рахунках у хронологічному порядку відповідно до встановленої законодавством процедури. Усі бухгалтерські записи мають підтверджуватися документально.

Державне казначейство України веде бухгалтерський облік операцій із виконання державного та місцевих бюджетів, складає звітність про виконання державного, місцевих і зведеного бюджетів та подає звітність органам законодавчої і виконавчої влади в обсязі та у строки, визначені бюджетним законодавством, а також виконує контрольні функції, пов'язані із дотриманням єдиних правил ведення бухгалтерського обліку, складанням звітності про виконання бюджетів та кошторисів бюджетних установ. Бухгалтерський облік у бюджетних установах здійснюють керівники бухгалтерських служб — головні бухгалтери.

Бухгалтерський облік виконання бюджетів є основою інформаційної системи органів Державного казначейства, за допомогою якої здійснені операції відображаються за відповідними рахунками в автоматизованому режимі. Бухгалтерський облік виконання Державного бюджету ґрунтується на таких основних засадах:

— сума доходів важлива переважно тією мірою, якою вона є джерелом покриття видатків;

— з метою додержання принципу цільового використання бюджетних коштів (п. 8 ч. 1 ст. 7 Кодексу) їх використання передбачається тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями;

— застосовується касовий метод виконання Державного бюджету, коли облік доходів та витрат здійснюється у момент їх надходження (сплати), а не у момент їх виникнення.

Організація бухгалтерського обліку про виконання Державного бюджету та складання звітності забезпечується через єдину бюджетну класифікацію та єдиний план рахунків, які є обов'язковими для застосування всіма учасниками бюджетного процесу в межах бюджетних повноважень.

Залежно від рівня здійснення операцій з бюджетними коштами передбачається застосування двох Планів рахунків:

— План рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ;

— План рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.

План рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ, розроблений на підставі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, призначений для відображення в бухгалтерському обліку господарських операцій установ та організацій, основна діяльність яких ведеться за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів, та операцій з виконання сільських,

селищних і міських (міст районного підпорядкування) бюджетів. Структура цього Плану рахунків представлена на рис. 2.5.

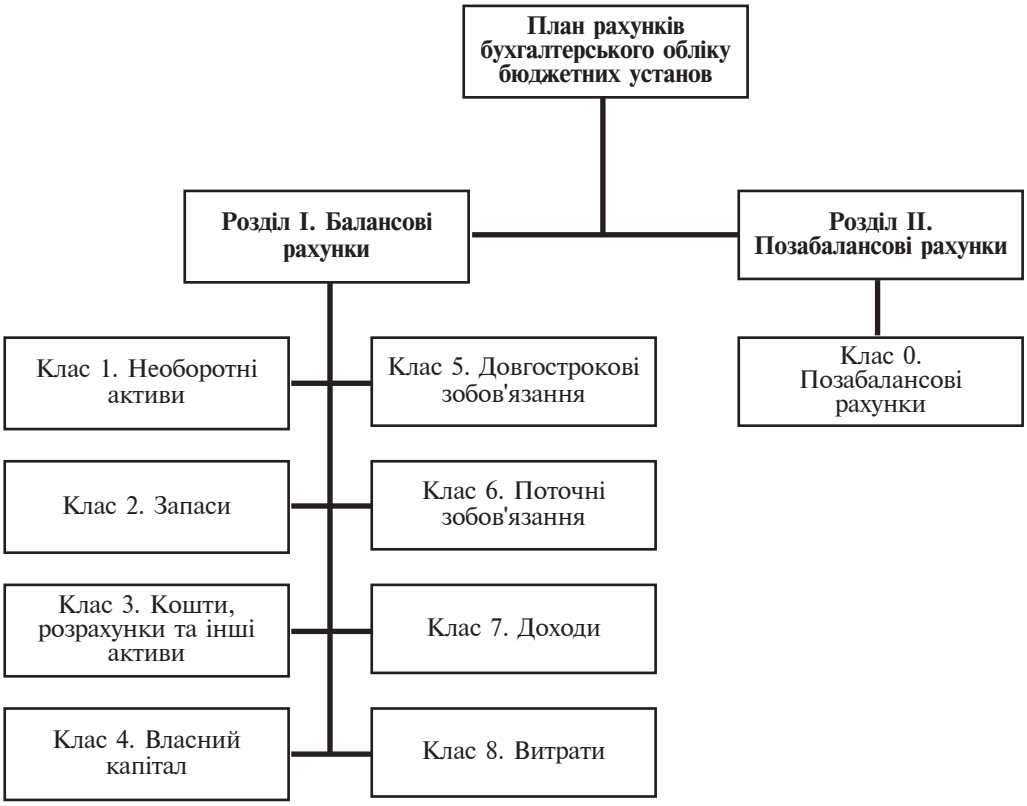

Рис. 2.5. **Структура Плану рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ.**

План рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів забезпечує відображення в бухгалтерському обліку операцій, пов'язаних з виконанням функцій, які покладаються на органи Державного казначейства та фінансові органи, тобто касове виконання державного та місцевих бюджетів за доходами та видатками тощо. Структура цього Плану рахунків представлена на рис. 2.6.

Процес складання звітності, як і процес бухгалтерського обліку в цілому, базується на комплексі певних принципів. Першим і головним принципом бухгалтерської звітності є достовірність відображених показників. Це можливо за умов:

— обліку усіх надходжень та витрат бюджету у валових показниках незалежно від того, передбачається чи не передбачається у бюджетних призначеннях взаємозарахування цих показників;

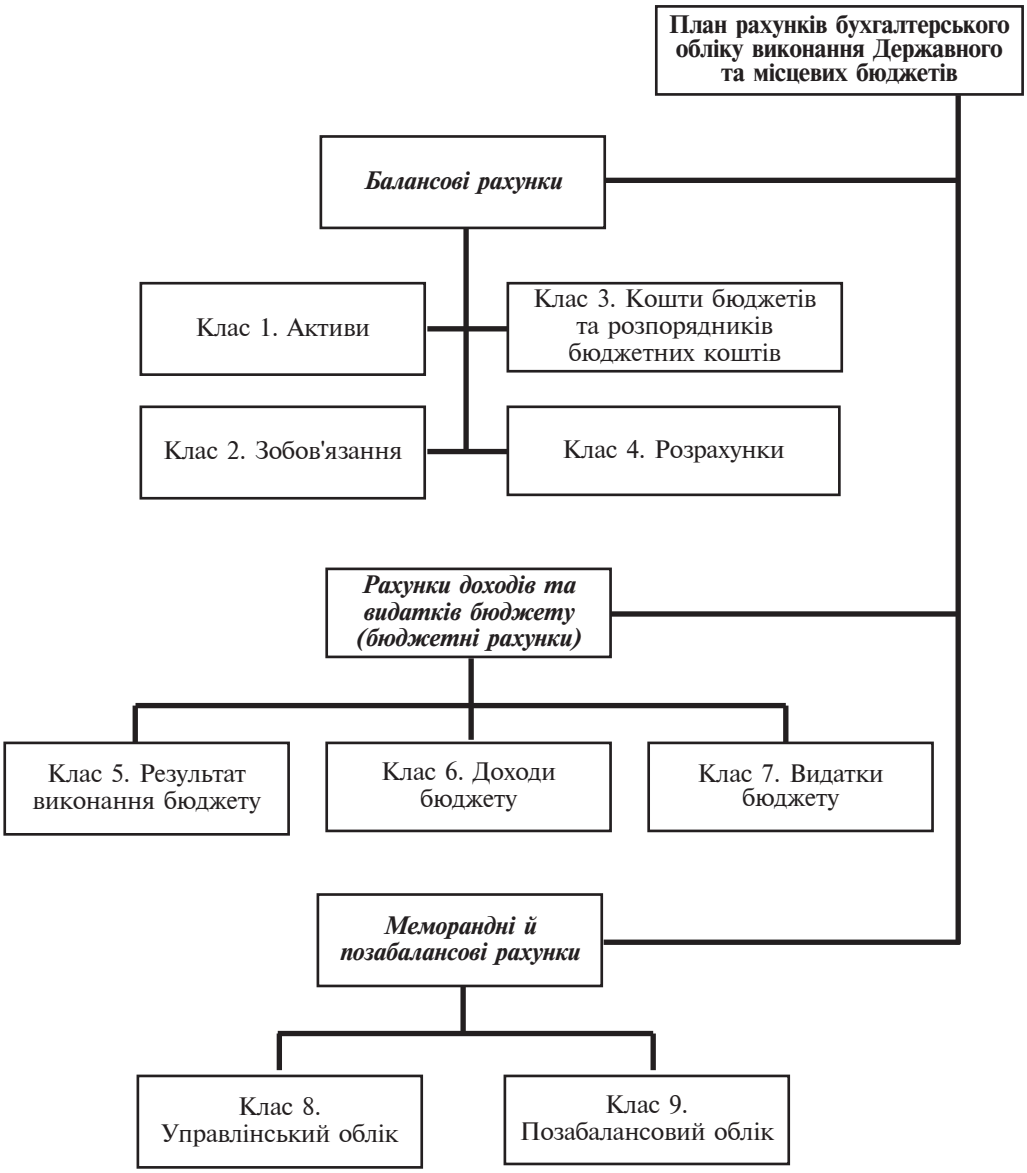

Рис. 2.6. **Структура Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів.**

— відображення усіх надходжень та витрат бюджету на рахунках у хронологічному порядку відповідно до встановленої законодавством процедури;

— документального підтвердження усіх бухгалтерських записів.

Стаття 57. **Порядок закриття рахунків після закінчення бюджетного періоду**

1. Не пізніше 31 грудня поточного бюджетного періоду або останнього дня іншого бюджетного періоду Державне казначейство України закриває всі рахунки, відкриті у поточному бюджетному періоді для виконання бюджету. Порядок закриття рахунків поточного бюджетного періоду та відкриття рахунків наступного бюджетного періоду визначається Державним казначейством України за погодженням з Міністерством фінансів України. За виняткових обставин Міністр фінансів України може визначити інший термін закриття рахунків, який має настати не пізніш як через п'ять робочих днів після закінчення бюджетного періоду.

Залишки коштів державного бюджету на кінець бюджетного періоду установ України, які функціонують за кордоном, на рахунках, відкритих у банківських установах країн їх місцезнаходження, зберігаються на таких рахунках для здійснення видатків у наступному бюджетному періоді відповідно до кошторисів.

2. На кінець бюджетного періоду Державне казначейство України зберігає залишки коштів на рахунках спеціального фонду державного бюджету для покриття відповідних витрат у наступному бюджетному періоді з урахуванням їх цільового призначення. У разі відсутності відповідних бюджетних призначень на наступний бюджетний період залишки коштів спеціального фонду перераховуються до загального фонду бюджету.

Бюджетні зобов'язання за бюджетними програмами спеціального фонду державного бюджету, не передбаченими проектом закону про Державний бюджет України на наступний бюджетний період, поданим на розгляд до Верховної Ради України, головні розпорядники бюджетних коштів зобов'язані виконати до кінця поточного бюджетного періоду в межах і за рахунок відповідних фактичних надходжень до спеціального фонду бюджету, не допускаючи наявності за такими зобов'язаннями кредиторської заборгованості на початок наступного бюджетного періоду.

3. Усі надходження і витрати записуються в тому бюджетному періоді, в якому вони здійснені.

Не пізніше останнього дня бюджетного періоду передбачено закриття всіх рахунків, відкритих у поточному бюджетному періоді для виконання бюджету, Державним казначейством України. За виняткових обставин Міністр фінансів України може визначити інший термін закриття рахунків, який повинен настати не пізніш як через п'ять робочих днів після закінчення бюджетного періоду (абз. 1 ч. 1 ст. 57 Кодексу).

Бюджетні рахунки закриваються органами Державного казначейства України на підставі службової записки або заяви залежно від виду рахунку.

Класифікація бюджетних рахунків наведена на рис. 2.7.

На кінець бюджетного періоду залишки коштів на рахунках спеціального фонду Держбюджету зберігаються для покриття відповідних витрат у наступному бюджетному періоді з урахуванням їх цільового призначення.

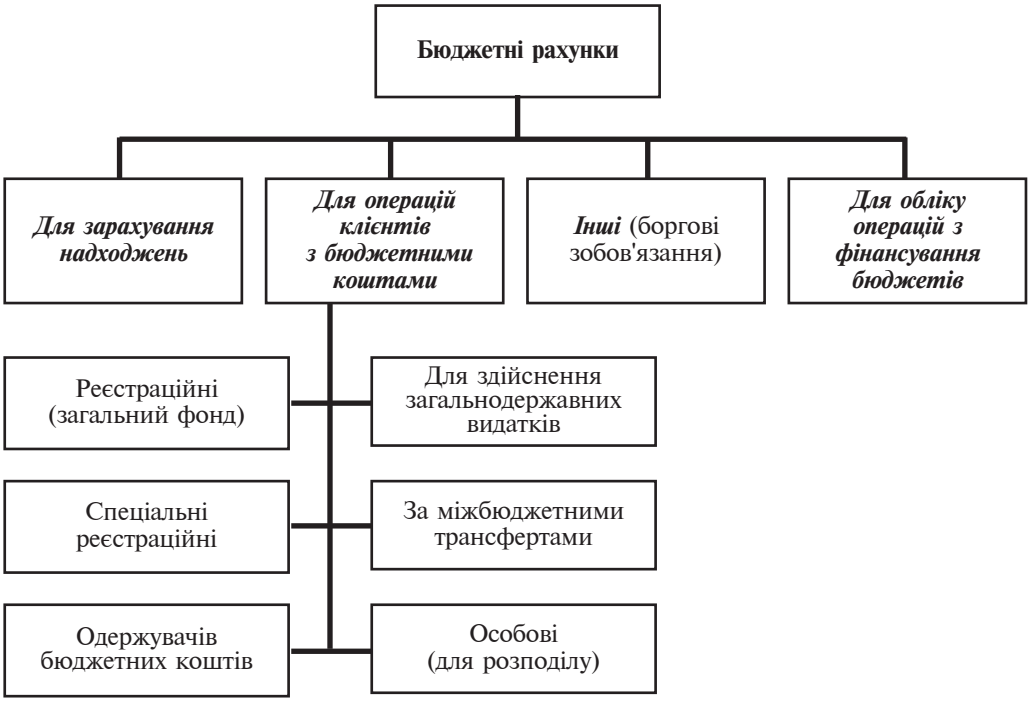

Рис. 2.7. **Класифікація бюджетних рахунків.**

У разі відсутності відповідних бюджетних призначень на наступний бюджетний період, у статті врегульовано механізм перерахування до загального фонду бюджету залишків коштів спеціального фонду.

Після проведення операцій по закриттю рахунків визначається результат виконання Державного бюджету та місцевих бюджетів за поточний рік. Результатом виконання бюджету може бути:

— дефіцит — перевищення видатків бюджету над його доходами (п. 21 ч.1 ст. 2 Кодексу);

— профіцит — перевищення доходів бюджету над його видатками (п. 44 ч.1 ст. 2 Кодексу).

Визначення результату виконання бюджетів здійснюється у чотири етапи:

1. Проводиться підготовча робота, зокрема перевіряються всі первинні документи і записи в облікових регістрах на предмет повноти та правильності відображення операцій з обліку виконання бюджетів.

2. Перевіряються обороти і залишки на рахунках синтетичного обліку.

3. Проводиться річне закриття рахунків.

4. Визначається результат виконання Державного бюджету та місцевих бюджетів за поточний рік.

Особливим є те, що результат виконання бюджетів визначається окремо за загальним і спеціальним фондами бюджетів. Для відображення в бухгалтерському обліку операцій за результатом виконання бюджетів використовують рахунки класу 5 «Результат виконання бюджету». Для визначення результату виконання загального та спеціального фондів бюджетів проводиться списання доходів і видатків на результат виконання бюджетів. Після визначення результату виконання бюджетів можна зробити висновок про його виконання. Якщо за рахунками групи 511 «Результат виконання державного бюджету» та 512 «Результат виконання місцевого бюджету» складається кредитовий залишок, то це свідчить про те, що доходів у поточному році надійшло до бюджетів більше, ніж проведено видатків, тобто бюджет виконано з профіцитом. Якщо за цими рахунками складається дебетовий залишок, то бюджет виконано з дефіцитом.

Стаття 58. **Звітність про виконання Державного бюджету України**

1. Звітність про виконання Державного бюджету України (кошторисів бюджетних установ) включає фінансову та бюджетну звітність.

Фінансова звітність бюджетних установ складається згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та за формами, що затверджуються Міністерством фінансів України.

Порядок заповнення форм фінансової звітності бюджетних установ встановлюється Державним казначейством України за погодженням з Міністерством фінансів України.

Бюджетна звітність відображає стан виконання бюджету, містить інформацію в розрізі бюджетної класифікації.

Форми бюджетної звітності бюджетних установ і органів Державного казначейства України та порядок їх заповнення встановлюються Державним казначейством України за погодженням з Міністерством фінансів України.

2. Зведення, складання та подання звітності про виконання Державного бюджету України здійснюються Державним казначейством України.

Державне казначейство України забезпечує достовірність інформації про виконання Державного бюджету України.

3. Головний бухгалтер бюджетної установи забезпечує складання та подання фінансової і бюджетної звітності відповідно до встановлених вимог.

4. Звітність про виконання Державного бюджету України є оперативною, місячною, квартальною та річною.

На основі даних бухгалтерського обліку складається звітність про виконання Державного бюджету України (кошторисів бюджетних установ), яка являє собою систему згрупованих показників, що формують загальні уявлення про стан процесу виконання Державного та місцевих бюджетів України.

Державне казначейство України веде бухгалтерський облік і складає звітність про виконання державного та місцевих бюджетів. Воно забезпечує своєчасне та повне відображення всіх операцій та надання користувачам інформації про стан активів та зобов'язань, результати виконання бюджетів та їх змін.

Звітність поділяється на фінансову та бюджетну, а також на оперативну, місячну, квартальну та річну (ч. 1 та 4 ст. 58 Кодексу). характеристика складових звітності про виконання Державного бюджету України (кошторисів бюджетних установ) надана в табл. 2.8.

Таблиця 2.8. **Характеристика складових звітності про виконання Державного бюджету України**

Вид звітності / Критерій	Фінансова	Бюджетна
Нормативна база	Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку	Бюджетна класифікація
Орган, що затверджує форми	Міністерство фінансів України	Державне казначейство України за погодженням з Міністерством фінансів України
Орган, що встановлює порядок заповнення форм	Державне казначейство України за погодженням з Міністерством фінансів України	Державне казначейство України за погодженням з Міністерством фінансів України

Фінансова звітність — система узагальнених і взаємопов'язаних показників, які характеризують результати діяльності бюджетних установ за звітний період відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Фінансова звітність у державному секторі забезпечує інформаційні потреби користувачів щодо:

— джерел надходжень коштів та напрямів їх використання;

— рівня фінансового забезпечення діяльності установи;

— стану виконання усіх зобов'язань установи та здатності установи виконувати їх у майбутньому;

— фінансового стану установи та змін у ньому;

— результатів діяльності установи з погляду ефективності та досягнень мети діяльності;

— дотримання фінансової дисципліни установою;

— цільового використання бюджетних коштів;

— ступеня отримання та використання ресурсів відповідно до затвердженого кошторису.

Фінансова звітність подається органам, до сфери управління яких належить бюджетна установа відповідно до установчих документів, а також згідно із законодавством іншим органам та користувачам.

Бюджетна звітність — система узагальнених і взаємопов'язаних показників, які відображають стан виконання бюджету за звітний період в розрізі бюджетної класифікації.

Стаття 59. **Місячний звіт про виконання Державного бюджету України**

1. Місячний звіт про виконання Державного бюджету України подається Державним казначейством України Верховній Раді України, Президенту України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України не пізніше 15 числа місяця, наступного за звітним.

2. Зведені показники звітів про виконання бюджетів, інформація про виконання захищених видатків Державного бюджету України, інформація про використання коштів з резервного фонду державного бюджету, інформація про перелік здійснених операцій з державним боргом, інформація про надані державні гарантії подаються Державним казначейством України Верховній Раді України, Президенту України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України не пізніше 25 числа місяця, наступного за звітним. Звіт про бюджетну заборгованість подається не пізніше 1 числа другого місяця, що настає за звітним.

3. Місячний звіт про фактичні надходження податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, місячний звіт про податкову заборгованість, включаючи суми недоїмки та переплат (у галузевому і територіальному розрізі та у розрізі джерел доходів і форм власності), подаються органами, що контролюють справляння надходжень бюджету, Верховній Раді України, Президенту України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України не пізніше 15 числа місяця, наступного за звітним.

Державне казначейство узагальнює отриману інформацію та подає Верховній Раді України, Президенту України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України місячну звітність, склад та терміни подання якої подано в табл. 2.9.

Бюджетна звітність, яка подається органами, що контролюють справляння надходжень бюджету, за її видами та термінами подання до відповідних органів, представлена у табл. 2.10.

Стаття 60. **Квартальний звіт про виконання Державного бюджету України**

1. Квартальний звіт про виконання Державного бюджету України подається Державним казначейством України Верховній Раді України, Президенту України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України не пізніше 35 днів після закінчення звітного кварталу.

2. Квартальний звіт про виконання Державного бюджету України включає:

1) звіт про фінансовий стан (баланс) Державного бюджету України;

2) звіт про фінансові результати виконання Державного бюджету України;

Таблиця 2.9. **Склад та терміни подання місячної звітності Державного казначейства України**

Звітність Державного казначейства України / Орган, якому подається	Місячна (ч. 1, 2 ст. 59 Бюджетного кодексу України)		
	Місячний звіт про виконання Державного бюджету	Зведені показники звітів про виконання бюджетів, інформація про виконання захищених видатків, про використання коштів з резервного фонду, про перелік здійснених операцій з державним боргом, про надані державні гарантії	Звіт про бюджетну заборгованість
Верховна Рада	Не пізніше 15 числа місяця, наступного за звітним	Не пізніше 25 числа місяця, наступного за звітним	Не пізніше 1 числа другого місяця, наступного за звітним
Президент			
Кабінет Міністрів			
Рахункова палата			
Міністерство фінансів			

Таблиця 2.10. **Склад та терміни подання місячної звітності органів, що контролюють справляння надходжень бюджету**

Звітність органів, що контролюють справляння надходжень бюджету / Орган, якому подається	Місячна (ч. 3 ст. 59 Бюджетного кодексу України)
	Звіти про надходження та податкову заборгованість
Верховна Рада	Не пізніше 15 числа місяця, наступного за звітним
Президент	
Кабінет Міністрів	
Рахункова палата	
Міністерство фінансів	

3) звіт про рух грошових коштів;

4) звіт про виконання Державного бюджету України (включаючи звіти про виконання показників за формою додатків до закону про Державний бюджет України);

5) звіт про стан державного боргу;

6) зведені показники звітів про виконання бюджетів;

7) звіт про операції щодо державних гарантійних зобов'язань;

8) інформацію про здійснені операції з державним боргом;

9) інформацію про надані державні гарантії;

10) пояснення щодо стану виконання показників Державного бюджету України та місцевих бюджетів за звітний період.

3. Органи, що контролюють справляння надходжень бюджету, подають Верховній Раді України, Президенту України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України інформацію про втрати доходів бюджету внаслідок податкових пільг не пізніше 50 днів після закінчення кварталу (не пізніше 70 днів після закінчення року), а також про суми реструктуризованої та списаної податкової заборгованості (у галузевому і територіальному розрізі та у розрізі джерел доходів і форм власності) і суми відстрочених та розстрочених платежів не пізніше 35 днів після закінчення кварталу.

4. Міністерство фінансів України у двотижневий строк після отримання квартального звіту про виконання Державного бюджету України у поточному бюджетному періоді подає Комітету Верховної Ради України з питань бюджету інформацію про виконання текстових статей закону про Державний бюджет України.

Державне казначейство узагальнює отриману інформацію та подає Верховній Раді України, Президенту України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України квартальну звітність, склад та терміни подання якої подано в табл. 2.11.

Таблиця 2.11. **Склад та терміни подання квартальної звітності Державного казначейства України**

Звітність Державного казначейства України / Орган, якому подається	Квартальна (ч. 1, 2 ст. 60 Бюджетного кодексу України)
	Квартальний звіт про виконання Державного бюджету
Верховна Рада	Не пізніше 35 днів після закінчення звітного кварталу
Президент	
Кабінет Міністрів	
Рахункова палата	
Міністерство фінансів	

Бюджетна звітність, яка подається органами, що контролюють справляння надходжень бюджету, за її видами та термінами подання до відповідних органів, представлена у табл. 2.12.

Таблиця 2.12. **Склад та терміни подання квартальної звітності органів, що контролюють справляння надходжень бюджету**

Звітність органів, що контролюють справляння надходжень бюджету / Орган, якому подається	Квартальна (ч. 3 ст. 60 Бюджетного кодексу України)	
	Про суми реструктуризованої та списаної податкової заборгованості і суми відстрочених та розстрочених платежів	Про втрати доходів бюджету внаслідок податкових пільг
Верховна Рада	Не пізніше 35 днів після закінчення кварталу	Не пізніше 50 днів після закінчення кварталу (не пізніше 70 днів після закінчення року)
Президент		
Кабінет Міністрів		
Рахункова палата		
Міністерство фінансів		

Стаття 61. Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України

1. Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України подається Кабінетом Міністрів України Верховній Раді України, Президенту України та Рахунковій палаті не пізніше 1 травня року, наступного за звітним.

2. Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України включає:
1) звіт про фінансовий стан (баланс) Державного бюджету України;
2) звіт про виконання Державного бюджету України (включаючи звіти про виконання показників за формою додатків до закону про Державний бюджет України);
3) звіт про фінансові результати виконання Державного бюджету України;
4) звіт про рух грошових коштів;
5) звіт про власний капітал;
6) інформацію про виконання захищених видатків Державного бюджету України;
7) звіт про бюджетну заборгованість;
8) звіт про використання коштів з резервного фонду державного бюджету;
9) звіт про стан державного боргу;
10) звіт про операції щодо державних гарантійних зобов'язань;
11) зведені показники звітів про виконання бюджетів;
12) інформацію про виконання місцевих бюджетів, включаючи інформацію про стан місцевого боргу;
13) інформацію про здійснені операції з державним боргом;
14) інформацію про надані державні гарантії;
15) інформацію про досягнення запланованої мети, завдань та результативних показників головними розпорядниками коштів державного бюджету в межах бюджетних програм;
16) інформацію про виконання текстових статей закону про Державний бюджет України;
17) іншу інформацію, визнану Кабінетом Міністрів України необхідною для пояснення звіту.

Річні звіти складаються за звітний рік, яким вважається період з 1 січня до 31 грудня включно. Для новоутворених установ звітним періодом є строк з дня утворення установи до 31 грудня включно.

Строки подання річних звітів установами встановлюються органами, до яких подаються ці звіти.

Річний бухгалтерський звіт установи до подання його у визначені органи розглядається і затверджується у порядку, встановленому законодавством та установчими документами установ.

Річні бухгалтерські звіти подаються:

— вищій установі;

— органу Державного казначейства — при отриманні асигнувань з Державного бюджету;

— фінансовому органу;

— Рахунковій палаті;

— органу державної статистики — при окремих вказівках.

Розпорядники бюджетних коштів, які отримують асигнування на виконання окремих програм як від свого розпорядника вищого рівня, так і від інших міністерств і відомств, у річних фінансових звітах відображають усі

операції про суми отриманих коштів та їх використання. Річний фінансовий звіт такого розпорядника бюджетних коштів включається до зведеного річного фінансового звіту розпорядника вищого рівня.

У формах бухгалтерських звітів наводяться всі передбачені показники. Інформаційність річного звіту повинна бути доповнена пояснювальною запискою, у якій наводяться пояснення основних факторів, що вплинули на господарські та фінансові результати роботи установи, висвітлюється фінансовий і майновий стан установи.

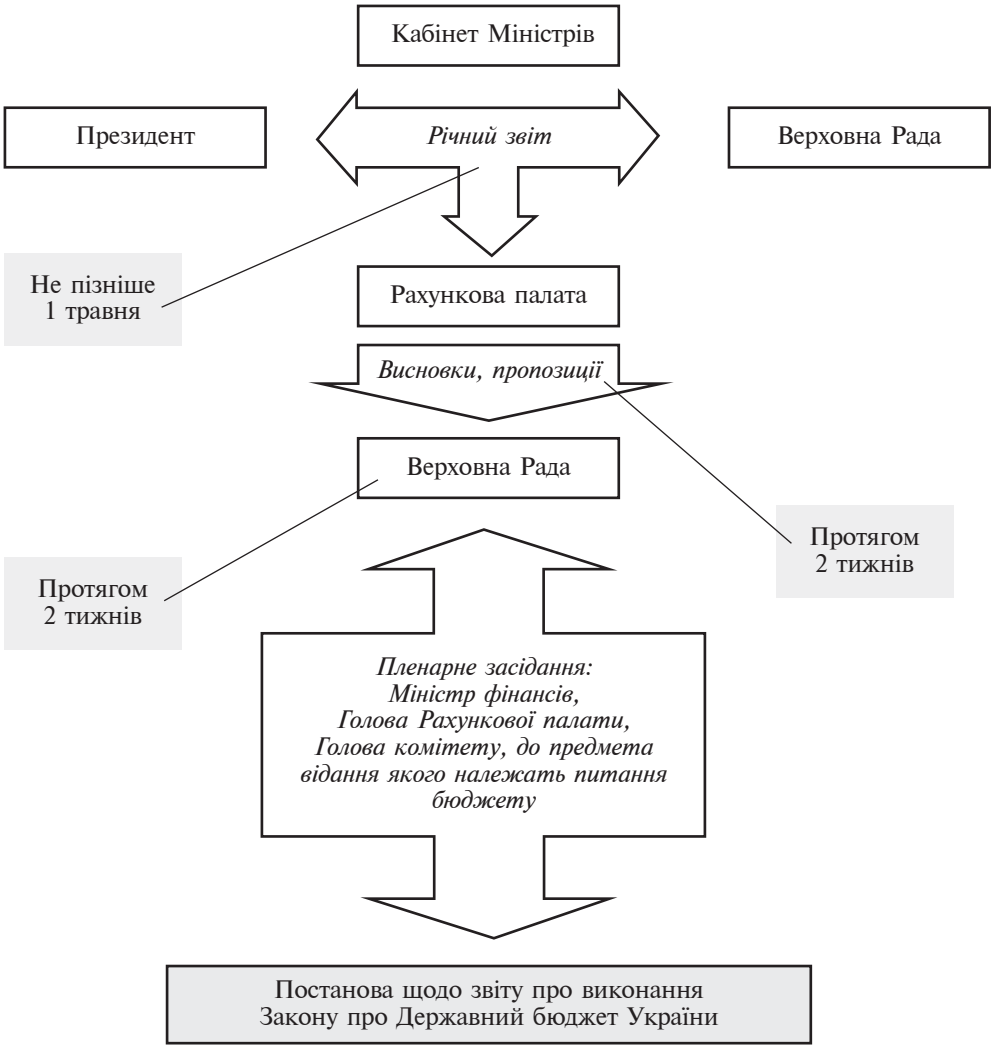

Рис. 2.13. **Процедура розгляду річного звіту про виконання Закону про Державний бюджет України.**

Стаття 62. **Розгляд річного звіту про виконання Закону про Державний бюджет України**

1. Рахункова палата протягом двох тижнів з дня офіційного подання Кабінетом Міністрів України річного звіту про виконання Закону про Державний бюджет України готує та подає до Верховної Ради України висновки про виконання закону про Державний бюджет України з оцінкою ефективності управління коштами державного бюджету, а також пропозиції щодо усунення порушень, виявлених у звітному бюджетному періоді, та вдосконалення бюджетного процесу загалом.

2. Розгляд у Верховній Раді України річного звіту про виконання Закону про Державний бюджет України здійснюється за спеціальною процедурою, визначеною Регламентом Верховної Ради України.

Кабінет Міністрів України подає Верховній Раді України, Президенту України та Рахунковій палаті річний звіт про виконання Закону про Державний бюджет не пізніше 1 травня року, наступного за звітним (ч. 1 ст. 61 Кодексу). Процедура розгляду річного звіту про виконання Закону про Державний бюджет України представлена на рис. 2.13.

З метою дотримання принципу публічності та прозорості бюджетної системи (п. 10 ч. 1 ст. 7 Кодексу) здійснюється публічне представлення та публікація інформації про виконання Державного бюджету України за підсумками місяця, кварталу та року відповідно до вимог та за формою, встановленою ст. 28 Кодексу.

УЗАГАЛЬНЕНИЙ КОМЕНТАР ДО РОЗДІЛУ III

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ

Функціонування в Україні інституту самоврядування з відповідними органами управління та самодостатніми місцевими бюджетами, практика передачі державних повноважень місцевим органам влади створюють надійну основу для переходу на європейські стандарти організації суспільного життя і водночас зумовлюють пошук нових шляхів забезпечення стабільності бюджетної системи, стійкості міжбюджетних відносин та підвищення ефективності бюджетного регулювання.

У цих умовах питання використання місцевих бюджетів як дієвого інструменту управління економікою та важливої основи фінансового забезпечення повноважень державних та місцевих органів влади у процесі виконання конституційних обов'язків набувають дедалі важливішого значення. Місцевий бюджет — це централізований фонд фінансових ресурсів, необхідних для фінансового забезпечення функціонування місцевого самоврядування.

Нова редакція Бюджетного кодексу України у частині місцевих бюджетів спрямована на формування прогнозованої бюджетної політики, регіональне економічне зростання, збільшення фінансової самодостатності місцевих бюджетів та вдосконалення міжбюджетних відносин.

Метою цього розділу є розкриття теоретико-методологічних основ місцевих бюджетів та процесу їх формування.

Основними завданнями розділу є :

— надання комплексного тлумачення норм Бюджетного кодексу та роз'яснення його базових положень;

— вивчення зарубіжного досвіду у вирішенні проблем місцевих бюджетів;

— виявлення основних суперечностей формування місцевих бюджетів та розробка шляхів її розв'язання.

При підготовці змін до Бюджетного кодексу важливим завданням було забезпечення реалізації вимог Конституції України та Закону «Про місцеве

самоврядування в Україні» щодо розширення самостійності органів місцевого самоврядування у сфері формування та виконання місцевих бюджетів, а також удосконалення існуючої моделі міжбюджетних відносин.

Бюджетні нововведення у частині місцевих бюджетів мають цілісний та системний характер і спрямовані на формування прогнозованої бюджетної політики, регіональне економічне зростання, збільшення фінансової самодостатності місцевих бюджетів та вдосконалення міжбюджетних відносин.

Зміни у Бюджетному кодексі передбачають збільшення ресурсної бази місцевих бюджетів шляхом:

— передачі з державного бюджету плати за ліцензії та сертифікати, державну реєстрацію (6 видів), 50% збору за спеціальне використання лісових ресурсів державного значення, 50% збору за спеціальне водокористування, 50% платежів за користування надрами загальнодержавного значення, плати за надані в оренду ставки, розташовані в басейнах річок загальнодержавного значення, плати за використання інших природних ресурсів;

— віднесення в повному обсязі до доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, фіксованого податку на доходи від підприємницької діяльності, єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва та плати за землю (які зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування), надходження адміністративних штрафів, плати за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності (за винятком плати за придбання торгових патентів пунктами продажу нафтопродуктів (автозаправними станціями, заправними пунктами), що справляється виконавчими органами відповідних місцевих рад; податок на нерухоме майно (нерухомість), відмінне від земельної ділянки, у складі місцевих податків і зборів;

— збільшення для бюджетів місцевого самоврядування з 20 до 50 % нормативів зарахування збору за забруднення навколишнього природного середовища та грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності;

— віднесення до бюджету розвитку місцевих бюджетів частини податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток комунальних підприємств і фінансових установ) відповідно до додаткових ставок такого податку, в розмірах, визначених законом з питань оподаткування.

Законопроект містить положення, які мають вплив на показники бюджету.

Розширення доходів місцевих бюджетів зумовить збільшення їх обсягу, зокрема: шляхом встановлення нового місцевого податку (податку на

нерухомість) — на 370 млн. грн., за рахунок перерозподілу коштів з державного бюджету — на 1,6 млрд. грн. (плати за отримання ліцензій та сертифікатів, державну реєстрацію — 304,1 млн. грн.; частини збору за спеціальне використання водних ресурсів загальнодержавного значення — 385,3 млн. грн.; частини плати за користування надрами загальнодержавного значення — 800 млн. грн.; частини збору за спеціальне використання лісових ресурсів державного значення — 74 млн. грн.; плати за використання інших природних ресурсів — 1,3 млн. грн.; плати за надані в оренду ставки, розташовані в басейнах річок загальнодержавного значення, — 1,3 млн. грн.; надходження від продажу безхазяйного майна — 21,4 млн. грн.); шляхом передачі коштів із кошика I до кошика II місцевих бюджетів надходжень від плати за землю, адміністративних штрафів, плати за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності, фіксованого податку на доходи від підприємницької діяльності — на 2,7 млрд. грн., шляхом віднесення до бюджету розвитку надходжень від єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва, частини податку на прибуток — 9,1 млрд. грн.

Законопроект розроблено з урахуванням пропозицій місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування, Всеукраїнської асоціації сільських та селищних рад, Української асоціації місцевих і регіональних влад, Всеукраїнської асоціації органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України», що підтверджує актуальність та необхідність внесених змін.

Розділ III

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ

Глава 11. НАДХОДЖЕННЯ ТА ВИТРАТИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Стаття 63. Структура місцевих бюджетів

Місцевий бюджет відповідно до цього Кодексу містить надходження і витрати на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці надходження і витрати становлять єдиний баланс відповідного бюджету.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР місцевий бюджет — це план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування.

Відповідно до ст. 2, 5 Кодексу, в яких подано визначення місцевих бюджетів, до місцевих бюджетів належать: бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування — бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах).

Місцеві бюджети містять надходження і витрати на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, які в обов'язковому порядку, спираючись на основні принципи бюджетної системи України, повинні бути збалансованими. Це означає, що повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу його надходжень на відповідній території.

Надходження місцевого бюджету передбачають доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від місцевих запозичень, повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів (ст. 2 Кодексу). Відповідно до ст. 63 Закону України

«Про місцеве самоврядування в Україні» доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Склад доходів місцевих бюджетів визначається Бюджетним кодексом України (ст. 64, 66, 69 Кодексу) та законом про Державний бюджет України. Доходи місцевого бюджету зараховуються до загального або спеціального фонду місцевого бюджету відповідно до вимог Бюджетного кодексу України (ст. 13 Кодексу) та закону про Державний бюджет України. У складі надходжень спеціального фонду місцевого бюджету виділяються надходження бюджету розвитку, які формуються відповідно до вимог Бюджетного кодексу України (ст. 71 Кодексу). Кошти державного бюджету, що передаються у вигляді дотацій та субвенцій, затверджуються в законі про Державний бюджет України для кожного відповідного місцевого бюджету згідно з Бюджетним кодексом України (ст. 97, 98, 99 Кодексу).

Витрати місцевого бюджету містять видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів (ст. 2 Кодексу).

Видатки місцевого бюджету формуються відповідно до розмежування видатків між бюджетами, визначеного Бюджетним кодексом України (ст. 88, 89, 90 Кодексу). Видатки місцевого бюджету здійснюються із загального та спеціального фондів місцевого бюджету відповідно до вимог Бюджетного кодексу України (ст. 13 Кодексу) та закону про Державний бюджет України. У складі витрат спеціального фонду місцевого бюджету виділяються витрати бюджету розвитку (ст. 71 Кодексу). Кошти бюджету розвитку спрямовуються на реалізацію програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаної зі здійсненням інвестиційної діяльності, здійснення інших заходів, пов'язаних із розширеним відтворенням, а також на погашення місцевого боргу.

Забороняється планувати та здійснювати видатки, не віднесені до місцевих бюджетів цим Кодексом, а також здійснювати впродовж бюджетного періоду видатки на функціонування бюджетних установ одночасно з різних бюджетів, крім випадків, коли такі видатки здійснюються за рішенням відповідної місцевої ради за рахунок вільного залишку бюджетних коштів або перевиконання дохідної частини загального фонду місцевого бюджету за умови відсутності заборгованості такого бюджету за захищеними статтями видатків протягом року на будь-яку дату (ст. 85 Кодексу).

На рис. 3.1 показано ключові чинники залучення доходів, контролю за видатками та забезпечення збалансування місцевого бюджету. Основними джерелами доходів місцевих бюджетів є закріплені за бюджетами

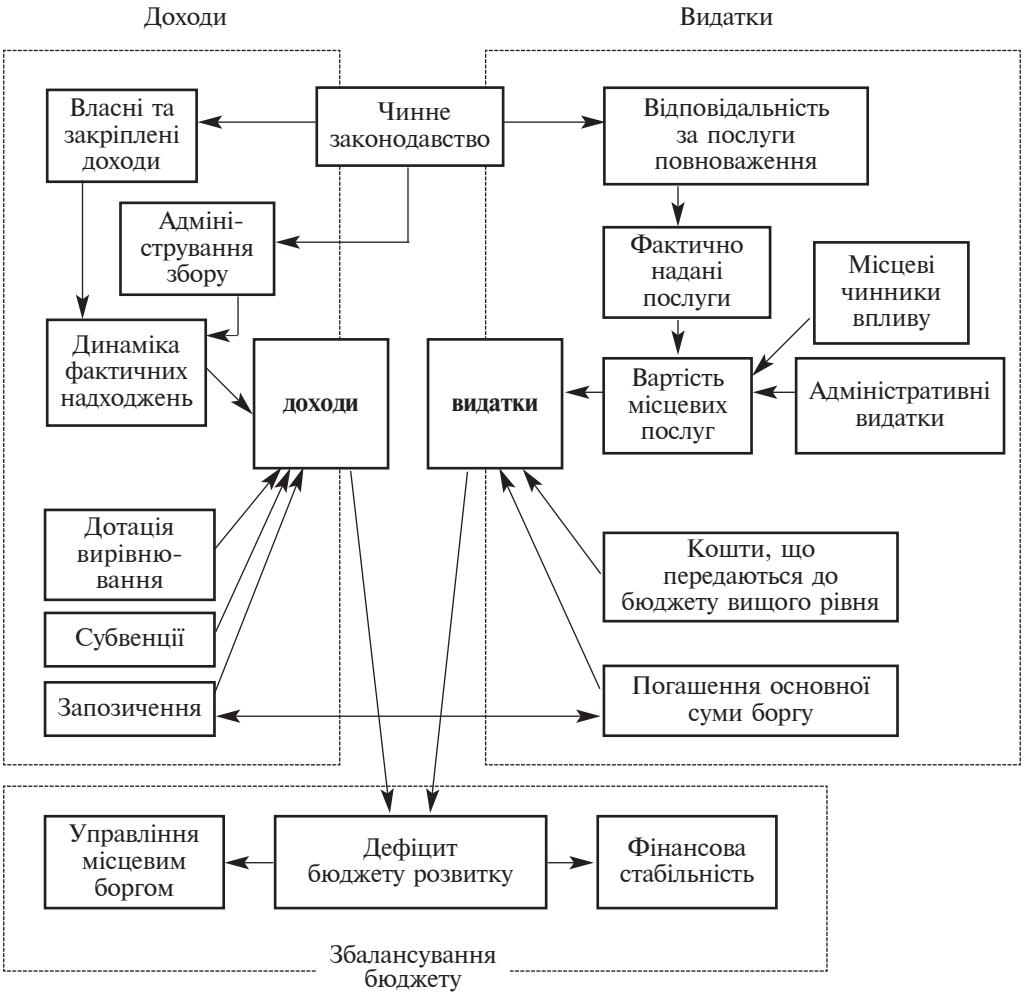

Рис. 3.1. **Збалансування місцевих бюджетів.**

місцевого самоврядування податки і збори, які враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, а також доходи, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. До зовнішніх джерел належать дотації, субвенції та запозичення.

Джерелом місцевих надходжень є податки та збори, ставки яких затверджує орган місцевого самоврядування в межах, встановлених державою. «Адміністрування збору доходів» — другий основний елемент схеми в частині «Доходи». Як правило, адміністрування ніколи не буває стовідсотково ефективним, оскільки навіть за найкращої організації збору податків можлива недоїмка. Рівень недоїмки — основний критерій ефективності процедур збирання.

Друга частина схеми стосується відповідальності за послуги. Насамперед необхідно аналізувати обсяг фактично наданих послуг. Важливим чинником є заборгованість бюджету та її динаміка.

Якщо доходи перевищують видатки, виникає профіцит; якщо видатки більші за доходи — дефіцит. Відповідно до Бюджетного кодексу, бюджет Автономної Республіки Крим та місцеві бюджети можуть прийматися з дефіцитом і профіцитом у випадках, визначених ст. 72 Кодексу.

Стаття 64. **Склад доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів**

1. До доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать:

1) податок з доходів фізичних осіб у частині, визначеній ст. 65 цього Кодексу;

2) 50 відсотків збору за спеціальне використання лісових ресурсів державного значення, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

3) 50 відсотків збору за спеціальне водокористування (крім збору за спеціальне водокористування місцевого значення), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя користувачами води за місцем її забору;

4) 50 відсотків платежів за користування надрами загальнодержавного значення, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

5) плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

6) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних місцевих рад;

7) плата за ліцензії та сертифікати, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя;

8) плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя;

9) плата за ліцензії на право експорту, імпорту та оптової торгівлі спиртом етиловим, коньячним та плодовим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим, спиртом-сирцем виноградним, спиртом-сирцем плодовим, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя;

10) плата за ліцензії на право експорту, імпорту алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя;

11) плата за державну реєстрацію (крім реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;
12) реєстраційний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців, що справляється виконавчими органами відповідних місцевих рад;
13) плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя;
14) плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя;
15) державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам.
2. Податок з доходів фізичних осіб, який справляється (перераховується):
податковим агентом — юридичною особою (її філією, відділенням, іншим відокремленим підрозділом) чи представництвом нерезидента — юридичної особи, зараховується до відповідного місцевого бюджету за їх місцезнаходженням (розташуванням) в обсягах податку, нарахованого їх працівникам;
податковим агентом — фізичною особою, зараховується до відповідного місцевого бюджету за місцем реєстрації такої фізичної особи у податкових органах.

Згідно з передовим світовим досвідом більша частина функцій місцевих органів влади має фінансуватися за рахунок місцевих бюджетів. Конституція та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» гарантують місцевому самоврядуванню фінансову самостійність. Бюджетний кодекс вводить поняття «кошик доходів місцевих бюджетів». Кошик доходів місцевих бюджетів включає доходи загального фонду, закріплені цим Кодексом на постійній основі за місцевими бюджетами, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів (ст. 2 Кодексу). Доходи групуються у два блоки: 1) доходи, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, та 2) доходи, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Особливості справляння (перерахування) податку з доходів фізичних осіб до відповідного місцевого бюджету визначені в ч. 2 ст. 64 Кодексу. Ці особливості полягають у тому, що податок з доходів фізичних осіб, який справляється (перераховується) податковим агентом — юридичною особою (її філією, відділенням, іншим відокремленим підрозділом) чи представництвом нерезидента — юридичної особи, зараховується до відповідного місцевого бюджету за їх місцезнаходженням (розташуванням) в обсягах податку, нарахованого їх працівникам. Податок з доходів фізичних осіб, який справляється (перераховується) податковим агентом —

фізичною особою, зараховується до відповідного місцевого бюджету за місцем реєстрації такої фізичної особи у податкових органах.

Стаття 65. **Нормативи відрахувань податку з доходів фізичних осіб до бюджетів місцевого самоврядування**

1. До доходів бюджетів міст Києва і Севастополя зараховується 100 відсотків загального обсягу податку з доходів фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно із Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб» на території цих міст.
2. До доходів бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення зараховується 75 відсотків загального обсягу податку з доходів фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно із Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб» на території цих міст.
3. До доходів бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення зараховується 25 відсотків загального обсягу податку з доходів фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно із Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб» на цій території.

Динаміка надходжень податку з фізичних осіб до місцевих бюджетів у 2002-2009 рр. наведена на рис. 3.2.

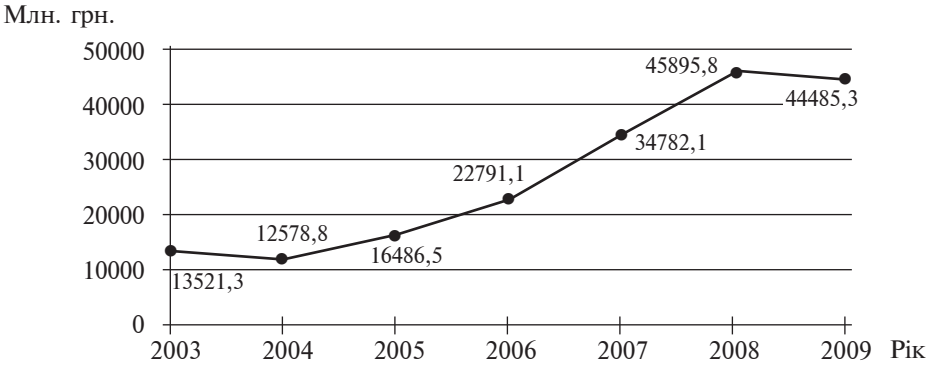

Рис. 3.2. **Динаміка надходжень податку з доходів фізичних осіб до місцевих бюджетів.**

Нормативи бюджетного розподілу надходжень податку з доходів фізичних осіб наведені у табл. 3.3.

Стаття 66. **Склад доходів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних та районних бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів**

Таблиця 3.3. **Розподіл надходжень податку з доходів фізичних осіб за видами бюджетів місцевого самоврядування**

Види бюджетів місцевого самоврядування	Надходження податку з доходів фізичних осіб		
Бюджети міст Києва і Севастополя	100% у кошик доходів бюджету місцевого самоврядування		
Бюджети міст республіканського (АРК) та обласного значення	75% у кошик доходів бюджету місцевого самоврядування		25% до обласного бюджету або бюджету АРК
Бюджети сіл, їх об'єднань, селищ і міст районного значення	25% у кошик доходів бюджету місцевого самоврядування	50% до районного бюджету	25% до обласного бюджету або бюджету АРК

1. Для забезпечення реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм Автономної Республіки Крим, територіальних громад до доходів бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать:

1) 25 відсотків податку з доходів фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно із Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб» на відповідній території;

2) 50 відсотків збору за спеціальне використання лісових ресурсів державного значення;

3) 50 відсотків збору за спеціальне водокористування (крім збору за спеціальне водокористування місцевого значення), що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів користувачами води за місцем її забору;

4) 50 відсотків платежів за користування надрами загальнодержавного значення;

5) плата за використання інших природних ресурсів;

6) акцизний збір із вироблених в Україні товарів (крім збору, що зараховується до спеціального фонду державного бюджету згідно із законом про Державний бюджет України), що сплачується платниками, які зареєстровані в Автономній Республіці Крим, — до доходів бюджету Автономної Республіки Крим;

7) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються Радою Міністрів Автономної Республіки Крим та обласними державними адміністраціями;

8) плата за ліцензії та сертифікати, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

9) плата за ліценції на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;

10) плата за ліцензії на право експорту, імпорту та оптової торгівлі спиртом етиловим, коньячним та плодовим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим, спиртом-сирцем виноградним, спиртом-сирцем

плодовим, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;
11) плата за ліцензії на право експорту, імпорту алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;
12) плата за державну реєстрацію (крім реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців);
13) плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;
14) плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;
15) плата за надані в оренду ставки, що знаходяться в басейнах річок загальнодержавного значення.
2. Для забезпечення реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм територіальних громад до доходів районних бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать:
1) 50 відсотків податку з доходів фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб» на території сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення;
2) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються районними державними адміністраціями;
3) реєстраційний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців, що справляється відповідними районними державними адміністраціями.

Відповідно до ст. 140 Конституції України, ст. 45-47 Конституції АРК та п. 6-7 ст. 63 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 №280/97-ВР органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради, тому для забезпечення реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм територіальних громад у ст. 66 Кодексу встановлюється склад доходів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних та районних бюджетів, які враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

Стаття 67. **Окремі особливості формування місцевих бюджетів**

1. Надходження та витрати бюджету Автономної Республіки Крим та бюджетів міст Києва та Севастополя формуються в порядку, встановленому цим Кодексом, з урахуванням Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки

Крим», Закону України «Про столицю України — місто-герой Київ» та закону, що визначає особливий статус міста Севастополя. При цьому:
1) склад видатків та кредитування бюджетів міст Києва та Севастополя визначається відповідно до ст. 88—91 цього Кодексу;
2) фінансові нормативи бюджетної забезпеченості, що застосовуються для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів для бюджетів міст Києва та Севастополя, визначаються на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості для обласних бюджетів та бюджетів міст республіканського значення Автономної Республіки Крим і обласного значення з урахуванням особливостей їх статусу.
2. Якщо законом встановлено новий вид доходу місцевих бюджетів, його зарахування визначається законом про Державний бюджет України на період до внесення відповідних змін до цього Кодексу.
3. Визначені ст. 64 і 69 Кодексу податки і збори (обов'язкові платежі), що сплачують підприємства, які здійснюють свою діяльність у зоні відчуження та у зоні безумовного (обов'язкового) відселення (якщо на таких територіях не сформовано органи місцевого самоврядування), зараховуються до районного бюджету в частинах, визначених цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами для районних бюджетів та бюджетів місцевого самоврядування.
4. Бюджети об'єднань територіальних громад, що створюються згідно із законом, формуються відповідно до цього Кодексу з урахуванням таких особливостей:
1) доходи цих бюджетів визначаються відповідно до ст. 64, ч. 2 ст. 65 та ст. 69 цього Кодексу;
2) видатки та кредитування цих бюджетів визначаються відповідно до ст. 88, 89 і 91 цього Кодексу;
3) відносини між цими бюджетами та державним бюджетом визначаються відповідно до ст. 97, 98, 100 і 108 Кодексу;
4) місцеві запозичення здійснюються відповідно до ст. 16 і 74 Кодексу.
Положення цієї частини статті застосовуються з урахуванням п. 6 розділу VI «Принципові та перехідні положення цього Кодексу».

У ст. 67 Кодексу визначені окремі особливості формування місцевих бюджетів.

Надходження до Автономної Республіки Крим і бюджетів міст Києва та Севастополя формуються в порядку, встановленому Бюджетним кодексом з урахуванням Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» від 23 грудня 1998 р. №350-XIV, Закону України «Про столицю України — місто-герой Київ» від 15 січня 1999 р. №401-XIV (із змінами), закону, що визначає особливий статус міста Севастополя (на сьогодні такий закон ще не прийнято).

Відповідно до ст. 18 «Повноваження Автономної Республіки Крим» Конституції Автономної Республіки Крим, затвердженої Законом України

«Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» від 23 грудня 1998 р., віданню Автономної Республіки Крим підлягають: розробка і затвердження програм соціально-економічного, культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони навколишнього природного середовища в Автономній Республіці Крим відповідно до загальнодержавних програм та їх реалізація; складання, затвердження, виконання бюджету Автономної Республіки Крим; зарахування відповідно до Конституції України і законів України до бюджету Автономної Республіки Крим податків та зборів, які збираються на території Автономної Республіки Крим, за винятком місцевих, з подальшою передачею до Державного бюджету України коштів для загальнодержавних витрат; згідно із законодавством України встановлення доходів, які формують бюджет Автономної Республіки Крим, забезпечення його виконання, проведення експериментів у сфері оподаткування, встановлення місцевих податків та зборів, а також патентування окремих видів діяльності, здійснення інших, передбачених законами України, повноважень у сфері бюджету й оподаткування; фінансова самостійність Автономної Республіки Крим гарантується закріпленням законами України за дохідною частиною бюджету Автономної Республіки Крим на стабільній основі загальнодержавних податків і зборів, які зараховуються в повному обсязі до бюджету Автономної Республіки Крим і є достатніми для здійснення повноважень Автономної Республіки Крим та забезпечення життєвого рівня громадян і населення в цілому не нижче соціальних стандартів і потреб, що визначаються законами України; міжбюджетні відносини Державного бюджету України і бюджету Автономної Республіки Крим, що регулюють розподіл і перерозподіл бюджетних коштів для збалансування бюджету автономної республіки на рівні, необхідному для забезпечення і здійснення повноважень Автономної Республіки Крим, а також життєвого рівня населення не нижче соціальних стандартів і потреб, що визначаються відповідно до законів України.

Щодо складу видатків бюджетів міст Києва і Севастополя, то особливості їх визначення регулюються ст. 88-91 Кодексу.

Особливості визначення фінансових нормативів бюджетної забезпеченості, які застосовуються для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів для бюджетів міст Києва та Севастополя, полягають у тому, що вони визначаються на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості обласних бюджетів та бюджетів міст республіканського значення Автономної Республіки Крим та обласного значення з урахуванням особливостей статусу міст Києва, Севастополя та Автономної Республіки Крим. Порядок розрахунку цих нормативів поданий у коментарі до ст. 94, 95 Кодексу.

Якщо закон встановлює новий вид доходу місцевих бюджетів, то, згідно зі ст. 67, його зарахування визначається законом про Державний бюджет України на період до внесення відповідних змін до Кодексу.

Визначені ст. 64 і 69 цього Кодексу податки і збори (обов'язкові платежі), що сплачують підприємства, які здійснюють свою діяльність у зоні відчуження та у зоні безумовного (обов'язкового) відселення відповідно до Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27.02.1991 №791а-XII (якщо на таких територіях не сформовано органи місцевого самоврядування), зараховуються до районного бюджету в частинах, визначених цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами для районних бюджетів та бюджетів місцевого самоврядування.

Ч. 4 цієї статті визначає особливості формування бюджетів об'єднань територіальних громад, що створюватимуться внаслідок проведення адміністративно-територіальної реформи.

Водночас положення п. 6 Прикінцевих положень Кодексу визначає, що Кабінет Міністрів України після завершення адміністративно-територіальної реформи в частині укрупнення адміністративно-територіальних одиниць та набрання чинності відповідними змінами до законів з питань місцевого самоврядування визначатиме у проекті закону про Державний бюджет України обсяги міжбюджетних трансфертів для бюджетів нових укрупнених адміністративно-територіальних одиниць, що створилися. Тобто, Кодекс передбачає прямі міжбюджетні відносини між державним бюджетом та бюджетами нових укрупнених територіальних громад.

Стаття 68. **Склад доходів та видатків бюджетів районів у містах**

1. Склад доходів та видатків бюджетів районів у містах (у разі їх створення) визначається міською радою відповідно до повноважень, переданих районним у містах радам.

2. Розподіл обсягу міжбюджетних трансфертів між міським бюджетом та бюджетами районів у місті (у разі їх створення) здійснюється у порядку, затвердженому міською радою.

3. Якщо району у місті адміністративно підпорядковані інші міста, селища чи села, склад доходів та видатків бюджетів таких міст, селищ чи сіл, обсяги міжбюджетних трансфертів визначаються у порядку, затвердженому міською радою, з урахуванням повноважень відповідних місцевих рад.

Відповідно до ст. 140 Конституції України питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад.

Відповідно до ч. 2 ст. 63 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» доходи місцевих бюджетів районних у містах рад (у разі їх

створення) формуються відповідно до обсягу повноважень, що визначаються відповідними міськими радами.

Згідно зі ст. 64 (ч. 2) цього ж закону сільські, селищні, міські, районні в містах (у разі їх створення) ради та їх виконавчі органи самостійно розпоряджаються коштами відповідних місцевих бюджетів, визначають напрями їх використання.

Розподіл обсягу міжбюджетних трансфертів між міським бюджетом та бюджетами районів у місті (у разі їх створення) здійснюється у порядку, затвердженому рішенням сесії відповідної міської ради.

Якщо району у місті адміністративно підпорядковані інші міста, селища чи села, склад доходів та видатків бюджетів таких міст, селищ чи сіл, обсяги міжбюджетних трансфертів до проведення адміністративно-територіальної реформи визначатимуться у порядку, затвердженому міською радою, з урахуванням повноважень відповідних місцевих рад.

Водночас, відповідно до ст. 101 Кодексу міські (Києва та Севастополя, міст республіканського АРК та обласного значення) можуть передбачати у відповідних бюджетах дотації вирівнювання бюджетам районів у містах, бюджетам сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань, що створюються згідно із законом (крім бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти), а також кошти, що передаються з таких бюджетів до міських (Києва та Севастополя, міст республіканського АРК та обласного значення).

Стаття 69. **Доходи місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів**

1. До доходів загального фонду місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать:

1) фіксований податок на доходи від підприємницької діяльності, що зараховується до місцевих бюджетів у порядку, визначеному ст. 65 і 66 цього Кодексу для податку з доходів фізичних осіб;

2) податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності. Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, засновником яких є Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, районні, міські, селищні та сільські ради, зараховується відповідно до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, селищних та сільських бюджетів;

3) платежі за спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення;

4) плата за землю, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

5) податок на промисел, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

6) плата за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності (крім плати за придбання торгових патентів пунктами продажу нафтопродуктів (автозаправними станціями, заправними пунктами);

7) місцеві податки і збори, що зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування, включаючи податок на нерухоме майно (нерухомість), відмінне від земельної ділянки;
8) фіксований сільськогосподарський податок у частині, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;
9) частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, у порядку, визначеному Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідними місцевими радами;
10) плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів (крім коштів, отриманих вищими та професійно-технічними навчальними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);
11) штрафні санкції за порушення законодавства про патентування;
12) адміністративні штрафи, що накладаються місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевих рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;
13) штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів з суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів місцевих бюджетів;
14) надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності;
15) плата за надані в оренду водні об'єкти місцевого значення;
16) концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності (крім платежів, визначених п. 5 ч. 2 цієї статті);
17) кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель забезпечення їх пропозиції конкурсних торгів, які не підлягають поверненню цим учасникам, у випадках, передбачених Законом України «Про здійснення державних закупівель», в частині здійснення закупівель за рахунок коштів місцевих бюджетів;
18) кошти, отримані від учасника — переможця процедури закупівлі під час укладання договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню учаснику-переможцю, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів місцевих бюджетів;
19) 80 відсотків коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок місцевих бюджетів, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 відсотків коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;
20) кошти від реалізації безхазяйного майна (у тому числі такого, від якого відмовився власник або отримувач), знахідок, спадкового майна (у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття), майна, одержаного територіальною

громадою в порядку спадкування чи дарування, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі;
21) інші доходи загального фонду місцевих бюджетів, що визначаються законом про Державний бюджет України.
2. До надходжень спеціального фонду місцевих бюджетів належать:
1) надходження бюджету розвитку місцевих бюджетів (визначені в ч. 1 ст. 71 цього Кодексу);
2) податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, що зараховується у розмірі: 30 відсотків — до бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів та 70 відсотків — до бюджету міста Сімферополя і бюджетів міст — обласних центрів у разі реєстрації транспортних засобів на території цих міст; 50 відсотків — до бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів та 50 відсотків — до міських, селищних і сільських бюджетів у разі реєстрації транспортних засобів на відповідній території; 60 відсотків — до бюджету міста Києва та 40 відсотків — до обласного бюджету Київської області у разі реєстрації транспортних засобів у місті Києві; 100 відсотків — до бюджету міста Севастополя у разі реєстрації транспортних засобів у місті Севастополі;
3) плата за придбання торгових патентів пунктами продажу нафтопродуктів (автозаправними станціями, заправними пунктами);
4) кошти від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, що зараховуються у розмірі: 100 відсотків — до бюджетів міст Києва та Севастополя; 25 відсотків — до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, 75 відсотків — до бюджетів міст республіканського значення Автономної Республіки Крим та обласного значення, 15 відсотків — до районних бюджетів, 60 відсотків — до бюджетів міст районного значення, селищ і сіл;
5) концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності (які мають цільове спрямування згідно із законом);
6) 30 відсотків збору за проведення гастрольних заходів;
7) 70 відсотків грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності, в тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів — 50 відсотків, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим — 20 відсотків, бюджетів міст Києва та Севастополя — 70 відсотків;
8) відрахування 10 відсотків вартості питної води суб'єктами підприємницької діяльності, які здійснюють реалізацію питної води через системи централізованого водопостачання з відхиленням від відповідних стандартів, що зараховуються до бюджетів міст, селищ та сіл;
9) власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок відповідного місцевого бюджету;
10) 70 відсотків збору за забруднення навколишнього природного середовища (крім збору, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені)

та тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками), в тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів — 50 відсотків, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим — 20 відсотків, бюджетів міст Києва та Севастополя — 70 відсотків;
11) цільові та добровільні внески підприємств, установ, організацій та громадян до республіканського Автономної Республіки Крим та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища;
12) надходження до цільових фондів, утворених Верховною Радою Автономної Республіки Крим та місцевими радами;
13) повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів індивідуальним сільським забудовникам;
14) повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, а також пеня і відсотки за користування ними;
15) інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.

Доходи місцевих бюджетів повинні бути стабільною основою фінансової бази органів місцевого самоврядування. Саме такими мають бути доходи, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, так звані власні доходи (рис. 3.4). Вони територіально локалізовані, безпосередньо залежать від діяльності міської влади і спрямовуються на фінансування власних повноважень місцевого самоврядування.

Сьогодні місцеві бюджети відчувають гостру нестачу власних доходів, питома вага яких постійно скорочується. Водночас збільшується кількість об'єктів житлово-комунального господарства, благоустрою та доріг, які потребують невідкладного ремонту (значна частина з них перебуває в аварійному стані), значних фінансових вкладень потребує сільськогосподарська галузь. З метою компенсації втрат і забезпечення фінансовими ресурсами місцевих органів влади для здійснення власних повноважень розширено перелік власних доходів місцевих бюджетів. За рахунок цих доходів можна виконувати програми у житлово-комунальному господарстві, сільському господарстві, культурно-мистецькі програми місцевого значення, програми підтримки засобів масової інформації, проводити видатки на ремонт доріг місцевого значення тощо. Крім того, це сприятиме зміцненню фінансово-економічного стану малих міст і реалізації Загальнодержавної програми розвитку малих міст.

Ст. 69 Кодексу на постійній основі визначає перелік доходів загального фонду місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів та перелік доходів спеціального фонду, який щорічно визначався Законом про Державний бюджет, що дає змогу виявляти зацікавленість місцевих органів влади у збільшенні їхньої дохідної бази.

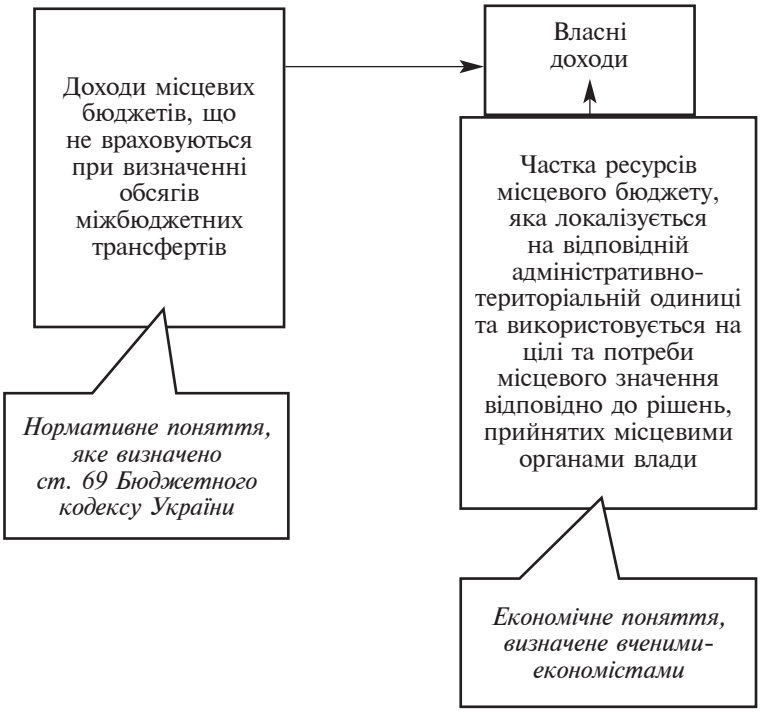

Рис. 3.4. **Власні доходи місцевих бюджетів.**

Беручи до уваги, що встановлення розміру ставок плати за торговий патент (за винятком плати за придбання торгових патентів пунктами продажу нафтопродуктів (автозаправними станціями, заправними пунктами), фіксованого податку на доходи фізичних осіб від підприємницької діяльності та єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва і фізичних осіб покладено на органи місцевого самоврядування, і останні мають реальні можливості впливати на обсяг надходження зазначених податків до бюджету, ці податки та платежі віднесені до доходів місцевих бюджетів, які не враховуються при визначенні трансфертів.

Розширення фінансової бази місцевих бюджетів стало можливим за рахунок віднесення у повному обсязі до доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних відносин, плати за землю (яка зараховується до бюджетів місцевого самоврядування), адміністративних штрафів, надходжень від продажу безхазяйного майна.

Основною частиною доходів місцевих бюджетів є податкові надходження, що мають головне значення у формуванні доходів місцевих бюджетів (рис. 3.5.)

Рис. 3.5. **Надходження податкових і неподаткових надходжень до місцевих бюджетів у 2006-2009 роках, %.**

Найбільшу питому вагу в загальній сумі податкових надходжень місцевих бюджетів займає податок з доходів фізичних осіб (до 2004 року — прибутковий податок з громадян) (рис. 3.6). Його обсяг у 2008 році становив 45,9 млрд. грн., що на 11,1 млрд. грн. більше ніж за 2007 рік, а у 2009 році — 44,5 млрд. грн., що на 1,0 млрд. менше ніж за 2008 рік.

Друге місце в податкових надходженнях місцевих бюджетів посідає плата за землю — 6,7 млрд. грн. у 2008 році та 8,4 млрд. грн. у 2009 році. Тобто спостерігається позитивна тенденція до зростання її обсягів, та відповідно й питомої ваги у структурі податкових надходжень. Як зазначалося вище, відповідно до нової редакції Бюджетного кодексу України плата за землю зараховуватиметься в повному обсязі до бюджетів місцевого самоврядування. А оскільки здебільшого райони України є аграрними, то це дасть можливість підвищувати родючість ґрунтів, більш раціонально використовувати земельні ресурси, займатися веденням кадастру, землевпорядкуванням, розвитком інфраструктури населених пунктів тощо.

Місцеві податки і збори сьогодні в доходах місцевих бюджетів становлять 1-2%, а за чинним законодавством вони повинні відігравати значну роль у забезпеченні місцевого самоврядування власними фінансовими ресурсами. Тому одним із механізмів розширення дохідної бази місцевих бюджетів стало запровадження з 1 січня 2011 року податку на нерухоме майно з віднесенням його до місцевих податків і зборів (ч. 1 Прикінцевих положень Кодексу).

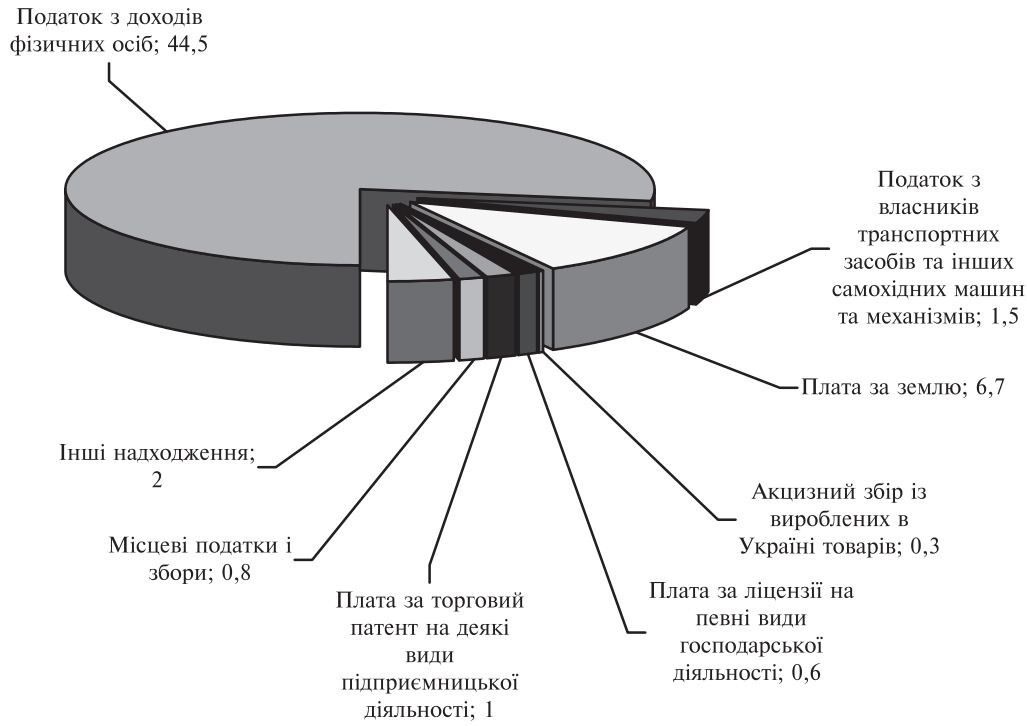

Рис. 3.6. **Структура податкових надходжень місцевих бюджетів у 2009 році, млрд. грн.**

Важливо, щоб за рахунок власних податкових джерел місцеві органи влади могли фінансувати 60-80% своїх потреб. У цьому разі їх залежність від рішень вищих органів влади стосовно дохідної частини місцевих бюджетів буде мінімальною.

Стаття 70. **Видатки та кредитування місцевих бюджетів**

1. Видатки та кредитування місцевих бюджетів включають бюджетні призначення, встановлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, пов'язані з реалізацією програм та заходів згідно із ст. 88—91 цього Кодексу.

2. Кошти спеціального фонду місцевих бюджетів витрачаються на заходи, передбачені рішенням про місцевий бюджет відповідно до законодавства.

Видатки місцевих бюджетів, згідно з ч. 7 ст. 64 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», поділяються на дві частини:

1. Видатки, пов'язані з виконанням делегованих законом повноважень органів виконавчої влади. Вони визначаються функціями держави та передаються на місця для виконання з відповідною деталізацією (ст. 88-90 Кодексу). Ці видатки враховуються при визначенні обсягу

міжбюджетних трансфертів, регулюються державою, яка і забезпечує їх виконання відповідними ресурсами.

2. Видатки, пов'язані з виконанням власних повноважень місцевого самоврядування (ст. 91 Кодексу), які спрямовуються на реалізацію повноважень місцевих органів та не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Видатки місцевих бюджетів здійснюються відповідно до бюджетних призначень (ст. 2 Кодексу), встановлені рішенням про місцевий бюджет на певні цілі. Джерелом здійснення цих видатків є кошти місцевих бюджетів та міжбюджетні трансферти з Державного бюджету України. Згідно з ч. 2 ст. 64 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» сільські, селищні, міські, районні в містах ради та їхні виконавчі органи самостійно розпоряджаються коштами відповідних місцевих бюджетів, визначають напрями їх використання. У видатковій частині місцевих бюджетів окремо передбачаються видатки поточного бюджету (спрямовуються на фінансування установ і закладів, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань і не належать до бюджету розвитку) та видатки бюджету розвитку (спрямовуються на реалізацію програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаних зі здійсненням інвестиційної та інноваційної діяльності, фінансування субвенцій та інших видатків, пов'язаних із розширеним відтворенням) — ст. 64 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Ст. 67 цього Закону передбачає фінансування витрат, пов'язаних зі здійсненням органами місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади та виконанням рішень органів державної влади. Повноваження органів виконавчої влади, надані законом, фінансуються державою в повному обсязі для здійснення органами місцевого самоврядування таких повноважень. Кошти для цього передбачаються щорічно в законі про Державний бюджет України. Рішення органів державної влади, які призводять до додаткових видатків органів місцевого самоврядування, обов'язково супроводжуються передачею останнім фінансових ресурсів.

Кошти спеціального фонду місцевих бюджетів витрачаються на заходи, передбачені рішенням про місцевий бюджет.

Стаття 71. **Бюджет розвитку місцевих бюджетів**

1. Надходження бюджету розвитку місцевих бюджетів включають:

1) податок на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності) відповідно до додаткових ставок такого податку, у розмірах, визначених законом з питань оподаткування.

При цьому надходження від податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності) відповідно до додаткових

ставок такого податку, встановлених районними радами, розподіляються у розмірі: 30 відсотків — до бюджетів розвитку бюджетів сіл, селищ, міст районного значення; 70 відсотків — до бюджетів розвитку районних бюджетів;

2) єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

3) дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є майно Автономної Республіки Крим, комунальна власність;

4) плата за надання місцевих гарантій (відповідно до ст. 17 цього Кодексу);

5) кошти від відчуження майна, що належить Автономній Республіці Крим, та майна, що перебуває в комунальній власності, кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них;

6) 90 відсотків коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної і комунальної власності (крім земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній власності, на яких розташовані об'єкти, що підлягають приватизації), при цьому від продажу земельних ділянок, які знаходяться на території Автономної Республіки Крим: 35 відсотків — до бюджету Автономної Республіки Крим, 55 відсотків — до сільських, селищних, міських бюджетів Автономної Республіки Крим;

7) субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних програм (проектів);

8) кошти від повернення кредитів, які надавалися з відповідного бюджету до набрання чинності цим Кодексом, та відсотки, сплачені за користування ними;

9) місцеві запозичення, здійснені у порядку, визначеному цим Кодексом та іншими законами України;

10) кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради.

2. До витрат бюджету розвитку місцевих бюджетів належать:

1) погашення місцевого боргу;

2) капітальні видатки, включаючи капітальні трансферти іншим бюджетам (крім капітальних видатків, що здійснюються за рахунок визначених п. 2-15 ч. 2 ст. 69 цього Кодексу надходжень спеціального фонду місцевих бюджетів);

3) внески органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування до статутного капіталу суб'єкта господарювання;

4) проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки, що підлягає продажу відповідно до ст. 128 Земельного кодексу України, за рахунок авансу, внесеного покупцем земельної ділянки.

3. Капітальні видатки бюджету розвитку спрямовуються на: соціально-економічний розвиток регіонів; виконання інвестиційних програм (проектів); будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери і житлово-комунального господарства; будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів; будівництво

і придбання житла окремим категоріям громадян відповідно до законодавства; збереження та розвиток історико-культурних місць України та заповідників; будівництво та розвиток мережі метрополітенів; придбання вагонів для комунального електротранспорту; розвиток дорожнього господарства; придбання шкільних автобусів та автомобілів швидкої медичної допомоги; комп'ютеризацію та інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів; інші заходи, пов'язані з розширеним відтворенням.

4. Бюджет розвитку місцевих бюджетів є складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів.

5. Кошти бюджету розвитку розподіляються за об'єктами за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради при затвердженні місцевих бюджетів та при внесенні змін до них. За об'єктами, строк впровадження яких довший, ніж бюджетний період, визначаються індикативні прогнозні показники бюджету розвитку у складі прогнозу місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди та враховуються при затвердженні місцевих бюджетів протягом усього строку впровадження таких об'єктів.

Бюджет розвитку є складовою спеціального фонду місцевих бюджетів.

Щодо надходжень бюджету розвитку, визначених Бюджетним кодексом, то надходження від таких джерел до місцевих бюджетів в останні роки були незначними, і спостерігалася тенденція до їх зниження (рис. 3.7).

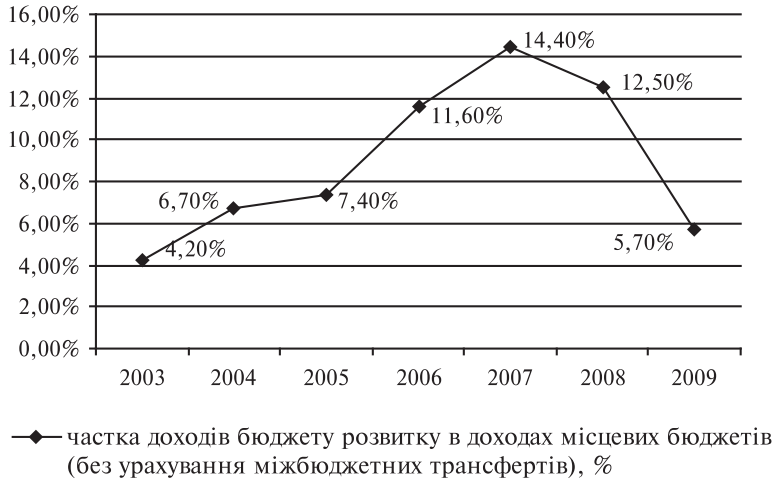

Рис. 3.7. **Частка доходів бюджету розвитку в доходах місцевих бюджетів за 2006—2009 рр.**

Основними джерелами доходів бюджету розвитку у 2009 р. були кошти, передані із загального фонду бюджету (1 343,6 млн. грн.), надходження від продажу землі (1 301,0 млн. грн.) та надходження від відчуження

майна, що перебуває в комунальній власності (1 271,1 млн. грн.). Крім зазначених джерел надходжень, до бюджету розвитку включаються й інші види доходів: дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств; відсотки за користування позиками, що надавалися з місцевих бюджетів; субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних проектів. За підсумками 2009 року надходження від цих джерел разом за всіма місцевими бюджетами становлять лише 109,0 млн. грн., або 2,5% усіх доходів бюджету розвитку.

Відповідно до положень нової редакції Бюджетного кодексу перелік надходжень бюджету розвитку суттєво розширено, а обсяги надходжень значно збільшено за рахунок перш за все єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування.

Важливою для органів місцевого самоврядування є норма щодо витрачання коштів бюджету розвитку на капітальні видатки (замість капітальних вкладень) та на проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки, що підлягає продажу відповідно до ст. 128 Земельного кодексу України, за рахунок авансу, внесеного покупцем земельної ділянки, оскільки на цей час кошти на зазначені цілі в місцевих бюджетах практично відсутні. Реалізація цієї норми дасть змогу здійснити заходи, пов'язані з підвищенням ефективності використання земельних ділянок, та суттєво збільшити надходження до місцевих бюджетів земельного податку.

Бюджет розвитку є реальним фінансовим інструментом забезпечення програми розвитку територій. Бюджет розвитку має стати основою для забезпечення стратегії та середньострокового планування органів місцевого самоврядування та формуватися на основі стратегічного плану розвитку територій і цільових програм. Такий підхід відповідає проголошеному в програмних документах курсу на посилення впливу фінансової, в тому числі бюджетної, політики на створення сприятливих умов для сталого економічного зростання, переходу до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку.

Стаття 72. **Особливості затвердження місцевого бюджету з дефіцитом або профіцитом**

1. Місцевий бюджет може затверджуватися з дефіцитом за загальним фондом у разі використання вільного залишку бюджетних коштів (шляхом внесення змін до рішення про місцевий бюджет за результатами річного звіту про виконання місцевого бюджету за попередній бюджетний період).

Місцевий бюджет може затверджуватися з профіцитом за загальним фондом у разі спрямування до бюджету розвитку коштів із загального фонду такого місцевого

бюджету, виконання зобов'язань за непогашеними позиками, а також для забезпечення встановленого розміру оборотного залишку бюджетних коштів (шляхом внесення змін до рішення про місцевий бюджет за результатами річного звіту про виконання місцевого бюджету за попередній бюджетний період).

2. Місцевий бюджет може затверджуватися з дефіцитом за спеціальним фондом у разі залучення до бюджету розвитку коштів від місцевих запозичень, коштів із загального фонду такого місцевого бюджету, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів, а також у разі використання залишків коштів спеціального фонду місцевого бюджету, крім власних надходжень бюджетних установ (шляхом внесення змін до рішення про місцевий бюджет за результатами річного звіту про виконання місцевого бюджету за попередній бюджетний період).

Місцевий бюджет може затверджуватися з профіцитом за спеціальним фондом у разі погашення місцевого боргу, придбання цінних паперів.

Ст. 72 Кодексу встановлює, що місцевий бюджет може затверджуватися за загальним фондом з дефіцитом у разі використання вільного залишку бюджетних коштів (шляхом внесення змін до рішення про місцевий бюджет за результатами річного звіту про виконання місцевого бюджету за попередній бюджетний період). Відповідно до ч. 4 ст. 14 Кодексу вільний залишок бюджетних коштів виникає у разі перевищення залишку коштів загального фонду бюджету над оборотним залишком бюджетних коштів на кінець бюджетного періоду. Відповідно до ч. 3 ст. 14 Кодексу оборотний залишок бюджетних коштів — це частина залишку коштів загального фонду відповідного бюджету, яка утворюється для покриття тимчасових касових розривів. Метою затвердження нормами Бюджетного кодексу оборотного залишку бюджетних коштів є запобігання несвоєчасному фінансуванню захищених першочергових статей бюджету на початку бюджетного періоду. Обсяг оборотного залишку бюджетних коштів відповідно до ст. 14 встановлюється у розмірі не більше 2 відсотків планових видатків загального фонду бюджету і затверджується у рішенні про місцевий бюджет. На кінець бюджетного періоду оборотний залишок бюджетних коштів має бути збережений у встановленому розмірі.

Пункт 3 ч. 1 ст. 73 Кодексу передбачає отримання місцевими бюджетами середньострокових позик на суму невиконання у відповідному звітному періоді розрахункових обсягів кошика доходів місцевих бюджетів, визначених у законі про Державний бюджет України, за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку на умовах їх повернення без нарахування відсотків за користування цими коштами. Відповідно до наявного механізму їх отримання місцеві бюджети, які отримали кошти наприкінці бюджетного періоду, й за результатами року невиконання розрахункових показників знову повторилося, позики не повертають на

єдиний казначейський рахунок. Водночас у разі виконання або перевиконання розрахункових показників за відповідний бюджетний період місцеві бюджети у наступному бюджетному періоді повинні повернути кошти позики.

Статтею 72 Кодексу органам місцевого самоврядування надано можливість затвердження профіциту місцевого бюджету за загальним фондом для забезпечення виконання видатків спеціального призначення (інвестиційні програми, інші місцеві призначення капітального характеру).

Відповідно до ч. 2 ст. 72 у разі залучення до бюджету розвитку коштів від місцевих запозичень або надходжень внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів місцевий бюджет може затверджуватися з дефіцитом за спеціальним фондом. З профіцитом за спеціальним фондом місцевий бюджет може затверджуватись у разі погашення місцевого боргу чи придбання цінних паперів.

Стаття 73. **Позики місцевим бюджетам**

1. Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради можуть отримувати:

1) позики на покриття тимчасових касових розривів, що виникають за загальним фондом та бюджетом розвитку місцевих бюджетів, у фінансових установах на строк до трьох місяців у межах поточного бюджетного періоду, у виняткових випадках за рішенням Кабінету Міністрів України стосовно бюджету Автономної Республіки Крим і міських бюджетів — у межах поточного бюджетного періоду. Порядок отримання та погашення таких позик визначається Міністерством фінансів України;

2) позики на покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів відповідно до ч. 5 ст. 43 цього Кодексу;

3) середньострокові позики на суми невиконання у відповідному звітному періоді розрахункових обсягів кошика доходів місцевих бюджетів, визначених у законі про Державний бюджет України, за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку на умовах їх повернення без нарахування відсотків за користування цими коштами. Порядок та умови отримання і погашення таких позик визначаються Кабінетом Міністрів України.

2. Надання позик з одного бюджету іншому забороняється.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 73 Кодексу Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради можуть отримувати у фінансових установах на строк до трьох місяців у межах поточного бюджетного періоду (у виняткових випадках за рішенням Кабінету Міністрів України стосовно бюджету

Автономної Республіки Крим і міських бюджетів — у межах поточного бюджетного періоду) позики на покриття тимчасових касових розривів, що виникають не тільки за загальним фондом, а й за бюджетом розвитку місцевих бюджетів. Порядок отримання та погашення таких позик визначає Міністерство фінансів України.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 73 Кодексу та ч. 4-5 ст. 43 Кодексу Державне казначейство України має право залучати на поворотній основі кошти єдиного казначейського рахунку для покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України та для надання середньострокових позик місцевим бюджетам. Порядки проведення таких операцій затверджує Кабінет Міністрів України.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 73 Кодексу Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради можуть отримувати середньострокові позики на суми невиконання у відповідному звітному періоді розрахункових обсягів кошика доходів місцевих бюджетів, визначених у законі про Державний бюджет України, за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку на умовах їх повернення без нарахування відсотків за користування цими коштами. Порядки проведення таких операцій затверджує Кабінет Міністрів України.

Відповідно до ч. 2 ст. 73 надання позик з одного бюджету іншому забороняється. Тобто виключається існування кредитних і позикових відносин між бюджетами.

Стаття 74. **Особливості здійснення місцевих запозичень**

1. Місцеві запозичення здійснюються з метою фінансування бюджету розвитку бюджету Автономної Республіки Крим, міських бюджетів та використовуються для створення, приросту чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування або об'єктів, які забезпечують виконання завдань Верховної Ради Автономної Республіки Крим та міських рад, спрямованих на задоволення інтересів населення Автономної Республіки Крим і територіальних громад міст.

2. Обсяг та умови здійснення місцевих запозичень погоджуються з Міністерством фінансів України.

3. Міністерство фінансів України здійснює реєстрацію місцевих запозичень та місцевих гарантій. Усі договори про місцеві запозичення, договори, виконання зобов'язань за якими забезпечено місцевими гарантіями, та договори про відшкодування витрат місцевого бюджету, а також зміни істотних умов таких договорів реєструються у Реєстрі місцевих запозичень та місцевих гарантій.

4. Держава не несе відповідальності за борговими зобов'язаннями Автономної Республіки Крим і територіальних громад.

5. Видатки на обслуговування місцевого боргу здійснюються за рахунок коштів загального фонду місцевого бюджету.
6. Видатки місцевого бюджету на обслуговування місцевого боргу не можуть перевищувати 10 відсотків видатків загального фонду місцевого бюджету протягом будь-якого бюджетного періоду, коли планується обслуговування місцевого боргу.
7. Якщо у процесі погашення місцевого боргу та платежів з його обслуговування, обумовлених договором між кредитором та позичальником, порушується графік погашення з вини позичальника, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідна міська рада не мають права здійснювати нові місцеві запозичення протягом п'яти наступних років.
8. Порядок здійснення місцевих запозичень встановлюється Кабінетом Міністрів України відповідно до умов, визначених цим Кодексом.

Зміст ст. 74 Кодексу деталізує положення ст. 15-18 гл. 3 «Фінансування бюджету (дефіцит, профіцит) та державний (місцевий) борг» щодо місцевих запозичень. Ст. 74 встановлює деякі обмеження щодо застосування місцевих запозичень. Це робиться з метою запобігання надмірному борговому навантаженню на місцеві бюджети, недопущення порушень платіжної дисципліни. До таких обмежень належать:

— чітко визначена мета, обсяги та умови місцевих запозичень;

— обов'язкове повернення;

— обов'язкова реєстрація Міністерством фінансів України місцевих запозичень та місцевих гарантій;

— обслуговування місцевого боргу виключно за рахунок коштів загального фонду бюджету;

— обмеження видатків на обслуговування місцевого боргу 10 відсотками видатків від загального фонду відповідного бюджету протягом усього періоду погашення боргу;

— заборона на нові запозичення протягом п'яти років у разі порушення графіка погашення з вини позичальника.

Держава не несе відповідальності за борговими зобов'язаннями Автономної Республіки Крим і територіальних громад.

Згідно з ч. 8 ст. 74 Кодексу порядок здійснення місцевих запозичень установлює Кабінет Міністрів України відповідно до умов, визначених Бюджетним кодексом України.

Глава 12. **СКЛАДАННЯ, РОЗГЛЯД, ЗАТВЕРДЖЕННЯ, ВИКОНАННЯ ТА ЗВІТНІСТЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ**

Стаття 75**. Порядок складання проектів місцевих бюджетів**

1. Міністерство фінансів України доводить Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад особливості складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний бюджетний період.

2. Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад зобов'язані надавати необхідну інформацію: Міністерству фінансів України — для проведення розрахунків обсягів міжбюджетних трансфертів та інших показників; Комітету Верховної Ради України з питань бюджету — для розгляду цих розрахунків.

3. Згідно з типовою формою бюджетних запитів, визначеною Міністерством фінансів України, відповідно до ст. 34 цього Кодексу та з урахуванням особливостей складання проектів місцевих бюджетів місцеві фінансові органи розробляють і доводять до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів.

4. Головні розпорядники бюджетних коштів організують розроблення бюджетних запитів для подання місцевим фінансовим органам у терміни та порядку, встановлені цими органами. Головні розпорядники бюджетних коштів забезпечують своєчасність, достовірність та зміст поданих місцевим фінансовим органам бюджетних запитів, які мають містити всю інформацію, необхідну для аналізу показників проекту місцевого бюджету, згідно з вимогами місцевих фінансових органів.

5. Місцеві фінансові органи на будь-якому етапі складання і розгляду проектів місцевих бюджетів здійснюють аналіз бюджетного запиту, поданого головним розпорядником бюджетних коштів, з точки зору його відповідності меті, пріоритетності, а також дієвості та ефективності використання бюджетних коштів. На основі результатів аналізу керівник місцевого фінансового органу приймає рішення про включення бюджетного запиту до пропозиції проекту місцевого бюджету перед поданням його на розгляд відповідно Раді Міністрів Автономної Республіки Крим,

місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад.
6. Виконавчі органи сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад (крім виконавчих органів рад, для бюджетів територіальних громад яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти), районні державні адміністрації в містах Києві та Севастополі подають відповідно районним чи міським фінансовим органам пропозиції щодо показників проектів відповідних бюджетів, визначених з урахуванням вимог ч. 3—5 цієї статті.
7. Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ з урахуванням ст. 92 і 93 цього Кодексу.
8. У тижневий строк з дня схвалення Кабінетом Міністрів України проекту закону про Державний бюджет України Міністерство фінансів України забезпечує доведення Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад розрахунків прогнозних обсягів міжбюджетних трансфертів, методики їх визначення, організаційно-методологічних вимог та інших показників щодо складання проектів місцевих бюджетів, а також пропозицій щодо форми проекту рішення про місцевий бюджет (типової форми рішення).
9. У тижневий строк з дня прийняття закону про Державний бюджет України у другому читанні Кабінет Міністрів України забезпечує доведення Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад визначених таким законом показників міжбюджетних відносин (включаючи обсяги міжбюджетних трансфертів для відповідних бюджетів) і текстових статей, а також організаційно-методологічних вимог щодо складання проектів місцевих бюджетів. У триденний строк з дня отримання таких документів Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, обласні державні адміністрації доводять виконавчим органам міських (міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) рад, районним державним адміністраціям відповідні обсяги субвенцій на здійснення державних програм соціального захисту.
10. Інформація, отримана відповідно до ч. 5, 6, 8 і 9 цієї статті, є підставою для складання Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами відповідних місцевих рад проектів місцевих бюджетів і підготовки проектів рішень про відповідні місцеві бюджети.

Процес складання місцевих бюджетів розпочинається до подання проекту закону про державний бюджет на відповідний рік до Верховної Ради України на розгляд у першому читанні. Протягом цього часу місцеві органи влади та самоврядування проводять аналіз виконання місцевих бюджетів за попередні бюджетні періоди, консультації з Міністерством фінансів України, Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету

та іншими центральними органами виконавчої влади, розробляють і доводять до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів та здійснюють прогнозні розрахунки до проекту місцевого бюджету. Підґрунтям для здійснення необхідних розрахунків є Бюджетна декларація, ухвалена Кабінетом Міністрів України та затверджена Верховною Радою України, а також вказівки Міністерства фінансів України щодо особливостей складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний період з урахуванням прогнозних макропоказників (рівень споживчих цін, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, зростання цін і тарифів на енергоносії тощо).

Для формування місцевих бюджетів особливе значення мають пропозиції Основних напрямів бюджетної політики щодо:

— питомої ваги обсягу міжбюджетних трансфертів у видатках Державного бюджету України і коефіцієнта вирівнювання для місцевих бюджетів;

— взаємовідносин Державного бюджету України з місцевими бюджетами в наступному бюджетному періоді;

— змін до законодавства, прийняття яких є необхідним для реалізації бюджетної політики держави;

— переліку захищених статей видатків бюджету.

Початком наступного етапу складання місцевих бюджетів відповідно до ч. 3 ст. 43 та ч. 9 ст. 75 є прийняття у другому читанні Верховною Радою України (за результатами голосування) рішення щодо проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у цілому як закону.

Складанню проектів місцевих бюджетів передує ґрунтовна аналітична робота фінансових органів усіх рівнів. Міністерство фінансів України доводить Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад особливості складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний бюджетний період. Зі свого боку Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад з метою здійснення розрахунку прогнозних обсягів видатків, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів між державним та місцевими бюджетами, зобов'язані надавати Мінфіну інформацію щодо мережі, контингенту та обсягів видатків місцевих бюджетів у поточному бюджетному році на:

— охорону здоров'я;

— культуру і мистецтво;

— освіту, професійно-технічну та вищу освіту; дані про видатки на утримання учнів професійно-технічних і студентів вищих навчальних закладів з числа сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування,

інформацію про наявність дітей віком від 0 років до 6 років у населених пунктах, яким надано статус гірських;

— фінансування соціальних програм і заходів з питань сім'ї, жінок, молоді та дітей;

— фізичну культуру і спорт.

Ці розрахунки також подаються Комітету Верховної Ради України з питань бюджету для їх розгляду.

Місцеві фінансові органи згідно з типовою формою бюджетних запитів на виділення асигнувань, визначеною Міністерством фінансів України, та з урахуванням особливостей складання проектів місцевих бюджетів розробляють і доводять до головних розпорядників бюджетних коштів місцевих бюджетів інструкції з підготовки бюджетних запитів. Інструкції до бюджету мають на меті управління процесом складання відповідного місцевого бюджету. При підготовці бюджетних запитів слід врахувати поточну соціально-економічну ситуацію в Україні, рівень перерозподілу ВВП через доходи зведеного бюджету.

Головні розпорядники бюджетних коштів організовують розроблення бюджетних запитів для подання місцевим фінансовим органам у терміни та порядку, встановлені цими органами. Головні розпорядники бюджетних коштів забезпечують своєчасність, достовірність і зміст поданих місцевим фінансовим органам бюджетних запитів, які мають містити всю інформацію, необхідну для аналізу показників проекту місцевого бюджету, згідно з вимогами місцевих фінансових органів. З метою збалансування бюджету головні розпорядники коштів повинні здійснити заходи щодо оптимізації мережі бюджетних установ, визначення кількості бюджетних програм, які доцільно реалізовувати у межах наявного фінансового ресурсу.

При розрахунку граничних обсягів видатків та надання кредитів слід враховувати розмір мінімальної заробітної плати працівникам бюджетних установ, прожитковий мінімум на одну особу, розмір мінімальної (ординарної) академічної стипендії, видатки на забезпечення хворих на цукровий та нецукровий діабет препаратами інсуліну і десмопресину, видатки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв.

При формуванні бюджетних запитів головним розпорядникам коштів слід враховувати обмеження щодо капітальних видатків, у зв'язку із першочерговістю фінансування захищених статей бюджетних видатків.

Місцеві фінансові органи на будь-якому етапі складання і розгляду проектів місцевих бюджетів здійснюють аналіз бюджетного запиту, поданого головним розпорядником бюджетних коштів, з точки зору його відповідності меті, пріоритетності, а також дієвості та ефективності використання бюджетних коштів. На основі результатів аналізу керівник місцевого фінансового органу приймає рішення про внесення бюджетного запиту до

пропозиції проекту місцевого бюджету перед поданням його на розгляд відповідно Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад (крім виконавчих органів рад, для бюджетів територіальних громад яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти), районні державні адміністрації в містах Києві та Севастополі подають відповідно районним чи міським фінансовим органам пропозиції щодо показників проектів відповідних бюджетів, визначених з урахуванням вимог ч. 3—5 цієї статті.

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ з урахуванням ст. 92 і 93 цього Кодексу.

У тижневий строк з дня схвалення Кабінетом Міністрів України проекту закону про Державний бюджет України Міністерство фінансів України забезпечує доведення Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад розрахунків прогнозних обсягів міжбюджетних трансфертів, методики їх визначення, організаційно-методологічних вимог та інших показників щодо складання проектів місцевих бюджетів, а також пропозицій щодо форми проекту рішення про місцевий бюджет (типової форми рішення).

У тижневий строк з дня прийняття закону про Державний бюджет України у другому читанні Кабінет Міністрів України забезпечує доведення Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад визначених таким законом показників міжбюджетних відносин (у т. ч. обсяги міжбюджетних трансфертів для відповідних бюджетів) і текстових статей, а також організаційно-методологічних вимог щодо складання проектів місцевих бюджетів. У триденний строк з дня отримання таких документів Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, обласні державні адміністрації доводять виконавчим органам міських (міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) рад, районним державним адміністраціям відповідні обсяги субвенцій на здійснення державних програм соціального захисту.

Інформація, отримана відповідно до ч. 5, 6, 8 і 9 цієї статті, є підставою для складання Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами відповідних місцевих рад проектів місцевих бюджетів і підготовки проектів рішень про відповідні місцеві бюджети.

Дія положень цієї статті не поширюється на випадки, коли проект закону про Державний бюджет України на відповідний рік не ухвалено у другому читанні до початку нового бюджетного періоду.

Детальніше про порядок, етапи, основні вимоги щодо складання бюджету за програмно-цільовим методом див. коментар до п. 9 ст. 20 та ст. 21 Кодексу.

Стаття 76. **Проект рішення про місцевий бюджет та матеріали, що до нього додаються**

1. Проект рішення про місцевий бюджет перед його розглядом на сесії Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради схвалюється Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією чи виконавчим органом відповідної місцевої ради. Разом з ним подаються:

1) пояснювальна записка до проекту рішення, яка має містити:

а) інформацію про соціально-економічний стан відповідної адміністративно-територіальної одиниці і прогноз її розвитку на наступний бюджетний період, покладені в основу проекту місцевого бюджету;

б) оцінку доходів місцевого бюджету з урахуванням втрат доходів місцевого бюджету внаслідок наданих Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою податкових пільг;

в) пояснення до основних положень проекту рішення про місцевий бюджет, включаючи аналіз пропонованих обсягів видатків і кредитування за бюджетною класифікацією. Пояснення включають бюджетні показники за попередній, поточний, наступний бюджетні періоди в розрізі класифікації видатків та кредитування бюджету;

г) обґрунтування особливостей міжбюджетних взаємовідносин та надання субвенцій на виконання інвестиційних програм (проектів);

ґ) інформацію щодо погашення місцевого боргу, обсягів та умов місцевих запозичень;

2) прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, підготовлений відповідно до ст. 21 цього Кодексу;

3) проект показників зведеного бюджету району, міста з районним поділом, міста, що об'єднує бюджети села, селища, міста районного значення;

4) показники витрат місцевого бюджету, необхідних на наступні бюджетні періоди для завершення інвестиційних програм (проектів), що враховані в бюджеті, за умови якщо реалізація таких програм (проектів) триває більше одного бюджетного періоду;

5) перелік інвестиційних програм (проектів) на плановий бюджетний період та наступні за плановим два бюджетні періоди;

6) інформація про хід виконання відповідного бюджету у поточному бюджетному періоді;

7) пояснення головних розпорядників бюджетних коштів до проекту відповідного бюджету (подаються комісії з питань бюджету Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради);

8) інші матеріали, обсяг і форму яких визначає Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація чи виконавчий орган відповідної місцевої ради.
2. Рішенням про місцевий бюджет визначаються:
1) загальна сума доходів, видатків та кредитування місцевого бюджету (з розподілом на загальний та спеціальний фонди);
2) граничний обсяг річного дефіциту (профіциту) місцевого бюджету в наступному бюджетному періоді і місцевого боргу на кінець наступного бюджетного періоду; граничний обсяг надання місцевих гарантій, а також повноваження щодо надання таких гарантій з урахуванням положень ст. 17 цього Кодексу;
3) доходи місцевого бюджету за бюджетною класифікацією (у додатку до рішення);
4) фінансування місцевого бюджету за бюджетною класифікацією (у додатку до рішення);
5) бюджетні призначення головним розпорядникам коштів місцевого бюджету за бюджетною класифікацією з обов'язковим виділенням видатків споживання (з них видатків на оплату праці, оплату комунальних послуг і енергоносіїв) та видатків розвитку (у додатках до рішення);
6) бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів (у додатках до рішення);
7) розмір оборотного залишку коштів місцевого бюджету;
8) додаткові положення, що регламентують процес виконання місцевого бюджету.
3. Перелік захищених видатків місцевого бюджету визначається на підставі ст. 55 цього Кодексу.

Проект рішення про місцевий бюджет перед його розглядом на сесії Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради схвалюється Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією чи виконавчим органом відповідної місцевої ради. Разом з ним подаються:

1) пояснювальна записка до проекту рішення, яка має містити:

— інформацію про соціально-економічний стан відповідної адміністративно-територіальної одиниці і прогноз її розвитку на наступний бюджетний період, покладені в основу проекту місцевого бюджету;

— оцінку доходів місцевого бюджету з урахуванням втрат доходів місцевого бюджету внаслідок наданих Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою податкових пільг;

— пояснення до основних положень проекту рішення про місцевий бюджет, у т. ч. аналіз пропонованих обсягів видатків і кредитування за бюджетною класифікацією. Пояснення містять бюджетні показники за попередній, поточний, наступний бюджетні періоди в розрізі класифікації видатків та кредитування бюджету;

— обґрунтування особливостей міжбюджетних взаємовідносин та надання субвенцій на виконання інвестиційних програм (проектів);

— інформацію щодо погашення місцевого боргу, обсягів та умов місцевих запозичень;

2) прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, підготовлений відповідно до ст. 21 цього Кодексу;

3) проект показників зведеного бюджету району, міста з районним поділом, міста, що об'єднує бюджети села, селища, міста районного значення;

4) показники витрат місцевого бюджету, необхідних на наступні бюджетні періоди для завершення інвестиційних програм (проектів), що враховані в бюджеті, за умови, якщо реалізація таких програм (проектів) триває більше одного бюджетного періоду;

5) перелік інвестиційних програм (проектів) на плановий бюджетний період та наступні за плановим два бюджетні періоди;

6) інформація про хід виконання відповідного бюджету в поточному бюджетному періоді;

7) пояснення головних розпорядників бюджетних коштів до проекту відповідного бюджету (подаються комісії з питань бюджету Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради);

8) інші матеріали, обсяг і форму яких визначає Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація чи виконавчий орган відповідної місцевої ради.

Пояснювальна записка до проекту бюджету є аналітичним описом основних цілей та завдань, які ставить орган місцевого самоврядування на наступний бюджетний рік, а також вміщує коментар порядку формування дохідної частини бюджету та здійснення видатків та кредитування бюджету.

У пояснювальній записці до проекту рішення має подаватися не лише інформація про соціально-економічний стан відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а й ретельно опрацьований (із зазначенням цілей соціально-економічного розвитку та засобів їх досягнення) прогноз її розвитку на наступні заплановані два бюджетні періоди. Оскільки ці показники та прогнозні розрахунки становитимуть основу проекту місцевого бюджету, вони повинні мати чітке економічне обґрунтування, висновки спеціалістів та незалежних експертів стосовно доцільності реалізації програм розвитку та можливих наслідків їх здійснення.

При підготовці пояснювальної записки до проекту рішення в частині обґрунтування особливостей міжбюджетних взаємовідносин (для районних, міських з районним поділом, міських, що об'єднують бюджети села, селища, міста районного значення) фінансові органи подають пояснення до основних положень проекту рішення та детальні розрахунки обсягів трансфертів бюджету сіл, селищ, міст районного значення. Враховуючи,

що визначення обсягу видатків, які здійснюються з бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань, що створюються згідно із законом, і враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, перелік яких визначено ст. 88 Кодексу, здійснюються без застосування фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригувальних коефіцієнтів (ч. 1 ст. 98 та ч. 1 ст. 100), розрахунки обсягу міжбюджетних трансфертів обов'язково мають містити роз'яснення щодо визначення обсягів цих видатків.

Враховуючи, що рішення щодо необхідності створення резервного фонду місцевого бюджету приймає відповідна рада (ч. 5 ст. 24 Кодексу), пояснювальна записка має містити обґрунтування необхідності його створення. У разі прийняття рішення про створення резервного фонду на наступний бюджетний період у рішенні про місцевий бюджет у складі загального фонду відповідного бюджету визначається обсяг резервного фонду, який не може перевищувати 1 відсотка обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету (ч. 3 ст. 24).

Частина 2 ст. 76 визначає обов'язкові положення та показники, що затверджуються рішенням про місцевий бюджет, до яких належать:

1) загальна сума доходів, видатків та кредитування місцевого бюджету (з розподілом на загальний та спеціальний фонди);

2) граничний обсяг річного дефіциту (профіциту) місцевого бюджету в наступному бюджетному періоді та місцевого боргу на кінець наступного бюджетного періоду; граничний обсяг надання місцевих гарантій, а також повноваження щодо надання таких гарантій з урахуванням положень ст. 17 цього Кодексу;

3) доходи місцевого бюджету за бюджетною класифікацією (у додатку до рішення);

4) фінансування місцевого бюджету за бюджетною класифікацією (у додатку до рішення);

5) бюджетні призначення головним розпорядникам коштів місцевого бюджету за бюджетною класифікацією з обов'язковим виділенням видатків споживання (з них видатків на оплату праці, оплату комунальних послуг і енергоносіїв) та видатків розвитку (в додатках до рішення);

6) бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів (у додатках до рішення);

7) розмір оборотного залишку коштів місцевого бюджету;

8) додаткові положення, що регламентують процес виконання місцевого бюджету.

Розрахунки до проекту місцевого бюджету мають вміщувати детальну оцінку й обґрунтування можливості отримання доходів бюджету з урахуванням втрат доходів місцевого бюджету внаслідок наданих Верховною

Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою податкових пільг, а також доцільності здійснення тих чи інших видатків та кредитування. Щодо обґрунтування доцільності здійснення видатків та кредитування, то вони повинні вміщувати бюджетні показники за попередній, поточний, наступний бюджетні періоди в розрізі класифікації видатків та кредитування бюджету.

Соціально-економічний стан відповідної адміністративно-територіальної одиниці та прогноз її розвитку на наступний бюджетний період визначається з урахуванням показників моніторингу розвитку регіонів.

Перелік захищених статей місцевого бюджету визначається відповідно до переліку, визначеного законом про Державний бюджет України. Захищеними статтями видатків бюджету визначаються статті видатків, обсяг яких не може змінюватися при проведенні скорочення затверджених бюджетних призначень (ст. 55 Кодексу).

Стаття 77. Затвердження місцевих бюджетів

1. Відповідно до ч. 9—10 ст. 75 цього Кодексу Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідні місцеві ради при затвердженні місцевих бюджетів мають врахувати обсяги міжбюджетних трансфертів та інші положення (необхідні для формування місцевих бюджетів), затверджені Верховною Радою України при прийнятті проекту закону про Державний бюджет України у другому читанні.

2. Бюджет Автономної Республіки Крим, обласні і районні бюджети, міські (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджети, інші бюджети місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти, на наступний бюджетний період затверджуються рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради не пізніше ніж у двотижневий строк з дня офіційного опублікування закону про Державний бюджет України.

3. Міські (міст районного значення) бюджети, районні у містах (у разі їх створення), селищні та сільські бюджети (крім бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти) на наступний бюджетний період затверджуються відповідно рішеннями міської, районної у місті, селищної або сільської ради не пізніше ніж у двотижневий строк з дня затвердження районного чи міського (міста Києва та Севастополя, міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджету. Міські (міст районного значення), районні у містах (у разі їх створення), селищні, сільські ради при затвердженні відповідних місцевих бюджетів мають врахувати обсяги міжбюджетних трансфертів та інші положення (необхідні для формування таких місцевих бюджетів), затверджені при прийнятті рішення про районний чи міський (міста Києва та Севастополя, міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджет.

4. Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, міські, районні, селищні, сільські ради при затвердженні відповідних бюджетів враховують у першочерговому порядку потребу в коштах на оплату праці працівників бюджетних установ відповідно до встановлених законодавством України умов оплати праці та розміру мінімальної заробітної плати; на проведення розрахунків за електричну та теплову енергію, водопостачання, водовідведення, природний газ та послуги зв'язку, які споживаються бюджетними установами. Ліміти споживання енергоносіїв у натуральних показниках для кожної бюджетної установи встановлюються виходячи з обсягів відповідних бюджетних асигнувань.

5. Верховна Рада Автономної Республіки Крим, місцеві ради при затвердженні відповідних місцевих бюджетів враховують у повному обсязі цільові кошти, передбачені у складі видатків при визначенні міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом та місцевими бюджетами. Обсяги таких коштів зменшенню не підлягають.

Бюджетний кодекс України встановлює чіткі терміни, в які затверджуються місцеві бюджети. Бюджет Автономної Республіки Крим, обласні та районні бюджети, міські (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджети, інші бюджети місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти, на наступний бюджетний період затверджуються рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради не пізніше ніж у двотижневий строк з дня офіційного опублікування закону про Державний бюджет України.

Відповідно до ч. 9-10 ст. 75 Кодексу Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідні місцеві ради при затвердженні місцевих бюджетів мають врахувати обсяги міжбюджетних трансфертів та інші положення (необхідні для формування місцевих бюджетів), затверджені Верховною Радою України при прийнятті проекту закону про Державний бюджет України у другому читанні.

Міські (міст районного значення) бюджети, районні в містах (у разі їх створення), селищні та сільські бюджети (крім бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти) на наступний бюджетний період затверджуються відповідно рішеннями міської, районної у місті, селищної або сільської ради не пізніше ніж у двотижневий строк з дня затвердження районного чи міського (міста Києва та Севастополя, міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджету. Міські (міст районного значення), районні у містах (у разі їх створення), селищні, сільські ради при затвердженні відповідних місцевих бюджетів мають врахувати обсяги

міжбюджетних трансфертів та інші положення (необхідні для формування таких місцевих бюджетів), затверджені при прийнятті рішення про районний чи міський (міста Києва та Севастополя, міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджет.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, міські, районні, селищні, сільські ради при затвердженні відповідних бюджетів враховують у першочерговому порядку потребу в коштах на оплату праці працівників бюджетних установ відповідно до встановлених законодавством України умов оплати праці та розміру мінімальної заробітної плати; на проведення розрахунків за електричну та теплову енергію, водопостачання, водовідведення, природний газ та послуги зв'язку, що їх споживають бюджетні установами. Ліміти споживання енергоносіїв у натуральних показниках для кожної бюджетної установи встановлюються виходячи з обсягів відповідних бюджетних асигнувань.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим, місцеві ради при затвердженні відповідних місцевих бюджетів враховують у повному обсязі цільові кошти, передбачені у складі видатків при визначенні міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом та місцевими бюджетами. Обсяги таких коштів зменшенню не підлягають.

Найголовнішою вимогою, яка ставиться до місцевих бюджетів при затвердженні, є їх збалансованість за надходженнями і видатками.

Стаття 78. **Виконання місцевих бюджетів**

1. Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад або сільські голови (якщо відповідні виконавчі органи не створені згідно із законом) забезпечують виконання відповідних місцевих бюджетів. Місцеві фінансові органи здійснюють загальну організацію та управління виконанням відповідного місцевого бюджету, координують діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

2. Казначейське обслуговування місцевих бюджетів здійснюється територіальними органами Державного казначейства України відповідно до ст. 43 цього Кодексу.

Державне казначейство України веде облік усіх надходжень, що належать місцевим бюджетам, та за поданням органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, погодженим з відповідними місцевими фінансовими органами, здійснює повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до бюджету.

3. Місцевий бюджет виконується за розписом, який затверджується керівником місцевого фінансового органу. До затвердження розпису місцевого бюджету керівником місцевого фінансового органу затверджується тимчасовий розпис місцевого бюджету на відповідний період. Керівник місцевого фінансового органу протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису місцевого бюджету встановленим бюджетним призначенням.

4. Місцевий фінансовий орган за участю органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, у процесі виконання місцевого бюджету за доходами здійснює прогнозування та аналіз доходів відповідного бюджету.

5. Податки і збори (обов'язкові платежі) та інші доходи місцевого бюджету визнаються зарахованими до місцевого бюджету з дня зарахування на єдиний казначейський рахунок і не можуть акумулюватися на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету.

Органи, що контролюють справляння надходжень бюджету, забезпечують своєчасне та в повному обсязі надходження до місцевих бюджетів податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів місцевих бюджетів відповідно до законодавства.

6. Виконання місцевих бюджетів за видатками та кредитуванням здійснюється відповідно до ст. 46-51 цього Кодексу.

7. Рішення про внесення змін до рішення про місцевий бюджет ухвалюється Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою на підставі офіційного висновку місцевого фінансового органу про перевиконання чи недовиконання дохідної частини загального фонду, про обсяг залишку коштів загального та спеціального фондів (крім власних надходжень бюджетних установ) відповідного бюджету. Факт перевиконання дохідної частини загального фонду місцевого бюджету визнається за підсумками першого півріччя та наступних звітних періодів з початку поточного бюджетного періоду на підставі офіційних висновків місцевого фінансового органу за умови перевищення доходів загального фонду місцевого бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів), врахованих у розписі місцевого бюджету на відповідний період, не менше ніж на 5 відсотків. Факт недоотримання доходів загального фонду місцевого бюджету визнається на підставі офіційного висновку місцевого фінансового органу за підсумками квартального звіту в разі недоотримання доходів загального фонду місцевого бюджету, врахованих у розписі місцевого бюджету на відповідний період, більше ніж на 15 відсотків.

8. Рішення про внесення змін до рішення про місцевий бюджет можуть бути ухвалені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою з урахуванням положень ст. 52 цього Кодексу, в разі необхідності перерозподілу бюджетних призначень між головними розпорядниками бюджетних коштів (за наявності відповідного обґрунтування) та в інших випадках, передбачених цим Кодексом.

9. Ведення бухгалтерського обліку виконання місцевих бюджетів та порядок закриття рахунків місцевих бюджетів після закінчення бюджетного періоду здійснюються з урахуванням положень ст. 56 і 57 цього Кодексу.

10. Після набрання чинності законом про Державний бюджет України органам державної влади та їх посадовим особам забороняється приймати рішення, що призводять до виникнення додаткових витрат місцевих бюджетів, без визначення джерел коштів, виділених державою для забезпечення цих витрат.

Система виконання місцевих бюджетів передбачає використання прийомів та методів оперативного управління і контролю за формуванням дохідної частини бюджету, її цільовим використанням згідно з доходами та видатками затвердженого бюджету.

Казначейське обслуговування місцевих бюджетів здійснюють територіальні органи Державного казначейства в межах функцій, визначених ст. 43 Кодексу. Функціонування казначейської системи зумовлено необхідністю ефективного функціонування управлінської структури органів виконавчої влади (Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів відповідних місцевих рад або сільських голів, якщо відповідні виконавчі органи не створені згідно із законом), місцевих фінансових органів та необхідності забезпечення безперервного фінансування усіх учасників бюджетних відносин на підставі чітко визначених обсягів їх фінансових потреб та оптимізації бюджетних потоків, що зумовлює ефективність процесу виконання місцевих бюджетів.

Відповідно до Наказу Державного казначейства України від 04.11.2002 р. №205 «Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів» казначейська форма обслуговування місцевого бюджету передбачає здійснення органами Державного казначейства України операцій з коштами загального та спеціального місцевих бюджетів, забезпечує касове обслуговування розпорядників бюджетних коштів, контролює бюджетні повноваження при зарахуванні надходжень, проводить реєстрацію повноважень та платежів, веде бухгалтерський облік, складає звітність про виконання місцевого бюджету.

У процесі казначейського обслуговування місцевих бюджетів органи Державного казначейства України здійснюють обслуговування місцевих бюджетів за доходами, видатками, кредитуванням та фінансуванням дефіциту бюджету, встановлюють порядок відкриття та відкривають рахунки в органах Державного казначейства України, здійснюють розподіл платежів між рівнями місцевих бюджетів, розподіл інших платежів, що зараховуються до місцевих бюджетів згідно з вимогами Бюджетного кодексу України, закону України про Державний бюджет України на відповідний рік та рішенням місцевої ради про бюджет у розмірах, визначених законодавством, та перераховують розподілені кошти за належністю, формують розрахункові документи і проводять повернення помилково та/або надмірно зарахованих до місцевих бюджетів платежів на підставі відповідних документів органів, за якими, згідно із законодавством, закріплено контроль за справлянням (стягненням) платежів до бюджету, погоджених з відповідними місцевими фінансовими органами, здійснюють розрахунки за міжбюджетними трансфертами, щоденно перераховують залишки надходжень на рахунки загального та спеціального фондів

місцевих бюджетів, здійснюють операції на рахунках, відкритих в органах Державного казначейства України, надають фінансовим органам виписки з рахунків для обліку руху коштів відповідних місцевих бюджетів, установлюють порядок відображення в бухгалтерському обліку операцій щодо виконання місцевих бюджетів, ведуть бухгалтерський облік усіх операцій щодо виконання місцевих бюджетів, здійснюють попередній та поточний контроль за цільовим спрямуванням бюджетних коштів.

Для внесення змін до планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду обов'язково складаються відповідні довідки, які затверджуються і виконуються в тому самому порядку, що й плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду і здійснюються відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України за №228 від 28.02.2002 р. «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» зі змінами та доповненнями та постанови Кабінету Міністрів від 26 листопада 2008 р. №1036 «Деякі питання організації бюджетного процесу». Зміни до планів використання бюджетних коштів і помісячних планів використання бюджетних коштів вносяться в порядку, встановленому для їх затвердження, за формою, що відповідає плану використання бюджетних коштів і помісячному плану використання бюджетних коштів. При цьому плани використання коштів і помісячні плани використання бюджетних коштів не перезатверджуються.

Зміни до спеціального фонду кошторису за іншими надходженнями (крім власних надходжень бюджетних установ) вносяться в порядку, за яким після внесення відповідних змін до бюджетного розпису складаються довідки про внесення змін до кошторису. Планові показники за спеціальним фондом кошторису розпорядників у формах звітності мають відповідати даним обліку, який ведеться органами Державного казначейства. Головні розпорядники під час подання зведеної фінансової звітності забезпечують відповідність планових показників за спеціальним фондом кошторисів з урахуванням внесених до них змін даним звітності Державного казначейства про виконання спеціального фонду державного бюджету.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. №211 «Про внесення змін до Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» зі змінами та доповненнями, під час складання та подання зведеної фінансової звітності враховують також дані довідок про внесення змін до кошторису, які є підставою для відображення планових показників за власними надходженнями у зведених звітах про виконання кошторисів. При цьому зазначені дані мають відповідати даним обліку Державного казначейства.

Місцеві фінансові органи за участю органів, що контролюють справляння надходжень до бюджету на підставі отриманої від органів Державного казначейства звітності про виконання бюджетів, можуть формувати управлінську звітність для прийняття рішень та здійснення фінансових прогнозів під час планування бюджету. Сюди можуть входити показники не тільки в грошовому, а й у кількісному вимірі. Аналогом такої звітності є звіт про виконання плану за штатами та контингентами.

Порядок виконання місцевих бюджетів визначається у ч. 5 ст. 78 Кодексу та є гарантією своєчасного і повного надходження до місцевого бюджету. Відповідно надходження від податків, зборів та обов'язкових платежів визначаються зарахованими до місцевого бюджету з дня зарахування їх на єдиний казначейський рахунок і не можуть акумулюватися на рахунках органів, що контролюють справляння до бюджету (зокрема податкових, митних та інших державних органів, яким, відповідно до закону, надано повноваження здійснювати контроль за правильністю (в повному обсязі) та своєчасністю внесення податків, зборів, обов'язкових платежів та інших доходів до місцевих бюджетів).

Виконання місцевих бюджетів за доходами побудовано на тих самих принципах, що й виконання дохідної частини Державного бюджету України, яке регламентовано наказом Державного казначейства України від 19 грудня 2000 р. №131 (у редакції наказу Державного казначейства України від 3 березня 2008 р. №80) зі змінами та доповненнями в розрізі окремих статей.

Органи, що контролюють надходження до бюджету (державні податкові органи, митні органи тощо), здійснюють контроль за правильністю справляння і стягнення обов'язкових платежів та інших доходів, забезпечують своєчасне та в повному обсязі їх надходження до місцевих бюджетів відповідно до чинного законодавства.

Виконання місцевих бюджетів за видатками та кредитуванням згідно з ч. 6 ст. 78 Кодексу здійснюється за процедурами, передбаченими ст. 46-51 Кодексу.

За умови необхідності внесення змін до рішення про місцевий бюджет Верховною Радою Автономної Республіки Крим або відповідною місцевою радою (радою, яка прийняла таке рішення), місцевий фінансовий орган повинен подати офіційний висновок про перевиконання чи недовиконання дохідної частини загального фонду, про обсяг залишку коштів загального та спеціального фондів (крім власних надходжень бюджетних установ) відповідного бюджету. Факт перевиконання дохідної частини загального фонду місцевого бюджету вважається таким, коли доходи місцевого бюджету, враховані в розписі місцевого бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів), за підсумками першого півріччя

та наступних звітних періодів поточного бюджетного року перевиконані не менше, ніж на 5%, що підтверджується офіційними висновками місцевого фінансового органу.

Недоотримання доходів загального фонду місцевого бюджету визнається на підставі офіційного висновку місцевого фінансового органу за підсумками квартального звіту в разі недоотримання доходів загального фонду місцевого бюджету, які враховані в розписі місцевого бюджету на відповідний період, більше ніж на 15%. Цей факт є підставою, але не обов'язковою вимогою для внесення змін до місцевого бюджету щодо раніше прийнятого рішення відповідної місцевої ради.

Зі змісту ч. 8 ст. 78 випливає, що за умови наявності відповідного обґрунтування, рішення про внесення змін до рішень про місцевий бюджет можуть прийматися також з урахуванням ст. 52 Кодексу (наприклад, відхилення оцінки прогнозу надходжень від затвердженого прогнозу рішення місцевої ради) та в разі необхідності перерозподілу бюджетних призначень між головними розпорядниками бюджетних коштів.

Державне казначейство України здійснює облік усіх операцій щодо виконання місцевих бюджетів (п. 9 ст. 78 Кодексу). Ведення бухгалтерського обліку виконання місцевих бюджетів та порядок закриття рахунків після закінчення бюджетного періоду здійснюється на підставі спеціальних актів з урахуванням положень ст. 56 та 57 Кодексу.

Відповідно, взаємовідносини Державного казначейства України з розпорядниками, одержувачами коштів бюджетів та іншими клієнтами органів Державного казначейства щодо ведення бухгалтерського обліку та закриття рахунків регламентуються наказом Державного казначейства України від 28 листопада 2000 року №119 «Про затвердження інструктивної бази», Порядком казначейського обслуговування місцевих бюджетів, затвердженим наказом Державного казначейства України від 04.11.2002 №205, Порядком відкриття рахунків у національній валюті в органах Державного казначейства, затвердженим наказом Державного казначейства України від 2 грудня 2002 р. №221 (у редакції наказу Державного казначейства України від 8 травня 2008 р. №152). Рахунки відкриваються відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів та Інструкції про відкриття аналітичних рахунків для обліку операцій із виконання бюджетів у системі Державного казначейства, затверджених наказом Державного казначейства України від 28.11.2000 №119, а також Положення про єдиний казначейський рахунок, затвердженого наказом Державного казначейства України від 19 грудня 2000 р. №122, та ін.

Ч. 10 ст. 78 Кодексу забороняє органам державної та місцевої влади, їх посадовим особам приймати рішення, які призводять до виникнення

додаткових витрат місцевих бюджетів, без визначення джерел коштів, виділених для забезпечення цих витрат.

Стаття 79. **Особливості формування надходжень та здійснення витрат місцевого бюджету в разі несвоєчасного прийняття рішення про місцевий бюджет**

1. Якщо до початку нового бюджетного періоду не прийнято рішення про місцевий бюджет, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація чи виконавчий орган місцевої ради мають право здійснювати витрати місцевого бюджету лише на цілі, визначені у рішенні про місцевий бюджет на попередній бюджетний період та одночасно передбачені у проекті рішення про місцевий бюджет на наступний бюджетний період, схваленому Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією чи виконавчим органом місцевої ради та поданому на розгляд Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради. При цьому щомісячні бюджетні асигнування місцевого бюджету сумарно не можуть перевищувати 1/12 обсягу бюджетних призначень, встановлених рішенням про місцевий бюджет на попередній бюджетний період (крім випадків, передбачених ч. 6 ст. 16 та ч. 4 ст. 23 цього Кодексу, а також п. 4 і 5 ч. 2 ст. 46 цього Кодексу).
2. До прийняття рішення про місцевий бюджет на поточний бюджетний період забороняється здійснювати капітальні видатки і надавати кредити з бюджету (крім випадків, пов'язаних із виділенням коштів з резервного фонду відповідного бюджету), а також здійснювати місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії.
3. У разі несвоєчасного прийняття рішення про місцевий бюджет при формуванні надходжень та здійсненні витрат місцевого бюджету застосовуються норми цієї статті та п. 3—5 ч. 2 ст. 41 цього Кодексу.

Ст. 79 Кодексу регламентує порядок здійснення бюджетних витрат у разі несвоєчасного прийняття рішення відповідної місцевої ради про місцевий бюджет.

Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, державним адміністраціям чи виконавчим органам місцевих рад надано право здійснювати витрати місцевого бюджету, але тільки на цілі, визначені в рішенні про місцевий бюджет на попередній бюджетний період та одночасно передбачені у проекті рішення про місцевий бюджет на наступний бюджетний період. Однак щомісячні бюджетні асигнування сумарно не повинні перевищувати 1/12 обсягу бюджетних призначень, встановлених рішенням про місцевий бюджет на попередній бюджетний період (з урахуванням внесених змін), окрім випадків, передбачених ч. 6 ст. 16 та ч. 4 ст. 23, а також пп. 4 і 5 ч. 2 ст. 41 Кодексу.

Заборонено також здійснювати капітальні видатки та надавати кредити з бюджету, за винятком випадків, пов'язаних із виділенням коштів із резервного фонду відповідного бюджету, а також здійснювати місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії.

Стаття 80. **Звітність про виконання місцевих бюджетів**

1. Звітність про виконання місцевих бюджетів визначається відповідно до вимог, встановлених щодо звітності про виконання Державного бюджету України у ст. 58—61 цього Кодексу.

2. Державне казначейство України складає та подає відповідним місцевим фінансовим органам звітність про виконання місцевих бюджетів за встановленими формами. Зведені показники звітності про виконання бюджетів одночасно подаються територіальними органами Державного казначейства України відповідно Міністерству фінансів Автономної Республіки Крим, фінансовим органам місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів відповідних місцевих рад на умовах, передбачених ч. 1 цієї статті.

3. Органи, що контролюють справляння надходжень бюджету, подають місцевим фінансовим органам відповідні звіти, передбачені ч. 3 ст. 59 та ч. 3 ст. 60 цього Кодексу.

4. Квартальний та річний звіти про виконання місцевого бюджету подаються до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією, виконавчим органом відповідної місцевої ради чи сільським головою (якщо відповідний виконавчий орган не створено згідно із законом) у двомісячний строк після завершення відповідного бюджетного періоду. Перевірка річного звіту здійснюється Рахунковою палатою Верховної Ради Автономної Республіки Крим (щодо використання органами виконавчої влади коштів бюджету Автономної Республіки Крим), комісією з питань бюджету Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради, після чого Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідні місцеві ради затверджують річний звіт про виконання бюджету або приймають інше рішення з цього приводу.

Відповідно до Правил складання звітності про виконання місцевих бюджетів звітність про виконання місцевих бюджетів є оперативною, місячною, квартальною та річною. Місячні звіти та зведені звіти про виконання місцевих бюджетів складають відповідні органи Державного казначейства України й за підписом керівника органу Державного казначейства України та головного бухгалтера подають відповідно Міністерству фінансів Автономної Республіки Крим, відповідним фінансовим органам міських (міст районного значення), сільських, селищних рад та їх виконавчим органам не пізніше 25 числа місяця, наступного за звітним, а звіт про бюджетну заборгованість — не пізніше 15 числа другого місяця, наступного за звітним.

Відповідно до Наказу Державного казначейства України від 04.11.2002 р. №205 «Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів» Державне казначейство України складає та подає відповідним місцевим фінансовим органам звітність про виконання місцевих

бюджетів за встановленими формами та в порядку, встановленому Державним казначейством України, за погодженням з Міністерством фінансів України та Рахунковою палатою. Терміни подачі органами Державного казначейства звітів фінансовим органам установлюються інструкціями про складання місячних, квартальних та річних звітів про виконання місцевих бюджетів, які затверджуються наказами Державного казначейства України.

Основним принципом складання форм фінансової звітності є використання економічних показників безпосередньо з баз даних Державного казначейства України. Згідно з цим принципом Державне казначейство України встановлює конкретні форми звітності на підставі значень економічних показників, які містяться в базах даних.

Місячний, квартальний і річний звіти та зведені звіти про виконання місцевих бюджетів складають відповідні органи Державного казначейства України і за підписом керівника органу Державного казначейства України та головного бухгалтера подають відповідним фінансовим органам та/або міським (міст районного значення), сільським, селищним радам або їх виконавчим органам із дотриманням встановлених вимог щодо періодичності, структури та термінів подання такої звітності.

Органи Державного казначейства України подають звіти про виконання місцевих бюджетів Державному казначейству України. Державне казначейство України подає зведений звіт про виконання місцевих бюджетів Міністерству фінансів України за формами, погодженими з Міністерством фінансів.

Звіт про виконання місцевого бюджету розглядається відповідними представницькими органами за їх регламентами та затверджується Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою, які в процесі розгляду можуть прийняти й інше рішення з цього приводу.

УЗАГАЛЬНЕНИЙ КОМЕНТАР ДО РОЗДІЛУ IV

МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ

Мета розділу

Розділ IV містить визначення правових та фінансово-економічних положень регламентування міжбюджетних відносин. Оскільки визначальним принципом побудови бюджетної системи України є її цілісність із рівноправністю окремих бюджетів і їх відповідальність за виконання наданих чинним законодавством повноважень, Кодексом регламентується порядок забезпечення усіх бюджетів необхідними коштами для виконання повноважень.

Метою розділу «Міжбюджетні відносини» є визначення єдиних правових і організаційних норм та фінансово-бюджетних механізмів формування доходів і видатків бюджетів адміністративно-територіальних одиниць країни, їх вирівнювання за критерієм відповідності повноважень та фінансових ресурсів, що здійснюється перерозподілом коштів у системі міжбюджетних відносин за допомогою трансфертів.

Міжбюджетний перерозподіл бюджетних фінансових ресурсів зумовлений такими обставинами:

— бюджетна система України відповідно до конституційного принципу унітаризму є цілісною системою, що встановлює єдиний для країни рівень видатків бюджетів у розрахунку на одного жителя або споживача гарантованих послуг згідно із принципом унітарності держави і забезпечується загальним доходом Державного бюджету; окремі бюджети адміністративно-територіальних одиниць рівноправні, оскільки бюджетна система не має ієрархічного підпорядкування, а відповідно і так званих бюджетних рівнів;

— економічний розвиток окремих адміністративно-територіальних одиниць (де формуються бюджети) нерівнозначний, тому бюджетні доходи щодо обґрунтованих для кожного бюджету видатків залежно від реального рівня податкоспроможності (рівня економічного розвитку) не збігаються за величиною: на стадії бюджетного планування бюджети завжди або профіцитні, або дефіцитні.

Саме внаслідок єдності бюджетної системи зумовлюється міжбюджетний перерозподіл коштів — вертикальний та горизонтальний (з позиції адміністративно-територіального устрою державної влади) — та збалансування доходів і видатків усіх бюджетів країни.

Основні положення та новації

Правові норми міжбюджетних відносин та фінансово-бюджетного механізму перерозподілу коштів, які визначені розділом IV Кодексу, викладені у 28 статтях. Вони утворюють логічно послідовну систему положень регламентації міжбюджетних відносин, а саме:

— визначення загальних правових та організаційних засад міжбюджетних відносин і механізму їх регулювання; їх здійснення, передачі державою прав на здійснення бюджетних видатків конкретним розпорядникам бюджетних коштів, визначення критеріїв розмежування видатків між місцевими бюджетами;

— встановлення порядку розмежування видатків та доходів між окремими бюджетами;

— встановлення порядку визначення необхідності та конкретної величини трансфертів та їх перерахування.

Наведені в розділі IV Кодексу «Міжбюджетні відносини» положення засвідчують еволюційні зрушення у напрямі подальшого логічного вдосконалення механізму бюджетної системи України.

Бюджетний кодекс є основоположним документом для регламентації функціонування бюджетної системи України. Бюджетний кодекс 2010 року втілив у собі вирішення найбільш актуальних завдань подальшого розвитку бюджетної системи, передбачив у розділі «Прикінцеві та перехідні положення» перелік завдань і терміни їх вирішення щодо подальшого вдосконалення бюджетної системи в перспективі.

Бюджетний кодекс України в редакції 2010 року вводить такі новації щодо удосконалення міжбюджетних відносин:

— **розширено перелік видатків,** що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, за рахунок видатків на:

- фінансування центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів; центрів професійної реабілітації інвалідів (пп. «а» п. 4 ч. 1 ст. 89, пп. «а» п. 4 ст. 90);

- фінансування центрів соціально-психологічної реабілітації дітей; соціальні гуртожитки для бюджетів міст республіканського та обласного значення, районних та обласних бюджетів (пп. «а» п. 4 ч. 1 ст. 89, пп. «а» п. 4 ст. 90);

- утримання позашкільної освіти (заходи районного значення, республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення з позашкільної роботи з дітьми) (пп. «д» п. 1 ч. 1 ст. 89);

- виплату грошової компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги (пп. «а» п. 4 ч. 1 ст. 89);

— надано вичерпний перелік субвенцій на здійснення державних програм соціального захисту, що конкретизує категорії громадян, яким надаються пільги за рахунок цих субвенцій (які раніше щорічно передбачалися у законі про Державний бюджет України) (ч. 2-5 ст. 102);

— доповнено перелік трансфертів:

а) додаткова дотація на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів (передбачається щорічно законом про Державний бюджет України (п. 2 ч. 1 ст. 97 «Трансферти, які надаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам»);

б) інші дотації та субвенції (ч. 6 ч. 1 ст. 97);

— передбачено вирішення на постійній основі таких питань:

а) механізм перерахування міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам (ст. 108);

б) пропорції розподілу додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів між бюджетами АР Крим, обласними бюджетами та бюджетами міст республіканського АР Крим, обласного значення, бюджетами районів (ч. 5 ст. 97);

в) склад кошика доходів загального фонду державного бюджету для надання міжбюджетних трансфертів (ч. 4 ст. 108);

г) регулювання міжбюджетних відносин між районним бюджетом та бюджетами місцевого самоврядування (окремий закон з цього питання скасовано) (ч. 3 ст. 101);

— **встановлено термін** затвердження Кабінетом Міністрів України порядку та умов надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, які вперше визначені у законі про Державний бюджет України — не пізніше 30 днів після набрання чинності закону про Державний бюджет України (ч. 2 ст. 97);

— **визначено перелік** основних принципів надання місцевим бюджетам субвенцій на виконання інвестиційних програм (проектів) (ч. 1 ст. 105) для:

1) принципу об'єктивності та відкритості — отримувач субвенції визначається на прозорих процедурах;

2) принципу єдності — розподіл коштів має забезпечити реалізацію системи національних цінностей і завдань інноваційного розвитку та сприяти зменшенню відмінностей в рівні життя населення різних регіонів країни;

3) принципу збалансованого розвитку — надання державної підтримки територіям з урахуванням їх потенціалу;

4) принципу цільового використання коштів — субвенція використовується виключно на мету, визначену її надавачем, з урахуванням Програми діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозних та програмних документів економічного та соціального розвитку країни і відповідної території, державних цільових програм, прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди;

— визначено перелік основних засад надання місцевим бюджетам субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів) (ч. 2 ст. 105) для;

1) економічної ефективності досягнення цілей інвестиційної програми (проекту) із залученням мінімального обсягу бюджетних коштів на виконання інвестиційних програм (проектів);

2) спрямування субвенції винятково на створення, приріст чи оновлення основних фондів комунальної форми власності;

3) фінансової забезпеченості інвестиційних програм (проектів), строк упровадження яких довший, ніж бюджетний період, необхідними фінансовими ресурсами місцевих бюджетів, кредитами (позиками), залученими під державні та/або місцеві гарантії, та коштами субвенції на їх виконання впродовж усього строку впровадження;

4) рівня забезпеченості територій закладами (установами) соціально-культурної сфери;

5) рівня розвитку на території адміністративно-територіальної одиниці дорожнього та комунального господарства;

6) участі бюджетних коштів отримувача субвенції;

7) обґрунтування спроможності подальшого утримання за рахунок коштів місцевих бюджетів об'єктів комунальної власності;

— **встановлено** здійснення розподілу інвестиційних субвенцій на підставі формалізованих параметрів (ч. 3 ст. 105);

— **перенесено термін** укладання угод про передачу видатків, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, між місцевими бюджетами — до 1 жовтня (ч. 3 ст. 92);

— передбачено диференціювання коефіцієнта вирівнювання, який застосовується для обчислення обсягу коштів, що підлягають передачі до державного бюджету, залежно від рівня виконання доходів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів (ч. 2 ст. 100);

— передбачено норму розрахунку загального обсягу фінансових ресурсів за кожним видом видатків, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, на підставі державних соціальних стандартів і нормативів (ч. 3 ст. 94);

— передбачено можливість визначення обсягів міжбюджетних трансфертів Кабінетом Міністрів України у проекті закону про Державний бюджет для бюджетів нових укрупнених адміністративно-територіальних одиниць, що можуть бути створені відповідно до закону;

— встановлено термін доведення (3 дні) Радою міністрів АРК та облдержадміністраціями до виконавчих органів міських рад та райдержадміністрацій обсягів соціальних субвенцій (з дня отримання показників міжбюджетних відносин) (ч. 9 ст. 75);

— **передбачено** порядок визначення міжбюджетних трансфертів між районним бюджетом та бюджетами місцевого самоврядування (ч. 3 ст. 101).

Розділ IV

МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ

Глава 13. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 81. Поняття та мета регулювання міжбюджетних відносин

1. Міжбюджетні відносини — відносини між державою, Автономною Республікою Крим та територіальними громадами щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України.

2. Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення відповідності повноважень на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами за бюджетами, та фінансових ресурсів, які мають забезпечувати виконання цих повноважень.

За політичним устроєм Україна згідно зі ст. 2 Конституції України є унітарною державою — цілісною сукупністю адміністративно-територіальних утворень з єдиною в її національних межах системною права. Одночасно згідно із ст. 140 Конституції України громадам адміністративно-територіальних утворень надано право самостійно вирішувати питання місцевого значення (в межах Конституції і законів України), створюючи місцеве самоврядування. Зазначене зумовлює необхідність відповідного розмежування повноважень між державою, Автономною Республікою Крим і територіальними громадами та забезпечення їх виконання бюджетними фінансовими ресурсами в обсязі, передбаченому Конституцією України та законами України.

Кодексом не передбачено виділення окремих рівнів бюджету в частині їх ієрархічної підпорядкованості: всі бюджети самостійні у виконанні своїх функцій в межах, визначених законодавством повноважень. Бюджетна унітарність полягає у такому:

— розмежування повноважень між органами державної та місцевої влади, які забезпечують здійснення видатків із державного бюджету, місцевих бюджетів (Автономної Республіки Крим, областей, районів, районів

у містах) та бюджетів місцевого самоврядування (територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст Автономної Республіки Крим та областей) щодо прийняття ними управлінських рішень у межах їх фіксованої компетенції і надання громадянам гарантованих послуг на основі бюджетних процесів функціональної системи державного, місцевих бюджетів та бюджетів місцевого самоврядування;

— збалансованість бюджетів за доходами і видатками. Видатки бюджетів визначаються на основі формульної обґрунтованості потреб коштів, необхідних для виконання визначених законодавством функцій у повному обсязі. Доходи бюджетів визначаються спроможністю їх дохідної бази.

Проте дохідність бюджетів неоднакова, що зумовлено такими об'єктивними умовами: різним рівнем економічного розвитку окремих територій народногосподарського комплексу країни; різноманітністю природно-кліматичних умов територій та їх географічного розташування; різницею в щільності населення територій та його якісної структури. Унітарність же бюджетів дозволяє забезпечувати вирівнювання наповнюваності доходами усіх бюджетів країни. Це здійснюється системою відносин, передбачених Бюджетним кодексом — відносин між державою, Автономною Республікою Крим та територіальними громадами щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, — для виконання ними визначених їм функцій.

Міжбюджетні відносини забезпечують узгодженість складових бюджетної системи, яка досягається організаційно-правовими та фінансовими відносинами між органами державної влади і місцевого самоврядування щодо встановлення та розмежування бюджетних повноважень, фінансових ресурсів, прав, обов'язків та відповідальності в ході бюджетного процесу. Залежно від приводу, відповідно до якого виникають міжбюджетні відносини, вони поділяються на такі види:

1) розмежування видаткових бюджетних повноважень щодо фінансування окремих галузей, програм, об'єктів;

2) розподіл дохідних повноважень щодо окремих видів бюджетних надходжень, зміни ставок, збирання та управління доходами;

3) фінансове вирівнювання бюджетної забезпеченості різних адміністративно-територіальних утворень;

4) визначення та дотримання прав, обов'язків і відповідальності усіх суб'єктів міжбюджетних відносин.

Отже, частина перша ст. 81 встановлює правомірність міжбюджетних відносин, зумовлених об'єктивною реальністю країни та її бюджетної системи, а частина друга цієї статті визначає мету цих відносин — забезпечення відповідності повноважень на здійснення видатків, закріплених

законодавчими актами за бюджетами, та фінансових ресурсів, які мають забезпечувати виконання цих повноважень.

Існуючі диспропорції між різними бюджетами та їх розбалансування усуваються внаслідок унітарності бюджетної системи України, засобами механізму бюджетного вирівнювання ступеня фінансової забезпеченості шляхом бюджетного регулювання.

Бюджетне регулювання здійснює перерозподільні процеси бюджетних коштів усередині бюджетної системи шляхом вилучення частини коштів у економічно більш розвинених і фінансово забезпечених територій (як надлишку понад їх потребу щодо визначених їм повноважень), та передачу їх територіям з недостатнім рівнем розвитку економіки та бюджетної забезпеченості фінансування повноважень за рахунок власних доходів.

Балансування неповністю забезпечених власними доходами бюджетів досягається шляхом надання їм додаткових коштів, одержаних від державних зборів у більш розвинених територіях, що передаються іншим бюджетам у вигляді трансфертів. Цим досягається вирівнювання ступеня фінансової забезпеченості всіх бюджетів. Загалом бюджетне регулювання становить систему взаємозв'язаних методів, способів, правових норм формування, розподілу, перерозподілу бюджетних ресурсів країни для збалансування інтересів суспільства і громадян у процесі економічного та соціального розвитку.

Стаття 82. **Види видатків бюджетів**

1. Видатки бюджетів поділяються на:

1) видатки на забезпечення конституційного ладу, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства, а також інші передбачені цим Кодексом видатки, які не можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню;

2) видатки, які визначаються функціями держави і можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню з метою забезпечення найбільш ефективного їх виконання на основі принципу субсидіарності;

3) видатки на реалізацію прав та обов'язків Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування, які мають місцевий характер і визначені законами України.

Статтею встановлено поділ бюджетних видатків на три категорії залежно від їх функціонального призначення.

Перша категорія бюджетних видатків спрямована на реалізацію загальнонаціональних інтересів (забезпечення конституційного ладу, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства, а також на інші потреби, віднесені до загальнонаціонального рангу як такі, що не

можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню. Ці видатки мають забезпечувати виконання загальнодержавних функцій, у зв'язку з чим вони належать до компетенції державних органів влади, визначених Конституцією України. До них відносяться законодавчі органи, судові органи та органи державної виконавчої влади — міністерства та відомства, установи та організації.

Тобто видатки, віднесені до першої категорії, є власне державними, призначеними для виконання безпосередніх функцій і повноважень держави. Вони становлять видатки Державного бюджету України.

Друга категорія бюджетних видатків також визначається функціями держави, але в межах тих повноважень, які можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню на основі принципу субсидіарності з метою забезпечення найбільш ефективного їх виконання. Компетенція місцевих бюджетів на виконання переданих їм державних повноважень регламентована ст. 119 і 143 Конституції України та ст. 25-38 і 42-44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» і ст. 13-14 і 17-29 Закону України «Про місцеві державні адміністрації». При цьому держава зобов'язана одночасно із передачею повноважень передати і кошти на їх виконання в повному обсязі за рахунок Державного бюджету України.

Третя категорія бюджетних видатків виокремлюється на функціональній основі використання їх виключно на виконання прав і обов'язків Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування, які мають місцевий характер. Вони регламентовані положеннями ст. 140, 142-144 Конституції України та в ст. 25-38 і 42-44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та ст. 13-14 і 17-29 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» (див. рис. 4.2).

Стаття 83. **Джерела здійснення видатків бюджетів**

1. Видатки, визначені пунктом 1 частини першої статті 82 цього Кодексу, здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України.

2. Видатки, визначені пунктами 2 і 3 частини першої статті 82 цього Кодексу, здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, у тому числі трансфертів з Державного бюджету України.

Видатки, що здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України, пов'язані з виконанням найважливіших функцій держави, визначених Конституцією України щодо забезпечення конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності та недоторканності України, незалежного судочинства, економічної та інформаційної безпеки, а також інших функцій, які не можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню.

У п. 2 ст. 82 Кодексу виділяються видатки, які визначаються функціями держави і можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню. Частиною 7 ст. 64 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачений поділ видатків місцевих бюджетів на дві частини: видатки, пов'язані з виконанням власних повноважень місцевого самоврядування, і видатки, пов'язані з виконанням делегованих законом повноважень органів виконавчої влади. Видатки, пов'язані з виконанням делегованих законом повноважень органів виконавчої влади, визначених ст. 119 Конституції України, 25-38 та 42-44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», 13-14 та 17-29 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України шляхом надання трансфертів із державного бюджету або шляхом віднесення до місцевого бюджету окремих загальнодержавних податків, зборів (обов'язкових платежів) у встановленому законом порядку.

У п. 3 ст. 82 цього Кодексу окремо виділяються видатки на реалізацію прав та обов'язків Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування, які мають місцевий характер, — видатки, пов'язані з виконанням власних повноважень місцевого самоврядування. Ці видатки здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Стаття 84. **Забезпечення здійснення видатків**

1. Відповідні органи державної влади забезпечують здійснення видатків, визначених пунктом 1 частини першої статті 82 цього Кодексу.

2. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад, сільські голови (якщо відповідні виконавчі органи не створені згідно із законом) забезпечують здійснення видатків, визначених пунктами 2 і 3 частини першої статті 82 цього Кодексу.

Забезпечення здійснення видатків — це гарантування відповідними органами державної та місцевої влади надання коштів на здійснення програм і заходів, передбачених відповідними бюджетами, у межах запланованих ресурсів.

Забезпечення здійснення видатків, визначених п. 1 ч. 1 ст. 82 Кодексу, покладається на органи державної влади. Виконання Державного бюджету України відповідно до ст. 116 Конституції України, ст. 20 ч. 1 п. 1 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» забезпечує Кабінет Міністрів України, який згідно зі ст. 113 Конституції України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Забезпечення здійснення видатків, визначених п. 2 і 3 ч. 1 ст. 82 Кодексу, покладається на Раду міністрів Автономної Республіки Крим,

місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад, сільських голів (якщо відповідні виконавчі органи не створені згідно із законом).

Відповідно до ст. 138 Конституції України виконання бюджету Автономної Республіки Крим належить до відання цієї республіки.

Виконання обласного та районного бюджетів згідно зі ст. 119 Конституції України та ст. 18 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» забезпечують відповідні місцеві державні адміністрації, а сільських, селищних, міських бюджетів згідно зі ст. 28 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» — відповідні виконавчі органи (див. рис. 4.1).

Для здійснення програм та заходів, які реалізуються за рахунок коштів бюджету, бюджетні асигнування надаються розпорядникам бюджетних коштів. Порядок визначення розпорядників бюджетних коштів за рівнями бюджетів встановлений ст. 22 Кодексу.

Стаття 85. **Передача державою права на здійснення видатків**

1. Держава може передати Раді міністрів Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування право на здійснення видатків лише за умови відповідної передачі фінансових ресурсів у вигляді закріплених за відповідними бюджетами загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) або їх частки, а також трансфертів з Державного бюджету України.

2. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад, сільські голови (якщо відповідні виконавчі органи не створені згідно із законом) зобов'язані забезпечити здійснення видатків, визначених пунктами 2 і 3 частини першої статті 82 цього Кодексу, з відповідних місцевих бюджетів з додержанням розподілу цих видатків між бюджетами, визначеного статтями 88—91 цього Кодексу та законом про Державний бюджет України. Забороняється планувати та здійснювати видатки, не віднесені до місцевих бюджетів цим Кодексом, а також здійснювати впродовж бюджетного періоду видатки на функціонування бюджетних установ одночасно з різних бюджетів, крім випадків, коли такі видатки здійснюються за рішенням відповідної місцевої ради за рахунок вільного залишку бюджетних коштів або перевиконання дохідної частини загального фонду місцевого бюджету за умови відсутності заборгованості такого бюджету за захищеними статтями видатків протягом року на будь-яку дату.

3. Товари (роботи, послуги), придбані головним розпорядником коштів державного бюджету (місцевих бюджетів) за рахунок видатків на централізовані заходи відповідно до програмних документів економічного та соціального розвитку, державних цільових програм, можуть бути передані бюджетним установам, які утримуються з інших місцевих бюджетів.

Зазначені централізовані заходи здійснюються з дотриманням таких вимог:

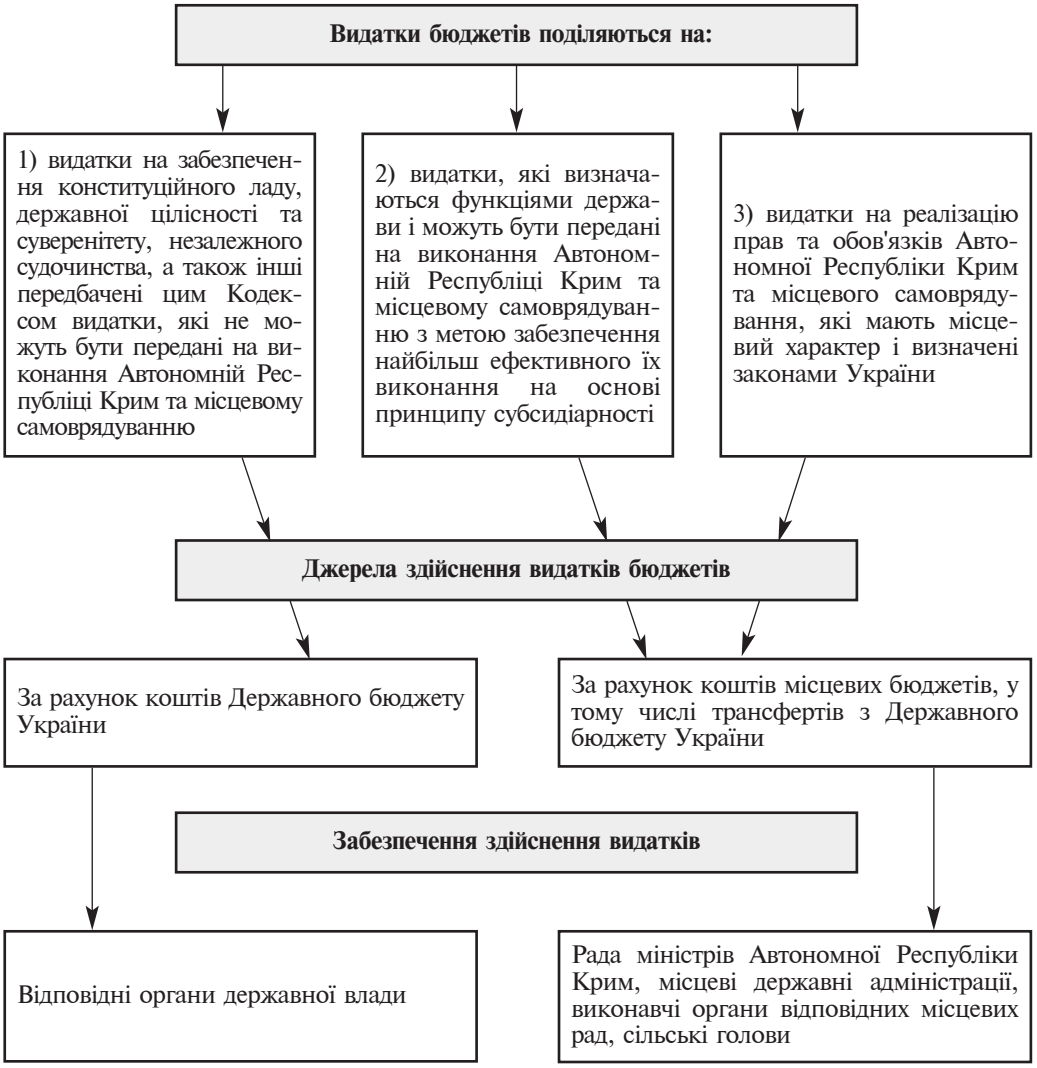

Рис. 4.1. **Види видатків бюджетів, джерела та забезпечення здійснення видатків.**

встановлення головним розпорядником коштів державного бюджету (місцевих бюджетів) критеріїв визначення обґрунтування потреби у відповідних товарах (роботах, послугах);

визначення бюджетними установами потреби у товарах (роботах, послугах) відповідно до встановлених критеріїв;

відображення в обліку та звітності бюджетних установ операцій щодо придбання та передачі таких товарів (робіт, послуг).

Функціонування бюджетної системи України передбачає збалансованість доходів і видатків усіх бюджетів країни. Ст. 82 в цілому регламентує поділ усіх бюджетних коштів за функціональним призначенням діяльності певного органу влади. Зважений баланс доходів і видатків означає зрівноваженість повноважень кожного бюджету і фінансових ресурсів на їх виконання. Якщо розмежування повноважень окремих бюджетів є виявом політичної волі владних структур держави (із застосуванням передачі державних функцій від центральних органів до адміністрацій Автономної Республіки Крим та місцевих адміністративно-територіальних утворень для виконання окремих державних повноважень на місцях згідно із принципом субсидіарності), то єдність доходів і видатків бюджету зумовлює і передачу державою права на здійснення видатків, які забезпечують виконання переданих державних функцій.

Ст. 85 регламентує порядок та умови передачі права здійснення видатків та організаційно-фінансового механізму їх забезпечення. Право на здійснення видатків конкретизовано такими умовами:

— частиною першою передбачено: а) передачу Автономній Республіці Крим та органам місцевого самоврядування фінансових ресурсів у вигляді закріплених за відповідними бюджетами загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) або їх частки; б) надання трансфертів з Державного бюджету України;

— частиною другою вводиться: а) зобов'язання Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів самоврядування забезпечити здійснення видатків на виконання переданих ними повноважень з відповідних місцевих бюджетів; б) заборона планування та здійснення видатків, не віднесених до місцевих бюджетів, а також здійснення упродовж бюджетного періоду видатків на функціонування бюджетних установ одночасно з різних бюджетів;

— частиною третьою надано право головному розпоряднику коштів державного бюджету (місцевих бюджетів) передавати товари (чи оплачувати роботи, послуги, придбані чи оплачені за рахунок видатків на централізовані заходи економічного та соціального розвитку та державних цільових програм) бюджетним установам, які утримуються коштами інших місцевих бюджетів: ці централізовані заходи обумовлені дотриманням чітко визначених вимог: обгрунтуванням потреб у відповідних товарах (роботах, послугах). Ці потреби визначаються відповідно до встановлених критеріїв, а операції щодо придбання та передачі таких товарів (робіт, послуг) мають бути відображені в обліку та звітності бюджетних установ.

Право на здійснення видатків державою може бути передано Раді міністрів Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування виключно разом з відповідними коштами (фінансовими ресурсами).

Фінансові ресурси можуть бути передані з державного бюджету іншим бюджетам шляхом закріплення за цими бюджетами загальнодержавних податків та зборів (обов'язкових платежів) або їх частки, а також шляхом надання коштів у вигляді трансфертів, передбачених ст. 96-107 цього Кодексу. При цьому обсяги фінансових ресурсів, що передаються, мають бути достатніми для фінансування переданих повноважень та функцій.

Обсяг повноважень, що передаються державою на виконання органам Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування, має бути врахований при плануванні обсягів коштів, що передаватимуться з державного бюджету до бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів. Процес виконання видатків на будь-які повноваження має бути чітким та прозорим. Для цього необхідно дотримуватися на етапі планування бюджетів чіткого розподілу видатків між бюджетами, визначеного ст. 88-91 цього Кодексу.

Стаття 86. **Критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами**

1. Розмежування видів видатків, визначених пунктами 2 і 3 частини першої статті 82 цього Кодексу, між місцевими бюджетами здійснюється на основі принципу субсидіарності з урахуванням критеріїв повноти надання гарантованих послуг та наближення їх до безпосереднього споживача. Відповідно до цих критеріїв види видатків поділяються на такі групи:

1) перша група — видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання гарантованих послуг і які розташовані найближче до споживачів;

2) друга група — видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують надання основних гарантованих послуг для всіх громадян України;

3) третя група — видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують гарантовані послуги для окремих категорій громадян, або реалізацію програм, потреба в яких існує в усіх регіонах України.

2. Видатки першої групи здійснюються з бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст та їх об'єднань, що створюються згідно із законом.

3. Видатки другої групи здійснюються з бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, а також районних бюджетів.

4. Видатки третьої групи здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів.

5. З бюджетів міст Києва та Севастополя здійснюються видатки всіх трьох груп.

Визначальною умовою, згідно з якою Кодекс у ч. 1 ст. 86 регламентує розмежування видів видатків між бюджетами (передбачених п. 2 і 3 ч. 1 ст. 82), є принцип субсидіарності. Відповідно до цього принципу розподіл видів видатків між бюджетами має забезпечувати максимальне наближення

надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача. Реалізація цього принципу поєднується з вимогою забезпечення повноти надання гарантованих послуг за критеріями розмежування видатків, згідно з якими види видатків на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів поділяються на три групи:

1) перша група — за критерієм першочерговості видатків і найбільшої наближеності надання гарантованих послуг до їх споживачів;

2) друга група — за критерієм рівноправності громадян в одержанні основних гарантованих послуг;

3) третя група — за критерієм гарантованості послуг окремим категоріям громадян, право на одержання яких визначено відповідним законодавством.

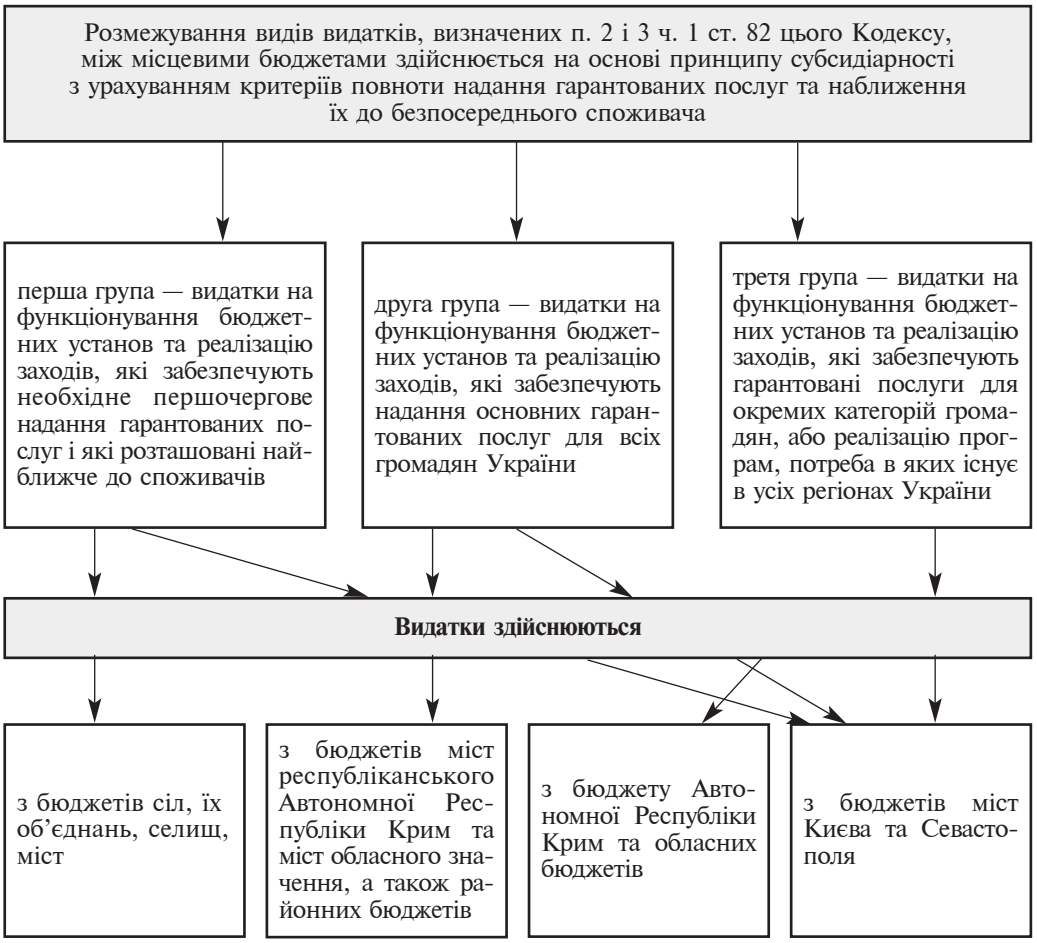

Рис. 4.2. **Критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами.**

Крім принципу і критеріїв розмежування видів видатків між місцевими бюджетами стаття 86 встановлює джерела фінансування зазначених трьох груп видатків:

— бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст — видатки, віднесені до першої групи;

— бюджетів міст Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, а також районних бюджетів — видатки, віднесені до другої групи;

— бюджетів Автономної Республіки Крим та областей — видатки, віднесені до третьої групи;

— бюджетів міст Києва і Севастополя — видатки, віднесені до всіх трьох груп, що випливає зі спеціального статусу, наданого цим містам відповідно до ст. 133 Конституції України.

Глава 14. **РОЗМЕЖУВАННЯ ВИДАТКІВ МІЖ БЮДЖЕТАМИ**

Стаття 87. **Видатки, що здійснюються з Державного бюджету України**

1. До видатків, що здійснюються з Державного бюджету України, належать видатки на:
1) державне управління:
а) законодавчу владу;
б) виконавчу владу;
в) Президента України;
2) судову владу;
3) міжнародну діяльність;
4) фундаментальні та прикладні дослідження і сприяння науково-технічному прогресу державного значення, міжнародні наукові та інформаційні зв'язки державного значення;
5) національну оборону (крім заходів та робіт з мобілізаційної підготовки місцевого значення);
6) правоохоронну діяльність, забезпечення безпеки держави та цивільний захист населення і територій (крім заходів, визначених пунктом 16 частини першої статті 91 цього Кодексу);
7) освіту:
а) загальну середню освіту:
спеціалізовані школи (у тому числі школи-інтернати) державної власності;
загальноосвітні школи соціальної реабілітації;
б) професійно-технічну освіту (на оплату послуг з підготовки кваліфікованих робітників на умовах державного замовлення у професійно-технічних навчальних закладах державної власності);
в) вищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах державного замовлення у вищих навчальних закладах державної власності);
г) післядипломну освіту (на оплату послуг з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів на умовах державного замовлення у навчальних закладах державної власності);

ґ) позашкільні навчальні заклади та заходи з позашкільної роботи з дітьми згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;
д) інші заклади та заходи в галузі освіти, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;
8) охорону здоров'я:
а) первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (багатопрофільні лікарні та поліклініки, що виконують специфічні загальнодержавні функції, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України);
б) спеціалізовану, високоспеціалізовану амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (клініки науково-дослідних інститутів, спеціалізовані лікарні, центри, лепрозорії, госпіталі для інвалідів Великої Вітчизняної війни, спеціалізовані медико-санітарні частини, спеціалізовані поліклініки, спеціалізовані стоматологічні поліклініки згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України);
в) санаторно-реабілітаційну допомогу (загальнодержавні санаторії для хворих на туберкульоз, загальнодержавні спеціалізовані санаторії для дітей та підлітків, спеціалізовані санаторії для ветеранів війни, осіб, на яких поширюється чинність законів України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про жертви нацистських переслідувань», та інвалідів, загальнодержавні реабілітаційні установи та комплекси для інвалідів згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України);
г) санітарно-епідеміологічний нагляд (санітарно-епідеміологічні станції, дезінфекційні станції, заходи боротьби з епідеміями);
ґ) інші програми в галузі охорони здоров'я, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;
9) соціальний захист та соціальне забезпечення:
а) виплату пенсій військовослужбовцям рядового, сержантського та старшинського складу строкової служби та членам їхніх сімей, пенсій військовослужбовцям та особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, іншим особам, визначеним законом; сплату до Пенсійного фонду України страхових внесків за окремі категорії осіб, передбачені законом; виплату доплат, надбавок, підвищень до пенсій, додаткових пенсій, пенсій за особливі заслуги перед Україною, встановлених законом;
б) державні програми соціальної допомоги (грошова допомога біженцям; компенсації на медикаменти; програма протезування; програми і заходи із соціального захисту інвалідів, у тому числі програми і заходи Фонду соціального захисту інвалідів; відшкодування збитків, заподіяних громадянам; заходи, пов'язані з поверненням в Україну кримськотатарського народу та осіб інших національностей, які були незаконно депортовані з України, та розміщенням іноземців і осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України; щорічна разова грошова допомога ветеранам війни та жертвам нацистських переслідувань; довічні державні стипендії; кошти, що передаються до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування; програми соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської

катастрофи, державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам, інші види цільової грошової допомоги, встановлені законом);
в) державну підтримку громадських організацій інвалідів і ветеранів, які мають статус всеукраїнських;
г) державні програми і заходи стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;
ґ) державну підтримку молодіжних та дитячих громадських організацій на виконання загальнодержавних програм і заходів стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;
д) державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;
е) забезпечення функціонування всеукраїнських, державних, міжрегіональних центрів професійної реабілітації інвалідів і державних центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
є) інші програми в галузі соціального захисту та соціального забезпечення, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністром України;
10) культуру і мистецтво:
а) державні культурно-освітні програми (національні та державні бібліотеки, музеї і виставки національного значення, заповідники національного значення, міжнародні культурні зв'язки, державні культурно-освітні заходи);
б) державні театрально-видовищні програми (національні театри, національні філармонії, національні та державні музичні колективи і ансамблі та інші заклади і заходи мистецтва згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України);
в) державну підтримку громадських організацій культури і мистецтва, що мають статус національних;
г) державні програми розвитку кінематографії;
ґ) державну архівну справу;
11) державні програми підтримки телебачення, радіомовлення, преси, книговидання, інформаційних агентств;
12) фізичну культуру і спорт:
а) державні програми підготовки резерву і складу національних команд та забезпечення їх участі у змаганнях державного і міжнародного значення (утримання центральних спортивних шкіл вищої спортивної майстерності згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України, формування національних команд, проведення навчально-тренувальних зборів і змагань державного значення з визнаних видів спорту; підготовка і участь національних збірних команд у міжнародних змаганнях з олімпійських та неолімпійських видів спорту (включаючи Олімпійські ігри та Всесвітні ігри з неолімпійських видів спорту), фінансова підтримка баз олімпійської підготовки згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України);

б) державні програми з розвитку фізичної культури, спорту, фізкультурно-спортивної реабілітації інвалідів (центри державного значення з фізичної культури і спорту інвалідів, проведення навчально-тренувальних зборів, всеукраїнських змагань з видів спорту для інвалідів, заходів з фізкультурно-спортивної реабілітації інвалідів, утримання національних збірних команд з видів спорту для інвалідів, забезпечення їх підготовки та участі в міжнародних змаганнях (включаючи Паралімпійські та Дефлімпійські ігри), фінансова підтримка паралімпійського руху та баз паралімпійської і дефлімпійської підготовки згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України);

в) державні програми фізкультурно-спортивної спрямованості;

13) державні програми підтримки регіонального розвитку та пріоритетних галузей економіки;

14) програми реставрації пам'яток архітектури, спорудження (створення) пам'ятників і монументів державного значення;

15) державні програми розвитку транспорту, дорожнього господарства, зв'язку, телекомунікацій та інформатики;

16) державні інвестиційні програми (проекти);

17) державні програми з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки, запобігання виникненню та ліквідації надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха;

18) створення та поповнення державних запасів і резервів;

19) обслуговування державного боргу;

20) проведення виборів у випадках, передбачених законом, та всеукраїнських референдумів;

21) інші програми, які мають виключно державне значення.

За рахунок Державного бюджету України здійснюються видатки, пов'язані з виконанням найважливіших функцій держави, визначених Конституцією України, а також інших функцій, які не можуть бути передані на виконання органам місцевого самоврядування. До таких видатків належать:

1) видатки на забезпечення конституційного ладу держави, територіальної цілісності, недоторканності України та суверенітету;

2) видатки на забезпечення громадського порядку, безпеки та судової влади;

3) видатки на економічну діяльність держави, які мають загальнодержавне значення;

4) видатки на утримання установ та закладів соціально-культурної сфери, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій;

4) інші видатки, які згідно з Кодексом не можуть бути передані на виконання органам Автономної Республіки Крим та органам місцевого самоврядування.

При цьому Кабінет Міністрів України своїми постановами визначає перелік закладів та заходів у галузях освіти, охорони здоров'я та інших, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, видатки на які здійснюються з державного бюджету. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 р. №1133 затверджено перелік позашкільних навчальних закладів та заходів з позашкільної роботи з дітьми, а також закладів та заходів у галузі освіти, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, видатки на які здійснюються з державного бюджету відповідно до підпунктів «ґ» і «д» п. 7 ч. 1 ст. 87 Кодексу; постановою Кабінету Міністрів України від 15 березня 2002 р. №342 затверджено перелік закладів охорони здоров'я та програм у галузі охорони здоров'я, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, видатки на які здійснюються з державного бюджету відповідно до підпунктів «а», «б», «в» і «г» п. 8 ст. 87 Кодексу; постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2001 р. №1557 затверджено перелік закладів мистецтва та перелік заходів у сфері культури і мистецтва, видатки на які здійснюються з державного бюджету відповідно до підпункту «б» п. 10 ч. 1 ст. 87 Кодексу; постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2002 р. №527 затверджено перелік центральних спортивних шкіл вищої спортивної майстерності, видатки на утримання яких здійснюються з державного бюджету відповідно до підпунктів «а», «б» п. 12 ч. 1 ст. 87 Кодексу.

До видатків, що здійснюються з Державного бюджету України, належать видатки на:

1) державне управління;

2) судову владу;

3) міжнародну діяльність;

4) фундаментальні та прикладні дослідження і сприяння науково-технічному прогресу державного значення, міжнародні наукові та інформаційні зв'язки державного значення;

5) національну оборону (крім заходів та робіт з мобілізаційної підготовки місцевого значення);

6) правоохоронну діяльність, забезпечення безпеки держави та цивільний захист населення і територій (крім заходів, визначених пунктом 16 частини першої статті 91 цього Кодексу);

7) освіту;

8) охорону здоров'я;

9) соціальний захист та соціальне забезпечення;

10) культуру і мистецтво;

11) державні програми підтримки телебачення, радіомовлення, преси, книговидання, інформаційних агентств;

12) фізичну культуру і спорт;

13) державні програми підтримки регіонального розвитку та пріоритетних галузей економіки;

14) програми реставрації пам'яток архітектури, спорудження (створення) пам'ятників і монументів державного значення;

15) державні програми розвитку транспорту, дорожнього господарства, зв'язку, телекомунікацій та інформатики;

16) державні інвестиційні програми (проекти);

17) державні програми з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки, запобігання виникненню та ліквідації надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха;

18) створення та поповнення державних запасів і резервів;

19) обслуговування державного боргу;

20) проведення виборів у випадках, передбачених законом, та всеукраїнських референдумів;

21) інші програми, які мають виключно державне значення.

Стаття 88. **Видатки, що здійснюються з бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення і враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів**

1. До видатків, що здійснюються з бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення і враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на:

1) органи місцевого самоврядування сіл, селищ, міст районного значення;

2) освіту:

а) дошкільну освіту;

б) загальну середню освіту (навчально-виховні комплекси «дошкільний навчальний заклад — загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад — дошкільний навчальний заклад» за умови, що загальноосвітній навчальний заклад — I ступеня);

3) сільські, селищні та міські палаци і будинки культури, клуби, центри дозвілля, інші клубні заклади та бібліотеки.

На виконання повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, які визначені статтею 27 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», та відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 82 та ч. 2 ст. 83 Кодексу в ст. 88 Кодексу наведений перелік видатків, які здійснюються з бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення і враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів (див. рис. 4.3). Ці видатки визначаються функціями держави та передані на виконання органам місцевого самоврядування.

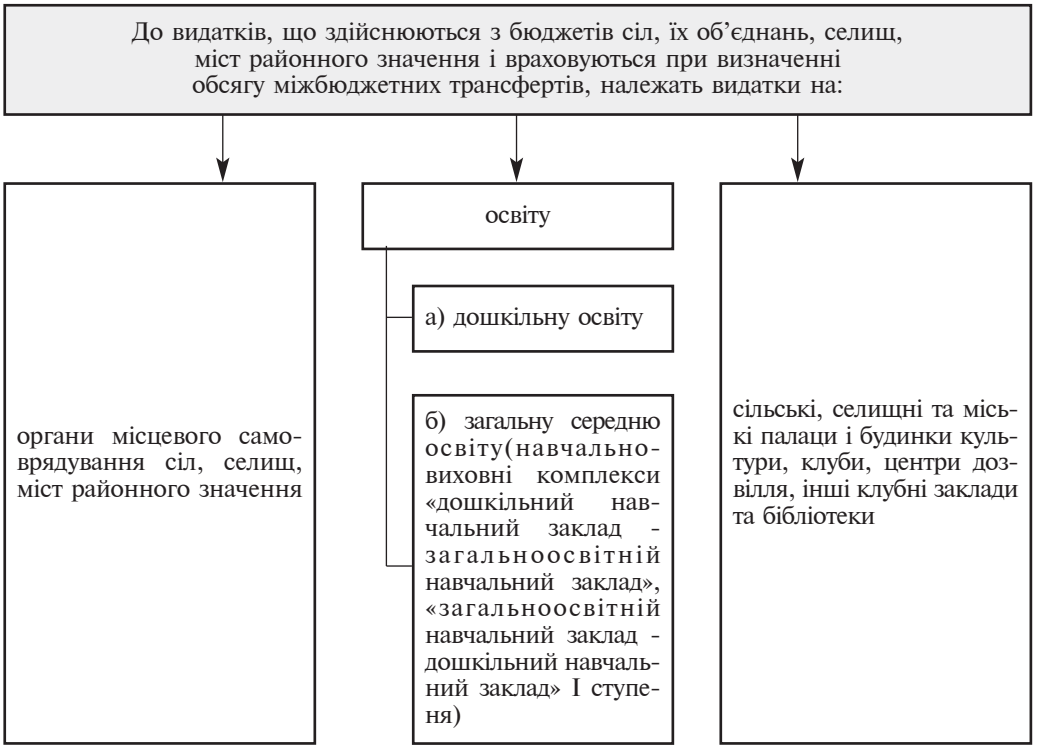

Рис. 4.3. **Видатки, що здійснюються з бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення і враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.**

Такі видатки відповідно до ч. 1 ст. 85 Кодексу здійснюються за рахунок переданих державою фінансових ресурсів у вигляді закріплених за відповідними бюджетами загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) або їх частки, а також трансфертів з Державного бюджету України — дотацій вирівнювання, які передбачаються в законі про Державний бюджет України районним бюджетам з подальшим їх розподілом бюджетам сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення відповідно до ч. 3 ст. 101 Кодексу.

Також у ст. 101 Кодексу зазначено, що Верховна Рада Автономної Республіки Крим та місцеві ради можуть передбачати у відповідних бюджетах субвенції на проведення видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, умови надання яких визначаються відповідним договором сторін, якщо інше не встановлено Кодексом.

Стаття 89. **Видатки, що здійснюються з районних бюджетів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів**

1. До видатків, що здійснюються з районних бюджетів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на:

1) державне управління:

а) органи місцевого самоврядування міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення;

б) органи місцевого самоврядування районного значення;

2) освіту:

а) дошкільну освіту (у містах республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення);

б) загальну середню освіту: загальноосвітні навчальні заклади (у тому числі: загальноосвітні навчальні заклади усіх ступенів, спеціалізовані школи (крім шкіл, визначених у підпункті «а» пункту 7 частини першої статті 87 цього Кодексу), ліцеї, гімназії, колегіуми, вечірні (змінні) школи); навчально-виховні комплекси «дошкільний навчальний заклад — загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад — дошкільний навчальний заклад» (крім навчально-виховних комплексів, визначених у підпункті «б» пункту 2 частини першої статті 88 цього Кодексу);

в) навчальні заклади для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні навчальні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри (якщо не менше 70 відсотків кількості учнів загальноосвітніх шкіл-інтернатів, загальноосвітніх навчальних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячих будинків, навчально-реабілітаційних центрів припадає на територію відповідного міста чи району), дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї;

г) інші державні освітні програми;

ґ) вищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах I—IV рівнів акредитації державної та комунальної власності відповідно до програм соціально-економічного розвитку регіонів);

д) позашкільну освіту (заходи районного значення з позашкільної роботи з дітьми);

3) охорону здоров'я:

а) первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (лікарні широкого профілю, пологові будинки, станції швидкої та невідкладної медичної допомоги, поліклініки і амбулаторії, загальні стоматологічні поліклініки, а також дільничні лікарні, медичні амбулаторії, фельдшерсько-акушерські та фельдшерські пункти);

б) програми медико-санітарної освіти (міські та районні центри здоров'я і заходи з санітарної освіти);

4) соціальний захист та соціальне забезпечення:
а) державні програми соціального забезпечення: притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (якщо не менше 70 відсотків кількості дітей, які перебувають у цих закладах, припадає на територію відповідного міста чи району); територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів; центри професійної реабілітації інвалідів, компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;
б) державні програми соціального захисту:
допомога сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам, тимчасова державна допомога дітям;
додаткові виплати населенню на покриття витрат з оплати житлово-комунальних послуг (житлові субсидії населенню), пільги окремим категоріям громадян, що надаються: ветеранам війни; особам, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; жертвам нацистських переслідувань; ветеранам військової служби; ветеранам органів внутрішніх справ; ветеранам податкової міліції; ветеранам державної пожежної охорони; ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби; ветеранам служби цивільного захисту; ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; вдовам (вдівцям) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби, ветеранів служби цивільного захисту та ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; звільненим зі служби за віком, хворобою або вислугою років військовослужбовцям Служби безпеки України, працівникам міліції, особам начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи, державної пожежної охорони; пенсіонерам з числа слідчих прокуратури; дітям (до досягнення повноліття) працівників міліції, осіб начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи, державної пожежної охорони, загиблих або померлих у зв'язку з виконанням службових обов'язків, непрацездатним членам сімей, які перебували на їх утриманні; звільненим з військової служби особам, які стали інвалідами під час проходження військової служби; батькам та членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження

військової служби; батькам та членам сімей осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які загинули (померли), пропали безвісти або стали інвалідами під час проходження служби; реабілітованим громадянам, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; дружинам (чоловікам) та опікунам (на час опікунства) дітей померлих громадян, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; суддям у відставці; пенсіонерам з числа спеціалістів із захисту рослин відповідно до частини четвертої статті 20 Закону України «Про захист рослин»; громадянам відповідно до пункту «і» частини першої статті 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я, частини четвертої статті 29 Основ законодавства України про культуру, частини другої статті 30 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», абзацу першого частини четвертої статті 57 Закону України «Про освіту»; особам, які мають таке право згідно із статтею 48 Гірничого закону України; ветеранам праці; дітям війни; багатодітним сім'ям, інвалідам, дітям-інвалідам та особам, які супроводжують інвалідів I групи або дітей-інвалідів (не більше одного супроводжуючого); компенсації особам, які згідно із статтями 43 та 48 Гірничого закону України мають право на безоплатне отримання вугілля на побутові потреби, але проживають у будинках, що мають центральне опалення;

компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян;

виплата державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною»;

в) державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;

г) районні та міські програми і заходи щодо реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, у тому числі утримання та програми районних і міських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

5) державні культурно-освітні та театрально-видовищні програми (театри, районні (міські) бібліотеки або централізовані бібліотеки районної (міської) централізованої бібліотечної системи, музеї, виставки, палаци і будинки культури, школи естетичного виховання дітей, включаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус національних, зоопарки загальнодержавного значення державної власності);

6) державні програми розвитку фізичної культури і спорту: утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів (крім шкіл республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення), заходи з фізичної культури і спорту та фінансова підтримка організацій фізкультурно-спортивної спрямованості і спортивних споруд місцевого значення.

Ст. 89 Кодексу визначено перелік видатків, які здійснюються з районних бюджетів, бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 82 та ч. 2 ст. 83 Кодексу.

До складу видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на такі напрями: державне управління, освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення, державні культурно-освітні та театрально-видовищні програми, державні програми розвитку фізичної культури і спорту (див. рис. 4.4).

Згідно зі ст. 64 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено поділ видатків місцевих бюджетів на два види — видатки, пов'язані з виконанням власних повноважень органами місцевого самоврядування, і видатки, пов'язані з виконанням делегованих законом повноважень органів виконавчої влади.

Передбачені ст. 89 Кодексу видатки пов'язані з виконанням органами виконавчої влади делегованих законом повноважень, тобто визначаються функціями держави та передані на виконання районним державним адміністраціям, виконавчим органам міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення. Такі видатки здійснюються за рахунок переданих державою фінансових ресурсів у вигляді закріплених за відповідними бюджетами загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) або їх частки, а також трансфертів з Державного бюджету України, тому їх обсяг враховується при визначенні обсягу відповідних міжбюджетних трансфертів — дотацій вирівнювання, які надаються з Державного бюджету України районним, міським (міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення) бюджетам, або коштів, що передаються до Державного бюджету України. Склад доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, визначається ст. 64 цього Кодексу, а склад доходів районних бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, — ч. 2 ст. 66 Кодексу.

Порядок надання дотацій вирівнювання з Державного бюджету України місцевим бюджетам або коштів, що передаються до Державного бюджету України, визначений ст. 97-100 Кодексу.

Згідно зі статтею 102 Кодексу видатки місцевих бюджетів, передбачені у підпункті «б» п. 4 ч. 1 ст. 89 Кодексу, проводяться за рахунок субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення державних програм соціального захисту у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

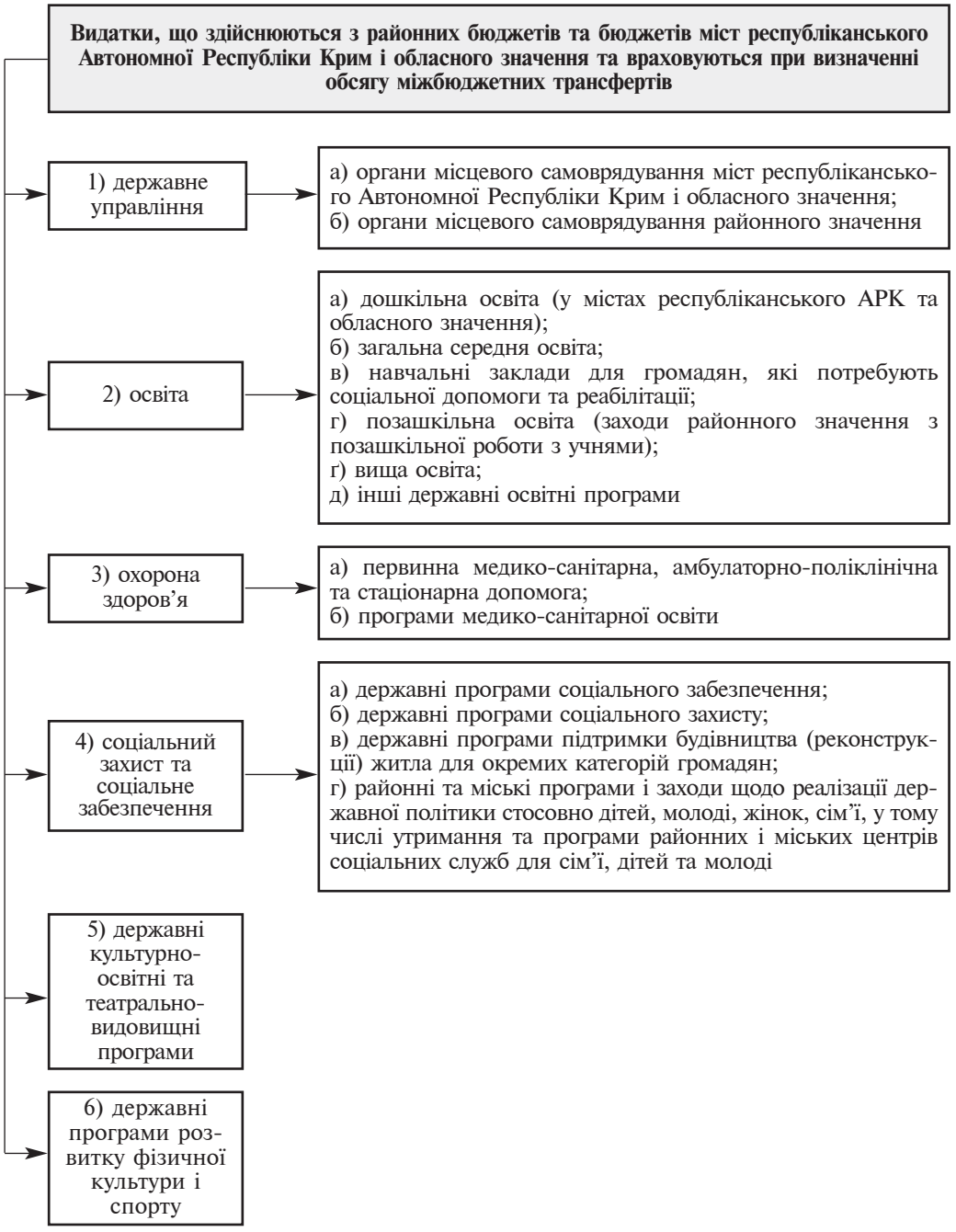

Видатки, що здійснюються з районних бюджетів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів
1) державне управління
а) органи місцевого самоврядування міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення;
б) органи місцевого самоврядування районного значення
2) освіта
а) дошкільна освіта (у містах республіканського АРК та обласного значення);
б) загальна середня освіта;
в) навчальні заклади для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації;
г) позашкільна освіта (заходи районного значення з позашкільної роботи з учнями);
г) вища освіта;
д) інші державні освітні програми
3) охорона здоров'я
а) первинна медико-санітарна, амбулаторно-поліклінічна та стаціонарна допомога;
б) програми медико-санітарної освіти
4) соціальний захист та соціальне забезпечення
а) державні програми соціального забезпечення;
б) державні програми соціального захисту;
в) державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;
г) районні та міські програми і заходи щодо реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, у тому числі утримання та програми районних і міських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
5) державні культурно-освітні та театрально-видовищні програми
6) державні програми розвитку фізичної культури і спорту

Рис. 4.4.

Стаття 90. **Видатки, що здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів і враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів**

1. До видатків, що здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на:

1) державне управління:

а) представницьку і виконавчу владу Автономної Республіки Крим;

б) обласні ради;

2) освіту:

а) загальну середню освіту для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, загальноосвітні санаторні школи-інтернати; загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні навчальні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри (крім загальноосвітніх шкіл-інтернатів, загальноосвітніх навчальних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячих будинків, навчально-реабілітаційних центрів, визначених у підпункті «в» пункту 2 частини першої статті 89 цього Кодексу, та дитячих будинків сімейного типу і прийомних сімей);

б) професійно-технічну освіту (на оплату послуг з підготовки кваліфікованих робітників на умовах державного замовлення у професійно-технічних навчальних закладах державної та комунальної власності, видатки на що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів у державному бюджеті);

в) вищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах регіонального замовлення у вищих навчальних закладах комунальної власності, а також на умовах державного замовлення у вищих навчальних закладах державної власності за переліком, визначеним Кабінетом Міністрів України);

г) післядипломну освіту (на оплату послуг з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів на умовах регіонального замовлення у навчальних закладах комунальної власності);

ґ) позашкільну освіту (заходи республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з позашкільної роботи з дітьми);

д) інші державні освітні програми;

3) охорону здоров'я:

а) консультативну амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (лікарні республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення);

б) спеціалізовану амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (спеціалізовані лікарні, поліклініки, включаючи стоматологічні, центри, диспансери, госпіталі для інвалідів Великої Вітчизняної війни, будинки дитини, станції переливання крові);

в) санаторно-курортну допомогу (санаторії для хворих на туберкульоз, санаторії для дітей та підлітків, санаторії медичної реабілітації);
г) інші державні програми медичної та санітарної допомоги (медико-соціальні експертні комісії, бюро судмедекспертизи, центри медичної статистики, бази спецмедпостачання, центри здоров'я і заходи санітарної освіти, регіональні заходи з реалізації державних програм, інші програми і заходи);
4) соціальний захист та соціальне забезпечення:
а) державні програми соціального захисту та соціального забезпечення: допомога по догляду за інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу; виплати компенсації реабілітованим; дитячі будинки-інтернати; навчання та трудове влаштування інвалідів; будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів; будинки-інтернати для дітей-інвалідів; центри з нарахування та здійснення соціальних виплат; притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (крім відповідних притулків, центрів і гуртожитків, визначених у підпункті «а» пункту 4 частини першої статті 89 цього Кодексу); пільгове медичне обслуговування громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; компенсаційні виплати інвалідам на бензин (пальне), ремонт, техобслуговування автотранспорту та транспортне обслуговування, а також на встановлення телефонів інвалідам I і II груп; відшкодування витрат на поховання учасників бойових дій та інвалідів війни; центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів, центри професійної реабілітації інвалідів;
б) республіканські Автономної Республіки Крим та обласні програми і заходи з реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, в тому числі утримання та програми республіканського Автономної Республіки Крим і обласних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
в) інші державні соціальні програми;
5) культуру і мистецтво:
а) державні культурно-освітні програми (республіканські Автономної Республіки Крим та обласні бібліотеки, музеї та виставки, включаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус національних);
б) державні театрально-видовищні програми (філармонії, музичні колективи і ансамблі, театри, палаци та будинки культури республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення, інші заклади та заходи в галузі мистецтва, включаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус національних);
в) інші державні культурно-мистецькі програми;
6) фізичну культуру і спорт:
а) державні програми з розвитку фізичної культури і спорту (утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення (крім шкіл, визначених у підпункті «б» цього пункту), заходи з фізичної культури і спорту республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення);

б) державні програми з розвитку фізичної культури, спорту, фізкультурно-спортивної реабілітації інвалідів (центри республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з фізичної культури і спорту інвалідів, дитячо-юнацькі спортивні школи для інвалідів усіх типів; проведення заходів з фізкультурно-спортивної реабілітації інвалідів, навчально-тренувальних зборів і змагань республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з фізичної культури і спорту інвалідів).

У статті визначено перелік видатків, які здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 82 та ч. 2 ст. 83 Кодексу (див. рис. 4.5).

Передбачені ст. 90 Кодексу видатки пов'язані з виконанням органами виконавчої влади делегованих законом повноважень, тобто визначаються функціями держави та передані на виконання Раді міністрів Автономної Республіки Крим та обласним державним адміністраціям. Такі видатки здійснюються за рахунок переданих державою фінансових ресурсів у вигляді закріплених за відповідними бюджетами загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) або їх частки, а також трансфертів з Державного бюджету України, тому їх обсяг враховується при визначенні обсягу відповідних міжбюджетних трансфертів — дотацій вирівнювання, які надаються бюджету Автономної Республіки Крим і обласним бюджетам, або коштів, що передаються до Державного бюджету України.

Склад доходів бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, визначається ч. 1 ст. 66 Кодексу.

Порядок надання дотацій вирівнювання, які надаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам, або коштів, що передаються до Державного бюджету України, визначений ст. 97-100 Кодексу.

До складу видатків, що здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки за такими напрямами: державне управління, освіта, охорона здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення, культура та мистецтво, фізична культура і спорт.

Стаття 91. **Видатки місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів**

1. До видатків місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на:

1) місцеву пожежну охорону;

2) позашкільну освіту;

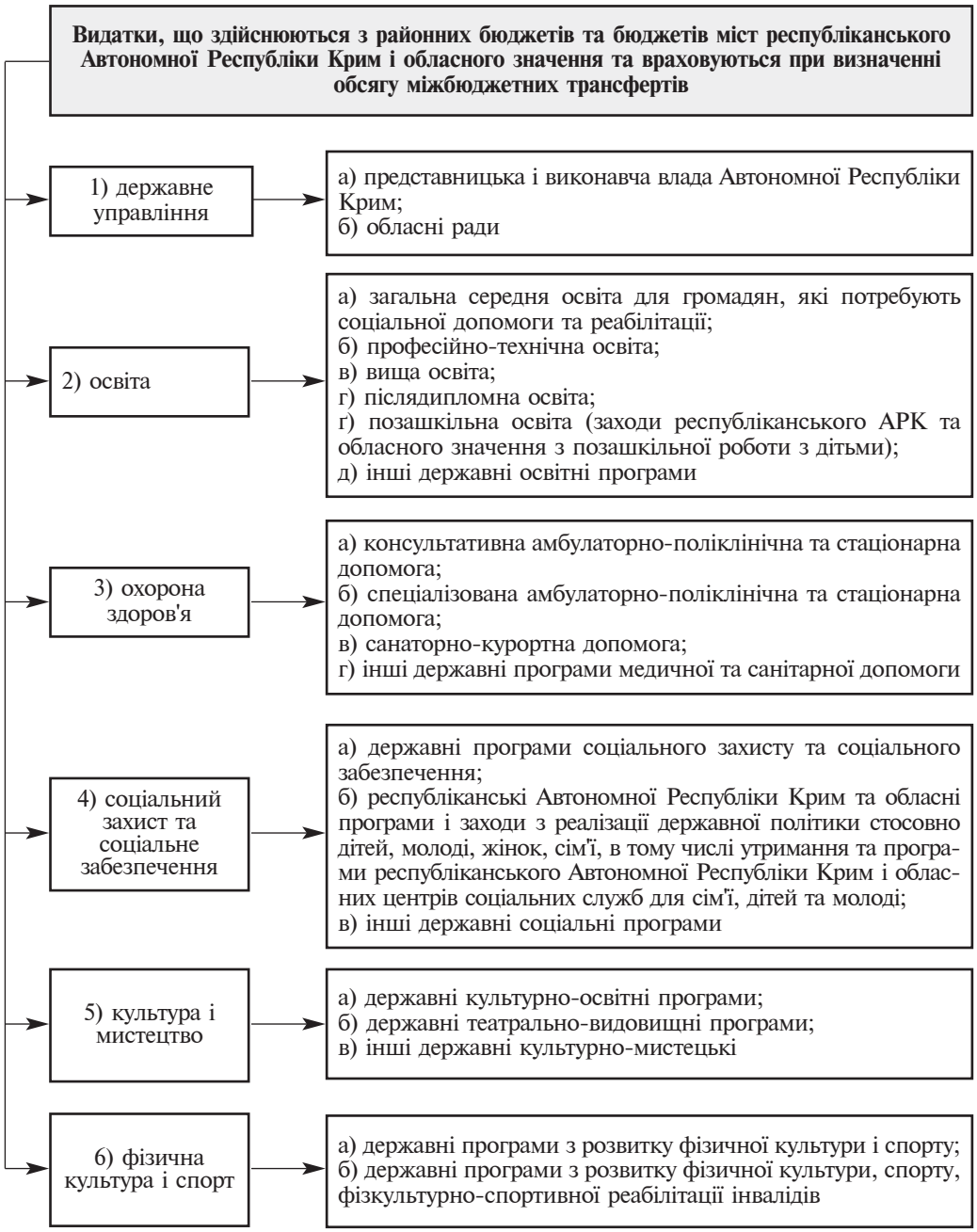

Видатки, що здійснюються з районних бюджетів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів
1) державне управління
а) представницька і виконавча влада Автономної Республіки Крим;
б) обласні ради
2) освіта
а) загальна середня освіта для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації;
б) професійно-технічна освіта;
в) вища освіта;
г) післядипломна освіта;
г) позашкільна освіта (заходи республіканського АРК та обласного значення з позашкільної роботи з дітьми);
д) інші державні освітні програми
3) охорона здоров'я
а) консультативна амбулаторно-поліклінічна та стаціонарна допомога;
б) спеціалізована амбулаторно-поліклінічна та стаціонарна допомога;
в) санаторно-курортна допомога;
г) інші державні програми медичної та санітарної допомоги
4) соціальний захист та соціальне забезпечення
а) державні програми соціального захисту та соціального забезпечення;
б) республіканські Автономної Республіки Крим та обласні програми і заходи з реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, в тому числі утримання та програми республіканського Автономної Республіки Крим і обласних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
в) інші державні соціальні програми
5) культура і мистецтво
а) державні культурно-освітні програми;
б) державні театрально-видовищні програми;
в) інші державні культурно-мистецькі
6) фізична культура і спорт
а) державні програми з розвитку фізичної культури і спорту;
б) державні програми з розвитку фізичної культури, спорту, фізкультурно-спортивної реабілітації інвалідів

Рис. 4.5.

3) соціальний захист та соціальне забезпечення:
а) програми місцевого значення стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;
б) місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення;
в) програми соціального захисту малозабезпеченої категорії учнів професійно-технічних навчальних закладів;
г) заклади соціального захисту для бездомних громадян, центри соціальної адаптації осіб, звільнених з установ виконання покарань;
ґ) компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян;
д) компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;
е) надання ветеранським організаціям фінансової підтримки та кредитування;
4) відшкодування різниці між розміром ціни (тарифу) на житлово-комунальні послуги, що затверджувалися або погоджувалися рішенням місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування, та розміром економічно обґрунтованих витрат на їх виробництво (надання);
5) місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів;
6) культурно-мистецькі програми місцевого значення, в тому числі зоопарки загальнодержавного значення комунальної власності;
7) програми підтримки кінематографії та засобів масової інформації місцевого значення;
8) місцеві програми з розвитку фізичної культури і спорту;
9) типове проектування, реставрацію та охорону пам'яток архітектури місцевого значення;
10) транспорт, дорожнє господарство:
а) регулювання цін (тарифів) на перевезення пасажирів у пасажирському транспорті за рішенням місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування відповідно до наданих повноважень;
б) експлуатацію дорожньої системи місцевого значення (у тому числі роботи, що проводяться спеціалізованими монтажно-експлуатаційними підрозділами);
в) будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг місцевого значення;
11) заходи з організації рятування на водах;
12) обслуговування місцевого боргу;
13) програми природоохоронних заходів місцевого значення;
14) управління комунальним майном;
15) регулювання земельних відносин;
16) заходи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру в межах повноважень, встановлених законом;
17) заходи та роботи з мобілізаційної підготовки місцевого значення;

18) проведення місцевих виборів у випадках, передбачених законом, та республіканських Автономної Республіки Крим і місцевих референдумів;
19) членські внески до асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань;
20) підвищення кваліфікації депутатів місцевих рад;
21) інші програми, пов'язані з виконанням власних повноважень, затверджені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою згідно із законом.

Ст. 91 встановлює перелік видів видатків, які мають місцевий характер, та на програми місцевого значення, які здійснюються з місцевих бюджетів відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 82 та ч. 2 ст. 83 (див. рис. 4.6).

Перелік встановлених у ст. 91 Кодексу видатків місцевих бюджетів не є вичерпним і може бути розширений відповідно до п. 21 ч. 1 цієї статті видатками на інші програми, пов'язані з виконанням власних повноважень, які можуть затверджуватися відповідною радою згідно із законом. Відповідно до принципу самостійності бюджетів це означає, що місцеві ради мають право встановлювати своїми рішеннями види таких додаткових місцевих програм і обсяги їх фінансування. У цих випадках відповідні видатки мають здійснюватися виключно за рахунок власних надходжень до відповідних місцевих бюджетів, встановлених ст. 69 Кодексу, а не за рахунок трансфертів з державного бюджету.

Згідно з ч. 7 ст. 64 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» такі видатки місцевих бюджетів визначаються як видатки, пов'язані з виконанням власних повноважень місцевого самоврядування. Фінансування цих видатків проводиться за рахунок доходів, визначених ст. 69 Кодексу, тому їх обсяг не враховується при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Відповідно до принципу самостійності бюджетів та ч. 2 ст. 85 Кодексу Рада міністрів АРК, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад, сільські голови (якщо відповідні виконавчі органи не створені згідно із законом) зобов'язані забезпечити здійснення видатків, визначених п. 3 ч. 1 ст. 82 Кодексу, з відповідних місцевих бюджетів.

Компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян, компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги згідно з підпунктами «д», «е» п. 3 ч. 1 цієї статті, та відшкодування різниці між розміром ціни (тарифу) на житлово-комунальні послуги, що затверджувалися або погоджувалися рішенням місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування, та розміром економічно обґрунтованих витрат

на їх виробництво (надання) згідно з п. 4 ч. 1 цієї статті, проводитимуться у межах коштів, передбачених рішеннями сесій органів місцевого самоврядування.

Частинами 4 і 5 ст. 31 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» від 24 червня 2004 року №1875-IV визначено, що у разі встановлення органом місцевого самоврядування тарифів на житлово-комунальні послуги на рівні, що унеможливлює отримання прибутку, орган, який їх затвердив, зобов'язаний відшкодувати з відповідного місцевого бюджету виконавцям/виробникам різницю між встановленим розміром цін/тарифів та економічно обґрунтованими витратами на виробництво цих послуг. Видатки на відшкодування втрат підприємств, що пов'язані із встановленням тарифів на житлово-комунальні послуги на рівні, що унеможливлює отримання прибутку, фінансуються за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету.

Стаття 92. **Передача коштів між місцевими бюджетами на здійснення видатків місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів**

1. Міська (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення), районна рада може передати кошти на здійснення видатків місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів згідно із статтею 91 цього Кодексу, Верховній Раді Автономної Республіки Крим, обласній раді у вигляді міжбюджетного трансферту відповідно до бюджету Автономної Республіки Крим, обласного бюджету.

2. Сільська, селищна, міська (міста районного значення) рада може передати кошти на здійснення видатків місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів згідно із статтею 91 цього Кодексу, районній, міській (міста районного значення), селищній, сільській раді у вигляді міжбюджетного трансферту відповідно до районного, міського (міста районного значення), селищного, сільського бюджету.

3. Передача коштів між місцевими бюджетами здійснюється на підставі рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідних місцевих рад, прийнятих кожною із сторін, і укладання договору. Усі договори про передачу коштів між місцевими бюджетами згідно з такими рішеннями укладаються до 1 жовтня року, що передує плановому.

Відповідно до статей 140 і 143 Конституції України та статті 28 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи місцевого самоврядування мають право об'єднуватися або укладати угоди з метою проведення спільних програм, реалізації спільних проектів на договірних засадах у рамках виконання власних повноважень. Згідно з Кодексом територіальні

Видатки місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів

- 1) місцева пожежна охорона
- 2) позашкільна освіта
- 3) соціальний захист та соціальне забезпечення
  - а) програми місцевого значення стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;
  - б) місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення;
  - в) програми соціального захисту малозабезпеченої категорії учнів професійно-технічних навчальних закладів;
  - г) заклади соціального захисту для бездомних громадян, центри соціальної адаптації осіб, звільнених з установ виконання покарань;
  - ґ) компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян;
  - д) компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;
  - е) надання ветеранським організаціям фінансової підтримки та кредитування
- 4) відшкодування різниці між розміром ціни (тарифу) на житлово-комунальні послуги, що затверджувалися або погоджувалися рішенням місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування, та розміром економічно обґрунтованих витрат на їх виробництво (надання)
- 5) місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів
- 6) культурно-мистецькі програми місцевого значення, у тому числі зоопарки загальнодержавного значення комунальної власності
- 7) програми підтримки кінематографії та засобів масової інформації місцевого значення
- 8) місцеві програми з розвитку фізичної культури і спорту
- 9) типове проектування, реставрація та охорона пам'яток архітектури місцевого значення

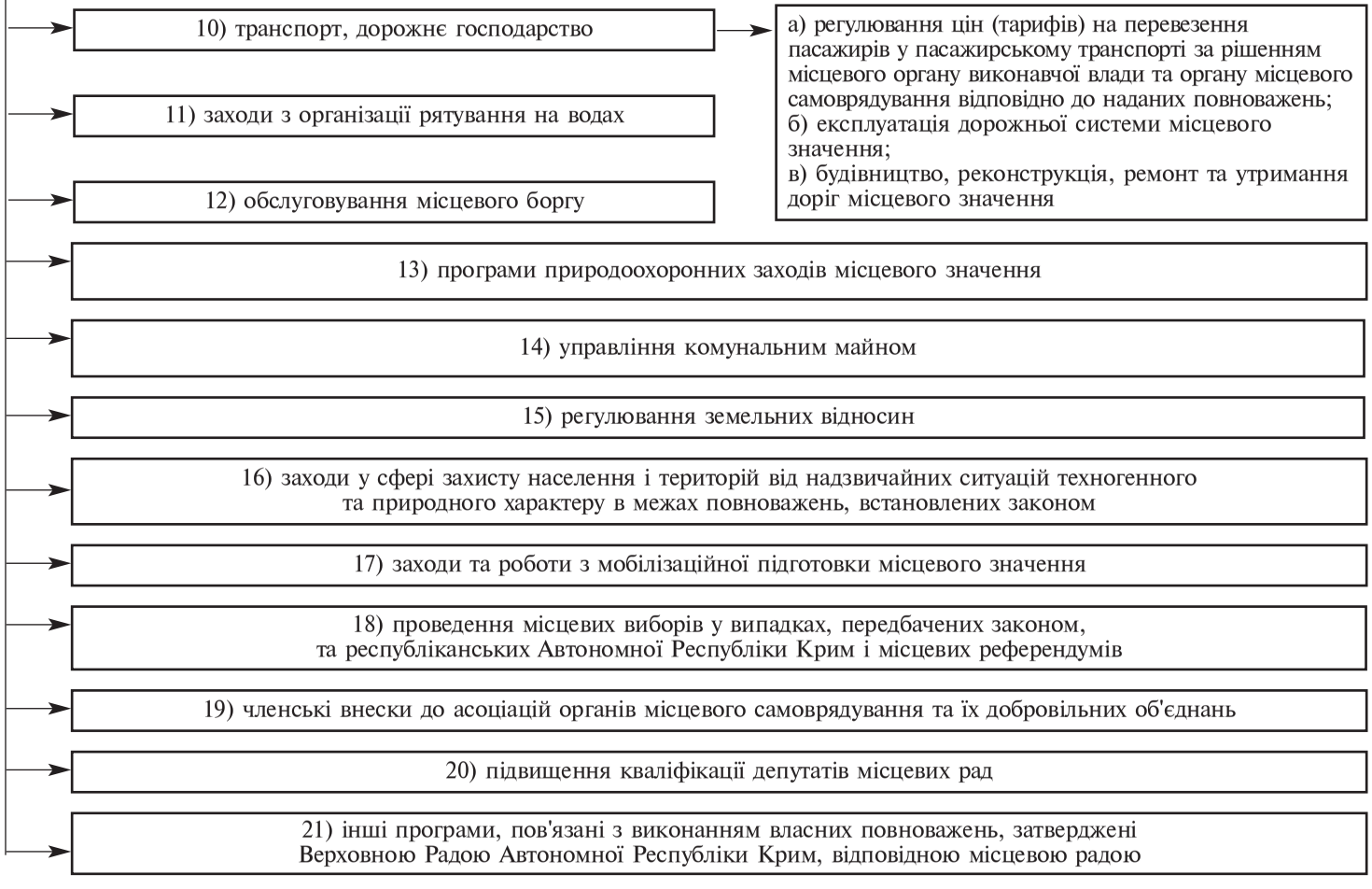

10) транспорт, дорожнє господарство
а) регулювання цін (тарифів) на перевезення пасажирів у пасажирському транспорті за рішенням місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування відповідно до наданих повноважень;
б) експлуатація дорожньої системи місцевого значення;
в) будівництво, реконструкція, ремонт та утримання доріг місцевого значення
11) заходи з організації рятування на водах
12) обслуговування місцевого боргу
13) програми природоохоронних заходів місцевого значення
14) управління комунальним майном
15) регулювання земельних відносин
16) заходи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру в межах повноважень, встановлених законом
17) заходи та роботи з мобілізаційної підготовки місцевого значення
18) проведення місцевих виборів у випадках, передбачених законом, та республіканських Автономної Республіки Крим і місцевих референдумів
19) членські внески до асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань
20) підвищення кваліфікації депутатів місцевих рад
21) інші програми, пов'язані з виконанням власних повноважень, затверджені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою

Рис. 4.6.

громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ (ч. 7 ст. 75 Кодексу).

У випадках, коли органи місцевого самоврядування не в змозі самостійно та ефективно проводити видатки, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів (перелік видатків наведений у ст. 91 Кодексу), вони можуть прийняти рішення про передачу частини або всіх своїх повноважень іншим органам місцевого самоврядування, які можуть забезпечити такі повноваження ефективніше. При цьому обов'язково передаються необхідні фінансові ресурси. Передача фінансових ресурсів здійснюється у вигляді міжбюджетних трансфертів, передбачених ст. 106 Кодексу.

Передача коштів між місцевими бюджетами повинна бути відображена при плануванні бюджетів як тих органів, що передають кошти, так і тих органів місцевого самоврядування, що отримують відповідні міжбюджетні трансферти (див. рис. 4.7).

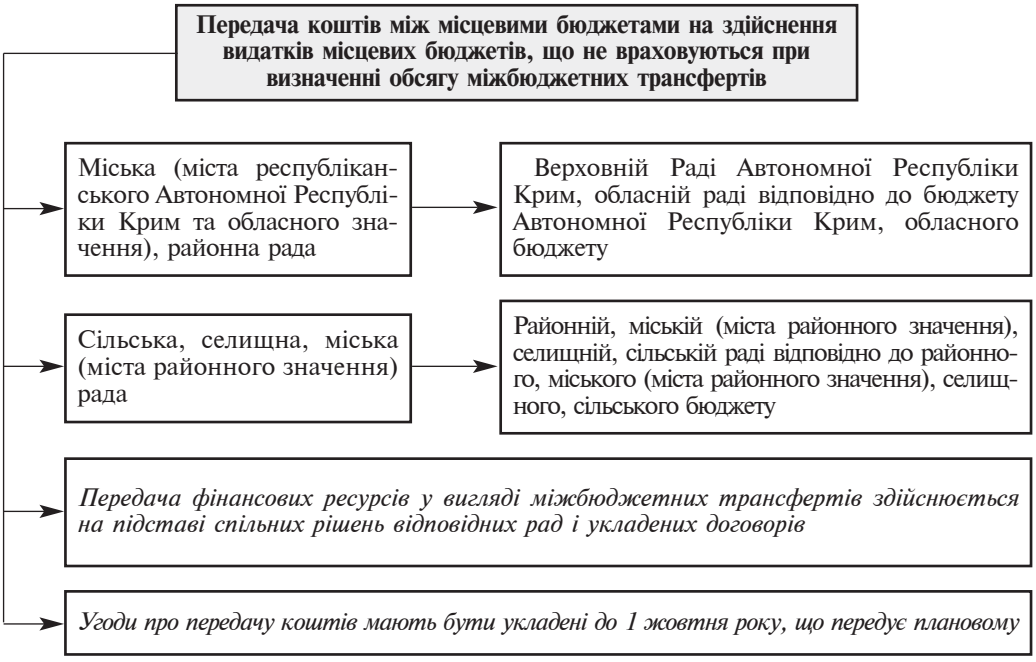

Рис. 4.7.

Стаття 93. **Передача коштів між місцевими бюджетами на здійснення видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів**

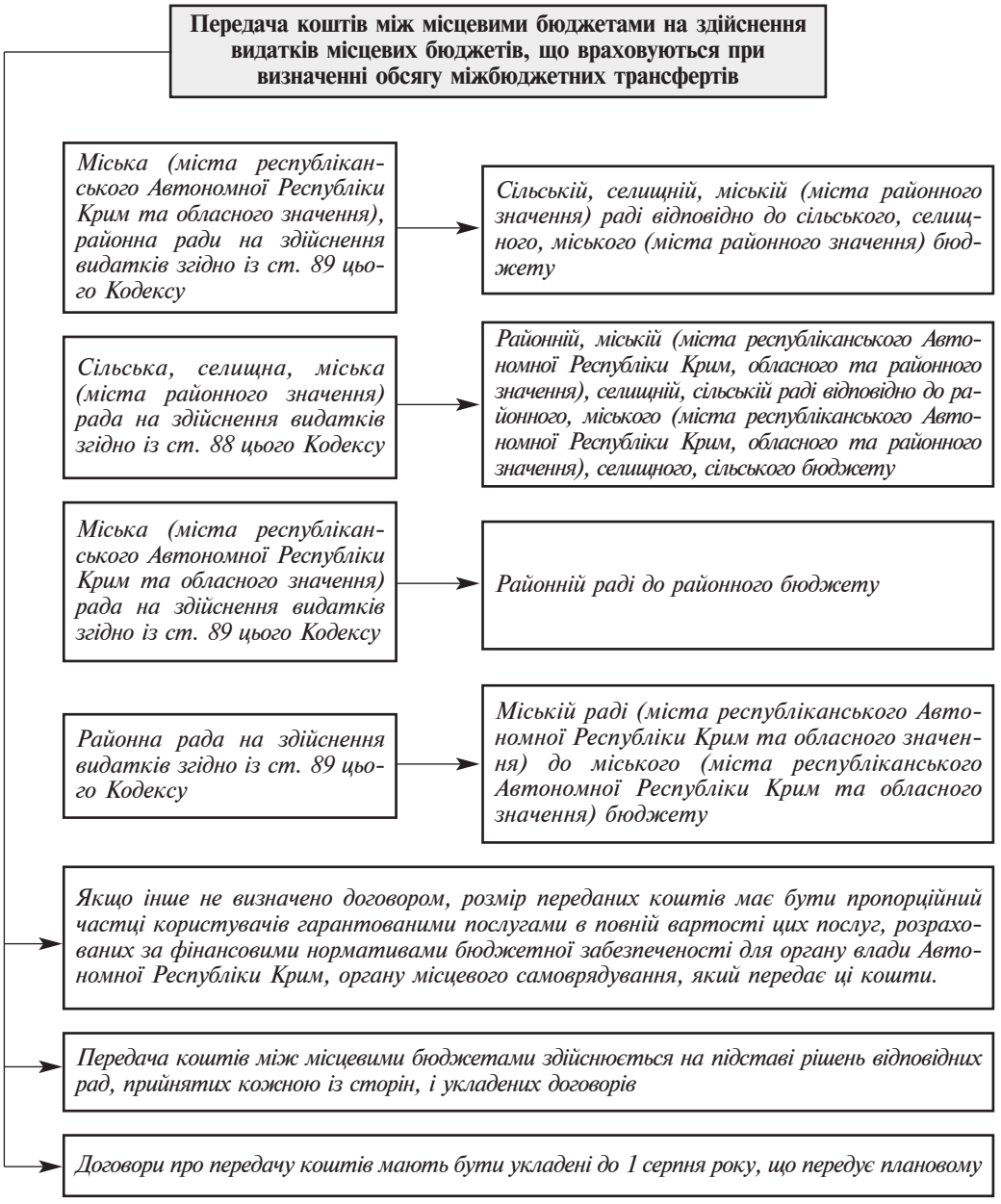
1. Міська (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення), районна рада може передати кошти на здійснення видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів згідно із статтею 89 цього Кодексу, сільській, селищній, міській (міста районного значення) раді у вигляді міжбюджетного трансферту відповідно до сільського, селищного, міського (міста районного значення) бюджету. Сільська, селищна, міська (міста районного значення) рада може передати кошти на здійснення видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів згідно із статтею 88 цього Кодексу, районній, міській (міста республіканського Автономної Республіки Крим, обласного та районного значення), селищній, сільській раді у вигляді міжбюджетного трансферту відповідно до районного, міського (міста республіканського Автономної Республіки Крим, обласного та районного значення), селищного, сільського бюджету.

2. Міська (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) рада може передати кошти на здійснення видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів згідно із статтею 89 цього Кодексу, районній раді у вигляді міжбюджетного трансферту до районного бюджету. Районна рада може передати кошти на здійснення видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів згідно із статтею 89 цього Кодексу, міській раді (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) у вигляді міжбюджетного трансферту до міського (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджету.

3. Передача коштів між місцевими бюджетами здійснюється на підставі рішень відповідних місцевих рад, прийнятих кожною із сторін, і укладання договору. Усі договори про передачу коштів між місцевими бюджетами згідно з такими рішеннями укладаються до 1 серпня року, що передує плановому.

4. Якщо інше не визначено договором, розмір переданих коштів на здійснення видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, має бути пропорційний частці користувачів гарантованими послугами в повній вартості цих послуг, розрахованих за фінансовими нормативами бюджетної забезпеченості для органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, який передає ці кошти.

5. Якщо на території міста (республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення), району недостатньо бюджетних установ, інших суб'єктів господарювання комунальної власності, які забезпечують надання гарантованих послуг, визначених пунктом 2 частини першої статті 86 цього Кодексу, в обсязі, визначеному фінансовими нормативами бюджетної забезпеченості, обрахований обсяг видатків на здійснення цих послуг враховується при визначенні міжбюджетного трансферту бюджету, з якого утримуються бюджетні установи, що надають гарантовані послуги.

Р и с. 4.8.

Для виконання спільних проектів чи для спільного фінансування об'єктів відповідно до рішень органів місцевого самоврядування передача коштів між місцевими бюджетами на здійснення видатків, що враховують-

ся при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів (перелік видатків наведений у ст. 88-89 Кодексу), здійснюється у вигляді міжбюджетних трансфертів. Вищевказані трансферти передбачені п. 2 ч. 2 ст. 101 Кодексу як субвенції на проведення видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Передача фінансових ресурсів у вигляді міжбюджетних трансфертів здійснюється на підставі спільних рішень відповідних рад і укладених договорів.

Розмір коштів, що передаються на фінансування видатків, має бути пропорційним частці користувачів гарантованими послугами в повній вартості цих послуг, яка розраховується на підставі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості для органів влади, що передають ці кошти.

При розрахунках обсягів фінансування видатків також враховується кількість на території міста (республіканського Автономної Республіки Крим чи міста обласного значення), району бюджетних установ, інших суб'єктів господарювання комунальної власності, які забезпечують надання гарантованих послуг, визначених п. 2 ч. 1 ст. 86 Кодексу. Якщо таких установ недостатньо, то обчислений обсяг видатків на здійснення цих послуг враховується при визначенні міжбюджетного трансферту бюджету, з якого утримуються бюджетні установи, що надають ці послуги.

Передача коштів між місцевими бюджетами повинна бути відображена при плануванні бюджетів як тих органів, що передають кошти, так і тих органів місцевого самоврядування, що отримують відповідні міжбюджетні трансферти. Угоди про передачу коштів мають бути укладені до 1 серпня року, що передує плановому (див. рис. 4.8).

Глава 15. **РОЗРАХУНОК ВИДАТКІВ, ЩО ВРАХОВУЮТЬСЯ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ ОБСЯГУ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ**

Стаття 94. **Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості**

1. Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості використовується для визначення розподілу міжбюджетних трансфертів.

2. Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості визначається шляхом ділення загального обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію бюджетних програм, на кількість населення чи споживачів гарантованих послуг тощо.

3. Загальний обсяг фінансових ресурсів за кожним видом видатків, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, розраховується на підставі державних соціальних стандартів і нормативів, які встановлюються законом та іншими нормативно-правовими актами.

4. При розрахунку фінансового нормативу бюджетної забезпеченості може передбачатися обсяг нерозподілених видатків, який об'єднує види видатків на ті повноваження, встановлення нормативів за якими є недоцільним.

Бюджетний кодекс визначає фінансовий норматив бюджетної забезпеченості як гарантований державою в межах наявних бюджетних коштів рівень фінансового забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів (ст. 2 Кодексу).

Від величини фінансового нормативу залежить розрахунковий обсяг видатків, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Ці нормативи розраховуються у вартісному вираженні в розрахунку на одного жителя або споживача послуги, виходячи з загального обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію бюджетних програм.

Фінансові нормативи застосовуються при плануванні для таких видів видатків бюджету:

— державне управління (на одного жителя адміністративно-територіальної одиниці та на одну нормативну штатну одиницю);

— освіта (на одного користувача послуги), з диференціацією для різних типів закладів;

— охорона здоров'я (на одного жителя адміністративно-територіальної одиниці);

— соціальний захист і соціальне забезпечення (на одного користувача послуги);

— культура і мистецтво (на одного жителя адміністративно-територіальної одиниці);

— фізична культура і спорт (на одного жителя адміністративно-територіальної одиниці).

Важливо зазначити, що загальний обсяг фінансових ресурсів за кожним видом видатків, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, розраховується на підставі державних соціальних стандартів і нормативів, які встановлюються законом та іншими нормативно-правовими актами. Відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. №2017-III державні соціальні гарантії та державні соціальні стандарти і нормативи є основою для розрахунку видатків на соціальні цілі та формування на їх основі бюджетів усіх рівнів та соціальних фондів, міжбюджетних відносин, розробки загальнодержавних і місцевих програм економічного й соціального розвитку (див. рис. 4.9).

У зв'язку з тим, що на сьогодні в Україні відсутня система розроблених і затверджених соціальних норм і нормативів, ч. 10 Прикінцевих положень Кодексу доручено Кабінету Міністрів України протягом року забезпечити формування, встановлення та затвердження державних соціальних стандартів і нормативів з урахуванням вимог, встановлених Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії».

Стаття 95. **Коригуючі коефіцієнти фінансових нормативів бюджетної забезпеченості**

1. Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості для місцевих бюджетів коригуються коефіцієнтами, що враховують відмінності у вартості надання гарантованих послуг залежно від:

1) кількості населення та споживачів гарантованих послуг;

2) соціально-економічних, демографічних, кліматичних, екологічних та інших особливостей (з часу їх визначення) адміністративно-територіальних одиниць.

2. Коригуючі коефіцієнти затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Рис. 4.9. **Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості.**

Окремі адміністративно-територіальні одиниці мають різний податковий потенціал, неоднакову вартість послуг, які надаються місцевими органами влади, що обумовлено рівнем розвитку економіки, станом соціальної і побутової інфраструктури, відмінностями природно-кліматичних умов, різним екологічним і техногенним станом. Тому нормативи бюджетної забезпеченості застосовуються з урахуванням коригуючих коефіцієнтів, які затверджуються Кабінетом Міністрів України. Розміри коригуючих коефіцієнтів встановлюються постановою Кабінету Міністрів України щодо затвердження формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) між державним бюджетом та місцевими бюджетами. Зокрема, на 2010 рік такі коефіцієнти були встановлені постановами Кабінету Міністрів України від 05.09.2001 р. №1195 (зі змінами та доповненнями) та від 30.12.2004 р. №1782.

Бюджетний кодекс передбачає два види таких коефіцієнтів залежно від: 1) кількості населення та споживачів гарантованих послуг; 2) соціально-економічних, демографічних, кліматичних, екологічних та інших особливостей адміністративно-територіальних одиниць (див. рис. 4.10).

Рис. 4.10. **Коригуючі коефіцієнти фінансових нормативів бюджетної забезпеченості.**

При плануванні видатків на 2010 рік застосовувалися коефіцієнти:

— При розрахунку видатків на управління для бюджетів міст обласного (республіканського) значення (див. табл. 4.1).

Таблиця 4.1. **Розмір коригуючого коефіцієнта на 2010 рік для міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення**

Чисельність наявного населення міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення станом на 1 січня року, що передує плановому, тис. осіб	Коригуючий коефіцієнт
Понад 1500	0,64
1100,001-1500	0,68
1100,001-1100	0,73
700,001-I000	0,77
500,001-700	0,82
400,001-500	0,87
350,001-400	0,91
300,001-350	0,96
250,001-300	1,00
200,001-250	1,05
150,001-200	1,09
100,001-150	1,14
80,001-100	1,19
30,001-80	1,23
До 30 включно	1,27

— При розрахунку видатків на управління для бюджетів районів (див. табл. 4.2).

Таблиця 4.2. **Розмір коригуючого коефіцієнта на 2010 рік для бюджетів районів**

Чисельність наявного населення району станом на 1 січня, тис. осіб	Коригуючий коефіцієнт
Понад 150	0,90
100,001-150	0,92
75,001-100	0,94
50,001-75	0,97
35,001-50	1,01
25,001-35	1,09
До 25	1,15

— При розрахунку видатків на управління для сільських рад (див. табл. 4.3).

Таблиця 4.3. **Розмір коригуючого коефіцієнта для бюджетів районів залежно від щільності населення територій сільських рад на 2010 рік**

Середня чисельність населення території сільської ради району станом на 1 січня року, що передує плановому (осіб)	Коригуючий коефіцієнт
Понад 1500	1
1401-1500	1,04
1301-1400	1,11
1201-1300	1,2
1101-1200	1,3
1001-1100	1,44
901-1000	1,58
801-900	1,77
701-800	2
До 700	2,15

У галузі видатків **на охорону здоров'я** застосовується ціла низка коригуючих коефіцієнтів.

Для обласних бюджетів застосовуються:

— коефіцієнт коригування частки видатків бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів у загальному обсязі витрат на охорону здоров'я залежно від співвідношення видатків на заробітну плату в загальній сумі видатків цих бюджетів. Для бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів він дорівнює 0,951;

— коефіцієнт рівня застосування впливу вікової структури населення (дорівнює 0,5);

— коефіцієнт відносної вартості витрат на надання медичних послуг залежно від статевої та вікової структури населення адміністративно-територіальної одиниці, обчислений за офіційними рекомендаціями ВООЗ на основі таких еквівалентних одиниць надання медичної допомоги одній особі залежно від віку і статі (див. табл. 4.4).

Таблиця 4.4. **Розмір коефіцієнта відносної вартості витрат на надання медичних послуг**

Вікові групи	Еквівалент надання медичної допомоги чоловікам	Еквівалент надання медичної допомоги жінкам
0-1	10	5
2-4	7	3,5
5-9	3,7	3
10-14	3	2,5
15-19	2,2	3
20-24	2,6	3,5
25-29	2	4
30-34	2	4
35-39	2,5	4,5
40-44	3,5	5
45-49	4,5	5,5
50-54	5	6,5
55-59	6,5	7
60-64	7,5	8,5
65-69	8	9,5
70 і старші	10,5	11

Для бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, району застосовуються такі коригуючі коефіцієнти:

— частка видатків бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, бюджетів районів у загальному обсязі видатків на охорону здоров'я усіх місцевих бюджетів, яка визначається за питомою вагою сумарних витрат на охорону здоров'я бюджетів цих міст і районів у загальній сумі витрат на цю мету за даними зведення місцевих бюджетів з урахуванням розмежування видатків між рівнями бюджетів згідно з главою 14 Кодексу (дорівнює 0,646);

— коефіцієнт рівня застосування впливу вікової структури населення (дорівнює 0,5);

— коефіцієнт відносної вартості витрат на надання медичних послуг залежно від статевої та вікової структури населення адміністративно-територіальної одиниці, обчислений за офіційними рекомендаціями ВООЗ на основі еквівалентних одиниць надання медичної допомоги одній особі залежно від віку і статі, зазначених у п. 19 Формули;

— коефіцієнт диференціації рівня витрат на одного жителя (місто республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення —

1,065; район — 0,934), визначений за середнім співвідношенням рівнів видатків бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, бюджетів районів за даними зведення місцевих бюджетів з урахуванням розмежування видатків між рівнями бюджетів згідно з главою 14 Кодексу. Для бюджетів міст Києва і Севастополя дорівнює 1;

— коефіцієнт коригування частки видатків бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, бюджетів районів у загальному обсязі витрат на охорону здоров'я залежно від питомої ваги видатків на заробітну плату в загальній сумі видатків цих бюджетів (дорівнює 1,027);

— коефіцієнт коригування чисельності наявного населення адміністративно-територіальної одиниці, якому медична допомога частково надається відомчими закладами охорони здоров'я, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету (дорівнює 0,5);

У галузі освіти при здійсненні процедури фінансового вирівнювання застосовуються такі коригуючі коефіцієнти.

Для бюджетів Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів:

— коефіцієнт коригування загальнообласних (міських, міст Києва та Севастополя), загальнореспубліканських в Автономній Республіці Крим видатків на підвищення кваліфікації та підготовку кадрів (крім фахівців з вищою освітою у вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації Автономної Республіки Крим), на проведення інших заходів загальнообласного, загальнореспубліканського в Автономній Республіці Крим значення для загальної освіти (дорівнює 0,072);

— коефіцієнт приведення кількості учнів загальноосвітніх шкіл-інтернатів (ліцеїв) з посиленою військово-фізичною підготовкою до кількості учнів загальноосвітніх шкіл (дорівнює 6,5);

— коефіцієнт приведення кількості учнів (включаючи студентів) училищ олімпійського резерву, училищ, шкіл-інтернатів (ліцеїв) фізичної культури і спорту до кількості учнів загальноосвітніх шкіл (дорівнює 8,4);

— коефіцієнт приведення кількості вихованців загальноосвітніх шкіл-інтернатів, що розташовані у населених пунктах, яким надано статус гірських, до кількості учнів загальноосвітніх шкіл (дорівнює 5,7);

— коефіцієнт приведення кількості вихованців загальноосвітніх шкіл-інтернатів до кількості учнів загальноосвітніх шкіл (дорівнює 5);

— коефіцієнт приведення кількості вихованців загальноосвітніх санаторних шкіл-інтернатів до кількості учнів загальноосвітніх шкіл (дорівнює 5,4);

— коефіцієнт приведення кількості учнів, що приходять на навчання, у загальноосвітніх школах-інтернатах, що розташовані у населених пунктах, яким надано статус гірських, до кількості учнів загальноосвітніх шкіл (дорівнює 1,1);

— коефіцієнт приведення кількості вихованців спеціальних шкіл-інтернатів для дітей, які потребують корекції розумового та (або) фізичного розвитку, до кількості учнів загальноосвітніх шкіл (дорівнює 6,6);

— коефіцієнт приведення кількості вихованців спеціальних шкіл-інтернатів для дітей, які потребують корекції розумового та (або) фізичного розвитку, що розташовані у населених пунктах, яким надано статус гірських, до кількості учнів загальноосвітніх шкіл (дорівнює 7,5);

— коефіцієнт приведення кількості учнів, що приходять на навчання до спеціальних шкіл-інтернатів для дітей, які потребують корекції розумового та (або) фізичного розвитку, до кількості учнів загальноосвітніх шкіл (дорівнює 2,5);

— коефіцієнт приведення кількості учнів та вихованців, що перебувають на повному державному утриманні, у різних типах загальноосвітніх навчальних закладів з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до кількості учнів загальноосвітніх шкіл (дорівнює 12,02);

Для бюджетів міст обласного (республіканського) значення, районів:

— фактичний коефіцієнт охоплення дітей у віці 0-6 років у містах республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення і районах дошкільними закладами відповідно у сільській та міській місцевості (крім дітей у віці 0-6 років у населених пунктах, яким надано статус гірських). Має індивідуальне значення для кожної адміністративно-територіальної одиниці;

— фактичний коефіцієнт охоплення дітей у віці 0-6 років у містах обласного значення та районах (K(gnr)) дошкільними закладами, що розташовані відповідно у сільській та міській місцевостях, яким надано статус гірських, збільшений в 1,1 разу. Має індивідуальне значення для кожної адміністративно-територіальної одиниці;

— коефіцієнт приведення кількості учнів денних загальноосвітніх шкіл, що розташовані у населених пунктах міст обласного підпорядкування, яким надано статус гірських, до кількості учнів усіх загальноосвітніх шкіл (дорівнює 0,968);

— коефіцієнт приведення кількості учнів денних загальноосвітніх шкіл, що розташовані у міській місцевості районів, якій надано статус гірської, до кількості учнів усіх загальноосвітніх шкіл (дорівнює 1,064);

— коефіцієнт приведення кількості учнів денних загальноосвітніх шкіл, що розташовані у сільській місцевості міст обласного значення і районів, якій надано статус гірської, до кількості учнів усіх загальноосвітніх шкіл, який має п'ять значень — залежно від середньої наповнюваності класів і класів-комплектів у таких школах станом на 5 вересня року, що передував поточному бюджетному періоду (див. табл. 4.5).

Таблиця 4.5. **Розмір коефіцієнта приведення кількості учнів денних загальноосвітніх шкіл, що розташовані у сільській місцевості міст обласного значення і районів, якій надано статус гірської, до кількості учнів усіх загальноосвітніх шкіл на 2010 рік**

Середня наповнюваність класів і класів-комплектів у денних загальноосвітніх школах, що розташовані у сільській місцевості, учнів	Коефіцієнт
Понад 22,2	1,162
17,8-22,2	1,355
14,8-17,8	1,5
11,7-14,8	1,645
До 11,7	1,936

Віднесення міст обласного значення і районів до груп за середньою наповнюваністю класів і класів-комплектів проводиться раз на три роки на підставі результатів аналізу мережі та контингентів загальноосвітніх шкіл;

— коефіцієнт приведення кількості учнів денних загальноосвітніх шкіл, що розташовані у містах республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, крім учнів шкіл, що розташовані у населених пунктах, яким надано статус гірських, до кількості учнів усіх загальноосвітніх шкіл (дорівнює 0,841);

— коефіцієнт приведення кількості учнів денних загальноосвітніх шкіл, що розташовані у міській місцевості районів, крім учнів шкіл, що розташовані у населених пунктах, яким надано статус гірських, до кількості учнів усіх загальноосвітніх шкіл (дорівнює 0,926);

— коефіцієнт приведення кількості учнів денних загальноосвітніх шкіл, що розташовані у сільській місцевості міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення і районів, крім учнів шкіл, що розташовані у населених пунктах, яким надано статус гірських, до кількості учнів усіх загальноосвітніх шкіл, який має п'ять значень — залежно від середньої наповнюваності класів і класів-комплектів у таких школах станом на 5 вересня року, що передував поточному бюджетному періоду (див. табл. 4.6).

Віднесення міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення і районів до груп за середньою наповнюваністю класів і класів-комплектів проводиться раз на три роки на підставі результатів аналізу мережі та контингентів загальноосвітніх шкіл;

— коефіцієнт приведення кількості учнів вечірніх загальноосвітніх шкіл адміністративно-територіальної одиниці до кількості учнів усіх загальноосвітніх шкіл (K(bm) дорівнює 0,43; K(br) — 0,29);

— коефіцієнт приведення кількості учнів спеціальних шкіл для дітей, які потребують корекції розумового та (або) фізичного розвитку, до кількості учнів усіх загальноосвітніх шкіл (дорівнює 2,5);

Таблиця 4.6. **Розмір коефіцієнта приведення кількості учнів денних загальноосвітніх шкіл, що розташовані у сільській місцевості міст республіканського АРК та обласного значення і районів, крім учнів шкіл, що розташовані у населених пунктах, яким надано статус гірських, до кількості учнів усіх загальноосвітніх шкіл на 2010 рік**

Середня наповнюваність класів і класів-комплектів у денних загальноосвітніх школах, що розташовані у сільській місцевості	Коефіцієнт
Понад 22,2	1,01
17,8-22,2	1,178
14,8-17,8	1,305
11,7-14,8	1,431
До 11,7	1,684

— коефіцієнт приведення кількості дітей у віці 0-6 років у населених пунктах, яким надано статус гірських, до кількості дітей у віці 0-6 років (дорівнює 1,1).

У галузі **соціального захисту і соціального забезпечення** застосовуються такі коригуючі коефіцієнти:

— коефіцієнт приведення кількості одиноких непрацездатних громадян, які потребують надання різних видів соціальної допомоги територіальними центрами та відділеннями соціальної допомоги вдома (за винятком стаціонарних відділень для постійного проживання), станом на 1 січня року, що передує плановому, у сільській місцевості до кількості відповідного контингенту у міській місцевості (дорівнює 1,4);

— коефіцієнт смертності осіб віком 70 років і більше в регіоні при розрахунку обсягу видатків на поховання учасників бойових дій та інвалідів війни для бюджету Автономної Республіки Крим, обласного бюджету, бюджету міст Києва і Севастополя;

— коефіцієнт приведення чисельності осіб, що належать до категорії 1 постраждалих унаслідок Чорнобильської катастрофи та потерпілих дітей, до загальної чисельності осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, при розрахунку показника обсягу видатків, пов'язаних з пільговим медичним обслуговуванням осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи (дорівнює 3,7043);

— коригуючий коефіцієнт врахування видатків на утримання центрів в областях, в яких нарахування та виплата допомоги, компенсацій та субсидій здійснюється централізовано (дорівнює 2,38).

Для інших видів фінансових нормативів коригуючі коефіцієнти не встановлюються.

Глава 16. **МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ**

Стаття 96. **Види міжбюджетних трансфертів**

Міжбюджетні трансферти поділяються на:
1) дотацію вирівнювання;
2) субвенції;
3) кошти, що передаються до державного бюджету та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів;
4) додаткові дотації.

У статті визначено види міжбюджетних трансфертів для місцевих бюджетів України. Міжбюджетні трансферти в Україні є основною формою реалізації міжбюджетних відносин і спрямовані на збалансування та вирівнювання фінансової спроможності відповідних бюджетів. Функціональна спрямованість кожного виду міжбюджетних трансфертів визначається цільовим та адресним спрямуванням коштів з одного бюджету до іншого. Такий поділ передбачає:

— дотацію вирівнювання — міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує;

— субвенції — міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції;

— кошти, що передаються до державного бюджету та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів;

— додаткові дотації — міжбюджетні трансферти на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів; на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, унаслідок надання пільг, встановлених державою; інші додаткові дотації (див. рис. 4.11).

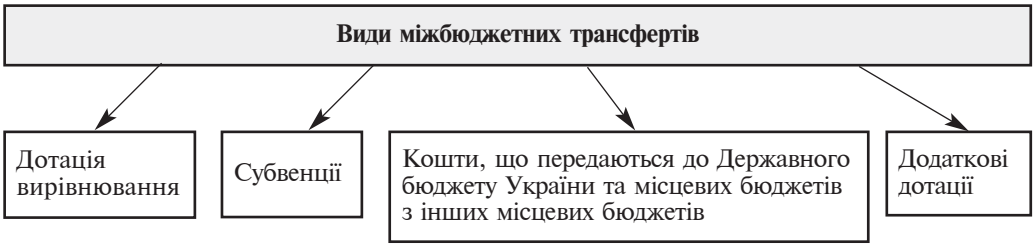

Рис. 4.11. **Види міжбюджетних трансфертів.**

Бюджетний кодекс окремо не визначає поняття «дотація». З досвіду практики дотація є ефективним методом бюджетного регулювання, який визначає річну фіксовану суму коштів, що виділена з бюджету вищого рівня на безповоротній основі для збалансування бюджету нижчого рівня у випадках перевищення його видатків над доходами і терміном на 1 рік.

Система нецільових міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам спрямовується на вирівнювання бюджетної забезпеченості бюджетів місцевого самоврядування.

Бюджетним кодексом також передбачено низку дотацій, що мають цільове призначення — субвенції.

Трансферти можуть передаватися між бюджетами самоврядування на договірній основі, на підставі рішення органів місцевої влади. У цьому випадку Верховна Рада Автономної Республіки Крим та місцеві ради можуть передбачати у відповідних бюджетах види міжбюджетних трансфертів, що визначені ч. 2 ст. 101 Кодексу.

У разі, якщо місто чи район мають перевищення доходів над плановими видатками, здійснюється трансферт (вилучення) до державного бюджету, обсяг якого визначається за допомогою тієї самої формули, що застосовується для обрахунку міжбюджетних трансфертів.

Властивості міжбюджетних трансфертів представлено на рис. 4.12.

Стаття 97. **Трансферти, які надаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам**

1. У Державному бюджеті України можуть передбачатися такі трансферти місцевим бюджетам:

1) дотація вирівнювання бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва та Севастополя, районним бюджетам та бюджетам міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти;

Види	Цільове спрямування	Джерело отримання
Дотація вирівнювання	бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва та Севастополя, районним бюджетам та бюджетам міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення	з Державного бюджету України
	іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти	з Державного бюджету України
	бюджетам міст районного значення, сільським, селищним бюджетам	з Державного бюджету України через районні бюджети
Субвенції	на здійснення державних програм соціального захисту	з Державного бюджету України
	субвенція на виконання інвестиційних програм (проектів)	з Державного бюджету України
	на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування	з місцевих бюджетів
	на проведення видатків бюджетів місцевого самоврядування, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів	з місцевих бюджетів
	на виконання інвестиційних програм (проектів)	з місцевих бюджетів
	інші субвенції	з Державного бюджету України
		з місцевих бюджетів
Кошти, що передаються	до державного бюджету	з місцевих бюджетів
	до місцевих бюджетів	з інших місцевих бюджетів
Додаткові дотації	на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів	з Державного бюджету України
	на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, унаслідок надання пільг, встановлених державою	з Державного бюджету України
	інші додаткові дотації	з місцевих бюджетів

Рис. 4.12. **Властивості міжбюджетних трансфертів.**

2) додаткова дотація на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів;
3) субвенції на здійснення державних програм соціального захисту;
4) додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, внаслідок надання пільг, встановлених державою;
5) субвенція на виконання інвестиційних програм (проектів);
6) інші додаткові дотації та субвенції.

2. Порядок та умови надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам визначаються Кабінетом Міністрів України.

Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, яка вперше визначена законом про Державний бюджет України, затверджуються Кабінетом Міністрів України не пізніше 30 днів з дня набрання ним чинності.

3. У Державному бюджеті України затверджується обсяг дотації вирівнювання, субвенцій, а також коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, окремо для кожного з відповідних місцевих бюджетів, якщо є підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів.

4. Розподіл обсягу додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів між бюджетом Автономної Республіки Крим та обласними бюджетами здійснюється на підставі критеріїв, визначених Кабінетом Міністрів України, та затверджується законом про Державний бюджет України.

Додаткова дотація на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів розподіляється між бюджетом Автономної Республіки Крим, обласним бюджетом, бюджетами міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення та бюджетами районів відповідно у таких пропорціях: не більш як 25 відсотків — для бюджету Автономної Республіки Крим, обласного бюджету та не менш як 75 відсотків — для бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення та бюджетів районів.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні державні адміністрації здійснюють розподіл додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів з урахуванням особливостей депресивних та гірських територій і тих, що мають низький показник чисельності населення і розгалужену мережу бюджетних установ.

Статтею визначено види міжбюджетних трансфертів, які передбачаються у Державному бюджеті України для місцевих бюджетів (див. рис. 4.13).

Обсяг дотації вирівнювання, субвенцій та коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва та Севастополя, районним бюджетам та бюджетам міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, іншим бюджетам місцевого самоврядування, затверджується у Державному бюджеті України окремо для бюджету Автономної Республіки Крим, кожного з обласних бюджетів, бюджетів міст Києва та Севастополя, міст республіканського значення Автономної Республіки Крим, міст обласного значення та бюджетів місцевого самоврядування, окремо для кожного з них, якщо є підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів, і відображається у додатках до закону України про державний бюджет на відповідний рік (див. рис. 4.14).

Надання податкових пільг, які зменшують доходи місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, компенсується в повному обсязі з Державного бюджету України у вигляді додаткової дотації. Визначення обсягів додаткової дотації передбачає внесення змін до закону про Державний бюджет України на поточний бюджетний період. Це сприяє виробленню більш дієвого і ефективного механізму відшкодування втрат місцевих бюджетів.

Реалізація програм соціального захисту, що пов'язані з наданням грошової допомоги і мають загальнодержавне значення, здійснюється містами та районами за рахунок коштів субвенцій з державного бюджету.

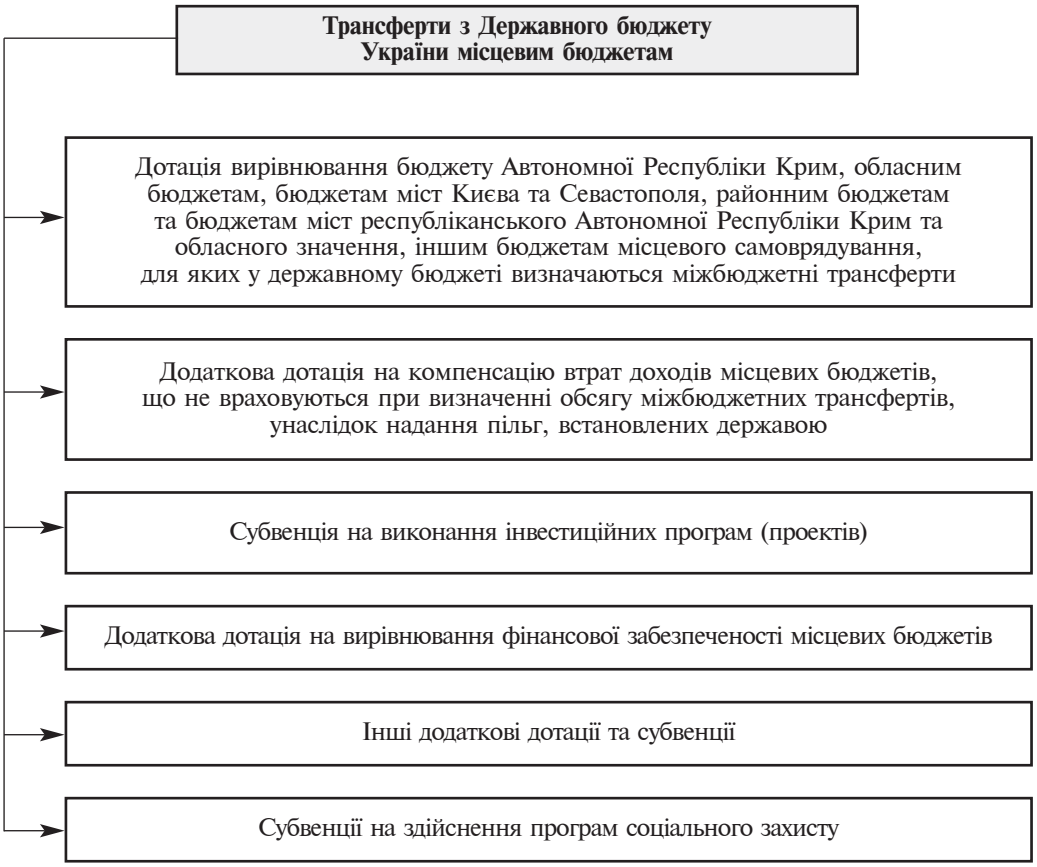

Рис. 4.13. **Трансферти, що надаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам.**

Обсяг додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів для бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів встановлюється пропорційно до обсягу видатків, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, зведених бюджетів Автономної Республіки Крим (за виключенням видатків на здійснення повноважень відповідно до Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим») та областей.

Розподіл обсягу додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів здійснюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим та обласними державними адміністраціями у пропорціях, визначених п. 4 даної статті.

Обсяги додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості між бюджетом Автономної Республіки Крим, обласним бюджетом, бюджетами міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного

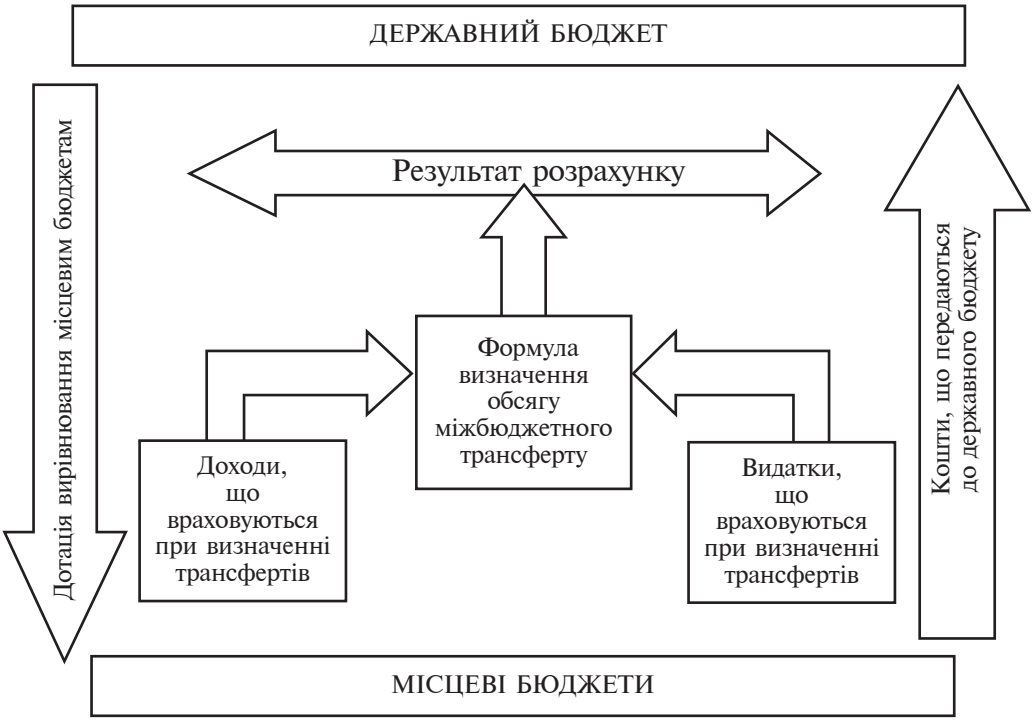

Рис. 4.14. **Схема розрахунку дотації вирівнювання з державного бюджету місцевим бюджетам та коштів, що передаються з місцевих бюджетів до державного бюджету.**

значення та бюджетами районів установлюються рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної обласної ради про бюджет.

Додаткова дотація на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів з районних та міських (міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення) бюджетів перераховується органами Державного казначейства бюджетам районів у містах, міст районного значення, сіл, селищ (або їх об'єднань) в обсягах, установлених для цих бюджетів у рішеннях міських (міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення) та районних рад про бюджет.

Перерозподіл обсягів додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів, згідно з ч. 6 ст. 108 цього Кодексу, не допускається.

У вигляді іншої додаткової дотації може здійснюватися перерахування до загального фонду місцевих бюджетів 50% надходжень податку на прибуток підприємств та акцизного збору понад річні розрахункові обсяги, визначені у законі про Державний бюджет України за загальним фондом, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Порядок перерахування дотації вирівнювання, додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів та субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, а також міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами, визначений Постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2002 р. №490 «Про затвердження Порядку перерахування дотації вирівнювання, додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів та субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, а також міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами». Цей Порядок визначає механізм перерахування:

— дотації вирівнювання з державного бюджету бюджетові Автономної Республіки Крим, обласним, міським (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення) та районним бюджетам;

— дотації вирівнювання з районних та міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення) бюджетів бюджетам районів у містах, сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань;

— коштів, що передаються до державного бюджету з бюджету Автономної Республіки Крим, обласних, міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення) та районних бюджетів;

— коштів, що передаються до міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення) та районних бюджетів з бюджетів районів у містах, сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань;

— субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам;

— субвенцій з одного місцевого бюджету іншому;

— додаткової дотації з державного бюджету бюджетові Автономної Республіки Крим та обласним бюджетам на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів;

— додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів з районних та міських (міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення) бюджетів бюджетам районів у містах, міст районного значення, сіл, селищ (або їх об'єднань).

Розподіл міжбюджетних трансфертів здійснюється на підставі формули, яка затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 98. **Дотація вирівнювання бюджетам міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення і районним бюджетам, іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти**

1. Дотація вирівнювання бюджетам міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення і районним бюджетам, іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти, визначається як перевищення розрахункового обсягу видатків, перелік яких визначено статтями 88—89 цього Кодексу (для бюджетів міст Києва та Севастополя — статтями 88—90 цього Кодексу), обрахованого із застосуванням фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригуючих коефіцієнтів:

- над розрахунковим обсягом кошика доходів місцевих бюджетів — для бюджетів міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, інших бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти;

- над розрахунковим обсягом доходів, визначених частиною другою статті 66 цього Кодексу, — для районних бюджетів.

2. Розподіл обсягу міжбюджетних трансфертів, визначених пунктами 1 та 3 частини першої статті 96 цього Кодексу, затвердженого законом про Державний бюджет України, між бюджетами міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення і районними бюджетами, іншими бюджетами місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти, визначається на основі формули.

3. Формула розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів, визначених пунктами 1 та 3 частини першої статті 96 цього Кодексу, затверджується Кабінетом Міністрів України і повинна враховувати такі параметри:

1) фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та коригуючі коефіцієнти до них;

2) кількість населення та кількість споживачів гарантованих послуг;

3) індекс відносної податкоспроможності відповідного бюджету;

4) розрахунковий обсяг кошика доходів місцевих бюджетів;

5) коефіцієнт вирівнювання;

6) норматив кількості працівників органів місцевого самоврядування у розрахунку до кількості населення.

У разі внесення змін до формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів на плановий бюджетний період проект таких змін та аналітичні розрахунки і порівняльні таблиці щодо впливу запропонованих змін подаються разом з проектом закону про Державний бюджет України, схваленим Кабінетом Міністрів України.

4. Розрахунковий обсяг кошика доходів відповідного бюджету визначається із застосуванням індексу відносної податкоспроможності такого бюджету, який розраховується з використанням економіко-математичних методів та коригуючих

коефіцієнтів на основі даних про фактичне виконання відповідного бюджету за три останні бюджетні періоди.

5. Індекс відносної податкоспроможності є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності відповідного бюджету у порівнянні з аналогічним середнім показником по Україні у розрахунку на одну людину.

6. Для визначення індексу відносної податкоспроможності відповідних бюджетів використовується кошик доходів місцевих бюджетів, визначений відповідно до статті 64 цього Кодексу (крім доходів, передбачених пунктами 2—5, 7—11, 13 частини першої статті 64 цього Кодексу) і статті 66 цього Кодексу (крім доходів, передбачених пунктами 2—6, 8—13, 15 частини першої статті 66 цього Кодексу), та інших доходів, встановлених законом про Державний бюджет України. Обсяг доходів, передбачених пунктами 2—5, 7— 11, 13 частини першої статті 64 та пунктами 2—6, 8—13, 15 частини першої статті 66 цього Кодексу, визначається окремо по кожному виду доходів.

7. При визначенні індексу відносної податкоспроможності розрахунковий обсяг кошика доходів місцевих бюджетів збільшується на суму втрат у доходах, що виникли внаслідок надання пільг платникам податків згідно з рішеннями Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад.

8. Індекси відносної податкоспроможності відповідних бюджетів не можуть змінюватися і переглядатися частіше, ніж один раз на рік, без відповідного обґрунтування, крім випадків:

- виділення нових або зміни статусу вже існуючих адміністративно-територіальних одиниць;

- зміни місцезнаходження суб'єктів господарювання — платників податків;

- зміни податкового законодавства.

Зміна обсягу надходжень за відповідні бюджетні періоди доходів, які враховуються для визначення розрахункового обсягу кошика доходів місцевих бюджетів, має бути підтверджена органами стягнення.

Модель міжбюджетних відносин, окреслена у Кодексі, передбачає фіскальне розмежування бюджетів міст республіканського та обласного значення, а також районних бюджетів, інших бюджетів місцевого самоврядування. Передача коштів відбувається між державним бюджетом та місцевими бюджетами першого та другого рівнів та між рівнями місцевих бюджетів відповідно до ст. 92, 93 цього Кодексу. Делеговані державою повноваження органам місцевого самоврядування передбачають здійснення видатків, пов'язаних із наданням послуг, які орієнтовані на їх безпосередніх споживачів: освіта, охорона здоров'я, соціальний захист і т.д. Ефективність виконання бюджетів у цих сферах, а також їх фінансування через закріплені податкові доходи та трансферти регулюється державою. Перелік видатків для розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів визначено ст. 88-89 цього Кодексу, для бюджетів міст Києва та Севастополя — ст. 88-90

цього Кодексу. При його обрахунку застосовуються фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та коригуючі коефіцієнти.

На стадії планування, при підготовці місцевих бюджетів, фінансовими ресурсами для виконання делегованих державних повноважень є трансферти та надходження до кошика доходів, призначених для фінансування таких повноважень. Так, для фінансування державних делегованих повноважень визначається кошик джерел доходів бюджетів міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення і районних бюджетів, інших бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти.

Розрахунковий обсяг доходів для бюджетів міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, інших бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти (тобто перелік доходів, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів), включає обсяг доходів, визначених ст. 64 та 66 цього Кодексу. Розрахунковий обсяг доходів для бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів включає склад доходів, визначених ч. 1 ст. 66 цього Кодексу. Розрахунковий обсяг доходів для районних бюджетів визначено ч. 2 ст. 66 Кодексу. Склад цих податків відповідає міжнародній практиці і засвідчує чіткий взаємозв'язок між величиною та місцем сплати податку і рівнем послуг, що їх отримує за ці кошти платник податку.

Система формульних трансфертів, що передаються з державного бюджету до місцевих, забезпечує дотримання макроекономічного контролю, сприяє стабілізації фінансування місцевих органів влади та повинна усувати як горизонтальний, так і вертикальний дисбаланс, що виникає внаслідок фінансового забезпечення дохідних та видаткових повноважень, наданих місцевим органам влади.

Стаття 99. **Дотація вирівнювання бюджету Автономної Республіки Крим та обласним бюджетам**

1. Дотація вирівнювання бюджету Автономної Республіки Крим та обласним бюджетам визначається як перевищення розрахункового обсягу видатків цих бюджетів, перелік яких визначено статтею 90 цього Кодексу, обрахованого із застосуванням фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригуючих коефіцієнтів, над розрахунковим обсягом доходів бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, що зараховуються до них відповідно до частини першої статті 66 цього Кодексу.

2. Розрахунковий обсяг доходів бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів обчислюється на основі прогнозних показників доходів, що зараховуються до цих

бюджетів відповідно до частини першої статті 66 цього Кодексу, із застосуванням індексу відносної податкоспроможності з дотриманням умов його обчислення, визначених частинами п'ятою, сьомою та восьмою статті 98 цього Кодексу.

Стаття визначає порядок розрахунку дотації вирівнювання бюджету Автономної Республіки Крим та обласним бюджетам. Цей розрахунок базується на тому ж підході, що й розрахунок дотації вирівнювання бюджетам міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення і районним бюджетам, іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти. Порядок розрахунку визначений ст. 98 Кодексу. При обрахунку враховується перелік доходів та видатків, які відповідно до норм Кодексу (ст. 66, 90) враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Стаття 100. **Кошти, що передаються до державного бюджету з бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів, міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджетів, інших бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти**

1. Якщо розрахунковий обсяг доходів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів, міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджетів, інших бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти, визначених відповідно до статей 64 та 66 цього Кодексу, перевищує розрахунковий обсяг видатків відповідного бюджету, обрахований із застосуванням фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригуючих коефіцієнтів, для такого бюджету встановлюється обсяг коштів, що підлягають передачі до державного бюджету.

2. Коефіцієнт вирівнювання застосовується до обчисленого за формулою обсягу коштів, що підлягають передачі до державного бюджету, і визначається в межах від 0,6 до 1 з метою стимулювання нарощування доходів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, та диференціюється залежно від рівня виконання таких доходів.

Статтею передбачена норма щодо визначення обсягу коштів, що передаються до державного бюджету з бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів, міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджетів, інших бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти.

Значення коефіцієнта вирівнювання («альфа») щорічно визначається постановою Кабінету Міністрів України при затвердженні формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) між державним бюджетом та місцевими бюджетами.

Застосування коефіцієнта вирівнювання дає можливість залишати місцевим органам влади додатковий фінансовий ресурс, який спрямовується на соціально-економічний розвиток громад. Напрями його використання визначаються місцевими органами влади самостійно.

Стаття 101. **Міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами**

1. Міські (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) і районні ради можуть передбачати у відповідних бюджетах дотації вирівнювання бюджетам районів у містах, бюджетам сіл, їх об'єднань селищ, міст районного значення (крім бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти), а також кошти, що передаються з таких бюджетів до міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) і районних бюджетів.

2. Верховна Рада Автономної Республіки Крим та місцеві ради можуть передбачати у відповідних бюджетах такі види міжбюджетних трансфертів:

1) субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування;

2) субвенції на проведення видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів;

3) субвенції на проведення видатків бюджетів місцевого самоврядування, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів;

4) субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів), у тому числі на будівництво або реконструкцію об'єктів спільного користування;

5) додаткові дотації та інші субвенції.

Умови надання субвенцій, зазначених у цій частині статті, визначаються відповідним договором сторін, якщо інше не встановлено цим Кодексом.

3. Міжбюджетні трансферти між районним бюджетом та бюджетами місцевого самоврядування визначаються відповідно до цього Кодексу з урахуванням таких вимог:

1) дотація вирівнювання з районного бюджету до бюджету місцевого самоврядування визначається як перевищення розрахункового обсягу видатків, перелік яких визначено статтею 88 цього Кодексу над розрахунковим обсягом доходів, перелік яких визначено статтею 64 цього Кодексу. Якщо розрахунковий обсяг доходів бюджету місцевого самоврядування, визначений статтею 64 цього Кодексу, перевищує розрахунковий обсяг видатків відповідного бюджету, для такого бюджету встановлюється обсяг коштів, що передаються до районного бюджету;

2) обсяг дотації вирівнювання з районного бюджету до відповідного бюджету місцевого самоврядування або обсяг коштів, що передаються із відповідного бюджету місцевого самоврядування до районного бюджету, визначається на основі Формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між районним бюджетом та відповідними бюджетами місцевого самоврядування, яка затверджується Кабінетом Міністрів України, з урахуванням параметрів, визначених частиною третьою статті 98 цього Кодексу, та додаткових параметрів (коефіцієнтів по факторного впливу, що затверджуються розпорядженням районної державної адміністрації в межах, визначених такою формулою, і визначають питому вагу кожного фактора у загальному обсязі видатків відповідних бюджетів місцевого самоврядування, але їх сумарне значення не може бути більше 1).

Індекс відносної податкоспроможності відповідного бюджету місцевого самоврядування є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності такого бюджету у порівнянні з середнім показником по зведеному бюджету району у розрахунку на одну людину (на основі даних про фактичне виконання відповідного бюджету місцевого самоврядування за три останні бюджетні періоди з урахуванням положень частини сьомої статті 98 цього Кодексу) та переглядається у порядку, визначеному частиною восьмою статті 98 цього Кодексу.

Мінімальний рівень фінансового нормативу бюджетної забезпеченості бюджетів місцевого самоврядування встановлюється у Формулі розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між районним бюджетом та відповідними бюджетами місцевого самоврядування.

Коефіцієнт вирівнювання застосовується до обчисленого за Формулою розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між районним бюджетом та відповідними бюджетами місцевого самоврядування обсягу коштів, що передаються до районного бюджету, і визначається в межах від 0,6 до 1.

Прогнозний показник обсягу доходів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, зведеного бюджету району на плановий бюджетний період не може бути більше такого показника, врахованого при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом та зведеним бюджетом району;

3) районна державна адміністрація у п'ятиденний строк від терміну, визначеного частиною восьмою статті 75 цього Кодексу, здійснює розрахунки міжбюджетних трансфертів та подає їх Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній державній адміністрації для перевірки і надання висновку щодо відповідності формулі розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між районним бюджетом та відповідними бюджетами місцевого самоврядування, а також доводить такі розрахунки до відома відповідних органів місцевого самоврядування.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласна державна адміністрація у п'ятиденний строк з дня отримання розрахунків міжбюджетних трансфертів надає відповідний висновок районній державній адміністрації, який подається до проекту

районного бюджету разом з матеріалами, визначеними частиною першою статті 76 цього Кодексу.

Обсяги міжбюджетних трансфертів між районним бюджетом та відповідними бюджетами місцевого самоврядування у дводенний строк з дня затвердження районного бюджету доводяться до відповідних органів місцевого самоврядування;

4) якщо рішення про районний бюджет не затверджено у термін, визначений частиною другою статті 77 цього Кодексу, рішення про встановлення обсягів міжбюджетних трансфертів між районним бюджетом та відповідними бюджетами місцевого самоврядування приймається Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласною радою за поданням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної державної адміністрації з урахуванням вимог цього Кодексу та формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між районним бюджетом та відповідними бюджетами місцевого самоврядування.

При цьому показники міжбюджетних трансфертів, визначені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласною радою, не можуть бути погіршені (обсяги дотації вирівнювання з районного бюджету до відповідного бюджету місцевого самоврядування не можуть бути зменшені, а обсяги коштів, що передаються до районного бюджету з відповідного бюджету місцевого самоврядування, не можуть бути збільшені);

5) якщо на території села, селища, міста районного значення недостатньо бюджетних установ, які забезпечують надання гарантованих послуг, визначених пунктом 1 частини першої статті 86 цього Кодексу, в обсязі, визначеному фінансовими нормативами бюджетної забезпеченості, обсяг міжбюджетного трансферту для відповідного бюджету місцевого самоврядування визначається з урахуванням перерахунку кількості споживачів гарантованих послуг, здійсненого на підставі рішень відповідних місцевих рад, прийнятих кожною із сторін, і укладання договору.

Такі договори укладаються до 1 серпня року, що передує плановому. Якщо в установлений термін договори не укладено, рішення щодо перерахунку кількості споживачів гарантованих послуг приймається районною радою.

4. Положення частини третьої цієї статті поширюються на міжбюджетні відносини між міським (місто Севастополь, міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджетом та бюджетами адміністративно підпорядкованих йому міст, сіл і селищ.

Стаття передбачає перелік міжбюджетних трансфертів, які можуть надаватися з:

— міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) і районних бюджетів — дотація вирівнювання та кошти, що передаються з інших місцевих бюджетів;

— місцевих бюджетів:

1) субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування;

2) субвенції на проведення видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів;

3) субвенції на проведення видатків бюджетів місцевого самоврядування, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів;

4) субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів), у тому числі на будівництво або реконструкцію об'єктів спільного користування;

5) додаткові дотації та інші субвенції.

Дотація вирівнювання не має цільового призначення і використовується у бюджеті нижчого рівня для збалансування доходів і видатків.

Дотація вирівнювання з районних, міських бюджетів до бюджетів місцевого самоврядування, адміністративно підпорядкованих їм, перераховується в обсязі, який визначається на підставі формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між районним бюджетом та відповідними бюджетами місцевого самоврядування, що затверджується Кабінетом Міністрів України, з урахуванням параметрів, визначених ч. 3 ст 101 Кодексу.

Перерахування сум додаткових дотацій здійснюється на аналітичні рахунки обліку доходів загального фонду органу місцевого самоврядування, відкритих у відповідних органах Державного казначейства, на підставі платіжних доручень районних та міських (міст обласного значення) фінансових управлінь.

На відміну від дотацій, субвенції мають чітко визначене цільове призначення. Їх надання супроводжується обов'язковою звітністю щодо використання, а у разі неповного використання коштів виділеної субвенції або у зв'язку з нецільовим використанням ці кошти мають бути повернені. Умови надання субвенції визначаються на договірних засадах між надавачем субвенції та її отримувачем, на підставі рішень відповідних місцевих рад.

Крім цього, статтею врегульовано питання визначення міжбюджетних трансфертів між районними, міськими (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджетами та бюджетами місцевого самоврядування.

При цьому слід зазначити, що Закон України «Про міжбюджетні відносини між районним бюджетом та бюджетами територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань» з 1 січня 2011 року втратить чинність згідно із Законом України від 08.07.2010 р. №2457-VI.

В цілому система трансфертів дає можливість вирішити проблеми, що зумовлені різною податкоспроможністю і, відповідно, різними соціально-економічними можливостями регіонів.

Стаття 102. **Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення державних програм соціального захисту**

1. Видатки місцевих бюджетів, передбачені у підпункті «б» пункту 4 частини першої статті 89 цього Кодексу, проводяться за рахунок субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення державних програм соціального захисту у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

2. За рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу надаються пільги, виходячи із розрахунку вартості однієї тонни твердого палива та одного балона скрапленого газу на домогосподарство на рік, а особам, які мають таке право згідно із статтею 48 Гірничого закону України, — із розрахунку вартості 3,1 тонни вугілля на побутові потреби на домогосподарство на рік. Граничні показники вартості твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу у розрізі Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя визначаються Кабінетом Міністрів України.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування мають право:

встановлювати збільшені норми на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива та скрапленого газу особам, які мають право на пільги та житлові субсидії відповідно до законодавства, за рахунок та в межах коштів відповідних місцевих бюджетів;

надавати пільги на тверде та рідке пічне побутове паливо і скраплений балонний газ у натуральній формі або готівкою.

Натуральні норми забезпечення населення твердим та рідким пічним побутовим паливом і скрапленим газом, відповідно до яких населенню будуть надаватися пільги і житлові субсидії готівкою для відшкодування витрат на їх придбання, затверджуються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською і Севастопольською міськими державними адміністраціями в межах мінімальних норм та граничних показників їх вартості, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з обсягу коштів, призначених на зазначену мету.

3. За рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати (утримання будинків і споруд та прибудинкових територій), вивезення побутового сміття та рідких нечистот надаються житлові субсидії населенню та пільги ветеранам війни; особам, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; жертвам нацистських переслідувань; ветеранам

військової служби; ветеранам органів внутрішніх справ; ветеранам податкової міліції; ветеранам державної пожежної охорони; ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби; ветеранам служби цивільного захисту; ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; вдовам (вдівцям) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби, ветеранів служби цивільного захисту та ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; звільненим зі служби за віком, у зв'язку з хворобою або за вислугою років військовослужбовцям Служби безпеки України, працівникам міліції, особам начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи, державної пожежної охорони; пенсіонерам з числа слідчих прокуратури; дітям (до досягнення повноліття) працівників міліції, осіб начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи, державної пожежної охорони, загиблих або померлих у зв'язку з виконанням службових обов'язків, непрацездатним членам сімей, які перебували на їх утриманні; звільненим з військової служби особам, які стали інвалідами під час проходження військової служби; батькам та членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби; батькам та членам сімей осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які загинули (померли), пропали безвісти або стали інвалідами під час проходження служби; реабілітованим громадянам, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; дружинам (чоловікам) та опікунам (на час опікунства) дітей померлих громадян, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; суддям у відставці; пенсіонерам з числа спеціалістів із захисту рослин відповідно до частини четвертої статті 20 Закону України «Про захист рослин»; громадянам відповідно до пункту «і» частини першої статті 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я, частини четвертої статті 29 Основ законодавства України про культуру, частини другої статті 30 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», абзацу першого частини четвертої статті 57 Закону України «Про освіту»; дітям війни; багатодітним сім'ям.

4. За рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу надаються житлові субсидії населенню та пільги ветеранам війни; особам, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; особам, які мають особливі трудові заслуги

перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; жертвам нацистських переслідувань; ветеранам військової служби; ветеранам органів внутрішніх справ; ветеранам податкової міліції; ветеранам державної пожежної охорони; ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби; ветеранам служби цивільного захисту; ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; вдовам (вдівцям) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби, ветеранів служби цивільного захисту та ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; звільненим зі служби за віком, хворобою або вислугою років працівникам міліції, особам начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи, державної пожежної охорони; дітям (до досягнення повноліття) працівників міліції, осіб начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи, державної пожежної охорони, загиблих або померлих у зв'язку з виконанням службових обов'язків, непрацездатним членам сімей, які перебували на їх утриманні; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; дружинам (чоловікам) та опікунам (на час опікунства) дітей померлих громадян, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; пенсіонерам з числа спеціалістів із захисту рослин відповідно до частини четвертої статті 20 Закону України «Про захист рослин»; громадянам відповідно до пункту «ї» частини першої статті 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я, частини четвертої статті 29 Основ законодавства України про культуру, частини другої статті 30 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», абзацу першого частини четвертої статті 57 Закону України «Про освіту»; багатодітним сім'ям; особам, які мають таке право згідно із статтею 48 Гірничого закону України; компенсації особам, які згідно із статтями 43 і 48 Гірничого закону України мають право на безоплатне отримання вугілля на побутові потреби, але проживають у будинках, що мають центральне опалення.

5. За рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг з послуг зв'язку, інших передбачених законодавством пільг (крім пільг на одержання ліків, зубопротезування, оплату електроенергії, природного і скрапленого газу на побутові потреби, твердого та рідкого пічного побутового палива, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати (утримання будинків і споруд та при будинкових територій), вивезення побутового сміття та рідких нечистот) та компенсацію за пільговий проїзд окремих категорій громадян надаються пільги ветеранам війни; особам, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; особам, які мають особливі трудові

заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; ветеранам праці; жертвам нацистських переслідувань; ветеранам військової служби, ветеранам органів внутрішніх справ; ветеранам податкової міліції; ветеранам державної пожежної охорони; ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби; ветеранам служби цивільного захисту, ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; вдовам (вдівцям) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби, ветеранів служби цивільного захисту та ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; особам, звільненим з військової служби, які стали інвалідами під час проходження військової служби; інвалідам, дітям-інвалідам та особам, які супроводжують інвалідів I групи або дітей-інвалідів (не більше одного супроводжуючого); пенсіонерам з числа слідчих прокуратури; реабілітованим громадянам, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; дружинам (чоловікам) та опікунам (на час опікунства) дітей померлих громадян, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою, суддям у відставці, багатодітним сім'ям, а також здійснюються компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян.
6. Кабінет Міністрів України може здійснювати перерозподіл обсягів субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення державних програм соціального захисту між їх видами та між місцевими бюджетами виходячи з фактично нарахованих обсягів відповідних пільг, субсидій і допомоги населенню в межах загального обсягу таких субвенцій.

У статті на постійній основі (щорічно передбачалося у законі про Державний бюджет України) надано вичерпний перелік субвенцій на здійснення державних програм соціального захисту, а також категорії громадян, яким надаються пільги за рахунок цих субвенцій.

Стаття 103. **Додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, унаслідок наданих державою податкових пільг**

1. Надання державою податкових пільг, які зменшують доходи місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, має супроводжуватися наданням додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на компенсацію відповідних втрат доходів місцевих бюджетів.

Стимулювання розвитку національної економіки шляхом надання державою суб'єктам господарської діяльності податкових пільг через зменшення ставок оподаткування доходів, які входять до кошика доходів

місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, передбачає гарантовану їх компенсацію за рахунок додаткової дотації з державного бюджету.

Стаття 104. **Субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування**

1. Субвенція на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування надається з одного місцевого бюджету іншому для компенсації відповідних видатків.
2. Умови утримання об'єктів спільного користування чи ліквідації негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування та надання субвенції визначаються на договірних засадах між надавачем субвенції та її отримувачем.

Цей вид трансфертів використовується у разі експлуатації об'єктів спільного користування, спрямований на ефективне забезпечення мешканців адміністративно-територіальних одиниць суспільними благами, якщо вони не мають на своїй території бюджетних установ, послуг яких потребують. Субвенція на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування повинна здійснюватися за рішенням відповідних рад, прийнятих кожною із сторін, на підставі укладеного між ними договору.

Стаття 105. **Субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів)**

1. Надання субвенцій на виконання інвестиційних програм (проектів) ґрунтується на таких основних принципах:
1) принцип об'єктивності та відкритості — отримувач субвенції визначається за прозорими процедурами;
2) принцип єдності — розподіл коштів має забезпечити реалізацію системи національних цінностей і завдань інноваційного розвитку та сприяти зменшенню відмінностей в рівні життя населення різних регіонів країни;
3) принцип збалансованого розвитку — надання державної підтримки територіям з урахуванням їх потенціалу;
4) принцип цільового використання коштів — субвенція використовується виключно на мету, визначену її надавачем, з урахуванням прогнозних та програмних документів економічного та соціального розвитку країни і відповідної території, державних цільових програм, прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди;
2. Субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів) надаються з державного бюджету місцевим бюджетам з урахуванням таких основних засад:
1) економічної ефективності досягнення цілей інвестиційної програми (проекту) із залученням мінімального обсягу бюджетних коштів на виконання інвестиційних програм (проектів);

2) направленості субвенції виключно на створення, приріст чи оновлення основних фондів комунальної форми власності;
3) фінансової забезпеченості інвестиційних програм (проектів), строк впровадження яких довший, ніж бюджетний період, необхідними фінансовими ресурсами місцевих бюджетів, кредитами (позиками), залученими під державні та/або місцеві гарантії, та коштами субвенції на їх виконання впродовж усього строку впровадження;
4) рівня забезпеченості закладами (установами) соціально-культурної сфери;
5) рівня розвитку дорожнього та комунального господарства;
6) участі бюджету отримувача субвенції;
7) обґрунтування спроможності подальшого утримання за рахунок коштів місцевих бюджетів об'єктів комунальної власності.
3. Розподіл субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів) здійснюється на підставі формалізованих параметрів, що базуються на фактичних та прогнозних показниках економічного та соціального розвитку відповідної території (основними з яких є показники обсягу промислового виробництва, обсягу валової продукції сільського господарства, обсягу інвестицій в основний капітал, рівня щільності населення, рівня безробіття населення, доходів населення у розрахунках на одну особу, середньомісячної заробітної плати працівників).

Статтею вперше законодавчо встановлено основні принципи та засади надання субвенцій на виконання інвестиційних проектів (див. рис. 4.15).

Це дасть змогу уникнути розпорошення бюджетних коштів, суттєво підвищити ефективність їх використання й одночасно досягти мети щодо забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. Субвенції надаються на конкурентних засадах за принципами: об'єктивності та відкритості, єдності, збалансованого розвитку, цільового використання коштів.

Субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів) надаються з державного бюджету місцевим бюджетам з урахуванням таких основних засад: економічної ефективності, цільової спрямованості, фінансової забезпеченості інвестиційних проектів, термін яких більший за бюджетний період, рівня забезпеченості закладами (установами) соціально-культурної сфери; рівня розвитку дорожнього та комунального господарства; участі бюджету отримувача субвенції; обґрунтування спроможності подальшого утримання за рахунок коштів місцевих бюджетів об'єктів комунальної власності. Основні засади надання субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів) з державного бюджету місцевим бюджетам представлено на рис. 4.16.

Субвенції повинні надаватися на створення, приріст чи оновлення основних фондів підприємств, установ та організацій комунальної форми власності. Перерахування зазначених субвенцій проводиться Державним казначейством згідно з обсягами, затвердженими законом про Державний бюджет України на відповідний період.

Рис. 4.15. **Принципи надання субвенцій на виконання інвестиційних програм (проектів).**

Стаття 106. **Субвенції на проведення видатків бюджетів місцевого самоврядування, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів**

Субвенції на проведення видатків бюджетів місцевого самоврядування, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, можуть передбачатися в складі таких бюджетів, якщо інший орган державної влади, Автономної Республіки Крим чи місцевого1. самоврядування може забезпечити такі повноваження ефективніше.

2. Умови та порядок надання субвенції на проведення видатків бюджетів місцевого самоврядування, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, визначаються відповідним договором сторін.

Порядок надання цього виду субвенцій визначається як результат спільної згоди зацікавлених сторін на основі укладеного договору на підставі рішень відповідних рад. Субвенція на проведення видатків бюджетів місцевого самоврядування, що не враховуються при визначенні обсягу

Основні засади надання субвенцій на виконання інвестиційних програм (проектів) з державного бюджету місцевим бюджетам

1. Економічна ефективність досягнення цілей інвестиційної програми (проекту) із залученням мінімального обсягу бюджетних коштів на виконання інвестиційних програм (проектів)

2. Направленість субвенції виключно на створення, приріст чи оновлення основних фондів комунальної форми власності

3. Фінансова забезпеченість інвестиційних програм (проектів), строк упровадження яких довший, ніж бюджетний період, необхідними фінансовими ресурсами місцевих бюджетів, кредитами (позиками), залученими під державні та/або місцеві гарантії, та коштами субвенції на їх виконання впродовж усього строку впровадження

4. Рівень забезпеченості закладами (установами) соціально-культурної сфери

5. Рівень розвитку дорожнього та комунального господарства

6. Участь бюджету отримувача субвенції

7. Обгрунтування спроможності подальшого утримання за рахунок коштів місцевих бюджетів об'єктів комунальної власності

Рис. 4.16. **Основні засади надання субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів) з державного бюджету місцевим бюджетам.**

міжбюджетних трансфертів, надається з метою забезпечення економного використання коштів у випадку, якщо орган державної влади Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування може забезпечити такі повноваження ефективніше.

Стаття 107. **Субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів) з місцевих бюджетів**

Субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів) надаються з одного місцевого бюджету іншому на підставі договору між надавачем субвенції та її отримувачем.

Органи місцевого самоврядування мають право надавати субвенції з відповідних бюджетів іншим бюджетам з метою здійснення інвестиційних

видатків для реалізації проектів, щодо яких сторони мають спільний інтерес. Надання субвенції має відбуватися на підставі рішень відповідних місцевих рад, прийнятих кожною із сторін, і оформлюватися укладеним між ними договором.

Стаття 108. **Порядок перерахування міжбюджетних трансфертів**

1. Міжбюджетні трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам перераховуються з рахунків державного бюджету органами Державного казначейства України бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва і Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення і районним бюджетам, іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти. Перерахування коштів, що передаються до державного бюджету з бюджету Автономної Республіки Крим, бюджетів міст Києва і Севастополя, бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, районних і обласних бюджетів, інших бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти, забезпечується відповідними органами Державного казначейства України.

2. Порядок перерахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам (включаючи бюджети районів у містах), коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, а також порядок перерахування міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами визначаються Кабінетом Міністрів України і мають забезпечувати своєчасність, рівномірність, гарантованість та повноту перерахування трансфертів. Перерахування дотації вирівнювання з державного бюджету здійснюється органами Державного казначейства України за нормативами щоденних відрахувань, які визначаються законом про Державний бюджет України, від кошика доходів державного бюджету для надання міжбюджетних трансфертів, що надходять на аналітичні рахунки обліку доходів державного бюджету на відповідній території, та коштів, що передаються до державного бюджету з бюджету Автономної Республіки Крим, бюджетів міст Києва і Севастополя, бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, районних і обласних бюджетів, інших бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти. Якщо за нормативами щоденних відрахувань не забезпечується отримання місячної суми дотації вирівнювання відповідно до розпису Державного бюджету України, Державне казначейство України перераховує недоотриману місячну суму дотації вирівнювання із загального фонду державного бюджету не пізніше 10 числа місяця, наступного за звітним.

3. Перерахування коштів до державного бюджету (міських і районних бюджетів) з відповідних місцевих бюджетів здійснюється органами Державного казначейства України за рахунок фактичних надходжень кошика доходів відповідних місцевих

бюджетів згідно з нормативами щоденних відрахувань, визначених законом про Державний бюджет України (рішенням міської чи районної ради про місцевий бюджет). Обсяг перерахування зазначених коштів за нормативами щоденних відрахувань наростаючим підсумком з початку року не може перевищувати однієї дванадцятої річної суми, визначеної законом про Державний бюджет України (рішенням міської чи районної ради про місцевий бюджет), помноженої на кількість місяців у звітному періоді.

4. До складу кошика доходів державного бюджету для надання міжбюджетних трансфертів належать доходи загального фонду державного бюджету, визначені пунктами 1—4, 6 (без врахування бюджетного відшкодування податку на додану вартість грошовими коштами), 7—11, 18, 24—26 частини другої статті 29 цього Кодексу з урахуванням частини п'ятої статті 29 цього Кодексу.

5. З метою стимулювання місцевих органів влади до нарощування доходів бюджету здійснюється перерахування до загального фонду місцевих бюджетів 50 відсотків надходжень податку на прибуток підприємств та акцизного збору понад річні розрахункові обсяги, визначені у законі про Державний бюджет України за загальним фондом у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

6. Кабінет Міністрів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету може здійснювати перерозподіл обсягів субвенцій та додаткових дотацій з державного бюджету місцевим бюджетам (крім додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів) між місцевими бюджетами у межах загального обсягу відповідних субвенцій та додаткових дотацій. При цьому обсяги субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення державних програм соціального захисту можуть перерозподілятися відповідно до частини шостої статті 102 цього Кодексу.

Бюджетним кодексом України визначено, що здійснення видатків розпорядником коштів бюджету одного рівня, в разі необхідності, можливе за рахунок коштів бюджету іншого рівня. Це можуть бути видатки на виконання програм економічного та соціально-культурного розвитку або на спільне фінансування окремих заходів, які здійснюються за рахунок коштів різних бюджетів. З метою забезпечення реалізації цих заходів розроблено механізм передачі відповідних бюджетних ресурсів у вигляді міжбюджетних трансфертів. У державному бюджеті на відповідний бюджетний рік затверджується обсяг дотації вирівнювання окремо для бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів, бюджетів міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, районних бюджетів та інших бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти.

Перерахування міжбюджетних трансфертів здійснюється органами Державного казначейства відповідно до положень ст. 108 Кодексу, закону

про Державний бюджет на відповідний рік, рішення відповідної ради про місцевий бюджет і Порядку перерахування дотації вирівнювання та субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, а також міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2002 р. №490 (зі змінами та доповненнями) (рис. 4.17). Згідно з Порядком дотація вирівнювання з державного бюджету бюджетові Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва та Севастополя, районним бюджетам та бюджетам міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у Державному бюджеті України визначені міжбюджетні трансферти, перераховується управліннями Державного казначейства шляхом застосування нормативів щоденних відрахувань (додаток до закону) від доходів загального фонду державного бюджету, що надійшли на аналітичні рахунки обліку доходів державного бюджету на відповідній території.

Для зарахування дотації вирівнювання в управліннях Держказначейства бюджетам Автономної Республіки Крим, обласним та районним відкриваються аналітичні рахунки обліку доходів загального фонду місцевих бюджетів. У випадках, якщо за нормативами щоденних відрахувань не забезпечується отримання місячної суми дотації вирівнювання відповідно до розпису Державного бюджету України, Державне казначейство України зобов'язане перерахувати недоотриману місячну суму дотації вирівнювання із загального фонду державного бюджету не пізніше 10 числа місяця, наступного за звітним.

Дотація вирівнювання бюджетам районів у містах, сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань перераховується органами казначейства шляхом щоденних відрахувань від доходів загального фонду районних та міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим) бюджетів з урахуванням дотації вирівнювання з державного бюджету та коштів, що передаються з місцевих бюджетів, які надійшли на аналітичні рахунки обліку доходів загального фонду місцевих бюджетів, відкриті в управліннях казначейства (рис. 4.18). Суми дотацій вирівнювання встановлюються рішеннями відповідних рад, нормативи відрахувань за ними доводяться до управлінь Державного казначейства.

Перерахування коштів до державного бюджету (міських і районних бюджетів) з відповідних місцевих бюджетів здійснюється органами Державного казначейства України за рахунок фактичних надходжень кошика доходів відповідних місцевих бюджетів згідно з нормативами щоденних відрахувань, які визначені законом про Державний бюджет України на відповідний бюджетний рік (рішенням міської чи районної ради про місцевий бюджет).

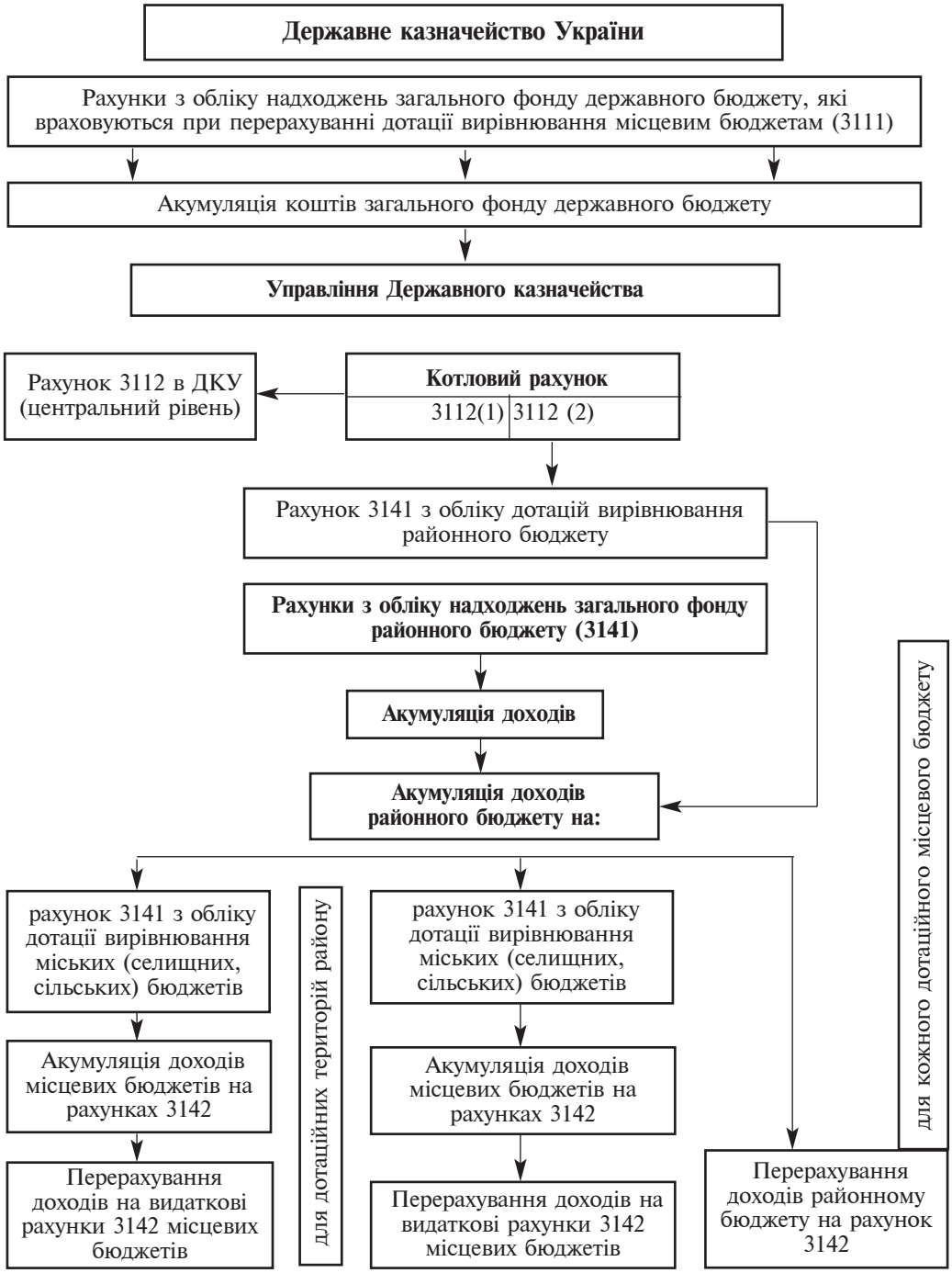

Рис. 4.17. **Схема перерахування дотації вирівнювання місцевим бюджетам з держбюджету**

При цьому обсяг перерахування зазначених коштів за нормативами щоденних відрахувань наростаючим підсумком з початку року не повинен перевищувати однієї дванадцятої річної суми, визначеної законом про Державний бюджет України (рішенням міської чи районної ради про місцевий бюджет), помноженої на кількість місяців у звітному періоді.

Кошти, що передаються до міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) та районних бюджетів з бюджетів районів у містах, сіл, селищ, міст районного значення перераховуються головним управліннями Державного казначейства за рахунок фактичних надходжень доходів, які враховуються під час визначення обсягів міжбюджетних трансфертів відповідних бюджетів, згідно з нормативами та в обсягах, встановлених рішеннями відповідних рад (районних у містах, сільських, селищних, міст районного значення).

Склад кошика доходів державного бюджету для надання міжбюджетних трансфертів визначено ч. 4 ст. 108 Кодексу.

Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам перераховуються Державним казначейством на рахунки бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів, бюджетів міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення і районних бюджетів, інших бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти, відкриті в управліннях казначейства. Субвенції перераховуються із загального фонду державного бюджету — згідно з розписом державного бюджету, із спеціального фонду державного бюджету — пропорційно до планових річних обсягів та в межах і за рахунок відповідних надходжень, затверджених законом про Державний бюджет (див. Додаток 7 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2010 рік»).

Субвенції з одного місцевого бюджету іншому перераховуються із загального фонду бюджету в межах річних бюджетних призначень згідно з розписом місцевого бюджету, з якого надаються субвенції, на рахунки з обліку доходів загального фонду бюджету, якому вони перераховуються.

Субвенції з одного місцевого бюджету іншому із спеціального фонду бюджету перераховуються пропорційно до планових річних обсягів, передбачених у рішеннях ради — надавача субвенції про бюджет на відповідний рік у межах і за рахунок відповідних надходжень на рахунки за надходженнями спеціального фонду бюджету, якому вони перераховуються.

Суми субвенцій, зараховані як надходження загального та спеціального фондів відповідних місцевих бюджетів, у межах одного операційного дня зараховуються на видаткові рахунки цих бюджетів для подальшого здійснення видатків.

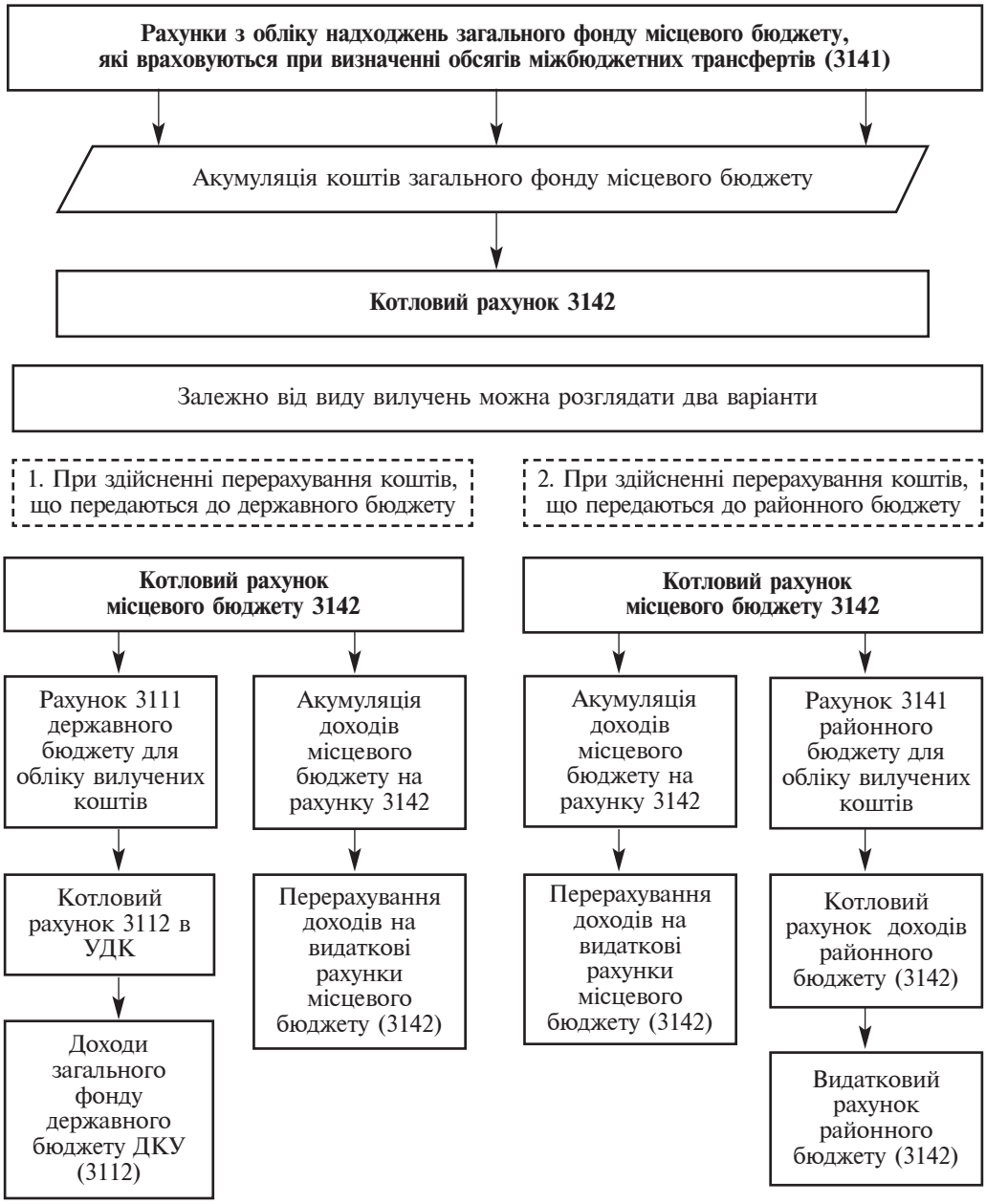

Рис. 4.18. **Схема перерахування коштів до державного та районного бюджетів з відповідних місцевих бюджетів.**

Кабінет Міністрів України за погодженням із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету може здійснювати перерозподіл обсягів субвенцій та додаткових дотацій з державного бюджету місцевим бюджетам

(крім додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів) між місцевими бюджетами у межах загального обсягу відповідних субвенцій та додаткових дотацій. Обсяги субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення державних програм соціального захисту можуть перерозподілятися відповідно до ч. 6 ст. 102 Кодексу.

Встановлений порядок перерахування дотації вирівнювання та субвенцій з Державного бюджету України місцевим бюджетам, коштів, що передаються до Державного бюджету України з місцевих бюджетів, а також міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами дає можливість забезпечити своєчасність, рівномірність, гарантованість та повноту їх перерахування.

З метою стимулювання місцевих органів влади до нарощування доходів бюджетів усіх рівнів передбачено зарахування до загального фонду місцевих бюджетів 50% надходжень податку на прибуток підприємств та акцизного збору понад річні розрахункові обсяги, що визначені у законі про Державний бюджет України, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

УЗАГАЛЬНЕНИЙ КОМЕНТАР ДО РОЗДІЛУ V

КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Мета: розкрити зміст відповідальності та особливостей заходів впливу за вчинені порушення бюджетного законодавства; надати рекомендації практичним працівникам щодо кваліфікації бюджетних правопорушень та правил застосування відповідних санкцій; окреслити законодавчі новели, які вимагають подальшого теоретичного опрацювання.

Основні положення та новації: вперше в теорії фінансового права сформульовані об'єктивні та суб'єктивні ознаки усіх видів порушень бюджетного законодавства, передбачених ст. 116, що є визначальним для застосування інших статей глави 18 Бюджетного кодексу; наведені аргументи на користь висновку, що порушення бюджетного законодавства є самостійним видом правопорушень, відмінним від цивільних деліктів, адміністративних правопорушень, злочинів тощо; розкриті матеріальні підстави, процесуальні форми та умови застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства (ст. 117-120, 122-123); надана необхідна характеристика цивільної, дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності посадових осіб, з вини яких допущено порушення бюджетного законодавства (ст. 121); висвітлені основні питання щодо практики оскарження рішень про застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства (ст. 124).

Розділ V

КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Глава 17. КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття 109. Повноваження Верховної Ради України з контролю за дотриманням бюджетного законодавства

1. Верховна Рада України здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства в процесі:

1) визначення бюджетної політики на наступний бюджетний період;

2) розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України;

3) внесення змін до закону про Державний бюджет України;

4) виконання закону про Державний бюджет України, в тому числі шляхом заслуховування звітів про виконання державного бюджету України (включаючи звіти головних розпорядників коштів державного бюджету про використання ними бюджетних коштів та результати виконання відповідних бюджетних програм);

5) розгляду річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України;

6) використання кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій.

Верховна Рада України здійснює контроль за діяльністю Рахункової палати щодо виконання нею повноважень, встановлених законом.

2. До повноважень Комітету Верховної Ради України з питань бюджету належать:

1) підготовка питання щодо бюджетної політики на наступний бюджетний період та попередній розгляд проекту закону про Державний бюджет України;

2) надання до поданих на розгляд Верховної Ради України законопроектів висновків щодо їх впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини;

3) попередній розгляд річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України та підготовка проекту рішення щодо цього звіту для розгляду Верховною Радою України;

4) попередній розгляд інформації Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Державного казначейства України, інших центральних органів виконавчої влади

про стан виконання закону про Державний бюджет України протягом відповідного бюджетного періоду;
5) взаємодія з Рахунковою палатою (включаючи попередній розгляд висновків і пропозицій Рахункової палати щодо результатів контролю за дотриманням бюджетного законодавства).
За зверненням Комітету Верховної Ради України з питань бюджету органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування надають інформацію про Державний бюджет та місцеві бюджети, необхідну йому для підготовки та попереднього розгляду бюджетних питань.
3. Комітети Верховної Ради України беруть участь у розгляді питання щодо бюджетної політики на наступний бюджетний період та проекту закону про Державний бюджет України, а також попередньо розглядають питання про виконання державного бюджету України (включаючи висновки і пропозиції Рахункової палати щодо результатів контролю за дотриманням бюджетного законодавства) у частині, що віднесена до компетенції комітетів.

1. Верховна Рада України здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства та за виконанням державного бюджету України як безпосередньо, так і через Рахункову палату. Безпосередній контроль Верховної Ради України має назву парламентського і згідно з п. 33 ч. 1 ст. 85 Конституції України може здійснюватися в межах, визначених Конституцією України та законом. Законодавчий орган є органом загального бюджетного контролю, який здійснюється на усіх стадіях бюджетного процесу. Верховна Рада України здійснює парламентський контроль самостійно на пленарних засіданнях, а також через постійні комітети.

2. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 85 Конституції України повноваження Верховної Ради України в бюджетній сфері є досить широкими, а саме: затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання. В ч. 1 ст. 109 Кодексу ці повноваження деталізовані.

Кожне з повноважень парламенту в бюджетній сфері має контрольний характер, оскільки націлене на вивчення стану дотримання бюджетного законодавства та виконання державного бюджету України.

Як представницький орган народу парламент є органом, відповідальним за те, щоб бюджет найбільше відповідав потребам країни з огляду на наявні ресурси. Це призводить до більшої підзвітності і прозорості уряду, національного консенсусу щодо макроекономічної політики держави.

Контроль Верховної Ради України в сфері бюджету має такі основні риси: 1) поєднання парламентського контролю та моніторингу (за результатами інформування); 2) поширюється на всі сфери бюджетних відносин;

3) здійснюється безпосередньо Верховною Радою України, в окремих випадках лише Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, а також опосередковано — через Рахункову палату України; 4) за його результатами Верховна Рада України не може застосовувати заходи впливу за вчинення порушення бюджетного законодавства, передбачені в ст. 117 Кодексу, однак його результати враховуються при розгляді Верховною Радою України у 45-денний строк після закінчення календарного року Звіту про хід і результати виконання Програми діяльності, поданого Кабінетом Міністрів України. Так, відповідно до ст. 228 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», у разі якщо діяльність Кабінету Міністрів України визнана незадовільною, Верховна Рада за умови додержання вимог ст. 87 Конституції України може прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України без додаткового включення цього питання до порядку денного пленарного засідання Верховної Ради. Порядок розгляду питання про відповідальність Кабінету Міністрів України врегульований ст. 232 вказаного Закону.

3. Повноваження Верховної Ради України в сфері визначення бюджетної політики на наступний бюджетний період стосуються контролю в сфері формування як прогнозу на наступні за плановим два бюджетних роки, так і бюджетної політики на наступний бюджетний рік.

Згідно з ч. 3 ст. 33 Кодексу Кабінет Міністрів України не пізніше 1 квітня року, що передує плановому, розглядає та схвалює проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період (бюджетної резолюції) і у триденний строк подає до Верховної Ради України, яка його розглядає за спеціальною процедурою, визначеною Регламентом Верховної Ради України, а саме ст. 152 Закону «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. №1803. В цей же термін (до 1 квітня року, що передує плановому) Національний банк України подає до парламенту проект кошторису доходів та витрат Національного банку України на наступний рік. А раніше — до 15 березня року, що передує плановому, він подає до Верховної Ради та Кабінету Міністрів прогнозні монетарні показники на наступний рік. Вказані документи Національного банку мають бути використані при складанні проекту закону про Державний бюджет України.

У свою чергу прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетних періоди згідно з ст. 21 Кодексу подається до Верховної Ради України разом з проектом закону про Державний бюджет України. На підставі прийнятого закону про Державний бюджет України він уточнюється та схвалюється Кабінетом Міністрів України.

4. Повноваження парламенту України щодо розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України мають не прямий характер контролю. Контроль націлений на визначення стану додержання Урядом

бюджетного законодавства, боргових зобов'язань держави та Основ бюджетної політики на наступний бюджетний рік, схвалених Верховною Радою України при складанні проекту закону про державний бюджет. Контроль за додержанням бюджетного законодавства на першій та другій стадіях бюджетного процесу можна назвати попереднім. Він націлений на попередження порушень бюджетного законодавства.

Відповідно до ч. 3 ст. 37 Кодексу Кабінет Міністрів України приймає постанову про схвалення проекту закону про Державний бюджет України та подає його разом з відповідними матеріалами Верховній Раді України та Президенту України не пізніше 15 вересня року, що передує плановому. Розгляд та затвердження Державного бюджету України відбувається у Верховній Раді України за спеціальною процедурою, визначеною Регламентом Верховної Ради України (ч. 1 ст. 39 Кодексу). Порядок подання Кабінетом Міністрів України та розгляду Верховною Радою України проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік врегульований ч. 2 ст. 153 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. №1803.

5. Внесення змін до закону про Державний бюджет України є виключним повноваженням Верховної Ради України. Підстави внесення змін до закону про Державний бюджет передбачені в Кодексі, проте, згідно з ч. 2 ст. 52, розгляд проекту закону про внесення змін до закону про Державний бюджет України у Верховній Раді України здійснюється за процедурою, визначеною Регламентом Верховної Ради України. Так, до підстав внесення змін до закону про Державний бюджет належать: 1) відхилення оцінки основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України та надходжень бюджету від прогнозу, врахованого при затвердженні Державного бюджету України на відповідний бюджетний період, а також зміни структури витрат державного бюджету та в інших випадках, передбачених цим Кодексом (ч. 1 ст. 52 Кодексу); 2) факт перевиконання надходжень державного бюджету, визнаний на підставі офіційних висновків Рахункової палати та Міністерства фінансів України (ст. 53 Кодексу); 3) якщо за результатами квартального звіту про виконання державного бюджету України має місце недоотримання надходжень загального фонду державного бюджету України більше ніж на 15 відсотків суми, передбаченої розписом Державного бюджету на відповідний період (ст. 54 Кодексу); 4) якщо очікуваний обсяг витрат на обслуговування та погашення державного боргу перевищить обсяг коштів, визначений законом про Державний бюджет України на таку мету (ч. 6 ст. 16 Кодексу); 5) якщо в процесі виконання бюджету зміна обставин вимагає менших бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів (ч. 3 ст. 23 Кодексу).

Процедура розгляду змін до закону про Державний бюджет врегульована ст. 160 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» та окремі її особливості — у вказаних статтях Кодексу.

6. На третій та четвертій стадіях бюджетного процесу, тобто в процесі виконання закону про Державний бюджет України і при заслуховуванні звітів про виконання державного бюджету України (включаючи звіти головних розпорядників коштів державного бюджету про використання ними бюджетних коштів та результати виконання відповідних бюджетних програм), контроль Верховної Ради України загалом здійснюється на підставі одержання інформації, щомісячних та щоквартальних звітів, заслуховування доповідей та поширюється на досить широке коло правовідносин.

Так, місячний звіт про виконання державного бюджету України подається Державним казначейством України Верховній Раді України не пізніше 15 числа місяця, наступного за звітним (ч. 1 ст. 59 Кодексу). В той же час органами, що контролюють справляння надходжень бюджету, подається звіт про фактичні надходження податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, місячний звіт про податкову заборгованість, включаючи суми недоїмки та переплат (у галузевому і територіальному розрізі та у розрізі джерел доходів і форм власності) (ч. 3 ст. 59 Кодексу). В свою чергу, не пізніше 25 числа місяця, наступного за звітним, Верховній Раді України подаються Державним казначейством України зведені показники звітів про виконання бюджетів, інформація про виконання захищених видатків державного бюджету України, інформація про використання коштів з резервного фонду державного бюджету, інформація про перелік здійснених операцій з державним боргом, інформація про надані державні гарантії (ч. 2 ст. 59 Кодексу). Звіт про бюджетну заборгованість подається не пізніше 1 числа другого місяця, що настає за звітним.

Згідно з ч. 4 ст. 24 Кодексу Кабінет Міністрів України щомісячно звітує перед Верховною Радою України про витрачання коштів резервного фонду державного бюджету. Верховна Рада України розглядає цей звіт з врахуванням інформації (звіту) про використання коштів з резервного фонду бюджету, яке Державне казначейство готує і подає Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті, Мінфіну та Мінекономіки (Мінфіну Автономної Республіки Крим, фінансовому органу місцевої держадміністрації та виконавчого органу відповідної ради) не пізніше 25 числа місяця, що настає за звітним. Порядок використання коштів резервного фонду бюджету врегульований Постановою Кабінету Міністрів від 29.03.2002 р. №415.

Щоквартальні звіти про виконання Державного бюджету України подаються Державним казначейством України Верховній Раді України,

не пізніше 35 днів після закінчення звітного кварталу (ст. 60 Кодексу та ст. 161 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України»).

На стадії виконання бюджету, згідно з ч. 2 ст. 153 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. №1803, разом з проектом закону про Державний бюджет на наступний бюджетний рік Кабінетом Міністрів України подається доповідь про хід виконання державного бюджету України поточного року.

За результатами такого контролю Верховна Рада України може ініціювати зміни до закону про Державний бюджет та розгляд питання про недовіру Уряду.

7. Верховна Рада України розглядає річний звіту про виконання закону про Державний бюджет України — за поданням Кабінету Міністрів України.

Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України підлягає публічному розгляду та затвердженню з дотриманням процедури, встановленої в ст. 161 та 162 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України». Проте, звіти про проведені таємні видатки розглядаються Верховною Радою України на закритому пленарному засіданні (ч. 5 ст. 31 Кодексу).

Оскільки бюджетний процес в Україні розвивається на принципі публічності та прозорості, інформація про виконання державного бюджету України та місцевих бюджетів (крім бюджетів сіл і селищ) повинна бути публічною і підлягає обов'язковій публікації не пізніше 1 березня року, що настає за роком звіту в порядку, передбаченому в ст. 28 Кодексу.

8. Контроль Верховної Ради України в сфері використання кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, має на меті передусім недопущення перевищення обсягу коштів, визначених законом про Державний бюджет України на таку мету. Якщо очікуваний обсяг витрат на обслуговування та погашення державного боргу його перевищить, Міністерство фінансів України невідкладно інформує про це Кабінет Міністрів України. Кабінет Міністрів України невідкладно інформує про очікуване перевищення таких витрат Верховну Раду України та подає у двотижневий строк пропозиції про внесення змін до закону про Державний бюджет України (ч. 6 ст. 16 Кодексу).

9. Верховна Рада України здійснює контроль за діяльністю Рахункової палати щодо виконання нею повноважень, встановлених законом. Рахункова палата України здійснює контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до державного бюджету України та їх використанням (ст. 98 Конституції України та ч. 2 ст. 26 Кодексу). Зокрема, Рахункова палата протягом двох тижнів з дня офіційного подання

Кабінетом Міністрів України річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України готує та подає до Верховної Ради України висновки про виконання закону про Державний бюджет України з оцінкою ефективності управління коштами Державного бюджету, а також пропозиції щодо усунення порушень, виявлених у звітному бюджетному періоді, та вдосконалення бюджетного процесу загалом (ст. 62 Кодексу). Проте деталізовано повноваження Рахункової палати України в бюджетній сфері в ст. 110 Кодексу та Законі України «Про Рахункову палату України» від 11 липня 1996 року №315. Вона здійснює свою діяльність самостійно, незалежно від будь-яких інших органів держави, але підпорядкована і підзвітна Верховній Раді України. Окрім того, Верховна Рада України спрямовує діяльність Рахункової палати України на основі підзвітності і підконтрольності Рахункової палати, її Колегії і посадових осіб щодо дотримання ними законності при здійсненні покладених повноважень. Одним з завдань Рахункової палати є регулярне інформування Верховної Ради України, її комітетів про хід виконання державного бюджету України та стан погашення внутрішнього і зовнішнього боргу України, про результати здійснення інших контрольних функцій, а також, у разі виявлення під час перевірок, ревізій та обслідувань фактів привласнення грошей і матеріальних цінностей, інших зловживань, передавати матеріали перевірок, ревізій та обслідувань до правоохоронних органів з інформуванням про це Верховної Ради України.

Питанням контролю Верховної Ради України за Рахунковою палатою присвячена глава 5 Закону України «Про Рахункову палату».

Рахункова палата щорічно, не пізніше 1 грудня, подає Верховній Раді України загальний письмовий звіт про результати виконання доручень Верховної Ради України, проведених перевірок, ревізій та обслідувань, а також про витрати на цю діяльність. Звіт Рахункової палати, затверджений Верховною Радою України, публікується у виданнях Верховної Ради України.

В разі виявлення факту незадовільного виконання головними контролерами посадових обов'язків, порушення законодавства або зловживання ними своїм службовим положенням за поданням Колегії Рахункової палати, якщо таке рішення прийнято більшістю голосів від конституційного складу Верховної Ради України, вони можуть бути достроково звільнені з посади, крім відставки або звільнення за власним бажанням (ст. 11 Закону України «Про Рахункову палату»).

10. Комітет Верховної Ради України з питань бюджету відіграє основну роль у підготовці для Верховної Ради України матеріалів для реалізації нею компетенції в сфері бюджету, проте наділений і спеціальними повноваженнями в сфері бюджетного контролю. Напрями контрольної

діяльності Комітету Верховної Ради України з питань бюджету визначені в ч. 2 ст. 109 Кодексу, проте сфера його діяльності деталізується і на підзаконному рівні. Так, Постановою Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України шостого скликання» від 4 грудня 2007 року №4-VI передбачено, що зазначений комітет здійснює контрольні функції у відповідних сферах з таких питань: державної бюджетної політики та міжбюджетних відносин; державного бюджету України (включно з питаннями доходів, видатків бюджету, контролю за виконанням бюджету); бюджетного процесу; оцінки відповідності законопроектів вимогам Бюджетного кодексу України; діяльності державних фінансових органів; діяльності Рахункової палати.

11. У сфері підготовки питань щодо бюджетної політики на наступний бюджетний період та попереднього розгляду проекту закону про Державний бюджет України комітет має ряд повноважень. Так, згідно з ч. 3 ст. 152 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. №1861, Комітет Верховної Ради України з питань бюджету узагальнює пропозиції, що надійшли від інших комітетів та народних депутатів, і готує проект постанови Верховної Ради про схвалення або взяття до відома Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період.

Згідно з ч. 2. ст. 154 вказаного Закону від комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, з доповіддю щодо відповідності проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік Основним напрямам бюджетної політики на наступний бюджетний період та вимогам Бюджетного кодексу України виступає голова Комітету. Саме до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету разом з проектом закону про Державний бюджет України, схваленим Кабінетом Міністрів України, подаються пояснення головних розпорядників бюджетних коштів до проекту Державного бюджету України на підставі бюджетних запитів за формою, визначеною Міністерством фінансів України (п. 9 ч. 1 ст. 38 Кодексу).

Згідно з ч. 3. ст. 160 Закону «Про Регламент Верховної Ради України» проект закону про внесення змін до закону про Державний бюджет України розглядається Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, який готує проект відповідного висновку. Пропозиції про внесення змін до проекту закону про Державний бюджет України розглядаються в порядку, визначеному розділом IV Регламенту Верховної Ради України.

12. Комітет Верховної Ради України з питань бюджету здійснює контроль за додержанням бюджетного законодавства в законотворчій діяльності. До законопроекту, прийняття якого призведе до зміни показників бюджету в поточному бюджетному періоді, суб'єкт права законодавчої

ініціативи зобов'язаний додати фінансово-економічне обґрунтування (включаючи відповідні розрахунки) (ч. 1 ст. 27 Кодексу). Так, кожен законопроект, внесений до Верховної Ради України, протягом п'яти днів направляється до Кабінету Міністрів України для здійснення експертизи щодо його впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини. В свою чергу Кабінет Міністрів України у двотижневий строк з дня отримання законопроекту подає до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету експертний висновок, підготовлений Міністерством фінансів України за участю інших заінтересованих центральних органів виконавчої влади (ч. 2 ст. 27 Кодексу). Комітет Верховної Ради України з питань бюджету має право надавати до поданих на розгляд Верховної Ради України законопроектів висновки щодо їх впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини.

13. Попередній розгляд річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України та підготовка проекту рішення щодо цього звіту для розгляду Верховною Радою України є окремими повноваженнями Комітету з питань бюджету.

Згідно з ч. 6 ст. 161 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» Комітет Верховної Ради України з питань бюджету спільно з Рахунковою палатою розглядають поданий Кабінетом Міністрів України річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України та готують висновки щодо надходження коштів до державного бюджету України та їх використання протягом 15 днів з дня подання звіту до Верховної Ради. Після затвердження звіту про виконання закону про Державний бюджет Міністерство фінансів України до 20 березня року, що настає за звітним, здійснює публічне представлення звіту про виконання державного бюджету України за попередній бюджетний період, в якому беруть участь уповноважені представники, зокрема, і Комітету Верховної Ради України з питань бюджету (ч. 5 ст. 28 Кодексу).

Проте звіти про проведені таємні видатки попередньо розглядаються Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, а також Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Комітетом Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, Комітетом Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони (ч. 4 ст. 31 Кодексу).

14. До повноважень Комітету Верховної Ради з питань бюджету належить також попередній розгляд інформації Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Державного казначейства України, інших центральних органів виконавчої влади про стан виконання закону про Державний бюджет України протягом відповідного бюджетного періоду.

Так, вказаний Комітет інформується Кабінетом Міністрів про затвердження порядків використання коштів державного бюджету (ч. 7 ст. 20 Кодексу).

Так, до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету передається примірник затвердженого розпису Державного бюджету з подальшим інформуванням про внесені до нього зміни, зумовлені внесенням змін до закону про Державний бюджет України. У свою чергу Міністерство фінансів у двотижневий строк після отримання квартального звіту про виконання державного бюджету у поточному бюджетному періоді подає до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету інформацію про виконання текстових статей закону про Державний бюджет (ч. 4 ст. 60 Кодексу).

Важливо також відмітити те, що передача бюджетних призначень від одного головного розпорядника бюджетних коштів до іншого головного розпорядника бюджетних коштів у випадку, передбаченому ч. 6 ст. 23 Кодексу, здійснюється за рішенням Кабінету Міністрів, погодженим з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету. Так само, за рішенням Кабінету Міністрів України, погодженим з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, здійснюються: 1) у межах загального обсягу бюджетних призначень головного розпорядника бюджетних коштів перерозподіл видатків за бюджетними програмами, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків (окремо за загальним та спеціальним фондами бюджету) (ч. 8 ст. 23 Кодексу); 2) перерозподіл видатків державного бюджету на централізовані заходи між адміністративно-територіальними одиницями (ч. 9 ст. 23 Кодексу); 3) перерозподіл обсягів субвенцій та додаткових дотацій з державного бюджету місцевим бюджетам (крім додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів) між місцевими бюджетами у межах загального обсягу відповідних субвенцій та додаткових дотацій (ч. 6 ст. 108 Кодексу).

15. Комітет Верховної Ради України з питань бюджету здійснює тісну взаємодію з Рахунковою палатою (включаючи попередній розгляд висновків і пропозицій Рахункової палати щодо результатів контролю за дотриманням бюджетного законодавства).

Згідно з ст. 33 Закону України «Про Рахункову палату» Верховна Рада України періодично, але не менш ніж два рази на рік, доручає Комітету Верховної Ради України з питань бюджету здійснювати аналіз підсумків проведених контрольних заходів та виконання доручень, які були дані протягом року Рахунковій палаті, заслуховує у разі необхідності інформацію про проведену роботу, перевірки, ревізії та обслідування, що нею проводяться, і дає оцінку стану її контрольної діяльності у визначених зазначеним Законом сферах.

За зверненням комітету Верховної Ради України з питань бюджету, по якому Верховна Рада приймає рішення не менш ніж однією третиною конституційного складу Верховної Ради України, поданим у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України, Рахунковою палатою проводяться планові чи позапланові контрольні заходи (ст. 15 Закону України «Про Рахункову палату»).

Узагальнені відомості оперативної інформації, одержані Рахунковою палатою в порядку контролю, подаються Верховній Раді України, її комітетам.

Рахункова палата з усіх інших питань, віднесених до її функцій, дає також висновки або письмові відповіді за рішенням Колегії Рахункової палати про прийняття до виконання запиту і підготовку висновку на підставі доручень комітетів Верховної Ради України, оформлених належним чином.

16. Важливу роль у здійсненні контролю за дотриманням бюджетного законодавства відіграють постійні комітети Верховної Ради України, які беруть активну участь у розгляді питання щодо бюджетної політики на наступний бюджетний період та проекту закону про Державний бюджет України, а також попередньо розглядають питання про виконання державного бюджету України (включаючи висновки та пропозиції Рахункової палати щодо результатів контролю за дотриманням бюджетного законодавства) у частині, що віднесена до компетенції комітетів. Повноваження комітетів Верховної Ради України визначені передусім Конституцією України, Законом України «Про комітети Верховної Ради України» та Законом України «Про Регламент Верховної Ради України». Завдання та компетенція комітетів деталізуються в положеннях про комітети, що затверджуються Верховною Радою України.

Як передбачено ст. 14 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 4 квітня 1995 року №116/95-ВР, контрольна функція комітетів в бюджетній сфері полягає передусім в контролі за виконанням державного бюджету України в частині, що віднесена до предмета їх відання, для забезпечення доцільності, економності та ефективності використання державних коштів у порядку, встановленому законом, а також у взаємодії з Рахунковою палатою. Згідно з ст. 27 вказаного Закону комітети у бюджетному процесі:

1) мають право виступу на парламентських слуханнях з питань бюджетної політики, на внесення пропозицій до постанови про схвалення або взяття до відома Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період;

2) зобов'язані при підготовці проекту закону про Державний бюджет України на перше читання до 1 жовтня (6 жовтня, якщо проект бюджету

був прийнятий до розгляду після повторного подання Кабінетом Міністрів України) року, який передує плановому, розглянути проект закону про Державний бюджет України, сформувати свої пропозиції, передати їх до профільного комітету та призначити своїх представників для роботи в ньому;

3) мають право на виступ свого представника при обговоренні питання під час розгляду проекту закону про Державний бюджет України в першому читанні;

4) мають право готувати і попередньо розглядати питання щодо контролю за виконанням та звіту про виконання державного бюджету України з питань, віднесених до предмета відання комітету.

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про Рахункову палату» вона перевіряє за дорученням комітетів Верховної Ради України використання за призначенням органами виконавчої влади коштів загальнодержавних цільових фондів та коштів позабюджетних фондів і подає за результатами перевірки Верховній Раді України висновки щодо можливостей скорочення видатків по кожному фонду окремо та доцільності спрямування вилучених коштів на фінансування інших видатків державного бюджету.

Комітети мають право ухвалювати висновки і рекомендації, а також, згідно з ст. 25 Закону України «Про комітети Верховної Ради України», мають право виступу представника від комітету на пленарному засіданні при розгляді Верховною Радою України, зокрема, питання щодо: 1) відповідальності Кабінету Міністрів України та прийняття резолюції недовіри Кабінету Міністрів України; 2) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням.

Стаття 110. **Участь Рахункової палати у здійсненні контролю у бюджетному процесі**

1. До повноважень Рахункової палати належить здійснення контролю за:

1) надходженням та використанням коштів державного бюджету України;

2) утворенням, обслуговуванням і погашенням державного боргу;

3) ефективністю управління коштами державного бюджету України;

4) використанням коштів місцевих бюджетів у частині трансфертів, які надаються з державного бюджету.

2. Рахункова палата подає Верховній Раді України висновки та пропозиції щодо стану надходження коштів до державного бюджету України та їх використання за підсумками кожного кварталу.

1. Рахункова палата є постійно діючим органом фінансового контролю, правовий статус якого закріплено ст. 98 Конституції України та Законом України «Про Рахункову палату» від 11 липня 1996 р. №315/96-ВР із наступними змінами і доповненнями. Відповідно до Конституції України Рахункова палата від імені Верховної Ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням. У Регламенті Верховної Ради України (ст. 161) (затверджений Законом України від 10.02.2010 р. №1861-VI) зазначається, що контроль за виконанням державного бюджету України здійснює Верховна Рада як безпосередньо, так і через Рахункову палату. У даному випадку під «контролем за виконанням державного бюджету України» розуміється проведення контрольних заходів як за надходженням коштів до державного бюджету України, так і за їх використанням. На жаль, на сьогодні, ще не внесено доповнень до нормативно-правових актів, що визначають правові основи діяльності Рахункової палати, її статус, повноваження, функції тощо. Так, ні в Законі України «Про Рахункову палату», ні в Стандарті Рахункової палати «Порядок підготовки і проведення перевірок та оформлення їх результатів» (затверджений постановою Колегії Рахункової палати від 27.12.2004 р. №28-6) чітко не визначено повноваження цієї інституції щодо здійснення контролю за надходженням коштів до Державного бюджету України. Лише у новій редакції Бюджетного кодексу України (2010 р.) ідеться про таку функцію.

2. Такий напрям діяльності Рахункової палати, як контроль у бюджетному процесі, полягає у здійсненні контрольних заходів за надходженням та використанням коштів Державного бюджету України, відображений у її завданнях та передбачає здійснення контролю за: фінансуванням загальнодержавних програм у частині, що стосується використання коштів державного бюджету України, законністю й ефективністю використання фінансових ресурсів, що виділяються з державного бюджету України на виконання загальнодержавних програм; витрачанням коштів державними установами та організаціями, що діють за кордоном і фінансуються за рахунок державного бюджету України, поквартальним розподілом доходів і видатків відповідно до показників цього бюджету, витрачанням коштів цільових фондів (за дорученням Верховної Ради України); використанням за призначенням органами виконавчої влади коштів загальнодержавних цільових фондів (за дорученням комітетів Верховної Ради України); фінансуванням загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і національно-культурного розвитку, охорони довкілля та інших програм, що затверджуються Верховною Радою України (за дорученням Верховної Ради України та її комітетів).

Крім цього, Рахункова палата перевіряє за дорученням Верховної Ради України відповідно до свого статусу кошторис витрат, пов'язаних з діяльністю Верховної Ради України та її апарату, допоміжних органів і служб Президента України та апарату Кабінету Міністрів України. Наприклад, одночасно з прийняттям рішення про включення до порядку денного сесії Верховної Ради питання про відкликання з посади Голови Верховної Ради України, Верховною Радою України дається доручення Рахунковій палаті провести фінансову перевірку виконання кошторису Верховної Ради в поточному році. В свою чергу, Голова Верховної Ради України готує письмовий звіт про свою роботу та про виконання кошторису Верховної Ради в поточному році. Цей звіт та висновок Рахункової палати надаються народним депутатам не пізніше як за два дні до розгляду питання на пленарному засіданні.

Рахункова палата України спільно з Комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання бюджету, розглядають поданий Кабінетом Міністрів України річний звіт про виконання Закону про Державний бюджет України та готують висновки щодо надходження коштів до державного бюджету України та їх використання протягом 15 днів з дня подання звіту до Верховної Ради (ст. 161 Регламенту Верховної Ради України).

Рахункова палата проводить: оперативний контроль за використанням коштів державного бюджету України за звітний період; комплексні ревізії і тематичні перевірки по окремих розділах і статтях Державного бюджету України, в тому числі бюджетів загальнодержавних цільових фондів; аудит ефективності використання бюджетних коштів.

При здійсненні контролю за використанням коштів державного бюджету України (проведенні перевірок та ревізій) головною метою Рахункової палати є встановлення стану справ щодо використання коштів державного бюджету України, загальнодержавних цільових фондів, валютних та кредитно-фінансових ресурсів, трансфертів, що надаються з державного бюджету місцевим бюджетам, інших державних коштів, пов'язаних з державним бюджетом України, та його оцінка з точки зору законності, ефективності і доцільності, а також надання пропозицій щодо усунення порушень чинного законодавства України. Предметом такої перевірки, ревізії є: по-перше, порядок використання коштів державного бюджету України, загальнодержавних цільових фондів, валютних та кредитно-фінансових ресурсів, інших державних коштів, пов'язаних з державним бюджетом України, по-друге, рух вказаних коштів, по-третє, нормативно-правові акти, розпорядчі та інші документи, пов'язані з діяльністю учасників бюджетного процесу в цій сфері.

У ст. 16 Закону України «Про Рахункову палату» визначено об'єкти, на які поширюються повноваження Рахункової палати України. Це — Верховна Рада України, органи виконавчої влади, в тому числі їх апарати,

Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України та інші державні органи і установи, створені згідно з законодавством України. Також до об'єктів, що перевіряються, відповідно до положень Закону України «Про Рахункову палату» віднесено місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, банки, кредитні установи, господарські товариства, страхові компанії, інші фінансові установи і їх спілки, асоціації та інші об'єднання, незалежно від форм власності, об'єднання громадян, недержавні фонди та інші недержавні некомерційні громадські організації у тій частині їх діяльності, яка стосується використання коштів Державного бюджету України. У Стандарті Рахункової палати «Порядок підготовки і проведення перевірок та оформлення їх результатів» (п. 1.5) більш деталізовано об'єкти перевірки, ревізії Рахункової палати: апарат Верховної Ради України, Секретаріат Президента України, Державне управління справами, Секретаріат Кабінету Міністрів України, апарат Ради національної безпеки і оборони України, Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Національний банк України, уповноважені банки та інші фінансові установи, що здійснюють обслуговування коштів державного бюджету України, апарати Конституційного, Верховного та Вищого господарського судів України, інші судові органи, центральні органи виконавчої влади, апарат Генеральної прокуратури України, інші правоохоронні та контрольні органи України, Вища рада юстиції, Центральна виборча комісія, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування в частині використання ними коштів державного бюджету України, а також інші юридичні особи, незалежно від форм власності, в разі отримання ними коштів державного бюджету України, кредитів під гарантію держави, громадські організації, а також загальнодержавні цільові фонди, інші об'єкти в тій частині їх діяльності, яка стосується використання коштів державного бюджету України.

Основними критеріями контролю за використанням коштів державного бюджету України є: законність використання коштів, відповідність видатків встановленим нормативам, доцільність, цільове та ефективне використання коштів. Перевірка законності передбачає визначення відповідності фінансової роботи підприємства, установи, організації, державного органу чинним нормативно-правовим актам. Перевірка доцільності передбачає визначення потреби, у використанні коштів. Кошти повинні використовуватися за цільовим призначенням, тобто відповідно до мети, на досягнення якої вони виділялися. Ефективність визначається такими критеріями: продуктивність, результативність, економність.

Здійснюючи контроль за надходженням коштів до державного бюджету України, метою перевірки Рахункової палати є: оцінка стану та результативності виконання повноважень органами державної влади щодо

планування, забезпечення повноти і своєчасності надходження відповідних платежів до Державного бюджету. Предметом такої перевірки є: нормативно-правові акти і організаційно-розпорядчі документи в частині регламентації порядку надходження та справляння відповідних платежів, прогнозування та планування їх обсягів; бухгалтерська та податкова звітність, первинні документи щодо нарахування та сплати платежів; матеріали перевірок органів, які відповідно до чинного законодавства відповідають за справляння (стягнення) платежів, тощо. До кола об'єктів, що перевіряються, відповідно до положень Закону України «Про Рахункову палату», належать: Міністерство фінансів України (оцінюється ефективність планування надходжень до державного бюджету на відповідний рік та в процесі внесення змін до закону про Державний бюджет України в частині доходів протягом року; аналізується взаємодія з відповідними суб'єктами щодо планування надходжень до державного бюджету, методичне забезпечення процесу планування надходжень та стан моніторингу надходжень, інше); Державна податкова адміністрація України та інші органи державної податкової служби (оцінюється стан організації обліку платників відповідних платежів; аналізується здійснення моніторингу надходжень від відповідних платежів у розрізі областей та підприємств, повнота нарахування та своєчасність сплати до державного бюджету України платежів, наявність податкового боргу та правомірність його списання; оцінюється здійснення контролю за повнотою нарахування та своєчасністю сплати до державного бюджету України відповідних платежів, відображення результатів контрольно-перевірочної роботи у звітності; проводиться вибірковий аналіз актів документальних перевірок суб'єктів господарювання — платників відповідних платежів, стан претензійної роботи, виконання повноважень органів державної податкової служби щодо забезпечення повноти нарахування та своєчасності сплати відповідних платежів тощо); інші державні органи. Під час перевірки надходжень до державного бюджету України використовуються такі критерії ефективності, як обґрунтованість — ступінь відповідності планових показників надходжень їх фактичним надходженням; повнота і своєчасність — стан нарахування та надходження до державного бюджету України платежів; ефективність управлінських рішень — забезпечення органами державної влади виконання своїх повноважень щодо справляння відповідних платежів, дотримання вимог законодавства та послідовності рішень у процесі їх справляння; стабільність та узгодженість нормативно-правових актів з питань справляння відповідних платежів — відповідність норм і положень законів з питань оподаткування іншим нормативно-правовим актам.

Загальними рекомендаціями з проведення аудиту ефективності використання державних коштів (затверджені постановою Колегії Рахункової палати від 12.07.2006 р. №18-4) визначені основні правила, процедури,

вимоги і рекомендації щодо організації та проведення аудиту ефективності використання державних коштів. Завданнями аудиту ефективності є визначення продуктивності (співвідношення між випуском продукції, наданням послуг та іншими результатами діяльності розпорядника або одержувача коштів Державного бюджету України та використаними на їх виробництво матеріальними, фінансовими та трудовими ресурсами), результативності (ступінь відповідності фактичних результатів діяльності розпорядника або одержувача бюджетних коштів запланованим результатам) та економності (досягнення розпорядником або одержувачем запланованих результатів за рахунок використання найменшого обсягу бюджетних коштів або досягнення найкращого результату за рахунок використання заданого обсягу бюджетних коштів) використання державних коштів. За результатами перевірки оцінка ефективності використання бюджетних коштів може бути зроблена на підставі оцінки як усіх вказаних елементів у комплексі, так і кожного окремо, або лише одного з них.

Підконтрольними суб'єктами, щодо яких проводиться аудит ефективності, є міністерства, відомства, підприємства, установи і організації, які одержують кошти з державного бюджету України. Під час проведення аудиту ефективності Рахункова палата приділяє увагу оцінці різних аспектів результатів використання державних коштів.

Предметом аудиту є діяльність державних органів та розпорядників бюджетних коштів з приводу використання коштів державного бюджету України, отриманих для виконання покладених на них завдань та функцій чи реалізації програм.

Процес проведення аудиту ефективності складається з таких етапів:

1) планування (вибір об'єкта аудиту та напряму витрачання бюджетних коштів, попереднє вивчення об'єкта аудиту, визначення цілей, масштабу аудиту, вибір критеріїв та визначення підходів до його проведення, підготовка програми аудиту);

2) проведення аудиту (збір інформації і фактичних даних для отримання аудиторських доказів, розробка таких доказів, оформлення та систематизація документів з аудиту, підготовка попередніх висновків та рекомендацій за результатами проведення аудиту);

3) складання звітності;

4) здійснення контролю за виконанням рекомендацій.

Рахункова палата здійснює перевірки ефективності використання бюджетних коштів, що виділені на виконання державних функцій; окремими міністерствами, відомствами, бюджетними установами при виконанні покладених на них функцій і реалізації завдань; в окремих сферах чи видах діяльності, що здійснюються декількома міністерствами, відомствами, бюджетними установами, інше.

3. Структурними підрозділами Рахункової палати, які забезпечують виконання покладених на неї завдань, є її територіальні представництва. З метою забезпечення виконання вимог ст. 11 Указу Президента України «Про заходи щодо підвищення ефективності контролю за використанням бюджетних коштів» (№1074 від 19.09.2000 р.) Кабінет Міністрів України постановив (постанова «Питання створення територіальних представництв Рахункової палати» №1577 від 18.11.2004 р.), що територіальні представництва Рахункової палати утворено як структурні підрозділи її апарату в регіонах: Донецькій та Луганській областях (м. Донецьк); Дніпропетровській та Запорізькій областях (м. Дніпропетровськ); Харківській, Сумській та Полтавській областях (м. Харків); Одеській, Миколаївській та Херсонській областях (м. Одеса); Автономній Республіці Крим (м. Сімферополь); Черкаській, Чернігівській та Кіровоградській областях (м. Черкаси); Вінницькій, Житомирській та Хмельницькій областях (м. Вінниця); Львівській, Волинській, Рівненській та Тернопільській областях (м. Львів); Івано-Франківській, Закарпатській та Чернівецькій областях (м. Івано-Франківськ); м. Києві та Київській області (м. Київ).

Відповідно до Положення про територіальне управління Рахункової палати (затверджено наказом голови Рахункової палати від 28.07.2004 р. №78) територіальне управління Рахункової палати (далі — Управління) в межах завдань, функцій та повноважень, визначених Законом України «Про Рахункову палату», здійснює контроль за використанням коштів державного бюджету України, цільових бюджетних та позабюджетних фондів установами, організаціями, підприємствами, розташованими на території Автономної Республіки Крим, областей, у містах Києві та Севастополі, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування цих територій. Основною функцією Управління є контрольна. Так, Управління здійснює контроль: за виконанням державного бюджету України, фінансуванням загальнодержавних програм в частині, що стосується використання коштів державного бюджету України в регіонах; за повнотою та своєчасністю руху коштів державного бюджету України, цільових бюджетних та державних позабюджетних фондів в органах Державного казначейства України, уповноважених в банках та в інших фінансово-кредитних установах і організаціях; за використанням коштів державного бюджету України в регіонах, передбачених на виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку, охорони довкілля та інших програм, затверджених Верховною Радою України; за використанням міжбюджетних трансфертів, які надаються з державного бюджету України місцевим бюджетам, та проведенням аналізу міжбюджетних відносин. Крім цього Управління проводять контрольні заходи щодо використання коштів державного бюджету України, цільових

бюджетних та державних позабюджетних фондів розпорядниками та одержувачами коштів державного бюджету України, які знаходяться на відповідній території, з точки зору законності, ефективності та доцільності.

4. До повноважень Рахункової палати віднесено і здійснення контролю за утворенням, обслуговуванням і погашенням державного боргу України як внутрішнього, так і зовнішнього.

У Конституції України (ст. 92) зазначається, що виключно законами України встановлюються порядок утворення і погашення внутрішнього і зовнішнього боргу. Нині лише частково врегульовано механізм утворення внутрішнього державного боргу в Законі України «Про державний внутрішній борг України» від 16.09.1992 р. №2604-XII. Окремі питання щодо порядку здійснення державних запозичень та їх використання визначаються щорічно у законах України про Державний бюджет України, а також у нормативно-правових актах Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів України.

Рахункова палата України: аналізує стан державного боргу України, витрати на його погашення та обслуговування (дотримання показників, схеми розрахунків, витрати з обслуговування і погашення державного боргу, видатки на управління та інші зобов'язання по державному боргу); контролює законність договорів, раціональне використання кредитів і позик, які Україна отримує від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій; здійснює за дорученням Верховної Ради України контроль за виконанням державного бюджету України за поквартальним розподілом видатків з обслуговування внутрішнього і зовнішнього боргу України; перевіряє ефективність розміщення централізованих валютних і фінансово-кредитних ресурсів, які надаються на поворотній основі з обов'язковим інформуванням Верховної Ради України про результати перевірки.

Здійснюючи контроль за утворенням, обслуговуванням і погашенням державного боргу України, Рахункова палата перевіряє своєчасність, доцільність отримання кредитів та позик, законність, ефективність їх використання та використання за цільовим призначенням. Перевірка ефективності передбачає оцінку фінансової віддачі від вкладення державних ресурсів там, де вона передбачається.

Об'єктами, щодо яких проводяться перевірки, ревізії Рахунковою палатою, у цьому випадку є: Кабінет Міністрів України, який обслуговує державний борг України (перевіряється: доцільність, законність прийняття рішення про випуск державних внутрішніх та зовнішніх позик, державних грошово-речових лотерей (ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України»); правильність визначення умов здійснення державних запозичень, у тому числі щодо виду, валюти, строків та відсоткової ставки державного запозичення (ст. 16 Кодексу); законність надання державних

гарантій для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання — резидентів України виключно у межах, визначених законом про Державний бюджет України; правильність визначення розміру та виду майнового забезпечення у разі прийняття рішення про надання кредитів (позик), залучених державою або під державні гарантії, суб'єктам господарювання, у розпорядженні яких є майно державної або комунальної власності (ст. 17 Кодексу); Державне казначейство України (перевіряється законність, своєчасність погашення та обслуговування державного боргу в національній та іноземній валюті); Міністерство фінансів України (перевірка проводиться щодо законності: здійснення правочинів з державним боргом, включаючи обмін, випуск, купівлю, викуп та продаж державних боргових зобов'язань за умови дотримання граничного обсягу державного боргу на кінець бюджетного періоду (ст. 16 Кодексу); здійснення на відкритих аукціонах продаж права вимоги погашення простроченої більше трьох років заборгованості перед державою за кредитами (позиками), залученими державою або під державні гарантії, а також за кредитами з бюджету в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (ст. 17 Кодексу), тощо.

Крім цього Рахункова палата здійснює перевірку:

1) планування державних запозичень (що передбачає: перевірку відповідності змін планових обсягів запозичень розмірам дефіциту державного бюджету, а також витратам з погашення державного боргу; здійснення аналізу структури запозичень щодо відповідності цілям та завданням політики обмеження боргової залежності держави, зокрема зовнішньої, визначених Стратегією економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004—2015 роки (Указ Президента України від 28.04.2004 р. №493);

2) стану виконання закону про Державний бюджет України на відповідний рік щодо державних запозичень, тобто проводить аналіз: доцільності змін обсягів державних запозичень; відповідності фактичних показників державних запозичень та витрат з погашення державного боргу показникам, встановленим законом про Державний бюджет України на відповідний рік; дотримання чинного законодавства при здійсненні заміщення одних джерел фінансування запозичень іншими тощо;

3) руху коштів від державних запозичень та напрямів їх використання (проводить перевірку надходження коштів від державних внутрішніх запозичень, зовнішніх запозичень, що надходять як до загального, так і до спеціального фонду державного бюджету, і відповідно порядок витрачання цих коштів тощо).

Враховуючи особливий правовий статус, Рахункова палата здійснює оцінку впливу державних запозичень на економіку та державний бюджет

України, тобто оцінює вплив державних запозичень на економічний розвиток, на виконання державного бюджету України, на стан державного боргу, та робить відповідні висновки.

Якщо мали місце позики міжнародних фінансових організацій, то Рахункова палата аналізує стан використання коштів цих позик для реалізації проектів та стан розрахунків за такими позиками. Крім цього, вона оцінює виконання Стратегій допомоги Україні Міжнародним банком реконструкції та розвитку та Європейським банком реконструкції та розвитку, використання позик та виконання проектів, що передбачає проведення перевірки використання позик Міжнародного банку реконструкції та розвитку на реалізацію системних, інвестиційних проектів.

5. У межах наданих повноважень Рахункова палата здійснює контроль за ефективністю управління коштами державного бюджету України.

При здійсненні контролю за ефективністю управління коштами державного бюджету України Рахункова палата перевіряє своєчасність, законність, результативність та обґрунтованість прийняття управлінських рішень стосовно коштів державного бюджету Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством фінансів України, іншими державними органами, головними розпорядниками бюджетних коштів та іншими уповноваженими на те суб'єктами. Перевіряючи своєчасність прийняття управлінських рішень, Рахункова палата звертає увагу на: те, щоб таке рішення забезпечило досягнення поставленої мети; своєчасність трактування та роз'яснення застосування окремих положень нормативних актів відповідними об'єктами; своєчасність вжиття заходів щодо надходження у повному об'ємі коштів до бюджету, належного їх розподілу та перерозподілу; своєчасність виконання покладених на відповідні суб'єкти функцій тощо. Будь-яке управлінське рішення повинно бути законним, тобто таким, що не суперечить чинному законодавству, та результативним — спрямованим на досягнення очікуваного результату. Рахункова палата перевіряє, чи є управлінське рішення обґрунтованим, таким, що дозволяє ефективно, економічно використовувати бюджетні кошти тощо. Крім цього, Рахункова палата здійснює перевірку ефективності управлінського рішення з питання формування бюджету, витрачання бюджетних коштів, ефективності механізму фінансування того чи іншого напряму використання коштів Державного бюджету України.

Основним завданням Державного казначейства України є безпосереднє управління наявними фінансовими ресурсами, що ним обліковуються. Враховуючи це, контроль ефективності управління коштами державного бюджету України Державним казначейством України виділено в якості окремої функції Рахункової палати. До основних завдань Рахункової палати при проведенні перевірки, ревізії в органах Державного казначейства України слід

віднести перевірку: законності, своєчасності та повноти виконання державного бюджету України; ефективності управління бюджетними коштами; законності, обґрунтованості та ефективності проведення взаємозаліків, операцій з казначейськими векселями та іншими цінними паперами; дотримання Конституції України, актів чинного законодавства України з питань бюджету, закону України про Державний бюджет України на відповідний рік, при прийнятті та виданні нормативних, адміністративних, розпорядчих, інших актів та відомчих документів (наказів, інструкцій, положень, вказівок, інструктивних листів тощо) з питань організації виконання положень закону України про Державний бюджет України на відповідний рік та конкретних бюджетних призначень, передбачених цим законом; правильності відображення фінансових операцій у бухгалтерському обліку; реєстраційних рахунків та рахунків розпорядників коштів державного бюджету України тощо.

Для забезпечення здійснення Рахунковою палатою контролю за управлінням коштами державного бюджету України Міністерство фінансів України, Державне казначейство України, Державна податкова адміністрація України, Державна митна служба України повинні подавати Рахунковій палаті зведену фінансову звітність про виконання державного бюджету України у повному обсязі та у строки, передбачені для складання цієї звітності; оперативну інформацію про хід виконання державного бюджету України за доходами і видатками відповідно до встановлених форм. У свою чергу, головні розпорядники коштів державного бюджету України повинні надавати Рахунковій палаті зведену фінансову звітність про виконання кошторису видатків.

6. До повноважень Рахункової палати України Бюджетним кодексом України віднесено і здійснення контролю за використанням коштів місцевих бюджетів у частині трансфертів, які надаються з державного бюджету. Законодавство закріплює право місцевих бюджетів на отримання міжбюджетних трансфертів з державного бюджету України. Бюджетний кодекс України навіть вказує на відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, отриманих у вигляді субвенції. Необхідно відмітити, що Закон України «Про Рахункову палату», визначаючи її завдання та повноваження, не вказує ці об'єкти контролю, обмежуючись загальним правилом «здійснення контролю за витрачанням бюджетних коштів». Вважаємо за необхідне законодавчо закріпити положення про те, що одним із завдань Рахункової палати є контроль за законністю і своєчасністю руху коштів, що виділяються з державного бюджету України бюджетам нижчого рівня у вигляді міжбюджетних трансфертів та інших форм бюджетного регулювання доходної частини цих бюджетів.

Відповідно до ст. 143 Конституції України органам місцевого самоврядування можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої

влади, які називаються делегованими повноваженнями. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (від 21.05.1997 р. із наступними змінами і доповненнями) визначає делеговані повноваження органів місцевого самоврядування. Здійснення повноважень органів виконавчої влади фінансується у повному обсязі за рахунок коштів державного бюджету України. Кошти, необхідні для здійснення органами місцевого самоврядування цих повноважень, щороку передбачаються в законі України про Державний бюджет України. Так, Кабінет Міністрів України при внесенні на розгляд Верховної Ради України проектів законів про надання органам місцевого самоврядування окремих повноважень органів виконавчої влади одночасно подає пропозиції про фінансування здійснення таких повноважень у повному обсязі за рахунок коштів державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету окремих загальнодержавних податків, а також передачі в комунальну власність чи в користування органів місцевого самоврядування відповідних об'єктів державної власності.

Рішення органів державної влади, які призводять до додаткових видатків органів місцевого самоврядування, обов'язково супроводжуються передачею їм необхідних фінансових ресурсів. Так, в Законі України «Про Кабінет Міністрів України» від 21.12.2006 р. №514-V, зазначається, що Кабінет Міністрів України в порядку, визначеному Законом, компенсує витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті України. Отже, здійснення контролю за ефективністю, доцільністю та законністю використання таких коштів покладено на Рахункову палату.

Контроль у бюджетному процесі щодо використання коштів місцевих бюджетів у частині трансфертів, які надаються з державного бюджету, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування здійснюють і територіальні управління Рахункової палати. Відповідно, основним завданням Рахункової палати та її територіальних управлінь в цьому випадку є здійснення перевірок використання таких коштів за цільовим призначенням, ефективність їх використання, встановлення фактичного дотримання положень рішень органів місцевого самоврядування про бюджет положенням Закону України про Державний бюджет України на поточний рік.

Контролю підлягають саме міжбюджетні трансферти, спрямовані з державного бюджету України місцевим бюджетам; управління ними, розподіл між місцевими бюджетами; нормативно-правові акти та інші документи, що регламентують їх використання, прийняті місцевими органами виконавчої влади і місцевого самоврядування з питань, що підлягають

перевірці; дані статистичної і фінансової звітності, інша інформація стосовно їх спрямування та використання. Під час проведення контролю виявляються розбіжності між потребою у коштах на здійснення цільових видатків у бюджетній сфері, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, обрахованою місцевими фінансовими органами та Міністерством фінансів України, проводиться вибірковий аналіз причин таких розбіжностей; аналізуються пропозиції, надані місцевими радами та державними адміністраціями центральним органам виконавчої влади щодо повноти забезпечення та використання цільових коштів, які враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, тощо.

7. Одним із завдань Рахункової палати є регулярне інформування Верховної Ради України, її комітетів про хід виконання державного бюджету України та стан погашення внутрішнього і зовнішнього боргу України, про результати здійснення інших контрольних функцій. Таку функцію Рахункової палати слід назвати інформаційною. Вона реалізується на основі контрольних заходів і аналітичної роботи. Закон України «Про Рахункову палату» не містить положення, яке б вказувало на основні моменти підготовки, проведення та підбиття підсумків контрольних заходів. У Стандарті Рахункової палати наявні окремі пункти, які стосуються кожного етапу контрольних заходів, у тому числі і щодо підготовки звіту за результатами контрольних заходів.

Рахункова палата систематично аналізує підсумки планових і поточних контрольних заходів, узагальнює та досліджує причини та наслідки виявлених відхилень і порушень у процесі формування доходів і витрачання коштів державного бюджету України тощо.

За підсумками проведених перевірок і ревізій складаються звіти, за достовірність яких відповідні посадові особи Рахункової палати несуть персональну відповідальність.

Відповідно до законодавства, Рахункова палата за встановленими формами щоквартально подає Верховній Раді України оперативний звіт про хід виконання державного бюджету України, в якому наводяться фактичні відомості про формування доходів і проведені витрати у порівнянні з показниками, затвердженими Законом про Державний бюджет України поточного року і показниками за відповідний період або квартал попереднього року.

З метою забезпечення своєчасного надходження і обробки інформації, необхідної для складання звіту про виконання державного бюджету України, Рахунковою палатою за погодженням з Кабінетом Міністрів України вводиться обов'язкова фінансова звітність усіх центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій перед Рахунковою палатою. Рішення про конкретні терміни виконання і форми зазначеної

звітності приймається Кабінетом Міністрів України за поданням Голови Рахункової палати. Аналіз оперативної інформації, одержаної в порядку контролю, проводиться Рахунковою палатою, і узагальнені відомості подаються Верховній Раді України, її комітетам та Кабінету Міністрів України.

Відповідно до Регламенту Верховної Ради України висновки Рахункової палати, інші письмові матеріали, пов'язані з розглядом на пленарному засіданні Верховної Ради звіту чи інформації Голови Рахункової палати України, надаються народним депутатам не пізніше як за три дні до дня розгляду питання.

Стаття 111. **Повноваження Міністерства фінансів України та місцевих фінансових органів з контролю за дотриманням бюджетного законодавства**

1. Міністерство фінансів України здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу як щодо державного бюджету, так і місцевих бюджетів, якщо інше не передбачено законодавством України.
Міністерство фінансів України в межах своїх повноважень забезпечує реалізацію єдиної державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, координує та спрямовує діяльність органів виконавчої влади, уповноважених на проведення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, визначає основні організаційно-методичні засади та дає оцінку функціонуванню систем внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту, якщо інше не передбачено законодавством.
2. Місцеві фінансові органи здійснюють контроль за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу щодо місцевих бюджетів.
3. Міністерство фінансів України та місцеві фінансові органи у встановленому законодавством порядку одержують від центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, банків та інших фінансових установ усіх форм власності пояснення, матеріали та інформацію з питань, що виникають під час складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів та звітування про їх виконання.

1. Контрольні повноваження Міністерства фінансів України визначені у Бюджетному кодексі України та Положенні про Міністерство фінансів України (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 р. №1837). Так, Міністерство фінансів України є одним із основних учасників бюджетного процесу та наділене повноваженнями щодо здійсненню контролю за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу як стосовно державного, так і місцевих бюджетів.

Під час складання проектів бюджетів, тобто на першій стадії бюджетного процесу, контрольні повноваження Міністерства фінансів України

полягають у перевірці дотримання бюджетного законодавства у процесі розроблення проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік, визначення основних організаційно-методичних засад бюджетного планування, загального рівня доходів та видатків бюджету і кредитування бюджету та наданні оцінки обсягу фінансування бюджету для складання проекту Державного бюджету України та індикативних прогнозних показників державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди (ст. 32 Кодексу). Крім цього, Міністерство фінансів України на будь-якому етапі складання і розгляду проекту Державного бюджету України аналізує бюджетні запити головних розпорядників бюджетних коштів з точки зору їх відповідності бюджетному законодавству.

Повноваження з контролю за дотриманням бюджетного законодавства реалізуються Міністерством фінансів України і під час погодження визначених у Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимогах до виконання кошторисів бюджетних установ (затверджений постановою Кабінету Міністрів України №228 від 28.02.2002 р. із наступними змінами і доповненнями) кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду і штатних розписів окремих установ, наприклад Секретаріату Кабінету Міністрів України за відповідними бюджетними програмами, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій тощо.

Повноваження безпосередньо Міністерства фінансів України з контролю за дотриманням бюджетного законодавства стосовно місцевих бюджетів деталізовано лише на першій стадії бюджетного процесу. Так, під час складання проектів місцевих бюджетів, Міністерство фінансів України отримує інформацію, яка стосується обсягу міжбюджетних трансфертів, що подається Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями та виконавчими органами відповідних рад. Аналіз п. 5 Положення про Міністерство фінансів України, в якому йдеться про документи, що мають подавати Міністерству фінансів України учасники бюджетного процесу (головні розпорядники коштів місцевих бюджетів, органи місцевого самоврядування — інформацію, документи і матеріали, необхідні для складення проекту Державного бюджету України, прогнозних показників зведеного бюджету України та аналізу виконання бюджетів, що входять до складу бюджетної системи держави; органи місцевого самоврядування, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації — інформацію про здійснені запозичення, в тому числі надходження від розміщення облігацій місцевих позик та надходжень від укладених договорів про отримання

позик, кредитів, кредитних ліній у фінансових установах), дає змогу зробити висновок, що проводиться їх перевірка на відповідність бюджетному законодавству.

На другій стадії бюджетного процесу — під час розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України, Міністерство фінансів України представляє проект закону про Державний бюджет України на пленарному засіданні Верховної Ради України, виявляє неточності в розрахунках прогнозів доходів та фінансування бюджету. Наявність таких повноважень сприяє належному здійсненню контролю Міністерством фінансів України за дотриманням бюджетного законодавства.

На другій і третій стадіях бюджетного процесу Міністерство фінансів України практично не здійснює контрольні повноваження стосовно місцевих бюджетів. Цими повноваженнями наділені місцеві фінансові органи.

Контрольна функція Міністерства фінансів України реалізується і при внесенні змін до закону про Державний бюджет України, оскільки цей орган готує і подає на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції щодо внесення змін до Державного бюджету України.

Певні контрольні повноваження з контролю за дотриманням бюджетного законодавства має Міністерство фінансів України під час виконання бюджету (здійснює загальну організацію та управління виконанням державного бюджету України), а це означає, що цей державний орган контролює як надходження коштів до бюджету, так і їх витрачання. Міністр фінансів України протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису державного бюджету України встановленим бюджетним призначенням.

Щороку, у межах своєї компетенції, Міністерство фінансів України після прийняття Державного бюджету України перевіряє правильність складання і затвердження кошторисів і планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів (Порядок складання, розгляду, затвердження та основні вимоги до виконання кошторисів бюджетних установ (п. 42), Положення про Міністерство фінансів України (п. 2 підпункт 34)).

Міністерство фінансів України відповідно до покладених на нього завдань: готує експертні висновки щодо визначення вартісної величини впливу законопроектів на дохідну чи видаткову частини бюджетів та вносить пропозиції щодо доцільності їх прийняття, можливості та строку набрання чинності; проводить державну експертизу проектів, фінансування

яких здійснюється за рахунок кредитів, що залучаються державою або під державні гарантії.

Міністерство фінансів України здійснює в межах своїх повноважень контроль за виконанням бюджетів, оскільки воно має право одержувати інформацію, документи і матеріали, передбачені у п. 5 Положення про Міністерство фінансів України, з аналізу яких робить висновок про дотримання бюджетного законодавства відповідними учасниками бюджетного процесу. Контролюючи виконання закону про Державний бюджет України, Міністерство фінансів України проводить щомісячну оцінку відповідності прогнозу надходжень показникам, встановленим державним бюджетом України.

На четвертій стадії бюджетного процесу контроль Міністерства фінансів України за дотриманням бюджетного законодавства полягає в тому, що воно, отримуючи звіт про виконання державного бюджету України та інші фінансові звіти за встановленими правилами та формами (ст. 59, 60 Кодексу), здійснює їх перевірку з метою встановлення відповідності бюджетному законодавству, повноти і достовірності інформації, що в них міститься.

Міністерство фінансів України контролює і здійснення запозичень до місцевих бюджетів. Відповідно до покладених на цей орган завдань, він подає в установленому порядку висновки про відповідність проекту рішення про здійснення запозичень до місцевих бюджетів чи іншої операції вимогам, установленим бюджетним законодавством, забезпечує ведення загального реєстру запозичень до місцевих бюджетів. Цей контроль може бути попереднім (здійснюється перевірка певних документів до початку отримання запозичень) та поточним (шляхом отримання інформації для ведення реєстру запозичень до місцевих бюджетів). Так, у разі необхідності здійснення запозичень до місцевих бюджетів Міністерство фінансів України протягом 20 днів після отримання інформації та відповідних документів від Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи міської ради про наміри здійснити запозичення або реструктуризацію боргових зобов'язань за ним розглядає їх і проводить перевірку відповідності обсягу видатків на обслуговування місцевого боргу межам, установленим законом. Якщо виявлено невідповідність рішення міської ради про здійснення запозичення чи проведення іншої операції вимогам, установленим бюджетним законодавством, Міністерство фінансів звертається у встановленому порядку до суду для визнання такого рішення незаконним (Порядок здійснення запозичень до місцевих бюджетів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України №207 від 24.12.2003 р.).

2. Міністерство фінансів України забезпечує реалізацію єдиної державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства. Так, Міністерство фінансів України забезпечує розроблення та

затверджує в установленому порядку певні документи, що стосуються бухгалтерського обліку, зокрема національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, плани рахунків та інструкції про їх застосування підприємствами, установами і організаціями (крім банків і бюджетних установ), типові форми реєстрів бухгалтерського обліку і фінансової звітності, методичні рекомендації та інші нормативно-методичні документи з питань бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств, установ і організацій (крім банків і бюджетних установ), що сприяє належному проведенню контролю за дотриманням бюджетного законодавства Державним казначейством України. На Міністерство фінансів України покладається обов'язок роз'яснювати певні бюджетні норми, що сприяє забезпеченню єдиної державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства. Наприклад, з метою дотримання бюджетного законодавства постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2009 р. №1414 «Про заходи щодо організації бюджетного процесу у 2010 році» на Міністерство фінансів України покладено функцію надання роз'яснення щодо застосування цієї постанови.

Міністерство фінансів України удосконалює методи фінансового та бюджетного планування, фінансування, а також звітності та системи контролю за витрачанням бюджетних коштів.

Реформування системи державного внутрішнього фінансового контролю, як відмічається у Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.05.2005 р. №158 (в редакції розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.10.2008 р. №1347-р)) передбачає утворення в Міністерстві фінансів України підрозділу з питань реформування системи державного внутрішнього фінансового контролю та оцінки ефективності систем внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту, спрямування та координації централізованого внутрішнього аудиту; створення Міністерством фінансів та Головним контрольно-ревізійним управлінням України єдиної бази даних внутрішнього аудиту в органах державного і комунального секторів. Це також сприятиме ефективності проведення контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Окрім цього Міністерство фінансів України щорічно виконує координаційну функцію у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, оскільки цей державний орган координує та спрямовує діяльність органів виконавчої влади, уповноважених на проведення такого контролю. Зокрема, Міністерство фінансів України погоджує проект плану основних напрямів контрольно-ревізійної роботи органів державної контрольно-ревізійної служби, щомісяця від Головного контрольно-ревізійного управління України отримує звіти про проведення контрольних заходів.

Як зазначається у Порядку взаємодії Міністерства фінансів України як головного розпорядника коштів державного бюджету та відповідальних виконавців бюджетних програм на всіх стадіях бюджетного процесу (затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2007 р. №662), обов'язки щодо координації питань у процесі складання, затвердження та виконання державного бюджету, здійснення у межах своїх повноважень контролю за додержанням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу щодо головного розпорядника коштів, до яких вказаним документом віднесено і суб'єктів, які уповноважені здійснювати контроль за дотриманням бюджетного законодавства (Державне казначейство України, Головне контрольно-ревізійне управління України та інші), покладаються на заступників Міністра фінансів України відповідно до розподілу функціональних повноважень та департамент, на який покладені функції головного розпорядника коштів згідно з Положенням про структурний підрозділ Міністерства фінансів України.

Міністерство фінансів України визначає основні організаційно-методичні засади та дає оцінку функціонуванню систем внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту, якщо інше не передбачено законодавством.

З метою забезпечення законності формування та використання фінансових і матеріальних ресурсів структурними підрозділами Міністерства фінансів України, місцевими фінансовими органами та підприємствами, установами і організаціями, що належать до сфери його управління; дотримання принципів економності, доцільності та ефективності при плануванні і виконанні бюджетних програм Міністерства, відповідальними за супроводження яких є структурні підрозділи центрального апарату Міністерства та розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня; аналізу виконання управлінських рішень, виявлення фактів невиконання (неналежного виконання) управлінських рішень, оцінки їх негативного впливу та можливих наслідків для об'єкта контролю; ухвалення за результатами контролю управлінських рішень, спрямованих на оптимізацію або скасування попередніх управлінських рішень, та подальший контроль за їх виконанням, Міністерство фінансів України здійснює внутрішній контроль у формах внутрішнього фінансового контролю та внутрішнього адміністративного аудиту. Предметом контролю є: управлінське рішення, порядок його ухвалення та виконання структурними підрозділами Міністерства, підприємствами, установами та організаціями, які належать до сфери управління Міністерства і є розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня, з питань правильності, доцільності та ефективності використання бюджетних коштів або ефективності системи управління. Метою оцінки внутрішнього фінансового контролю є дослідження рівня досягнення підконтрольним суб'єктом таких цілей: усі рішення керівництва

ухвалюються в межах власних повноважень та відповідно до вимог чинного законодавства; налагоджено контроль за їх дотриманням; усі фінансово-господарські операції здійснюються за погодженням із керівництвом; усі фінансово-господарські операції достовірно і у повному обсязі фіксуються в бухгалтерському обліку; доступ до коштів і матеріальних цінностей можливий лише за погодженням з керівництвом; фактична наявність активів відповідає відомостям бухгалтерського обліку, забезпечується їх належне зберігання (Положення про порядок здійснення внутрішнього контролю в Міністерстві фінансів України, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 11.06.2004 р. №383).

3. Місцеві фінансові органи, реалізуючи повноваження з контролю за дотриманням бюджетного законодавства, на будь-якому етапі складання та розгляду місцевих бюджетів здійснюють перевірку й аналіз бюджетних запитів головних розпорядників бюджетних коштів (коштів місцевих бюджетів), усувають розбіжності, які існують, тобто контролюють дотримання Інструкції з підготовки бюджетних запитів, та перевіряють пропозиції щодо показників проектів відповідних бюджетів, які подають виконавчі органи сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад, районні державні адміністрації в містах Києві та Севастополі.

Щороку, в межах своєї компетенції, місцеві фінансові органи, після прийняття відповідних бюджетів, перевіряють правильність складання і затвердження кошторисів і планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів (Порядок складання, розгляду, затвердження та основні вимоги до виконання кошторисів бюджетних установ (п. 42)). Під час виконання місцевого бюджету місцеві фінансові органи перевіряють розпис, за яким виконується місцевий бюджет, забезпечують відповідність розпису місцевого бюджету встановленим бюджетним призначенням.

На третій стадії бюджетного процесу формою контролю місцевих фінансових органів є й проведення перевірки проекту запропонованих змін до рішення про місцевий бюджет, результатом якої є оформлення офіційного висновку про перевиконання чи недовиконання дохідної частини загального фонду відповідного бюджету для ухвалення відповідною радою рішення про внесення змін до рішення про місцевий бюджет.

На четвертій стадії бюджетного процесу, тобто при підготовці та розгляді звіту про виконання місцевого бюджету, контроль місцевих фінансових органів за дотриманням бюджетного законодавства полягає в тому, що вони, отримуючи звіти про виконання відповідних бюджетів та інші

фінансові звіти за встановленими правилами та формами, здійснюють їх перевірку з метою встановлення відповідності бюджетному законодавству, повноти й достовірності інформації, що в них міститься.

4. Міністерство фінансів України та місцеві фінансові органи у встановленому законодавством порядку одержують від центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій, банків та інших фінансових установ усіх форм власності пояснення, матеріали та інформацію з питань, що виникають під час складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів та звітування про їх виконання.

Так, Міністерство фінансів відповідно до покладених на нього завдань (п. 5 Положення про Міністерство фінансів України) має право одержувати: в установленому порядку від головних розпорядників коштів державного та місцевих бюджетів, органів місцевого самоврядування інформацію, документи і матеріали, необхідні для складання проекту Державного бюджету, прогнозних показників зведеного бюджету України та аналізу виконання бюджетів, що входять до складу бюджетної системи держави; в установленому порядку матеріали з питань надходження і використання коштів державних цільових фондів, їх кошториси та звіти; від центральних і місцевих органів виконавчої влади, розпорядників бюджетних коштів інформацію про здійснення внутрішнього фінансового контролю і внутрішнього аудиту; від центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій усіх форм власності дані, необхідні для здійснення контролю за раціональним і цільовим використанням бюджетних коштів; в установленому законодавством порядку від органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань; щомісяця в установленому порядку від Головного контрольно-ревізійного управління України звіти про проведення контрольних заходів; від органів місцевого самоврядування, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій інформацію про здійснені запозичення, в тому числі надходження від розміщення облігацій місцевих позик та від укладених договорів про отримання позик, кредитів, кредитних ліній у фінансових установах; інше.

Місцеві фінансові органи також одержують в установленому порядку від інших структурних підрозділів відповідно обласної, Київської та Севастопольської міської, районних держадміністрацій, виконавчих органів міських (міст обласного значення) рад тощо, територіальних органів Державного казначейства, органів державної податкової служби, інших державних органів, підприємств, установ і організацій усіх форм власності інформацію, матеріали та інші документи, необхідні для складання

проекту відповідного місцевого бюджету та аналізу його виконання. У випадку виявлення порушень у бюджетному процесі місцеві фінансові органи, в межах наданих повноважень, мають право вимагати пояснення від відповідних суб'єктів та вживати заходів до порушників, наприклад, призупиняти бюджетні асигнування.

Стаття 112. **Повноваження Державного казначейства України з контролю за дотриманням бюджетного законодавства**

1. До повноважень Державного казначейства України з контролю за дотриманням бюджетного законодавства належить здійснення контролю за:
1) веденням бухгалтерського обліку всіх надходжень і витрат державного бюджету та місцевих бюджетів, складанням та поданням фінансової і бюджетної звітності;
2) бюджетними повноваженнями при зарахуванні надходжень бюджету;
3) відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів показникам розпису бюджету;
4) відповідністю взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі);
5) відповідністю платежів взятим бюджетним зобов'язанням та відповідним бюджетним асигнуванням.
Державне казначейство України в межах своїх повноважень забезпечує організацію та координацію діяльності головних бухгалтерів бюджетних установ та контроль за виконанням ними своїх повноважень.

1. Правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні визначаються Бюджетним кодексом України та Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Завдання Державного казначейства України, в тому числі при здійсненні контролю за дотриманням бюджетного законодавства, визначені ст. 43 Кодексу та Положенням про Державне казначейство України, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 21.12.2005 р. №1232.

Усі надходження бюджету та витрати бюджету обліковуються у валових показниках незалежно від того, передбачається чи не передбачається у бюджетних призначеннях взаємозарахування цих показників (ч. 4 ст. 56 Кодексу). При веденні бухгалтерського обліку всіх надходжень і витрат державного та місцевих бюджетів органи Державного казначейства України здійснюють контроль за дотриманням:

— вимог щодо ведення бухгалтерського обліку;

— порядку та термінів відкриття (закриття) рахунків в органах Державного казначейства України.

Державне казначейство України веде бухгалтерський облік усіх надходжень державного та місцевих бюджетів України (ч. 2 ст. 45 та ч. 2 ст. 78 Кодексу).

Бухгалтерський облік усіх операцій щодо виконання державного бюджету України органи Державного казначейства України здійснюють у порядку, встановленому Державним казначейством України, відповідно до ч. 2 ст. 56 та ч. 9 цієї статті Кодексу. У бухгалтерському обліку відображаються всі активи та зобов'язання держави.

Надходження бюджету та витрати бюджету відображаються на рахунках у хронологічному порядку відповідно до встановленої законодавством процедури. Усі бухгалтерські записи підтверджуються документально (ч. 5 ст. 56 Кодексу).

З метою забезпечення ведення бухгалтерського обліку органи Державного казначейства України відкривають та закривають рахунки, відкриті у поточному бюджетному періоді для виконання бюджетів.

Порядок відкриття рахунків у національній валюті в органах Державного казначейства України затверджено наказом Державного казначейства України від 02.12.2002 р. №221, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 17.12.2002 р. за №976/7264 (далі — Наказ №221).

Зазначений Порядок регламентує взаємовідносини між органами Державного казначейства України і розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, відокремленими структурними підрозділами розпорядників бюджетних коштів та підприємствами, установами, організаціями, а також органами, які здійснюють контроль за справлянням (стягненням) платежів до бюджетів, та органами місцевого самоврядування в процесі відкриття (закриття) рахунків.

Порядок закриття після закінчення бюджетного періоду рахунків, відкритих у поточному бюджетному періоді для виконання бюджетів, визначений ст. 57 Кодексу.

Порядок ведення бухгалтерського обліку бюджетних установ установлюється Державним казначейством України відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку за погодженням з Міністерством фінансів України (ч. 2 ст. 56, ч. 2 та 9 ст. 78 Кодексу).

При складанні фінансової звітності та звітності про виконання бюджетів органи Державного казначейства України здійснюють контроль щодо:

— достовірності включених даних до звітів про виконання державного бюджету (місцевого бюджету), річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет), а також дотримання порядку та термінів подання таких звітів;

— дотримання встановлених вимог до складання звітності про виконання бюджетів;

— дотримання встановлених порядку та термінів подання фінансової і бюджетної звітності бюджетних установ, а також подання такої звітності у повному обсязі;

— відповідності даних, наведених у фінансовій і бюджетній звітності бюджетних установ, даним бухгалтерського обліку.

Звітність про виконання державного бюджету України (кошторисів бюджетних установ) включає фінансову та бюджетну звітність.

Бюджетна звітність відображає стан виконання бюджету, містить інформацію в розрізі бюджетної класифікації. Форми бюджетної звітності бюджетних установ і органів Державного казначейства України та порядок їх заповнення встановлюються Державним казначейством України за погодженням з Міністерством фінансів України (ч. 1 ст. 58 Кодексу).

Зведення, складання та подання звітності про виконання Державного бюджету України здійснюється Державним казначейством України. Державне казначейство України забезпечує достовірність інформації про виконання Державного бюджету України (ч. 1 та 2 ст. 58 Кодексу).

Звітність про виконання державного та місцевих бюджетів подається Державним казначейством України відповідно до вимог Кодексу (ст. 58-61, 80).

Бюджетна звітність (місячні, квартальні, річні звіти) складається органами Державного казначейства України за формами та в порядку, встановленому Державним казначейством України, за погодженням з Міністерством фінансів України (ч. 1 ст. 58 та ч. 2 ст. 80 Кодексу) на підставі даних бухгалтерського обліку Державного казначейства України та даних розпорядників і одержувачів бюджетних коштів.

Фінансова звітність бюджетних установ складається згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та за формами, що затверджуються Міністерством фінансів України (ч. 1 ст. 58 Кодексу).

Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності» (наказ Міністерства фінансів України від 28.12.2009 р. №1541, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 28.01.2010 р. за №103/17398) затверджені форми фінансової звітності: Баланс; Звіт про фінансові результати; Звіт про рух грошових коштів; Звіт про власний капітал; Примітки до фінансової звітності, які будуть складатися суб'єктами державного сектора (Державним казначейством України, розпорядниками бюджетних коштів та фондами загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування).

Розпорядники та одержувачі бюджетних коштів подають фінансову звітність за встановленими формами органам Державного казначейства та місцевим фінансовим органам відповідно з урахуванням вимог Порядку

подання фінансової звітності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2000 р. №419.

Єдині вимоги до складання фінансової звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів визначені Порядком складання фінансової звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, затвердженим наказом Державного казначейства України від 25.05.2010 р. №164, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 14.06.2010 р. за №385/17680.

Дані фінансової звітності розпорядників та одержувачів бюджетних коштів перевіряються в частині відповідності аналогічним даним, відображеним в бухгалтерському обліку органів Державного казначейства України.

Усі примірники фінансової звітності розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, а також зведена фінансова звітність головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня, до сфери управління яких належать розпорядники бюджетних коштів, у тому числі в інших областях, до подачі розпорядникам вищого рівня або іншим користувачам повинні бути перевірені і завізовані відповідним органом Державного казначейства України, засвідчені підписом, печаткою або штампом на кожній сторінці всіх форм фінансової звітності та додатків до Пояснювальної записки.

Віза органу Державного казначейства України засвідчує, що фінансова звітність розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів складена відповідно до вимог законодавства і підлягає консолідації у зведеній фінансовій звітності розпорядників бюджетних коштів.

2. Органи Державного казначейства України у процесі виконання дохідної частини бюджетів здійснюють відповідні контрольні дії. Контроль проводиться на стадії зарахування, повернення помилково та надмірно зарахованих платежів, розмежування надходжень між рівнями бюджетів та фондами, при наданні дотації вирівнювання місцевим бюджетам та перерахуванні міжбюджетних трансфертів, а також при перерахуванні коштів одержувачам.

Контрольні повноваження органів Державного казначейства в процесі обслуговування бюджетів за доходами визначені Порядком казначейського обслуговування державного бюджету за доходами та іншими надходженнями, затвердженим наказом Державного казначейства України від 19.12.2000 р. №131 та зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 24.01.2001 р. за №67/5258 (далі — Наказ №131), та Порядком казначейського обслуговування місцевих бюджетів, затвердженим наказом Державного казначейства України від 04.11.2002 р. №205 та зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 26.11.2002 р. за №919/7207 (далі — Наказ №205).

Державне казначейство України та його територіальні органи при веденні бухгалтерського обліку виконання бюджетів за доходами повинні забезпечити облік надходжень відповідно до закону України про Державний бюджет України на відповідний рік у розрізі кодів класифікації доходів бюджету.

Система обслуговування бюджетів за доходами ґрунтується на комплексі операцій, що проводяться органами Державного казначейства. Залежно від послідовності здійснення операцій з бюджетними надходженнями діяльність органів Державного казначейства України щодо обслуговування бюджетів за доходами охоплює такі основні напрями роботи:

— відкриття та забезпечення належного функціонування рахунків для зарахування надходжень до бюджетів і державних цільових фондів;

— зарахування податків, зборів, інших обов'язкових платежів на рахунки за надходженнями, відкриті в органах Державного казначейства;

— повернення надмірно та помилково сплачених до бюджетів платежів, відшкодування платникам податку на додану вартість;

— розподіл платежів за нормативами, визначеними Бюджетним кодексом, законом про державний бюджет та рішеннями рад про місцеві бюджети, перерахування за належністю розподілених коштів;

— ведення бухгалтерського обліку доходів державного та місцевих бюджетів відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів;

— формування звітів та іншої інформації про виконання дохідної частини відповідних бюджетів, надання її органам, які здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів до бюджетів.

Відкриття бюджетних рахунків для зарахування надходжень до бюджетів здійснюється Державним казначейством України з використанням засобів програмного забезпечення відповідно до Наказу №221.

Відкриттю рахунків передує розробка Державним казначейством України відповідних алгоритмів, які чітко встановлюють належність того чи іншого виду надходжень:

— до конкретного бюджету та/або фонду, їх розподіл між ними;

— до адміністратора податків і зборів, території тощо.

Органи казначейства на основі інформації податкових органів про перелік платежів, які справляються на певних територіях щорічно на початок бюджетного року, відкривають рахунки для зарахування надходжень до бюджетів.

Для кожного бюджету відкриваються бюджетні рахунки для зарахування надходжень у розрізі всіх видів платежів, що можуть надходити до цих бюджетів у відповідному бюджетному році. Перелік відкритих рахунків доводиться відповідними органами казначейства до територіальних органів державної податкової служби.

Рахунки для зарахування платежів до бюджету відкриваються на балансі Головних управлінь Державного казначейства України та Державного казначейства України (центральний апарат). Зазначені рахунки відкриваються в розрізі кодів бюджетної класифікації та територій.

Попередній та поточний контроль бюджетних повноважень також здійснюється органами Держказначейства і при поверненні надходжень та відшкодуванні податків згідно з законодавством.

Державне казначейство України відповідно до вимог Бюджетного кодексу України за поданням органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, здійснює повернення коштів, що були помилково або надмірно зараховані до бюджету (ч. 2 ст. 45 та ч. 2 ст. 78 Кодексу).

Порядок повернення платниками помилково або надмірно сплачених податків, зборів (обов'язкових платежів) регламентується наказом Державного казначейства України від 10.12.2002 р. за №226, а взаємодія органів Державної податкової служби України, фінансових органів та органів Державного казначейства України в процесі повернення помилково та/або надмірно сплачених податків, зборів — спільним наказом Державної податкової адміністрації України, Міністерства фінансів України, Державного казначейства України від 03.02.2005 р. №58/78/22, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 18.02.2005 р. за №247/10527.

3. У ході виконання державного бюджету за видатками Державним казначейством України здійснюється контроль за відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів показникам розпису бюджету (ч. 2 ст. 47 Кодексу).

Основні вимоги до складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ визначені Порядком складання, розгляду, затвердження та основними вимогами до виконання кошторисів бюджетних установ, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 р. №228 (далі — постанова №228).

Відповідно до п. 43 постанови №228 для здійснення контролю за відповідністю асигнувань, визначених у кошторисах, планах асигнувань загального фонду бюджету, планах надання кредитів із загального фонду бюджету, планах спеціального фонду, планах використання бюджетних коштів, помісячних планах використання бюджетних коштів розпорядників, асигнуванням, затвердженим розписами відповідних бюджетів, органи Державного казначейства проводять реєстрацію та ведуть облік зведених кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів, помісячних планів використання бюджетних коштів розпорядників вищого рівня у розрізі розпорядників нижчого рівня та одержувачів.

Розпорядники мають право провадити діяльність виключно в межах асигнувань, затверджених кошторисами, планами асигнувань загального фонду бюджету, планами надання кредитів із загального фонду бюджету, планами спеціального фонду, а вищі навчальні заклади та наукові установи — також в межах асигнувань, затверджених планами використання бюджетних коштів і помісячними планами використання бюджетних коштів, за наявності витягу, доведеного органом Державного казначейства, що підтверджує відповідність цих документів даним казначейського обліку. З цією метою розпорядники, які отримали від органів Державного казначейства витяг, повинні подати відповідним органам Державного казначейства дані про розподіл показників зведених кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, а також зведених планів використання бюджетних коштів і зведених помісячних планів використання бюджетних коштів у розрізі розпорядників нижчого рівня та одержувачів. Зазначені показники доводяться до відповідних органів Державного казначейства за місцем розташування розпорядників нижчого рівня та одержувачів.

Органи Державного казначейства здійснюють контроль за відповідністю розподілу показників зведених кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів даним казначейського обліку.

У разі невідповідності кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів витягу, отриманому від відповідних органів Державного казначейства, розпорядники повинні перезатвердити зазначені документи згідно з витягом.

Контрольні повноваження органів Державного казначейства України в процесі обслуговування державного бюджету за видатками визначені Порядком обслуговування державного бюджету за видатками та операціями з надання та повернення кредитів, наданих за рахунок коштів державного бюджету, затвердженим наказом Державного казначейства України від 25.04.2004 р. №89 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 10.06.2004 р. за №716/9315 (далі — Наказ №89).

До початку бюджетного року головні розпорядники та розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня визначають мережу розпорядників коштів бюджету нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів за територі-

ями і подають її до Державного казначейства України та Головних управлінь Державного казначейства України.

Органи державного казначейства перевіряють подану інформацію на відповідність даним Єдиного реєстру розпорядників та одержувачів бюджетних коштів та вносять до єдиної бази даних мережі розпорядників та одержувачів коштів державного бюджету.

Державне казначейство України перевіряє розподіл показників зведених кошторисів, планів асигнувань загального фонду державного бюджету, планів спеціального фонду державного бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ і відповідних видатків), планів надання кредитів із загального фонду державного бюджету та спеціального фонду на відповідність даним мережі, показникам річного розпису державного бюджету, обсягам залишків відкритих з початку року асигнувань, правильність застосування економічної класифікації видатків бюджету (щодо одержувачів бюджетних коштів здійснюється перевірка наявних кодів економічної класифікації видатків бюджету його статусу). У разі невідповідності зазначені документи повертаються головному розпоряднику на доопрацювання (п. 3.2 Наказу №89).

Також Державним казначейством звіряються кошториси, плани асигнувань загального та спеціального фонду державного бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), а також плани використання бюджетних коштів одержувачів бюджетних коштів з даними бухгалтерського обліку показників. У разі невідповідності даних зазначених документів даним бухгалтерського обліку орган Державного казначейства повертає зазначені документи на доопрацювання розпорядникам та одержувачам бюджетних коштів з метою приведення зазначених документів у відповідність до даних розпису (п. 3.5 Наказу №89).

При виконанні місцевих бюджетів за видатками органами Державного казначейства також здійснюється контроль за відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів показникам розпису бюджету (ст. 78 Кодексу). При цьому здійснюється контроль за відповідністю даних про мережу з переліком розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, що безпосередньо обслуговуються у відповідному органі Державного казначейства.

Порядок складання, затвердження та подання мережі розпорядників коштів місцевих бюджетів усіх рівнів і основні вимоги до неї затверджено наказом Міністерства фінансів України 14.05.2010 р. №263, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 14.06.2010 р. за №384/17679. Цей Порядок визначає загальні процедури зі складання, затвердження та подання органам Державного казначейства мережі розпорядників коштів місцевих бюджетів усіх рівнів та основні вимоги до неї.

Органи Державного казначейства України здійснюють перевірку відповідності даних про мережу з переліком розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, що безпосередньо обслуговуються у відповідному органі Державного казначейства України, та даними Єдиного реєстру розпорядників та одержувачів бюджетних коштів.

Контрольні повноваження органів Державного казначейства України в процесі обслуговування місцевих бюджетів за видатками визначені Наказом №205.

Після затвердження місцевих бюджетів фінансові органи та/або міські (міст районного значення), сільські, селищні ради або їх виконавчі органи складають річний розпис доходів місцевих бюджетів та помісячний розпис доходів загального фонду місцевих бюджетів, розпис фінансування місцевих бюджетів та помісячний розпис фінансування загального фонду місцевих бюджетів, розпис асигнувань місцевих бюджетів та помісячний розпис асигнувань загального фонду місцевих бюджетів направляють органам Державного казначейства України у визначені чинним законодавством терміни. Органи Державного казначейства України реєструють їх на відповідних рахунках, відкритих за групами рахунків позабалансового обліку.

У разі якщо розпис місцевого бюджету не відповідає встановленим бюджетним призначенням, орган Державного казначейства України повертає його фінансовому органу та/або міським (міст районного значення), сільським, селищним радам або їх виконавчим органам на доопрацювання з супровідним листом, який містить обгрунтування щодо причини повернення.

Головні розпорядники коштів протягом трьох робочих днів після отримання витягу з річного розпису асигнувань з місцевих бюджетів подають органам Державного казначейства України, в яких вони обслуговуються, розподіл показників зведених кошторисів, зведення показників спеціального фонду кошторису, розподіл показників зведених планів асигнувань із загального фонду місцевих бюджетів, розподіл показників зведених планів надання кредитів із загального фонду місцевих бюджетів, розподіл показників зведених планів спеціального фонду місцевих бюджетів (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків) у розрізі розпорядників коштів нижчого рівня та одержувачів коштів відповідно до мережі на паперових та електронних носіях за формами, визначеними нормативно-правовими актами України. Органи Державного казначейства України перевіряють зазначені документи на відповідність даним мережі, обсягам виділених з початку року асигнувань, правильність застосування економічної класифікації видатків бюджету (щодо одержувачів бюджетних коштів здійснюється перевірка наявних

кодів економічної класифікації видатків бюджету його статусу). Розпорядники, які не мають підвідомчих установ, подають кошторис та план асигнувань із загального фонду місцевих бюджетів, складені за формою та у порядку, визначеному нормативно-правовими актами України, протягом п'яти робочих днів після затвердження зазначених документів.

Органи Державного казначейства України здійснюють контроль за відповідністю загальних сум, указаних у зазначених документах, сумам, зазначеним у річному розписі асигнувань місцевих бюджетів. У разі невідповідності зазначені документи повертаються розпорядникам та/або одержувачам бюджетних коштів на доопрацювання.

4. Державне казначейство України здійснює реєстрацію та облік бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів і відображає їх у звітності про виконання бюджету. При реєстрації бюджетних зобов'язань здійснюється перевірка відповідності напрямів витрачання бюджетних коштів бюджетному асигнуванню, паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі) (ч. 5 ст. 48 Кодексу).

Відповідно до встановлених повноважень Державне казначейство України здійснює контроль за наявністю асигнувань для взяття зобов'язань та відповідністю взятих зобов'язань певним асигнуванням за їх економічними характеристиками.

З метою забезпечення здійснення контролю органами Державного казначейства України при прийнятті зобов'язань розпорядниками і одержувачами коштів державного та місцевих бюджетів наказом Державного казначейства від 09.08.2004 р. №136 затверджено Порядок обліку зобов'язань розпорядників бюджетних коштів в органах Державного казначейства України, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30.08.2004 р. за №1068/9667 (далі — Наказ №136).

Відповідно до вимог Наказу №136 органи Державного казначейства України звіряють подані розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів Реєстри зобов'язань (фінансових зобов'язань) та підтвердні документи на предмет відповідності даних, включених до Реєстрів.

Органи Державного казначейства України не реєструють:

а) зобов'язання при:

— відсутності документів, які підтверджують факт взяття зобов'язання;

— невідповідності напрямів витрачання бюджетних коштів бюджетному асигнуванню, паспорту бюджетної програми;

— неподанні або поданні неповного пакета підтвердних документів щодо проведення процедур закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти;

— недотриманні розпорядниками бюджетних коштів бюджетних повноважень та обмежень, які вводяться законодавчими та іншими нормативно-правовими актами;

— недотриманні вимог щодо оформлення поданих документів;

б) фінансові зобов'язання при:

— відсутності відповідного бюджетного зобов'язання, відображеного у бухгалтерському обліку виконання державного та місцевих бюджетів;

— відсутності документів, які підтверджують факт взяття фінансового зобов'язання;

— недотриманні вимог щодо оформлення поданих документів;

— невідповідності фінансового зобов'язання відповідному бюджетному зобов'язанню, відображеному в бухгалтерському обліку виконання державного та місцевих бюджетів;

— недотримання розпорядниками бюджетних коштів бюджетних повноважень та обмежень, які вводяться законодавчими та іншими нормативно-правовими актами.

У таких випадках органи Державного казначейства України повідомляють відповідних розпорядників про відмову в реєстрації зобов'язань та/або фінансових зобов'язань у письмовій формі.

Розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, за якими розпорядником бюджетних коштів узято зобов'язання без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених цим Кодексом та законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), є недійсними. За такими операціями не виникають бюджетні зобов'язання та не утворюється бюджетна заборгованість.

Зобов'язання, взяті учасником бюджетного процесу без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених Бюджетним кодексом України та законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), не вважаються бюджетними зобов'язаннями (крім витрат, що здійснюються відповідно до ч. 6 ст. 48 Кодексу) і не підлягають оплаті за рахунок бюджетних коштів. Взяття таких зобов'язань є порушенням бюджетного законодавства. Витрати бюджету на покриття таких зобов'язань не здійснюються.

Вимоги фізичних і юридичних осіб щодо відшкодування збитків та/або шкоди за зобов'язаннями, взятими розпорядниками бюджетних коштів без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених Бюджетним кодексом України та законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), стягуються з осіб, винних у взятті таких зобов'язань, у судовому порядку (ст. 48 Кодексу).

5. Державне казначейство України здійснює контроль за відповідністю платежів узятим бюджетним зобов'язанням та відповідним бюджетним асигнуванням (ст. 49 Кодексу).

Органи Державного казначейства України здійснюють платежі на підставі платіжних доручень за дорученнями розпорядників та одержувачів бюджетних коштів у разі наявності в обліку відповідного зобов'язання та фінансового зобов'язання в межах залишків відкритих асигнувань (коштів).

Контрольні повноваження органів Державного казначейства України щодо перевірки та виконання платіжних доручень визначені Наказами №89 та №205.

Державне казначейство України на етапі проведення платежу здійснює контроль за наявністю:

— відповідного бюджетного зобов'язання для платежу в бухгалтерському обліку виконання бюджету;

— затвердженого в установленому порядку паспорта бюджетної програми (в разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі);

— відповідних бюджетних асигнувань у розпорядників бюджетних коштів.

Крім того, подані розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів платіжні доручення перевіряються органами Державного казначейства України щодо наявності всіх необхідних реквізитів, відповідності підписів відповідальних посадових осіб і відбитка печатки установи зразкам.

Платіжне доручення не приймається до виконання у разі:

— неправильного заповнення реквізитів, якщо не заповнено хоча б один з реквізитів;

— відсутності в обліку органів Державного казначейства України відповідних зобов'язань та фінансових зобов'язань;

— невідповідності платежу зареєстрованим зобов'язанням та фінансовим зобов'язанням;

— невідповідності зазначеного коду економічної класифікації видатків економічній характеристиці платежу;

— обмеження здійснення видатків, що встановлюється нормативно-правовими актами;

— накладення арешту на кошти, що перебувають на відповідному рахунку розпорядника;

— надходження до органів Державного казначейства України відповідного рішення уповноваженого органу за результатами розгляду скарги щодо застосування процедури закупівель та/або копії позовної заяви стосовно порушень процедур закупівель, рішень, дій або бездіяльності замовника;

— відсутності або недостатності невикористаних відкритих асигнувань загального та спеціального фондів бюджету (крім власних надходжень) розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів та відсутності або недостатності коштів (у частині власних надходжень) на відповідних рахунках бюджетних установ та організацій;

— перевищення показників, затверджених у кошторисах, планах асигнувань загального фонду бюджету (за винятком надання кредитів з державного бюджету України), планах спеціального фонду бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), планах надання кредитів із загального фонду бюджету, планах використання бюджетних коштів розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів;

— неподання документів, що підтверджують отримання товарів, робіт/послуг за договорами, згідно з умовами яких було здійснене авансування.

Платіжне доручення, не прийняте до виконання у зв'язку із зазначеними причинами, не пізніше наступного робочого дня повертається без виконання органами Державного казначейства України розпорядникам (одержувачам) бюджетних коштів, від яких воно надійшло, разом з відмовою у прийнятті до виконання платіжних доручень у письмовій формі.

Здійснення платежів за рахунок бюджетних коштів без реєстрації бюджетних зобов'язань, за відсутності підтвердних документів чи при включенні до платіжних документів недостовірної інформації, а також безпідставна відмова у проведенні платежу органами Державного казначейства України є порушенням бюджетного законодавства.

Недотримання учасником бюджетного процесу норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання, встановлених Бюджетним кодексом України та іншим бюджетним законодавством, є бюджетним правопорушенням (ст. 116 Кодексу). У разі виявлення такого бюджетного правопорушення органами Державного казначейства застосовуються заходи, передбачені законодавством.

Заходи впливу, що вживаються до учасників бюджетного процесу при порушенні ними бюджетного законодавства, визначені ст. 117 Кодексу.

Державне казначейство України в межах своїх повноважень забезпечує організацію і координацію діяльності головних бухгалтерів бюджетних установ та контроль за виконанням ними своїх повноважень.

Завдання та функціональні обов'язки бухгалтерських служб, повноваження керівника бухгалтерської служби у бюджетних установах — головного бухгалтера та вимоги щодо його професійно-кваліфікаційного рівня визначаються Кабінетом Міністрів України.

Призначення та звільнення головного бухгалтера бюджетної установи здійснюються відповідно до законодавства про працю з урахуванням типових професійно-кваліфікаційних характеристик головного бухгалтера бюджетної установи, затверджених Кабінетом Міністрів України (ч. 3 ст. 56 Кодексу).

Стаття 113. **Повноваження органів Державної контрольно-ревізійної служби з контролю за дотриманням бюджетного законодавства**

1. Відповідна стаття Бюджетного кодексу визначає повноваження органів державної контрольно-ревізійної служби (далі — ДКРС) в частині, що стосується сфери контролю за дотриманням бюджетного законодавства. При цьому під терміном повноваження необхідно розуміти сукупність прав та обов'язків на здійснення такого контролю (ч. 3 ст. 19 Кодексу).

У ст. 113 Кодексу деталізовано напрями, за якими здійснюється контроль з питань дотримання бюджетного законодавства.

При цьому, порівняно з минулою редакцією Бюджетного кодексу, чинна редакція передбачає нові напрями контролю та вносить ряд уточнень до раніше визначених. Зокрема, тепер органи ДКРС мають право контролювати цільове використання та своєчасне повернення кредитів (позик), одержаних під державні (місцеві) гарантії. Раніше це право поширювалося лише на кредити, одержані під гарантії Кабінету Міністрів України.

Зокрема, новими напрямами контролю для органів ДКРС, які визначені Бюджетним кодексом, стали:

1) достовірність визначення потреби в бюджетних коштах при складанні планових бюджетних показників;

2) відповідність взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі);

3) внутрішній контроль та внутрішній аудит у розпорядників бюджетних коштів.

При цьому, що стосується перших двох напрямів, то органи ДКРС і раніше мали право на здійснення такого контролю. Однак це було можливим не на підставі Бюджетного кодексу, а на підставі ст. 2 Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні».

Що стосується третього наведеного напряму, то він є принципово новим для органів служби. Раніше Закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» передбачав право перевіряти функціонування

лише системи внутрішнього контролю (про сутність понять внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту дивіться коментарі до ст. 26 Кодексу).

Крім цього, коли відповідно до попередньої редакції Бюджетного кодексу органи ДКРС здійснювали контроль за порядком ведення бухгалтерського обліку та достовірністю звітності про виконання державного та місцевих бюджетів, кошторисів, то тепер, згідно з чинною редакцією Кодексу, крім зазначеного органи ДКРС також контролюють правильність складання фінансової звітності, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання, інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету.

Визначення в ст. 113 Кодексу саме такого переліку напрямів контролю обумовлюється правилами формування та виконання бюджету, що визначені іншими статтями цього Кодексу. Крім цього, деякі його статті визначають окремі особливості здійснення контролю.

Зокрема, ч. 2 ст. 19 Кодексу передбачає, що контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами здійснюються на всіх стадіях бюджетного процесу. Тобто, на стадії складання проектів бюджетів; розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет); виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет); підготовки та розгляду звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього (ч. 1 ст. 19 Кодексу).

Відповідно до п. 49 ст. 2 Кодексу контроль за дотриманням бюджетного законодавства є складовою управління бюджетними коштами, який разом з іншими діями учасників бюджетного процесу спрямований на досягнення цілей, завдань і конкретних результатів своєї діяльності та забезпечення ефективного, результативного і цільового використання бюджетних коштів.

Контроль за дотриманням бюджетного законодавства включає в себе також оцінку ефективності бюджетних програм, що передбачає заходи з моніторингу, аналізу та контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів. Оцінка ефективності бюджетних програм здійснюється на підставі аналізу результативних показників бюджетних програм, а також іншої інформації, що міститься у бюджетних запитах, кошторисах, паспортах бюджетних програм, звітах про виконання кошторисів та звітах про виконання паспортів бюджетних програм (ч. 6 ст. 20 Кодексу).

Надане органам ДКРС повноваження на здійснення контролю за станом внутрішнього контролю обумовлюється необхідністю контролювати виконання розпорядниками бюджетних коштів визначеного п. 9 ч. 5 ст. 22

Кодексу обов'язку здійснювати внутрішній контроль за діяльністю розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів і витрачанням ними бюджетних коштів. Такі ж повноваження з організації системи внутрішнього контролю надані розпорядникам бюджетних коштів і ст. 26 Кодексу.

Аналогічно повноваження органів ДКРС на здійснення контролю за відповідністю взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням обумовлені визначеним в ст. 48 Кодексу обмеженням щодо взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами.

Стаття 26 визначає, що саме має забезпечувати контроль за дотриманням бюджетного законодавства:

1) оцінку управління бюджетними коштами (включаючи проведення державного фінансового аудиту);

2) правильність ведення бухгалтерського обліку та достовірність фінансової і бюджетної звітності;

3) досягнення економії бюджетних коштів, їх цільового використання, ефективності і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів шляхом прийняття обґрунтованих управлінських рішень;

4) проведення аналізу та оцінки стану фінансової і господарської діяльності розпорядників бюджетних коштів;

5) запобігання порушенням бюджетного законодавства та забезпечення інтересів держави у процесі управління об'єктами державної власності;

6) обґрунтованість планування надходжень і витрат бюджету.

І нарешті, ст. 116, 117 Кодексу визначають детальний перелік порушень бюджетного законодавства та заходи впливу, які вживаються до порушників. Саме виявлення наявності чи відсутності таких правопорушень і повинен забезпечити контроль за дотриманням бюджетного законодавства та оперативно відреагувати на ці факти з метою недопущення їх у майбутньому.

2. Реалізація напрямів контролю за дотриманням бюджетного законодавства, що відповідно до ч. 1 ст. 113 Кодексу віднесено до повноважень органів ДКРС, здійснюється під час проведення державного фінансового контролю.

Організація та порядок здійснення державного фінансового контролю визначені базовим для органів ДКРС Законом України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні». Відповідно до цього Закону державний фінансовий контроль реалізується Державною контрольно-ревізійною службою через проведення:

— державного фінансового аудиту,
— перевірки державних закупівель,
— інспектування.

Кожен з напрямів контролю, що визначені у ст. 113 Кодексу (наприклад цільове використання і своєчасне повернення кредитів (позик), одержаних під державні (місцеві) гарантії), може бути включений до програми (переліку питань, що будуть перевірені) державного фінансового аудиту, перевірки державних закупівель чи ревізії на відповідному підприємстві, в установі чи організації.

Водночас кожен з видів державного фінансового контролю має свою мету та особливості.

Так, **державний фінансовий аудит** полягає у перевірці та аналізі фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю.

Для контролю за використанням бюджетних коштів застосовуються такі форми аудиту, як аудит виконання бюджетних програм та аудит діяльності бюджетних установ. Вимоги до проведення зазначених аудитів визначені Порядком проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 10.08.04 р. №1017, та Порядком проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту діяльності бюджетних установ, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 31.12.2004 р. №1777.

При здійсненні *аудиту діяльності суб'єктів господарювання* (здійснюється відповідно до Порядку проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту діяльності суб'єктів господарювання, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2006 р. №361) та *аудиту окремих господарських операцій* (здійснюється відповідно до Порядку проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту окремих господарських операцій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.05.2009 р. №506) також в обов'язковому порядку досліджується використання бюджетних коштів, але у випадку їх отримання відповідними об'єктами контролю.

Інспектування здійснюється у формі ревізії та полягає у документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності підконтрольної установи, яка повинна забезпечувати виявлення фактів порушення законодавства, встановлення винних у

їх допущенні посадових і матеріально відповідальних осіб. Інспектування проводиться відповідно до вимог Порядку проведення інспектування державною контрольною ревізійною службою, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2006 р. №550.

На перший погляд, важко помітити різницю між аудитом та інспектуванням. Водночас, насправді, така різниця дуже суттєва — вона полягає у меті та предметі дослідження цих різновидів контролю. Зокрема, метою аудиту є встановлення реального стану справ щодо ефективності управління об'єктом контролю. Тобто предметом аудиту є система менеджменту, а пропозиції з покращення системи управління та діяльності об'єкта контролю є кінцевим результатом аудиту, що складається у формі звіту.

Метою ж ревізії є перевірка на предмет наявності порушень законодавства та встановлення винних осіб, що їх допустили. При цьому предметом дослідження для ревізії є фінансово-господарська діяльність, тобто сукупність рішень, дій та операцій, які об'єкт контролю приймає та здійснює в частині володіння, використання та розпорядження фінансовими ресурсами, необоротними та іншими активами. Матеріали ревізії, представлені у формі акта, реалізовуються шляхом передачі до правоохоронних органів та вжиття заходів із забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності.

Перевірка державних закупівель полягає у документальному та фактичному аналізі дотримання підконтрольними установами законодавства про державні закупівлі та проводиться на всіх стадіях державних закупівель. Порядок проведення перевірок державних закупівель органами державної контрольно-ревізійної служби затверджений наказом ГоловКРУ від 26.06.2007 р. №136. Відповідний різновид контролю за метою та предметом дослідження близький до інспектування, однак обмежується лише сферою закупівель товарів, робіт та послуг за державні кошти.

Принциповою відмінністю перевірки державних закупівель від ревізії є те, що перевірка з цього питання може проводитись на всіх стадіях державних закупівель, навіть ще до розкриття тендерних пропозицій та здійснення видатків. Ревізія ж, на відміну від перевірки державних закупівель, ретроспективна форма контролю, тобто проводиться після здійснення фінансово-господарської операції.

3. Частина 2 ст. 4 Кодексу передбачає, що бюджетна система України і Державний бюджет України встановлюються виключно цим Кодексом та законом про Державний бюджет України. Якщо іншим нормативно-правовим актом бюджетні відносини визначаються інакше, ніж у цьому Кодексі, застосовуються відповідні норми цього Кодексу.

Про таку перевагу Бюджетного кодексу необхідно пам'ятати при застосуванні положень інших законодавчих та нормативно-правових актів, що визначають окремі повноваження органів ДКРС.

Зокрема, більш широко основні правові засади діяльності Державної контрольно-ревізійної служби визначено Законом України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» (далі — Закон). При цьому, Закон деталізує повноваження органів ДКРС на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, які визначені Бюджетним кодексом.

Так, головним завданням ДКРС є здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів; правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань; ефективним використанням коштів і майна; станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності в міністерствах та інших органах виконавчої влади, в державних фондах, у бюджетних установах і у суб'єктів господарювання державного сектора економіки, а також на підприємствах і в організаціях, які отримують (отримували в періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів та державних фондів або використовують (використовували у періоді, який перевіряється) державне чи комунальне майно; виконанням місцевих бюджетів, розроблення пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень та запобігання їм у подальшому. Права і обов'язки органів ДКРС визначені ст. 8, 9, 10 Закону.

Повноваження Головного контрольно-ревізійного управління України (центрального органу в системі органів ДКРС), окрім Закону, визначені також Положенням про Головне контрольно-ревізійне управління України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27.06.2007 р. №884.

При цьому ряд повноважень щодо здійснення контролю органам ДКРС надано також іншими законодавчими та нормативними актами.

Так, відповідно до Закону України «Про політичні партії в Україні», Головне контрольно-ревізійне управління України здійснює державний контроль за використанням політичними партіями коштів, виділених з Державного бюджету України на фінансування їхньої статутної діяльності.

Відповідно до Закону України «Про управління об'єктами державної власності» Головне контрольно-ревізійне управління України забезпечує участь своїх представників в ревізійних комісіях господарських організацій, у яких корпоративні права держави перевищують 50 відсотків статутного фонду. Крім цього, до повноважень органів державної контрольно-ревізійної служби цим Законом віднесено також контроль за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності шляхом проведення аналізу законності та оцінки ефективності виконання суб'єктами управління визначених обов'язків відповідно до законодавства України.

Відповідно до п. 42 Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 р. №228, ГоловКРУ у межах своєї компетенції після прийняття відповідних бюджетів перевіряє правильність складання і затвердження кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів.

Указом Президента України від 23.07.1998 р. №817/98 «Про деякі заходи із дерегулювання підприємницької діяльності» ДКРС в межах компетенції надано право проводити перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності стосовно бюджетних позик, позик та кредитів, гарантованих коштами бюджетів, цільового використання дотацій та субсидій, інших бюджетних асигнувань, коштів позабюджетних фондів, а також належного виконання державних контрактів, проавансованих за рахунок бюджетних коштів.

Відповідно до Порядку проведення внутрішньої контрольно-ревізійної роботи в системі центрального органу виконавчої влади, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.01.2010 р. №2, органи ДКРС здійснюють координацію та методичне забезпечення проведення внутрішньої контрольно-ревізійної роботи в системі міністерств та інших центральних органах виконавчої влади, а також контроль за її проведенням.

4. Частиною 2 ст. 113 Кодексу передбачено, що Головне контрольно-ревізійне управління України щомісячно надає Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України та Міністерству фінансів України звіти про узагальнені результати контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Такі звіти надаються у вигляді аналітично-статистичного збірника про результати діяльності органів державної контрольно-ревізійної служби в останній день відповідного місяця наростаючим підсумком. У цьому збірнику міститься узагальнена інформація про результати контрольних заходів, проведених органами ДКРС за відповідний період (виявлені порушення, інформація про стан їх усунення, надані пропозиції щодо зміцнення фінансово-бюджетної дисципліни у відповідній сфері), інформація про проведені заходи у сфері регулювання внутрішнього фінансового контролю, розробки нормативно-правових актів та інші результати діяльності органів ДКРС.

Стаття 114. **Повноваження Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад з контролю за дотриманням бюджетного законодавства**

1. Верховна Рада Автономної Республіки Крим та відповідні місцеві ради з контролю за дотриманням бюджетного законодавства здійснюють:
1) контроль за виконанням рішення про місцевий бюджет;
2) інші повноваження, передбачені цим Кодексом, законом про Державний бюджет України та рішенням про місцевий бюджет.

1. У Концепції реформування місцевих бюджетів (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. №308) зазначається, що місцеві бюджети є вагомою складовою бюджетної системи країни, тому здійснення Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідними місцевими радами контролю за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу сприятиме збалансованості бюджетної системи, фінансовій безпеці в цілому.

Контрольна діяльність рад дає змогу представницьким органам безпосередньо брати участь у вирішенні основних питань у сфері бюджету. Згідно зі ст. 138 Конституції України до відання Автономної Республіки Крим належить розроблення, затвердження, виконання бюджету на основі єдиної податкової і бюджетної політики України. Повноваження Верховної Ради Автономної Республіки Крим визначені Конституцією Автономної Республіки Крим (прийнята на 2-й сесії Верховної Ради Автономної Республіки Крим 21.10.1998 р.), в якій зазначається, що вона забезпечує контроль за виконанням Конституції Автономної Республіки Крим і нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та здійснює контроль за виконанням бюджету Автономної Республіки Крим (ст. 26).

Важливим повноваженням Верховної Ради Автономної Республіки Крим з контролю за дотриманням бюджетного законодавства є проведення контролю за виконанням рішення про бюджет Автономної Республіки Крим, який може здійснюватися нею самостійно, шляхом розгляду квартальних рішень і звітів про виконання місцевого бюджету, або через постійно діючий республіканський орган контролю — Рахункову палату Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Правові основи діяльності, статус, функції та повноваження цієї інституції визначені у Положенні «Про Рахункову палату Верховної Ради Автономної Республіки Крим» (затверджено постановою Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 17.03.1999 р. №393-2/99, в редакції постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 19.05.2005 р. №1314-4/05). Рахункова палата Верховної Ради Автономної Республіки Крим при формуванні планів своєї роботи враховує пропозиції Голови Верховної Ради Автономної

Республіки Крим, його заступників, голів постійних комісій Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Крім цього, позапланові контрольні перевірки проводяться Рахунковою палатою Верховної Ради Автономної Республіки Крим за рішенням її колегії на підставі постанов і рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, доручень Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Отже, можна констатувати, що Верховна Рада Автономної Республіки Крим має змогу всебічно контролювати виконання рішення про місцевий бюджет.

Повноваження Рахункової палати Верховної Ради Автономної Республіки Крим поширюються на Верховну Раду Автономної Республіки Крим і її апарат, Раду Міністрів Автономної Республіки Крим і його апарат, органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим, підприємства, установи, організації в частині використання коштів бюджету.

Завданнями Рахункової палати Верховної Ради Автономної Республіки Крим є: організація і здійснення контролю в цілому за використанням коштів бюджету Автономної Республіки Крим (далі — бюджет АРК); здійснення контролю за дотриманням законності й своєчасністю руху коштів бюджету АРК, а також коштів республіканських бюджетних фондів, створених Верховною Радою Автономної Республіки Крим (далі — фонди); аналіз виконання бюджету; розробка пропозицій по своєчасному і повному надходженню доходів у бюджет, ефективному і цільовому використанню коштів бюджету АРК; аудит ефективності управління фінансовими ресурсами органами влади Автономної Республіки Крим.

Виконання бюджету контролюють і постійні комісії Верховної Ради Автономної Республіки Крим як за дорученням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, так і за власною ініціативою. Вони вивчають відповідні питання і за результатами їх вивчення та розгляду готують висновки та рекомендації (Закон України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» від 10.02.1998 р. №90/98-ВР із наступними змінами та доповненнями).

2. Контрольні повноваження представницьких органів місцевого самоврядування — рад — стосовно дотримання бюджетного законодавства реалізуються під час проведення пленарних засідань при розгляді проекту бюджету, його затвердженні, внесенні змін до рішення про бюджет, розгляді звітів про виконання бюджету і прийнятті рішення щодо нього.

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 47) передбачається створення постійних комісій рад, які відповідно до наданих повноважень, здійснюючи контроль за дотриманням бюджетного законодавства, вивчають, попередньо розглядають проект бюджету, готують для розгляду на засіданні відповідної місцевої ради питання, що стосуються фінансово-бюджетної діяльності ради, контролюють виконання рішень

ради та її виконавчого комітету, а також здійснюють внутрішній фінансовий контроль за діяльністю місцевих державних адміністрацій у частині делегованих радами повноважень у фінансовій сфері.

Важливу роль відіграє контроль відповідних місцевих рад саме за виконанням рішення про місцевий бюджет, тому на нього і звертається увага у Бюджетному кодексі України. Зокрема, вони розглядають квартальні та річні звіти про виконання місцевого бюджету після завершення бюджетного періоду. Безпосередньо звіт перевіряється комісією з питань бюджету відповідної ради, що дає змогу виявити порушення бюджетного законодавства, попередити їх вчинення. Заключним етапом такої перевірки є затвердження звіту про виконання бюджету на засіданні ради або прийняття іншого рішення з цього приводу.

У структурі місцевих рад створюються фінансові управління, які відповідно до покладених на них завдань: організовують виконання місцевих бюджетів та забезпечують ефективне витрачання бюджетних коштів; здійснюють у межах своєї компетенції контроль за виконанням актів законодавства з фінансових питань; складають розпис місцевого бюджету; забезпечують фінансування заходів, що ним передбачені; ведуть облік виконання бюджету; розглядають звіти про виконання бюджетів; інформують виконавчий комітет відповідної ради про хід виконання бюджету для внесення його на затвердження місцевої ради.

3. До повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад з контролю за дотриманням бюджетного законодавства належать й інші повноваження, що передбачені Бюджетним кодексом України, законом про Державний бюджет України та рішенням про місцевий бюджет. Вони реалізуються на кожній стадії бюджетного процесу.

Стаття 115. **Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів відповідних місцевих рад з контролю за дотриманням бюджетного законодавства**

1. Контроль за відповідністю бюджетному законодавству показників затверджених бюджетів, розпису бюджету, кошторисів бюджетних установ та інших документів, які використовуються у бюджетному процесі, здійснюється:

1) Радою міністрів Автономної Республіки Крим — щодо бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим значення та районних бюджетів Автономної Республіки Крим;

2) обласними державними адміністраціями — щодо районних та міських (міст обласного значення) бюджетів;

3) міськими державними адміністраціями в містах Києві та Севастополі — щодо районних у цих містах бюджетів;
4) районними державними адміністраціями — щодо міських (міст районного значення), селищних, сільських бюджетів та бюджетів їх об'єднань, що створюються згідно із законом;
5) виконавчими органами міських рад — щодо бюджетів районів у містах, сіл, селищ чи міст районного значення, що входять до складу цих міст.

1. У Конституції України зазначено, що виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації (ст. 118). Стаття 119 Основного закону до їх повноважень віднесено забезпечення підготовки та виконання обласних і районних бюджетів, звітності про виконання цих бюджетів. Зміст статті дозволяє зробити висновок про те, що місцеві державні адміністрації забезпечують у межах адміністративно-територіальної одиниці виконання вимог як Бюджетного кодексу України, так і іншого бюджетного законодавства. Щодо контрольних повноважень Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, то в Конституції України про них не йдеться. Вони визначені у Конституції Автономної Республіки Крим.

Вказані повноваження місцевих державних адміністрацій деталізовані у Законі України «Про місцеві державні адміністрації» (від 09.04.1999 р. №586-XIV із наступними змінами і доповненнями), яким до їх відання віднесено вирішення у межах і формах, визначених Конституцією і законами України, питань бюджету, фінансів, обліку (ст. 13). Місцеві державні адміністрації на відповідних територіях здійснюють державний контроль за станом фінансової дисципліни, обліку та звітності, виконанням державних контрактів і зобов'язань перед бюджетом.

2. У статті, що коментується, визначено суб'єктів контролю, об'єкти та предмет контролю. До суб'єктів, що наділені повноваженнями з контролю за дотриманням бюджетного законодавства, віднесено:

— Раду міністрів Автономної Республіки Крим;

— місцеві державні адміністрації, тобто обласні, міські в містах Києві та Севастополі та районні державні адміністрації;

— виконавчі органи міських рад.

У назві статті вказується на такий суб'єкт, як виконавчі органи відповідних місцевих рад, а в її тексті йдеться про виконавчі органи саме міських рад.

Об'єктом контролю виступають відповідні місцеві бюджети, а його предметом відповідно є показники бюджетів, розпис бюджету, кошториси бюджетних установ та інші документи, які використовуються у бюджетному процесі.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим здійснює контроль за відповідністю бюджетному законодавству України показників затверджених бюджетів, розпису бюджету, кошторисів бюджетних установ та інших документів, які використовуються у бюджетному процесі таких бюджетів, як бюджети міст республіканського Автономної Республіки Крим значення та районні бюджети Автономної Республіки Крим.

Обласні державні адміністрації здійснюють такий контроль щодо районних та міських (міст обласного значення) бюджетів; міські державні адміністрації у містах Києві та Севастополі стосовно районних у цих містах бюджетів; у свою чергу районні державні адміністрації щодо міських (міст районного значення), сільських, селищних бюджетів та бюджетів їх об'єднань.

Повноваження місцевих державних адміністрацій з контролю за дотриманням бюджетного законодавства реалізуються ними під час:

1) складання і подання на затвердження раді проекту відповідного бюджету та забезпечення його виконання; формування звіту про його виконання;

2) формування даних про зміни складу об'єктів, що підлягають бюджетному фінансуванню, балансу фінансових ресурсів;

3) аналізу отриманої від усіх суб'єктів підприємницької діяльності, незалежно від форм власності інформації, передбаченої актами законодавства для складання і виконання бюджету;

4) здійснення фінансування підприємств, установ та організацій освіти, культури, науки, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, соціального захисту населення, переданих у встановленому законом порядку в управління місцевій державній адміністрації вищими органами державної та виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад, а також заходів, пов'язаних із розвитком житлово-комунального господарства, благоустроєм та шляховим будівництвом, охороною довкілля та громадського порядку, інших заходів, передбачених законодавством та інше.

Структурним підрозділом обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій є Головне фінансове управління (далі — Управління), що утворюється головою відповідної місцевої держадміністрації, підзвітне та підконтрольне голові місцевої держадміністрації і Міністерству фінансів України. У свою чергу структурним підрозділом районної, районної у містах Києві та Севастополі держадміністрації є фінансове управління районної, районної у м. Києві та фінансовий відділ районної у м. Севастополі держадміністрації (далі — Управління (відділ)), що утворюються головою відповідної місцевої держадміністрації.

До основних завдань Управління (відділу) належить здійснення: контролю за дотриманням підприємствами, установами та організаціями

законодавства щодо використання ними бюджетних коштів та коштів цільових фондів, утворених відповідною радою; загальної організації та управління виконанням місцевого бюджету на відповідній території, координації діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету (Типове положення про Головне фінансове управління обласної, Київської міської та фінансове управління Севастопольської міської державної адміністрації та Типове положення про фінансове управління районної, районної у м. Києві та фінансовий відділ районної у м. Севастополі державної адміністрації, затверджені постановою Кабінету Міністрів України №1204 від 19.08.2002 р. із наступними змінами та доповненнями).

Повноваження Управління (відділу) щодо здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, відповідно до покладених на нього завдань, реалізуються під час: забезпечення протягом бюджетного періоду відповідності розпису місцевого бюджету встановленим бюджетним призначенням; прогнозування та проведення аналізу доходів відповідного місцевого бюджету; зведення показників бюджетів, що входять до бюджету області (міста, району); складання розпису доходів і видатків обласного відповідного бюджету, забезпечення його виконання, підготовці пропозицій щодо внесення змін до розпису в межах річних бюджетних призначень, здійснення у встановленому порядку взаємних розрахунків обласного (міського) бюджету з державним бюджетом і районними бюджетами, бюджетами міст обласного значення, бюджетами районів у містах чи відповідно районного бюджету з обласним бюджетом і бюджетами нижчого рівня; проведення моніторингу змін, що вносяться до відповідного бюджету; розгляду балансів і звітів про виконання місцевих бюджетів та інших фінансових звітів, поданих територіальними органами Державного казначейства; розгляду річного та квартального звітів про виконання бюджету; розгляду звернень про виділення коштів з резервного фонду бюджету; перевірки правильності складання і затвердження кошторисів та планів використання коштів установами та організаціями, які фінансуються з обласного (міського) чи районного бюджету тощо.

3. Виконавчими органами міських рад, які створюються ними для здійснення виконавчих функцій, є виконавчі комітети, що здійснюють контроль за відповідністю бюджетному законодавству України показників затверджених бюджетів, розпису бюджету, кошторисів бюджетних установ та інших документів, які використовуються у бюджетному процесі стосовно бюджетів районів у містах, сіл, селищ чи міст районного значення, що входять до складу цих міст. Повноваження міських рад у галузі бюджету і фінансів визначені у ст. 28 Закону України «Про місцеве

самоврядування в Україні». Реалізовуючи це повноваження, виконавчий орган міської ради щоквартально подає раді письмовий звіт про хід і результати виконання бюджету; здійснює відповідно до закону контроль за дотриманням зобов'язань щодо платежів до місцевого бюджету на підприємствах і в організаціях незалежно від форм власності. Крім цього, вказані контрольні повноваження реалізуються під час складання проекту місцевого бюджету, здійснення в установленому порядку фінансування видатків з місцевого бюджету.

Глава 18. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЗАХОДИ ВПЛИВУ ЗА ВЧИНЕНІ ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття 116. Порушення бюджетного законодавства

1. Порушенням бюджетного законодавства визнається порушення учасником бюджетного процесу встановлених цим Кодексом чи іншим бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання, а саме:

1) включення недостовірних даних до бюджетних запитів;

2) порушення встановлених термінів подання бюджетних запитів або їх неподання;

3) визначення недостовірних обсягів бюджетних коштів при плануванні бюджетних показників;

4) планування надходжень або витрат державного бюджету (місцевого бюджету), не віднесених до таких цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України;

5) порушення встановленого порядку або термінів подання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) на розгляд Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради);

6) порушення встановленого порядку або термінів розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);

7) прийняття рішення про місцевий бюджет з порушенням вимог цього Кодексу чи закону про Державний бюджет України (в тому числі щодо складання бюджету в частині міжбюджетних трансфертів, доходів та видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів);

8) порушення вимог цього Кодексу щодо затвердження державного бюджету (місцевого бюджету) з дефіцитом або профіцитом;

9) включення до складу спеціального фонду бюджету надходжень з джерел, не віднесених до таких цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України;

10) зарахування доходів бюджету на будь-які рахунки, крім єдиного казначейського рахунка (за винятком коштів, що отримуються установами України, які функціонують за кордоном), а також акумулювання їх на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету;

11) зарахування доходів бюджету до іншого, ніж визначено цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України, бюджету, в тому числі внаслідок здійснення поділу податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів між бюджетами з порушенням визначених розмірів;

12) здійснення державних (місцевих) запозичень, надання державних (місцевих) гарантій з порушенням вимог цього Кодексу;

13) прийняття рішень, що призвели до перевищення граничних обсягів державного (місцевого) боргу чи граничних обсягів надання державних (місцевих) гарантій;

14) розміщення тимчасово вільних коштів бюджету з порушенням вимог цього Кодексу;

15) створення позабюджетних фондів, порушення вимог цього Кодексу щодо відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів;

16) порушення порядку або термінів подання, розгляду і затвердження кошторисів та інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету, затвердження у кошторисах показників, не підтверджених розрахунками та економічними обґрунтуваннями;

17) порушення порядку або термінів подання і затвердження паспортів бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі);

18) порушення встановлених термінів доведення документів про обсяги бюджетних асигнувань до розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня або одержувачів бюджетних коштів;

19) порушення порядку та термінів відкриття (закриття) рахунків в органах Державного казначейства України;

20) взяття зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України;

21) порушення порядку реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань, включаючи необґрунтовану відмову в реєстрації або несвоєчасну реєстрацію бюджетних зобов'язань;

22) порушення вимог цього Кодексу при здійсненні попередньої оплати за товари, роботи та послуги за рахунок бюджетних коштів, а також порушення порядку і термінів здійснення такої оплати;

23) здійснення платежів за рахунок бюджетних коштів без реєстрації бюджетних зобов'язань, за відсутності підтвердних документів чи при включенні до платіжних документів недостовірної інформації, а також безпідставна відмова у проведенні платежу органами Державного казначейства України;

24) нецільове використання бюджетних коштів;

25) порушення вимог цього Кодексу при здійсненні витрат державного бюджету (місцевого бюджету) у разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України (несвоєчасного прийняття рішення про місцевий бюджет);

26) надання кредитів з бюджету чи повернення кредитів до бюджету з порушенням вимог цього Кодексу та/або встановлених умов кредитування бюджету;
27) здійснення бюджетними установами запозичень у будь-якій формі або надання бюджетними установами юридичним чи фізичним особам кредитів з бюджету всупереч цьому Кодексу;
28) здійснення видатків, кредитування місцевого бюджету, які відповідно до цього Кодексу мають проводитися з іншого бюджету;
29) здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч цьому Кодексу чи закону про Державний бюджет України;
30) порушення вимог цього Кодексу щодо виділення коштів з резервного фонду бюджету;
31) порушення встановлених вимог щодо застосування бюджетної класифікації;
32) включення недостовірних даних до звітів про виконання державного бюджету (місцевого бюджету), річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет), а також порушення порядку та термінів подання таких звітів;
33) порушення встановлених вимог щодо ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання бюджетів;
34) порушення встановлених порядку або термінів подання фінансової і бюджетної звітності бюджетних установ, а також подання такої звітності у неповному обсязі;
35) невідповідність даних, наведених у фінансовій і бюджетній звітності бюджетних установ, даним бухгалтерського обліку;
36) включення недостовірних даних до звітів про виконання паспортів бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі), а також порушення порядку та термінів подання таких звітів;
37) видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону;
38) здійснення видатків на утримання бюджетної установи одночасно з різних бюджетів всупереч цьому Кодексу чи закону про Державний бюджет України;
39) порушення вимог ст. 28 цього Кодексу щодо оприлюднення та доступності інформації про бюджет;
40) інші випадки порушення бюджетного законодавства учасником бюджетного процесу.

Порушення бюджетного законодавства є протиправною поведінкою учасника бюджетного процесу, яка має прояв у діях, які заборонені (прямо не дозволені) бюджетними нормами, або у відсутності дій, якщо обов'язок діяти певним чином прямо передбачений відповідними бюджетними нормами.

Об'єктом будь-якого правопорушення є суспільні відносини (цінності, блага), на які посягає правопорушник. Об'єктом порушення бюджетного законодавства є суспільні відносини, що виникають у процесі складання

проектів бюджетів, розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет), виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет), підготовки та розгляду звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

Своєчасне та в повному обсязі надходження до державного бюджету України податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів відповідно до законодавства є складовою частиною процесу виконання бюджетів за доходами (ст. 50 Кодексу). Однак, вчинені платниками податків правопорушення у цій частині бюджетного процесу утворюють самостійні правопорушення з іншими ознаками (інші суб'єкти, об'єктивна сторона тощо), а саме податкові правопорушення.

Майже всі норми про порушення бюджетного законодавства мають бланкетну чи відсилочну диспозицію (окрім правопорушення, передбаченого п. 13 ч. 1 ст. 116 Кодексу). Тобто ті чи інші дії або бездіяльність є порушенням не стільки того чи іншого пункту ч. 1 ст. 116 Кодексу, скільки тих встановлених Кодексом чи іншим бюджетним законодавством норм, які регулюють порядок складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання. Тому для виявлення ознак правопорушення слід аналізувати не тільки зміст відповідного пункту ч. 1 ст. 116 Кодексу, а й зміст конкретних норм бюджетного законодавства, які порушені дією чи бездіяльністю конкретного суб'єкта бюджетного процесу.

У поняття "законодавство" тут включаються як закони та інші акти Верховної Ради України, так і акти Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади (див. абз. 3 п. 3 констатуючої частини рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміна "законодавство"), справа №17/81-97 від 9 липня 1998 р.).

Склади розглядуваних порушень бюджетного законодавства сконструйовані як формальні, тобто до їх обов'язкових ознак не входить фінансова шкода чи інші наслідки. Зрозуміло, що кожне бюджетне порушення спричиняє ту чи іншу шкоду державним та суспільним інтересам. Однак формальний склад правопорушення означає відсутність необхідності і зобов'язання контролюючого органу виявляти і доводити наявність конкретної шкоди, вираховувати її розмір тощо для прийняття рішення про застосування заходів впливу.

Визначені в ст. 116 Кодексу види порушення бюджетного законодавства характеризуються наявністю спеціального суб'єкта — учасника бюджетного

процесу. Не може бути суб'єктом бюджетного правопорушення Верховна Рада України. У випадку прийняття Верховною Радою України бюджетних законів, норми яких не відповідають Конституції України, ці норми в установленому порядку можуть бути визнані неконституційними Конституційним Судом України. Такі норми втрачають чинність з дня ухвалення цього рішення Конституційним Судом України (див. Закон України "Про Конституційний Суд України").

Визначення суб'єктів правопорушень як юридичних осіб виключає питання щодо суб'єктивної сторони правопорушень. Тобто до складу вказаних правопорушень не входить вина — не можна говорити про умисел чи необережність юридичної особи.

За допущені порушення бюджетного законодавства до органів та установ, як учасників бюджетного процесу, застосовуються заходи впливу, передбачені ст. 117 Кодексу. Посадові особи, з вини яких допущено порушення бюджетного законодавства, несуть цивільну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законом (див. коментар до ст. 121 Кодексу).

Таким чином, порушення бюджетного законодавства, що наведені у ст. 116, мають особливі ознаки об'єктивної сторони (недотримання норм бюджетного законодавства), чітко визначене коло суб'єктів (учасники бюджетного процесу), характеризуються повною відсутністю суб'єктивної сторони, мають власні санкції (заходи впливу, закріплені у ст. 117 Кодексу), а також особливий порядок розгляду порушень та застосування санкцій). Все це дозволяє віднести порушення бюджетного законодавства до самостійного виду правопорушень, відмінного від цивільних деліктів, адміністративних правопорушень, злочинів тощо.

1. Включення недостовірних даних до бюджетних запитів.

Про порядок складання бюджетного запиту див. коментар до п. 9 ст. 2 та до ст. 35 Кодексу. Міністерство фінансів України розробляє і доводить до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів (ст. 34 Кодексу). Зазначені норми спрямовані на забезпечення своєчасності, достовірності та повноти бюджетних запитів. Однак склад цього бюджетного правопорушення утворює лише включення до бюджетних запитів недостовірних даних.

Недостовірними визначаються як завищені, так і занижені обсяги надходжень і видатків, викривлені розрахунки, обґрунтування та інші показники та дані, що не відповідають дійсності і впливають на рішення щодо виділення обсягів бюджетних коштів та напрямів їх використання. Помилки, які не впливають на формування та використання фінансових ресурсів (наприклад, помилки в найменуванні обладнання, що планується для

придбання в наступному бюджетному періоді), не можуть бути визнані недостовірними даними в значенні п. 1 ст. 116 Кодексу.

Для наявності порушення не має значення — умисно чи помилково включені до бюджетного запиту недостовірні дані, а також який бюджетний запит (загальний, індивідуальний, додатковий) містить такі дані.

Суб'єктами цього порушення є учасники бюджетного процесу, на яких покладений обов'язок складання бюджетного запиту.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у включенні недостовірних даних до бюджетних запитів, що призвело до затвердження необґрунтованих бюджетних призначень або необґрунтованих бюджетних асигнувань, настає за ч. 1 і ч. 2 ст. 164-12 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КПАП) (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

2. Порушення встановлених термінів подання бюджетних запитів або їх неподання.

Терміни підготовки бюджетних запитів визначаються Міністерством фінансів України. Терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Термін визначається календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати (ст. 251 ЦК). Тому формально порушенням встановлених термінів подання бюджетних запитів є їх подання як раніше, так і пізніше встановленої календарної дати. Однак на практиці порушення встановлених термінів фіксується у випадку подання бюджетного запиту в будь-який день після календарної дати, визначеної в установленому порядку Мінфіном.

Якщо ж для подання бюджетного запиту був визначений не термін, а строк, тобто певний період у часі (наприклад, «протягом двох тижнів» або «не пізніше травня» тощо), розглядуване правопорушення настає після спливання цього строку за правилами, визначеними ст. 254 Цивільного кодексу України.

Як неподання бюджетних запитів кваліфікується їх відсутність не тільки після закінчення відповідного терміну, але і на момент прийняття рішення про застосування заходів впливу, передбачених ст. 117 Кодексу.

Суб'єктами цього порушення є учасники бюджетного процесу, на яких покладений обов'язок подання бюджетного запиту.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

3. Визначення недостовірних обсягів бюджетних коштів при плануванні бюджетних показників.

Обсяги бюджетних коштів при плануванні бюджетних показників визначаються у бюджетних запитах, бюджетних програмах, проекті Державного бюджету України та змінах до нього, проектах місцевих бюджетів тощо. Недостовірними визначаються як завищені, так і занижені обсяги бюджетних коштів, що вказані у відповідних документах.

Для наявності порушення не має значення — умисно чи помилково визначені недостовірні обсяги бюджетних коштів.

Суб'єкти порушення — учасники бюджетного процесу, які при складанні відповідного бюджетного документа включили до нього недостовірні обсяги бюджетних коштів.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

4. Планування надходжень або витрат Державного бюджету (місцевого бюджету), не віднесених до таких цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України.

Цим Кодексом до витрат бюджету віднесені видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів (п. 14 ст. 2). У свою чергу, надходження бюджету — доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів (п. 37 ст. 2). Планування інших надходжень або витрат, а також доходів чи видатків, не передбачених бюджетною класифікацією (ст. 9 і 10 Кодексу), утворює склад цього правопорушення. Так само це порушення має місце при плануванні надходжень, що не включені до складових частин бюджету (наприклад, планування надходження коштів від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, якщо законом не надано відповідне право). Частина 2 ст. 85 Кодексу містить пряму заборону планувати та здійснювати видатки, не віднесені до місцевих бюджетів цим Кодексом.

Суб'єкти порушення — учасники бюджетного процесу, які при складанні відповідного бюджетного документа включили до нього надходження або витрати, не віднесені до таких цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України.

За допущене порушення може застосовуватися такий захід впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою

щодо усунення порушення бюджетного законодавства (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

5. Порушення встановленого порядку або термінів подання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) на розгляд Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради).

Порядок і термін подання проекту закону про Державний бюджет України визначені ст. 96 Конституції України, а також ст. 37 і 38 Кодексу. Зокрема, визначено, що Кабінет Міністрів України приймає постанову про схвалення проекту закону про Державний бюджет України та подає його разом з відповідними матеріалами Верховній Раді України та Президенту України не пізніше 15 вересня року, що передує плановому. Разом з проектом закону про Державний бюджет України, схваленим Кабінетом Міністрів України, подаються матеріали, визначені в ч. 1 ст. 38 Кодексу.

Порядок подання проекту рішення про місцевий бюджет на розгляд Верховної Ради Автономної Республіки Крим (місцевої ради) визначений ст. 75 і 76 Кодексу. Зокрема, визначено, що проект рішення про місцевий бюджет перед його розглядом на сесії Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради схвалюється Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією чи виконавчим органом відповідної місцевої ради.

Таким чином, склад цього порушення утворює будь-яке порушення порядку подання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) на розгляд Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради). Це може бути, наприклад, неприйняття відповідної постанови Кабінету Міністрів України Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією чи виконавчим органом відповідної місцевої ради про схвалення проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет). Так само склад цього порушення буде у випадку подання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) без матеріалів, які є їх обов'язковими додатками, подання їх пізніше встановленого строку або взагалі неподання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) в році, що передує плановому.

Про зміст і відмінність термінів та строків, правила визначення моменту їх спливання, поняття їх порушення див. п. 4 коментаря до цієї статті.

Суб'єкти порушення — учасники бюджетного процесу, на яких відповідними нормами Кодексу покладений обов'язок складання та подання

проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет).

За допущене порушення може застосовуватися такий захід впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

6. Порушення встановленого порядку або термінів розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет).

Порядок і терміни розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України визначені ст. 39-41 Кодексу, а також ст. 153-159 Регламенту Верховної Ради України. Порушення вказаних норм утворює об'єктивну сторону бюджетного правопорушення. Однак за фактичної відсутності суб'єкта відповідальності склад порушення бюджетного законодавства в даному випадку відсутній.

Порядок і терміни розгляду проекту та прийняття рішення про місцевий бюджет визначені ст. 77 Кодексу, а також ст. 61 та іншими нормами Закону "Про місцеве самоврядування в Україні".

Про зміст і відмінність термінів та строків, правила визначення моменту їх спливання, поняття їх порушення див. п. 4 коментаря до цієї статті.

Порушення вказаних норм утворює об'єктивну сторону бюджетного правопорушення. За змістом ст. 117 Кодексу за це порушення може застосовуватися такий захід впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства. Однак в даному випадку відсутній як орган, уповноважений на застосування попередження, так і норма, яка б врегулювала порядок його застосування (як це врегульовано стосовно наступного виду бюджетного правопорушення тими самими суб'єктами).

7. Прийняття рішення про місцевий бюджет з порушенням вимог цього Кодексу чи закону про Державний бюджет України (в тому числі щодо складання бюджету в частині міжбюджетних трансфертів, доходів та видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів).

Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідні місцеві ради при затвердженні місцевих бюджетів мають врахувати обсяги міжбюджетних трансфертів та інші положення (необхідні для формування місцевих бюджетів), затверджені Верховною Радою України при прийнятті проекту закону про Державний бюджет України у другому читанні (ст. 75 і 77 Кодексу).

У випадку прийняття рішення про місцевий бюджет з порушенням вимог цього Кодексу чи закону про Державний бюджет України щодо складання бюджету в частині міжбюджетних трансфертів, доходів та видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, можуть застосовуватися такі заходи впливу: попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства; зупинення дії рішення про місцевий бюджет (див. коментар до ст. 117 та ст. 122 Кодексу).

У випадку прийняття рішення про місцевий бюджет з порушенням вимог цього Кодексу чи закону про Державний бюджет України щодо складання бюджету, що не стосуються міжбюджетних трансфертів, а також доходів та видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, можливе застосування лише попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства.

8. Порушення вимог цього Кодексу щодо затвердження державного бюджету (місцевого бюджету) з дефіцитом або профіцитом.

Підстави та порядок затвердження бюджету з дефіцитом чи з профіцитом передбачені ст. 14 і 72 Кодексу. Порушення вказаних норм, наприклад, затвердження місцевого бюджету з профіцитом за загальним фондом без наявності обґрунтованих джерел фінансування бюджету, утворює склад цього бюджетного правопорушення.

За змістом ст. 117 Кодексу за це порушення може застосовуватися такий захід впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства. Однак в даному випадку відсутній як орган, уповноважений на застосування попередження, так і норма, яка б врегулювала порядок його застосування (як це врегульовано стосовно попереднього виду бюджетного правопорушення тими самими суб'єктами).

9. Включення до складу спеціального фонду бюджету надходжень з джерел, не віднесених до таких цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України.

Розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди, їх складові частини визначаються виключно Кодексом та законом про Державний бюджет України. Так, складові частини спеціального фонду бюджету, а також джерела надходжень визначені ч. 3 і ч. 4 ст. 13 Кодексу. Зокрема, до зазначених джерел віднесені власні надходження бюджетних установ.

Склад цього бюджетного правопорушення утворює затвердження бюджету з включенням до спеціального фонду надходжень з джерел, не віднесених до таких вказаними нормами чи законом про Державний бюджет України.

Суб'єктами правопорушення є учасники бюджетного процесу, уповноваженні на прийняття відповідних бюджетів.

За це порушення може застосовуватися такий захід впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у включенні до складу спеціального фонду бюджету надходжень з джерел, не віднесених до таких Кодексом чи законом про Державний бюджет України на відповідний рік, настає за ч. 1 і ч. 2 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

10. Зарахування доходів бюджету на будь-які рахунки, крім єдиного казначейського рахунка (за винятком коштів, що отримуються установами України, які функціонують за кордоном), а також акумулювання їх на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету.

Зарахування доходів бюджету на будь-які рахунки, крім єдиного казначейського рахунку (за винятком коштів, що отримуються установами України, які функціонують за кордоном), є порушенням вимог ст. 43 Кодексу. Акумулювання доходів бюджету на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, є порушенням вимог ч. 4 ст. 45 (стосовно доходів державного бюджету) або ч. 5 ст. 78 Кодексу (стосовно доходів місцевого бюджету). Для виявлення ознак відповідних порушень див. коментар до вказаних статей Кодексу.

Про органи, що контролюють справляння надходжень бюджету, див. п. 2 коментаря до ст. 118 Кодексу.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у зарахуванні доходів бюджету на будь-які рахунки, крім єдиного казначейського рахунку (за винятком коштів, що отримуються установами України, які функціонують за кордоном), а також акумулювання їх на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, настає за ч. 3 і ч. 4 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

11. Зарахування доходів бюджету до іншого, ніж визначено цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України, бюджету, в тому числі внаслідок здійснення поділу податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів між бюджетами з порушенням визначених розмірів.

До доходів Державного бюджету України включаються доходи бюджету, за винятком тих, що закріплені за місцевими бюджетами (ч. 1 ст. 29 Кодексу). Склад доходів загального фонду Державного бюджету України, в тому числі розміри поділу податків і зборів, визначені ч. 2 ст. 29 Кодексу.

Склад доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування, визначений ст. 64, 66, 69 та 71 Кодексу. Нормативи відрахувань податку з доходів фізичних осіб до бюджетів місцевого самоврядування визначені ст. 65 Кодексу.

Якщо законом встановлено новий вид доходу державного бюджету чи місцевих бюджетів, його зарахування визначається законом про Державний бюджет України на період до внесення відповідних змін до цього Кодексу (ч. 3 ст. 29 і ч. 2 ст. 67 Кодексу).

Порушення вказаних норм (наприклад, зарахування до доходів загального фонду Державного бюджету України менше чи більше 50 відсотків збору за спеціальне використання лісових ресурсів державного значення) утворює склад цього правопорушення.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у зарахуванні доходів бюджету до іншого бюджету, ніж визначено Кодексом чи законом про Державний бюджет України на відповідний рік, в тому числі внаслідок здійснення поділу податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів між бюджетами з порушенням визначених розмірів, настає за ч. 3 і ч. 4 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

12. Здійснення державних (місцевих) запозичень, надання державних (місцевих) гарантій з порушенням вимог цього Кодексу.

Про поняття державних і місцевих запозичень див. п. 19 і п. 33 ст. 2 Кодексу та коментарі до них. Порядок здійснення державних (місцевих) запозичень, управління борговими зобов'язаннями та надання державних (місцевих) гарантій в загальному вигляді регулюються ст. 16-18, 73 і 74 Кодексу.

Недотримання відповідних норм утворює склад цього бюджетного правопорушення. Наприклад, здійснення місцевих запозичень без погодження їх обсягів та умов з Міністерством фінансів України є прямим

порушенням ч. 2 ст. 74 Кодексу і кваліфікується як бюджетне правопорушення, передбачене п. 12 ст. 116 Кодексу. Надання позик з одного бюджету іншому заборонено ч. 2 ст. 73 Кодексу.

Суб'єктами правопорушення є учасники бюджетного процесу, які ухвалили (прийняли, затвердили) рішення про здійснення державних (місцевих) запозичень, надання державних (місцевих) гарантій з порушенням вимог цього Кодексу.

За допущене порушення може застосовуватися такий захід впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у здійсненні державних (місцевих) запозичень, наданні державних (місцевих) гарантій з порушенням вимог Кодексу, настає за ч. 3 і ч. 4 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

13. Прийняття рішень, що призвели до перевищення граничних обсягів державного (місцевого) боргу чи граничних обсягів надання державних (місцевих) гарантій.

Граничний обсяг державного (місцевого) боргу, граничний обсяг надання державних (місцевих) гарантій визначається на кожний бюджетний період законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) (див. ст. 18 Кодексу та коментар до неї).

До перевищення вказаних граничних обсягів може призвести рішення про отримання нових кредитів (позик).

Склад цього правопорушення на відміну від інших є матеріальним, тобто відповідальність можлива лише за наявності наслідків, які вже настали. Прийняття рішень, які не призвели, а лише могли призвести до перевищення граничних обсягів державного (місцевого) боргу чи граничних обсягів надання державних (місцевих) гарантій, не утворює складу цього правопорушення і не є підставою для прийняття заходів впливу, передбачених ст. 117 Кодексу.

Суб'єктами правопорушення є учасники бюджетного процесу, які ухвалили (прийняли, затвердили) рішення здійснення державних (місцевих) запозичень (наприклад, у формі випуску облігацій), надання державних (місцевих) гарантій.

За допущене порушення може застосовуватися такий захід впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у прийнятті рішень, що призвели до перевищення граничних обсягів державного (місцевого) боргу чи

граничних обсягів надання державних (місцевих) гарантій, настає за ч. 3 і ч. 4 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

14. Розміщення тимчасово вільних коштів бюджету з порушенням вимог цього Кодексу.

Порядок розміщення тимчасово вільних коштів бюджету на депозитах або шляхом придбання державних цінних паперів, цінних паперів, емітованих Автономною Республікою Крим, відповідною міською радою, регулюється ст. 16 Кодексу. Плата за розміщення тимчасово вільних коштів державного бюджету (крім коштів, отриманих вищими та професійно-технічними навчальними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право), а також плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів (крім коштів, отриманих вищими та професійно-технічними навчальними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право) належать до доходів відповідно загального фонду Державного бюджету України чи до доходів загального фонду місцевих бюджетів (ст. 29 і 69 Кодексу).

Недотримання вимог зазначених норм Кодексу утворює склад цього бюджетного правопорушення. Наприклад, керівник місцевого фінансового органу здійснив розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на депозитах без рішення відповідної місцевої ради або не на конкурсних засадах.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у розміщенні тимчасово вільних коштів бюджету з порушенням вимог Кодексу, настає за ч. 3 і ч. 4 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

15. Створення позабюджетних фондів, порушення вимог цього Кодексу щодо відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів.

Створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається (ч. 9 ст. 13 Кодексу). Вимоги щодо порядку відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів (включаючи власні надходження бюджетних установ)

органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами містяться в ст. 13 Кодексу. Недотримання вказаних вимог утворює склад цього бюджетного правопорушення.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у створенні позабюджетних фондів, а також у порушенні вимог Кодексу щодо відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів, настає за ч. 3 і ч. 4 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

16. Порушення порядку або термінів подання, розгляду і затвердження кошторисів та інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету, затвердження у кошторисах показників, не підтверджених розрахунками та економічними обґрунтуваннями.

Відповідно до затвердженого розпису бюджету розпорядники бюджетних коштів одержують бюджетні асигнування, що є підставою для затвердження кошторисів. Порядок складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ встановлюється Кабінетом Міністрів України (ч. 1 ст. 47 Кодексу). Постановою Кабінету Міністрів від 28 лютого 2002 р. №228 затверджений Порядок складання, розгляду, затвердження та основні вимоги до виконання кошторисів бюджетних установ.

Терміни подання, розгляду проектів кошторисів, їх уточнення на основі лімітної довідки про бюджетні асигнування встановлюють для розпорядників нижчого рівня головні розпорядники, керуючись відповідними вказівками Міністерства фінансів України, Міністерства фінансів Автономної Республіки Крим, місцевих фінансових органів. Головні розпорядники у двотижневий термін після одержання лімітних довідок подають Мінфіну, Міністерству фінансів Автономної Республіки Крим, місцевим фінансовим органам уточнені проекти зведених кошторисів. Так само встановлені певні правила та терміни складання, розгляду і затвердження інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету: річного розпису асигнувань; річного розпису повернення кредитів до відповідного бюджету та надання кредитів з відповідного бюджету; річного розпису витрат спеціального фонду; помісячного розпису асигнувань загального фонду відповідного бюджету та помісячного розпису спеціального фонду державного бюджету; помісячного розпису повернення кредитів до загального фонду відповідного бюджету та помісячного розпису надання кредитів із загального фонду відповідного бюджету тощо.

Про зміст і відмінність термінів та строків, правила визначення моменту їх спливання, поняття їх порушення див. п. 4 коментаря до цієї статті.

Недотримання вимог вказаного Порядку в частині складання і розгляду кошторисів бюджетних установ утворює склад цього бюджетного правопорушення, суб'єктом якого виступають розпорядники нижчого рівня.

Головні розпорядники є суб'єктом цього бюджетного порушення у формі затвердження кошторисів та інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету, а також затвердження у кошторисах показників, не підтверджених розрахунками та економічними обґрунтуваннями.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

17. Порушення порядку або термінів подання і затвердження паспортів бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі).

Основні засади застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі, загальні вимоги до порядку розробки паспортів бюджетних програм викладені у ст. 20 Кодексу. Зокрема, встановлено, що головний розпорядник бюджетних коштів розробляє та протягом 45 днів з дня набрання чинності законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) затверджує спільно з Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) паспорт бюджетної програми.

Правила складання паспортів бюджетних програм, квартального та річного звіту про їх виконання, а також здійснення моніторингу та аналізу виконання бюджетних програм затверджені наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2002 р. №1098 (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 14.01.2008 р №19) містять норму про те, що головні розпорядники розробляють проекти паспортів бюджетних програм і подають їх на погодження до Міністерства фінансів України протягом чотирьох тижнів після набрання чинності законом про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період. За певних умов, вказаних у п. 3 зазначених Правил, головні розпорядники подають на затвердження до Мінфіну проекти паспортів бюджетних програм протягом тижня.

Про зміст і відмінність термінів та строків, правила визначення моменту їх спливання, поняття їх порушення див. п. 4 коментаря до цієї статті.

Недотримання зазначених норм Кодексу та Правил в частині встановлених ними порядку подання і затвердження паспортів бюджетних

програм, у тому числі терміну їх подання і терміну їх затвердження, утворює склад цього бюджетного правопорушення.

Порушення порядку розробки паспортів бюджетних програм, тобто дії, що передують їх поданню та затвердженню, складом цього правопорушення не охоплюються.

Суб'єктом правопорушення є головні розпорядники бюджетних коштів.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

18. Порушення встановлених термінів доведення документів про обсяги бюджетних асигнувань до розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня або одержувачів бюджетних коштів.

Обов'язок головних розпорядників розподіляти та доводити до розпорядників нижчого рівня та/або одержувачів бюджетних коштів обсяги бюджетних асигнувань закріплений п. 3 ч. 5 ст. 22 Кодексу. Див. також наказ Міністерства фінансів України від 28.01.2002 р. №57 «Про затвердження документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету».

Про зміст і відмінність термінів та строків, правила визначення моменту їх спливання, поняття їх порушення див. п. 4 коментаря до цієї статті. Склад цього правопорушення утворюють як дії щодо доведення документів про обсяги бюджетних асигнувань пізніше встановлених термінів, так і недоведення вказаних документів взагалі (бездіяльність).

Суб'єктом правопорушення є головні розпорядники бюджетних коштів.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

19. Порушення порядку та термінів відкриття (закриття) рахунків в органах Державного казначейства України.

Загальні питання відкриття і закриття рахунків в органах Державного казначейства України врегульовані в ст. 43, 57, 78 Кодексу, положення яких конкретизовані в Порядку відкриття рахунків у національній валюті в органах Державного казначейства України, затвердженому наказом Державного казначейства України від 02.12.2002 р. №221 (у редакції наказу Державного казначейства України від 08.05.2008 р. №152).

Зокрема, п. 7.1 цього Порядку встановлює, що бюджетні рахунки, відкриті в поточному бюджетному періоді, закриваються не пізніше 31 грудня або на останній день іншого бюджетного періоду. За виняткових

обставин Міністр фінансів України може визначити інший термін закриття рахунків, який повинен настати не пізніше як через п'ять робочих днів після закінчення бюджетного періоду.

Про зміст і відмінність термінів та строків, правила визначення моменту їх спливання, поняття їх порушення див. п. 4 коментаря до цієї статті.

Недотримання відповідних норм Кодексу, приписів зазначеного Порядку та інших нормативних актів щодо казначейського обслуговування бюджетних коштів утворює склад цього бюджетного правопорушення.

Суб'єктами правопорушення виступають учасники бюджетного процесу, на яких покладені обов'язки відкриття та закриття рахунків в органах Державного казначейства України.

За допущене порушення можуть застосовуватися такий захід впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства, а також зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

20. Взяття зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України.

Будь-яке бюджетне зобов'язання, тобто будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій, може бути взяте лише за наявності відповідного бюджетного призначення (ч. 1 ст. 23 Кодексу). Розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання та здійснюють платежі тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами, враховуючи необхідність виконання бюджетних зобов'язань минулих років, а за спеціальним фондом бюджету — виключно в межах відповідних фактичних надходжень спеціального фонду бюджету (ч. 1 та 2 ст. 48 Кодексу).

Недотримання зазначених норм Кодексу утворює склад цього бюджетного правопорушення, суб'єктами якого є розпорядники бюджетних коштів. Однак при цьому слід враховувати, що стосовно деяких бюджетних зобов'язань встановлені винятки з вказаного загального правила. Так, бюджетні зобов'язання щодо виплати субсидій, допомоги, пільг з оплати спожитих житлово-комунальних послуг та послуг зв'язку (в частині абонентної плати за користування квартирним телефоном), компенсацій громадянам з бюджету, на що згідно із законами України мають право відповідні категорії громадян, обліковуються Державним казначейством України незалежно від визначених на цю мету бюджетних призначень (абз. 4 ч. 7 ст. 51 Кодексу).

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства, зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у взятті зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених Кодексом чи законом про Державний бюджет України на відповідний рік, настає за ч. 3 і ч. 4 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

21. Порушення порядку реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань, включаючи необґрунтовану відмову в реєстрації або несвоєчасну реєстрацію бюджетних зобов'язань.

Державне казначейство України здійснює реєстрацію та облік бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів і відображає їх у звітності про виконання бюджету. При реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань здійснюється перевірка відповідності напрямів витрачання бюджетних коштів бюджетному асигнуванню, паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі). Порядок здійснення реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів врегульований нормами Порядку обліку зобов'язань розпорядників бюджетних коштів в органах Державного казначейства України, затвердженому наказом Державного казначейства України від 09.08.2004 р. №136. Зазначений Порядок містить, зокрема, посилання на ряд обставин, які є підставою для органів Державного казначейства України відмовити в реєстрації бюджетних зобов'язань. За наявності вказаних підстав або підстав, визначених іншими чинними нормативними актами, відмова в реєстрації бюджетних зобов'язань не може бути визнана необґрунтованою.

Несвоєчасність реєстрації означає порушення встановленого Порядком терміну. Про зміст і відмінність термінів та строків, правила визначення моменту їх спливання, поняття їх порушення див. п. 4 коментаря до цієї статті.

За відсутності зазначених нормативних підстав відмова в реєстрації бюджетних зобов'язань, а також їх несвоєчасна реєстрація утворюють склад цього бюджетного правопорушення.

Суб'єктами правопорушення є органи Державного казначейства України.

За це порушення бюджетного законодавства передбачені такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства

та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу). Фактично, беручи до уваги функції суб'єкта правопорушення, може застосовуватися лише попередження.

22. Порушення вимог цього Кодексу при здійсненні попередньої оплати за товари, роботи та послуги за рахунок бюджетних коштів, а також порушення порядку і термінів здійснення такої оплати.

Статтею 46 Кодексу встановлені стадії виконання бюджету за видатками та кредитуванням. Згідно з п. 3-5 ч. 1 цієї статті здійсненню платежів відповідно до взятих бюджетних зобов'язань обов'язково передує стадія отримання товарів, робіт і послуг. Виключенням з цього правила може бути лише попередня оплата (авансування), яка передбачена законодавством (див. п. 1.3 Порядку обліку зобов'язань розпорядників бюджетних коштів в органах Державного казначейства України, затвердженому наказом Державного казначейства України від 09.08.2004 р. №136, Порядок обслуговування державного бюджету за видатками та операціями з надання та повернення кредитів, наданих за рахунок коштів Державного бюджету, затверджений наказом Державного казначейства України від 25.05.2004 р. №89, а також інші нормативні акти Державного казначейства України з цього питання).

Попередня оплата за товари, роботи та послуги за рахунок бюджетних коштів без наявності дозволу на це спеціальними нормами законодавства, а також порушення порядку і термінів здійснення такої оплати утворюють склад розглядуваного бюджетного правопорушення.

Про зміст і відмінність термінів та строків, правила визначення моменту їх спливання, поняття їх порушення див. п. 4 коментаря до цієї статті.

Суб'єктом цього бюджетного правопорушення є відповідні розпорядники коштів Державного бюджету.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства, зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань, зменшення бюджетних асигнувань (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у порушенні вимог Кодексу при здійсненні попередньої оплати за товари, роботи та послуги за рахунок бюджетних коштів, а також порушення порядку і термінів здійснення такої оплати, настає за ч. 1 і ч. 2 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

23. Здійснення платежів за рахунок бюджетних коштів без реєстрації бюджетних зобов'язань, за відсутності підтвердних документів чи при включенні до платіжних документів недостовірної інформації, а також безпідставна відмова у проведенні платежу органами Державного казначейства України.

Органи Державного казначейства України здійснюють платежі на підставі платіжних доручень за дорученнями розпорядників та одержувачів бюджетних коштів у разі наявності в обліку відповідного зобов'язання.

Підтвердні документи (договори, звіт про результати проведення процедури закупівлі, документи, що підтверджують отримання товарів, робіт/послуг за договорами, згідно з умовами яких було здійснене авансування, тощо) (п. 12.3 Порядку обслуговування державного бюджету за видатками та операціями з надання та повернення кредитів, наданих за рахунок коштів державного бюджету, затвердженого наказом Державного казначейства України від 25.05.2004 р. №89). Слід враховувати, що здійснення окремих видатків, наприклад, якщо вони містять відомості, що становлять державну таємницю та/або носять гриф "Таємно", проводиться без подання підтвердних документів.

Перелік можливих відмов у прийнятті до виконання платіжних доручень з посиланням на положення законодавчих та нормативно-правових актів, на підставі яких надається відмова, містить додаток 2 до листа Державного казначейства України від 07.10.2009 р. №15-06/2513-16907. За їх відсутності відмова у проведенні платежу органами Державного казначейства України вважається безпідставною.

Суб'єктами цього бюджетного правопорушення є органи Державного казначейства України та розпорядники бюджетних коштів, які надали платіжні документи з недостовірною інформацією.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства, зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань (див. коментар до ст. 117 Кодексу). Стосовно органів Державного казначейства України, беручи до уваги їх функції, на практиці може застосовуватися лише попередження.

Відповідальність службових осіб, винних у здійсненні платежів за рахунок бюджетних коштів без реєстрації бюджетних зобов'язань, за відсутності підтвердних документів чи при включенні до платіжних документів недостовірної інформації, а також винних у безпідставній відмові у проведенні платежу органами Державного казначейства України, настає за ч. 1 і ч. 2 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

24. Нецільове використання бюджетних коштів.

Про ознаки нецільового використання бюджетних коштів див. ст. 119 Кодексу та коментар до неї.

До розпорядників бюджетних коштів, які здійснили нецільове використання бюджетних коштів, можуть застосовуватися такі заходи впливу: попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства; зупинення операцій з бюджетними коштами; призупинення бюджетних асигнувань; зменшення бюджетних асигнувань; повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету (щодо субвенцій та коштів, наданих одержувачам бюджетних коштів).

Відповідальність службових осіб, винних у нецільовому використанні бюджетних коштів, настає за ч. 5 і ч. 6 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу), або за ст. 210 Кримінального кодексу України (далі — КК) (див. п. 7 коментаря до ст. 121 Кодексу).

25. Порушення вимог БК при здійсненні витрат державного бюджету (місцевого бюджету) у разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України (несвоєчасного прийняття рішення про місцевий бюджет).

Особливості формування надходжень бюджету та здійснення витрат бюджету в разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України визначені ст. 41 Кодексу. Наприклад, щомісячні бюджетні асигнування загального фонду Державного бюджету України сумарно не можуть перевищувати 1/12 обсягу бюджетних призначень, визначених законом про Державний бюджет України на попередній бюджетний період (крім окремо вказаних випадків).

Особливості формування надходжень та здійснення витрат місцевого бюджету в разі несвоєчасного прийняття рішення про місцевий бюджет визначені ст. 79 Кодексу.

Недотримання вказаних норм, а також відповідних підзаконних актів, що конкретизують порядок здійснення витрат державного бюджету (місцевого бюджету) у разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України (несвоєчасного прийняття рішення про місцевий бюджет), утворює склад цього бюджетного правопорушення.

Суб'єктами правопорушення є розпорядники коштів державного бюджету та органи Державного казначейства, які зареєстрували незаконні зобов'язання та здійснили оплату.

За порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства, зупинення

операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань (див. коментар до ст. 117 Кодексу). Стосовно органів Державного казначейства України, беручи до уваги їх функції, на практиці може застосовуватися лише попередження.

Відповідальність службових осіб, винних у порушенні вимог Кодексу при здійсненні витрат державного бюджету (місцевого бюджету) у разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України (несвоєчасного прийняття рішення про місцевий бюджет) на відповідний рік, настає за ч. 1 і ч. 2 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

26. Надання кредитів з бюджету чи повернення кредитів до бюджету з порушенням вимог цього Кодексу та/або встановлених умов кредитування бюджету.

Для виявлення ознак цього правопорушення слід звертатися, зокрема, до ст. 50, 70 Кодексу, а також нормативних актів, які встановлюють умови надання коштів з бюджету та їх повернення до бюджету, в тому числі умови здійснення бюджетних позичок та надання фінансової допомоги з бюджету на поворотній основі.

Суб'єктами правопорушення виступають учасники бюджетного процесу, які допустили порушення вимог Кодексу щодо надання чи повернення кредитів та/або встановлених умов кредитування бюджету.

За порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства, зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у наданні кредитів з бюджету чи поверненні кредитів до бюджету з порушенням вимог Кодексу та/або встановлених умов кредитування бюджету, настає за ч. 3 і ч. 4 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

27. Здійснення бюджетними установами запозичень у будь-якій формі або надання бюджетними установами юридичним чи фізичним особам кредитів з бюджету всупереч цьому Кодексу.

Бюджетна установа не має права здійснювати запозичення у будь-якій формі (крім випадків, передбачених цією статтею) або надавати юридичним чи фізичним особам кредити з бюджету (якщо не встановлено відповідні бюджетні призначення на надання кредитів з бюджету) (ч. 4 ст. 16 Кодексу). Порушення цієї норми і утворює склад цього правопорушення.

За прямою вказівкою зазначених норм Кодексу суб'єктами правопорушення є будь-які бюджетні установи (див. п. 12 ст. 2 Кодексу та коментар до неї), до яких можуть бути застосовані такі заходи впливу: попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства; зупинення операцій з бюджетними коштами; призупинення бюджетних асигнувань (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у здійсненні бюджетними установами запозичень у будь-якій формі, а також у наданні бюджетними установами юридичним чи фізичним особам кредитів з бюджету всупереч Кодексу, настає за ч. 3 і ч. 4 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

28. Здійснення видатків, кредитування місцевого бюджету, які відповідно до цього Кодексу мають проводитися з іншого бюджету.

Це правопорушення посягає на принцип самостійності Державного бюджету України та місцевих бюджетів, закріплений п. 3 ч. 1 ст. 7 Кодексу, а також порушує норми, що встановлюють розмежування видатків між бюджетами (ст. 87-93 Кодексу).

Суб'єктами правопорушення є учасники бюджетного процесу, що здійснили видатки, кредитування місцевого бюджету, які відповідно до цього Кодексу мають проводитися з іншого бюджету.

За вчинення цього бюджетного правопорушення передбачені такі заходи впливу: попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства; зупинення операцій з бюджетними коштами; призупинення бюджетних асигнувань; безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у здійсненні видатків, кредитуванні місцевого бюджету, які відповідно до Кодексу мають проводитися з іншого бюджету, настає за ч. 5 і ч. 6 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

29. Здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч цьому Кодексу чи закону про Державний бюджет України.

Якщо правопорушення, передбачені п. 23 і 26 ст. 116 Кодексу, характеризуються недотриманням порядку реєстрації зобов'язань, проведення платежів, надання кредитів при наявності та в межах бюджетних призначень, то розглядуване правопорушення, передбачене п. 29 ст. 116 Кодексу, вчиняється без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням.

Тому для виявлення ознаки правопорушення немає потреби посилатися на певні правила, інструкції тощо. Для застосування заходів впливу достатньо встановити факт здійснення відповідних видатків чи надання кредитів, відсутність бюджетних призначень для цих видатків чи кредитування, або факт перевищення суми видатків (кредиту) розміру відповідних бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України або іншими бюджетними документами, прийняти його до виконання (бюджетний розпис, лімітна довідка, кошторис тощо).

Суб'єктами цього правопорушення є учасники бюджетного процесу.

До вказаних суб'єктів можуть застосовуватися такі заходи впливу: попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства; зупинення операцій з бюджетними коштами; призупинення бюджетних асигнувань; зменшення бюджетних асигнувань (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у здійсненні видатків бюджету чи наданні кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Кодексу чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, настає за ч. 5 і ч. 6 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

30. Порушення вимог цього Кодексу щодо виділення коштів з резервного фонду бюджету.

Вимоги щодо формування резервного фонду бюджету та виділення з нього коштів містить ст. 24 Кодексу. В ч. 1 цієї статті зазначено, що порядок використання коштів з резервного фонду бюджету визначається Кабінетом Міністрів України. Тому виявлення ознак цього правопорушення потребує аналізу не тільки вимог Кодексу, як це зазначено у п. 30 ст. 116, але також норм Порядку використання коштів резервного фонду бюджету (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 р. №415), який визначає напрями використання коштів резервного фонду державного бюджету та місцевого бюджету і встановлює процедури, пов'язані з виділенням коштів резервного фонду відповідного бюджету.

Порушення встановлених процедур та/або виділення коштів на заходи, що не передбачені ч. 1 ст. 24 Кодексу та п. 6 вказаного Порядку, і утворює склад цього бюджетного правопорушення.

Суб'єктами правопорушення є учасники бюджетного процесу, вказані в ч. 2 ст. 24 Кодексу.

За допущене порушення може застосовуватися такий захід впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства

з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у порушенні вимог Кодексу щодо виділення коштів з резервного фонду бюджету, настає за ч. 3 і ч. 4 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

31. Порушення встановлених вимог щодо застосування бюджетної класифікації.

Вимоги щодо застосування бюджетної класифікації встановлені як статтями Кодексу, так й іншими нормативними актами.

Так, згідно з ч. 1 ст. 8 Кодексу бюджетна класифікація є обов'язковою для застосування всіма учасниками бюджетного процесу в межах бюджетних повноважень. Бюджетна класифікація має такі складові частини: 1) класифікація доходів бюджету; 2) класифікація видатків та кредитування бюджету; 3) класифікація фінансування бюджету; 4) класифікація боргу (див. ст. 9-15 Кодексу та коментарі до них).

Подальший розвиток вимоги щодо застосування бюджетної класифікації отримали в нормах наказу Міністерства фінансів України від 27 грудня 2001 р. №604 «Про бюджетну класифікацію та її запровадження». Зокрема, п. 3.3.2 наказу встановлено, що показники видатків та кредитування державного бюджету здійснюються за програмною класифікацією.

Важливі норми містить також Інструкція щодо застосування класифікації кредитування бюджету, затверджена наказом Державного казначейства України від 25.11.2008 р. №495.

Суб'єктом цього правопорушення виступають учасники бюджетного процесу, які здійснюють повноваження з управління бюджетними коштами з порушенням вимог зазначених законодавчих та інших нормативних актів щодо застосування бюджетної класифікації.

За вчинення цього бюджетного правопорушення може застосовуватися такий захід впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

32. Включення недостовірних даних до звітів про виконання державного бюджету (місцевого бюджету), річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет), а також порушення порядку та термінів подання таких звітів.

Згідно зі ст. 19 Кодексу підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього є самостійною стадією бюджетного процесу. Використання на цій стадії недостовірних даних призводить до спотворення всього бюджетного процесу, перш за все прийняття невірних рішень щодо бюджетів наступних періодів.

Пункт 32 ст. 116 Кодексу містить дві форми бюджетного правопорушення.

Перша форма — «включення недостовірних даних до звітів про виконання державного бюджету (місцевого бюджету), річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет)».

Склад цього порушення передбачає включення недостовірних даних в бюджетну звітність. Відповідальність за включення недостовірних даних до інших видів звітності (фінансової, статистичної тощо) наступає за нормами інших законодавчих актів.

Бюджетна звітність відображає стан виконання бюджету, містить інформацію в розрізі бюджетної класифікації. Види звітів, учасники бюджетного процесу, відповідальні за підготовку звітів, структура звітів та інші загальні питання підготовки звітності врегульовані ст. 58-62 Кодексу.

Форми бюджетної звітності бюджетних установ і органів Державного казначейства України та порядок їх заповнення встановлюються Державним казначейством України за погодженням з Міністерством фінансів України (див., наприклад, накази Державного казначейства України від 03.02.2010 р. №33 «Про затвердження форм звітності про виконання державного бюджету», від 11.02.2010 р. №41 «Щодо затвердження форм звітності про виконання місцевих бюджетів», Інструкцію про порядок складання єдиних (місячних, квартальних та річних) форм звіту про виконання Зведеного бюджету України та зведених форм звіту про виконання Державного бюджету України та бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя», затверджену наказом Державного казначейства України від 06.02.2009 р. №51).

Недостовірними визначаються як завищені, так і занижені показники надходжень і видатків бюджету, розміру заборгованості та інші показники, що включені до відповідної форми звітності.

Для наявності порушення не має значення — умисно чи помилково включені до звіту недостовірні дані, а також який бюджетний звіт (місячний, квартальний, річний) містить такі дані. В той же час, помилки, які не впливають на достовірність інформації про стан виконання бюджету (наприклад, механічна помилка в коді бюджетної класифікації), не можуть бути визнані недостовірними даними в значенні п. 32 ст. 116 Кодексу.

Друга форма цього правопорушення — «порушення порядку та термінів подання таких звітів».

Словосполучення «таких звітів» вказує на те, що заходи впливу застосовуються у випадках порушення порядку та термінів подання звітів про виконання державного бюджету (місцевого бюджету), річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий

бюджет). Відсутність в таких звітах недостовірних даних не впливає на кваліфікацію вчиненого як порушення бюджетного законодавства.

Для виявлення ознак правопорушення, тобто для визначення порядку і термінів подання звітності, слід звернутися до ст. 58-62 Кодексу та вказаних вище наказів Державного казначейства України.

Про зміст і відмінність термінів та строків, правила визначення моменту їх спливання, поняття їх порушення див. п. 4 коментаря до цієї статті.

Суб'єктами цього бюджетного правопорушення в обох його формах є розпорядники бюджетних коштів, а також інші учасники бюджетного процесу, зазначені у ст. 59-62 Кодексу.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

33. Порушення встановлених вимог щодо ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання бюджетів.

Загальні питання ведення бухгалтерського обліку виконання державного бюджету України врегульовані ст. 56 Кодексу. Порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності про виконання бюджетів та госпрозрахункових операцій бюджетних установ установлюється Державним казначейством України відповідно до законодавства (ч. 4 ст. 6 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»).

Питання методології бухгалтерського обліку, вимоги щодо правил його ведення містить Порядок відображення у бухгалтерському обліку операцій по виконанню державного бюджету, затверджений наказом Державного казначейства України від 11.08.2008 р. №327. Питання бюджетної звітності врегульовані Інструкцією про порядок складання єдиних (місячних, квартальних та річних) форм звіту про виконання Зведеного бюджету України та зведених форм звіту про виконання державного бюджету України та бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя (затверджена наказом Державного казначейства України від 06.02.2009 р. №51). Див. також наказ Державного казначейства України від 03.02.2010 р. №33 «Про затвердження форм звітності про виконання державного бюджету».

Бюджетні установи ведуть бухгалтерський облік відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, що затверджуються Міністерством фінансів України, а також інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку.

Порушення вимог ст. 56 Кодексу, вказаних та інших нормативних актів з цього питання, утворює склад бюджетного правопорушення. Порушення встановлених строків надання звітів по суті також є порушенням встановлених вимог щодо ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання бюджетів, однак передбачено як самостійний склад правопорушення п. 34 ст. 116 Кодексу.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

34. Порушення встановлених порядку або термінів подання фінансової і бюджетної звітності бюджетних установ, а також подання такої звітності у неповному обсязі.

Для виявлення ознак цього правопорушення слід звернутися до наказу Державного казначейства України, яким затверджено порядок та терміни складання звітності у відповідному році (наприклад, наказ Державного казначейства України від 25.03.2009 р. №123 «Про затвердження Порядку складання місячної та квартальної фінансової звітності у 2009 році установами та організаціями, які отримують кошти державного або місцевих бюджетів»).

Порушення норм зазначених нормативних актів в частині вимог до порядку та термінів подання звітності утворює склад цього бюджетного правопорушення. Так, вказаним Порядком, затвердженим наказом Державного казначейства України від 25.03.2009 р. №123, встановлено, що фінансова звітність подається безпосередньо головним бухгалтером (керівником фінансової служби). Форми фінансової звітності подаються на електронних носіях у вигляді транспортних файлів звітних даних згідно з вимогами автоматизованої системи Державного казначейства України. Подання звітності у неповному обсязі означає неподання певних форм звітності, або неповне заповнення їх граф та рядків.

Про зміст і відмінність термінів та строків, правила визначення моменту їх спливання, поняття їх порушення див. п. 4 коментаря до цієї статті.

Суб'єктом цього правопорушення за прямою вказівкою п. 34 ст. 116 Кодексу визнаються бюджетні установи (див. п. 12 ст. 2 Кодексу та коментар до неї).

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

35. Невідповідність даних, наведених у фінансовій і бюджетній звітності бюджетних установ, даним бухгалтерського обліку.

Склад правопорушення наявний незалежно від того, які дані відповідають дійсності, а які є недостовірними — ті, що включені до звітності, чи ті, що відображені в бухгалтерському обліку. Завершеним правопорушення буде в момент надання органам Державного казначейства України звітності, яка містить дані, що не відповідають даним бухгалтерського обліку.

Суб'єктами бюджетного правопорушення в таких випадках за прямою вказівкою п. 35 ч. 1 ст. 116 Кодексу є будь-які бюджетні установи (див. п. 12 ст. 2 Кодексу та коментар до неї).

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

36. Включення недостовірних даних до звітів про виконання паспортів бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі), а також порушення порядку та термінів подання таких звітів.

Для виявлення ознак цього бюджетного правопорушення слід звернутися до Правил складання паспортів бюджетних програм, квартального та річного звіту про їх виконання, а також здійснення моніторингу та аналізу виконання бюджетних програм, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2002 р. №1098 (у редакції наказу від 14.01.2008 р. №19). Саме вони містять вимоги щодо порядку та термінів подання звітів про виконання паспортів бюджетних програм. Вказаним наказом затверджено також форму квартального (річного) звіту про виконання паспорта бюджетної програми, при заповненні якої до звіту включаються недостовірні дані.

Недостовірними слід вважати показники, які відхиляються в будь-якій бік (зменшення чи збільшення) від правильного значення.

Про зміст і відмінність термінів та строків, правила визначення моменту їх спливання, поняття їх порушення див. п. 4 коментаря до цієї статті.

Суб'єктами правопорушення є учасники бюджетного процесу, на яких покладений обов'язок складання та подання звітів про виконання паспортів бюджетних програм.

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства

та зупинення операцій з бюджетними коштами (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

37. Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону.

Порядок подання та розгляду законопроектів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету, детально врегульований ст. 27 Кодексу. Наразі видання підзаконних нормативних актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, чинним Кодексом не передбачено. Тому видання будь-яким органом влади (центральним чи місцевим) в будь-якій сфері господарства чи соціальних гарантій нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, утворює склад цього бюджетного правопорушення.

Нормативно-правовий акт — офіційний письмовий документ, прийнятий уповноваженим на це суб'єктом нормотворення у визначеній законодавством формі та за встановленою законодавством процедурою, спрямований на регулювання суспільних відносин, що містить норми права, має неперсоніфікований характер і розрахований на неодноразове застосування. Прийняття нормативно-правових актів у вигляді листів і телеграм не допускається (п. 1.4 Порядку подання нормативно-правових актів на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України та проведення їх державної реєстрації, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 12.04.2005 р. №34/5).

Видання розпорядчих актів (актів, дія яких поширюється на чітко визначене ними коло осіб, тобто персоніфікованих, і які мають разове застосування) не може кваліфікуватися за п. 37 ч. 1 ст. 116 Кодексу.

За допущене порушення застосовується захід впливу — попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у виданні нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, настає за ч. 5 і ч. 6 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу), або за ст. 211 КК (див. п. 7 коментаря до ст. 121 Кодексу).

38. Здійснення видатків на утримання бюджетної установи одночасно з різних бюджетів всупереч цьому Кодексу чи закону про Державний бюджет України.

Діями, вказаними в цьому пункті, порушуються вимоги ч. 2 ст. 85 Кодексу, а саме: «Забороняється планувати та здійснювати видатки, не

віднесені до місцевих бюджетів цим Кодексом, а також здійснювати впродовж бюджетного періоду видатки на функціонування бюджетних установ одночасно з різних бюджетів, крім випадків, коли такі видатки здійснюються за рішенням відповідної місцевої ради за рахунок вільного залишку бюджетних коштів або перевиконання дохідної частини загального фонду місцевого бюджету за умови відсутності заборгованості такого бюджету за захищеними статтями видатків протягом року на будь-яку дату».

За допущене порушення можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства, зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань, зменшення бюджетних асигнувань (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Відповідальність службових осіб, винних у здійсненні видатків на утримання бюджетної установи одночасно з різних бюджетів всупереч Кодексу чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, настає за ч. 5 і ч. 6 ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу).

39. Порушення вимог статті 28 цього Кодексу щодо оприлюднення та доступності інформації про бюджет.

Бюджетне правопорушення являє собою невиконання або несвоєчасне виконання вимог ст. 28 Кодексу щодо забезпечення доступності інформації про бюджет різних рівнів — від Державного бюджету до бюджету села, селища. Так, утворює склад цього бюджетного правопорушення бездіяльність головного розпорядника коштів державного бюджету щодо виконання вимоги абз. 3 ч. 5 ст. 28 Кодексу про публічне представлення та публікацію інформації до 15 березня року, що настає за звітним, про бюджет за бюджетними програмами та показниками, бюджетні призначення щодо яких визначені законом про Державний бюджет України.

За допущене порушення може застосовуватися попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

40. Інші випадки порушення бюджетного законодавства учасником бюджетного процесу.

По-перше, до інших випадків порушення бюджетного законодавства відносяться дії чи бездіяльність учасників бюджетного процесу, що прямо заборонені нормами Кодексу, але не підпадають під ознаки правопорушень, вказаних у п. 1-39 ч. 1 ст. 116. Це такі випадки:

а) порушення вимог ч. 13 ст. 17 Кодексу щодо заборони реструктуризації заборгованості суб'єктів господарювання перед державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) за кредитами (позиками), залученими державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) або під державні (місцеві) гарантії, за кредитами з бюджету;

б) порушення вимог ч. 14 ст. 17 Кодексу щодо заборони списання заборгованості суб'єктів господарювання перед державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) за кредитами (позиками), залученими державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) або під державні (місцеві) гарантії, кредитами з бюджету;

в) порушення вимог ч. 11 ст. 23 Кодексу щодо заборони без внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) збільшення бюджетних призначень за загальним та спеціальним фондами державного бюджету (місцевого бюджету) на: оплату праці працівників бюджетних установ за рахунок зменшення інших видатків; видатки за бюджетними програмами, пов'язаними з функціонуванням органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування), за рахунок зменшення видатків за іншими бюджетними програмами;

г) порушення вимог п. 1 ч. 2 ст. 41 Кодексу щодо заборони із загального фонду державного бюджету здійснювати витрати в частині капітальних видатків та надання кредитів з бюджету;

ґ) порушення вимог ч. 6 ст. 45 Кодексу щодо заборони проведення розрахунків з бюджетом у негрошовій формі, в тому числі шляхом взаємозаліку, застосування векселів, бартерних операцій та зарахування зустрічних платіжних вимог у фінансових установах;

д) порушення вимог ч. 10 ст. 78 Кодексу щодо заборони після набрання чинності законом про Державний бюджет України органам державної влади та їх посадовим особам приймати рішення, що призводять до виникнення додаткових витрат місцевих бюджетів, без визначення джерел коштів, виділених державою для забезпечення цих витрат;

е) порушення вимог ч. 2 ст. 79 Кодексу щодо заборони до прийняття рішення про місцевий бюджет на поточний бюджетний період здійснювати капітальні видатки і надавати кредити з бюджету, а також здійснювати місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії.

По-друге, до інших випадків порушення бюджетного законодавства відносяться дії чи бездіяльність учасників бюджетного процесу, що прямо заборонені законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) і не підпадають під ознаки правопорушень, вказаних у

п. 1-39 ч. 1 ст. 116. Наприклад, як порушення бюджетного законодавства мають кваліфікуватися випадки невиконання таких норм Законом України «Про Державний бюджет України на 2010 рік»:

— порушення вимог ст. 8 Закону про заборону відчуження галузевих резервів (виробничих запасів) уранового концентрату, сформованих за рахунок коштів цільового галузевого фонду створення національного ядерно-паливного циклу;

— порушення вимог ч. 1 ст. 61 Закону про заборону реструктуризації заборгованості суб'єктів господарювання перед державою за фінансовою допомогою, наданою на поворотній основі;

— порушення вимог ч. 2 ст. 61 Закону про заборону списання пені, яка нарахована внаслідок невиконання суб'єктом господарювання зобов'язань за кредитами, залученими державою або під державні гарантії, бюджетними позичками та фінансовою допомогою, наданою на поворотній основі;

— порушення вимог ч. 3 ст. 61 Закону про заборону списання заборгованості суб'єктів господарювання перед державою за фінансовою допомогою, наданою на поворотній основі;

— порушення вимог ч. 4 ст. 61 Закону про заборону надання відстрочок щодо термінів сплати податкових зобов'язань суб'єктів господарювання за податками і зборами (обов'язковими платежами).

В усіх випадках порушення бюджетного законодавства, які кваліфікуються за п. 40 ч. 1 ст. 116 Кодексу, можливе застосування попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення. Також, залежно від статусу суб'єкта порушення та змісту порушеної вимоги бюджетного законодавства, можуть бути застосовані такі заходи впливу, як зупинення операцій з бюджетними коштами та призупинення бюджетних асигнувань.

Крім того, за порушення вимог закону про Державний бюджет України можуть застосовуватися інші заходи впливу, якщо вони визначені таким законом.

Стаття 117. Заходи впливу за порушення бюджетного законодавства

1. За порушення бюджетного законодавства до учасників бюджетного процесу можуть застосовуватися такі заходи впливу:

1) попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства — застосовується в усіх випадках виявлення порушень бюджетного законодавства. Виявлені порушення бюджетного законодавства мають бути усунені в строк до тридцяти календарних днів;

2) зупинення операцій з бюджетними коштами — застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені пунктами 1—3, 10, 11, 14—29, 32—36, 38 і 40 частини першої статті 116 цього Кодексу, у порядку, встановленому статтею 120 цього Кодексу;

3) призупинення бюджетних асигнувань — застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені пунктами 20, 22—29, 38 і 40 частини першої статті 116 цього Кодексу.

Призупинення бюджетних асигнувань передбачає припинення повноважень на взяття бюджетного зобов'язання на відповідну суму на строк від одного до трьох місяців у межах поточного бюджетного періоду шляхом внесення змін до розпису бюджету (кошторису) у порядку, встановленому Міністерством фінансів України;

4) зменшення бюджетних асигнувань — застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені пунктом 24 (стосовно розпорядників бюджетних коштів), пунктом 29 та пунктом 38 частини першої статті 116 цього Кодексу.

Зменшення бюджетних асигнувань передбачає позбавлення повноважень на взяття бюджетного зобов'язання на відповідну суму на строк до завершення поточного бюджетного періоду шляхом внесення змін до розпису бюджету (кошторису) та у разі необхідності з подальшим внесенням змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

5) повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету — застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене пунктом 24 (щодо субвенцій та коштів, наданих одержувачам бюджетних коштів) частини першої статті 116 цього Кодексу, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

6) зупинення дії рішення про місцевий бюджет — застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене пунктом 7 частини першої статті 116 цього Кодексу, у порядку, встановленому статтею 122 цього Кодексу;

7) безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів — застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене пунктом 28 частини першої статті 116 цього Кодексу.

Безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів передбачає стягнення органами Державного казначейства України коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету, в тому числі і за рахунок зменшення обсягу трансфертів (дотації вирівнювання) місцевим бюджетам на відповідну суму у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

8) інші заходи впливу, які можуть бути визначені законом про Державний бюджет України, — застосовуються за порушення бюджетного законодавства згідно із таким законом.

1. Пункти 2-8 ч. 1 ст. 117 Кодексу містять перелік видів санкцій за порушення бюджетного законодавства, склад яких визначено в п. 1-40 ч. 1 ст. 116 Кодексу.

Таким чином, Бюджетним кодексом України передбачений самостійний вид санкцій за бюджетні правопорушення, тобто за порушення встановлених цим Кодексом чи іншим бюджетним законодавством норм.

Заходи впливу за порушення бюджетного законодавства розташовані у ч. 1 ст. 117 Кодексу за певним порядком, а саме — від самого поширеного до заходу впливу.

Попередження застосовується в усіх випадках виявлення порушень бюджетного законодавства.

Зупинення операцій з бюджетними коштами застосовується за вчинені 28 видів порушення бюджетного законодавства.

Призупинення бюджетних асигнувань застосовується за 11 видів порушення бюджетного законодавства.

Зменшення бюджетних асигнувань застосовується за 3 види порушення бюджетного законодавства.

Повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету застосовується за 1 вид порушення бюджетного законодавства.

Зупинення дії рішення про місцевий бюджет застосовується за 1 вид порушення бюджетного законодавства.

Безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів застосовується за 1 вид порушення бюджетного законодавства.

Заходи впливу, передбачені ст. 117 Кодексу, застосовуються до учасників бюджетного процесу — юридичних осіб. Посадові особи, з вини яких допущено порушення бюджетного законодавства, несуть цивільну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законом (див. коментар до ст. 121 Кодексу).

1. Попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства.

Цей захід впливу застосовується в усіх випадках виявлення порушень бюджетного законодавства.

По-перше, це означає, що попередження має застосовуватися за вчинення будь-якого бюджетного правопорушення з числа, вказаних у п. 1-40 ч. 1 ст. 116 Кодексу.

По-друге, оскільки крім цього виду заходу впливу ст. 117 передбачені й інші, вказівка законодавця на те, що попередження застосовується в усіх випадках виявлення порушень бюджетного законодавства, обумовлює висновок, що попередження може застосовуватися одночасно із застосуванням іншого заходу впливу.

Застосування одночасно кількох видів санкцій за одне правопорушення не суперечить ст. 61 Конституції України: «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме

правопорушення». Одночасне застосування різних санкцій не може розглядатися як притягнення до відповідальності двічі. Відповідальність настає одна, але з кількома санкціями, одна з яких може розглядатися як основна, а інші як додаткові. Крім того, слід враховувати, що ст. 61 Конституції України знаходиться в розділі II Основного закону «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», а заходи впливу, передбачені ч. 1 ст. 117 Кодексу, застосовуються до юридичних осіб.

Суб'єкт правопорушення (учасник бюджетного процесу), до якого застосований цей захід впливу, зобов'язаний виконати вимогу щодо усунення виявлених порушень бюджетного законодавства в строк до тридцяти календарних днів.

Перебіг строку починається з наступного дня після дня доведення до суб'єкта правопорушення рішення про попередження, прийнятого відповідним учасником бюджетного процесу, уповноваженим цим Кодексом на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства. До календарного строку зараховуються як робочі, так і неробочі дні. Однак, якщо останній (тридцятий) день строку припадає на вихідний, святковий або інший неробочий день, днем закінчення строку є перший за ним робочий день. В останній день строк спливає в момент, коли в установі, де мають бути здійснені дії щодо усунення порушення бюджетного законодавства, за встановленими правилами припиняються відповідні операції (див. ст. 254 Цивільного кодексу України).

В перший робочий день після здійснення дій щодо усунення порушення бюджетного законодавства суб'єкт правопорушення, до якого був застосований цей захід впливу, зобов'язаний повідомити про це учасника бюджетного процесу, який прийняв рішення про попередження, і надати відповідні підтверджуючі документи.

2. Зупинення операцій з бюджетними коштами.

Зупинення операцій з бюджетними коштами полягає у зупиненні будь-яких операцій зі здійснення платежів з рахунку порушника бюджетного законодавства.

Рішення про зупинення операцій з бюджетними коштами може бути прийняте як після застосування попередження (у випадку не усунення порушення бюджетного законодавства у встановлений строк), так і одночасно із застосуванням попередження. Але при прийнятті такого рішення слід враховувати, чи може суб'єкт правопорушення усунути порушення бюджетного законодавства.

Порядок застосування цього заходу впливу визначений у ст. 120 Кодексу (див. коментар до вказаної статті).

3. Призупинення бюджетних асигнувань.

Зміст цього заходу впливу полягає у припиненні повноважень на взяття бюджетного зобов'язання на відповідну суму на строк від одного до трьох місяців у межах поточного бюджетного періоду шляхом внесення змін до розпису бюджету (кошторису).

Порядок призупинення бюджетних асигнувань затверджений наказом Міністерства фінансів України від 15.05.2002 р. №319. Рішення про призупинення бюджетних асигнувань, яке приймає Міністр фінансів України, міністр фінансів Автономної Республіки Крим, керівник місцевого фінансового органу на підставі протоколу про бюджетне правопорушення або акта ревізії та доданих до нього документів, оформляється у вигляді розпорядження про призупинення бюджетних асигнувань (додаток 1 до зазначеного Порядку).

Бюджетні асигнування призупиняються з 1-го числа місяця, наступного за датою прийняття розпорядження про призупинення бюджетних асигнувань.

Бюджетні асигнування призупиняються на термін від одного місяця до трьох у межах поточного бюджетного періоду в обсязі, що дорівнює 50 відсоткам асигнувань, затверджених у плані асигнувань розпорядника бюджетних коштів за скороченою економічною класифікацією видатків та класифікацією кредитування бюджету на цей період, за винятком асигнувань, передбачених за захищеними видатками, визначеними Бюджетним кодексом України.

У разі виявлення бюджетного правопорушення та наявності підстав для призупинення бюджетних асигнувань протокол про бюджетне правопорушення або акт ревізії разом з пропозиціями щодо призупинення бюджетних асигнувань необхідно подати до Міністерства фінансів України, Міністерства фінансів Автономної Республіки Крим, відповідного фінансового органу, залежно від рівня бюджету, стосовно коштів якого допущене порушення.

Пропозиції щодо призупинення бюджетних асигнувань, які підписує керівник органу, що встановив порушення бюджетного законодавства, або особа, що його заміщає, повинні містити назву відповідної бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі) або коду тимчасової класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів, за якими пропонується призупинити бюджетні асигнування.

Разом з пропозиціями необхідно подати копію плану асигнувань розпорядника бюджетних коштів, яким вчинено бюджетне правопорушення, та копії довідок про внесення змін до нього.

Розпорядження про призупинення бюджетних асигнувань є підставою для внесення змін до помісячного розпису асигнувань загального

фонду бюджету (плану асигнувань із загального фонду бюджету відповідного розпорядника бюджетних коштів) шляхом перенесення бюджетних асигнувань на наступні періоди.

Розпорядження про призупинення бюджетних асигнувань складається у п'яти примірниках — один оригінал і чотири копії. Оригінал розпорядження про призупинення бюджетних асигнувань залишається в органі, який прийняв рішення, для внесення змін до помісячного розпису асигнувань загального фонду бюджету. Одна копія розпорядження про призупинення бюджетних асигнувань передається Державному казначейству України разом з довідкою про внесення змін до помісячного розпису асигнувань загального фонду бюджету. Друга копія розпорядження про призупинення бюджетних асигнувань передається розпорядникові чи одержувачу бюджетних коштів, яким вчинено бюджетне правопорушення. Третя копія розпорядження про призупинення бюджетних асигнувань передається головному розпоряднику бюджетних коштів, до сфери управління якого належить розпорядник чи одержувач бюджетних коштів. Четверта копія розпорядження про призупинення бюджетних асигнувань протягом п'яти робочих днів надсилається органові, за поданням якого його прийнято.

Розпорядник чи одержувач бюджетних коштів, якому призупинені бюджетні асигнування, в установлені у розпорядженні про призупинення бюджетних асигнувань терміни подає інформацію відповідному органу про усунення бюджетного правопорушення та копії документів, що її підтверджують (п. 3-11 зазначеного Порядку).

4. Зменшення бюджетних асигнувань.

Цей захід впливу може застосовуватися за такі види бюджетного правопорушення: нецільове використання коштів (п. 24 — стосовно розпорядників бюджетних коштів); здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч цьому Кодексу чи закону про Державний бюджет України (п. 29); здійснення видатків на утримання бюджетної установи одночасно з різних бюджетів всупереч цьому Кодексу чи закону про Державний бюджет України (п. 38).

Зменшення бюджетних асигнувань передбачає позбавлення повноважень на взяття бюджетного зобов'язання на відповідну суму на строк до завершення поточного бюджетного періоду шляхом внесення змін до розпису бюджету (кошторису) та у разі необхідності з подальшим внесенням змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Для застосування цього заходу впливу, як у випадку нецільового використання коштів, так і в і інших випадках, слід використовувати норми

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2006 р. №492 Порядку зменшення бюджетних асигнувань та повернення коштів у разі нецільового використання бюджетних коштів у поточному чи минулих роках в частині, що не суперечить п. 4 ч. 1 ст. 117 та іншим нормам нового Бюджетного кодексу України.

Так, підставою для зменшення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів є акт (інший документ), складений за результатами ревізії (перевірки) відповідно до законодавства посадовою особою органу, уповноваженого здійснювати контроль за дотриманням бюджетного законодавства.

Протягом п'яти робочих днів після надходження вказаних документів Міністр фінансів (керівник місцевого фінансового органу, головний розпорядник бюджетних коштів) приймає рішення про зменшення бюджетних асигнувань у поточному бюджетному періоді розпоряднику бюджетних коштів за кодами економічної класифікації видатків та відповідною бюджетною програмою (функцією), за якими встановлено факт порушення бюджетного законодавства.

Рішення про зменшення бюджетних асигнувань доводиться до Державного казначейства, його територіального органу, який здійснює обслуговування розпорядника бюджетних коштів, та до контролюючого органу, за документами якого було прийнято таке рішення.

5. Повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету.

Цей захід впливу передбачений в якості санкції за вчинення лише одного бюджетного правопорушення, а саме за нецільове використання бюджетних коштів (щодо субвенцій та коштів, наданих одержувачам бюджетних коштів).

Постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2002 р. №495 затверджений "Порядок повернення бюджетних коштів, отриманих як субвенція, до відповідного бюджету в разі їх нецільового використання".

Відповідно до цього Порядку факт нецільового використання субвенції встановлюється в процесі проведення ревізії (перевірки) виконання бюджетів уповноваженим державним органом, що здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства, і оформляється актом ревізії або довідкою про перевірку. Форма Довідки про встановлені факти нецільового використання субвенцій, а також форма Вимоги про повернення використаної не за цільовим призначенням суми субвенції до відповідного бюджету затверджені наказом Міністерства фінансів України від 14 січня 2004 р. №9.

Вимога складається у п'ятьох примірниках, підписується керівником уповноваженого державного органу, який проводив ревізію (перевірку), і

скріплюється печаткою цього органу. Один примірник вимоги передається керівникові бюджетної установи, в якій встановлено факт нецільового використання субвенції, нарочним або рекомендованим листом; другий — органу Державного казначейства або відділенню банку, що відкрив реєстраційний рахунок, з якого надавалася субвенція; третій — разом із засвідченим в установленому порядку витягом з акта ревізії (довідки про перевірку) та копією пояснення керівника бюджетної установи, яка допустила бюджетне правопорушення, — фінансовому органу, що забезпечує виконання бюджету; четвертий — місцевому органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування; п'ятий — залишається в уповноваженому державному органі, що проводив ревізію (перевірку).

Бюджетна установа, в якій виявлено бюджетне правопорушення, самостійно виконує вимогу в десятиденний термін після її отримання та надсилає уповноваженому державному органу, що проводив ревізію (перевірку), копію документа, який підтверджує перерахування використаних не за цільовим призначенням сум субвенції до відповідного бюджету.

Контроль за поверненням зазначених сум до відповідного бюджету здійснює уповноважений державний орган, що проводив ревізію (перевірку).

У разі невиконання в установлений термін вимоги за рішенням Міністра фінансів, керівника органу Державного казначейства, керівника органу Державної контрольно-ревізійної служби, міністра фінансів Автономної Республіки Крим, керівника місцевого фінансового органу, голови виконавчого органу міської міста районного значення, селищної та сільської ради відповідно до ст. 117 Кодексу на період до виконання вимоги чи до її скасування такій бюджетній установі призупиняються бюджетні асигнування на суму субвенції, використаної не за цільовим призначенням, за винятком захищених статей бюджету, про що повідомляється уповноважений державний орган, що проводив ревізію (перевірку), або відповідно до ст. 120 Кодексу зупиняються операції з бюджетними коштами, або відповідно до ст. 124 Кодексу накладається стягнення за бюджетне правопорушення.

У разі встановлення факту нецільового використання субвенції уповноважений державний орган, що проводив ревізію (перевірку), може надіслати в установленому порядку матеріали ревізії (перевірки) до правоохоронних органів для вирішення питання про притягнення винних посадових осіб до кримінальної відповідальності та відшкодування завданих збитків.

Уповноважений державний орган, що проводив ревізію (перевірку), за винятком Рахункової палати, щокварталу до 15 числа місяця, що настає після звітного періоду, подає Мінфіну за результатами проведених ревізій (перевірок) інформацію про встановлені факти нецільового використання субвенцій за формою, затвердженою Мінфіном.

6. Зупинення дії рішення про місцевий бюджет.

Цей захід впливу застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене п. 7 ч. 1 ст. 116 Кодексу — прийняття рішення про місцевий бюджет з порушенням вимог цього Кодексу чи закону про Державний бюджет України (в тому числі щодо складання бюджету в частині міжбюджетних трансфертів, доходів та видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів).

Зупинення дії рішення про місцевий бюджет застосовується в порядку, встановленому ст. 122 Кодексу (див. коментар до вказаної статті).

7. Безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів.

Цей захід впливу застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене п. 28 ч. 1 ст. 116 Кодексу — здійснення видатків, кредитування місцевого бюджету, які відповідно до цього Кодексу мають проводитися з іншого бюджету.

Безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів передбачає стягнення органами Державного казначейства України коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету, в тому числі і за рахунок зменшення обсягу трансфертів (дотації вирівнювання) місцевим бюджетам на відповідну суму.

Процесуальні питання застосування цього виду заходу впливу врегульовані Порядком безспірного вилучення коштів з місцевих бюджетів, витрачених на видатки, які повинні були провадитися з іншого бюджету (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2003 р. №386).

Відповідно до цього порядку у разі встановлення посадовими особами державних органів, уповноважених на проведення ревізії (перевірки), факту здійснення видатків з місцевих бюджетів, які повинні були провадитися з іншого бюджету, складається акт ревізії або протокол про бюджетне правопорушення.

Міністр фінансів приймає рішення щодо застосування безспірного вилучення коштів з місцевих бюджетів шляхом:

— стягнення коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету;

— зменшення обсягу трансфертів (дотації вирівнювання) місцевим бюджетам на відповідну суму.

Прийняте рішення доводиться до Державного казначейства, відповідного місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування та відповідного фінансового органу, а також державного органу, який здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства. Державне казначейство, в свою чергу, доводить зазначене рішення територіальному органу Державного казначейства, який здійснює обслуговування відповідного місцевого бюджету та перерахування міжбюджетних трансфертів.

Стягнення коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету здійснюється органами Державного казначейства з відповідних рахунків для обліку коштів загального фонду місцевих бюджетів.

Кошти, стягнуті органами Державного казначейства з місцевих бюджетів, спрямовуються в дохід загального фонду державного бюджету.

8. Інші заходи впливу, які можуть бути визначені законом про Державний бюджет України.

Ці заходи впливу застосовуються за порушення бюджетного законодавства згідно з таким законом.

Так, ст. 66 Закону України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» установлено:

— «...допущення нецільового використання бюджетних коштів у поточному чи минулих роках має наслідком:

— для розпорядників бюджетних коштів — зменшення асигнувань цим розпорядникам на суму коштів, що витрачені не за цільовим призначенням;

— для одержувачів бюджетних коштів — повернення коштів у сумі, що витрачена не за цільовим призначенням, у дохід відповідних бюджетів».

Перший наслідок вказаного правопорушення (зменшення асигнувань) є заходом впливу, передбаченим п. 4 ч. 1 ст. 117 Кодексу.

Другий наслідок (повернення коштів, що застосовується до одержувачів бюджетних коштів) є самостійним заходом впливу, який не включений до переліку, що містить ч. 1 ст. 117 Кодексу.

Стаття 118. **Застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства**

1. Попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства може застосовуватися учасниками бюджетного процесу, уповноваженими цим Кодексом на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

2. Рішення про застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, визначених пунктами 2–5 та 7 частини першої статті 117 цього Кодексу, приймається Міністерством фінансів України, органами Державного казначейства України, органами Державної контрольно-ревізійної служби, місцевими фінансовими органами, головними розпорядниками бюджетних коштів у межах встановлених їм повноважень на підставі протоколу про порушення бюджетного законодавства або акта ревізії та доданих до них матеріалів. Рішення набирає чинності з дня його підписання.

Форма та порядок складання протоколу про порушення бюджетного законодавства встановлюється Міністерством фінансів України.

3. Не допускається застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, визначених статтею 117 цього Кодексу, за раніше виявлені і усунені порушення бюджетного законодавства.

4. Інформація про результати здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства оприлюднюється органами, уповноваженими на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, якщо інше не передбачено законом.

1. Коментована стаття базується на положеннях ст. 117 Кодексу, якими визначені види заходів впливу за порушення бюджетного законодавства.

Заходи впливу за порушення бюджетного законодавства можуть застосовуватися лише при наявності певних законних підстав. Відсутність таких законних підстав унеможливлює не тільки застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, а й настання правової відповідальності взагалі.

Підставою застосування заходів впливу є виключно наявність у діях або бездіяльності учасника бюджетного процесу об'єктивних та суб'єктивних ознак складу порушення бюджетного законодавства, передбаченого Кодексом (див. коментар до ст. 116).

2. Попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства мають право застосувати учасники бюджетного процесу (див. коментар до ч. 3 ст. 19 Кодексу), уповноважені нормами Кодексу на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

З урахуванням змісту ст. 109-115 Кодексу попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства може бути застосоване:

— Верховною Радою України. Стаття 109 Кодексу містить також положення щодо контрольних функції Комітету Верховної Ради України з питань бюджету;

— Рахунковою палатою;

— Міністерством фінансів України;

— місцевими фінансовими органами;

— органами Державного казначейства України;

— органами Державної контрольно-ревізійної служби;

— Верховною Радою Автономної Республіки Крим;

— місцевими радами;

— Радою міністрів Автономної Республіки Крим;

— обласними державними адміністраціями;

— міськими державними адміністраціями в містах Києві та Севастополі;

— районними державними адміністраціями;
— виконавчими органами міських рад.

3. Рішення про застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, визначених п. 2-5 та 7 ч. 1 ст. 117 Кодексу (тобто про зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань, зменшення бюджетних асигнувань, повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету, безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів), приймається більш вузьким колом учасників бюджетного процесу:

— Міністерством фінансів України;
— органами Державного казначейства України;
— органами Державної контрольно-ревізійної служби;
— місцевими фінансовими органами;
— головними розпорядниками бюджетних коштів.

4. Захід впливу за порушення бюджетного законодавства, визначений п. 6 ч.1 ст. 117 Кодексу (тобто, про зупинення дії рішення про місцевий бюджет), застосовується у порядку, встановленому ст. 122 Кодексу (див. відповідний коментар).

5. Конкретизація повноважень, якими наділені певні учасники бюджетного процесу, визначається їх статутними документами.

Основні повноваження Міністерства фінансів України встановлені Положенням про Міністерство фінансів України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. №1837 та Указом Президента України від 26 серпня 1999 р. №1081/99.

Державне казначейство України є урядовим органом державного управління, що діє у складі Міністерства фінансів України і йому підпорядковується. Основні повноваження органів Державного казначейства України передбачені Положенням про Державне казначейство України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2005 р. №1232 «Питання Державного казначейства України».

Статус Державної контрольно-ревізійної служби в Україні, її функції, правові основи діяльності та повноваження визначені Законом України від 26 січня 1993 року «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні».

Відповідно до п. 36 ст. 2 Кодексу місцевим фінансовим органом вважається установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції з складання, виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету. Для цілей Бюджетного кодексу Міністерство фінансів Автономної Республіки Крим віднесено до місцевих фінансових органів. Сільський голова забезпечує виконання

функцій місцевого фінансового органу, якщо такий орган не створено згідно із законом (див. коментар до п. 36 ст. 2 Кодексу).

Головними розпорядниками бюджетних коштів є бюджетні установи в особі їх керівників, які відповідно до ст. 22 цього Кодексу отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень (див. коментар до п. 18 ст. 2 та ст. 22 Кодексу).

6. Відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 118 Кодексу форма та порядок складання протоколу про порушення бюджетного законодавства встановлюються Міністерством фінансів України.

На даний момент це питання регламентується Порядком складання, передачі за належністю Протоколу про бюджетне правопорушення, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 26 лютого 2002 року №129.

Протокол складається посадовими особами Міністерства фінансів України, органів Державного казначейства України, органів Державної контрольно-ревізійної служби України, місцевих фінансових органів, які згідно із законодавством уповноважені здійснювати контроль та проводити перевірки дотримання порядку складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету чи звіту про виконання бюджету.

Протокол оформляється на підставі довідок, що складені за результатами проведених відповідно до законодавства перевірок і засвідчують факт порушення бюджетного законодавства, та матеріалів звітності, за аналізом яких виявлені порушення бюджетного законодавства. У разі складання акта ревізії протокол не оформляється.

Якщо внаслідок порушення бюджетного законодавства заподіяно матеріальну шкоду або завдані збитки відповідному бюджету, то про це також зазначається в протоколі.

Протокол підписується особою, яка його склала, та передається на строк до двох робочих днів для викладу пояснень та підпису керівником органу, установи, організації, підприємства, де вчинене порушення бюджетного законодавства.

Якщо керівник органу, установи, організації, підприємства, де вчинене бюджетне правопорушення, відмовляється від підписання протоколу, то в ньому робиться про це запис. Керівник органу, установи, організації, підприємства, де вчинене порушення бюджетного законодавства, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту протоколу, що додаються до протоколу, а також викласти мотиви своєї відмови від його підписання.

Протокол складається в чотирьох примірниках — один оригінал і три копії.

Оригінал протоколу протягом трьох робочих днів після його підписання (відмови від його підписання) передається для прийняття рішення про

накладення стягнення за порушення бюджетного законодавства до органу, керівник якого має право накладати стягнення за порушення бюджетного законодавства.

Акт ревізії належить (як і протокол) до офіційної документації, що складається за результатами контрольних заходів щодо фінансового контролю за використанням бюджетних коштів, є основною частиною матеріалів контрольних заходів і являє собою обов'язкові для складання документи (див. Стандарт державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів, державного і комунального майна — 4. Документування результатів та формування матеріалів контрольних заходів, порядок їх опрацювання і використання. Затверджено наказом Головного контрольно-ревізійного управління України від 9 серпня 2002 року №168).

Акт ревізії — службовий двосторонній документ, який стверджує факт проведення комплексної, фінансової чи тематичної ревізії, що відображає її результати стосовно наслідків окремих фінансово-господарських операцій чи діяльності підприємства в цілому і є носієм доказової інформації про виявлені й систематизовані за економічною однорідністю недоліки в господарюванні та порушення законів і інших нормативно-правових актів.

Додані матеріали до протоколу чи акта (додаткова документація, складена за результатами контрольних заходів) є невід'ємною частиною матеріалів контрольних заходів і являє собою оформлену як додатки (частіше всього у вигляді зведених реєстрів, розрахунків, пояснень тощо) інформацію, що підтверджує підсумки дослідження за окремими напрямами або процесами контрольного заходу, які зафіксовані в офіційній документації (п. 7 Стандарту державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів, державного і комунального майна — 4). До акта ревізії та протоколу може додаватися також офіційна супровідна документація, складена за результатами контрольних заходів: листування з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання і громадянами з питань, які стосуються результатів контрольного заходу, інші офіційні документи, оформлені після закінчення контрольного заходу.

7. Частина 3 ст. 118 Кодексу містить заборону застосовувати вдруге заходи впливу за порушення бюджетного законодавства, визначені ст. 117 Кодексу, за раніше виявлені і усунені порушення бюджетного законодавства.

Ця норма означає, що якщо за порушення бюджетного законодавства до учасника бюджетного процесу застосоване попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства і зазначена вимога своєчасно була виконана, контролюючий орган з моменту усунення порушення бюджетного

законодавства не має права застосовувати інші заходи впливу, хоча вони і передбачені за відповідне правопорушення.

Одночасне застосування разом з попередженням інших заходів впливу з числа передбачених п. 2-8 ч. 1 ст. 117 не заборонено.

8. Інформація про результати здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства оприлюднюється органами, уповноваженими на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, якщо інше не передбачено законом. Це, зокрема, означає, що інформація про застосування попередження, зупинення операцій з бюджетними коштами, про застосування інших заходів впливу за порушення бюджетного законодавства в той чи інший спосіб доводиться до відома суспільства (громадськості). Лише в тих випадках, коли законом передбачено обмеження на поширення інформації (наприклад, віднесення її до конфіденційної), пов'язаної з інформацією про результати здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, остання не може бути оприлюднена.

Стаття 119. **Нецільове використання бюджетних коштів**

1. Нецільовим використанням бюджетних коштів є їх витрачання на цілі, що не відповідають:
бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет);
напрямам використання бюджетних коштів, визначених у паспорті бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі) або в порядку використання бюджетних коштів;
бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів).

1. Статтею 8 Кодексу закріплені принципи бюджетної системи України. Один з них — це принцип цільового використання бюджетних коштів — бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями. Крім того, нецільове використання бюджетних коштів створює фінансові умови для вчинення інших різноманітних правопорушень, у тому числі корупційних діянь.

2. Нецільовим використанням бюджетних коштів визнається витрачання бюджетних коштів на цілі, що не відповідають:

— бюджетним призначенням, установленим законом про Державний бюджет України, рішенням про місцевий бюджет;

— бюджетним призначенням, установленим рішенням про місцевий бюджет;

— напрямам використання бюджетних коштів, визначених у паспорті бюджетної програми;

— напрямам використання бюджетних коштів, визначених у порядку використання бюджетних коштів;

— бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів).

Таким чином, нецільове використання бюджетних коштів є правопорушенням з формальним складом, тобто до його обов'язкових ознак не входить фінансова шкода чи інші негативні наслідки. Це означає відсутність необхідності і зобов'язання контролюючого органу виявляти і доводити наявність конкретної шкоди, вираховувати її розмір тощо для прийняття рішення про застосування заходів впливу.

3. Нецільове використання бюджетних коштів знаходить свій вияв у витрачанні коштів всупереч кодам класифікації видатків бюджету, яка врегульована ст. 10 Кодексу та конкретизована наказом Міністерства фінансів України від 27 грудня 2001 р. №604 (з наступними змінами і доповненнями).

Правозастосовча практика відносить до об'єктивної сторони цього правопорушення витрачання бюджетних коштів за кодами економічної класифікації видатків, що не відповідають змісту проведеної операції.

Так, нецільовим використанням бюджетних коштів має визнаватись направлення бюджетних коштів на банківські депозити; придбання різноманітних активів (валюти, цінних паперів, іншого майна) з метою отримання прибутків та/або наступного продажу; здійснення за рахунок бюджетних коштів внесків у статутний фонд іншої юридичної особи чи надання їй благодійної допомоги, використання коштів, що мали цільове спрямування, з іншою метою; витрачання бюджетних коштів за відсутності первинних документів, які підтверджують здійснення господарських операцій.

Наприклад, використання виручки, отриманої від реалізації продукції, на заробітну плату визнано нецільовим використанням коштів.

Сутність поняття «нецільове використання бюджетних коштів» також включає в себе спрямування бюджетних коштів на прямо заборонені законом видатки.

4. Суб'єктами цього правопорушення у випадках витрачання бюджетних коштів з недотриманням кодів економічної класифікації видатків є розпорядники бюджетних коштів.

5. Чинне законодавство не містить підстав для обмеження ознак цього правопорушення витрачанням коштів всупереч лише кодам економічної класифікації. Здійснення видатків всупереч програмній чи функціональній класифікаціям видатків бюджету також утворює склад цього

правопорушення. В таких випадках суб'єктами правопорушення виступають учасники бюджетного процесу, які зобов'язані при організації видатків бюджету дотримуватися відповідної класифікації.

6. До учасників бюджетного процесу за нецільове використання бюджетних коштів передбачаються наступні заходи впливу за порушення бюджетного законодавства: 1) попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства; 2) зупинення операцій з бюджетними коштами; 3) призупинення бюджетних асигнувань; 4) зменшення бюджетних асигнувань (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

7. Посадові (службові) особи за нецільове використання бюджетних коштів притягаються до адміністративної чи кримінальної відповідальності (див. коментар до ст. 121 Кодексу).

8. Здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України є окремим правопорушенням, відмінним від нецільового використання бюджетних коштів.

Відповідальність за це правопорушення посадових осіб передбачена ч. 5 і 6 ст. 164-12 КПАП. У випадку, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах. настає кримінальна відповідальність за ст. 210 КК (див. коментар до ст. 121 Кодексу).

Стаття 120. **Зупинення операцій з бюджетними коштами**

1. Зупинення операцій з бюджетними коштами полягає у зупиненні будь-яких операцій із здійснення платежів з рахунку порушника бюджетного законодавства. Механізм зупинення операцій з бюджетними коштами визначається Кабінетом Міністрів України.
2. Зупинення операцій з бюджетними коштами можливе на строк до тридцяти днів у межах поточного бюджетного періоду, якщо інше не передбачено законом.

1. Зупинення операцій з бюджетними коштами є одним із заходів впливу і застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені пунктами 1-3, 10, 11, 14-29, 32-36, 38 і 40 ч. 1 ст. 116 Кодексу.

2. Механізм застосування процедури зупинення операцій з бюджетними коштами до розпорядників та/або одержувачів бюджетних коштів, яким доведено відповідні бюджетні асигнування за вчинення ними бюджетних правопорушень, визначений Порядком зупинення операцій з бюджетними коштами, затвердженим наказом Державного казначейства України від 18 листопада 2002 р. №213, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 2 грудня 2002 р. за №938/7226 із змінами та доповненнями. Наказ виданий відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28.10.2002 р. №1627 «Про механізм зупинення операцій з бюджетними коштами».

3. У разі виявлення відповідного бюджетного правопорушення складається протокол про бюджетне правопорушення (див. коментар до ст. 118 Кодексу) або акт ревізії. На підставі зазначених документів уповноважений орган приймає рішення у формі розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами.

У разі прийняття уповноваженим органом розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами зупиненню підлягають операції з бюджетними коштами на рахунках розпорядників та/або одержувачів бюджетних коштів за бюджетною програмою (тимчасовою класифікацією видатків та кредитування місцевих бюджетів), за якою виявлено бюджетне правопорушення, та бюджетною програмою (тимчасовою класифікацією видатків та кредитування місцевих бюджетів), яка передбачає утримання установи.

Якщо бюджетне правопорушення виявлено за бюджетною програмою (тимчасовою класифікацією видатків та кредитування місцевих бюджетів), яка відсутня у поточному бюджетному періоді, то уповноважений орган в розпорядженні про зупинення операцій з бюджетними коштами зазначає бюджетну програму (тимчасову класифікацію видатків та кредитування місцевих бюджетів), яка передбачає утримання установи. При цьому зупиненню підлягають будь-які операції, за винятком:

— сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), інших платежів до бюджетів і державних цільових фондів (у тому числі пені, фінансові санкції);

— виконання рішень органів, яким відповідно до закону надано право стягнення коштів;

— операцій із здійснення видатків, які передбачені за певними кодами економічної класифікації видатків, а також видатків, які у плані використання бюджетних коштів відображені за рядками, які відповідають цифровому значенню зазначених вище кодів.

Розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами складається в чотирьох примірниках, які мають однакову юридичну силу, підписується керівником уповноваженого органу або його заступником, засвідчується печаткою та реєструється в уповноваженому органі.

Перший примірник розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами направляється (надсилається рекомендованим поштовим відправленням або подається нарочним) протягом 2-х робочих днів з дати його реєстрації уповноваженим органом до відповідного органу Державного казначейства, де відкрито рахунки підприємству, установі, організації, які допустили бюджетне правопорушення.

Другий та третій примірники розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами в такий самий термін і в тому самому порядку

направляються установі-порушнику, розпоряднику бюджетних коштів вищого рівня або відповідному фінансовому органу. Розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами направляється фінансовому органу лише у разі зупинення операцій за коштами місцевого бюджету.

Четвертий примірник розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами залишається в уповноваженому органі, який його склав.

Орган Державного казначейства в день надходження реєструє розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами в журналі реєстрації розпоряджень про зупинення операцій з бюджетними коштами, не пізніше наступного робочого дня після отримання розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами зупиняє відповідні операції і направляє уповноваженому органу корінець розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами на рахунках, відкритих в органах Державного казначейства, із зазначенням дати його отримання та виконання.

Всі платіжні доручення, що надійшли до органу Державного казначейства після отримання розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами, повертаються органом Державного казначейства без виконання установі, де виявлено бюджетне правопорушення, разом з відмовою у прийнятті до виконання платіжних доручень у формі, визначеній Державним казначейством.

Зупинення операцій з бюджетними коштами не є підставою для відмови у реєстрації зобов'язань та фінансових зобов'язань розпорядників та одержувачів бюджетних коштів.

4. Підставою для відновлення операцій за рахунками розпорядників та/або одержувачів бюджетних коштів є:

— розпорядження уповноваженого органу про відновлення операцій з бюджетними коштами за формою, що додається;

— закінчення терміну, зазначеного в розпорядженні про зупинення операцій;

— закінчення терміну, встановленого ст. 120 Кодексу.

Розпорядження уповноваженого органу про відновлення операцій з бюджетними коштами складається і подається до органів Державного казначейства тільки у випадку, коли операції відновлюються до закінчення терміну, зазначеного в розпорядженні про зупинення операцій. Після закінчення терміну, зазначеного у розпорядженні або визначеного ст. 120 Кодексу, операції з бюджетними коштами відновлюються органами Державного казначейства без оформлення розпорядження про їх відновлення.

Розпорядження про відновлення операцій з бюджетними коштами приймається уповноваженим органом, який прийняв розпорядження про

зупинення операцій з бюджетними коштами, або установою вищого рівня на підставі доповідної записки посадової особи уповноваженого органу або інформації про усунення бюджетного правопорушення. Розпорядження про відновлення операцій з бюджетними коштами складається в чотирьох примірниках, кожний з яких має однакову юридичну силу, підписується керівником уповноваженого органу або його заступником, засвідчується печаткою та реєструється в уповноваженому органі.

Не пізніше одного робочого дня з дати отримання доповідної записки або інформації про усунення бюджетного правопорушення розпорядження про відновлення операцій з бюджетними коштами направляється (надсилається рекомендованим поштовим відправленням або подається нарочним) до відповідного органу Державного казначейства, де відкрито рахунки установі-порушнику, розпоряднику (одержувачу) бюджетних коштів та установі-порушнику. Останній примірник розпорядження про відновлення операцій з бюджетними коштами залишається в уповноваженому органі.

Доповідна записка про усунення бюджетних правопорушень повинна містити:

— назву підприємства, установи чи організації, на рахунках якого(ої) зупинено операції з бюджетними коштами;

— дату і номер розпорядження про зупинення операцій з бюджетними коштами;

— підстави для відновлення операцій з бюджетними коштами (документальне підтвердження факту усунення бюджетного правопорушення).

Розпорядження про зупинення або відновлення операцій з бюджетними коштами, що надійшли до органу Державного казначейства протягом операційного часу, виконуються в день їх надходження, а розпорядження, що надійшли після операційного часу, виконуються наступного робочого дня.

Відновлення операцій з бюджетними коштами на рахунках не позбавляє уповноважені органи права повторного застосування зазначених санкцій до цих самих розпорядників, одержувачів бюджетних коштів у разі виникнення нових бюджетних правопорушень.

Керівник уповноваженого органу, що прийняв рішення про зупинення або відновлення операцій з бюджетними коштами, відповідає за правильність, обґрунтованість, своєчасність прийняття цих рішень і направлення їх за належністю.

Рішення про зупинення операцій з бюджетними коштами може бути оскаржене в порядку, визначеному ст. 124 Кодексу.

Стаття 121. **Відповідальність за порушення бюджетного законодавства**

1. Посадові особи, з вини яких допущено порушення бюджетного законодавства, несуть цивільну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законом.

2. Порушення бюджетного законодавства, вчинене розпорядником чи одержувачем бюджетних коштів, може бути підставою для притягнення до відповідальності згідно з законами України його керівника чи інших відповідальних посадових осіб, залежно від характеру вчинених ними діянь.

1. Вчинення порушень бюджетного законодавства, вказаних у п. 1-40 ч. 1 ст. 116 Кодексу, тягне бюджетну відповідальність у вигляді заходів впливу до учасників бюджетного процесу.

Оскільки зазначені порушення вчиняються діями чи бездіяльністю посадових осіб, як правило керівників відповідних установ-учасників бюджетного процесу, постає питання про їх особисту відповідальність. Однак посадові особи і взагалі фізичні особи не є суб'єктами бюджетної відповідальності хоча б тому, що бюджетні санкції, передбачені п. 2-8 ч. 1 ст. 117 Кодексу, можуть застосовуватися виключно до юридичних осіб — розпорядників та одержувачів коштів. Тому відповідальність посадових осіб в таких випадках можлива лише якщо їх дії чи бездіяльність утворюють склад іншого (небюджетного) правопорушення — цивільного делікту, дисциплінарного проступку, адміністративного правопорушення чи злочину.

2. Частина 1 ст. 121 Кодексу містить важливу вказівку на те, що посадові особи несуть відповідальність лише за наявності їх вини, умислу чи необережності стосовно порушення бюджетного законодавства.

3. Частина 2 ст. 121 Кодексу розкриває коло можливих суб'єктів відповідальності — це керівники чи інші відповідальні посадові особи. Уточнення ознак суб'єкта відповідальності можливо лише в кожному конкретному випадку — залежно від характеру вчинених діянь.

4. Питання ***цивільної відповідальності*** в основному врегульовані Цивільним кодексом України. Згідно з ч. 2 ст. 1 ЦК до бюджетних відносин цивільне законодавство не застосовується.

Наразі разом з прийняттям нової редакції Бюджетного кодексу України ст. 1191 Цивільного кодексу України була доповнена ч. 4 такого змісту: «4. Держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, відшкодувавши шкоду, завдану посадовою, службовою особою внаслідок незаконно прийнятих рішень, дій чи бездіяльності відповідно органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, мають право зворотної вимоги до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування (крім відшкодування виплат,

пов'язаних із трудовими відносинами та відшкодуванням моральної шкоди)» (Закон України від 8 липня 2010 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Бюджетного кодексу України»).

Таким чином, хоча до бюджетних відносин цивільне законодавство не застосовується, відносини щодо відповідальності службових осіб за незаконні рішення в бюджетні сфері, регулюються вказаною нормою Цивільного кодексу.

5. Про види ***дисциплінарної відповідальності*** та порядок застосування дисциплінарних стягнень див. ст. 40-41, 147-152 Кодексу законів про працю України.

У відповідності до ст. 147 Кодексу законів про працю України за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення:

1) догана;

2) звільнення.

Законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші дисциплінарні стягнення. Так, можуть бути застосовані інші заходи впливу, наприклад, передбачені Законом України «Про державну службу».

Дисциплінарна відповідальність фізичних осіб за порушення бюджетного законодавства настає, як правило, у випадках, коли за відповідні порушення не передбачена адміністративна чи кримінальна відповідальність. Хоча не виключається застосування за одне порушення різних видів відповідальності. Наприклад, настає дисциплінарна відповідальність за нецільове використання коштів (звільнення керівника з роботи в порядку ст. 147 і п. 1 ст. 41 Кодексу законів про працю України), а потім ця особа притягається до кримінальної відповідальності за ст. 210 Кримінального кодексу України.

6. ***Адміністративна відповідальність*** за порушення бюджетного законодавства передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Статтею 164-12 передбачена відповідальність за такі порушення бюджетного законодавства:

— включення недостовірних даних до бюджетних запитів, що призвело до затвердження необґрунтованих бюджетних призначень або необґрунтованих бюджетних асигнувань;

— порушення вимог Бюджетного кодексу України при здійсненні попередньої оплати за товари, роботи та послуги за рахунок бюджетних коштів, а також порушення порядку і термінів здійснення такої оплати;

— здійснення платежів за рахунок бюджетних коштів без реєстрації бюджетних зобов'язань, за відсутності підтвердних документів чи при

включенні до платіжних документів недостовірної інформації, а також безпідставна відмова у проведенні платежу органами Державного казначейства України;

— порушення вимог Бюджетного кодексу України при здійсненні витрат державного бюджету (місцевого бюджету) у разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України (несвоєчасного прийняття рішення про місцевий бюджет) на відповідний рік;

— взяття зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених Бюджетним кодексом України чи законом про Державний бюджет України на відповідний рік;

— включення до складу спеціального фонду бюджету надходжень з джерел, не віднесених до таких Бюджетним кодексом України чи законом про Державний бюджет України на відповідний рік;

— зарахування доходів бюджету на будь-які рахунки, крім єдиного казначейського рахунку (за винятком коштів, що отримуються установами України, які функціонують за кордоном), а також акумулювання їх на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету;

— зарахування доходів бюджету до іншого, ніж визначено Бюджетним кодексом України чи законом про Державний бюджет України на відповідний рік, бюджету, в тому числі внаслідок здійснення поділу податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів між бюджетами з порушенням визначених розмірів;

— здійснення державних (місцевих) запозичень, надання державних (місцевих) гарантій з порушенням вимог Бюджетного кодексу України;

— прийняття рішень, що призвели до перевищення граничних обсягів державного (місцевого) боргу чи граничних обсягів надання державних (місцевих) гарантій;

— розміщення тимчасово вільних коштів бюджету з порушенням вимог Бюджетного кодексу України;

— створення позабюджетних фондів, порушення вимог Бюджетного кодексу України щодо відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів;

— надання кредитів з бюджету чи повернення кредитів до бюджету з порушенням вимог Бюджетного кодексу України та/або встановлених умов кредитування бюджету;

— здійснення бюджетними установами запозичень у будь-якій формі або надання бюджетними установами юридичним чи фізичним особам кредитів з бюджету всупереч Бюджетному кодексу України;

— порушення вимог Бюджетного кодексу України щодо виділення коштів з резервного фонду бюджету;

— здійснення видатків, кредитування місцевого бюджету, які відповідно до Бюджетного кодексу України мають проводитися з іншого бюджету;

— здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік;

— нецільове використання бюджетних коштів;

— видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону;

— здійснення видатків на утримання бюджетної установи одночасно з різних бюджетів всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік.

Зміст наведених адміністративно-правових порушень свідчить, що вони в більшості є аналогічними бюджетним правопорушенням, вказаним у пунктах 1-40 ч. 1 ст. 116 Кодексу. Тому для виявлення об'єктивних ознак цих адміністративно-правових порушень слід враховувати коментар до ст. 116 Кодексу та до ст. 119 Кодексу.

Лише таке бюджетне правопорушення, як включення недостовірних даних до бюджетних запитів, відрізняється від аналогічного адміністративного правопорушення своїми об'єктивними ознаками. Якщо склад бюджетного правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 116 Кодексу) не передбачає настання будь-яких наслідків, то необхідною умовою притягнення до адміністративної відповідальності службової особи, винної у включенні недостовірних даних до бюджетних запитів, є затвердження необґрунтованих бюджетних призначень або необґрунтованих бюджетних асигнувань (ч. 1 і ч. 2 ст. 164-12 КПАП).

Порушення бюджетного законодавства України (ст. 164-12 КПАП), як правило, супроводжуються порушеннями законодавства з фінансових питань, відповідальність за які передбачена ст. 164-2 КПАП (сукупність правопорушень). В певних випадках можлива сукупність порушення бюджетного законодавства з порушенням законодавства про здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти (ст. 164-14 КПАП).

Порядок притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за порушення бюджетного законодавства доцільно розглянути з врахуванням затвердженого наказом Головного контрольно-ревізійного управління України від 12 березня 2009 р. №52 Порядку оформлення органами Державної контрольно-ревізійної служби в Україні матеріалів про адміністративні правопорушення та затвердженого наказом Державного казначейства України від 24 липня 2009 р. №303 Порядку складання органами Державного казначейства України протоколів про бюджетні правопорушення.

Про вчинення адміністративних правопорушень, передбачених статтями 164-2 (порушення законодавства з фінансових питань), 164-12 (порушення законодавства про бюджетну систему України), 164-14 (порушення законодавства про здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти), уповноважена посадова особа органу ДКРС складає протокол про адміністративне правопорушення за встановленою формою.

Надіслані до органу ДКРС постанова прокурора про порушення провадження у справі про адміністративне правопорушення та додані до неї матеріали, що підтверджують факт вчинення адміністративного правопорушення, розглядаються у десятиденний строк після їх надходження. За результатами розгляду зазначених матеріалів прокурора посадовою особою органу ДКРС складається протокол про адміністративне правопорушення в межах строків, передбачених ст. 38 КПАП. У разі відсутності підстав для складання протоколу орган ДКРС повідомляє про це відповідний орган прокуратури з викладенням мотивів прийняття такого рішення.

Від імені органів ДКРС протоколи мають право складати уповноважені на те посадові особи ГоловКРУ, контрольно-ревізійних управлінь в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, а також контрольно-ревізійних підрозділів (відділів, груп) у районах, містах і районах у містах, у тому числі міжрайонних контрольно-ревізійних відділів (далі — КРП).

У разі вчинення адміністративного правопорушення кількома особами протокол складається стосовно кожної з таких осіб. У разі вчинення однією особою кількох адміністративних правопорушень протоколи складаються щодо кожного з вчинених правопорушень.

Протокол складається у двох екземплярах, що підписуються посадовою особою, яка склала такий протокол, та особою, яка притягується до адміністративної відповідальності. Якщо притягнена до відповідальності особа відмовляється підписати протокол, до протоколу вноситься відповідний запис.

Один екземпляр протоколу залишається в органі ДКРС, другий під розписку вручається особі, що притягується до адміністративної відповідальності. При складанні протоколу особі, що притягується до адміністративної відповідальності, роз'яснюються її права, передбачені ст. 268 КПАП та ст. 63 Конституції України, про що робиться відмітка у протоколі. Бланк протоколу заповнюється розбірливим почерком кульковою ручкою синього, фіолетового або чорного кольору чи друкарським способом. Підчистки та помарки не допускаються. У графах, які не заповнюються під час складання протоколу, проставляється прочерк. Внесення до протоколу додаткових записів після його підписання не допускається. Особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, має право дати пояснення та

висловити зауваження щодо змісту протоколу, а також письмово викласти мотиви своєї відмови від підписання протоколу. Власноручно викладені цією особою пояснення та зауваження додаються до протоколу, про що до нього вноситься відповідний запис із зазначенням кількості аркушів, на яких подано такі пояснення та/або зауваження.

Належним чином оформлені протокол та інші матеріали справи надсилаються органу, уповноваженому розглядати справу про адміністративне правопорушення, протягом трьох календарних днів з дня підписання (відмови від підписання) протоколу та його реєстрації.

Справи про адміністративні правопорушення щодо порушення законодавства з фінансових питань (ст. 164-2 КПАП), порушення порядку подання фінансової звітності та ведення бухгалтерського обліку при ліквідації юридичної особи (ст. 166-6 КПАП) розглядають та накладають адміністративні стягнення від імені органу ДКРС голова ГоловКРУ та його заступники, начальники контрольно-ревізійних управлінь в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі та їх заступники (ст. 234-1 КПАП).

Орган (посадова особа) ДКРС, уповноважений розглядати справу про адміністративне правопорушення, повідомляє особу, що притягується до адміністративної відповідальності, про час та місце розгляду порушеної стосовно неї справи про адміністративне правопорушення.

За результатами розгляду справи виноситься одна з таких постанов:

а) постанова про накладення адміністративного стягнення;

б) постанова про закриття справи.

Постанова повинна містити: найменування органу (посадової особи), який виніс постанову, дату розгляду справи; відомості про особу, стосовно якої розглядається справа; опис обставин, установлених при розгляді справи; зазначення нормативного акта, який передбачає відповідальність за дане адміністративне правопорушення; прийняте по справі рішення; вказівку про порядок і строк її оскарження. Постанова по справі про адміністративне правопорушення підписується посадовою особою органу ДКРС, яка розглянула справу.

Посадова особа, яка розглядає справу, закриває провадження у справі про адміністративне правопорушення, якщо встановить наявність таких обставин:

а) відсутність події та складу адміністративного правопорушення;

б) недосягнення особою на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку;

в) неосудність особи, якою вчинено протиправну дію чи бездіяльність;

г) вчинення дії особою в стані крайньої необхідності або необхідної оборони;

г) видання акта амністії, якщо він усуває застосування адміністративного стягнення;

д) скасування акта, який встановлює адміністративну відповідальність;

е) закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків накладення адміністративного стягнення, передбачених ст. 38 КПАП;

є) наявність за тим самим фактом щодо особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, постанови компетентного органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення або не скасованої постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення, а також порушення за цим фактом кримінальної справи;

ж) смерть особи, стосовно якої було розпочато провадження у справі.

За вчинення адміністративного правопорушення уповноважена посадова особа органу ДКРС має право накладати стягнення у вигляді штрафу в межах, передбачених статтями 164-2 і 166-6 КПАП.

Розглядаючи справу, уповноважена посадова особа органу ДКРС може прийняти рішення про звільнення порушника від адміністративної відповідальності, обмежившись усним зауваженням. Таке рішення детально мотивується в постанові по справі про адміністративне правопорушення. Приймаючи таке рішення, уповноважена посадова особа органу ДКРС повинна всебічно і об'єктивно розглянути справу, з'ясувати, чи можна вважати правопорушення малозначним. Відповідно до ч. 2 ст. 284 КПАП при оголошенні усного зауваження (ст. 22 КПАП) виноситься постанова про закриття справи.

Якщо при розгляді справи орган (посадова особа) дійде висновку, що в порушенні є ознаки злочину, він передає матеріали прокурору, органу досудового слідства чи дізнання.

Постанова оголошується негайно після закінчення розгляду справи. Копія постанови протягом трьох днів вручається під підпис або надсилається рекомендованим листом особі, стосовно якої винесено постанову, про що робиться відповідна відмітка у справі із зазначенням дати відправлення.

Виконання постанов по справах про адміністративні правопорушення здійснюється в порядку, встановленому Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Штраф, накладений за порушення законодавства з фінансових питань (ст. 164-2 КПАП), порушення порядку подання фінансової звітності та ведення бухгалтерського обліку при ліквідації юридичної особи (ст. 166-6 КПАП), вноситься особою, притягнутою до адміністративної відповідальності, в установу банку України не пізніш як через п'ятнадцять днів з дня

вручення їй постанови про накладення штрафу, а в разі оскарження або опротестування такої постанови — не пізніш як через п'ятнадцять днів з дня повідомлення про залишення скарги або протесту без задоволення.

У разі несплати правопорушником штрафу у строк, установлений ч. 1 ст. 307 цього Кодексу, постанова про накладення штрафу надсилається для примусового виконання до відділу державної виконавчої служби за місцем проживання порушника, роботи або за місцезнаходженням його майна в порядку, встановленому законом.

Справи про порушення законодавства про бюджетну систему України (ст. 164-12 КПАП), порушення законодавства про здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти (ст. 164-14 КПАП) розглядаються судом.

Справа про адміністративне правопорушення — порушення законодавства про бюджетну систему України чи порушення законодавства про здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти, що передається до суду, повинна містити такі документи або їх копії, завірені підписом посадової особи та печаткою органу ДКРС:

а) протокол про адміністративне правопорушення;

б) акт ревізії (перевірки) або витяг з нього з додатками, на які є посилання в акті, включаючи копії розпорядчих чи господарських документів, які містять ознаки адміністративного правопорушення та/або підтверджують його вчинення; постанову прокурора про порушення провадження про адміністративне правопорушення та матеріали до неї;

в) заперечення посадових осіб підприємства, установи, організації, які ревізувались, та інших осіб щодо обставин порушення (якщо такі подані) і висновки на ці заперечення посадових осіб органів ДКРС;

г) пояснення посадової особи, стосовно якої складено протокол (якщо воно подане не на бланку протоколу);

ґ) довідку про розмір заробітної плати, документи щодо обставин, які пом'якшують чи обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення (довідка про склад сім'ї, наявність на утриманні непрацездатних осіб тощо, якщо такі були надані особою, що притягується до адміністративної відповідальності);

д) опис документів.

Справа про адміністративне правопорушення передається до суду за місцем вчинення правопорушення рекомендованим поштовим відправленням або нарочним у строк не пізніше трьох робочих днів після реєстрації протоколу в журналі обліку протоколів про адміністративні правопорушення за ст. 164-12 і 164-14 КПАП та результатів їх розгляду.

У випадку незгоди з рішенням суду, винесеним по справі про адміністративне правопорушення — порушення законодавства про бюджетну

систему України чи порушення законодавства про здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти, відповідний орган ДКРС ініціює опротестування такого рішення перед органами прокуратури.

7. ***Кримінальна відповідальність*** за порушення бюджетного законодавства передбачена ст. 210 і 211 Кримінального кодексу України (далі — КК) в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Бюджетного кодексу України» від 8 липня 2010 р.

Статтею 210 КК передбачена відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. Частина 1 ст. 210 КК містить ознаки двох самостійних складів злочинів.

Перший склад — нецільове використання бюджетних коштів службовою особою.

Об'єктивні ознаки цього злочину співпадають з ознаками аналогічного бюджетного правопорушення, яке передбачене ст. 119 Кодексу (див. відповідний коментар). Це витрачання бюджетних коштів на цілі, що не відповідають:

— бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет);

— напрямам використання бюджетних коштів, визначених у паспорті бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі) або в порядку використання бюджетних коштів;

— бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів).

Другий склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 210 КК, — це здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України. Об'єктивні ознаки цього складу злочину співпадають з ознаками аналогічного бюджетного правопорушення, яке передбачене п. 29 ч. 1 ст. 116 Кодексу (див. відповідний коментар).

Єдина відміна об'єктивних ознак складів бюджетних правопорушень (ст. 119 та п. 29 ст. 116 Кодексу) та складів відповідних злочинів — це розмір бюджетних коштів, які використовуються всупереч цільовому призначенню чи без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. Злочинними ці дії вважаються, якщо їх предметом були бюджетні кошти у великих розмірах. Згідно з приміткою 2 до ст. 210 Кримінального кодексу великим розміром бюджетних коштів вважається сума, що в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Суб'єктивна сторона цих складів злочинів характеризується прямим умислом, тобто винна особа розуміє характер своїх дій (те, що вони порушують бюджетне законодавство) і бажає діяти в такий спосіб.

Суб'єктом обох складів злочинів є будь-яка службова особа, наділена правом розпоряджатися бюджетними коштами.

Дії службових осіб, що кваліфікуються за ч. 1 ст. 210 КК, караються відповідно до санкції цієї норми — штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, якщо їх предметом були бюджетні кошти в особливо великих розмірах або вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб кваліфікуються за ч. 2 ст. 210 КК, яка має санкцію у вигляді обмеження волі на строк від двох до п'яти років або позбавлення волі на строк від двох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

8. Статтею 211 КК передбачена відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону.

Видання службовою особою нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах, карається штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Ті самі дії, предметом яких були бюджетні кошти в особливо великих розмірах, або вчинені повторно, караються позбавленням волі на строк від двох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Цей склад злочину кореспондується з порушенням бюджетного законодавства, передбаченим п. 37 ч. 1 ст. 116 Кодексу.

Натомість, якщо суб'єктом бюджетного правопорушення є юридична особа — учасник бюджетного процесу, то суб'єктом злочину може бути лише службова особа органів виконавчої влади та їх структурних підрозділів, наділена правом затверджувати своїми наказами нормативно-правові

акти, виконання яких зменшує надходження бюджету або збільшує витрати бюджету.

Про поняття нормативних актів див. п. 39 коментаря до ст. 116 Кодексу.

Від видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, як адміністративного правопорушення цей злочин відрізняється розміром коштів, які не надійшли до бюджету або були додатково витрачені. Великий розмір коштів (сума, що в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) утворює склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 211 КК. Особливо великий розмір коштів (сума, що в три тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) утворює склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 211 КК.

Якщо ж предметом таких дій були бюджетні кошти не у великих розмірах, вчинене утворює склад адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 164-12 КПАП.

Як спільні ознаки, так і відмінності розглядуваних порушень бюджетного законодавства, відповідальність за які передбачена Бюджетним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним кодексом України, доцільно представлені в табл. 5.1.

Таблиця 5.1. **Нецільове використання коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням**

	Як порушення бюджетного законодавства – п. 24 ст. 116 і ст. 119 БК; п. 29 ст. 116 БК	Як адміністративне правопорушення (ч. 5 ст. 164-12 КПАП)	Як злочин (ст. 210 КК)
Об'єктивна сторона (ознаки дій)	а) нецільове використання коштів; б)здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч цьому Кодексу чи закону про Державний бюджет України	а) нецільове використання коштів; б) здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік	а) нецільове використання коштів; б) здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік
Суб'єкт відповідальності	учасник бюджетного процесу (юридична особа)	службова особа	службова особа
Суб'єктивна сторона	відсутня	умисел	умисел
Розмір бюджетних коштів	бюджетні кошти у будь-яких розмірах	бюджетні кошти не у великих розмірах	бюджетні кошти у великих розмірах (ч. 1 ст. 210 КК), в особливо великих розмірах (ч. 2 ст. 210 КК)

9. Слід враховувати, що кримінальна відповідальність за дії, що вчиняються у сфері бюджетних відносин, тобто у процесі складання, розгляду,

затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, не обмежується ст. 210 і 211 КК.

Діяння службових осіб, винних у порушенні бюджетного законодавства, за певних обставин можуть містити ознаки злочинів у сфері службової діяльності.

Наприклад, здійснення державних (місцевих) запозичень, надання державних (місцевих) гарантій з порушенням вимог Кодексу, якщо це вчинено службовою особою умисно, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, тягне відповідальність за зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК).

Стаття 122. **Контроль за дотриманням бюджетного законодавства в частині міжбюджетних трансфертів, доходів та видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів**

1. У разі порушення вимог цього Кодексу та закону про Державний бюджет України щодо складання відповідного бюджету в частині міжбюджетних трансфертів, доходів та видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, Кабінету Міністрів України надається право протягом місяця з дня набрання чинності рішенням про бюджет Автономної Республіки Крим, обласний бюджет, бюджети міст Києва та Севастополя звернутися до суду з одночасним клопотанням про невідкладне зупинення дії рішення про відповідний місцевий бюджет до закінчення судового розгляду справи. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації наступного дня після підписання Головою Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради рішення про місцевий бюджет або внесення до нього змін надсилають його Міністерству фінансів України.

2. У разі порушення вимог щодо складання бюджету згідно з цим Кодексом та законом про Державний бюджет України в частині міжбюджетних трансфертів, доходів та видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, Голові Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голові обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій надається право протягом місяця з дня набрання чинності рішенням про районний, міський (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення), районний у містах Києві та Севастополі бюджети звернутися до суду з одночасним клопотанням про невідкладне зупинення дії рішення про відповідний місцевий бюджет до закінчення судового розгляду справи. Районні державні адміністрації, виконавчі органи міських (міст республіканського

Автономної Республіки Крим та обласного значення) та районних у містах рад наступного дня після підписання керівником відповідної місцевої ради рішення про місцевий бюджет або внесення до нього змін надсилають його Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям, виконавчим органам міських рад.

3. У разі порушення вимог щодо складання бюджету згідно з цим Кодексом, законом про Державний бюджет України чи рішенням районної, міської (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) ради про бюджет в частині міжбюджетних трансфертів, доходів та видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, голові районної державної адміністрації, голові виконавчого органу міської (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) ради надається право протягом місяця з дня набрання чинності рішенням про міський (міст районного значення), сільський, селищний та районний у місті бюджети звернутися до суду з одночасним клопотанням про невідкладне зупинення дії рішення про відповідний місцевий бюджет до закінчення судового розгляду справи. Виконавчі органи міських міст районного значення, сільської, селищної, районної у місті рад наступного дня після підписання керівником рішення про відповідний бюджет або внесення до нього змін надсилають його районній державній адміністрації чи виконавчому органу міської (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) ради.

4. У разі зупинення рішення про місцевий бюджет витрати місцевого бюджету здійснюються у порядку, визначеному статтею 79 цього Кодексу.

1. Про загальні ознаки цього порушення бюджетного законодавства див. п. 9 коментаря до ст. 116 Кодексу.

Рішення про місцевий бюджет, яке може бути зупинене у порядку ст. 122 Кодексу — нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради, виданий в установленому порядку, що затверджує місцевий бюджет та визначає повноваження відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду (див. коментар до п. 45 ст. 2 Кодексу). Рішення про внесення змін до місцевого бюджету також може бути зупинене у порядку ст. 122 Кодексу.

2. У ст. 122 Кодексу визначені бюджети, рішення про які можуть бути зупинені:

— бюджет Автономної Республіки Крим;

— обласний бюджет;

— бюджети міст Києва та Севастополя;

— районний бюджет;

— міський (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджет;

— районний у містах Києві та Севастополі бюджет;
— міський (міст районного значення) бюджет;
— сільський бюджет;
— селищний бюджет;
— районний у місті бюджет.

3. Принциповим є те положення ст. 122 Кодексу, що стосовно будь-якого бюджету рішення про його зупинення може бути прийняте лише судом.

4. У ст. 122 Кодексу визначені суб'єкти владних повноважень, які мають право звернутися до суду:

— Кабінет Міністрів України щодо бюджетів, вказаних у ч. 1 ст. 122 Кодексу;

— Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голови обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій щодо бюджетів, вказаних у ч. 2 ст. 122 Кодексу;

— голова виконавчого органу міської (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) ради щодо бюджетів, вказаних у ч. 3 ст. 122 Кодексу.

5. Підставою для застосування цього заходу впливу в усіх випадках є порушення вимог Кодексу та закону про Державний бюджет України щодо складання відповідного бюджету в частині міжбюджетних трансфертів, доходів та видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Для рішень про бюджети, вказані у ч. 3 ст. 122 Кодексу, додатковою підставою їх зупинення є порушення вимог щодо складання бюджету згідно з рішенням районної, міської (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) ради про бюджет.

В інших випадках, тобто при наявності підстав для оскарження рішень про місцевий бюджет, не вказаних у п. 7 ст. 116 та ч. 1-3 ст. 122 Кодексу, таке оскарження можливе за загальними правилами, передбаченими нормами Кодексу України про адміністративне судочинство або в порядку оскарження рішень, якими порушуються норми Конституції України. Див., наприклад, Рішення Конституційного Суду України від 2 червня 1998 р. у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про республіканський бюджет Автономної Республіки Крим на 1998 рік» (справа про бюджет Автономної Республіки Крим на 1998 рік).

6. В усіх випадках (ч. 1—3 ст. 122 Кодексу) право суб'єктів власних повноважень сформульоване однаково — як право звернутися до суду з

одночасним клопотанням про невідкладне зупинення дії рішення про відповідний місцевий бюджет до закінчення судового розгляду справи.

Таким чином, ст. 122 Кодексу не визначає, до якого суду і з якою вимогою мають звертатися зазначені суб'єкти владних повноважень.

7. За своїм змістом справа про порушення вимог законодавства щодо складання місцевого бюджету є адміністративною справою. Компетенція адміністративних судів щодо вирішення адміністративних справ, а також їх предметна і територіальна підсудність визначені ст. 17-19 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС).

8. Перелік вимог, що може містити адміністративний позов, наведений у ч. 3 ст. 105 КАС. З огляду на підстави звернення до суду, вказані у ч. 1-3 ст. 122 Кодексу, відповідні суб'єкти владних повноважень можуть звертатися лише з вимогою скасування або визнання нечинним рішення про відповідний місцевий бюджет повністю чи окремих його положень.

9. Подання одночасно з позовною заявою клопотання про невідкладне зупинення дії рішення про відповідний місцевий бюджет до закінчення судового розгляду справи є за своїм юридичним змістом в системі адміністративного судочинства клопотанням позивача постановити ухвалу про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову, якщо існує очевидна небезпека заподіяння шкоди правам, свободам та інтересам позивача до ухвалення рішення в адміністративній справі, або захист цих прав, свобод та інтересів стане неможливим без вжиття таких заходів, або для їх відновлення необхідно буде докласти значних зусиль та витрат, а також якщо очевидними є ознаки протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень (ч. 1 ст. 117 КАС).

Суд у порядку забезпечення адміністративного позову може відповідною ухвалою зупинити дію рішення суб'єкта владних повноважень чи його окремих положень, що оскаржуються. Ухвала негайно надсилається до суб'єкта владних повноважень, що прийняв рішення, та є обов'язковою для виконання (ч. 3 ст. 117 КАС).

10. Строк для звернення відповідного суб'єкта владних повноважень до суду зазначений у ч. 1-3 ст. 122 Кодексу один для усіх випадків — місяць з дня набрання чинності рішенням про відповідний місцевий бюджет. Вимога про надсилання рішення про місцевий бюджет або внесення до нього змін наступного дня після його підписання Міністерству фінансів України та іншим виконавчим органам, вказаним у ч. 1-3 ст. 122 Кодексу, спрямована на забезпечення можливості своєчасно виявити порушення вимог щодо складання бюджету та звернутися до суду в передбачений місячний термін.

11. Про порядок здійснення витрат місцевого бюджету у разі зупинення рішення про місцевий бюджет див ст. 79 Кодексу та коментар до неї.

Стаття 123. **Відповідальність органів Державного казначейства України**

1. Органи Державного казначейства України несуть відповідальність за:
1) невиконання вимог щодо ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання бюджетів;
2) несвоєчасність подання звітності про виконання бюджетів;
3) здійснення витрат з перевищенням показників, затверджених розписом бюджету;
4) порушення в процесі контролю за бюджетними повноваженнями при зарахуванні надходжень бюджету та здійсненні платежів за бюджетними зобов'язаннями розпорядників бюджетних коштів відповідно до бюджетних асигнувань;
5) недотримання порядку казначейського обслуговування державного і місцевих бюджетів.
2. Керівники органів Державного казначейства України несуть персональну відповідальність у разі вчинення ними порушення бюджетного законодавства та невиконання вимог щодо казначейського обслуговування державного і місцевих бюджетів, встановлених цим Кодексом.

Нововведеннями ст. 123 Кодексу стало значне розширення переліку повноважень та функцій, за виконання яких несуть відповідальність органи Державного казначейства України. Так, в редакції Кодексу від 21 червня 2001 року, зі змінами та доповненнями, була передбачена відповідальність за невиконання вимог щодо ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання бюджетів. В редакції від 08 липня 2010 року крім відповідальності за виконання вищенаведеної функції також передбачена відповідальність за несвоєчасність подання звітності про виконання бюджетів, за здійснення витрат з перевищенням показників, затверджених розписом бюджету, за порушення в процесі контролю за бюджетними повноваженнями при зарахуванні надходжень бюджету та здійсненні платежів за бюджетними зобов'язаннями розпорядників бюджетних коштів відповідно до бюджетних асигнувань, за недотримання порядку казначейського обслуговування державного і місцевих бюджетів.

Будь-яке невиконання учасниками бюджетного процесу покладених на них функцій та повноважень, а також здійснення вказаних повноважень з перевищенням наданих прав утворює склад бюджетного правопорушення.

За змістом ст. 123 Кодексу вищенаведений висновок буде правильним лише щодо посадових осіб органів Державного казначейства України.

Щодо самих органів Державного казначейства України, то вони несуть відповідальність згідно з ч. 1 ст. 123 Кодексу в разі вчинення ними бюджетних правопорушень, визначених ч. 1 ст. 116 Кодексу.

Стаття 123 не містить спеціальних санкцій при настанні відповідальності, передбаченої як ч. 1, так і ч. 2. Дані санкції відсутні також в нормативно-правових актах Державного казначейства України.

Так, в Порядку обслуговування державного бюджету за видатками та операціями з надання та повернення кредитів, наданих за рахунок коштів державного бюджету (затверджено наказом Державного казначейства України від 25 травня 2004 р. №89, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 10 червня 2004 р. за №716/9315), норма, що передбачає відповідальність органів Державного казначейства України за вчинені ними бюджетні правопорушення, відсутня взагалі.

Пункт 11 Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів (затверджено наказом Державного казначейства України від 4 листопада 2002 р. №205, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 26 листопада 2002 р. за №919/7207) містить таку норму: «Недотримання фінансовими органами, органами Державного казначейства України та розпорядниками коштів місцевих бюджетів норм, визначених Бюджетним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами, щодо порядку затвердження, внесення змін, виконання місцевих бюджетів чи звіту про виконання місцевих бюджетів, уважається бюджетним правопорушенням. Фінансові органи, органи Державного казначейства України та розпорядники коштів місцевих бюджетів відповідно до чинного законодавства несуть відповідальність за вчинені ними бюджетні правопорушення».

Чітко не передбачена відповідальність органів Державного казначейства України і в наказі Державного казначейства України від 09.08.2004 р. №136, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30.08.2004 р. за №1068/9667 «Про затвердження Порядку обліку зобов'язань розпорядників бюджетних коштів в органах Державного казначейства України», а зазначена лише відповідальність розпорядників бюджетних коштів.

Згідно з п. 2.6 вказаного Порядку дані бухгалтерського обліку з виконання кошторису на звітну дату мають відповідати аналогічним даним бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів (норма тісно пов'язана з п. 1 ч. 1 статті, що коментується). У п. 2.11 Порядку передбачено можливість органами ДКУ відмови в реєстрації зобов'язань, а відповідальність органів ДКУ за порушення зазначених вимог в Порядку відсутня.

У вищезазначених нормативно-правових актах, де передбачається відповідальність органів ДКУ, відсутня санкція, тобто відповідальність може бути як дисциплінарна, так і адміністративна, цивільна, кримінальна (залежно від тяжкості вчиненого бюджетного правопорушення та його характеру).

Таким чином, відповідальність органів Державного казначейства України за невиконання вимог, вказаних в ч. 1 ст. 123 Кодексу, передбачена на загальних підставах. У тому числі, до них можуть застосовуватися заходи впливу, передбачені ст. 117 Кодексу (див. коментар до ст. 117 Кодексу).

Персональну відповідальність керівники органів Державного казначейства України, у разі вчинення ними правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 123 Кодексу, несуть на загальних підставах та на підставах, передбачених ст. 121 Кодексу, в тому числі за вчинення корупційних діянь у зв'язку з перевищенням службових повноважень тощо, пов'язаних з виконанням функцій (повноважень) органів ДКУ (див. коментар до ст. 121 Кодексу).

Слід відмітити значення, яке відіграла ця стаття для всієї бюджетної системи України. Під час розробки і прийняття Бюджетного кодексу України необхідно було на законодавчому рівні визначити урядовий орган, який би став інструментом в забезпеченні проведення єдиної бюджетної політики на території всієї держави. Цим органом було фактично визначено Державне казначейство України. У Бюджетному кодексі України, прийнятому 21 червня 2001 року, функції та повноваження органів Державного казначейства України були виписані у дванадцяти статтях. В забезпечення даного вибору концептуально вірним було прийняття ст. 123. Вона дисциплінувала роботу органів Державного казначейства України, а також стала опорою в їхній роботі з клієнтами. Це підтвердила практика останніх дев'яти років — значно скоротилася кредиторська та дебіторська заборгованість, відсутні борги по заробітній платі та інших соціальних виплатах у бюджетній сфері, посилився контроль за цільовим використанням коштів державного та місцевих бюджетів, значно покращилось управління фінансовими ресурсами і багато інших позитивних моментів. Концепція збільшення ролі у бюджетному процесі органів Державного казначейства України виправдала себе і отримала розвиток в редакції Бюджетного кодексу України, прийнятого 8 липня 2010 року. Значно була підсилена 123 стаття, функції та повноваження органів Державного казначейства України виписані уже в двадцять одній статті. Прийняття цієї статті дозволило позитивно вплинути як на бюджетну сферу, так і на фінансову сферу держави загалом.

Стаття 124. **Оскарження рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства**

1. Рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства може бути оскаржено у порядку, встановленому законом. Рішення може бути оскаржено в органі, що його виніс, або в суді протягом 10 днів з дня його винесення, якщо інше не передбачено законом.

2. Оскарження рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства не зупиняє виконання зазначеного рішення.

3. У разі визнання судом рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства повністю чи частково незаконним, особі, щодо якої воно було винесено, поновлюються обмежені таким рішенням права.

4. Рішення суду може бути оскаржено у порядку, встановленому законом.

1. Конституція України (ст. 19) зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ст. 124 Конституції України).

Право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами (рішення Конституційного Суду України, справа №1-2/2002 від 9 липня 2002 р.).

2. Відповідно до ст. 43 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» акти місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції України, законам України, рішенням Конституційного Суду України, актам Президента України та Кабінету Міністрів України або інтересам територіальних громад чи окремих громадян, можуть бути оскаржені до органу виконавчої влади вищого рівня або до суду.

3. Відповідно до ч. 1 ст. 124 Кодексу рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства може бути оскаржено в органі, який застосував даний захід впливу. Щодо переліку органів, які мають право застосовувати заходи впливу, див. ст. 188 Кодексу та коментар до неї.

4. На прикладі порядку розгляду звернень та організації особистого прийому громадян в органах Державної контрольно-ревізійної служби розглянемо систему оскарження дій державних органів за порушення бюджетного законодавства.

Порядок розгляду звернень та організації особистого прийому громадян в органах Державної контрольно-ревізійної служби затверджений Наказом ГоловКРУ від 28 жовтня 2008 р. №383 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 грудня 2008 р. за №1242/15933).

Відповідно до даного Положення до рішень, дій (бездіяльності), які можуть бути оскаржені в органах ДКРС, належать:

— постанови у справах про адміністративне правопорушення, прийняті з порушенням законодавства;

— вимоги про усунення порушень, які надсилаються за результатами ревізій;

— зупинення операцій з бюджетними коштами;

— призупинення бюджетних асигнувань;

— неналежний розгляд попередньої скарги на рішення, дії (бездіяльність) посадових осіб органів ДКРС та деякі інші.

Органи ДКРС під час розгляду скарги на рішення, дії (бездіяльність) посадових осіб органів ДКРС перевіряють законність і обґрунтованість оскаржуваних рішень, дій (бездіяльності) посадових осіб і приймають одне з рішень щодо:

а) залишення рішення, яке оскаржується, без змін, а скарги без задоволення;

б) скасування рішення, яке оскаржується, з одночасним винесенням нового рішення або без нього та притягненням винних осіб до відповідальності;

в) внесення до рішення змін у частині, що не відповідає законодавству;

г) припинення незаконної дії (бездіяльності) посадових осіб органу ДКРС, проведення службового розслідування і притягнення винних осіб до відповідальності;

ґ) скасування повністю або частково акта ревізії, проведеної з порушенням законодавства.

Рішення (вимога), що підлягає скасуванню, а також акти ревізій, проведених з порушенням законодавства, скасовуються повністю або у відповідній частині наказом керівника органу ДКРС, який проводить розгляд скарги, або за дорученням органу ДКРС вищого рівня.

При розгляді скарги або протесту на постанову по справі про адміністративне правопорушення особа, яка її розглядає, перевіряє законність і обґрунтованість винесеної постанови і приймає одне з таких рішень:

а) залишає постанову без змін, а скаргу або протест без задоволення;

б) скасовує постанову і надсилає справу на новий розгляд;

в) скасовує постанову і закриває справу;

г) зменшує розмір штрафу в межах, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення в межах компетенції.

Якщо буде встановлено, що постанову винесено органом (посадовою особою), неправомочним вирішувати цю справу, то така постанова скасовується і справа надсилається на розгляд компетентного органу (посадової особи).

Рішення за скаргою на постанову щодо адміністративного правопорушення може бути опротестоване прокурором або оскаржене до суду у встановленому законодавством порядку.

У відповіді на скаргу щодо рішення органу ДКРС, дій чи бездіяльності посадових осіб органу ДКРС зазначаються:

— порядок розгляду скарги органом ДКРС (чи проводилося службове розслідування, повторна або додаткова перевірка, аналіз ревізійних матеріалів; чи одержувалися пояснення від осіб, дії чи бездіяльність яких оскаржується; чи брав участь і яку саме в розгляді скарги заявник тощо);

— відповіді на всі питання, порушені у скарзі;

— рішення, які прийнято за результатами розгляду скарги (кого і коли інформовано, кому надіслано обов'язкові вимоги, куди передано матеріали ревізії чи службового розслідування; чи накладалися дисциплінарні стягнення, ким і стосовно кого тощо).

Копія рішення щодо скарги або протесту на постанову по справі про адміністративне правопорушення протягом трьох днів надсилається особі, щодо якої його винесено.

Подання скарги на рішення або дії (бездіяльність) посадових осіб органів ДКРС не припиняє рішення або оскаржуваної дії (бездіяльності).

Скарга на рішення, що оскаржувалося, може бути подана до органу ДКРС або посадовій особі вищого рівня протягом одного року з моменту його прийняття, але не пізніше одного місяця з часу ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням. Скарги, подані з порушенням зазначеного терміну, не розглядаються.

Пропущений з поважної причини термін може бути поновлений органом чи посадовою особою, що розглядає скаргу.

У разі відкликання скарги за письмовою заявою особи, яка її подала, орган ДКРС, що розглядає скаргу, припиняє її розгляд з повідомленням про це заявника.

5. У відповідності до ч. 1 ст. 124 Кодексу рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства може бути оскаржено також в суді.

Згідно з ч. 1 ст. 17 КПАП компетенція адміністративних судів поширюється, зокрема, на:

1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності;

2) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, в тому числі делегованих повноважень, а також спори, які виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів.

У більшості випадків суб'єктами, стосовно яких застосовуються заходи впливу за порушення бюджетного законодавства, є суб'єкти владних повноважень. Учасники бюджетного процесу, які мають право на застосування заходів впливу, є також суб'єктами владних повноважень.

Тому оскарження в суді рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства є, по суті, спором між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління і мають розглядатися в порядку адміністративного судочинства на підставі п. 3 ч. 1 ст. 17 КАС.

У випадках, коли заходи впливу з порушення бюджетного законодавства застосовані до установи, підприємства, організації, які не є суб'єктами владних повноважень, оскарження в суді рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства здійснюється в порядку адміністративного судочинства на підставі п. 1 ч. 1 ст. 17 КПАП.

6. Такий захід впливу, як зупинення дії рішення про місцевий бюджет, застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене п. 7 ч. 1 ст. 116 Кодексу, у порядку, встановленому ст. 122 Кодексу, тобто виключно за рішенням суду. Тому такі рішення можуть бути оскаржені у порядку, встановленому законом для апеляційного та касаційного провадження (див. розділ IV Кодексу України про адміністративне судочинство).

7. Оскарження постанов про притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 164-12 КПАП (див. п. 6 коментаря до ст. 121 Кодексу) здійснюється в порядку, визначеному ст. 287-297 КПАП.

8. Вироки суду за результатами розгляду кримінальних справ щодо злочинів у сфері бюджетних відносин (див. п. 7 коментаря до ст. 121 Кодексу) можуть бути оскаржені в апеляційному та касаційному суді у порядку, встановленому Кримінально-процесуальним кодексом України.

БЮДЖЕТНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ — ПІДҐРУНТЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Бюджетна система є одним з основних інструментів державного регулювання економіки, яка суттєво впливає на соціально-економічний розвиток країни та її адміністративно-територіальних одиниць. Фінансово-економічна криза виявила значні недоліки у фінансово-бюджетній системі України. Це зумовило переосмислення Урядом значення бюджетної системи в регулюванні економічних процесів, а отже, і необхідності вдосконалення основного законодавчого акта з цього питання — Бюджетного кодексу України.

З часу прийняття попереднього Бюджетного кодексу минуло дев'ять років. За цей період двадцяти трьома законами до нього були внесені зміни, положення яких виявилися фрагментарними, спрямованими на вирішення вузькоспеціалізованих окремих питань. Вони не враховували зміни у законодавстві, реалії соціально-економічного розвитку країни та її територій, не були орієнтованими на перегляд основ і принципів бюджетного процесу відповідно до передового міжнародного досвіду. Нові завдання, зумовлені розвитком економічних відносин і підвищенням вимог до надання державою соціальних послуг, а також бюджетні проблеми, що поставали перед державою, — врегульовувалися законом про Державний бюджет України на відповідний період та іншими нормативно-правовими актами, які регулюють бюджетні відносини.

Такий стан бюджетного законодавства потребував *інноваційного підходу* до внесення докорінних змін до Бюджетного кодексу України, які б гармонізували бюджетне законодавство, створили правові умови для проведення реформ у цій сфері та вдосконалили бюджетну систему всіх рівнів. Ці зміни зорієнтували систему управління державними фінансами на *інноваційний розвиток*.

Основними орієнтирами та законодавчим підґрунтям розробки нової редакції Бюджетного кодексу України слугували Програма економічних реформ на 2010-2014 роки та урядові стратегії з питань модернізації системи управління державними фінансами, розвитку внутрішнього ринку

державних цінних паперів України, реформування місцевих бюджетів, модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі та розвитку державного внутрішнього фінансового контролю.

Розуміючи, що Бюджетний кодекс є основоположним документом для бюджетної системи країни, при його підготовці Уряд урахував пропозиції Адміністрації Президента України, Комітету з економічних реформ при Президентові України, народних депутатів України, Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, інших комітетів Верховної Ради, Головного юридичного управління Верховної Ради, Світового банку, державних та місцевих органів влади, Всеукраїнської асоціації органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України» та багатьох інших установ і організацій. Загалом, було враховано понад 1000 пропозицій.

8 червня 2010 року Уряд подав до Верховної Ради законопроект «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» (реєстраційний номер 6495), а 8 липня 2010 року Верховна Рада прийняла новий Бюджетний кодекс (Закон України №2456-VI), який набуває чинності з 1 січня 2011 року.

Удосконалення Бюджетного кодексу України мало за мету: створення системи управління державними фінансами, спрямованої на забезпечення стійкого економічного зростання й гарантованого виконання державою своїх соціальних зобов'язань на основі національних цінностей; розвиток бюджетної системи на всіх рівнях, забезпечення її стабільності і, таким чином, підвищення інвестиційної привабливості країни, результативності й ефективності використання бюджетних коштів; встановлення прозорих і некорупційних схем управління бюджетними ресурсами.

В основу розвитку бюджетної системи закладено таку систему цінностей:

— стійке економічне зростання;
— системне оновлення суспільних відносин;
— підтримка розвитку базових галузей економіки;
— підвищення ефективності управління бюджетними коштами;
— реалізація активної державної регіональної політики;
— соціальний захист громадян;
— успішна реалізація інфраструктурних проектів;
— стабільність фінансової та податкової систем.

Інноваційне оновлення Бюджетного кодексу України здійснюється на наступних концептуальних засадах:

— стабілізація фінансово-економічної сфери країни;
— орієнтація на успіх соціально-економічного розвитку та реформ;
— формування фіскального простору для зростання і структурної перебудови економіки як основи для забезпечення ефективної соціальної політики;

— застосування концепції цінностей при реформуванні;

— досягнення технологічних проривів у сферах державного регулювання економічної, бюджетної, податкової, грошово-кредитної політики;

— здійснення запуску національних проектів як «двигунів» розвитку;

— формування рушійних сил та зменшення опорів в умовах турбулентного оточення, конкуренції та численних проблем;

— формування стабільної довіри суспільства до державної влади.

Прийнятий закон втілює в собі бачення розвитку бюджетної системи всіх гілок влади та різних інституцій, він є системним і цілісним правовим актом, який започатковує *інноваційні* зміни в бюджетному процесі та створює правове підґрунтя для реалізації ряду новацій:

1. Запровадження середньострокового бюджетного планування, що передбачає:

— складання прогнозу бюджетних показників на наступні за плановим два бюджетні періоди (узгоджено із завданнями та пріоритетами соціально-економічного розвитку) як підґрунтя для переходу в перспективі до формування середньострокового бюджету;

— закріплення за Міністерством фінансів (місцевими фінансовими органами) складання прогнозу державного бюджету (прогнозу місцевого бюджету) на наступні за плановим два бюджетні періоди на підставі прогнозних та програмних документів, його схвалення на рівні Державного бюджету (рішенням Уряду) й на рівні місцевих бюджетів (рішенням Ради міністрів АР Крим, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів відповідних місцевих рад);

— включення до прогнозу бюджетних показників Державного бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди індикативних прогнозних показників щодо основних макропоказників економічного й соціального розвитку країни, зведеного та державного бюджету України за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування та взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами;

— подання проекту середньострокового прогнозу державного бюджету до Верховної Ради України разом із проектом закону про Державний бюджет України та схвалення Кабінетом Міністрів уточненого прогнозу на підставі прийнятого державного бюджету у місячний строк з дня опублікування Закону України «Про Державний бюджет України»;

— включення головними розпорядниками бюджетних коштів до бюджетних запитів показників щодо інвестиційних програм (проектів) лише у разі їх схвалення у встановленому порядку і на підставі розрахунків витрат та вигод від реалізації таких програм;

— закріплення за Кабінетом Міністрів повноважень на вжиття заходів щодо пріоритетності передбачення коштів за бюджетними програмами інвестиційного характеру у проекті закону про Державний бюджет України на наступний період для продовження таких інвестиційних програм з урахуванням необхідності поетапного завершення та введення в дію відповідних об'єктів.

2. Застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі шляхом:

— визначення сутності програмно-цільового методу в бюджетному процесі та розкриття його складових (бюджетної програми, її результативних показників та відповідального виконавця, паспорта бюджетної програми);

— унормування обов'язковості застосування програмно-цільового методу на державному та місцевому рівнях (за рішенням відповідної місцевої ради) із проведенням оцінки ефективності бюджетних програм;

— встановлення вимоги складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні за плановим два бюджетні періоди (включаючи заходи щодо реалізації інвестиційних програм і проектів) відповідно до середньострокових пріоритетів; а також — складання щорічного коригування його відповідно до затверджених бюджетних показників;

— унормування питань застосування програмної класифікації видатків та кредитування державного й місцевого бюджетів (з урахуванням типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету);

— надання повноважень Міністерству фінансів щодо розширення нормативно-правової бази та методології програмно-цільового методу бюджетування, зокрема:

— удосконалення положень щодо правил складання паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання, а також удосконалення методологічних засад щодо формування результативних показників бюджетних програм;

— розробка та запровадження організаційно-методологічних засад оцінки ефективності бюджетних програм;

— урегулювання на постійній основі застосування порядків використання коштів державного бюджету із визначенням основних їх положень;

— посилення вимог щодо публічного представлення інформації про виконання бюджету. Встановлено, що така інформація має містити показники відповідного бюджету за загальним та спеціальним фондами

про доходи (деталізовано за видами доходів, які забезпечують надходження не менше 3% загального обсягу доходів відповідного бюджету) та про видатки і кредитування (деталізовано за групами функціональної класифікації видатків і кредитування бюджету). Також обов'язково має розміщуватися на офіційному сайті Державного казначейства квартальна і річна звітність про виконання державного бюджету.

3. Розширення функції головного розпорядника бюджетних коштів, зокрема, закріплення за ним таких додаткових функцій:

— розробка плану діяльності на плановий та наступні за ним два бюджетні періоди;

— делегування повноважень на виконання бюджетної програми розпорядникам бюджетних коштів нижчого рівня та/або одержувачам бюджетних коштів, а також здійснення організації та координації їх роботи;

— складання проекту кошторису та бюджетного запиту на підставі плану діяльності та прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, розробка порядків використання бюджетних коштів за бюджетними програмами;

— розробка та затвердження паспортів бюджетних програм і складання звітів про їх виконання, здійснення аналізу показників виконання бюджетних програм;

— здійснення управління бюджетними коштами у встановлених йому межах бюджетних повноважень, проведення оцінки ефективності бюджетних програм, що передбачає заходи з моніторингу, аналізу та контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів;

— здійснення контролю за своєчасним поверненням у повному обсязі до бюджету коштів, наданих за операціями з кредитування бюджету, а також кредитів (позик) і коштів, наданих під державні гарантії;

— здійснення внутрішнього контролю за повнотою надходжень, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками коштів нижчого рівня та одержувачами бюджетних коштів, контроль за витрачанням ними бюджетних коштів;

— забезпечення публічного представлення і публікації інформації про бюджет за бюджетними програмами із наданням відомостей про їх результати.

4. Удосконалення процедур формування, розгляду та прийняття закону про Державний бюджет України, що передбачає:

— подання до законопроекту, який впливає на показники бюджету, фінансово-економічного обґрунтування та пропозицій змін до законодавчих актів щодо скорочення витрат бюджету та/або джерел додаткових

надходжень бюджету для досягнення його збалансованості у разі, якщо законопроект передбачає зменшення надходжень бюджету та/або збільшення його витрат;

— подання Кабінетом Міністрів до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету експертного висновку, підготовленого Міністерством фінансів України за участю інших заінтересованих центральних органів виконавчої влади. Такий експертний висновок до законопроекту повинен містити інформацію щодо повноти й достовірності даних, викладених у фінансово-економічному обґрунтуванні, впливу законопроекту на показники бюджету (з обов'язковим визначенням вартісної величини такого впливу), можливостей фінансового забезпечення у відповідному бюджетному періоді, відповідності бюджетному законодавству та пропозиції щодо його розгляду;

— набуття чинності нових законів або їх окремих положень, які впливають на показники бюджету, та прийнятих після 15 липня року, що передує плановому, не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим (в чинній редакції Кодексу — офіційно оприлюднених після 15 серпня);

— уточнення складу Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період та термінів їх розробки, зокрема, схвалення Кабінетом Міністрів Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період до 1 квітня року, що передує плановому;

— забезпечення виконання повноважень Ради національної безпеки і оборони в частині розгляду нею проекту закону про Державний бюджет по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки та оборони України;

— забезпечення виконання повноважень Президента України у бюджетному процесі, зокрема, подання Кабінетом Міністрів Президенту України проекту закону про Державний бюджет у терміни, встановлені для подання його до Верховної Ради України, а також — обґрунтувань та розрахунків щодо бюджетних показників, змінених в ході розгляду проекту закону про Державний бюджет у Верховній Раді (упродовж трьох днів із дня його прийняття);

— додаткове включення до матеріалів, що додаються разом з проектом закону про Державний бюджет України:

— інформації про мету, завдання та очікувані результати виконання бюджетних програм головними розпорядниками бюджетних коштів;

— обґрунтування розрахунку вартісної величини прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період (у розрахунку на місяць) на одну особу, а також — окремо для основних соціальних і демографічних груп населення;

— переліку та обсягів коштів за державними цільовими програмами, які включено головними розпорядниками коштів до бюджетних програм, передбачених у проекті закону про Державний бюджет України;

— плану державних запозичень на наступний бюджетний період, а також — перелік інвестиційних програм (проектів), під які можуть надаватися державні гарантії у наступному бюджетному періоді (план державних запозичень на наступний бюджетний період має включати перелік кредитів (позик) із зазначенням кредиторів, видів, мети, назви валюти, строку і відсоткової ставки державних запозичень, а також стану укладання кредитних договорів);

— розрахунків обсягів компенсації втрат суб'єктів господарювання внаслідок прийняття Кабінетом Міністрів, іншими центральними органами виконавчої влади рішень щодо регулювання цін і тарифів на окремі види продукції, товарів і послуг;

— інформації щодо врахування пропозицій Ради національної безпеки та оборони України до проекту закону про Державний бюджет по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки та оборони;

— інформації про залучення довгострокових кредитів (позик), надання гарантій, набуття прав поручителя за такими зобов'язаннями державними підприємствами;

— визначення у додатках до закону про Державний бюджет України інформації щодо видатків споживання (з них — видатків на оплату праці, комунальних послуг і енергоносіїв) та видатків розвитку в бюджетних установах, переліку та обсягів кредитів (позик), що залучаються державою від інших держав, банків і МФО для реалізації інвестиційних програм (проектів) у розрізі бюджетних програм. Щодо таких кредитів (позик), то передбачено їх реалізацію без застосування процедури ратифікації;

— у разі застосування Президентом України права вето до закону про Державний бюджет України передбачається встановлення вимоги щодо прийняття Верховною Радою України невідкладно рішення про його повторний розгляд та подання у тижневий строк до Верховної Ради України змін до показників, зазначених у текстових статтях такого закону, та оновлених додатків до нього відповідно до пропозицій Президента України.

5. Удосконалення управління державним боргом полягає в наступному:

— надання права Кабінету Міністрів України визначати умови державних запозичень (вид, валюту, строк та відсоткову ставку державного запозичення), а Міністерству фінансів України — взяття за рішенням Уряду зобов'язань від імені України щодо таких запозичень, у тому числі щодо відмови від суверенного імунітету в можливих судових справах,

пов'язаних з поверненням кредитів (позик) упродовж часу дії зобов'язання з повернення запозичених коштів;

— встановлення механізму коригування параметрів державних запозичень та погашення державного боргу у зв'язку зі зміною кон'юнктури фінансового ринку;

— спрощення процедури набуття чинності кредитними договорами для інвестиційних програм (проектів), а саме — шляхом визначення їх у законі про Державний бюджет України (без застосування процедури ратифікації);

— передбачення здійснення правочинів з державним (місцевим) боргом, включаючи обмін, випуск, купівлю, викуп та продаж державних боргових зобов'язань (боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим, територіальної громади міста);

— встановлення заборони реструктуризації та списання заборгованості суб'єктів господарювання перед державою, Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста за кредитами (позиками), що залучені ними під державні, місцеві гарантії, та за кредитами з бюджету;

— встановлення заборони надання гарантій за борговими зобов'язаннями суб'єктів господарювання, якщо джерелом їх повернення передбачаються кошти державного (місцевого) бюджету (за винятком Державної служби автомобільних доріг України та суб'єктів господарювання, які забезпечують реалізацію заходів, пов'язаних з організацією та проведенням Євро-2012);

— надання права Кабінету Міністрів України визначати забезпечення за кредитами (позиками), які надаються державою чи під державні гарантії, за рахунок коштів, залучених державою або під державні гарантії для підприємств, у віданні яких є майно, що є державною або комунальною власністю;

— здійснення на конкурсних засадах та/або шляхом проведення аукціонів розміщення тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунку та коштів валютних рахунків державного бюджету на депозитах або шляхом придбання державних цінних паперів з подальшим поверненням таких коштів до кінця поточного бюджетного періоду та встановлення основних вимог для здійснення таких операцій;

— надання права Міністерству фінансів, Верховній Раді АРК, відповідним місцевим радам встановлювати порядок продажу прав вимоги погашення простроченої більше трьох років заборгованості за кредитами (позиками), залученими під державні, місцеві гарантії, а також кредитами з відповідного бюджету;

— розширення кола місцевих бюджетів, які можуть здійснювати зовнішні запозичення: включено міські ради міст із кількістю населення понад 500 тисяч жителів (проти 800 тисяч на сьогодні);

— надання права на місцеві зовнішні запозичення всім міським радам у разі їх кредитування міжнародними фінансовими організаціями;

— визначення граничного обсягу місцевого боргу, включаючи місцеві гарантії: він не повинен перевищувати 100% (для Києва — 400%) середньорічного індикативного прогнозного обсягу надходжень до бюджету розвитку (без урахування обсягу місцевих внутрішніх та зовнішніх запозичень);

— встановлення напрямків використання коштів, залучених шляхом здійснення місцевих запозичень (створення, приріст чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування);

— запровадження погодження обсягів і умов місцевих запозичень з Міністерством фінансів, а також здійснення Міністерством фінансів реєстрації місцевих запозичень та місцевих гарантій;

— надання права органам місцевого самоврядування здійснювати рефінансування за місцевими запозиченнями з метою зменшення витрат на обслуговування боргу;

— визначення механізму зменшення ризиків відповідної територіальної громади та захист її прав при наданні місцевих гарантій (такі гарантії надаються за рішенням відповідної міської ради; подання зустрічних, безвідзивних та безумовних гарантій банків).

6. Модернізація системи бухгалтерського обліку в державному секторі передбачає:

— ведення бюджетними установами бухгалтерського обліку відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, що затверджуються Міністерством фінансів;

— закріплення за Міністерством фінансів повноважень щодо регулювання бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання бюджету, а також — координації діяльності Державного казначейства і погодження його нормативно-правових актів з цих питань;

— застосування єдиних підходів до діяльності бухгалтерської служби як окремого підрозділу у бюджетних установах, унормування рішенням Кабінету Міністрів завдань та функціональних обов'язків бухгалтерських служб, повноважень керівника бухгалтерської служби — головного бухгалтера;

— встановлення вимоги щодо призначення та звільнення головних бухгалтерів бюджетних установ відповідно до законодавства про працю з урахуванням професійно-кваліфікаційних характеристик до такої посади, затверджених Кабінетом Міністрів;

— визначення у складі звітності про виконання бюджетів фінансової звітності (складається згідно з національними положеннями (стандартами)

бухгалтерського обліку) та бюджетної звітності, що відображає стан виконання бюджету, містить інформацію в розрізі бюджетної класифікації;

— розширення складу звітності про виконання закону про Державний бюджет України, зокрема, додатково включено звіти про виконання показників за формою додатків до цього закону, інформацію про досягнення запланованої мети, завдань та результативних показників головних розпорядників бюджетних коштів в межах бюджетних програм, а також — інформацію про стан місцевого боргу, здійснені операції з ним, про надані державні гарантії, про виконання текстових статей закону про Державний бюджет України.

7. Запровадження європейської моделі державного внутрішнього фінансового контролю шляхом визначення засад системи державного внутрішнього фінансового контролю (переходу до нової європейської моделі контролю в бюджетних установах), зокрема:

— розкрито суть, завдання та механізми функціонування системи державного внутрішнього фінансового контролю;

— передбачено запровадження в бюджетних установах внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту;

— встановлено відповідальність керівника за запровадження внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту в органі державного сектора;

— визначено види порушень бюджетного законодавства (40 видів), заходи впливу (7 видів) та процедури їх застосування контрольними органами; розмежовано та деталізовано контрольні повноваження органів державної влади, уповноважених на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

8. Удосконалення управління бюджетними коштами (закріплення нових бюджетних правил) полягає в наступному:

— удосконалення положення щодо управління бюджетними коштами, а саме: передбачено здійснення перерозподілу бюджетних асигнувань за рішенням Кабінету Міністрів (Ради міністрів АР Крим, місцевої державної адміністрації, виконавчого органу місцевої ради), погодженим з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, за бюджетними програмами в межах головного розпорядника коштів та за централізованими видатками між адміністративно-територіальними одиницями, а також за рішенням Міністерства фінансів (місцевого фінансового органу) — за економічною класифікацією видатків у межах бюджетної програми;

— заборонено, без внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет), збільшення бюджетних призначень за загальним та спеціальним фондами державного бюджету (місцевого

бюджету) на оплату праці працівникам бюджетних установ за рахунок зменшення інших видатків, на видатки за бюджетними програмами, пов'язаними з функціонуванням органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування), за рахунок зменшення видатків за іншими бюджетними програмами;

— спрямування понадпланових надходжень державного бюджету на реалізацію пріоритетних інвестиційних програм (проектів) та здійснення заходів, пов'язаних із проведенням соціальних реформ;

— встановлення заборони відкриття позабюджетних рахунків стосовно бюджетних коштів (включаючи власні надходження бюджетних установ) органами влади та іншими бюджетними установами, крім навчальних закладів, яким законом надано відповідні права;

— унормування залучення на поворотній основі коштів єдиного казначейського рахунку для надання середньострокових позик місцевим бюджетам та для покриття тимчасових касових розривів бюджетів і Пенсійного фонду України, пов'язаних зі здійсненням відповідно захищених видатків загального фонду місцевих бюджетів та виплатою пенсій, а також — залучення у фінансових установах короткотермінових позик додатково на покриття тимчасових касових розривів за рахунок коштів розвитку місцевих бюджетів;

— надання права Міністру фінансів вносити зміни до розпису Державного бюджету за загальним фондом (у разі недостатності надходжень до бюджету для здійснення бюджетних асигнувань) з метою забезпечення збалансованості надходжень та витрат з дотриманням граничного обсягу дефіциту (профіциту), затвердженого законом про Державний бюджет України;

— використання власних надходжень бюджетних установ. Зокрема, встановлено перелік груп таких надходжень, напрями і порядок використання у разі перевищення їх фактичного обсягу над плановим;

— унормування існуючого порядку реєстрації та обліку органами Державного казначейства бюджетних зобов'язань. При цьому встановлено вимогу щодо обліку бюджетних зобов'язань за визначеними законодавством субсидіями, допомогами, пільгами незалежно від обсягу бюджетних призначень, передбачених на цю мету;

— визнання недійсними договорів, за якими розпорядник бюджетних коштів узяв зобов'язання без відповідних бюджетних асигнувань або ж із перевищенням наданих йому бюджетних повноважень. Такі зобов'язання є небюджетними, а тому не підлягають оплаті за рахунок бюджетних коштів. Відшкодування збитків та/або компенсація завданої шкоди за такими зобов'язаннями стягуються у судовому порядку з винних осіб;

— встановлення заборони взяття нових бюджетних зобов'язань та здійснення платежів (крім захищених видатків) при наявності простроченої кредиторської заборгованості (із заробітної плати, стипендій, комунальних послуг та енергоносіїв);

— встановлення вимоги про те, що позовна давність не поширюється на вимоги щодо погашення заборгованості перед бюджетом, при цьому органи державної податкової служби України визначаються органами стягнення простроченої заборгованості суб'єктів господарювання перед державою (Автономною Республікою Крим, територіальною громадою) за кредитами з бюджету;

— перерахування до загального фонду бюджету залишків коштів спеціального фонду в разі відсутності відповідних бюджетних призначень на наступний бюджетний період;

— зобов'язано керівників бюджетних установ здійснювати фактичні видатки на заробітну плату лише в межах фонду заробітної плати, затвердженого для бюджетних установ у кошторисах;

— зобов'язано розпорядників бюджетних коштів забезпечувати у повному обсязі проведення розрахунків за електричну та теплову енергію, водопостачання, водовідведення, природний газ та послуги зв'язку, які споживаються бюджетними установами, та укладати договори за кожним видом енергоносіїв у межах, встановлених відповідним головним розпорядником бюджетних коштів обґрунтованих лімітів споживання;

— визначення конкретного переліку захищених видатків (оплата праці працівників бюджетних установ, нарахування на заробітну плату, придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів, забезпечення продуктами харчування, оплата комунальних послуг та енергоносіїв, обслуговування державного боргу, поточні трансферти населенню, поточні трансферти місцевим бюджетам, підготовка кадрів вищими навчальними закладами I—IV рівнів акредитації, забезпечення інвалідів технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення для індивідуального користування, фундаментальні дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки);

— закріплення доходів загального фонду державного бюджету та доходів місцевих бюджетів, які щорічно визначалися законом про Державний бюджет України;

— встановлення обов'язковості застосування бюджетної класифікації всіма учасниками бюджетного процесу, яку доповнено класифікацією кредитування бюджету, що розмежовує різні за своєю економічною суттю поняття — видатки і кредитування;

— унормування процедури безспірного списання коштів бюджету та відшкодування збитків, завданих бюджету до їх законодавчого врегулювання.

9. Унормування особливостей проведення видатків у разі несвоєчасного набрання чинності бюджетів шляхом:

— надання дозволу здійснювати за спеціальним фондом державного бюджету витрати капітального характеру, а також капітальні видатки, пов'язані з ліквідацією аварій на об'єктах соціально-культурної сфери, житлового господарства, систем тепло-, енерго-, газо-, водопостачання та водовідведення, а також виділення коштів із резервного фонду державного бюджету;

— встановлення заборони надання державних місцевих гарантій та здійснення місцевих запозичень;

— встановлення вимоги щодо дії норм закону про Державний бюджет України на попередній бюджетний період, крім норм, якими визначені загальні показники державного бюджету, бюджетні призначення головним розпорядникам коштів державного бюджету і обсяги трансфертів між державним та місцевими бюджетами;

— застосування соціальних стандартів та соціальних гарантій, у тому числі — розміру прожиткового мінімуму, рівня його забезпечення, мінімальної заробітної плати, надання пільг, компенсацій і гарантій населенню у поточному бюджетному періоді у розмірах та на умовах, що діяли у грудні попереднього бюджетного періоду;

— здійснення перерахування дотацій вирівнювання з державного бюджету місцевим бюджетам та коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, відповідно до обсягів, визначених у проекті закону про Державний бюджет, поданому Кабінетом Міністрів до Верховної Ради;

— встановлення заборони для місцевих бюджетів на здійснення капітальних видатків та надання кредитів з бюджету (за загальним та спеціальним фондами), крім випадків, пов'язаних із виділенням коштів із резервного фонду.

10. Доповнення видатків державного бюджету видатками на:

— загальнодержавні реабілітаційні установи та комплекси для інвалідів згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів;

— всеукраїнські, державні, міжрегіональні центри професійної реабілітації інвалідів і державні центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів;

— передачу коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

11. Удосконалення порядку формування та виконання місцевих бюджетів, здійснення міжбюджетних трансфертів полягає в наступному:

— до бюджетів місцевого самоврядування віднесено бюджети об'єднань сіл відповідно до конституційного визначення територіальної громади;

— надання органам місцевого самоврядування права об'єднувати на договірних засадах кошти місцевих бюджетів для виконання спільних проектів;

— встановлення терміну доведення (3 дні з дня отримання показників міжбюджетних відносин) Радою міністрів Автономної Республіки Крим та облдержадміністраціями до виконавчих органів міських (міст республіканського та обласного значення) рад та райдержадміністрацій обсягів соціальних субвенцій;

— перенесення терміну укладення угод про передачу видатків, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, між місцевими бюджетами — до 1 жовтня (замість — 1 серпня);

— урегулювання недопущення подвійного обліку коштів, які передаються із загального до спеціального фонду місцевих бюджетів (шляхом планування таких коштів як профіцит загального фонду бюджету та дефіцит спеціального фонду на суму коштів, які передаються на витрати бюджету розвитку);

— надання повноважень Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам міських (міст республіканського АРК та обласного значення) рад координувати діяльність відповідних органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, з виконання показників доходів відповідного бюджету;

— передбачення розрахунку загального обсягу фінансових ресурсів за кожним видом видатків, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, на підставі державних соціальних стандартів і нормативів;

— передбачення диференціювання коефіцієнта вирівнювання, який застосовується для обчислення обсягу коштів, що підлягають передачі до державного бюджету, залежно від рівня виконання доходів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів;

— регулювання міжбюджетних відносин для бюджетів місцевого самоврядування положеннями Бюджетного кодексу, а не окремим законом, який пропонується скасувати;

— визначення Кабінетом Міністрів у проекті закону про Державний бюджет України обсягів міжбюджетних трансфертів для бюджетів нових укрупнених адміністративно-територіальних одиниць після завершення адміністративно-територіальної реформи;

— урегулювання питань зарахування платежів до бюджетів підприємств, які здійснюють свою діяльність у зоні відчуження (безумовного відселення);

— визначення основних принципів та засад надання місцевим бюджетам субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів);

— здійснення розподілу інвестиційних субвенцій на підставі формалізованих параметрів, які базуються на фактичних та прогнозних показниках економічного та соціального розвитку відповідної території.

12. Посилення фінансової основи місцевих бюджетів на суму близько 23 млрд. грн. шляхом розширення доходної бази місцевих бюджетів, упорядкування видаткових повноважень між місцевими бюджетами із дотриманням принципу субсидіарності, стимулювання інвестиційного розвитку територій, підвищення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування. А саме передбачено:

— віднесення доходів державного бюджету до місцевих бюджетів, зокрема: 50% плати за користування надрами загальнодержавного значення, 50% збору за спеціальне використання водних ресурсів загальнодержавного значення, плати за ліцензії та сертифікати, державну реєстрацію (6 видів), 50% збору за спеціальне використання лісових ресурсів державного значення, надходжень від продажу безхазяйного майна, плати за надані в оренду ставки, що знаходяться в басейнах річок загальнодержавного значення, плати за використання інших природних ресурсів, частини податку на прибуток до бюджету розвитку (спрямування до бюджетів розвитку сіл, селищ, міст районного значення 30% надходжень від податку на прибуток підприємств відповідно до додаткових ставок такого податку);

— розширення джерел формування доходів, які не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, за рахунок зарахування в повному обсязі плати за землю, єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва (до бюджету розвитку), плати за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності, фіксованого податку на доходи фізичних осіб від підприємницької діяльності, надходжень адміністративних штрафів, а також податку на нерухоме майно (нерухомість) із віднесенням його до місцевих податків і зборів;

— встановлення зарахування 50% надходжень податку на прибуток та акцизного збору понад річні розрахункові обсяги, визначені у законі про Державний бюджет на відповідний рік, до загального фонду місцевих бюджетів;

— збільшення з 20% до 50% нормативу зарахування до бюджетів місцевого самоврядування збору за забруднення довкілля і грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону довкілля внаслідок господарської та іншої діяльності;

— розширення переліку видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, за рахунок видатків на

фінансування позашкільної освіти, центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів та центрів професійної реабілітації інвалідів, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, соціальних гуртожитків, на виплату грошової компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги.

Застосування положень закону передбачає встановлення норм, які сприятимуть проведенню реформ в інших сферах, зокрема шляхом:

— розробки проектів законів України з питань охорони здоров'я, передбачивши заходи з реформування цієї галузі;

— формування, встановлення та затвердження державних соціальних стандартів і нормативів з урахуванням вимог, встановлених Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»;

— встановлення вимоги щодо надання пільг окремим категоріям громадян шляхом запровадження соціальних карток та проведення видатків відповідно до Бюджетного кодексу винятково із застосуванням Єдиного державного автоматизованого реєстру осіб, які мають право на пільги.

Для узгодження нової редакції Бюджетного кодексу України з іншими законами України Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Бюджетного кодексу України» (від 8 липня 2010 року № 2457-VI), яким внесено зміни до 27 законів. Зокрема, до Цивільного кодексу України, Водного кодексу України, Земельного кодексу України, Господарського кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про господарські товариства», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про Національний банк України» та інших законів.

Водночас для забезпечення виконання і реалізації положень Бюджетного кодексу необхідно на законодавчому рівні вирішити ряд питань, пов'язаних з його запровадженням, щодо:

— формування та прийняття законодавчої бази, а саме: законопроектів «Про державний внутрішній фінансовий контроль», «Про державне прогнозування і стратегічне планування в Україні», «Про державний борг», «Про державні капітальні інвестиції», «Про державну допомогу реальному сектору економіки», проекту Податкового кодексу України;

— удосконалення законодавчої бази з питань регіонального розвитку;

— розробки проектів нормативно-правових актів Уряду, спрямованих на реалізацію Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», інших прийнятих законів;

— удосконалення і розширення методологічної бази за всіма напрямками реформування;

— реформування державного управління та проведення інституційних змін;

— проведення структурних реформ в усіх сферах національної економіки.

Таким чином, завдяки прийняттю нової редакції Бюджетного кодексу України створено стимули і передумови для підвищення якості управління бюджетними коштами, демократизації та децентралізації бюджетного процесу, а також проведення реформ в інших сферах суспільства.

Розвиток національної бюджетної системи є тривалим і складним процесом, який потребує визначення чіткої стратегії, тактики та напрямків досягнення поставленої мети, виконання послідовних, логічних, програмних перетворень у системі бюджетних відносин та бюджетному процесі країни. І саме новий Бюджетний кодекс є двигуном подальшого поступального розвитку бюджетної системи України, її гармонізації до міжнародних та європейських стандартів управління бюджетними коштами та наближення практики національного бюджетування до передового зарубіжного досвіду.

Інноваційні зміни в бюджетній системі, запропоновані Міністерством фінансів України, базуються на моделі життєвого циклу програми реформування системи державних фінансів, яка наведена далі, з урахуванням переходу України до фази сталого зростання економіки.

Моделлю передбачені області біфуркації, де система державних фінансів повинна вирішувати передбачувані проблеми управління, більшість з яких пов'язана з необхідністю підготовки та перепідготовки фахівців, залучених до бюджетного процесу. Такі області біфуркації характеризують прогнозований стан системи державних фінансів, коли вона, вирішуючи певні проблеми чи здійснюючи реакції на виклики, забезпечує подальший розвиток. В іншому випадку, розвиток системи призупиняється і виникає значна вірогідність кризових явищ та поступового падіння показників ефективності діяльності системи.

Міністерством фінансів України опрацьовані очікувані біфуркації розвитку системи державних фінансів України 2011-2013 років на основі нового Бюджетного та Податкового кодексів:

1. Неякісне запровадження Бюджетного кодексу.

2. Невміння влади на місцях ефективно управляти бюджетними ресурсами.

3. Неефективна середня ланка державного управління.

4. Криза відносин «центр — області».

5. Криза втрати керованості у процесі реформування державних фінансів.

6. Криза довіри до реформ.

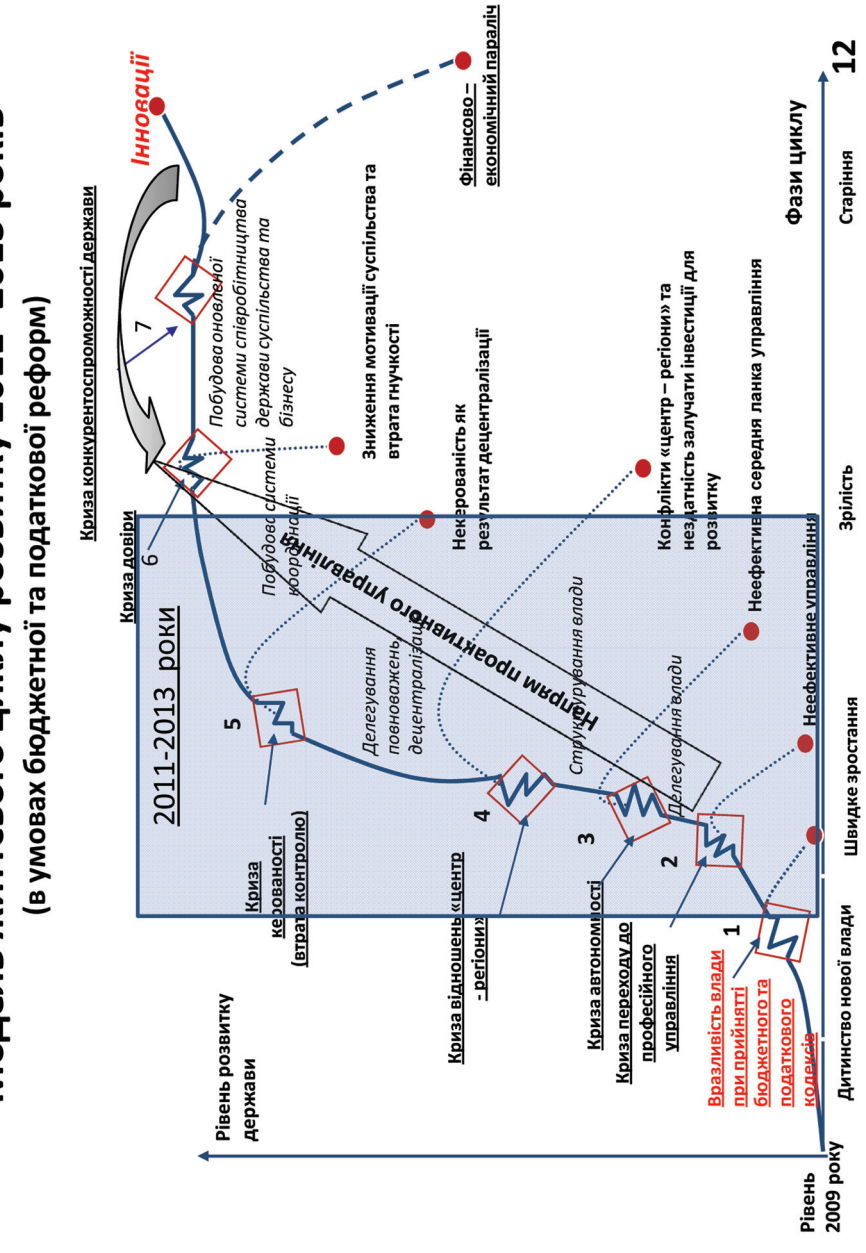

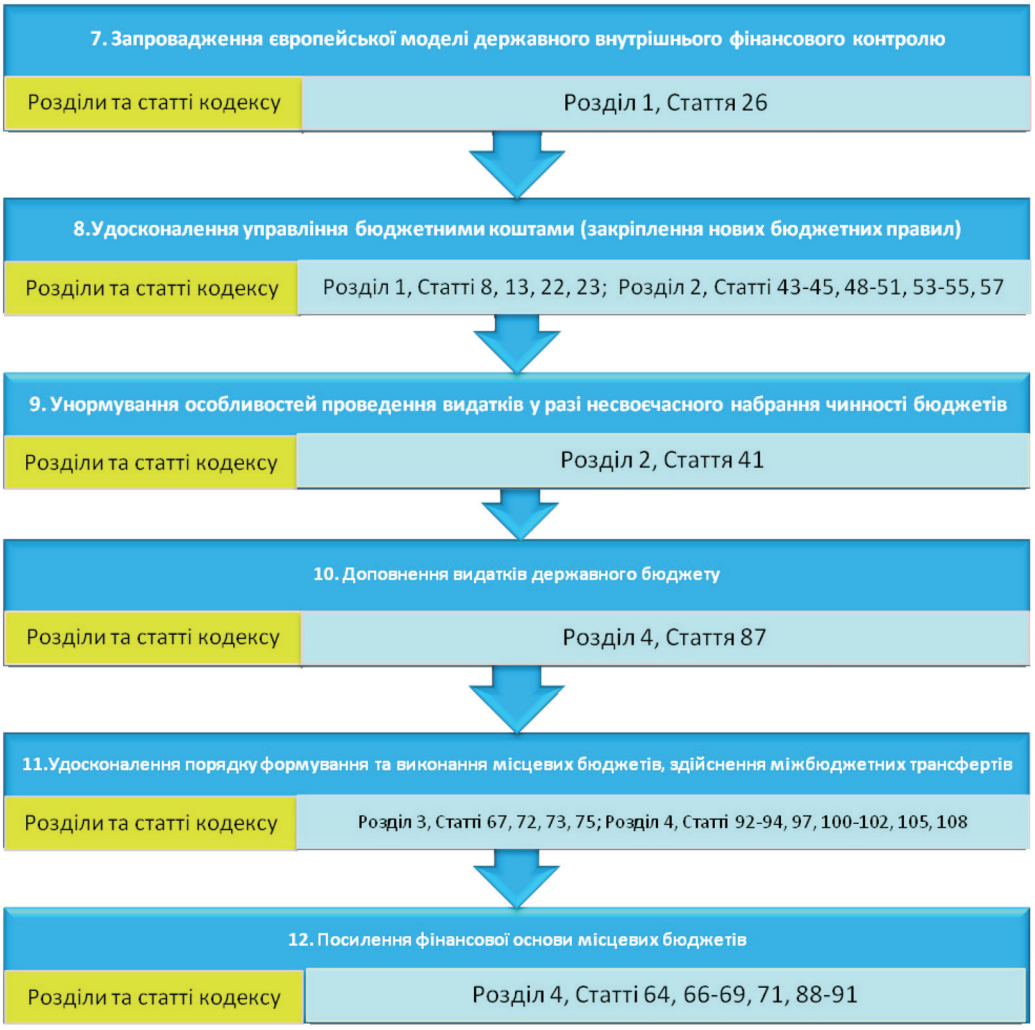
Рис. 1. **Імовірні точки біфуркації розвитку системи державних фінансів України.**

Модель дозволила запровадити інноваційні технології проактивного управління програмою реформування, зорієнтованою на успіх. Успішне запровадження новацій у бюджетній системі буде підтримано виданням навчальних посібників, монографій, матеріалів дистанційного навчання та професіональної комунікації на основі сучасних Інтернет-технологій, незалежної системи оцінювання та сертифікації компетентності фахівців, залучених до формування бюджетів різних рівнів. Це сприятиме формуванню технологічно зрілої та конкурентоспроможної системи управління державними фінансами.

Видання «Науково-практичних коментарів до Бюджетного кодексу України», з юридично виваженим змістом розкриття основних статей закону, є частиною загальної програми запровадження новацій у бюджетній системі.

Дорожня карта інновацій Бюджетного кодексу наведена нижче.

Заступник Міністра фінансів України
А. І. Мярковський

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Ярошенко Федір Олексійович
доктор економічних наук, професор,
Міністр фінансів України.
Заслужений економіст України,
Лауреат Державної премії України у галузі науки і техніки.
Нагороджений орденами «За заслуги» III, II і I ступеня,
Почесною грамотою Кабінету Міністрів України
(*керівник проекту*)

Копилов Вадим Анатолійович
перший заступник Міністра фінансів України.
Кандидат економічних наук.
Нагороджений Орденом «За заслуги» III ступеня

Єфименко Тетяна Іванівна
заступник Міністра фінансів України.
Доктор економічних наук, професор.
Заслужений економіст України

Кравець Андрій Миколайович
заступник Міністра фінансів України

Кузькін Євген Юрійович
заступник Міністра фінансів України.
Кандидат економічних наук,
доцент, академік Академії економічних наук України.
Заслужений економіст України

Мярковський Анатолій Іванович
заслужений економіст України,
заступник Міністра фінансів України
(*заступник керівника проекту*)

Рибак Сергій Олександрович
заступник Міністра фінансів України.
Кандидат економічних наук, доцент.
Заслужений економіст України.
Лауреат Державної премії України
в галузі науки і техніки

Шевченко Юрій Іванович
заступник Міністра фінансів України

Шнипко Олександр Сергійович
заступник Міністра фінансів України.
Доктор економічних наук, доцент.
Заслужений економіст України.
Нагороджений орденами «За заслуги» II та III ступенів

Бушуєв Сергій Дмитрович
доктор технічних наук, професор.
Заслужений діяч науки і техніки України,
Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки
(*креативний менеджер*)

Покрещук Олександр Олексійович
доктор юридичних наук, професор, ректор Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі. Заслужений юрист України, нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня, Грамотою Верховної Ради України «За заслуги перед українським народом»
(*координатор проекту*)

Мещеряков Валерій Олександрович
кандидат юридичних наук, декан факультету міжнародної економіки і менеджменту Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі
(*заступник координатора проекту*)

Карп Галина Василівна
кандидат економічних наук,
директор Департаменту місцевих бюджетів
Міністерства фінансів України

Луценко Наталія Василівна
начальник відділу департаменту реформування бюджетної системи Міністерства фінансів України

Маркович Галина Богданівна
заступник директора
Департаменту місцевих бюджетів
Міністерства фінансів України

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Антипов Володимир Іванович
кандидат юридичних наук, професор, проректор Національного університету державної податкової служби України.
Заслужений юрист України

Баранник Лілія Борисівна
кандидат економічних наук, доцент кафедри бюджету і казначейської справи Дніпропетровської державної фінансової академії, докторант НДФІ Академії фінансового управління Міністерства фінансів України

Башинська Ольга Миколаївна
директор департаменту державного боргу Міністерства фінансів України

Башко Василь Йосипович
старший науковий співробітник відділу державного боргу НДФІ ДННУ «Академія фінансового управління»

Богдан Тетяна Петрівна
доктор економічних наук,
головний науковий співробітник відділу державних фінансів ДУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України»

Бугіль Світлана Ярославівна
кандидат економічних наук, доцент кафедри державних фінансів, заступник завідувача кафедри з наукової роботи Львівської державної академії

Буряк Петро Юрійович
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри державних фінансів, ректор Львівської державної академії, академік Академії економічних наук України, чл.-кор. Академії підприємництва та менеджменту. Заслужений економіст України. Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня

Ватаманюк-Зелінська Уляна Зеновіївна
кандидат економічних наук, доцент кафедри державних фінансів Львівської державної академії

Воронова Лідія Костянтинівна
доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України.
Заслужений юрист України, Заслужений діяч науки і техніки України. Нагороджена орденом «За заслуги», орденом Княгині Ольги

Григоровська Людмила Юзефівна
завідувач виробничої практики Донецької філії Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Грищенко Володимир Васильович
науковий співробітник Науково-дослідного центру з проблем оподаткування Національного університету державної податкової служби України

Дейкало Лідія Євгеніївна
старший викладач кафедри бюджету та казначейської справи Дніпропетровської державної фінансової академії

Діденко Василь Миколайович
старший викладач кафедри фінансів Буковинської державної фінансової академії

Дуб Андрій Романович
кандидат економічних наук, доцент кафедри теорії фінансів і кредиту Львівської державної фінансової академії

Дулік Тетяна Олександрівна
кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри податків, проректор з науково-педагогічної роботи Дніпропетровської державної фінансової академії

Дьяченко Яків Якович
доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу макроекономічного регулювання
НДФІ ДННУ «Академія фінансового управління»

Євдокименко Валерій Кирилович
доктор економічних наук, професор,
проректор з наукової роботи
Буковинської державної фінансової академії

Єремейчук Раїса Арсентіївна
кандидат економічних наук,
начальник Головного управління
Державного казначейства України у Харківській області,
заслужений економіст України

Західна Оксана Романівна
старший викладач кафедри
державних фінансів Львівської державної академії

Карвацький Максим Володимирович
керівник центру післядипломної та заочної освіти
Буковинської державної фінансової академії

Квач Ярослав Петрович
кандидат економічних наук, доцент, доктор філософії, директор Одеського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Колесніченко Євгенія Дмитрівна
директор Донецької філії Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Косенко Віктор Вікторович
кандидат наук з державного управління, доцент кафедри економічної політики Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

Кучерявенко Микола Петрович
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри фінансового права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент Національної академії правових наук України

Лисенко Володимир Васильович
доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Лисяк Любов Валентинівна
доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри бюджету і казначейської справи Дніпропетровської державної фінансової академії

Лондар Сергій Леонідович
доктор економічних наук,
професор, виконувач обов'язків президента ДННУ «Академія фінансового управління»

Лукашев Олександр Анатолійович
кандидат юридичних наук, доцент кафедри фінансового права Національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого

Маринець Віктор Петрович
старший викладач кафедри державних фінансів, завідувач виробничої практики Львівської державної академії

Меленко Оксана Володимирівна
кандидат юридичних наук, доцент,
декан обліково-економічного факультету Буковинської державної фінансової академії

Мельник Петро Володимирович
доктор економічних наук, професор,
державний радник податкової служби України
першого рангу.
Ректор Національного університету
державної податкової служби України.
Народний депутат України.
Заслужений економіст України.
Нагороджений орденом «За заслуги» III і II ступенів

Михайленко Світлана Володимирівна
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів Одеського державного
економічного університету, професор,
академік Української академії економічної кібернетики

Мілаш Леонід Миколайович
кандидат економічних наук,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Харківського інституту фінансів Українського державного
університету фінансів та міжнародної торгівлі

Молоков Станіслав Вікторович
начальник головного фінансового управління
Дніпропетровської обласної державної адміністрації

Надєєва Алевтина Борисівна
старший викладач кафедри бюджету та казначейської справи,
заступник декана фінансового факультету
Дніпропетровської державної фінансової академії

Новицький Андрій Миколайович
кандидат юридичних наук, ст. науковий співробітник, начальник відділу дослідження проблем протидії податковим порушенням НДЦ з проблем оподаткування, Національний університет Державної податкової служби України

Овсянніков Сергій Іванович
начальник Головного фінансового управління Харківської обласної державної адміністрації.
Заслужений економіст України

Олійник Віктор Якович
кандидат економічних наук, доцент,
головний науковий співробітник
Дніпропетровської державної фінансової академії

Олійник Олександр Васильович
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, проректор з наукової роботи Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва

Піхоцька Ольга Миколаївна
кандидат економічних наук, доцент, декан фінансового факультету, доцент кафедри державних фінансів Львівської державної академії

Полозенко Дмитро Васильович
доктор економічних наук, професор, завідувач відділу бюджетних видатків соціальної сфери НДФІ ДННУ «Академія фінансового управління».
Заслужений економіст України

Прядко Володимир Васильович
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів,
ректор Буковинської державної фінансової академії.
Заслужений працівник народної освіти України, кавалер ордена «За заслуги» III ступеня, ордена «Петра Могили».

Рединa Наталія Іванівна
кандидат економічних наук, доцент,
зав. кафедри менеджменту,
ректор Дніпропетровської державної фінансової академії.
Заслужений працівник освіти України

Редькін Олександр Семенович
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту Одеського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі.
Заслужений діяч науки і техніки України

Рядно Олександр Андрійович
доктор технічних наук, професор, проректор з наукової роботи Дніпропетровської державної фінансової академії.
Академік Академії наук вищої освіти України

Савченко Леся Анатоліївна
доктор юридичних наук, професор,
проректор з наукової роботи Київського міжнародного університету. Заслужений діяч науки і техніки України, почесний працівник державної податкової служби України. Нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня

Савчук Наталія Василівна
кандидат економічних наук, доцент кафедри державних фінансів Львівської державної фінансової академії

Семенова Зоя Гаврилівна
старший викладач кафедри обліку та економічного аналізу, проректор з організаційно-навчальної та економічної роботи Дніпропетровської державної фінансової академії

Серебрянський Дмитро Миколайович
кандидат економічних наук, доцент,
начальник відділу податкової політики та методології оподаткування НДЦ з проблем оподаткування Національного університету ДПС України

Солдатенко Оксана Володимирівна
кандидат економічних наук,
доцент, старший науковий співробітник,
директор НДІ фінансового права

Сташевський Олександр Антонович
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Сушко Наталія Іванівна
кандидат економічних наук, доцент, директор Департаменту методології з обслуговування бюджетів, бухгалтерського обліку та звітності Державного казначейства України

Тарангул Людмила Леонідівна
доктор економічних наук, професор,
проректор з наукової роботи Національного університету державної податкової служби України.
Заслужений діяч науки і техніки України. Нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня

Филипів Роман Степанович
кандидат економічних наук, старший викладач кафедри державних фінансів Львівської державної фінансової академії

Хайтова Тетяна Анатоліївна
кандидат економічних наук, зав. кафедри фінансів Донецької філії Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Чечуліна Олена Олександрівна
кандидат економічних наук,
заступник голови Головного контрольно-ревізійного управління України.
Заслужений економіст України

Чубак Антоніна Юхимівна
старший викладач кафедри бюджету та казначейської справи Дніпропетровської державної фінансової академії

Чумак Оксана Володимирівна
кандидат економічних наук,
доцент, декан факультету обліку та організації управління персоналом Харківського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Чуркіна Ірина Євгенівна
старший викладач кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту Одеського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Шебеко Тетяна Іванівна
перший заступник начальника Головного фінансового управління Дніпропетровської облдержадміністрації

Шум Михайло Анатолійович
завідувач кафедри обліку,
аудиту та економічного аналізу, кандидат економічних наук,
доцент Харківського інституту фінансів Українського
державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Юрій Едуард Олександрович
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Буковинської державної фінансової академії

Якимчук Наталія Яківна
кандидат юридичних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Інституту підготовки кадрів Національної академії
прокуратури України

Ярема Ярослав Романович
кандидат економічних наук,
доцент кафедри державних фінансів
Львівської державної фінансової академії

РЕЦЕНЗЕНТИ

Ковальчук Андрій Трохимович
доктор юридичних наук, доцент, директор Департаменту взаємодії та координації системи фінансового моніторингу Держкомітету фінансового моніторингу України

Павлюк Клавдія Василівна
доктор економічних наук, головний науковий співробітник ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України

Наукове видання

Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України

Під загальною редакцією
Ф. О. Ярошенка

Відповідальний редактор *Михайло Гнатюк*
Редактори *Валерій Бедрик*
Зінаїда Виговська
Алла Гусарова
Ірина Книш
Анна Кравченко
Анна Процук
Коректори *Тетяна Вільчинська*
Юлія Доманецька
Марія Кравчук
Людмила Рукасова
Тарас Лазер
Підготовка матеріалів *Георгій Амбарцумов*
Ірина Кришталь
Дизайн і верстка *Ігор Кіріличев*

Підписано до друку 4.10.2010. Формат 70x100/16.
Папір офсет. Гарнітура «Times», «HeliosCond». Обл.-вид. арк. 41,16.
Ум. друк. арк. 43,62. Тираж 1000. Зам. №

Вид-во «Зовнішня торгівля»
м. Київ, вул. Чигоріна, 57. Тел./факс: (044) 529-20-70.
E-mail: zovfintorg@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК №1572 від 19.11.2003 р.

ТОВ «Новий друк»
м. Київ, вул. Магнітогорська, 1. Тел.: (044) 537 24 00.